NACIONALNI PARK BIOGRADSKA GORA

PREDLOG

Plana upravljanja za Nacionalni park Biogradska gora za period 2026 - 2030.

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, februar 2026. godine

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Biogradska gora 2026-2030
mr Marinela Djuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam

Koordinator
Hajdana Ilić Božović
Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Upravljački tim
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.
Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog
dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti
mr.sc Željka Rajković, dipl.ing.biologije
mr.sc Marko Pećarević, dipl. biolog

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,
Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,
dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,
Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,
Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,
mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,
mr Stevan Marić, stručni saradnik za ribarstvo,
Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu gmizavaca i vodozemaca,
Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,
Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,
Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,
mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,
dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora

Služba za promociju, marketing i turizam
Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam
Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu
Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju
Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam
Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam

Služba za projekte i međunarodnu saradnju
mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju
Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju
Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte
Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte
Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte

Služba za finansije
Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove

Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove

Služba za javne nabavke
Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke

Organizaciona jedinica NP Biogradska gora
Mile Rnković, šef Službe fizičke zaštite
Aleksandra Bulatović, stručna saradnica za promociju i edukaciju

Služba za monitoring i kontrolu
Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu
Veselin Živanović, šef Službe za monitoring I kontrolu

Sadržaj

1. UVOD 5
1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem 5
1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području 12
1.3. Upravljač zaštićenog područja 13
1.4. Proces izrade plana upravljanja 15
2. OPIS PODRUČJA 17
2.1. Geografski položaj i prostor 17
2.2. Prirodne vrijednosti 18
2.1.1. Klima 18
2.1.2. Biodiverzitet 19
2.1.3. Geodiverzitet 40
2.1.4. Hidrologija 41
2.1.5. Predione odlike 43
2.3. Kulturno - istorijske vrijednosti 43
2.3.1 Materijalna kulturna baština 43
2.3.2. Nematerijalna kulturna baština 44
2.3.3. Antropogeni pejzaž 45
2.4. Socio – ekonomske karakteristike 45
2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja 45
2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti 47
2.4.3. Javna infrastruktura 48
2.4.4. Turistička infrastruktura 50
2.5. Korišćenje prostora 51
2.5.1. Turizam 52
2.5.2. Poljoprivreda 52
2.5.3. Šumarstvo 53
2.5.4. Sportski ribolov 54
2.5.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova 54

2.5.6. Privremeni objekti 55
2.6. Zone i režimi zaštite 56
3. AKCIONI PLAN 59
3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti 60
3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi 60
3.1.2. PODTEMA: Vodeni ekosistemi 63
3.1.3. PODTEMA: Visokoplaninski ekosistemi 65
3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene 68
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti 68
3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija 70
3.3.1 Edukacija i interpretacija 70
3.3.2 Infrastruktura u funkciji posjetilaca 71
3.3.3 Upravljanje posjetiocima 73
3.3.4 Promocija i komunikacija 74
3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom 75
3.5. Jačanje kapaciteta upravljača 77
3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti 78
3.5.2. Kadrovski kapaciteti 79
3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama 82
3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 85
3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih 86
3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava 88
4. LITERATURA 88

1. UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Biogradska gora za period 2026–2030. predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvir za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.
Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.
Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.
Misija upravljača zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.

1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Svrha izrade Plana upravljanja Nacionalnim parkom Biogradska gora za period 2026–2030. je uspostavljanje dugoročnog, održivog i pažljivo osmišljenog okvira za zaštitu, očuvanje i racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Plan omogućava efikasno planiranje aktivnosti, usklađivanje interesa zainteresovanih strana uz poštovanje nacionalnih propisa i međunarodnih standarda zaštite prirode. Kroz jasno definisane ciljeve, mjere i mehanizme implementacije, dokument doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, unapređenju posjetilačke, edukativne i naučne funkcije Parka, uz jačanje uloge lokalne zajednice u okviru održivog razvoja. Takođe, Plan se zasniva na saradnji upravljača, naučne zajednice, lokalnog stanovništva, državnih institucija i civilnog sektora, čime se obezbjeđuje usklađeno upravljanje koje podstiče skladan odnos između ljudi i prirode.

Nacionalni zakonodavni okvir

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.
Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.

Članom 34. ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55. istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unapređenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Kada je u pitanju nacionalni park, resorno Ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova.
Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.
Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima (,,Sl. list CG", br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Ovim zakonom definisane su granice, nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.
Prema članu 5. ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41. navodi se da će se Privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.
Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unapređivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58. Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.
Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14. ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama (Sl. list CG, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva (Sl. list CG, br.18/19 i 84/24); Zakon o vodama (Sl. list CG br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu (Sl. list CG, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi (Sl. list CG br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni

uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl. list CG, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl. list CG, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima (Sl. list CG, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl. list CG, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici (Sl. list CG, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta (Sl. list CG br. 76/06).

Nacionalni park Biogradska gora – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22. Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 054/16, 018/19, 084/24), *„Nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korištenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, 028/14, 039/16)“*.
Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.
Basen rijeke Tare uživa UNESCO zaštitu u okviru programa „Čovjek i biosfera“ (MAB) od 1977. i prostire se na području devet opština: Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Andrijevica, Berane, Glavni grad Podgorica, Plužine, Pljevlja i Šavnik. Rezervat biosfere basena rijeke Tare (TRB BR) pokriva površinu od 1820 km^2 i u okviru ovog velikog rezervata biosfere uključeni su NP Durmitor i NP Biogradska Gora.

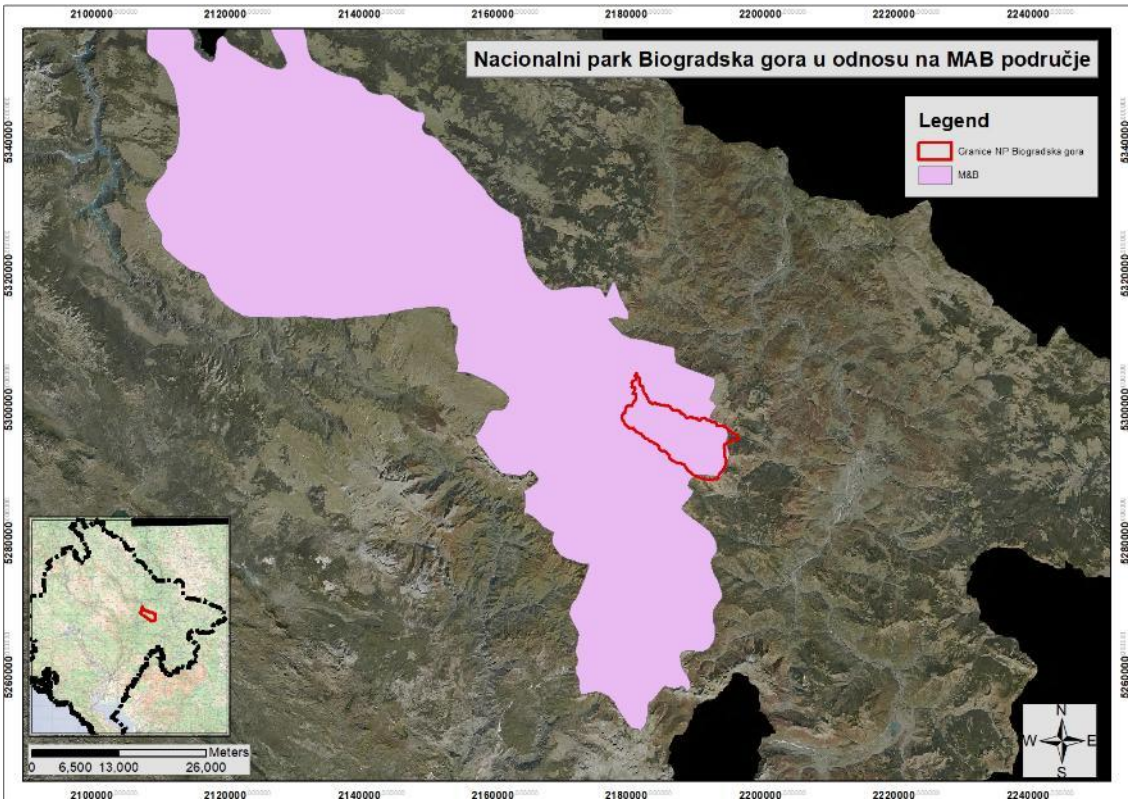

***Mapa 1**: NP Biogradska gora u odnosu na MAB područje „Basen rijeke Tare“*

Nacionalni park Biogradska Gora uživa poseban međunarodni status kao Važno područje za ptice (Important Bird Area – IBA), Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA) i kategorisano je kao tzv. Ključna tačka biodiverziteta od Regionalnog značaja (Key Biodiversity Area - KBA).

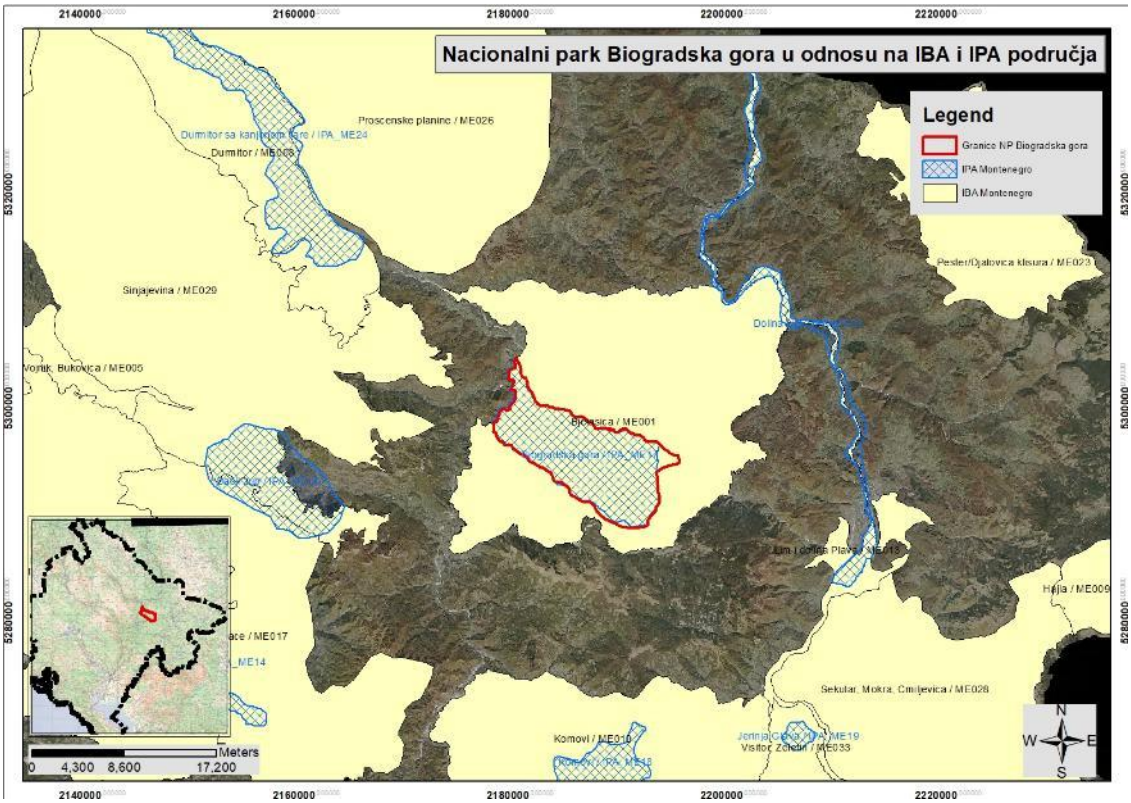

***Mapa 2**: NP Biogradska gora u odnosu na IPA i IBA područja*

Nominacija NP Biogradska gora za upis na UNESCO Listu svjetske baštine u okviru proširenja liste Drevnih i netaknutih bukovih šuma Karpata i drugih regiona Evrope

Crna Gora je 2018.godine, zajedno sa više evropskih država u procesu serijske nominacije, kandidovala područje prašumskog rezervata bukve NP Biogradska gora za proširenje UNESCO Svjetske liste Drevnih i netaknutih bukovih šuma Karpata i drugih regiona Evrope („Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe“). Nominacioni dosije izradile su stručne službe Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore, Agencije za zaštitu životne sredine, a u saradnji sa tadašnjim Ministarstvom održivog razvoja i turizma. Odlukom Komiteta za Svjetsku baštinu iz 2021. godine, prašumski šumski rezervat NP Biogradska gora nije uključen u ovu Listu, jer je Komitet istakao potrebu revizije postojećih propisa, posebno Prostornog plana posebne namjene NP Biogradska gora. Takođe, Komitet je preporučio i izradu odgovarajućeg Plana upravljanja turizmom na prostoru NP Biogradska gora, kako bi se uskladili sa zaštitom izuzetne univerzalne vrijednosti nominovanog dobra. Crna Gora planira da u narednom procesu proširenja ove Liste opet kandiduje prašumski rezervat bukve u NP Biogradska gora.

Nacionalni planski i strateški okvir

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za NP Biogradska gora („Sl. list CG“ br. 04/11).
Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta. Na inicijativu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Agencija za zaštitu životne sredine je izradila Nacrt Studije revizije za NP Biogradska gora (2023.godine), koja je stručna osnova za izradu budućeg Prostornog plana posebne namjene za NP Biogradska gora.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine (Sl. list CG br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore do 2040. godine. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora, kroz razvoj svih funkcija i djelatnosti. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se: opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih sistema.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Posljednja *Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP)* urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9. Ustava Crne Gore (Sl. list CG br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.
Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, Sl. list SRJ, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, Sl. list SRJ, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, Sl. list SRJ, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, Sl. list CG br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, Sl. list CG br.06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, Sl. list SRJ, br.011/01-3), Arhuska konvencija (Sl. list CG br.77/09), Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, Sl. list C br. 01/2011), Sporazum o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, Sl. list CG br. 16/10).

Crna Gora je punopravna članica *Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD)* od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument radi očuvanja, zaštite i promocije prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija) je međunarodni ugovor formiran sa ciljem očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta. Cilj ovog je očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica na vlažnim područjima, od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri zavisi o njima te kroz mnogostruku korisnu ulogu koju ova područja imaju u životu ljudi.

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije uspostavljena je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000. Nacionalni park Biogradska gora je obuhvaćen predloženim EMERALD područjem „Bjelasica" sa kodom ME0000007, ukupne površine 5733 ha.

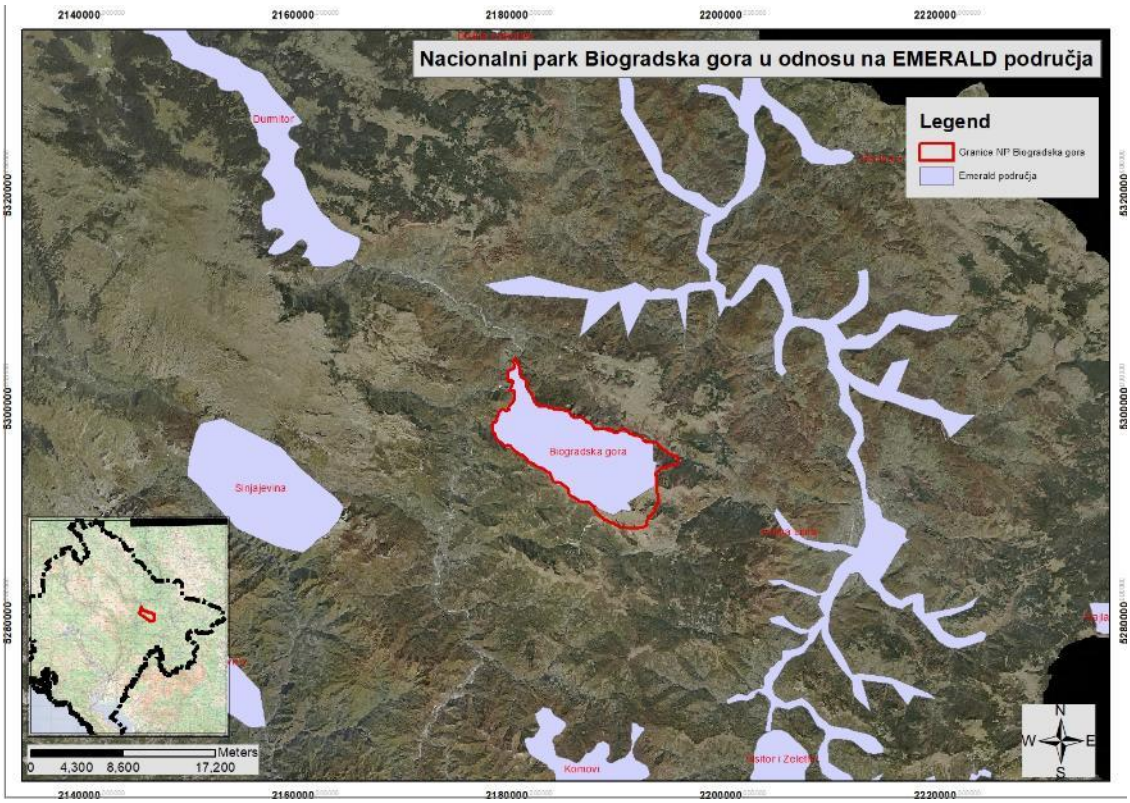

***Mapa 3**: NP Biogradska gora u odnosu na EMERALD područja*

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijiski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.

Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	Nacionalni park Biogradska gora
Kategorija zaštićenog područja	II
IUCN kategorija zaštićenog područja	II
Nacionalni kod	MNE02200819523
Godina proglašenja zaštićenog područja	20.08.1952.
Naziv akta proglašenja	Zakon o proglašenju šumskih područja Lovćena, Biogradske gore i Durmitora nacionalnim parkovima (Sl. NRCG, br. 16-17/1952). Ukaz o proglašenju Zakona o izmjenama Zakona o proglašenju šumskih područja Lovćen, Biogradska gora i Durmitor nacionalnim parkovima (Sl. list SRCG, br. 10/1965 od 20.04.1965. god.); 2.Zakon o nacionalnim parkovima (Sl.list SRCG, br. 6/1978 od 22.02.1978. god.); 3.Pravilnik o detaljnim granicama nacionalnih parkova "Durmitor", "Biogradska gora" i "Lovćen" (Sl. list SRCG, br. 19/1984 od 30.07.1984); 4.Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalnim parkovima (Sl.list SRCG, br. 31/1988 od 19.12.1988. god.); 5.Zakon o nacionalnim parkovima (Sl.list RCG, br. 47/1991 od 22.11.1991. god.); 6.Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG, br. 56/2009 od 14.08.2009. god.); 7. Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.)
Površina	5.650 ha
Središnje koordinate:	42.880416; 19.628148
Nadmorska visina:	832 mnv - 2139 mnv
Administrativne granice	Zakon o nacionalnim parkovima, Sl. list CG, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.
Međunarodni status	Basen rijeke Tare uživa UNESCO zaštitu u okviru programa „Čovjek i biosfera “(MAB) od 1976. godine IPA područje (Important Plant Area); zadovoljava kriterijume A, B i C IBA područje (Important Bird Area), kriterijum B2 i B3 EMERALD - Ukupno 10 tipova staništa i 128 vrsta sa Rezolucije 4 Bernske konvencije. Za stanište u kome dominira Biogradsko jezero vezano je i 114 ugroženih vrsta ptica i brojnih drugih životinja.
Karakteristični ekosistemi	ekosistemi listopadnih šuma ekosistem prašume vodeni i visokoplaninski ekosistemi

Karakteristične vrste	Više od 2000 vrsta biljaka uključujući sljedeće: bukva, jela, smrča, javor, bijeli jasen, planinski javor, planinski brijest, molika i munika, medveđi luk, lopuh, šumarice, lakušićev karanfil, lincura, visibaba. Fauna ptica uključuje grmuše, zebe, sjenice, puzgavci, orao mišar i jastreb. Fauna sisara uključuje srnu, jelena, vuka, medvjeda, puha, vidru i divlju svinju. U Biogradskom jezeru egzistiraju tri autohtone vrste riba: potočna pastrmka, gaovica, peš i dvije neautohtone vrste: zlatovčica i kalifornijska pastrmka. Biogradsko jezero je reproduktivni centar balkanskog endemita grčke žabe i mrmoljka.

1.3. Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list Crne Gore," broj 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list Crne Gore," broj 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list Crne Gore," broj 20/11 od 15.04.2011. godine). Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.

U skladu sa navedenim, određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Služba za finansije, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za kontrolu i monitoring, Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.

Pored nacionalnih parkova, JPNPCG privremeno upravlja Parkom prirode Ulcinjska solana i Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine.

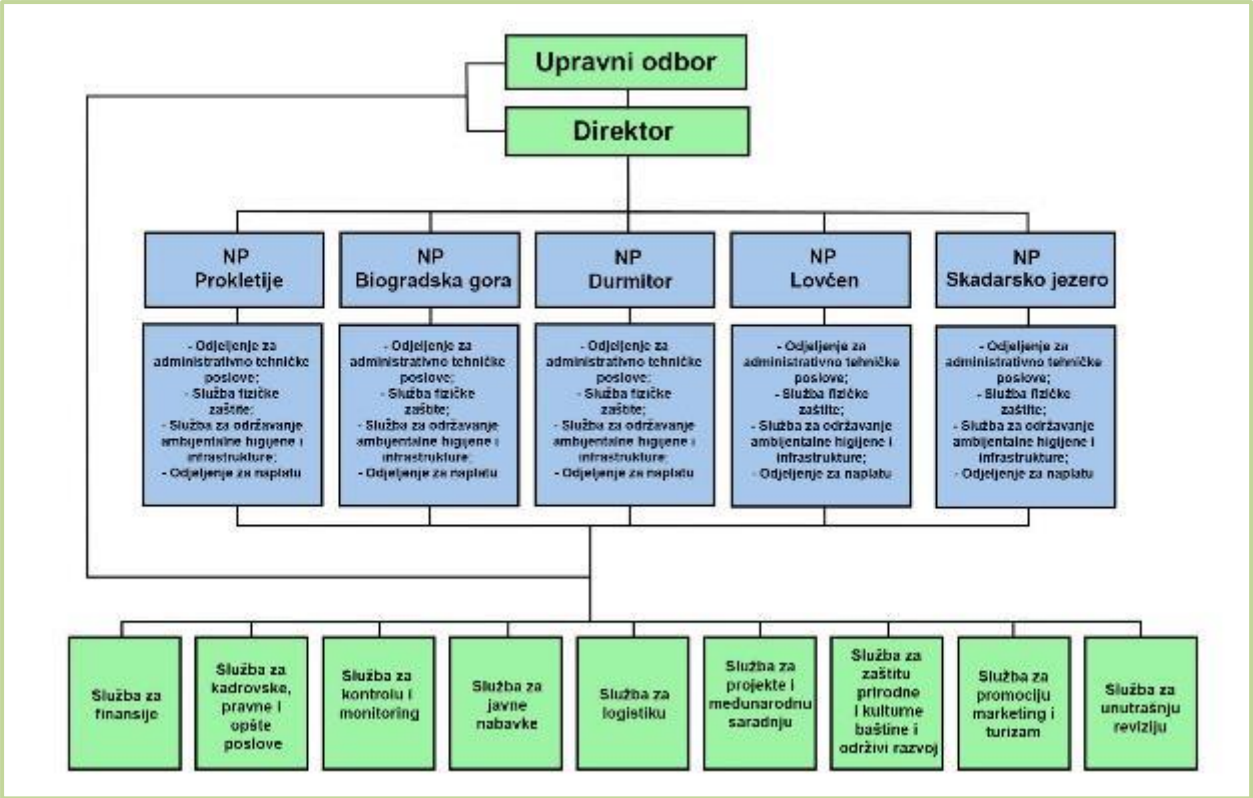

Grafikon 1: *Organizacija poslovanja JPNPCG*

Direktor Nacionalnog parka Biogradska gora, rukovodi radom organizacione jedinice kao i svim službama, koje obavljaju poslove za potrebe Nacionalnog parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.

U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- Služba za fizičku zaštitu. Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine Nacionalnog parka Biogradska gora. To uključuje patroliranje terenima, nadzor na ulazima i izlazima, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i sve druge aktivnosti koje doprinose fizičkoj zaštiti Parka.
- Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza, mostova i sl.).
- Odjeljenje za administrativno tehničke poslove. Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- Odjeljenje za naplatu. Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi / odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Biogradska gora, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

Grafikon 2: *Organizacija poslovanja NP Biogradska gora*

1.4. Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja Nacionalnim parkom Biogradska gora predstavlja složen, višefazan proces, koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti, s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja. Ovaj proces odvija se kroz sljedeće faze:

Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o Nacionalnom parku Biogradska gora; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća za Nacionalne parkove Crne Gore, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Biogradska gora.

Analiza stanja i identifikacija problema: Definisanje i procjena stanja prirodnih, socio-ekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti; Dobijanje smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.

*Definisanje vizije, ciljeva i mjera***:** Definisanje vizije, postavljanje dugoročnih ciljeva upravljanja; Formulisanje specifičnih ciljeva i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva; Razrada indikatora specifičnih ciljeva i indikatora sprovođenja aktivnosti radi praćenja implementacije Plana.

Uključivanje zainteresovanih strana: Organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; Uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; Prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.

Izrada nacrta i revizija nacrta dokumenta: Na osnovu prikupljenih podataka i sugestija izrađuje se nacrt Plana upravljanja; Sprovođenje radionica zajedničkih službi, zaposlenih iz organizacione jedinice NPBG i angažovanim ekspertima za izradu Plana upravljanja. Radionice su dizajnirane da se zajednički postavi tabela Akcionog plana, na način koji najefektivnije adresira ranije definisane ciljeve i izazove, te da se osigura usklađenost sa najboljom praksom.
Usvajanje i implementacija: Prezentacija konačne verzije nacrta Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG na upoznavanje sa dokumentom, zatim i nadležnim institucijama: Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agenciji za zaštitu životne sredine. Na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja od strane Vlade CG pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NP Biogradska gora u kome su definisani operativni postupci, rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama, što je u skladu sa adaptivnim upravljanjem predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja. Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Biogradska Gora odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.
Participacija lokalne zajednice u proces izrade Plana upravljanja: Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore, formiralo je radnu grupu zaduženu za izradu dokumenta sastavljenu od stručnih saradnika zajedničkih stručnih službi i zaposlenih iz Nacionalnog parka Biogradska gora.
Proces izrade Plana upravljanja nacionalnim parkom Biogradska gora sproveden je kroz inkluzivan i transparentan pristup, koji je obuhvatio saradnju širokog spektra učesnika – od državnih institucija i stručnih organizacija, do predstavnika lokalnih zajednica, nevladinog sektora i turističkih subjekata. Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovani su participativni sastanci sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.
U tom kontekstu organizovana su tri participativna sastanka. Tokom participativnih sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima.
Uspješna implementacija Plana u velikoj mjeri da zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica će se uključiti u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu omogući aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka.

2. OPIS PODRUČJA

2.1. Geografski položaj i prostor

Biogradska gora, istoimeni nacionalni park, nalazi se na sjeveroistoku Crne Gore, u sklopu planinskog masiva Bjelasice, čiji centralni dio čini naše najpoznatije ledničko jezero-Biogradsko, koje se nalazi na nadmorskoj visini od 1094 mnv i koje je okruženo jednom od tri preostale prašume u Evropi. Najniži djelovi parka se graniče sa rijekom Tarom, a na vrhovima Bjelasice koje se nalaze unutar parka smještena su lednička jezera: Pešića, Šiško, Ševarine, Veliko Ursulovačko i Malo Ursulovačko.
Geografske koordinate parka su: N 42.880416; E 19.628148
Najbliži grad u okruženju parka je Kolašin udaljenosti od oko 5 km, a administrativno parku pripadaju i teritorije opština Mojkovac i Berane. Od glavnog grada Podgorice, nakon izgradnje dionice auto puta Podgorica-Mateševo, udaljen je svega 50 km.
Površina parka na koji se odnosi Plan upravljanja iznosi 5620 ha, od čega je površina prašumskog rezervata 1600 ha.
Buffer ili zaštitna zona parka shodno postojećoj prostorno planskoj dokumentaciji iznosi 14400 ha.

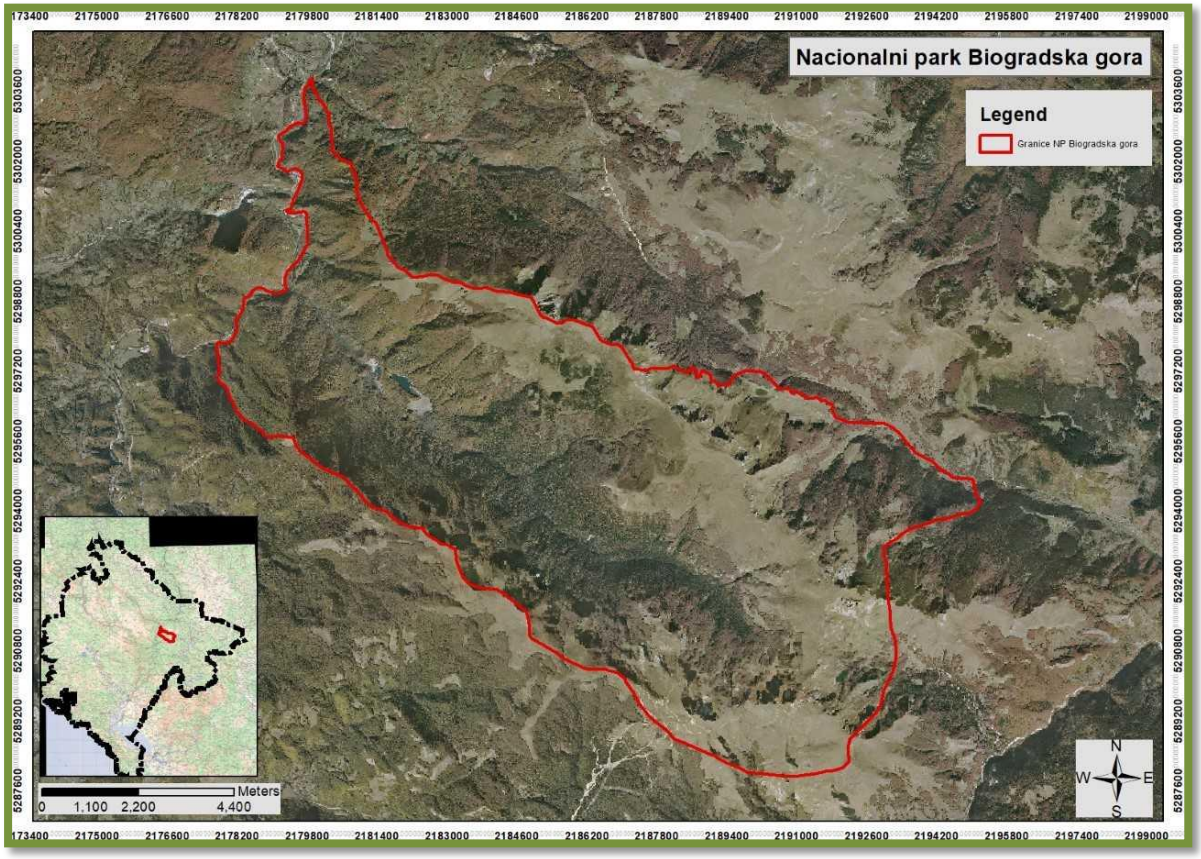

***Mapa 4**: Geografski položaj NP Biogradska gora*

2.2. Prirodne vrijednosti

2.1.1. Klima

Sa srednjom godišnjom temperaturom vazduha od oko 4 - 6°C NP Biogradska Gora pripada hladnijim oblastima Crne Gore. Najhladniji mjesec je januar, sa prosječnom temperaturom oko 2°C, a najtopliji jul mjesec, sa temperaturom oko 17°C. U prosjeku 250 dana godišnje područje parka ima srednju dnevnu temperaturu veću od 0°C. Period sa srednjom dnevnom temperaturom iznad 10°C je znatno kraći i iznosi oko 60 dana u godini. Maksimalna temperatura vazduha je u avgustu mjesecu i može dostići 34°C. Minimalne temperature vazduha se javljaju u rano proljeće i mogu pasti ispod - 30°C. Ovakav temperaturni režim uslovljava duge i hladne zime, relativno kratka i svježa ljeta i slabije izražena prelazna godišnja doba.

Na količinu i godišnji raspored padavina utiče opšta atmosferska cirkulacija i orografija terena koja uslovljava pojavu velikih razlika u količinama padavina na relativno malim rastojanjima. Najveća količina padavina javlja se u periodu od oktobra do decembra mjeseca, a najmanja u julu i avgustu mjesecu. Područje parka se odlikuje i visokom učestalošću padavina. Višegodišnji prosjek pokazuje da ovo područje ima preko 150 kišnih dana. Srednja godišnja količina padavina iznosi oko 2000 l/m² . Ovaj parametar je veoma varijabilan, pa se odstupanja od prosjeka kreću u granicama ±20% od ukupne godišnje količine. Novembar kao najkišovitiji mjesec dobija oko 270 l/m², a jul kao najsuvlji mjesec oko 90 l/m² .

U prosjeku prvi dan sa pojavom snježnog pokrivača javlja se sredinom novembra mjeseca, a posljednji sredinom aprila. Dakle, više od trećine svih padavinskih dana na području Biogradske gore su dani sa snježnim padavinama, kojih u godišnjem prosjeku ima oko 55. Maksimalno zabilježeno trajanje perioda sa snježnim pokrivačem se kreće do 90 dana u godini, a minimalno oko 15 dana u godini. Srednje maksimalne visine snježnog pokrivača se veoma razlikuju zavisno od zone Parka i kreću se od 100 cm u zapadnoj, do 200 cm u centralnoj i istočnoj zoni.

Najčešće duvaju vjetrovi iz sjevernog pravca, dok su oni iz južnog kvadranta znatno ređi. Sjeverni vjetrovi su izraženi u zimskom periodu godine, kada imaju i najveću jačinu. Južni vjetrovi preovlađuju tokom proljeća i jeseni. U godišnjoj raspodjeli vjetra 25% strujanja otpada na sjeverne vjetrove, dok su južni vjetrovi upola manje zastupljeni i na njih otpada oko 12% godišnjih vazdušnih strujanja. Gotovo polovina dana u godini (i to u ljetnjem periodu) karakterišu tišine. Višegodišnja mjerenja pokazuju da trajanje sijanja sunca na području Parka iznosi oko 1900 sati godišnje. Najsunčaniji mjesec je avgust sa oko 280 sunčanih sati, dok najmanje sunčanih sati ima februar, oko 60 sati. Zbog evidentnih klimatskih promjena, tokom posljednjih decenija dolazi do promjena u godišnjem hodu ovog meteorološkog parametra, pa se maksimum osunčavanja češće veže za jul, a minimum za decembar mjesec.

Srednja godišnja relativna vlažnost vazduha je visoka i iznosi 70-80%. Najveću srednju mjesečnu relativnu vlažnost ima januar mjesec (oko 85%) a najnižu avgust (oko 70%). U ljetnjem periodu godine relativna vlažnost se kreće oko 75%.

2.1.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Bogatstvo flore i vegetacije NP Biogradska gora, kao i mozaičan raspored vegetacijskih jedinica predstavlja najbolji odraz raznovrsnosti i kompleksnosti ekoloških faktora i njihovog uzajamnog djelovanja.

Barbarea balcana, Dianthus nitidus subsp. *lacusicii*

Područje Parka se odlikuje izvanrednim specijskim i ekosistemskim diverzitetom koji ga svrstavaju u jedan od značajnih prostora i centara biološke raznovrsnosti na Balkanskom poluostrvu, pa i šire. Veliki broj raznovrsnih, dinamičnih i složenih ekosistema, bogatstvo vrsta flore različitog nastanka i starosti, visok stepen refugijalnosti staništa kao i značajan broj endemičnih i reliktnih biljnih vrsta su rezultat biogeografskog položaja planine Bjelasice kao i specifične istorije i evolucije živog svijeta od tercijera, preko ledenog doba, do današnjih dana. Dominantno obilježje Nacionalnog parka su šumski ekosistemi, a pored njih i ekosistemi gorskih i subalpskih mezofilnih livada endemične sveze *Pancicion*, ekosistemi planinskih rudina na silikatima (endemskog reda *Seslerietalia comosae*) i na krečnjacima (endemskog reda *Capidetalia dinaricai*), ekosistemi planinskih vriština na silikatima i na krečnjacima, ekosistemi niskih cretova, ekosistemi pukotina stijena, ekosistemi sipara, kao i vodeni ekosistemi glacijalnih jezera, rijeka i fluvijalnih kanala.

Najznačajnija prirodna vrijednost nacionalnog parka Biogradska gora je prašumski rezervat u slivu Biogradske rijeke i Jezerštice, površine 1600 ha, u kojem je uspostavljen najstroži stepen zaštite.

U Studiji revizije za NP Biogradska gora (Nacrt), iz 2020. godine, navodi se da područje Nacionalnog parka odlikuje prisustvo 1092 taksona (vrsta i podvrsta) vaskularne flore, kao i da taj broj nije konačan.

Od ukupnog broja registrovanih taksona, 47 taksona se nalazi na nacionalnim i međunarodnim listama zaštićenih vrsta. Nacionalnom legislativom (Sl. list RCG 76/06) je zaštićen 41 takson. Izdvajaju se *Gentianella pevalekii* i *Viola orphanidis* subsp. *nicolae* (endemi CG), *Dianthus nitidus* subsp*. lakusicii* (endem CG, Ko), endemski borovi *Pinus peuce* i *Pinus heldreichii*, kao i ugrožene vrste poput lincure *Gentiana lutea* subsp. *symphyandra*. Osim nacionalnim zakonodavstvom, po osnovu Annex-a II i IV Direktive o staništima (Council Directive 92/43/EEC) zaštićena su 3 taksona: *Eryngium alpinum, Dianthus nitidus* subsp. *lacusicii* i *Tozzia alpina* subsp. *carpathica*, zatim 4 taksona po osnovu Annex-a V Direktive o staništima: *Arnica montana, Galanthus nivalis*, *Gentiana lutea* subsp. *symphyandra* i *Diphasiastrum alpinum*, kao i 18 vrsta iz familije orhideja koje imaju međunarodnu zaštitu po osnovu CITES konvencije. *Arnica montana* je zabilježena izvan granica NP (lokalitet Plavac), ali sa vjerovatnoćom da je ima i u NP.

***Tabela 1**: Status značajnih biljnih taksona na nacionalnim i međunarodnim listama*

Vrsta	End. / subend.	Sl. list RCG 76/06	CG Prelimin. Crvena lista	EU IUCN Red List	BC, HD, CITES, IPA
Viola orphanidis subsp. *nicolae*	CG	+			IPA
Gentianella pevalekii	CG				
Dianthus nitidus subsp. *lakusicii*	CG, Sr	+	CR	NT ↓ decreasing	HD An.II i IV, BC An.I, IPA
Eryngium alpinum		+		NT ↓ decreasing	HD An II i IV, BC An.I, IPA

Tozzia alpina subsp. *carpatica*		+		DD ? uncnown	HD An.II i IV
Barbarea balcana	Balkana			LC stable	
Pinus peuce	Balkana	+		NT ? unknown	
Pinus heldreichii	Balkan - It	+		LC stable	IPA
Draba doerfleri	Balkan-Tu (A)				BC An.I
Galanthus nivalis		+		NT ↓ decreasing	HD An.V CITES An.II, B
Gentiana lutea subsp. *symphyandra*		+	VU	LC ↓ decreasing	HD An.V
Arnica montana		+	CR	LC ↓ decreasing	HD An.V
Diphasiastrum alpinum		+		LC stable	HD An.V

Legenda***: DD** – Data deficient (bez podataka); **LC** - Least concern (najmanja briga);* **NT** - near threatened (skoro ugrožena); **VU** - vulnerable (ranjiva); **CR** - critically endangered (kritično ugrožena)

Napomena*: Dianthus nitidus* se na međunarodnim listama vodi kao vrsta , a ne kao subspecies *lacusicii*. Takođe, *Gentiana lutea* subsp*. symohyandra* se na EU listama nalazi i štiti kao vrsta *Gentiana lutea,* dok za njenu podvrstu *symphyandra,* koja je prisutna u Crnoj Gori još uvijek nije utvrđena kategorija zaštite.
Očekuje se da će se sa revidiranom listom Zakonom zaštićenih vrsta i sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Biogradska gora. *Barbarea balcana* je vrsta koja će sigurno na obje revidirane liste.

Kao međunarodno značajna staništa definisana su ona koja se nalaze na aneksima EU Direktive o staništima (Council Directive 92/43/EEC). U NP Biogradska gora je zabilježeno 29 međunarodno značajnih tipova staništa:

- 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajacih voda sa amfibijskom vegetacijom *Litorelletea uniflorae* ili *Isoeto-Nanojuncetea;*
- 3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Chara sp.);*
- 3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom *Magnopotamion* i *Hydrocharition;*
- 3220 Šljunkovite obale planinskih rijeka obrasle zeljastom vegetacijom;
- 3240 Obale planinskih rijeka obrasle sivom vrbom (*Salix eleagnos*);
- 4060 Alpijske i borealne vrištine;
- *4070 Klekovina bora (*Pinus mugo*) i dlakave alpske ruže *Rhododendron hirsutum;*
- 4080 Subarktičke i alpijsko-borealne sastojine planinskih vrba (*Salix sp*.);
- 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima;
- 6150 Alpijski i subalpijski silikatni travnjaci;
- 6170 Alpijski i subalpijski karbonatni travnjaci;
- 6210 Poluprirodni suvi travnjaci sa facijecima žbunjaka (*Festuco-Brometalia*);
- *6230 Vrstama bogati travnjaci tvrdače (*Nardus stricta*);
- 6430 Hidrofilne visoke zeleni on nizina i gorskog do alpijskog pojasa;
- 6450 Sjeverne borealne aluvijalne livade;
- 6520 Gorske livade košanice;
- 7140 Prelazne tresave;
- *7220 Izvori sa formacijama sedre (*Cratoneurion*);
- 7230 Alkalne tresave;
- 8110 Silikatni planinski i alpijski sipari (*Androsacetalia alpinae*);

- 8140 Istočnomediteranski sipari;
- 8210 Krečnjacke stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
- 8220 Silikatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
- 8230 Silikatne krhotine;
- 9110 Acidofilne bukove šume (*Luzulo-Fagetum*);
- 91K0 Ilirske bukove šume (*Aremonio-Fagion*);
- *9180 Reliktne šume velikih nagiba i klisura (*Tilio-Acerion*);
- 9410 Acidofilne planinske šume smrče (*Vaccinio-Piceetea*);
- 95A0 Šume munike i molike visokih oromediteranskih planina.

Šumski ekosistemi

Prema zakonu o šumama (član 34), šumski ekosistemi Nacionalnog parka čine šume posebne namjene sa izraženim prirodnim karakteristikama i očuvanom strukturom. Ove šume imaju značajnu ulogu u očuvanju biodiverziteta, zaštiti zemljišta, regulaciji vodnih režima i ublažavanju, adaptacije i istraživanja efekata klimatskih promjena. Osnovna namjena šuma unutar Parka definisana je zakonom i usmjerena na očuvanje prirodnih vrijednosti, naučno-istraživačke aktivnosti, obrazovanje, odmor i rekreaciju.

Šumski ekosistemi prašumskog porijekla na području NP Biogradska gora predstavljaju najznačajniji segment ukupne prirodne baštine ovog prostora. Njihova jedinstvenost ogleda se u očuvanoj strukturi, prirodnoj dinamici i dugotrajnoj ekološkoj stabilnosti, koje su rezultat minimalnog uticaja čovjeka kroz istoriju. Ovi ekosistemi čuvaju složene odnose između vrsta, strukturnu raznolikost i prirodne sukcesivne procese koji traju stotinama godina.

Karakteristično za ove šume je izražena slojevitost, horizontalna i vertikalna diferencijacija, prisustvo različitih razvojnih stadijuma stabala, od podmlatka do stabala u fazi raspadanja, što doprinosi visokom stepenu biodiverziteta i stvaranju mikrostanišnih uslova za veliki broj organizama. Prisustvo i količina mrtvog drveta, dubećeg drveta, kao i drugi ekološki uticaji, ključni su pokazatelji prirodnosti i prašumskog karaktera ovih šuma. Prostorna raspodjela sklopljenih, razrijeđenih i prekinutih sastojina odražava prirodne procese sukcesije i regeneracije, koji se odvijaju bez većih ljudskih intervencija.

Vegetacijska struktura šuma karakteriše se visokim stepenom heterogenosti, sa izraženom vertikalnom i horizontalnom diferencijacijom. Identifikovano je ukupno šesnaest različitih biljnih zajednica koje predstavljaju karakteristične šumske ekosisteme ovog područja. U nižim predjelima, između 500 i 600 mnv, u području oko rijeke Tara pa uzvodno ka Biogradskom jezeru, preovlađuju zajednice hrastova medunca i cera, dok su na višim visinama prisutne kitnjaste hrastove šume i mješovite šume kitnjaka i cera. Porastom nadmorske visine javljaju se brdske bukove šume, zatim bukovo-jelove zajednice koje se na sjevernim ekspozicijama prostiru do oko 1 300 mnv.

Na zapadnim stranama, do 1100mnv, dominira prirodni sistem bukovih šuma sa seslerijom, iznad kojeg se prostire mješovita bukovo-jelova šuma. Iznad 1 300m razvijene su zajednice jelovih šuma subalpskog karaktera koje dosežu visine do 2 000 m. Na nadmorskim visinama između 1500 i 1800 m dominiraju šume bora krivulja koje čine gornju granicu šumske vegetacije.

Tabela 2: *Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka*

Kategorija zemljišta	Površina (ha)	Površina (%)
Šuma	3 250	57,52
Šumsko zemljište	75	1,33
Nije šuma i nije šumsko zemljište	2 325	41,15
Ukupno:	5 650	100

Dendroflora Parka obuhvata približno devedeset drvenastih vrsta, organizovanih u više šumskih zajednica. Najzastupljenije su bukove i bukovo-jelove šume, sa značajnim prisustvom planinskog javora, jasena, smreke, jove i bora krivulja. Neke zajednice, poput smrekovih šuma i šuma crne johe, lokalno su raspoređene, naročito unutar prašumskih rezervata i drugih zona zaštite Parka.
Šumske sastojine su prirodnog porijekla, sa dominantno prirodno obnovljenim visokim sastojinama koje pokrivaju cijelu šumsku površinu Parka. Najveći udio zauzimaju zrele sklopljene sastojine bez podmlatka, sa dominantnim prečnikom stabala većim od 50 cm prsnog prečnika, koje obuhvataju 44,4% ukupne šumske površine. Razrijeđene zrele sastojine istih karakteristika pokrivaju 14,2% površine. Površine sa visokim stepenom sklopljenosti (između 0,7 i 1,0) čine više od 70% ukupne površine, što odražava očuvanu strukturu i prirodni karakter ovih šuma.

Tabela 3: *Ukupna površina i drvna zapremina šumskih sastojina u NP Biogradska gora*

Sastojinska pripadnost	Ukupna površina u NP		
	Površina (ha)	Zapremina (m^3)	V (m^3/ha)
Šume crnog graba i crnog jasena	25	325,8	13,0
Šume bukve	1 350	559 069,5	414,1
Šume jele i bukve	1 275	789 197,1	619,0
Šume jele, smrče i bukve	375	220 566,7	588,2
Šume jele i smrče	75	27 662,2	368,8
Šume smrče	25	22 035,1	881,4
Šume munike	25	18 739,6	749,6
Šume molike	25	2 668,6	106,7
Šume bora krivulja	25	-	-
Ostale šume gdje dominiraju lišćarske vrste drveća	50	28 565,2	571,3

Prekinut i rijedak sklop registrovan je na 14,6% površine i najčešće je rezultat prirodnih faktora, uključujući orografske uslove i abiotička pritiske. Žbunasta vegetacija prisutna je na 4,4% ukupne šumske površine. Podmladak je evidentiran na 69,4% šumskih površina, a jednu trećinu čini podmladak ispod 1,3m visine, dok dvije trećine čini podmladak iznad te visine. Ova struktura podmlatka ukazuje na aktivne prirodne procese obnove šuma.

Gljive

Na osnovu literaturnih podataka na području NP Biogradska gora prisutno je 248 vrsta gljiva, a na širem području Bjelasice znatno više, od čega razdjelu *Ascomycota* pripadaju 33 vrste, dok je iz razdjela *Basidiomycota* konstatovano 215 vrsta. Od do sada registrovanih vrsta u NP

Biogradska gora, 32 vrste su značajne sa aspekta zaštite: *Ascobolus saccharіferus, Astraeus hygrometricus, Cantharellus cinereus, Clavariadelphus pistillaris, Geastrum triplex, Grifola frondosa, Gyrodon lividus, Gyroporus cyanescens, Gyromitra gigas, Gyromitra parma, Hericium alpestre, Hericium coralloides, Hygrocybe citrinovirens, Hygrocybe intermedia, Hygrocybe spadicea, Hymenoscyphus albopunctus, Inonotus radiatus, Lactarius acris, Lactarius lilacinus, Lactarius volemus, Mitrophora semilibera, Mycenastrum corium, Neolentinus adhaerens, Phaeolepiota aurea, Phylloporus pelletieri, Polyporus tuberaster, Polyporus umbellatus, Pycnoporus cinnabarinus, Rutstroemia conformata, Strobilomyces strobilaceus* i *Tapesia fusca.* Od 32 vrste njih 12 je zaštićeno nacionalnim zakonom i nalaze se na Preliminarnoj listi makromiceta Crne Gore: *Cantharellus cinereus, Gyrodon lividus, Gyroporus cyanescens, Gyromitra gigas, Hericium coralloides, Hygrocybe intermedia, Hygrocybe spadicea, Lactarius acris, Neolentinus adhaerens, Phylloporus pelletieri, Polyporus umbellatus* i *Strobilomyces strobilaceus.*

Fauna beskičmenjaka

Lepidoptera – leptiri

Leptiri predstavljaju značajnu grupu insekata, čiji status može poslužiti kao pouzdan pokazatelj stanja ekosistema. Njihova osjetljivost na promjene u staništima, klimatske promjene i međusobnu povezanost sa drugim vrstama (biljkama, mravima, parazitoidima) čini ih prioritetnom grupom za očuvanje u okviru zaštićenih područja. Nacionalni park Biogradska gora, pruža pogodno stanište za veliki broj leptira, ali istovremeno zahtijeva aktivno praćenje i strateško upravljanje ovom grupom organizama.
Na području Nacionalnog parka do sada je registrovano 137 vrsta leptira (dnevnih i noćnih). Među njima se nalaze i vrste od međunarodnog značaja, uključujući one sa Aneksa EU Direktive o staništima (npr. *Phengaris arion, Phengaris nausithous, Phengaris teleius*).

Tabela 4: *Vrste ugrožene na nacionalnom i međunarodnom nivou*

Naziv vrste	IUCN kategorija	IUCN kriterijum	Bern	CITES	Zaštita u CG	HD EU dodaci
***Papilio machaon*	LC	-	-	-	DA	-
***Iphiclides podalirius*	LC	-	-	-	DA	-
**Parnassius apollo*	NT	A2c	II	-	DA	IV
**Parnassius mnemosyne*	NT	A2c	II	II	DA	IV
Lycaena dispar	NT	-	II i IV	-	-	II
Polyommatus eroides	LC	-	-	-	-	-
Euphydryas aurinia	LC	-	II	-	-	II i IV
Euphydryas maturna	VU	A2c	II i IV	II	-	II
Euplagia quadripunctaria	LC	-	II	-	-	-

*Vrste sa Aneksa IV Direktive o staništima; ** Vrste zaštićene samo na nacionalnom nivou*Legenda: LC - Least concern (najmanja briga); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)*

Coleoptera – tvrdokrilci

Tvrdokrilci predstavljaju jednu od najbrojnijih i ekološki najvažnijih grupa insekata. Posebno značajnu grupu čine saproksilne vrste, vezane za mrtvo i živo drvo, koje direktno doprinose

očuvanju šumskih ekosistema i stabilnosti prirodnih procesa, ali koje u slučajevima naglog porasta brojnosti, mogu prouzrokovati značajne štete i narušiti vitalnost pojedinih sastojina.
U NP Biogradska gora nisu sprovedena sistematska istraživanja tvrdokrilaca, pa su podaci o diverzitetu i stanju populacija fragmentarni i ograničeni. Uprkos tome, zabilježene su vrlo značajne vrste, uključujući i endemite: *Ompherus bjelasicensis* - vrsta opisana kao nova za nauku upravo sa prostora Biogradske gore, *Carabus parreyssi parreyssi*, *Carabus intricatus liburnicus*, *Trechus priapus*, *Molops curtulus marani* i *Aphinus acutangulus.*

Tabela 5: *Vrste od međunarodnog i nacionalnog značaja*

Naziv vrste	IUCN kategorija	IUCN kriterijum	Bern	CITES	Zaštita u CG	HD EU dodaci
Rosalia alpina	VU	A1c	II i IV	-	-	-
Morimus funereus	VU	-	II	-	-	-
Osmoderma eremita	NT	A1c	II i IV	II	DA	-
Carabus variolosus	NE	B1ab	II i IV	-	-	-

Legenda: NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); NE - Not Evaluated (nije procijenjeno)

Odonata – vilini konjici

Vilini konjici su drevna grupa insekata širokog rasprostranjenja, čiji životni ciklus je usko vezan za vodene površine – jezera, rijeke, bare i močvare. Sistematska istraživanja vilinih konjica u NP Biogradska gora nijesu sprovedena, a publikovani podaci su veoma oskudni. Zabilježene vrste od međunarodnog značaja: *Cordulegaster heros* (NT, Aneksi II i IV Direktive o staništima EU) i *Coenagrion ornatum* (NT, Aneks II Direktive o staništima EU). Prostor Parka obuhvata oligotrofna jezera, potoke, rijeke i bara, što predstavlja potencijalna staništa za veći broj vrsta vilinih konjica.

Syrphidae – osolike muve

Istraženost osolikih muva u NP Biogradska gora je nedovoljna, i potrebna su sistematska istraživanja radi dokumentovanja svih prisutnih vrsta i procjene njihove brojnosti. Prema literaturnim podacima, na području Parka registrovane su 94 vrste osolikih muva, od kojih 29 vrsta ima poseban zoogeografski značaj. Neke od registrovanih vrsta, kao što su *Brachypalpus chrysites*, *Hammerschmidtia ferruginea* i *Pipizella bispina*, smatraju se ugroženim u evropskom kontekstu. Pad brojnosti je evidentan kod stenovalentnih i stenofagnih vrsta, kao i kod akvatičnih / poluakvatičnih vrsta čije larve žive u močvarnim staništima, te kod saproksilnih vrsta koje zavise od starih šuma sa panjevima i trulim stablima.

Gastropoda – puževi

Dosadašnja istraživanja ovog područja vršena su djelimično, prije više decenija, prvenstveno od strane stranih malakologa, pružajući osnovni uvid u stanje ove grupe organizama.
NP Biogradska gora obiluje šumskim područjima, što predstavlja idealne uslove za kopnene puževe. Na osnovu literaturnih podataka i terenskih istraživanja, utvrđen je 41 takson puževa (vrste i podvrste), iz 25 rodova i 13 familija. Među njima je 12 endema Crne Gore ili Balkana:

Bithinella schmidti luteola; *Napaeopsis cefaonica*; *Lehmania bruneri*; *Herilla jabucica excedens*, *Herilla jabucica interrupta*; *Herilla jabucica jabucica*; *Malacolimax mrazeki*; *Helix vladika*; *Deroceras turcicum*; *Helicigona pouzolzi pouzolzi* i *Helicigona serbica*.

Fauna riba

U kontaktnim vodama rijeke Tare, nađene su sljedeće vrste (Tabela 5)::

Tabela 6: *Ihtiofauna NP Biogradska gora*

Naziv vrste	IUCN kategorija	IUCN kriterijum	HD EU dodaci
Salmo labrax m. *fario* (potočna pastrmka)	LC	-	-
Hucho hucho (mladica)	VU	A3cde	-
Thymallus thymallus (lipljen)	LC	-	-
Barbus balcanicus (potočna mrena)	LC	-	-
Chondrostoma nasus (skobalj)	LC	-	-
Phoxinus phoxinus (gaovica)	LC	-	-
Cottus gobio (peš)	LC	-	II

Legenda: LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Potočna pastrmka, mladica i lipljen su u sportsko lovnom smislu vrlo cijenjene vrste, odnosno u svim vodama Crne Gore smatraju se za najatraktivnije. Pored ovih vrsta za sportski ribolov interesantne su i dvije ciprinidne vrste, *Barbus balcanicus* i *Chondrostoma nasus*, ali pored salmonidnih vrsta bivaju zanemarene.
Od ovih vrsta najbrojnija je potočna pastrmka *(Salmo labrax* m. *fario*), zatim lipljen (*Thymallus thymallus*) i mladica (*Hucho hucho*).
Navedene vrste riba mogu se naći u cijelom toku rijeke Tare i kontaktnih voda Jezerštice koja pripada Nacionalnom parku.

U Biogradskom jezeru prisutne su potočna pastrmka i gaovica.

Fauna vodozemaca

Na osnovu dostupnih literaturnih podataka na području NP Biogradska gora potvrđeno je prisustvo 11 vrsta vodozemaca. Među njima, vrste poput grčke žabe (*Rana graeca*) i livadske žabe (*Rana temporaria*) formiraju vjerovatno najbrojnije populacije u Crnoj Gori. Biogradsko jezero i ušće Biogradske rijeke predstavljaju važne lokalitete za brojne vrste vodozemaca, od kojih su mnoge vrste nacionalno i međunarodno zaštićene. Od ukupno 11 zabilježenih vrsta vodozemaca, 8 pripada redu *Anura* (žaba) među kojima je grčka žaba (*Rana graeca*) balkanski endem, dok su 3 vrste iz reda *Urodela* (daždevnjaci).

Biogradsko jezero, značajan je eproduktivni centar i optimalno stanište za grčku žabu (*Rana graeca*), balkanskog endema i prirodne rijetkosti. Osim nje, u ovom području prisutne su i druge vrste, poput mrke žabe (*Rana fusca*), kao i mrmoljci iz rodova *Ichthyosaura* i *Lissotriton*. Pored Biogradskog jezera, značajna batrahološka staništa čine i glečerska jezera: Veliko i Malo Šiško jezero, Veliko i Malo Ursulovačko jezero i Pešića jezero. Ova jezera predstavljaju ključne reproduktivne centre za više vrsta vodozemaca. Dodatno bogatstvo batrahofaune ogleda se i u prisustvu brojnih stalnih i povremenih izvora, kraških vrela, većih i manjih lokvi, kao i sezonskih blatišta, koji zajedno čine kompleksnu mrežu mikrohabitata pogodnih za razvoj i opstanak različitih vrsta vodozemaca.

Na području Nacionalnog parka Biogradska gora, prisustvo obične žabe krastače (*Bufo bufo*) zabilježeno je u periodu od 2000. do 2002. godine, na obalama Biogradskog jezera.

Najnoviji podaci o fauni vodozemaca u Biogradskoj gori potvrđuju i prisustvo žutotrbog mukača (*Bombina variegata*). Jedinke vrste *Bombina variegata* koriste male vodene površine za razmnožavanje, a hidrološka mreža Biogradske gore, uključujući bare, lokve i povremene izvore, pruža optimalne uslove za opstanak ove vrste.

Velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus*), jedna je od najrasprostranjenijih vrsta vodozemaca u Evropi. Na području Nacionalnog parka Biogradska gora, prisustvo ove vrste potvrđeno je u lokvama i jezercima parka.

Najnovija istraživanja potvrđuju prisustvo livadske žabe (*Rana temporaria*) u okviru malih vodenih tijela na području Parka.

Šumska žaba (*Rana dalmatina*), koristi vodena staništa isključivo tokom sezone parenja u proljeće, kada se može uočiti na obalama Biogradskog jezera, u sezonskim barama oko jezera, te u dolinama potoka Jezerštice i drugih riječica i izvora. Nakon završetka parenja, jedinke se povlače u vlažne šume i sjenovita područja, gdje se mogu naći duž staza i u šumama u okolini Pešića i Šiškog jezera.

Grčka žaba (*Rana graeca*), balkanski endem, nastanjuje planinske i šumske regione zapadnog i centralnog Balkana, sa značajnim populacijama u Crnoj Gori, uključujući i Biogradsku goru.

Gatalinka (*Hyla arborea*), široko je rasprostranjena širom Evrope, ali u Crnoj Gori prisutna je fragmentarno. Njeno prisustvo u Parku potvrđeno je u nižim i srednje visokim područjima, naročito u blizini manjih, povremenih vodotoka i bara bogatih vodenom i obalskom vegetacijom.
Jedna od zaštićenih vrsta vodozemaca prisutnih na području Nacionalnog parka Biogradska gora jeste šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*). Biogradska gora, predstavlja jedno od najvažnijih staništa šarenog daždevnjaka u Crnoj Gori.

Planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), koji se prema IUCN klasifikaciji vodi kao gotovo ugrožena vrsta i mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*), u NP Biogradska gora zabilježene su na nadmorskim visinama iznad 1200m. Najznačajnija nalazišta planinskog mrmoljka su na području Ursulovačkih i Pešića jezera.

Tabela 7: *Pregled vrsta vodozemaca na području NP Biogradska gora*

Vrsta	***Status u Crnoj Gori***	***Endemizam***	***CITES***	***IUCN***	***IUCN/CG***	***BERN***	***Direktiva o staništima***	***Napomena***
Bufo bufo (obična krastača)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	/	
Bufotes viridis (zelena krastača)	Zaštićena vrsta			LC	NT	II	IV	*kao *Bufo Viridis*
Bombina variegata (žutitrbi mukač)	/			LC	LC	II	II, IV	
Pelophylax ridibundus (velika zelena žaba)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	V	

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	CITES	IUCN	IUCN/CG	BERN	Direktiva o staništima	Napomena
Rana temporaria (livadska žaba)	/			LC	LC	III	V	
Rana dalmatina (šumska žaba)	/			LC	LC	III	IV	
Rana graeca (grčka žaba)	Zaštićena vrsta	Balkanski endem		LC	LC	III	IV	
Hyla arborea (gtalinka)	Zaštićena vrsta			LC	NT	III	IV	
Salamandra salamandra (šareni daždevnjak)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	/	
Lissotriton vulgaris (mali mrmoljak)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	/	*kao *Triturus vulgaris*
Ichthyosaura alpestris (planinski mrmoljak)	Zaštićena vrsta			LC	NT	II	/	*kao *Triturus alpestris*

Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Rasprostranjenje vodozemaca po staništima

Planinska jezera: planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris)*, mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, zelena krastača (*Bufotes viridis)*, grčka žaba (*Rana graeca)* i velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus).*
Vlažna vodena staništa: žutotrbi mukač (*Bombina variegata)* i zelena krastača (*Bufotes viridis).*
Prašuma: šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, gatalinka (*Hyla arborea)*, šumska žaba (*Rana dalmatina)*, grčka žaba (*Rana graeca)* i livadska žaba (*Rana temporaria).*

Fauna gmizavaca

Staništa kao što su Biogradsko jezero i ušće Biogradske rijeke predstavljaju ključna staništa za brojne vrste gmizavaca. Pored vodenih staništa, visokoplaninski ekosistemi, uključujući pašnjake, livade, kamenjare i litice takođe predstavljaju značajna staništa za opstanak i očuvanje faune gmizavaca.
Zahvaljujući kombinaciji prašumskih, planinskih i močvarnih staništa, Biogradska gora se ističe kao jedan od najvažnijih centara biodiverziteta herpetofaune na Balkanu. Ovaj mozaik

staništa omogućava koegzistenciju vrsta sa različitim ekološkim zahtjevima i predstavlja prirodno stanište za dalje istraživanje i zaštitu gmizavaca.

Na osnovu dostupnih literaturnih i terenskih podataka, na teritoriji Nacionalnog parka Biogradska gora do sada je zabilježeno ukupno 10 vrsta gmizavaca, sve iz reda *Squamata* (krljuštari), koji obuhvata zmije i guštere sa četiri porodice, a među njima se nalazi i sedam vrsta koje su nacionalno i međunarodno zaštićene.

Posebno se ističu dvije endemične vrste Balkanskog poluostrva: livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*) i zmija šarka (*Vipera berus bosniensis*).

Takođe, izuzetno značajnu populaciju u ovom području ima i kraški šargan (*Vipera ursinii*), jedna od najugroženijih zmijskih vrsta u Evropi.

Najrasprostranjenije vrste guštera u Parku su livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*) i živorodni gušter (*Zootoca vivipara*). Vrsta *Lacerta agilis bosnica* je Balkanski endem, najčešće prisutan u kraškim ekosistemima iznad 1300 m nadmorske visine. Ova vrsta preferira vlažna staništa poput planinskih livada i šumskih proplanaka i jedna je od najzastupljenijih vrsta guštera u Parku. Vrsta *Zootoca vivipara* nastanjuje slična visinska i mikroklimatska područja, sa posebnim naglaskom na vlažnije šumske ekosisteme.

Zidni gušter (*Podarcis muralis*) je prisutan u ograničenoj mjeri, uglavnom na nižim nadmorskim visinama planine Bjelasice, dok je u centralnim dijelovima prašumskog kompleksa Biogradske gore znatno rjeđi.

Još jedna značajna vrsta je sljepić (*Anguis fragilis complex*), koji je relativno čest na vlažnim i sjenovitim staništima. Najčešće se srijeće u šumama, na livadama i u neposrednoj blizini vodotoka.

Istraživanja zmija na području Biogradske gore su manje obimna, ali je zabilježeneo ukupno šest vrsta zmija, uključujući i otrovne i neotrovne predstavnike.

Najčešće prisutna neotrovna vrsta je bjelouška (*Natrix natrix*), koja pretežno nastanjuje vlažne livade, močvarne predjele i obale jezera, uključujući i priobalje Biogradskog jezera.

Smukulja (*Coronella austriaca*), neotrovna zmija, najčešće se srijeće na šumskim proplancima i suvim, otvorenim staništima sa gustim rastinjem.

Ribarica (*Natrix tessellata*) je vrsta iz porodice vodenih zmija, ali njena prisutnost u Biogradskoj gori je ograničena i uglavnom lokalizovana na niže nadmorske visine i priobalna područja rijeka. Centralna prašumska jezgra Parka, zbog hladnijih mikroklimatskih uslova, ne predstavlja tipično stanište za ovu vrstu. Ipak, sporadična prisustva su zabilježena na obalama Biogradskog jezera i nizvodnim dijelovima manjih rječica.

U grupu otrovnih zmija, na području Nacionalnog parka Biogradska gora zabilježene su tri vrste iz roda Vipera: šarka (*Vipera berus bosniensis*), poskok (*Vipera ammodytes*) i šargan (*Vipera ursinii*).

Vipera berus bosniensis, podvrsta obične šarke, prisutna je u šumskim staništima Parka, posebno u vlažnim, sjenovitim i visinskim predjelima. U Parku je najčešće prisutna u zoni iznad 1200 mnv, gdje temperature ostaju niže, a vlažnost visoka, što odgovara njenim ekološkim zahtjevima.

Poskok *(Vipera ammodytes)*, češće se srijeće na perifernim dijelovima Nacionalnog parka, posebno na južnim ekspozicijama, kamenjarima i suvim, osunčanim staništima s oskudnijom vegetacijom. Ova vrsta preferira termofilna i kraška staništa, često u nižim zonama planine Bjelasice i na prelazima između Parka i okolnih brdskih terena.

Šargan (*Vipera ursinii*) je rijetka i strogo zaštićena vrsta, koja se sporadično srijeće na planinskim livadama i subalpskim pašnjacima iznad 1500 mnv, u ograničenim i izolovanim populacijama. U Nacionalnom parku Biogradska gora njena prisutnost nije široko rasprostranjena, već se javlja fragmentarno, u specifičnim mikrostaništima gdje dominiraju travnati, otvoreni prostori sa niskom vegetacijom i minimalnom antropogenom aktivnošću.

U poređenju s ostalim vrstama, *Vipera ursinii* je znatno rjeđa i ekološki specijalizovanija, dok su *Vipera berus bosniensis* i *Vipera ammodytes* češće i prisutne u širem spektru staništa. Sve tri vrste dopunjuju se u prostornoj i ekološkoj distribuciji unutar Parka, pri čemu jasno pokrivaju različite nadmorske visine i mikroklimatske uslove.

Tabela 8: *Pregled vrsta gmizavaca na području NP Biogradska gora*

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	CITES	IUCN	IUCN/CG	BERN	Direktiva o staništima
Anguis fragilis complex (slepić)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	/
Podarcis muralis (zidni gušter)	Zaštićena vrsta			LC	LC	II	IV

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	CITES	IUCN	IUCN/CG	BERN	Direktiva o staništima
Lacerta agilis bosnica (livadski gušter)	Zaštićena vrsta	Balkanski endem		LC	LC	III	IV
Zootoca vivipara (živorodni gušter)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	/
Coronella austriaca (smukulja)	Zaštićena vrsta			LC	LC	II	IV
Natrix natrix (bjelouška)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	/
Natrix tesselata (ribarica)	Zaštićena vrsta			LC	LC	III	IV
Vipera ammodytes (poskok)	/			LC	LC	II	IV
Vipera berus bosniensis (šarka)	/	Balkanski endem		LC	LC	III	/
Vipera ursinii (šargan)	/		I	VU	VU	II	II,IV

Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta" Službeni list 76/06; IUCN (Crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least Concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Rasprostranjenje gmizavaca po staništima

Planinska jezera*:* sljepić *(Angus fragilis complex),* bjelouška *(Natrix natrix)* i ribarica *(Natrix tessllata).*
Prašuma*:* sljepić *(Angus fragilis complex)* i smukulja (*Coronella austriaca).*
Visokoplaninski pašnjaci i livade: šarka (*Vipera berus bosniensis)* i šargan (V*ipera ursinii).*
Kamenjari: *sljepić (Angus fragilis complex),* zidni gušter *(Podarcis muralis),* živorodni gušter *(Zootoca vivipara),* livadski gušter *(Lacerta agilis)* i poskok *(Vipera ammodytes).*

Fauna ptica

Biogradska gora i širi planinski kompleks Bjelasice predstavljaju značajno područje za faunu ptica koja broji 126 vrsta.
Ornitološka istraživanja u okviru projekta Natura 2000, započeta 2017. godine, potvrđuju prisustvo vrsta od posebnog značaja, uključujući tetrijeba gluhana (*Tetrao urogallus*), lještarku (*Bonasa bonasia*), surog orla (*Aquila chrysaetos*), kao i druge vrste sa Aneksa I Direktive o pticama EU. Prisustvo 126 vrsta ptica, među kojima su troprsti djetlić (*Picoides tridactylus*), planinski vrabac (*Montifringilla nivalis*) i ušata ševa (*Eremophila alpestris*), čine ovo područje ključnim za očuvanje biodiverziteta. Planina Bjelasica je još 2001. godine dobila status IBA područja zbog prisustva grabljivica i drugih ugroženih vrsta, kao što su leganj (*Caprimulgus*

europaeus), zelena žuna (*Picus viridis*), sivi soko (*Falco peregrinus*) i šumska ševa (*Lullula arborea*).

U najvišim zonama nalaze se vrste poput planinskog popića (*Prunella collaris*) i žutokljune galice (*Pyrrhocorax graculus)*, četinarske šume naseljavanju zlatoglavi kraljić (*Regulus regulus*), jelova sjenica (*Parus ater*) i tetrijeb (*Tetrao urogallus)*. Listopadne šume naseljavaju grabljivice poput mišara (*Buteo buteo*) i šumske sove (*Strix aluco*), kao i brojne pjevačice, uključujući veliku sjenicu *(Parus major*) i drozda imelaša (*Turdus viscivorus*).

Među vrstama zabilježenim području Parka nalaze se i kukumavka (*Athene noctua*), sivi detlić *(Picus canus*), crni detlić (*Dryocopus martius*) i bjelobrada lunja (*Circus macrourus*). Istraživanja nakon 2017. godine otkrila su prisustvo novih vrsta, poput sokola lastavičara (*Falco subbuteo*) i bjelonokte vjetruške *(Falco naumanni*).

Tabela 9: Lista vrsta sa Aneks I i statusom u okviru Direktive o pticama, uz statuse u okviru ostalih važnih konvencija i propisa

Vrsta	Direktiva o pticama	CITES	CG	IUCN	BERN	EMERALD	CMS	AEWA
Egretta garzetta	Anex I		Z	LC	II	I		Y
Ardea alba	Anex I		Z	LC	III	I	II*	Y
Ardea purpurea	Anex I		Z	LC	II	I	II*	Y
Ciconia nigra	Anex I	II	Z	LC	III	I	II	Y
Plegadis falcinellus	Anex I		Z	LC	II	I	II	Y
Platalea leucorodia	Anex I	II	Z	LC	II	I	II	Y
Anas querquedula	Anex II A			LC	III		II	Y
Aythya ferina	Anex II A Anex IIIB			VU	III		II	Y
Aythya nyroca	Anex I		Z	LC	III	I	I,II	Y
Pernis apivorus	Anex I	II	Z	LC	III	I	II	
Milvus migrans	Anex I	II		LC	III			
Gyps fulvus	Anex I	II	Z	LC	III		II	
Circaetus gallicus	Anex I	II	Z	LC	III	I	II	
Circus aeruginosus	Anex I	II	Z	LC	III	I	II	
Circus cyaneus	Anex I	II	Z	NT	III	I	II	
Aquila chrysaetos	Anex I	II	Z	LC	III	I	I,II	
Falco vespertinus	Anex I	II	Z	NT	III	I	II	
Falco columbarius	Anex I	II	Z	LC	III	I	II	
Falco biarmicus	Anex I	II	Z	EN	III	I	II	
Falco peregrinus	Anex I	I	Z	LC	III	I	II	
Bonasa bonasia	Anex I A II B		Z	LC	III	I		
Tetrao urogallus	AI; AIIB; AIIIB		Z	LC	II*.III*	I		
Alectoris graeca	AI; AIIA			NT	III	I		
Crex crex	Anex I		Z	LC	III	I	II	

Vrsta	Direktiva o pticama	CITES	CG	IUCN	BERN	EMERALD	CMS	AEWA
Vanellus vanellus	AIIB		Z	VU	III		II	Y
Bubo bubo	Anex I	II	Z	LC	III	I		
Glaucidium passerinum	Anex I	II	Z	LC	III			
Strix uralensis	Anex I	II	Z	LC	III			
Caprimulgus europaeus	Anex I		Z	LC	III	I		
Alcedo atthis	Anex I		Z	VU	III	I		
Picus canus	Anex I		Z	LC	III	I		
Dryocopus martius	Anex I		Z	LC	III	I		
Picoides tridactylus	Anex I		Z	LC	III			
Dendrocopos leucotos	Anex I		Z	LC	III	I		
Leiopicus medius	Anex I		Z	LC	III			
Lullula arborea	Anex I		Z	LC	III	I		
Anthus campestris	Anex I		Z	LC	III	I		
Anthus pratensis	Anex I		Z	NT	III			
Sylvia nisoria	Anex I		Z	LC				
Ficedula parva	Anex I		Z	LC	III	I	II	
Ficedula albicollis	Anex I		Z	LC	III	I	II	
Lanius minor	Anex I		Z	LC	III	I		
Alauda arvensis	Anex II/1		Z	LC	III			

*Skraćenice: ZZ (zakonom zaštićene vrste Rješenjem Republičkog zavoda za zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta);*povremeno zaštićena - Zakon o divljači i lovstvu; IUCN (Crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least Concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); EN - Endangered (ugrožene vrste*)

Fauna sisara

Na prostoru Nacionalnog parka Biogradska gora do sada su registrovane 44 vrste sisara, što čini 50,57% ukupno poznatih vrsta u Crnoj Gori, što ukazuje na izuzetno bogatstvo i raznovrsnost faune ovog područja.

Najbrojniji redovi sisara su:

- Bubojedi (*Insectivora*): prisutne su vrste ježeva, krtica i rovčica, uključujući planinsku i vodenu rovčicu, što ukazuje na raznolikost staništa i ekološku stabilnost.
- Slijepi miševi (*Chiroptera*): zabilježeno je 13 vrsta, među kojima su tri Natura 2000 vrste. Posebno je značajna kolonija malog potkovičara (*Rhinolophus hipposideros*) na lokaciji Kraljevo kolo, jedna od najvećih u alpskom biogeografskom regionu Crne Gore.
- Glodari (*Rodentia*): evidentirano je 10 vrsta, uključujući vjevericu, puha, te dinarsku voluharicu (*Dinaromys bogdanovi*), koja je vezana za krška staništa Bjelasice.
- Dvozupci (*Lagomorpha*): zastupljeni su zecom (*Lepus europaeus*), koji je uobičajena vrsta.
- Papkari (*Artiodactyla*): jelen, srna i divlja svinja su česte vrste.
- Mesojedi (*Carnivora*): vuk, lisica, medvjed, kuna, jazavac, vidra i divlja mačka.

Tabela 10. *Lista registrovanih vrsta sa konzervacionim statusima*

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Erinaceus roumanicus (bjelogrudi jež)		LC					
Talpa europea (evropska krtica)		LC					
Talpa ceacea (slijepa krtica)		LC					
Sorex alpinus (planinska rovčica)		NT					
*Sorex araneus (*obična rovčica)		LC					
*Sorex minutus (*mala rovčica)		LC					
Neomys anomalus (mediteranska vodena rovčica)		LC					
Neomys fodiens (vodena rovčica)		LC					
*Crocidura suaveolens (*vrtna rovčica)		LC		II			

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Pipistrellus pygmaeus (mali slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
Pipistrellus pipistrellus (mali slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
Hypsugo saviii (Savijev slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
*Myotis myotis (*veliki večernjak)	+	LC	II, IV	II	+		+
Myotis daubentonii (vodeni večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Myotis nattereri (resasti večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Myotis mystacinus (brkati večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus leisleri (mali noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus noctula (obični noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Rhinolophus hipposideros (mali potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Vespertilio murinus (dvobojni večernjak)	+	NA	IV	II	+		+
Barbastella barbastellus (širokouhi slijepi miš)	+	NT	II, IV	II	+		+
Myotis brandtii (Brandtov večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Myotis alcathoe (Alkatoin večernjak)	+	DD	IV	II	+		+
Microtus arvalis (poljska voluharica)		LC					
Microtus subterraneus (borova voluharica)		LC					

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Myodes glareolus (riđa šumska voluharica)		LC					
Dinaromys bogdanovi (dinarska voluharica)		VU	II, IV				
Glis glis (obični puh)		LC		III			
Dryomys nitedula (šumski puh)		LC	IV	III			
Nannospalax leucodon (slijepo kuče)	+	DD					
Sciurus vulgaris (vjeverca)		LC		III			
Apodemus sylvaticus (šumski miš)		LC					
Apodemus flavicolis (žutogrli miš)		LC		III			
Lepus europaeus (zec)		LC		III			
Cervus elaphus (evropski jelen)		LC					
Capreolus capreolus (srna)	+*	LC		III			
Sus scrofa (divlja svinja)		LC					
Martes foina (kunica bjelica)		LC		III		III,NC	
Meles meles (jazavac)		LC		III			
Lutra lutra (vidra)	+	NT	II, IV	II		I	
Felis silvestris (divlja mačka)		LC	IV	II		II	
Vulpes vulpes (lisica)		LC				III, NC	
Canis lupus (vuk)		LC	II, IV, V	II		II	
Ursus arctos (mrki medvjed)	+*	VU	II, IV	II		I, II	

**- Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); EN - Endangered (ugrožene vrste); DD – Data deficient (nedovoljno podataka); NA – Not aplicible (nije primjenljivo)*

Rasprostranjenje vrsta sisara po staništima:
Planinski kamenjara: dinarska voluharica (*Dinaromys bogdanovi*).
Planinski pašnjaci i travnjaci medvjed (*Ursus arctos*), vuk (*Canis lupus),* dinarska voluharica (*Dinaromys bogdanovi*), zec (*Lepus europaeus*), mala lasica (*Mustela nivalis*), alpska rovčica (*Sorex alpinus*).
Prašumski ekosistem: srna (*Capreolus capreolus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), bjelogrudi jež (*Erinaceus roumanicus*), *zec* (*Lepus europaeus*), vjeverica (*Sciurus vulgaris*), medvjed *(Ursus arstos*), vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), lisica (*Vulpes vulpes*), kuna bjelica (*Martes foina*), vrste iz reda *Chiroptera*
Prelazni ekosistemi livada i šuma*:* srna (*Capreolus capreolus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis auratus*), medvjed (*Ursus arctos*), divlja mačka (*Felis silvestris*), lisica (*Vulpes vulpes*), vrste iz reda *Chiroptera,* većina vrsta predstavnika sitnih sisara
Vodena staništa i ekosistemi: vidra (*Lutra lutra*), vrste iz reda *Chiroptera*
Antropogeni objekti: vrste iz reda *Chiroptera*

2.1.3. Geodiverzitet

Geomorfologija i geologija

Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru Nacionalnog parka Biogradska gora sa planinom Bjelasicom predstavlja jedinstvenu geomorfološku cjelinu u središnjem dijelu Crne Gore. Zahvaljujući prije svega intenzivnoj ledničkoj aktivnosti, na ovom prostoru razvili su se raznovrsni geomorfološki oblici počev od riječnih dolina, pa do najvećih planinskih vrhova. Poseban značaj na ovom prostoru predstavljaju razni glacijalni oblici reljefa kao što su vrhovi visoki i preko 2000 m i glečerski valovi i cirkovi sa više glečerskih jezera.
Utvrđeno je da je geološki sastav na prostoru Parka uglavnom izgrađen od klastične stijenske mase koja je predstavljena raznim glinovito-laporovitim i škriljavim serijama mlađeg paleozoika, zatim karbonatnim stijenama srednjeg trijasa, eruptivnim stijenama srednjeg trijasa i kvartarnim glacijalnim stijenama (morenama), te fluvioglacijalnim, aluvijalnim i deluvijalnim sedimentima. U geološkom pogledu posebno je značajno istaći prisustvo eruptivnih stijena koje zauzimaju centralni prostor Parka na kome dobrim dijelom leži bazen Biogradskog jezera. Takođe je značajno i prisustvo morenskih sedimenata koji su razvijeni duž glacijalnih pravaca (valova) i u cirkovima, što je uslovilo stvaranje glacijalnih jezera na planini Bjelasici. Značajni geomorfološki oblici i pojave sistematizovani su u četiri grupe. Tipični i najznačajniji oblici rječne erozije i denudacije su rječne doline na zapadnim padinama Bjelasice – Mušovića rijeka, Jezerštica sa Biogradskom rijekom i Bjelojevićka rijeka. Na Bjelasici nije došlo do formiranja jedinstvenog ledenog pokrivača većih razmjera, već su se lednici obrazovali samo u izvorišnim čelenkama Biogradske i Bjelojevićke rijeke, Suvodola i Jelovice, gdje su formirani cirkovi. Najreprezentativniji akumulacijski oblici su rječne šljunkovite terase i brojne morenske naslage u cirkovima i pleistocenim valovima. Morenske naslage su omogućile stvaranje ledničkih jezera. Primjer je čeona morena koja je zagradila terminalni basen Biogradskog jezera. Oblici karstne erozije nijesu reprezentativni, jer se sa krečnjacima javljaju i druge stijenske mase. Dolina Suvodo je primjer površinske karstne erozije. Na strmim krečnjačkim stijenama se javljaju suve, plitke pećine i okapine, a intenzivna karstifikacija u cirkovima, sa jezerima na krečnjačkoj podlozi formirala je brojne ponore kroz koje se voda stalno gubi, čime se smanjuje nivo jezera.

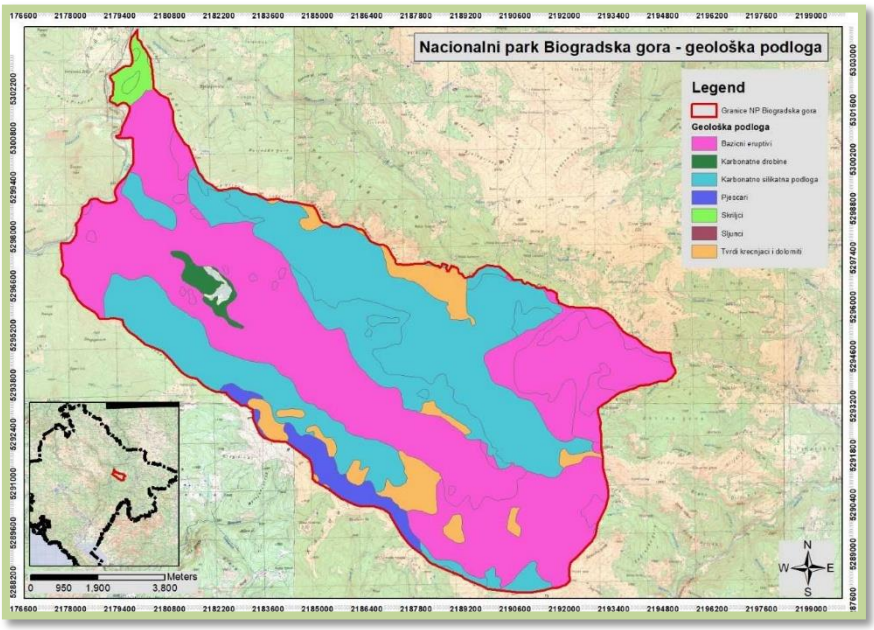

Mapa 5: *Geologija NP Biogradska gora*

Pedologija

Na području Parka postoji više tipova, podtipova i varijeteta zemljišta. Zemljišni pokrivač na ovom prostoru karakteriše šarenilo zemljišnih tvorevina uslovljeno raznovrsnošću geološkog sastava, dinamičnošću reljefa i klimom. Preovlađuju deluvijum, aluvijum, smeđe zemljište, planinska crnica ili humusno silikatno zemljište. Aluvijalni i deluvijalni nanosi zauzimaju male površine u uskim dolinama Tare i njenih pritoka Jezerštice i Štitaričke rijeke, kao i na ušću Biogradske rijeke, i smeđe zemljište na šljunku, na starim riječnim terasama Tare. Iznad gornje granice šume, na platoima i vrhovima Bjelasice, na čistim krečnjacima preovlađuju krečnjačke crnice - buavice, koje su vrlo plitke (do 30 cm). Na silikatnim stijenama, koje često izgrađuju i pojedine vrhove Bjelasice, obrazuju se uglavnom kisela zemljišta i rankeri, čija je dubina, zavisno od reljefa, nešto veća (20–60 cm) nego kod buavice.

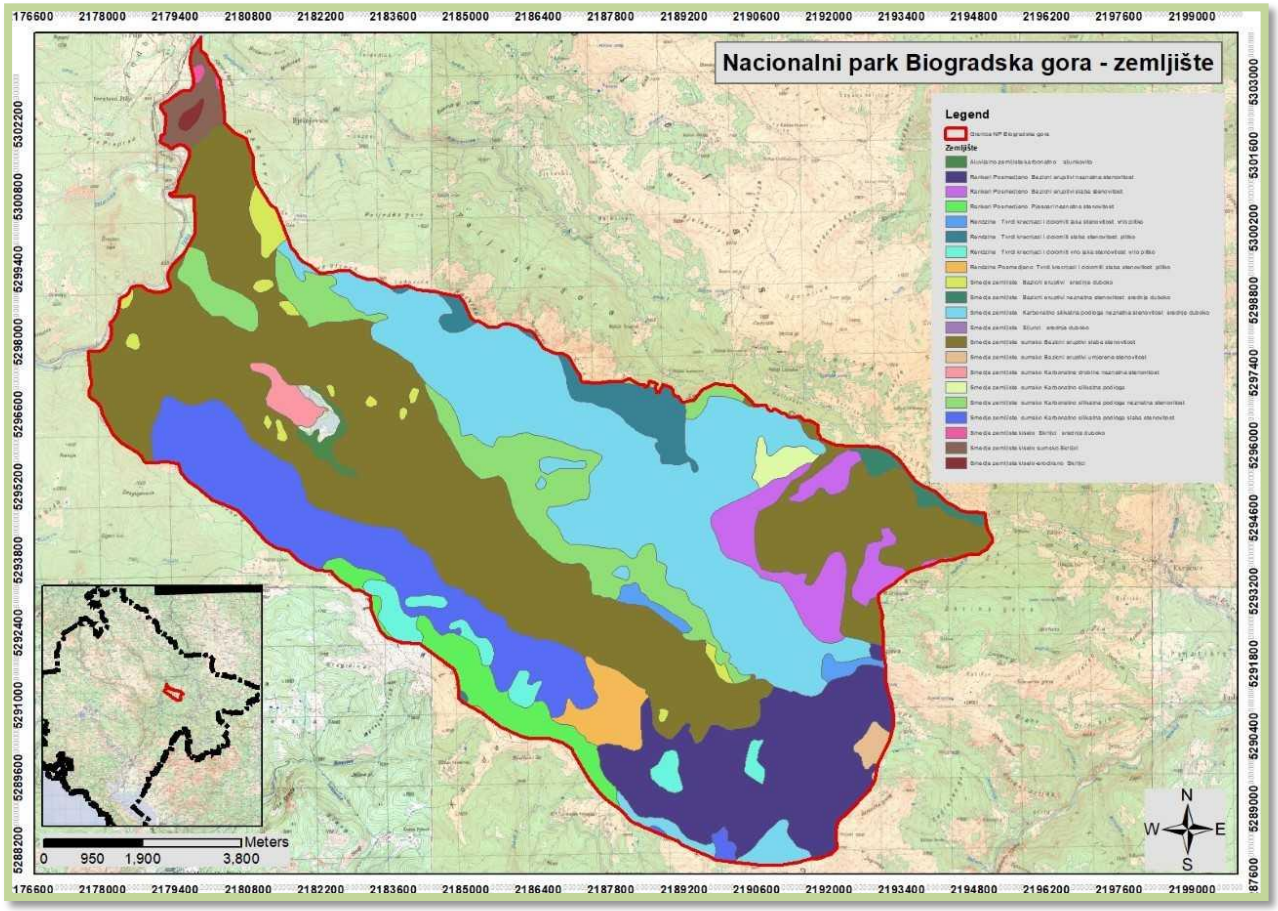

Mapa 6: *Pedologija NP Biogradska gora*

2.1.4. Hidrologija

Sa hidrološkog aspekta, a imajući u vidu ponašanje stijena koje izgrađuju ovaj prostor, prema površinskim i podzemnim vodama, prostor Parka se može podijeliti na: hidrološke izolatore, hidrološke komplekse i hidrološke kolektore. Od hidroloških pojava posebno su značajni brojni stalni i povremeni vodotoci i glečerska jezera, među kojima su najznačajnija Biogradsko, Pešića, Ursulovačko i Šiško jezero.

Biogradsko jezero je najveće i nalazi se na nadmorskoj visini od 1094 m, u središnjem dijelu Biogradske gore, na mjestu gdje se u davnoj prošlosti otopio lednik, stvorivši vodenu površinu od oko 250 000 m², zavisno od količine vode. Biogradsko jezero napaja Biogradska rijeka, a najveća dubina mu je 12,1 m. Kontakt eruptivnih i karbonatnih stijena je tektonski, pa u basenu jezera i njegovim obodom postoje brojne pukotine, djelimično zapunjene, ali je bazen u cjelini jako vodopropusan, kao i morenski bedem, kroz koji se stalno procjeđuje voda, što se negativno odražava na nivo jezera. Biogradska rijeka je stalna pritoka Biogradskog jezera. Nastaje od izvora ispod Zekove glave, na koti 1 860 m. Ukupan pad joj je 766 m, a duga je oko 8 km. U gornjem toku je tipična bujica sa brojnim brzacima, tako da vučenim nanosom zasipa jezero, formirajući tipičnu deltu. Površina njenog sliva je oko 26 km². Tu je, zatim, Jezerštica kojom otiče voda Biogradskog jezera u Taru. Jezerštica nastaje od prelivnih i ponirućih voda Biogradskog jezera, ima tok dug oko 3 km. Regresivnom erozijom potkopava morenski bedem formirajući, ispod jezera na desnoj obali, strmi odsjek visok oko 100 m. Lalev potok je takođe značajna, ali periodska pritoka jezera, dužine oko 4 km. Sliv rijeke Bistrice (rijeke Jelovica i Suvodo) – unutar teritorije koja pripada slivu rijeke Lima, čini dio teritorije planine Bjelasice, a dijelom i Parka sa zaštitnom zonom.

Posljednjih decenija uočeni su procesi koji ozbiljno ugrožavaju fizički izgled i hidrološke objekte u Nacionalnom parku. Posljedice su evidentne i posebno izražene kada je u pitanju opstanak Biogradskog jezera, kao funkcionalne cjeline koje sa Biogradskom prašumom čini kapitalnu vrijednost Parka. Ove pojave se u prvom redu manifestuju u povećanom broju ponora po obodu i dnu Biogradskog jezera, pojačanom erozionom dejstvu Biogradske rijeke i Lalevog potoka i drugih manjih vodotoka, kao i veoma izraženom regresivnom dejstvu u koritu rijeke Jezerštice. Jezero se neprestano zasipa nanosima iz Biogradske rijeke i Lalevog potoka, a u njega se slivaju velike količine organskih materija iz cijelog sliva. Takođe, Jezero gubi vodu kroz više ponora na njegovom sjevernom kraku. Sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog vijeka vršena su geološka istraživanja i rađene geološke karte područja i predlagana su tehnička rješenja za sanaciju prirodnih procesa. Istraživanja rađena 1999. godine utvrdila su da postoji mogućnost mogućnost vađenja nanosa iz Biogradskog jezera bez posljedica po ekosisteme. Tokom 2005. i 2007. godine urađena su dva projekta, koja su dala solidnu polaznu osnovu za dalju projektnu razradu i početak izvođenja radova na sanaciji Biogradskog jezera. Može se zaključiti da još uvijek ne postoji saglasnost o tome kakvo tehničko rješenje treba primijeniti u cilju sanacije Jezera, i za ovako zahtjevan, složen i osjetljiv postupak potrebno je da se uključi kompletna domaća, ali i međunarodna zajednica.

S tim u vezi, a nakon dva uzastopna hidrološka minimuma (jesen 2021. i ljeto 2022. godine) pod pokroviteljstvom Ministarstva nadležnog za ekologiju započeo je projekat „Rehabilitacija Biogradskog jezera“. Isti se sprovodi kroz podršku od strane Evropske Komisije - IPA komponenta i uvršten je kao jedan od prioritetnih infrastrukturnih projekata iz oblasti zaštite životne sredine i klimatskih akcija. U prethodne dvije godine od strane konsultantskog tima kojeg je izabralo Ministarstvo sprovedene su dvije faze ovog projekta. Prva je obuhvatala analizu i evaluaciju dosadašnje naučno-stručne dokumentacione osnove, shodno kojoj su sistematizovana dosadašnja istraživanja u slivu Biogradskog jezera, Biogradske rijeke i rijeke Jezerštice. Tokom rada na drugoj fazi projekta izvršena su detaljna geološka, geodetska, hidrogeološka, meteorološka mjerenja, kao batrimetrijski premier. Tokom 2023. godine su postavljene hidrološke stanice na jezeru i rijekama koje detektuju promjene u vodostaju, te je uspostavljen hidrološki monitoring. Sva ova istraživanja treba da budu uvertira za treću fazu projekta, kojom će se uraditi idejni projekat sanacije sa procjenom uticaja na životnu sredinu.

2.1.5. Predione odlike

Područje Biogradske gore sa planinom Bjelasicom predstavlja izuzetno skladnu i prepoznatljivu predionu cjelinu centralnog dijela Crne Gore. Ovaj prostor karakteriše harmoničan spoj reljefnih oblika, hidroloških elemenata i šumsko - vegetacijskih kompleksa visoke ekološke i pejzažne vrijednosti, čime se formira predio izvanredne prirodne očuvanosti i izraženog identiteta.
Reljef je pretežno planinski, sa izraženim visinskim razlikama i zaobljenim vrhovima koji dosežu i preko 2000 mnv. Glacijalno modelovanje ostavilo je snažan pečat na morfologiju terena – formirani su brojni cirkovi, glečerske doline, morene i kotline u kojima su se zadržala jezera glečerskog porijekla. Ovi oblici reljefa daju prostoru specifičnu prostornu dinamiku i doprinose njegovoj vizuelnoj izražajnosti.
Središnji dio prostora čini Biogradsko jezero, jedno od najpoznatijih i najljepših glečerskih jezera na Balkanu. Smješteno u okrilju prašumskih sastojina i okruženo visokim planinskim vrhovima, ono predstavlja centralni vizuelni motiv i simbol prirodne harmonije Biogradske gore. Brojni izvori, potoci i stalni i povremeni vodotoci obogaćuju pejzaž i stvaraju specifične mikroklimatske uslove koji doprinose raznolikosti ekosistema.
Vegetacijski pokrivač čini dominantan i najvažniji element predionog identiteta. Prostrane šume bukve, jele i smrče, uz prisustvo plemenitih lišćara poput javora, jasena i brijesta, grade slojevitu strukturu pejzaža sa izraženim sezonskim promjenama boja i tekstura. Očuvani kompleksi prašumskog karaktera daju prostoru osjećaj izvornosti i netaknutosti, dok se u višim zonama smjenjuju guste šumske sastojine sa otvorenim pašnjacima i planinskim livadama.
Planinski obronci Bjelasice imaju blage linije i uravnotežen ritam padina, koji prelaze u doline i zaravni obrasle šumom i travnim zajednicama. Vizuelnu dominantu prostora čine vrhovi Zekova glava, Crna glava i Troglava, dok kontrast između gustih šumskih površina, otvorenih pašnjaka i ledničkih jezera stvara snažan i prepoznatljiv pejzažni izraz.

2.3. Kulturno - istorijske vrijednosti

2.3.1 Materijalna kulturna baština

Svjedočanstva materijalne kulturne baštine u centraloj zoni Parka vezuju se za neistražene arheološke lokalitete i tradicionalnu arhitekturu (nevalorizovanom i nezaštićenom izvornom katunskom graditeljstvu). Brojna vrijedna kulturna dobra skoncentrisana su na širem području, u opštinskim središtima Kolašina, Mojkovca, Berana i Andrijevice.
Na padinama Bjelasice u zaštitnoj zoni, nalaze se ostaci srednjevjekovnog grada Brskova, koji svjedoče da je ovo naselje u prošlosti bilo veliki rudarski i trgovački centar. Brskovo je identifikovan kao jedan od najznačajnijih srednjevjekovnih arheoloških lokaliteta u Crnoj Gori. Površinski iskopi i ostaci zgrada za stanovanje na lokalitetu Šiška, ukazuju na prisustvo rudara Sasa iz rudnika Brskovo.
U Parku i njegovom užem okruženju konstatovano je nekoliko lokaliteta sa nekropolama: Bardov do, Sjerogošte, Kraljevo kolo, Ganovača, Mican, Gradac i Svatovsko groblje. Zbog neistraženosti ne može se sa sigurnošću precizirati kojem periodu pripadaju.
Izvornu arhitekturu odlikuje graditeljstvo brojnih katuna, sezonskih pastirskih naselja okolnih sela, formiranih ivicom prašumskog rezervata i njegove kontakt zone. Ova naselja, karakteristična za planinske predjele, formirana su uglavnom u prisojnim dolinama i uvalama

planine Bjelasice, sa bogatim pašnjacima. Njihovu strukturu čine kolibe brvnare sa pratećim stočarskim objektima. Kolibe za stanovanje su građene od prirodnog materijala drveta, kamena i slame, sa krovnom konstrukcijom na zarožje ili na dvije vode.
Većina tradicionalnih pastirskih objekata i cjelina je napušteno i propalo, iz razloga što se ovdašnje stanovništvo sve manje bavi stočarstvom. S druge strane, autohtono graditeljstvo ovih krajeva uveliko nestaje ekspanzijom eko katuna.
Gašenjem katuna nestaju i raznovrsni tradicionalni predmeti, koji su služili pastirskom životu i radu tamošnjeg stanovništva. Bogat pokretni fond predmeta sakupljen sa prostora Bjelasice čuva se u muzejima gradskih centara koji gravitiraju Parku, a sve manje se može naći u lokalnim domaćinstvima.

Tabela 11: *Nepokretna kulturna i potencijalna kulturna dobra u NP Biogradska gora i zaštitnoj zoni*

Naziv dobra	***Lokacija / mjesto***	***Opština***
Jama Brskovo, rudarsko okno	Marića luka, Brskovo	Mojkovac
Gradac na Brskovu	Brskovo	Mojkovac

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština

Proizvodi sa područja na kojem se prostire Nacionalni park Biogradska gora, kao i iz njegovog neposrednog okruženja, predstavljaju nezaobilazan spoj domaće ponude i ekoturizma. Lokalni domaćini, kroz tradicionalni način privređivanja i izradu autentičnih mliječnih proizvoda, naročito čuvenog „listanog“ – lisnatog sira, čuvaju jedinstvenu vještinu koja je prepoznata i zaštićena kao nematerijalno kulturno dobro Crne Gore. Ova specifična tehnologija proizvodnje, kojom se dobija prepoznatljiva lisnata struktura sira, usko je povezana s tradicionalnim načinom života, stočarstvom i sezonskim katunovanjem. Pored lisnatog sira, tradicionalna jela poput kačamaka, cicvare i skroba od koprive predstavljaju primjere održivog korišćenja prirodnih resursa i prenošenja nasljeđa kroz generacije.
Domaća radinost je oduvijek imala važno mjesto u životu stanovništva ovog područja. Ručni rad i pletenje vunenih proizvoda, uslovljeni stočarstvom kao glavnim zanimanjem, i danas svjedoče o bogatoj tradiciji. Kraj je poznat i po drvodjeljstvu, kao i izradi tradicionalnih muzičkih instrumenata – gusala.
Kada je riječ o izvođačkoj tradiciji, pjesma i igra ovog kraja postaju sve češći predmet interesovanja folklornih istraživača. Posebno priznanje zaslužuje KUD „Mijat Mašković“ iz Kolašina, koji posvećeno njeguje stare oblike pjevanja „na glas“, tradicionalne igre i običaje koji polako iščezavaju uslijed savremenog načina života. Tradicionalne igre kolašinskog kraja, sačuvane kao etnokoreološka i etnomuzikološka baština, danas su zaštićene kao nematerijalno kulturno dobro Crne Gore.
Bogata toponomastika ovog prostora, isprepletena legendama, pričama i anegdotama, i dalje živi u kolektivnom pamćenju i prenosi se s generacije na generaciju, čuvajući duh i identitet ovog jedinstvenog kraja.

2.3.3. Antropogeni pejzaž

Područje Biogradske gore sa prostranim pašnjacima, dolinama, rijekama i jezerima omeđena je planinom Bjelasicom sa kojom čini jedinstvenu prostornu cjelinu. Ona s pravom nosi epitet planine katuna, kao mjesta boravka stočara sa ovih prostora u toku ljeta. Ovdje se u prošlosti najveći dio stanovništva bavio stočarstvom koje je bilo utkano u sve životne procese. U sklopu stočarskog života javljaju se specifična planinska naselja, koja su od XII vijeka poznata pod nazivom katuni, a koja su raspoređena po rubnom dijelu prašumskog rezervata (Vranjak, Slađevac, Goleš, Suvodo, Ocka, Vrago do, Rupe Ravanjske, Reljina, Šiška, Riva, Dolovi Lalevića). Za formiranje ovih katuna birana su zaklonjena mjesta, uvale, ivice šuma i mjesta gdje ima izvora vode. Od pažljivo birane i obrađene drvene građe, ruke vještih narodnih neimara gradile kolibe sa strmim krovovima, pokrivenim složenom šindrom, klisom. Uz kolibe su podizani i drugi prateći objekti, mljekari-manje zasebne kolibe koje služe isključivo za rad oko mlijeka. U njima se razlivalo mlijeko u kace, sirilo i kupio skorup-kajmak. U zavisnosti od broja stoke pravili su se torovi ili priboji za ovce i posebno za goveda, kućeri pokretni kreveti uz tor za čobane koji čuvaju stoku. Kućeri su imali oblik manje kolibe, zastrte slamom i postavljene na saonice radi lakšeg kretanja. Arhitektura ovakvih naselja je prepoznatljivog karaktera, koji je prilagođen prirodnom okruženju. Nekadašnje tradicionalne vrijednosti, pastirski stanovi, polako nestaju. Mali je broj katuna koji se koriste u okviru svoje primarne funkcije. Savardak je najstariji i najtipičniji primjerak tradicionalnog sezonskog graditeljstva na ovom području. U prošlosti se koristio kao prostor za stalno življenje. Objekti koji su u cijelosti građeni od drveta, su zbog trošnosti ovog građevinskog materijala propali, tako da autentično očuvanih koliba nema mnogo. Po koja pastirska koliba opstaje, zahvaljujući rijetkim zaljubljenicima u tradiciju i planinu, kao proizvodi turističke privrede i preduzimljivih pojedinaca.

2.4. Socio – ekonomske karakteristike

2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Područje Parka administrativno pripada opštinama Kolašin, Berane i Mojkovac, a zaštitna zona parka se proteže i na opštine Andrijevica i Bijelo Polje. Nema stalnih naselja, a naselja u okviru njegove zaštitne zone administrativno pripadaju Opštini Kolašin. Osim Rovačkog Trebaljeva, sva naselja bilježe pad broja stanovnika u odnosu na prethodni period (između dva zvanična popisa). Ovdje se nalaze i naselja Bjelojevići i Selišta, koja su skupštinskim odlukama Mojkovca, odnosno Kolašina pripojena gradskim cjelinama, demografski su relativno stabilna i povoljne su starosne i polne strukture. Mreža naselja zaštitne zone Parka ukazuje na činjenicu da se radi o malim naseljima, seoskog, razbijenog tipa, bez elemenata urbane strukture i osobenosti, kao i objekata privrede i društvenih servisa. Saobraćajno su međusobno nepovezana, što čini da sistem naselja ne funkcioniše kao jedna geografska cjelina. Putna povezanost većine naselja u zaštitnoj zoni je slaba, a veza naselja sa Parkom se ostvaruje ulazom iz putnog pravca Podgorica-Mojkovac, na lokalitetu Kraljevo kolo. Specifičnu naseljsku strukturu u okviru samog Parka i zaštitne zone predstavljaju katuni. Ova naselja, s obzirom na karakter i način izgradnje (kolibe), imaju i etnografsku vrijednost. Iz

priloženog tabelarnog prikaza uočljiv je pad broja stanovnika u svim opštinama kojima Park administrativno pripada, ili se nalaze u njegovoj široj, zaštitnoj zoni.

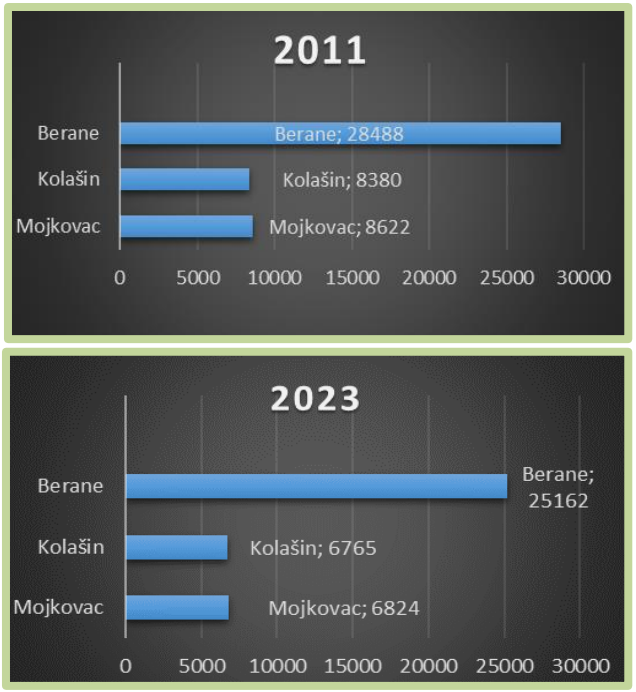

Grafikon 3 i 4: *Prikaz broja stanovnika 2011. godine i 2023. godine*

Na osnovu prikazanih podataka jasno se uočava demografski pad u opštinama koje administrativno obuhvataju Park ili pripadaju njegovoj zaštitnoj zoni. Opština Berane je u periodu od 12 godina izgubila više od 12% stanovnika, što je direktna posljedica privredne regresije i pojačanog iseljavanja mladih u Podgoricu, na crnogorsko primorje, kao i u zemlje Zapadne Evrope, posebno Dansku i Luksemburg. Opština Kolašin bilježi pad broja stanovnika za nešto manje od 2000. Ipak, otvaranjem prve dionice auto-puta Podgorica - Mateševo i ulaganjima u turističku infrastrukturu očekuje se intenzivniji privredni razvoj ovog područja, što bi moglo stabilizovati demografske tokove. Najveći broj Mojkovčana se u prethodnom periodu odselio u Podgoricu i manjim dijelom u gradove na crnogorskom primorju.

NP Biogradska gora, kao integralni dio masiva Bjelasice i Komova, predstavlja potencijal kvalitetnog održivog razvoja zasnovanog na kriterijumima koji su definisani za razvoj ekoturizma. Razvoju turizma i ostalih održivih formi i privrednih djelatnosti mora se pristupiti sa posebnim senzibilitetom, u kontekstu činjenice da se ovaj nacionalni park nominuje za upis na UNESCO Listu svjetske baštine u okviru proširenja liste Drevnih i netaknutih bukovih šuma Karpata i drugih regiona Evrope. Takođe shodno tome da je planskim i strateškim dokumentima izgradnja svih oblika infrastrukture (uključujući i turističku) strogo ograničena i kontrolisana.

Komparativnu prednost područja predstavlja činjenica da u granicama Parka nema stalnih naselja i stanovnika, pa je pritisak lokalnog stanovništva i njihova potreba za korišćenjem resursa parka minimalna i uglavnom koncentrisana u III zoni zaštite ili njegovoj zaštitnoj zoni. Gradska područja Kolašina, Mojkovca i Berana su relativno udaljena od zaštićenog područja, bez proizvodnje koja može negativno uticati na kvalitet životne sredine ili implicitno ugroziti njegove prirodne komponente. Magistralni put Beograd - Kolašin - Bar čini ovo područje tranzitnim i veoma pogodnim za razvoj tranzitnog i izletničkog turizma. Otvaranje prve dionice

auto puta Podgorica - Mateševo 2022. godine značajno je otvorio Kolašin i generalno područje Bjelasice za turističke tokove i učinio tranzit putnika veoma dinamičnim. Sledstveno tome u prethodne tri godine značajno je povećan broj turista, naročito u Opštini Kolašin.
Na osnovu prethodno navedenih parametara ovo zaštićeno područje zajedno sa širim masivom Bjelasice i Komova predstavlja generator održivog razvoja i pruža neograničene mogućnosti za podizanje standarda i kvaliteta života stanovnika koji mu gravitiraju. Cilj je da u narednom periodu područje ostvari balans između socijalno-društvenih potreba sa jedne i očuvanja kvaliteta životne sredine sa druge strane.

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti

Osnovna privredna djelatnost na prostoru Nacionalnog parka Biogradska gora i njegovoj zaštitnoj zoni i dalje je poljoprivreda. Strukturu poljoprivrednog zemljišta čine pretežno livade i pašnjaci, dok su oranice i voćnjaci zastupljeni u manjoj mjeri, na nadmorskim visinama između 1100 i 1300m. Ovakva struktura zemljišta uslovila je dominaciju stočarstva, koje ima poluekstenzivan karakter i zasniva se na sezonskom korišćenju planinskih pašnjaka putem izdiga na katune. U novije vrijeme prisutna je i umjerena ratarska proizvodnja, pretežno krompira i žitarica, koja ima dopunski karakter. Demografski pokazatelji ukazuju na kontinuirano smanjenje učešća poljoprivrednog stanovništva, iako sporijeg intenziteta nego ranije.
U okviru Nacionalnog parka šume su pod strogim režimom zaštite, pa se sječa obavlja samo u ograničenom obimu, radi potreba lokalnog stanovništva i kroz sanitarne zahvate. U okolnim opštinama (Kolašin, Mojkovac, Berane) šume su predmet planskog gazdovanja u ingerenciji Uprave za šume Crne Gore.
Turizam postaje sve više značajan faktor privrednog razvoja. Opština Kolašin ima vodeću ulogu zahvaljujući razvijenoj zimskoj infrastrukturi, koja se nalazi u kontaktnoj zoni NP Biogradska gora. Turistička ponuda u samom parku zasniva se na prirodnim vrijednostima: planinskim, edukativnim i biciklističkim stazama.
Ostale privredne aktivnosti u širem području su sporadične i uključuju eksploataciju kamena na ležištima Štitarica i Taskavac, uz potrebu stalnog monitoringa zbog mogućeg uticaja na okolne ekosisteme. Na prostoru nekadašnjeg rudnika olova i cinka „Brskovo“ kod Mojkovca aktuelna je dalja sanacija degradiranih površina.
Ukupno posmatrano, na prostoru Nacionalnog parka Biogradska gora privredne aktivnosti su ograničene, s naglaskom na tradicionalnu poljoprivredu, korišćenje šuma pod kontrolisanim režimom i razvoj selektivnih oblika turizma koji poštuju prirodne i kulturne vrijednosti prostora. U granicama Nacionalnog parka nema izgrađenih objekata društvenih servisa.

2.4.3. Javna infrastruktura

Putna mreža

Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Nacionalnog parka Biogradska gora čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva. Područje NP Biogradska gora karakteriše veoma dobra organizacija postojeće saobraćajne infrastrukture, odnosno željezničkih, magistralnih i regionalnih putnih pravaca.
Udaljenost od 30 km u odnosu na izgrađenu trasu saobraćajnice Podgorica - Mateševo, prve dionice auto puta Bar - Boljare, dobro pozicionira Park za dolazak turista.
Udaljenost od 20 km u odnosu na regionalni put Kolašin – Jezerine – Lubnice – Berane čini Nacionalni park Biogradska gora pristupačnim za sjeveroistočni dio naše države i za zemlje u bližem okruženju.
U zoni NP Biogradska gora nalazi se više lokalnih puteva i putnih pravaca koji u narednom periodu zahtijevaju određenu sanaciju. Područje Parka je pokriveno i čitavom mrežom lokalnih, šumskih puteva.
U samom Parku nalazi se asfaltni put (cca 3 km) koji vodi od lokaliteta Kraljevo kolo do Biogradskog jezera. Put prolazi kroz Zonu I stepena zaštite Nacionalnog parka Biogradska gora i omogućava kvalitetnu konekciju sa užim jezgrom Parka.
Magistralni put Bar – Podgorica – Kolašin – Beograd pozicionira područje NP Biogradska gora tranzitnim. Ova saobraćajnica povezuje Park sa velikim emitivnim turističkim područjima sa crnogorskog primorja sa jedne i Srbije sa druge strane.

Željeznička infrastruktura

Željeznička pruga Beograd–Bar prolazi kroz NP Biogradska gora u dužini oko 12,5 km. Od stanice Kolašin ulazi u zapadni dio zaštitne zone Parka, prolazi kroz Trebaljevo i područje Kraljevog kola te izlazi kod Mojkovca. Pruga je izgrađena kao jednokolosječna, normalne širine. Izgradnjom pruge došlo je do odsjecanja rijeke Tare od područja Parka, što je dovelo do narušavanja krajolika Parka.

Vodosnabdijevanje

U užoj zoni Nacionalnog parka Biogradska gora izgrađene su male instalacije za obezbjeđivanje vode za postojeće turističke objekte na obali Biogradskog jezera. Tokom 2018. godine je kaptiran obližnji izvor na lokaciji Ganovača. Za potrebe repetitora na vrhu Zekove glave voda je obezbijeđena iz izvora iznad Pešića jezera.
Unutar zaštitne zone NP Biogradska gora, sva naselja u Opštini Kolašin (Mušovića Rijeka, Radigojno, Rovačko Trebaljevo i Sjerogošte) imaju izgrađene lokalne vodovode sa gravitacionim napajanjem iz izvora na zapadnim obroncima Bjelasice. Naselje Bjelojevići pripojeno gradskom području Mojkovca dobijaće vodu od Nemanjića izvora iz zaseoka Pržišta.

U Opštini Berane, visoko locirano naselje Kurikuće, smješteno na granici zaštitne zone Parka, snabdijeva se sa izvora Jasike. Jelovica, kao već formirano vikend naselje, nastalo spontano, nema izgrađen zajednički vodovod. Za podignuti hotel izveden je zaseban sistem vodosnabdijevanja. Lubnice, stalno naselje na istočnom obodu platoa planine Bjelasice, koristi vodovod izgradjen kaptiranjem izvora Ivovik, kapaciteta oko 3,0 lit/sec. Katuni na obroncima Bjelasice snabdijevaju se uglavnom sa lokalnih vodoizvorišta.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Nacionalnog parka Biogradska gora nema izgrađenih kanalizacionih sistema. Za odvođenje otpadnih voda iz objekata koriste se septičke jame koje ne ispunjavaju ekološke standarde (betonirani ili ozidani rezervoari sa propusnim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju taložnike i separatore masnoća) i ponirući bunari iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda upušta u okolinu ili u vodotoke.
Otpadne vode koje nastaju na prostoru NP Biogradska gora se samo prikupljaju i odvode prema svojim recipijentima bez prečišćavanja. U najužoj zaštitnoj zoni Parka, upotrijebljene vode iz dva jedina izgrađena objekta, turističkog objekta pored Biogradskog jezera i PTT repetitora na Zekovoj glavi, odstranjuju se prema zastarjelim metodama prečišćavanja. Izgrađeni ugostiteljsko – smještajni kapaciteti na Biogradskom jezeru odnosno toalet u službi ovih objekata posjeduje septičku jamu, pri čemu se otpadne vode usmjeravaju na stranu suprotnu od Biogradskog jezera. Smještajni objekti nisu bili u funkciji posljednje tri godine. Objekat restorana posjeduje bioprečišćivač, što omogućava tretman otpadnih voda u skladu sa propisima. Telekomunikacioni centar na Zekovoj glavi, pored vizuelno – estetskog narušavanja prostora, potencijalna je opasnost po kvalitet voda Biogradske rijeke i Pešića jezera.
U NP Biogradska gora uključena je i dionica rijeke Tare, koja uzvodno prima otpadne vode iz Kolašina. Javna kanalizaciona mreža ovoga grada prikuplja i ispušta otpadne vode u Taru bez prečišćavanja.
Kod povremeno nastanjenih katuna količine upotrijebljenih voda su minimalne. Stalna seoska naselja unutar zaštitne zone, formirana su uglavnom na šljunkovito − pjeskovitom nanosu i primjenjuju septičke jame koje ne ispunjavaju ekološke standarde (betonirani ili ozidani rezervoari sa propusnim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju taložnike i separatore masnoća) i poniruće bunare ili eventualno ispuste neprečišćenih voda u vodotoke.

Elektroenergetska infrastruktura

Na području NP Biogradska gora i njegove zaštitne zone nalaze se elektroenergetski objekti napona 400, 220, 110, 35, 10 i 1 kV. Većina prolazi kroz zaštitnu zonu, dok je prostor Parka uglavnom očuvan, osim manjih dijelova kod trasa Podbišće–Kraljevo kolo i Zekova glava.
Dalekovodi 400 kV (Ribarevina–Podgorica 2) i 220 kV (Pljevlja II–Podgorica 1) presijecaju sjeverozapad Parka (reon Gnjivnika) paralelno, dužine oko 1 km, s koridorima širine 60–70 m. U blizini prolazi i DV 110(35) kV Mojkovac–Kolašin. Ovi vodovi, uz DV 10 kV Podbišće–Kraljevo kolo, djelimično narušavaju ambijentalne vrijednosti.
Na jugoistoku Parka izgrađen je DV 35 kV Mušovića rijeka–Zekova glava (dužine 1,5 km) za napajanje repetitora. Zona stroge zaštite je sačuvana jer se napajanje objekata kod Biogradskog jezera vrši podzemnim kablovima.

U sjevernoj zaštitnoj zoni nalazi se TS 220/110/35 kV „Mojkovac“ sa vezama na DV 220 kV i 110 kV mrežu. Distributivna mreža (10 kV) obuhvata naselja Marića luka, Pržišta i Bjelojeviće, uz mogućnost proširenja ka Marinkovcu i Šiški.
Najrazvijenija mreža je uz zapadnu granicu Parka, za potrebe sela uz Taru i željezničke pruge Beograd–Bar. Glavni vodovi su DV 10 kV Breza–Drijenak–Trebaljevo–Sjerogošte i DV 10 kV Mojkovac–Kraljevo kolo. Kroz trasu Trebaljevo–Selišta (5,5 km) prolazi DV 220 kV Pljevlja II–Podgorica I.
Uz južnu granicu nalazi se mreža za elektrifikaciju sela i napajanje Ski centra „Bjelasica“ i repetitora na Zekovoj glavi: DV 35 kV Kolašin–Mušovića rijeka, TS 3,15/35 kV „Mušovića rijeka“, DV 35 kV Mušovića rijeka–Zekova glava, te 10 kV vodovi Mušovića rijeka–Jezerine–Ćupovi.
Jugoistočnim dijelom prolazi DV 10 kV iz pravca Berana (za Jelovicu i Kurikuće). U zaštitnoj zoni, uz južnu granicu, nalazi se mala HE „Mušovića rijeka“ (3 x 1,26 MVA), koja godišnje proizvodi oko 4 miliona kWh.

Telekomunikaciona infrastruktura

Najvažniji telekomunikacioni objekat u NP Biogradska gora je centar na Zekovoj glavi, jedini koji omogućava adekvatan nivo veza. Mobilne servise pružaju Telekom, M:tel i One Crna Gora, a kvalitet signala i interneta (GPRS–5G) zavisi od položaja i udaljenosti baznih stanica. Zbog zahtjevnog terena, pokrivenost i kvalitet mreže nisu optimalni, pa je potrebno dalje unapređenje, posebno za potrebe Službe zaštite Parka i bezbjednosti posjetilaca.

2.4.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Biogradska gora obuhvata niz objekata i sadržaja koji omogućavaju boravak, kretanje i uživanje posjetilaca. Na ulazu u Park, na lokalitetu Kraljevo kolo, nalazi se prostor za postavljanje mobilnih kućica (mobil-home), dok je prostor za kampovanje i postavljanje šatora smješten na obali Biogradskog jezera, u neposrednoj blizini objekta za zaposlene u Službi zaštite. Na obali Biogradskog jezera nalazi se kompleks od 12 drvenih bungalova i restoran, koji su dati u zakup privatnom preduzetniku.
Na katunima Dolovi, Laništa, Goleš, Vranjak, Kurikuće i Reljine nalaze se smještajni kapaciteti tipa eko-sela, koji služe za višednevni boravak posjetilaca i nalaze se u vlasništvu privatnih preduzetnika. U Parku postoje dva uređena kontrolno-naplatna punkta na Kraljevom kolu i Vranjku, koji omogućavaju kontrolu ulaska i naplatu ulaznica.
Kroz teritoriju Nacionalnog parka prolazi transverzala „Planinama Crne Gore“ (CT-1), dio međunarodne pješačke rute E-6. Ova staza ulazi u širu zonu Parka kod katuna Vranjak, nastavlja kolskim putem ispod vrhova Troglava i Zekove glave, prolazi pored izvora Biogradske rijeke, zatim preko grebena izlazi na vrh Crna glava, a odatle vodi ka prevoju Svatovsko groblje. Od prevoja postoji markirana pristupna staza do vidikovca Bendovac, dok drugi krak nastavlja u pravcu Velikog Šiškog jezera. Većina pješačkih staza u Parku je markirana i opremljena smjerokazima. Postoje dvije biciklističke staze Staza 1: Biogradsko jezero – Dolovi Lalevića;Staza 2: Ševarine – Ševarinsko jezero – katun Šiška – Šiško jezero – Suvodo.
Na području Parka nalazi se više prirodnih vidikovaca: Lumer, Međedak, Zekova glava, Crna glava i Razvršje, bez pratećeg mobilijara. Najpoznatiji i najposjećeniji je vidikovac Bendovac, sa kojeg se pruža panoramski pogled na prašumu i Biogradsko jezero.

U neposrednoj blizini Centra za posjetioce nalazi se objekat suvenirnice i recepcije, kao i spremište za drvene čamce i kajake koji se koriste na Biogradskom jezeru. U mjestu Lazovi postoji osmatračnica visine oko 20 metara, kapaciteta do 15 osoba, sa koje se pruža pogled na prašumu. Uslijed vremenskih oštećenja, osmatračnica je trenutno van funkcije.

2.5. Korišćenje prostora

Tabela 12. *Analiza korišćenja prostora i resursa*

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Organizovani turizam sa uređenim stazama, kampovima, turističkim servisima.	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture, Uvođenje ekoloških standarda u turizmu	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca
Poljoprivreda	Tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje mogućnost pošumljavanja i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdrastvenog stanja šuma i očuvanja biodiverziteta	Smanjena eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverzitet

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Privremeni objekti	Spontani i nelegalni objekti.	Objekti nacionalnih parkova, štandovi (turistički objekti pod regulativom)	JPNPCG, Lokalna uprava, MDUP	Program privremenih objekata, Urbanistički uslovi, inspekcijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Spontani i nelegalni objekti.

2.5.1. Turizam

Nekada su na prostoru NP Biogradske gore oblici korišćenja prirodnih dobara bili uglavnom povezani sa stočarstvom i sječom šume, mada je značajan dio šume očuvan zbog tradicije „kraljevske šume".
U današnje vrijeme oblici korišćenja prirodnih dobara u NP Biogradska gora povezani su sa očuvanjem biodiverziteta i održivim turizmom. Biogradsko jezero privlači veliki broj turista, a aktivnosti poput kampovanja, pješačenja i vožnje kajakom su posjetiocima sve popularnije.
Ključne turističke aktivnosti na prostoru Parka su: planinarenje, pješačenje, biciklizam, jahanje konja i kampovanje. Poseban značaj ima i ruralni i gastronomski turizam, koji uključuje boravak u seoskim domaćinstvima i degustaciju lokalnih proizvoda. Infrastruktura u funkciji turizma uključuje mrežu planinarskih i biciklističkih staza, panoramske vidikovce, Centar za posjetioce i ugostiteljske objekte. Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Ministarstvo turizma, NTO, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore upravljač NP Biogradska gora, Turističke organizacije opština Kolašin, Mojkovac, Andrijevica i Berane, lokalne samouprave Kolašin, Mojkovac, Andrijevica i Berane, turističke agencije i privatni smještajni kapaciteti, dok je uloga nevladinog sektora uglavnom vezana za promociju i edukaciju.
Upravljač je odgovoran za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Izazovi se ogledaju u sezonskom pritisku posjetioca, degradaciji prirode, zagađenju i neadekvatnoj infrastrukturi.
Razvoj turizma na prostoru Parka u prethodnom periodu bio je definisan u Strategiji razvoja turizma 2022-2025. Korišćenje prostora u Nacionalnim parkovima Crne Gore je nadogradilo tradicionalne aktivnosti sa aktivnostima na zaštiti prirode i održivom turizmu. Iako je turistički razvoj znatno doprinio lokalnoj ekonomiji, ipak sve veći pritisak na prirodne resurse naglašava potrebu za adekvatnom kontrolom i upravljanjem.

2.5.2. Poljoprivreda

Poljoprivreda na području Nacionalnog parka Biogradska Gora, a prije svega u njegovom neposrednom okruženju predstavlja značajan segment lokalnog razvoja i očuvanja stanovništva. Tradicionalni katuni i sezonska domaćinstva osnova su stočarske proizvodnje, dok ekoturizam doprinosi ekonomskom osnaživanju ovog prostora.

Stočarstvo je najznačajnija poljoprivredna aktivnost, s nomadskim karakterom: stoka se tokom proljeća i ljeta izdiže na katune, dok zimi boravi u stajama u naseljima na nižim nadmorskim visinama. Govedarstvo je najzastupljenije, s rasama Holštajn, Simentalac, smeđa i melezi, dok se buša održava kao autohtona genetska vrijednost. Ovčarstvo uključuje pramenku, peštersku rudu, vasojevidsku rudu i ukrštene rase, s proizvodnjom jagnjadi, mesa, sira, kajmaka i jarduma. Kozarstvo je manje zastupljeno, a prisutne su balkanska i Alpska koza. Konjarstvo ima tradicioni značaj, ali je u posljednje vrijeme razvijeno i za turističke aktivnosti. Svinjarstvo i živinarstvo su marginalne grane, primarno za lične potrebe, uz minimalan tržišni plasman.

Mliječni i mesni proizvodi imaju veliki značaj za lokalno stanovništvo i turizam. Posebno se ističe „kolašinski lisnati sir“ sa nacionalno zaštićenom oznakom kvaliteta. Pčelarstvo doprinosi očuvanju biodiverziteta i ekoturizmu, dok pčelinji proizvodi (med, propolis, matična mliječ) predstavljaju dodatni izvor prihoda.

Ratarsko-povrtlarska proizvodnja je ekstenzivna, sa dominantnim uzgojem krompira i manjim površinama za luk, kupus, salatu i šargarepu. Obrada zemljišta se uglavnom izvodi zaprežnim plugom, a đubrenje stajskim đubrivom doprinosi očuvanju plodnosti zemljišta. Proizvodnja žitarica i krmnog bilja je minimalna, iako bi sjetva travno-djetelinskih smješa poboljšala ishranu stoke i produktivnost mlijeka i mesa. Potencijal za povećanje stočnog fonda i povrtarskih kultura postoji, ali se mora odvijati uz poštovanje zakonskih propisa i očuvanje biodiverziteta.

Glavni izazovi su loša saobraćajna infrastruktura, neadekvatna pojilišta, neorganizovan otkup proizvoda, depopulacija i starenje stanovništva, te mali broj mladih zainteresovanih za stočarstvo.

Nestajanje tradicionalnog stočarstva, koje je imalo ključnu ulogu u održavanju pašnjaka dovodi do njihovog postepenog zarastanja, što će dovesti do gubitka biodiverziteta ovih staništa.

2.5.3. Šumarstvo

Šume Nacionalnog parka „Biogradska gora“ predstavljaju jedan od najznačajnijih simbola prirodnog bogatstva Crne Gore i istovremeno jedno od rijetkih očuvanih prašumskih područja u Evropi. Njihova vrijednost ogleda se u očuvanju visokog nivoa biodiverziteta, regulaciji klimatskih i vodnih režima, zaštiti zemljišta i stvaranju pejzaža izuzetne ljepote i značaja.

U ranijem periodu šume na području Parka korišćene su u ograničenom obimu, i to isključivo u rejonu Suvodo – Šiška, gdje je eksploatacija bila koncentrisana u tri odjeljenja. Ove aktivnosti imale su pretežno lokalni karakter i služile su potrebama stanovništva okolnih sela. Uglavnom se radilo o pribavljanju ogrjeva i manjim količinama drvne građe, pa je korišćenje bilo tradicionalno i prilagođeno lokalnim prilikama. Takav način eksploatacije nije imao karakter industrijskog gazdovanja, ali je ipak uticao na strukturu i regeneraciju šumskih zajednica.

Nakon donošenja Zakona o zaštiti prirode i Zakona o šumama 1998. godine uspostavljen je strog režim upravljanja šumama u okviru nacionalnih parkova, koji podrazumijeva potpunu zabranu ekonomske eksploatacije. Današnje korišćenje šuma svedeno je na sprovođenje sanitarnih mjera u zonama gdje je to dopušteno, dok je u zoni prašume, kao i u prethodnom period svaka intervencija u potpunosti zabranjena.

U privatnim šumama, koje se nalaze u trećoj zoni zaštite, vlasnici ostvaruju pravo korišćenja isključivo kroz sanitarne i sječe obnavljanja, uz strogo poštovanje zakonskih procedura i godišnjeg plana gazdovanja.

Pozitivni aspekti korišćenja šuma u NP Biogradska gora ogledaju se prije svega u činjenici da je korišćenje drveta ograničeno na mjere koje doprinose očuvanju zdravstvenog stanja šumskih sastojina i bezbjednosti posjetilaca. Sanitarne sječe, gdje su one dopuštene, doprinose uklanjanju oboljelih i fiziološki oslabljenih stabala, čime se sprečava širenje štetnih organizama. Kroz strogo regulisane procedure omogućeno je i ograničeno korišćenje drveta za potrebe lokalnog stanovništva, što doprinosi smanjenju pritiska nelegalnih aktivnosti. Uz to, kontrolisano korišćenje nedrvnih šumskih proizvoda, poput gljiva, ljekovitog bilja i šumskih plodova, stvara dodatne mogućnosti za ekonomske koristi lokalne zajednice bez ugrožavanja prirodnih vrijednosti.
Negativni oblici korišćenja, slično kao i u drugim nacionalnim parkovima, najčešće se odnose na nelegalne sječe i prikupljanje šumskih proizvoda mimo zakonskih procedura. Takve aktivnosti, iako u NP Biogradska gora nisu izražene, ipak predstavljaju prijetnju za očuvanje šumskih ekosistema. Pored toga, potencijalne opasnosti proizlaze iz ljudske nepažnje i nemara u rekreativnim aktivnostima, poput nepropisnog odlaganja otpada ili paljenja vatre na nedozvoljenim mjestima, što može izazvati ozbiljne posljedice po šumske zajednice. Raniji oblici korišćenja šuma, poput pašarenja i kresanja lisnika radi prehrane stoke, danas su gotovo nestali, ali se njihov nekadašnji uticaj na prirodnu obnovu i strukturu šuma i dalje može uočiti. Poseban izazov predstavlja usklađivanje potreba lokalnog stanovništva sa ciljevima zaštite, što se postiže kroz jasno definisane procedure i planove gazdovanja.

2.5.4. Sportski ribolov

Sportski ribolov u Nacionalnom parku Biogradska gora odvija se na Biogradskom jezeru i na rijeci Tari, po utvrđenim zakonskim osnovama i pravilima obavljanja ribolova. Jedina lovna vrsta je autohtona potočna pastrmka (*Salmo trutta*), koja se prirodno razmnožava u Biogradskom jezeru, njegovim pritokama i rijeci Tari. Neophodno je posvetiti posebnu pažnju očuvanju potočne pastrmke, na način što će se u narednom periodu sportski ribolov, od 1.maja 2026. godine, obavljati po principu „uhvati i pusti“, kao što se odvija i u rijeci Tari. Time će se i dalje omogućavati sportski ribolov ali će se ujedno i zaštiti autohtona populacija potočne pastrmke.

2.5.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u Nacionalnom parku je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo, za potrebe domaćinstva, može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

2.5.6. Privremeni objekti

Osim štandova svi ostali privremeni objekti u Parku nalaze se u vlasništvu Javnog preduzeća i služe za efikasnije upravljanje i bolju kontrolu prostora. Ovi objekti imaju značajnu ulogu u zaštiti prirode, upravljanju parkom i unapređenju uslova za turističke posjete (Tabela 11).
Naplatne kućice predstavljaju objekte od značaja za unaprjeđenje sistema zaštite i kontrole, efikasniju naplatu ulaznica, kao i za pružanje informacija posjetiocima. Vikend kućice služe za smještaj posjetilaca omogućavajući miran boravak i uživanje u prirodnim ljepotama. U prethodnom periodu vikend kućice su bile date u dugoročan zakup. Objekat za trgovinu i usluge (suvenirnica) omogućava prodaju suvenira i promotivnih materijala, doprinosi kvalitetnijem iskustvu posjetilaca kroz plasman autentičnih proizvoda. Objekat za nadzornike zaštićenog područja služi kao radni prostor za službe zaštite i ambijentalne higijene NP Biogradska gora, čime omogućava efikasno upravljanje, održavanje, zaštitu i nadzor nad Parkom. Štandovi omogućavaju lokalnim proizvođačima plasman domaćih proizvoda i suvenira, čime se doprinosi razvoju turizma i ekonomiji lokalne zajednice.
Postavljanje privremenih objekata strogo je usklađeno sa definisanim zonama zaštite. Samo mali procenat Parka pripada III zoni, u kojoj je moguće predvidjeti i planirati određene sadržaje privremenog karaktera. Ovakva prostorna ograničenja stvaraju pritisak od strane lokalnog stanovništva, koje izražava potrebu za postavljanjem objekata u turističke i privatne svrhe, naročito u katunima koji su tradicionalno korišćeni za sezonalne aktivnosti. Ograničeni kapaciteti u okviru III zone često rezultiraju nezadovoljstvom, nerazumijevanjem režima zaštite i pokušajima nezakonitog korišćenja prostora, čime se ugrožava prirodna ravnoteža i dolazi do konflikta između ciljeva zaštite i razvojnih potreba lokalne zajednice.

Tabela 13: *Vrsta i broj privremenih objekata*

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Naplatna kućica (sa rampom)	3
Kapija u zaštićenom području	1
Mobilni sanitarni blok	4
Dječje igralište	1
Kamp	1
Štand	6
Ponton	1
Objekat za trgovinu i usluge	1
Foto čeka	1
Objekat za nadzornike zaštićenog područja	1
Tank za vodu	1
Bioprečišćivač	1
Privremeno parkiralište	1
Nadstrešnice	5
Vikend kućice	12
Promotivni natpis, skulptura i paviljon	2
Kula osmatračnica	1

2.6. Zone i režimi zaštite

Prostornim planom posebne namjene za NP Biogradska gora dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora Parka. Planiranje i organizacija prostora Parka i njegove zaštitne zone uslovljeno je zatečenim stanjem i ranije stvorenim odnosima. Zato su razvoj aktivnosti i funkcija koje se planiraju na ovom području, uz istovremeno ostvarivanje zaštite njegovih prirodnih vrijednosti, definisani opredjeljenjem prostora za određene namjene kroz Plan zona.

Zona I stepena zaštite – stroga zaštita, obuhvata predio izvorne, stabilne prirodne sredine, sa izuzetnim svojstvima i univerzalnim značenjem, te izvanrednim ambijentalnim i pejzažnim vrijednostima. To je prašumski rezervat, u slivu Biogradske rijeke, Biogradskog jezera i Jezerštice, koji je kao temeljni fenomen nacionalnog parka, dobio status strogo zaštićene zone. Granica prašumskog rezervata dijelom se poklapa sa granicama Parka, dijelom sa vododjelnicama pomenutog sliva i Tare, a na najvećem dijelu slijedi gornju granicu šumske vegetacije rezervata, jasno prepoznatljivu u odnosu na susjedne pašnjačke površine. Osnovni cilj zaštite u ovoj zoni je održavanje postojećih ekoloških procesa u neizmjenjenom stanju i očuvanje genetskog fonda. Zona ima namjenu naučnog istraživanja i edukacije. Ove aktivnosti mogu se izvoditi po jedinstvenom planu i godišnjim programima za teritoriju Parka, i uz posebne dozvole. Neorganizovan pristup turista i kretanje kroz rezervat nijesu dozvoljeni, kao ni izgradnja i unošenje bilo kakvih promjena u prirodi i iskorišćavanje bilo kog prirodnog izvora. Na Biogradskom jezeru, kao glavnom rekreativnom lokalitetu zone, predviđaju se šetnje po utvrđenim stazama, plivanje, veslanje i sportski ribolov.
U zoni su zabranjene sve aktivnosti koje bi mogle da ometaju prirodni razvoj i autohtonost njenih prirodnih vrijednosti, a posebno: unošenje alohtonih biljnih i životinjskih vrsta (u kojem smislu će se odstraniti jelen, kao alohtona vrsta); branje, sakupljanje i uništavanje biljaka i gljiva, izuzev za naučne svrhe uz specijalnu dozvolu nadležnog organa; sječa stabala i grana drveća i žbunja, uklanjanje vjetroizvala, vjetrolomova, šušnja, zemlje, kamena i drugih materijala; ispaša stoke, uznemiravanje, hvatanje ili ubijanje životinja izuzev za naučne svrhe, uz specijalnu dozvolu nadležnog organa, a na osnovu mišljenja organa državne uprave; upotreba bilo kakvih hemijskih sredstava (otrova i đubriva); loženje vatre i dr.

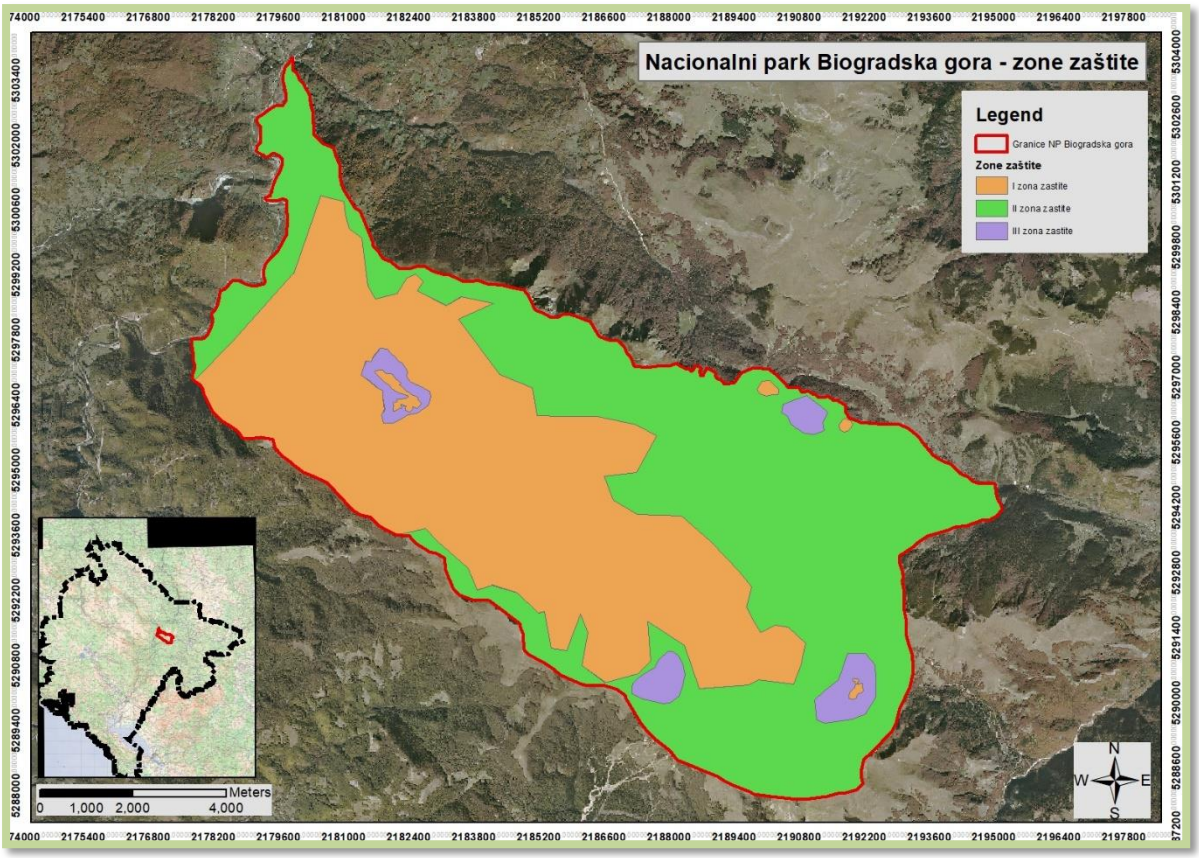

***Mapa 7**: Granice i režimi zaštite u NP Biogradska gora*

Zona II stepena zaštite - aktivna zaštita obuhvata predjele izmjenjene, relativno stabilne prirodne sredine, sa karakteristikama od značaja za šire regionalno područje, te velikim vrijednostima predstavljenim raznovrsnim ambijentima i specifičnim pejzažom planinskih prostora. Ovoj zoni pripadaju svi predjeli Parka van prašumskog rezervata, odnosno prostrane travnate površine visokoplaninskih pašnjaka, sa velikim brojem rijetkih i endemičnih floristićkih elemenata, zaštićene šibljake bora krivulja na gornjoj granici šumske vegetacije, zaštićene prirodne šume u dolini Tare i na padinama okrenutim ka dolinama Jelovice i Suvodola, lednička jezera, cirkovi i valovi, planinski vrhovi visoki preko 2000 mnv i druge geomorfološke tvorevine, te veći broj staništa rijetke i endemične faune. Zona povezuje sve prirodne znamenitosti i rijetkosti prostora Parka u jedinstvenu cjelinu, služeći pri tom i kao glavna zaštita prašumskog rezervata od spoljnih uticaja, s obzirom da obuhvata značajan dio površine sliva Biogradske rijeke.

Ovdje su dozvoljene: naučno-istraživačke i edukativne aktivnosti; sportsko-rekreativne i turističke aktivnosti u slobodnom prostoru koji sa stanovišta fizičkih i klimatskih odlika posebno pogoduje aktivnostima sportsko-rekreativnog skijanja, uz strogo kontrolisano korišćenje prirode; u ograničenoj mjeri aktivnosti stočarstva. Turistička izgradnja predviđa se na Kraljevom kolu, gdje će se uz smještajne kapacitete formirati i glavni prijemni, informativni centar nacionalnog parka. Takođe, predviđa se revitalizacija katuna Dolovi, Rupe Ravanjske, Šiška i Pešića rupe i njihova ponuda u turističke svrhe.

Aktivnosti koje mogu dovesti do narušavanja pejzažno-ambijentalnih karakteristika ili promjena ravnoteže ekosistema zone su zabranjene, a posebno: unošenje alohtonih biljnih vrsta; meliorisanje planinskih pašnjaka i livada, njihovo razoravanje i podizanje vještačkih travnjaka; branje, sakupljanje, korišćenje i uništavanje strogo zaštićenih kao i ugroženih biljnih vrsta i gljiva, izuzev za potrebe naučnih istraživanja uz posebnu dozvolu nadležnog organa;

branje, sakupljanje i korišćenje nezaštićenih biljaka i gljiva u mjeri u kojoj se može ugroziti brojnost populacije; unošenje alohtonih životinjskih vrsta koje slobodno žive, kao i poribljavanje jezera i vodotoka, ubijanje ili sakupljanje bilo koje vrste faune, izuzev za potrebe naučnih istraživanja, uz posebnu dozvolu nadležnog organa; upotreba vještačkih đubriva i drugih hemijskih sredstava.

Zona III stepena zaštite - održivo korišćenje. U okviru I i II zone zaštite, formirana je III zona zaštite na uskim prostorima gdje već postoji izgrađena struktura (zona pored Biogradskog jezera i postojeća katunska naselja). U ovoj zoni se predviđa rekonstrukcija i revitalizacija postojećih kapaciteta koji ne zadovoljavaju savremene standarde.
Uzimajući u obzir predviđenu izgradnju rekreaciono-sportskih, turističkih i drugih sadržaja, kao i zadovoljavanje potreba lokalnog stanovništva ogrjevnim drvetom, vršiće se isključivo prebirna sječa u cilju održavanja neprekinutog šumskog sklopa i očuvanja prirodnih šumskih ekosistema.

Zaštitna zona - zaštitni pojas obuhvata predjele izmjenjene izvorne, srednje stabilne prirodne sredine, sa karakteristikama od interesa za područje Bjelasice, ali i značajnim ambijentalno-pejzažnim i estetskim vrijednostima prostora od posebnog značaja za područje Parka.
Zona ima funkciju zaštite Parka, a u njoj se posebno štite pejzažno-ambijentalne i estetske vrijednosti. Naselja u okviru ove zone su funkcionalno povezana sa okolnim poljoprivrednim površinama i njihov razvoj će se odvijati u okviru već angažovanih površina, u stilu tradicionalne arhitekture sa upotrebom autohtonih materijala. Postojeće osnovne djelatnosti su zemljoradnja i stočarstvo, koje se moraju odvijati prema zahtjevima očuvanja i zaštite prirode od degradacije i transformacije agrarnog pejzaža. U ovoj zoni se predviđa turističko-ugostiteljska izgradnja, u objektima osnovnog i komplementarnog smještaja.

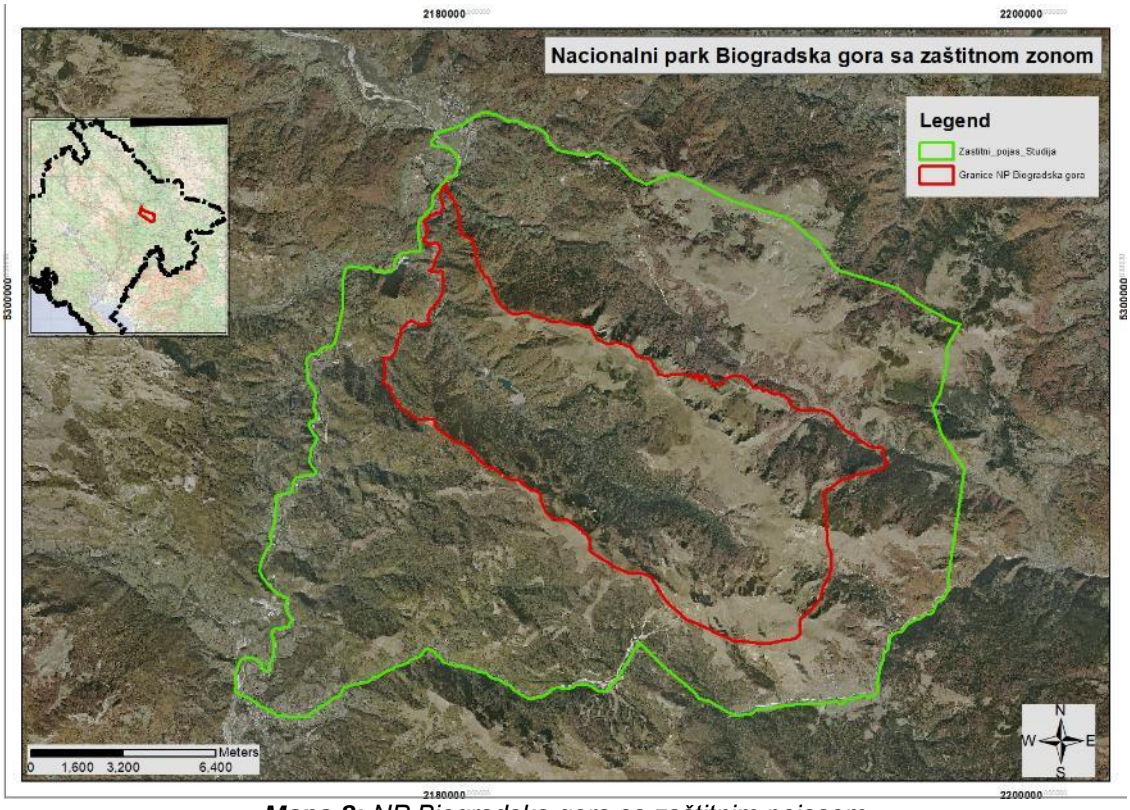

Mapa 8: *NP Biogradska gora sa zaštitnim pojasom*

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definiše viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definiše aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizacije, procjenu finansijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Biogradska gora sadrži 5 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
4. Saradnja s lokalnom zajednicom
5. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja malu viziju onog što se očekuje od pojedine oblasti plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.
Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih aktivnosti upravljanja čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, navedena je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama te su navedeni subjekti i saradnici realizacije ključni za sprovođenje pojedinih dijelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i finansijskih kapaciteta, definisana su 3 nivoa prioritetnih aktivnosti upravljanja:

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi trebalo sprovoditi za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost, međutim za nesprovođenje ovih aktivnosti mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon završetka aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informisanje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Biogradska gora ostaje i razvija se kao očuvano prirodno područje izuzetne biološke raznovrsnosti i očuvanog prašumskog ekosistema, dostupno za edukaciju, istraživanje i inspirativno iskustvo posjetilaca, uz aktivno učešće lokalne zajednice i skladan odnos čovjeka i prirode.

TEMATSKE OBLASTI

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: ***Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, vodenih i visokoplaninskih ekosistema su očuvani.***

3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi

Specifični cilj 1.1: *Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.*
Specifični cilj 1.2: *Očuvani su prirodni karakteri prašumskih šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.*

Šumski ekosistemi NP Biogradska gora čine jezgro prirodnih vrijednosti ovog zaštićenog područja. Zbog visokog stepena očuvanosti, biogeografske raznolikosti i prisustva reliktnih i endemičnih vrsta, šume Biogradske gore predstavljaju jedno od najočuvanijih šumskih područja u Crnoj Gori i šire. Dominantan šumski kompleks je prašumski rezervat Biogradska gora i obuhvaćeni su najstrožim stepenom zaštite (zona zaštite I), dok ostali šumski kompleksi zauzimaju II stepen zaštite i obuhvataju raznolike zajednice, od subalpskih bukovih šuma do borovih zajednica na visokim ekspozicijama.
Raznovrstan i stabilan životinjski svijet ukazuje o visokom stepenu prirodne ravnoteže i ekološke vrijednost šuma koje čine srž ovog Nacionalnog parka, posebno prašumski rezervat Biogradske gore. Zahvaljujući dugotrajnoj zaštiti, strogom režimu zaštite koji zabranjuje sječu, gradnju i druge aktivnosti koje bi mogle narušiti prirodnu ravnotežu i ograničenom prisustvu čovjeka, ovo područje nudi očuvane mirne zone.
Biogradska gora obuhvata raznovrsne šumske tipove, od mješovitih šuma četinara i lišćara, preko raznodobnih šuma bukve, jele i smrče, do vlažnih šuma u dolinama rijeka i potoka. Ovi stanišni uslovi, raspoređeni od rijeke Tare, uz Jezerštucu, oko Biogradskog jezera, pa sve do izvorišta Biogradske rijeke, prostiru se na površini većoj od 2000 ha i pružaju optimalno stanište za brojne vrste divljih životinja. Među velikim sisarima redovno prisutni su jelen (*Cervus elaphus*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), srna (*Capreolus capreolus*) i dr.
U dolinskim dijelovima, gdje su prisutni vodotoci okruženi vlažnim šumama vrbe (*Salix* spp.), johe (*Alnus glutinosa*) i poljskog jasena (*Fraxinus angustifolia*), nalazimo vrste koje zavise od stalnog prisustva vode, poput vidre (*Lutra lutra*), kune (*Martes sp*), rovke i drugih sitnih sisara.

Na ivicama šumskih kompleksa, a često i unutar njih, prisutne su brojne druge vrste kao što su zec (*Lepus europaeus*), lisica (*Vulpes vulpes*), divlja svinja (*Sus scrofa*), jazavac (*Meles meles*) i dr.

Posebno značajna je i prisutnost velikog broja ptica grabljivica, šumskih pjevačica, kao i raznovrsnih insekata i drugih vrsta, čime se dodatno potvrđuje visok stepen očuvanosti ekosistema.

Upravo ta međusobna povezanost i zavisnost flore i faune čini šumske ekosisteme Biogradske gore složenim, ali uravnoteženim sistemom.

Na području Nacionalnog parka Biogradska gora zastupljen je raznovrstan diverzitet šumskih ekosistema koji odražavaju visok stepen prirodnosti, florističkog bogatstva i ekološke stabilnosti. Posebnu vrijednost predstavljaju zajednice reliktnih i endemičnih vrsta. U tom kontekstu, šumski ekosistemi molike (*Pinus peuce*) imaju izuzetno značajnu ulogu u očuvanju biološke raznovrsnosti, genetičkog potencijala i pejzažnih vrijednosti Parka, te zahtijevaju posebnu pažnju u okviru planiranja mjera zaštite, očuvanja i monitoringa.

Šumski ekosistemi molike (*Pinus peuce*) evidentirani su na području Parka na manjim i prostorno ograničenim lokalitetima u blizini Ursulovačkog jezera. Neophodno je planirati sistematski monitoring ove endemo-reliktne vrste radi praćenja stanja i razvoja zajednice. Kako je ova šumska zajednica prepoznata kao stanište od značaja u okviru mreže NATURA 2000 (kod 95A0), tako je potrebno precizno utvrditi njeno rasprostranjenje te kontinuirano pratiti i evidentirati moguće negativne pritiske koji mogu uticati na njenu stabilnost i očuvanost.

Negativni biotički uticaji za sada su ograničeni, ali prisustvo bolesti bukve u kompleksu Suvo do predstavlja indikator stresa u ovom tipu šume. Moguće su i latentne infekcije gljivičnog porijekla, koje još uvijek nisu dostigle prag koji bi zahtijevao intervenciju, ali ostaju predmet stručnog praćenja. Takođe, u svim četinarskim šumskim ekosistemima je evidentirno prisustvo potkornjaka, kroz sušenje šuma na manje i veće krpe, a koje je posebno izraženo na području Suvodo - Šiška. Ekstremne klimatske promjene koje utiču na smanjenje vitalnosti šumskih stabla u isto vrijeme pogoduje bržem razvoju negativnih štetnih insekata (u ovom slučaju potkornjaka), uz dovoljno sanitarnog drveta, predstavljaju izuzetno povoljno okruženje za brzo širenje potkornjaka i prelaska iz sekundarne u primarnu štetočinu. Trenutno je stanje populacije potkornjaka pod kontrolom, feromonske klopke se redovno postavljaju i praćenje brojnosti ne ukazuje na alarmantno stanje šuma u odnosu na napad potkornjaka.

Najvažniji prioriteti uključuju praćenje zdravstvenog stanja šuma. Posebno je važno praćenje stanja šuma koje mogu biti pod najvećim negativnim uticajem, kao što su bukve u zoni Suvodo, kao i praćenje dinamike prirodne obnove bora krivulja i molike. U Gioniku treba intenzivirati analizu erozivnih procesa uslijed infrastrukturnih aktivnosti. Klimatski rizici i promjene hidroloških režima zahtijevaju praćenje ekstremnih uticaja padavina, zasićenosti tla i njihovog uticaja na vegetaciju. Takođe, rekreativne aktivnosti treba sistematski nadzirati kroz detekciju oštećenja tla i regeneracije, dok monitoring mrtvog drveta u prašumskom kompleksu doprinosi razumijevanju stanišne važnosti za brojne saproksilne vrste.

Biodiverzitet i staništa ptica dupljašica, velikih zvijeri i ksilofaga treba redovno pratiti u kontekstu strukture zajednica i sukcesije. Korišćenje GISa i AI tehnologije može značajno unaprijediti prepoznavanje erozivnih žarišta i rekreativnog pritiska, modelirati sukcesione procese i omogućiti predikciju klimatskih uticaja na šumske zajednice.

Zdravstveno stanje šuma u velikoj mjeri zavisi od međusobnog djelovanja abiotičkih (klimatski ekstremi, vjetrolomi, suše), biotičkih (štetni insekti, gljive, biljne bolesti) i antropogenih faktora (nekontrolisano gazdovanje, infrastrukturni zahvati, zagađenje). Kumulativnim dejstvom ovih faktora dolazi do poremećaja u stabilnosti šumskih ekosistema, što se najčešće manifestuje kroz sušenje stabala, pojavu žarišta zaraze i gubitak vitalnosti sastojina.

U takvim okolnostima, pravovremeno sprovođenje kontrolisane sanitarne-uzgojne sječe predstavlja osnovnu i neophodnu mjeru zaštite šuma, bez koje nije moguće efikasno odgovoriti na negativne promjene u ekosistemu. Sanitarna sječa podrazumijeva uklanjanje stabala koja su suva, mehanički oštećena, napadnuta štetočinama (npr. potkornjacima) ili zaražena patogenima, kako bi se:

- spriječilo širenje zaraze i insekata na zdrava stabla,
- lokalizovao ili eliminisao uzrok štetnog uticaja,
- očuvala ekološka stabilnost i zaštitila preostala zdrava stabla,
- obezbijedila sigurnost posjetilaca i zaštita infrastrukture (staze, vidikovci, objekti).

Požari uzrokuju degradaciju i fragmentaciju staništa, što ima jak negativan uticaj na šumske ekosisteme, naročito na četinarske. Ovakvi događaji mogu dovesti do lokalnog nestanka vrsta koje zavise od specifičnih mikrostaništa. Požari nisu česti na području ovog Parka, ali je preventivna zaštita od izuzetne važnosti. Pripremljenost i pripravnost za šumske požare je obaveza svakog subjekata koji mogu biti ugroženi od ove elementarne nepogode. U cilju zaštite područja od požara neophodno je izvršiti adekvatno opremanje i unapređenje organizacionih i edukativnih vrijednosti Službi zaštite.

Šume u privatnoj svojini na prostoru Parka podliježu zakonskoj regulativi i korišćenje resursa u njima mora biti usklađeno sa planovima i programima upravljanja. Svake godine se za područje privatnih šuma donosi Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini. Šumama u privatnoj svojini gazduje vlasnik, na osnovu zakonskih i planskih dokumenta koja se donose od strane nadležnih institucija.

Istraživanja gnjezdarica u Nacionalnom parku Biogradska gora do sada su imala za cilj prikupljanje samo osnovnih podataka o prisutnim vrstama i njihovim staništima, dok procjena brojnosti populacija i praćenje njihovih trendova nijesu sistematski sprovođeni.

U narednom periodu (2025–2030) planirano je sprovođenje petogodišnjeg monitoringa gnjezdarica sa Aneksa I Direktive o pticama, koje predstavljaju zaštićene vrste u Crnoj Gori. Među njima se posebno izdvajaju tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), lještarka (*Bonasa bonasia*), crni djetlić (*Dryocopus martius*), troprsti djetlić (*Picoides tridactylus*) i sivi djetlić (*Picus canus).*

Ove vrste su karakteristične za prašumske dijelove Biogradske gore, gdje se nalaze njihova najvažnija staništa. Stara šumska stabla i obilje mrtvog drveta imaju ključnu ulogu u njihovom opstanku, jer obezbjeđuju uslove za gniježđenje, ishranu i sklonište.

Sistematskim monitoringom biće obuhvaćeno praćenje brojnosti, prostorne distribucije i uspješnost reprodukcije ovih vrsta, čime će se omogućiti pouzdanija procjena stanja populacija.

Rezultati ovih istraživanja imaće poseban značaj za evaluaciju stanja biodiverziteta i procjenu očuvanosti šumskih ekosistema Nacionalnog parka Biogradska gora. Dalja istraživanja i uspostavljanje sistematskog monitoringa od ključnog su značaja za efikasno planiranje mjera zaštite i očuvanja ptica u ovom jedinstvenom prirodnom području koje se može smatrati stabilnim zbog minimalnog antropogenog uticaja.

Istraživanje sitnih sisara u NP Biogradska gora ima izuzetan značaj za razumijevanje biodiverziteta i funkcionisanja ekosistema područja. Kao najbrojnija i najraznovrsnija grupa sisara, oni su ključni bioindikatori ekološke stabilnosti zbog svoje brojnosti, osjetljivosti na promjene u staništu i uloge u trofičkim lancima. Iako je fauna Parka bogata, sitni sisari do sada nijesu bili predmet sistematskih i dugoročnih istraživanja. Postojeći podaci su fragmentisani i potiču uglavnom iz kratkotrajnih terenskih pregleda, na osnovu kojih se ne može izvršiti

procjena stanja ove grupe organizama. S obzirom na njihov značaj, neophodno je istražiti sastav i ekologiju sitnih sisara kako bi se bolje razumjeli prirodni procesi i interakcije među vrstama.
Istraživanje faune slijepi miševa na prostoru Parka u prethodnom periodu vršeno je u cilju dobijanja podataka o prisutnim vrstama i njihovim staništima, pri čemu nije vršena procjena brojnosti njihovih populacija. Izuzetak predstavlja porodiljska kolonija malog potkovičara u objektu na Kraljevom Kolu, čiji se monitoring kontinuirano sprovodio od 2020. godine. Ova porodiljska kolonija predstavlja najveću poznatu koloniju ove vrste u Crnoj Gori. Do 2025. godine bilježen je trend rasta populacije, ali je uočen i pritisak uslijed lošeg stanja objekta, čija je rekonstrukcija prilikom planirane rekonstrukcije objekta, izrazito je važno sa se vodi računa o očuvanju staništa za koloniju, uključujući podizanja svijesti o značaju slijepih miševa u staništu. Rekonstrukcija objekta podrazumijeva i uređenje donjih prostorija, koje slijepi miševi ne koriste, u edukativni centar za posjetioce posvećen promociji ove grupe faune. Tokom 2025. godine zabilježena je i reprodukcija šumskih vrsta slijepih miševa u Biogradskoj gori, pa je od ključnog značaja nastavak monitoringa šumskih vrsta, kako bi se utvrdilo koje vrste koriste prašumski rezervat kao mjesto reprodukcije. Određivanjem mikrolokacija koje koriste šumske vrste slijepih miševa unutar prašumskog rezervata definisaće se eventualne upravljačke mjere vezane za ove vrste.
Primjenom kamera-zamki i vještačke inteligencije, tokom 2024.godine, po prvi put su dobijeni pouzdani i kvalitetni podaci o prisustvu, gustini i prosječnoj brojnosti krupnih sisara u NP Biogradska gora. U okviru istraživanja registrovano je prisustvo ukupno 16 vrsta sisara, pri čemu je za 8 vrsta potvrđeno razmnožavanje. Na osnovu analize prikupljenih podataka, najveća gustina zabilježena je kod populacije lisica (2,96 jedinki po km²), zatim kod srna (2,68 jedinki po km²), dok je najniža gustina zabilježena kod jelena (0,53 jedinki po km²). Nastavak monitoringa sisara primjenom kamera zamki i vještačke inteligencije planirana je u petoj godini realizacije ovog planskog dokumenta. Na ovaj način, upoređivanjem sa rezultatima dobijenim tokom 2024. godine, dobiće se kvalitetan prikaz prostorne i vremenske distribucije sisara na području NP Biogradska gora, te shodno dobijenim rezultatima definisati dalje upravljačke mjere.

3.1.2. PODTEMA: Vodeni ekosistemi

Specifični cilj 1.3: *Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune vodenih ekosistema.*
Specifični cilj 1.4: *Ihtiofauna je stabilna i prirodno se regeneriše.*

Tresetna staništa kao specifični prirodni ekosistemi, koji su u ubrzanom procesu zarastanja, zahtijevaju prioritetnu pažnju u zaštiti. U prethodnom Planskom periodu na području Nacionalnog parka Biogradska gora sproveden je značajan broj istraživanja sa ciljem kartiranja i procjene stanja tipova staništa od značaja za ekološku mrežu Natura 2000: 7230 – Alkalne tresave i 7140 – Prelazne tresave.
Navedeni stanišni tipovi su kartirani na lokalitetima Pešića jezero, izvorište Biogradske rijeke, Jagančarske rupe i na vlažnim staništima područja Reljina. Popisane su dijagnostičke i prateće vrste i uspostavljen monitoring stanja populacija. Stanje tresetnih staništa na području istraživanja pokazuje izraženu sezonsku dinamiku, s promjenama koje variraju tokom godišnjih doba. Monitoring sproveden u proljećnom periodu 2025. godine ukazuje na to da su tresetna staništa u stabilnijem stanju nego što je prethodno ocijenjeno na osnovu kasnog

ljetnjeg aspekta. Zarastanje (sukcesija) je uočljivo, ali se odvija prirodnim tempom, bez indikacija ubrzanih procesa koji bi zahtijevali neposredne upravljačke intervencije. Shodno tome, nije preporučeno sprovođenje aktivnih mjera upravljanja u ovoj fazi. Umjesto toga, preporučuje se nastavak redovnog i sezonski usklađenog monitoringa na izvorištu Biogradske rijeke, zbog eventualne prijetnje zarastanja staništa.

U ovom planskom periodu proširiće se područje istraživanja tresetnih staništa na oblast Velikog i Malog Ursulovačkog jezera, s ciljem utvrđivanja stanja, očuvanja specifičnih ekoloških karakteristika i identifikacije potencijalnih prijetnji koje mogu ugroziti njihovu stabilnost i funkcionalnost.

Na tresetnim područjima unutar vodene vegetacije fluvijalnih kanala, zabilježeno je prisustvo rijetke endemske vrste *Barbarea balcana*. U Crnoj Gori je zabilježena samo za područje Bjelasice (Bjelilo, Troglava i Zekova glava) u vegetaciji acidofilnih niskih cretova Caricion canescentis fuscae (Caricio-Willemetum stipitatae). Od strane Stručne službe u avgustu 2018. godine, potvrđeno je prisustvo ove vrste unutar fluvijalnog kanala ispod Zekove glave, koji se sliva u izvorište Biogradske rijeke, dok nije pronađena uz fluvijalne kanale Troglave (Jagančarske rupe). Tada je evidentirana manja populacija na jednoj koordinati, dok je 2024. evidentirana na 3 koordinate, takođe u malim grupacijama. Stanje populacije *Barbarea balcana* ocjenjuje se kao stabilno, bez potrebe za konzervacijskim mjerama. Međutim, preporučuje se nastavak monitoringa tokom narednih vegetacionih sezona, s ciljem pravovremene detekcije promjena u populaciji uslovljene bujanjem vegetacije visokih zeleni.

Planirana istraživanja na tresetnim staništima Ursulovačkih jezera i Biogradske rijeke, obuhvatiće popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, uz unos dobijenih podataka u bazu podataka Nacionalnog parka Biogradska gora, njihovo prostorno mapiranje i dalju analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.

Bez obzira na činjenicu da se sportski ribolov odvija na Biogradskom jezeru i rijeci Tari jednim dijelom i da se trenutno stanje populacije autohtone potočne pastrmke *(Salmo trutta)* ocjenjuje kao stabilno, identifikovani su faktori rizika koji mogu negativno uticati na dugoročnu održivost populacije potočne pastrmke. Među ključnim prijetnjama izdvajaju se:

- Klimatske promjene, koje utiču na vodni režim jezera i pritoka (smanjenje dotoka vode, porast temperature),
- Nemogućnost poribljavanja, uslijed nedostupnosti genetski odgovarajuće mlađi,
- Geomorfološki procesi, poput poniranja vode i zatrpavanja jezera sedimentom, koji mijenjaju stanišne uslove.

Osnovna mjera koja će se primjenjivati u cilju zaštite ove vrste jeste uvođenje principa „uhvati i pusti“ za obavljanje sportskog ribolova na Biogradskom jezeru, počevši od 1. maja 2026. godine.

Uprkos ograničenom obimu ribolova, stanje ihtiofaune u Parku zahtijeva kontinuirani monitoring populacije ribe, kvaliteta vode i promjena u staništu. Takođe, neophodno je razmotriti mogućnosti za uspostavljanje programa očuvanja genetskog materijala potočne pastrmke, kao i eventualne mjere revitalizacije staništa u slučaju pogoršanja uslova.

Na osnovu dostupnih literaturnih podataka i rezultata novijih terenskih istraživanja, stanje faune vodozemaca na području Parka može se ocijeniti kao stabilno i očuvano**.**

U prethodnom periodu sprovedena su terenska istraživanja s ciljem inventarizacije faune vodozemaca, sa posebnim osvrtom na zakonom zaštićene vrste i vrste od značaja za mrežu Natura 2000. Istraživanja su obavljena na Biogradskom jezeru i okolnim barama, gdje je zabilježeno prisustvo planinskog mrmoljka (*Ichthyosaura alpestris*). Prema literaturnim

podacima, ova vrsta je ranije registrovana i na Ursulovačkom, Pešičkom i Šiškom jezeru, kao i na lokalitetima Ševarene i Blatište.
Rezultati istraživanja ukazuju da se migracije planinskog mrmoljka odvijaju ranije u odnosu na prethodne decenije - tokom aprila i maja, neposredno nakon otapanja snijega. Ova promjena u fenologiji povezana je sa klimatskim promjenama, prije svega sa smanjenjem broja sniježnih dana i količine snježnih padavina. Takođe je evidentiran gubitak sezonskih staništa (lokvi i bara) uslijed produženih sušnih perioda tokom godine, što utiče i na raniji početak reproduktivnog perioda ove vrste.Kao negativan pritisak na populacije planinskog mrmoljka prepoznato je i učestalo korišćenje ATV vozila, koje dovodi do narušavanja i degradacije staništa.
S obzirom na osjetljivost vodozemaca na klimatske i mikroklimatske promjene — uključujući smanjenje broja kišnih i sniježnih dana, porast srednjih temperatura, te zarastanje i nestajanje sezonskih vodenih površina - neophodno je nastaviti sistematski monitoring ove grupe organizama.

3.1.3. PODTEMA: Visokoplaninski ekosistemi

Specifični cilj 1.5: *Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.*
Specifični cilj 1.6: *Uspostavljeno je upravljanje visokoplaninskim ekosistemima koje omogućuje revitalizaciju travnjaka i očuvanje staništa ispašom.*

Visokoplaninsku vegetaciju planine Bjelasice dominantno karakterišu zajednice planinskih livada, rudina i planinskih vriština na silikatima i na krečnjacima, kao i vegetacija pukotina stijena i sipara. Evidentan je prirodni proces zarastanja travnjaka vegetacijom kleke i borovnice (vrištine). Na ovaj proces utiču, prestanak tradicionalnog pašarenja i košenja livada, depopulacija katunskih područja ali i klimatske promjene. Oživljavanje katuna, uz obogaćen stočni fond, je bitan preduslov za revitalizaciju travnjaka i očuvanja staništa ispašom.
Visokoplaninsku vegetaciju karakteriše visok specijski diverzitet i bogatstvo rijetkih, endemskih i nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih taksona. Kontinuirano se radi na njihovoj inventarizaciji i utvrđivanju stanja populacija odabranih značajnih taksona.
Planiraju se istraživanja visokoplaninskih stanišnih tipova na području Velikog i Malog Ursulovačkog jezera, koja će obuhvatiti kartiranje i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, kao i njihovu analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.
U prethodnom planskom periodu inventarizacija flore je obavljena na travnim staništima u subalpijskom i alpijskom dijelu planine Bjelasice (Troglava, Zekova glava, Crna glava) i na tresetnim staništima na lokalitetima Pešića jezero, izvorište Biogradske rijeke, Jagančarske rupe, Šiško jezero, Ševarine i Reljina:

- Inventarisano je 104 biljnih taksona, od kojih 62 taksona ima jedan ili više nivoa nacionalne i/ili međunarodne zaštite.
- Zabilježeno je prisustvo 25 endema Balkanskog poluostrva i 5 subendema, 16 vrsta koje kao rijetke i/ili ugrožene imaju nacionalni status zaštite (Sl. list RCG 76/06), dok 42 vrste imaju neki od međunarodnih nivoa zaštite (HD, BC, CITES, IPA, IUCN Red List).

Unutar habitata 6150 Alpijski i subalpijski silikatni travnjaci, na lokalitetu plato iznad Malog Šiškog jezera, i unutar habitata *6230 Vrstama bogati travnjaci tvrdače (*Nardus stricta*) na silikatnim supstratima planinskih područja, evidentirano je prisustvu rijetkog karanfila *Dianthus nitidus* subsp. *lacusicii*. Biljka je endem Crne Gore i Kosova. U Crnoj Gori je zabilježen samo na Bjelasici, na Lalevića dolovima i Pitoma smetina, te su nalazi iz 2023. i 2024. godine novi podaci za vrstu. Kao rijetka endemska podvrsta, zaštićena je nacionalnim zakonodavstvom i nalazi se na IPA listi (Međunarodno značajna područja za biljke), dok se na listama Direktive o staništima i Bernske konvencije štiti kao species *Dianthus nitidus*. Na svim navedenim lokalitetima, javlja se u rijetkim pojedinačnim primjercima ili u manjim grupacijama. Nijesu uočeni pritisci koji ugrožavaju stabilnost subpopulacija.

U ovom planskom periodu sem inventarizacije biljnih taksona unutar stanišnih tipova na području Velikog i Malog Ursulovačkog jezera, akcenat je dat na istraživanju stanja populacije rijetke nacionalno zaštićene vrste *Eryngium alpinum* na lokalitetima Borova glava i Razvrše. Vrsta ima i međunarodni nivo zaštite po osnovu Annex II i IV Direktive o staništima.

Svi terenski podaci unose se u Excel bazu florističkih podataka za NP Biogradska gora, koja objedinjuje do sada prikupljena literaturna (naučna) i terenska saznanja prisustva i distribucije flornih vrsta, ekologije populacija, stanišne uslove, kao i konzervacijske statuse biljnih taksona sa područja ovog nacionalnog parka.

Vegetacija pašnjačkih livada i planinskih vriština se karakteriše izuzetnim bogatstvom ljekovitih biljaka i šumskih plodova (kleka, borovnica). Staništa pod potencijalnim pritiskom ilegalnog ubiranja divlje flore u komercijalne svrhe biće predmet stalnog nadzora Službe zaštite. Svi podaci o zatečenom stanju biće prikupljani putem specijalizovane aplikacije i redovno dostavljani stručnoj službi JPNPCG radi daljih analiza.

Fauna beskičmenjaka na području Parka je nedovoljno istražena. Do sada nijesu sprovedena sistematska naučna istraživanja, već su dostupne samo pojedinačne publikacije koje se odnose na pojedine vrste, rodove ili familije. Postojeći literaturni podaci potvrđuju prisustvo određenog broja vrsta, ali nedostaju podaci o njihovoj prostornoj i vremenskoj distribuciji, što značajno ograničava mogućnost cjelovitog sagledavanja stanja ove faune.

Zarastanje pašnjaka i livada, uzrokovano napuštanjem tradicionalnog katunskog stočarstva, negativno utiče na populacije dnevnih leptira i drugih insekata koji su vezani za otvorene travnate ekosisteme. Dodatno, kaptiranje i gubitak potoka, nestanak tresetnih staništa, sukcesija vegetacije, kao i poribljavanje ledničkih jezera u prošlosti, imaju nepovoljan uticaj na populacije puževa, vilinih konjica, dvokrilaca, vodenih stjenica i tvrdokrilaca.

Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) posebno je prepoznata kao indikatorska grupa i od izuzetnog značaja za dalja istraživanja, budući da su ovi organizmi vrlo osjetljivi na promjene ekoloških faktora, naročito onih uzrokovanih antropogenim djelovanjem i klimatskim promjenama. Dosadašnja istraživanja zasnivala su se na literaturnim podacima dopunjenim terenskim nalazima, a posebna pažnja posvećena je vrstama zaštićenim zakonom i vrstama od značaja za mrežu Natura 2000.

Na području Nacionalnog parka Biogradska gora do sada je registrovano 59 vrsta dnevnih leptira. Međutim, dobijena lista ne može se smatrati konačnom, te je neophodno nastaviti sa sistematskim istraživanjima i monitoringom u narednom planskom periodu, kako bi se obezbijedila pouzdana baza podataka za upravljanje i zaštitu ove grupe beskičmenjaka.

Na osnovu dostupnih literaturnih podataka i terenskih istraživanja u prethodnih pet godina, stanje faune gmizavaca u Parku ocjenjuje se kao stabilno i očuvano, uticaj klimatskih promjena je evidentan na ovu grupu organizama. Uslijed naglih temperaturnih oscilacija, primjetno je da se ciklus hibernacije kod gmizavaca promijenio, jer dolazi do njihovog ranijeg

buđenja iz zimskog sna ili čak neke vrste gmizavaca kao što su gušteri ne hiberniraju već su samo u stanju mirovanja sa smanjenom aktivnošću. Takođe, pomjeren je i početak reproduktivnog perioda, pa vrste u proces reprodukcije ulaze ranije u periodu mart - april mjesec. Sa porastom temperatura, mnoge vrste gmizavaca povlače se ka većim nadmorskim visinama u mikroklimatski hladnija područja, u pokušaju da održe povoljne uslove za život.

U cilju praćenja vremenske i prostorne distribucije gmizavaca na području Parka, potrebno je nastaviti istraživanja planinskih jezera (Veliko i Malo Ursulovačko jezero, Pešića jezero), izvorište Biogradske rijeke, jer do sada nisu dovoljno istražena, a vrlo su osjetljivi na sve promjene koje se dešavaju u njihovim slivovima. Zato je potrebno pratiti stanje gmizavaca i očuvanost njihovog staništa i po potrebi sprovodite mjere očuvanja istih.

Fauna ptica grabljivica Nacionalnog parka Biogradska gora predstavlja važan indikator očuvanosti prirodnih ekosistema i stabilnosti trofičkih odnosa unutar planinskih staništa. Ova grupa ptica naseljava širok spektar staništa, od šumskih kompleksa u nižim zonama do otvorenih travnatih i kamenitih područja iznad granice šumske vegetacije. Grabljivice imaju važnu ekološku ulogu u održavanju ravnoteže između populacija plijena i prirodnih resursa, te su zbog toga od posebnog značaja za praćenje stanja biodiverziteta i planiranje mjera zaštite.

Monitoring populacija grabljivica u Nacionalnom parku Biogradska gora sprovodi se kontinuirano tokom posljednje tri godine, što predstavlja važan osnov za dugoročno praćenje ove osjetljive i ekološki značajne grupe ptica. Dosadašnji rezultati ukazuju na stabilno stanje populacija, pri čemu se jedinke i teritorijalni parovi redovno registrovani iznad visokoplaninskih pašnjaka i otvorenih kamenitih terena, naročito u zonama između Biogradske rijeke i vršnih dijelova Bjelasice. Najčešće zabilježene vrste su: suri orao (*Aquila chrysaetos*), mišar (*Buteo buteo*), sivi soko (*Falco peregrinus*), vjetruška (*Falco tinnunculus*) i bjelobrada lunja (*Circus macrourus*). Pored njih, redovno se registruju i vrste iz porodice sokolova (*Falconidae*), među kojima su lastavičar (*Falco subbuteo*) i bjelonoktna vjetruška (*Falco neumanni*). Prisustvo orla zmijara (*Circaetus gallicus*) potvrđeno je u zoni prelaza između šumskih i travnatih staništa, gdje se redovno registruje.

Stabilnost populacija grabljivica prvenstveno je rezultat očuvanosti prirodnih staništa, niskog stepena uznemiravanja i dobre dostupnosti plijena u višim zonama Parka. Antropogeni pritisci u vidu turističkih aktivnosti, buke i povremenih šumarskih radova trenutno su ograničenog intenziteta.

Paralelno sa grabljivicama, značajnu ulogu u planinskom ekosistemu ima jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), vrsta koja predstavlja indikator očuvanosti planinskih travnatih i kamenitih staništa. Njeno prisustvo u Parku potvrđeno je kroz pojedinačne nalaze i zapažanja Službe fizičke zaštite, međutim sistematski monitoring ove vrste još uvijek nije uspostavljen. Planirano je da se u narednom petogodišnjem planskom periodu sprovede detaljan monitoring jarebice kamenjarke, koji će obuhvatiti kartiranje teritorija, procjenu brojnosti i identifikaciju ključnih područja gniježđenja. Rezultati tog istraživanja omogućiće procjenu njenog statusa i definisanje dugoročnih mjera zaštite.

Na osnovu dostupnih podataka, stanje populacija grabljivica u Nacionalnom parku Biogradska gora ocjenjuje se kao stabilno, dok se stanje jarebice kamenjarke u odsustvu sistematskog praćenja procjenjuje kao nepoznato, uz pretpostavku postojanja manjih stabilnih populacija u višim planinskim zonama. U cilju očuvanja i unapređenja stanja ovih vrsta, potrebno je nastaviti i proširiti postojeći monitoring grabljivica, sa fokusom na brojnost, reproduktivni uspjeh i stanišne karakteristike, kao i uspostaviti sistematsko praćenje jarebice kamenjarke u okviru novog planskog perioda. Neophodno je proširiti područje istraživanja na područja iznad Ursulovačkih jezera i na području iznad Šiškog jezera.

3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene

Specifični cilj 1.7: *Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen i, prema potrebi, preduzete su mjere ublažavanja i prilagođavanja.*

Klimatske promjene na području Nacionalnog parka Biogradska gora imaju sve izraženiji uticaj na prirodne ekosisteme koji se ogleda kroz skup međusobno povezanih ekoloških procesa koji utiču na stabilnost, vitalnost i regenerativni potencijal šuma, ali i na vodne i visokoplaninske sisteme. Promjene u temperaturi, režimu padavina i učestalosti ekstremnih meteoroloških pojava utiču na hidrološke i mikroklimatske uslove, što za posljedicu ima mijenjanje dinamike rasta, fiziološko stanje vegetacije i promjene u strukturi staništa.
Ekstremne vremenske prilike, poput jakih, kratkih i obimnih kiša, naglih topljenja snijega i kratkotrajnog zasićenja terena, mogu dovesti do narušavanja stabilnosti tla, pojačane erozije, pojave klizišta i oštećenja korjenovih sistema. Ove promjene naročito se odražavaju na osjetljivim staništima i u zonama sa plitkim ili skeletnim zemljištima, gdje dolazi do smanjenja otpornosti šumskih zajednica na ove stresne faktore.
Klimatske promjene značajno doprinose smanjenju vitalnosti stabala, što posredno pogoduje pojavi i širenju potkornjaka (*Ips typographus* i dr.). Povišena temperatura, produženi sušni periodi i povećana količina oštećenih, bolesnih i mrtvih stabala stvaraju izuzetno pogodno okruženje za ubrzani razvoj i povećanje brojnosti populacija ovih insekata. Kao rezultat, dolazi do prelaska potkornjaka iz sekundarne kategorije u primarnu kategoriju štetočine, koje mogu izazvati sušenje stabala na većim koncentričnim krugovima. U zoni Suvodo – Šiška, evidentirano je prisustvo potkornjaka i pojava suvih stabala u manjim i većim grupama, što ukazuje na potrebu za sistematskim monitoringom, pravovremenim sprovođenjem sanitarnih mjera i unapređenjem preventivnih aktivnosti usmjerenih na očuvanje zdravlja šumskih ekosistema.
Klimatski uticaji prisutni su i u vodenim i visokoplaninskim ekosistemima. Promjene u režimu padavina i temperaturi vazduha utiču na hidrološke tokove i temperaturu vode u jezerima i potocima, što može imati dugoročne posljedice po vodene organizme. Ove promjene posebno pogađaju vodozemce, kod kojih se bilježe ranije migracije, razmnožavanje i gubitak pogodnih mikrostaništa. U visokoplaninskim zonama primijećeno je zarastanje travnjaka i pomjeranje planinskih vrsta ka višim nadmorskim visinama, što je rezultat toplijih sezona i smanjenja tradicionalne ispaše. Gmizavci pokazuju raniji izlazak iz hibernacije i tendenciju pomjeranja ka višim nadmorskim visinama, dok su kod ptica registrovane promjene u periodima gniježđenja i migracija. Ovi fenomeni ukazuju na osjetljivost faune na klimatske promjene i potrebu za dugoročnim praćenjem populacija i stanišnih uslova.
Iako ekološki sistemi Nacionalnog parka Biogradska gora još uvijek zadržavaju stabilnost i visok stepen prirodnosti, sve izraženiji uticaji klimatskih promjena ukazuju na potrebu za kontinuiranim praćenjem, procjenom rizika i prilagođavanjem mjera zaštite kako bi se očuvala njihova dugoročna otpornost.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: ***Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezentovani.***

Specifični cilj 2.1: *Očuvana kulturna baština je inventarisana, evaluirana i prezentovana.*

Kulturno-istorijsko nasljeđe i antropogeni pejzaž Nacionalnog parka Biogradska gora predstavljaju vrijedan segment ukupnih vrijednosti ovog prostora, gdje se prepliću prirodne, društvene i kulturne karakteristike planinskog ambijenta. Ovaj prostor odražava dugotrajan suživot čovjeka i prirode, u kojem su kroz generacije oblikovani obrasci korišćenja zemljišta, načini privređivanja i svakodnevne životne prakse. Tradicionalni oblici stanovanja, sezonski katuni, planinske staze, pašnjaci i poljoprivredne parcele svjedoče o kontinuitetu života i prilagođavanju ljudi prirodnom okruženju, čineći autentičan i prepoznatljiv pejzaž Bjelasice.
Tokom prethodnog planskog perioda dokumentovane su brojne nematerijalne kulturne vrijednosti koje se i danas prenose među stanovništvom od rukotvorina (predenje, tkanje, pletenje, vez, heklanje), preko znanja o tradicionalnom liječenju biljem, do običaja, vjerovanja i starih igara. Posebno je značajno što se ove prakse i dalje održavaju u lokalnim zajednicama i predstavljaju aktivan vid očuvanja identiteta. Manifestacije poput programa „Dani evropske baštine“, doprinijele su vidljivosti i valorizaciji lokalnog nasljeđa, kroz prezentacije katunskog načina života, kulturno-umjetničke nastupe i promociju tradicionalne gastronomije. Takvi programi povezali su prirodne i kulturne vrijednosti, podstičući razvoj edukativnog i održivog turizma u okviru Parka.
Antropogeni pejzaž Nacionalnog parka prepoznatljiv je po harmoničnom spoju tradicionalne arhitekture i prirodnog okruženja. Međutim, u novije vrijeme zabilježeni su izraženi pritisci na prostor, posebno u vezi sa izgradnjom Ski centra „Kolašin 1600“ i pratećih turističkih objekata, a koji narušavaju sklad prirodnog i kulturnog pejzaža. Korišćenje savremenih građevinskih materijala i arhitektonskih rješenja koja nijesu usklađena sa tradicionalnim stilom dovelo je do smanjenja autentičnosti i prepoznatljivosti prostora, što se reflektuje kroz djelimičnu degradaciju vizuelnog identiteta Bjelasice.
Pozitivni uticaji prepoznaju se u kontinuiranom radu na dokumentovanju i afirmaciji nematerijalne kulturne baštine, uključivanju lokalnih zajednica u programe očuvanja i promocije, te jačanju svijesti o značaju kulturnih vrijednosti kao dijela održivog razvoja. Tradicionalne prakse korišćenja resursa, poput planinskog stočarstva, obrade zemljišta i sakupljanja šumskih plodova, doprinose očuvanju biodiverziteta i predstavljaju primjer održivog odnosa prema prirodi.
Kulturno nasljeđe i tradicionalne prakse ne predstavljaju samo istorijski sloj, već i osnovu za budući razvoj, koji može objediniti principe zaštite, edukacije i ekonomske održivosti. Razvijanjem lokalnih proizvoda, gastro-turizma i interpretativnih programa koji povezuju kulturu i prirodu, Park ima potencijal da postane primjer dobre prakse integrisanog pristupa zaštiti i održivom korišćenju prostora.
Ocjenjuje se da kulturno-istorijsko nasljeđe i antropogeni pejzaž Nacionalnog parka posjeduju visok stepen vrijednosti, ali su podložni prijetnjama koje zahtijevaju pažljivo planiranje i integraciju mjera zaštite u strateške dokumente. Potrebno je očuvati autentične elemente pejzaža, te kod nove gradnje insistirati na očuvanju ambijentalnih karakteristika koje proizilaze iz naslijeđenog načina života i tradicionalne arhitekture.

3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: ***Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka***.

3.3.1 Edukacija i interpretacija

Specifični cilj 3.1*: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti NPBG razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.*

Edukacija ima važnu ulogu u podizanju svijesti o značaju očuvanja prirode, promociji održivog turizma i razumijevanju vrijednosti Nacionalnog parka. Obuhvata različite ciljne grupe, školsku populaciju, posjetioce i lokalno stanovništvo.
Edukativne aktivnosti sprovode se u Centru za posjetioce na Biogradskom jezeru, Edukativnom kutku u Upravnoj zgradi u Kolašinu, na edukativnoj stazi oko jezera, kao i u školama. U Centru za posjetioce dostupna je stalna izložbena postavka karakteristične faune parka i etnografskom zbirkom, uz prostor namijenjen za predavanja i interpretaciju za grupe.
Potrebno je dodatno razviti tematske i interpretativne ture na stazi oko jezera i drugim pogodnim lokacijama[1], kao i osposobiti zaposlene za vođenje programa kroz licenciranje vodiča.
Edukativni kutak u Upravnoj zgradi posvećen je fauni Parka, sa fokusom na mrkog medvjeda, a sadrži didaktički i video materijal, uključujući snimke sa terena. U narednom periodu planirano je njegovo unapređenje dodatnim sadržajem o flori i fauni[2].
Obilježavanje međunarodnih ekoloških datuma, poput Dana planete Zemlje, Dana ptica i Dana biodiverziteta, dio je edukativnog programa namijenjenog djeci i mladima. Aktivnosti se realizuju u saradnji sa školama. Predlaže se uvođenje nove aktivnosti „Biljka i životinja godine“ kao dodatnog edukativnog programa zasnovanog na rezultatima terenskog rada zaposlenih.
Od 2016. godine realizuje se program „Obradujmo prirodu NP Biogradska gora“, sa propratnim materijalima prilagođenim djeci (bukleti, lifleti). Edukativni sadržaji su dostupni i putem web-sajta JPNPCG kroz rubriku „Edukativni kutak“.
Na prostoru Parka postoje tri edukativne / tematske staze: Edukativna staza oko Biogradskog jezera (3,3 km, sa šest stanica, informativnim tablama i interaktivnim mobilijarom), Tematska staza „Ljeto u katunu“, koja vodi do vidikovca Bendovac i Staza za boso hodanje (150 m), sa prirodnim materijalima za senzorno iskustvo.
Staze posjeduju infrastrukturu, ali je neophodno njihovo redovno održavanje i obnavljanje mobilijara, posebno zbog vremenskih uticaja i oštećenja od strane posjetilaca[3].
U narednom planskom periodu planirano je proširenje edukativnih sadržaja, razvoj volonterskih kampova sa fokusom na zaštitu prirode i održivost, te obuka zaposlenih za unapređenje interpretacije.

[1] Navedeno je planirano kroz aktivnosti vezane uz posjetiteljsku infrastrukturu.
[2] Navedeno je planirano kroz aktivnosti vezane uz posjetiteljsku infrastrukturu.
[3] Navedeno je planirano kroz aktivnosti vezane uz posjetiteljsku infrastrukturu.

3.3.2 Infrastruktura u funkciji posjetilaca

Specifični cilj 3.2: *Poboljšana posjetiteljska infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.*

Razvoj turističke infrastrukture predstavlja važan segment održivog upravljanja posjetiocima, sa ciljem očuvanja prirodnih vrijednosti i unapređenja kvaliteta turističkog doživljaja. Planiranje i izgradnja infrastrukture moraju imati minimalan uticaj na prirodne procese.
Nacionalni park raspolaže sa Centrom za za posjetioce na Biogradskom jezeru koji je u funkciji svakodnevnog informisanja i usmjeravanja posjetilaca tokom ljetnje turističke sezone i Edukativnim kutkom u okviru Upravne zgrade u Kolašinu. Objekti su funkcionalni, no zahtijevaju kontinuirano održavanje. U skladu sa principima inkluzivnosti, potrebno je postavljanje pristupnih rampi za osobe sa invaliditetom kako za Centar za posjetioce na Biogradskom jezeru, tako i za Eduktivni kutak u Kolašinu.
U neposrednoj blizini Centra kod Biogradskog jezera nalazi se suvenirnica, te spremište za čamce i kajake. Objekat je u funkcionalnom stanju.
Park raspolaže sa 12 bungalova i jednim ugostiteljskim objektom (restoran izgrađen 2018. godine), koji su trenutno dati u dugoročni zakup privatnom preduzetniku. Ukupni kapacitet iznosi 32 ležaja, raspoređenih u 4 dvokrevetna i 8 trokrevetnih objekata. Restoran je u funkciji, dok bungalovi nijesu adaptirani u skladu sa ugovornim obavezama zakupca i trenutno se nalaze u ruiniranom stanju. Objekti se nalaze u neposrednoj blizini Biogradskog jezera i Centra za posjetioce.
U okviru Parka dostupna je i usluga iznajmljivanja bicikala, čamaca, kajaka, štapova za hodanje i druge opreme. Održavanje, servisiranje i nabavka nove opreme (vesla, prsluci, kacige i dr.) predstavlja važan uslov za očuvanje kvaliteta usluge i bezbjednosti posjetilaca.
„Šuma za čitanje“ predstavlja inovativan koncept povezivanja prirode i kulture, ali zahtijeva dodatna ulaganja u mobilijar (platnene ležaljke, drvene kutije za knjige, knjige).
Na ulazu u Park, na lokalitetu Kraljevo kolo, nalazi se prostor predviđen za kamp odmorište tipa „Mobil-Home“, koji trenutno nije uređen. U narednom periodu planirano je njegovo osnovno infrastrukturno uređenje[4]. Na obali Biogradskog jezera formirana je kamp zona za postavljanje šatora koja se nalazi u neposrednoj blizini objekta koji koristi Služba zaštite. Ova zona se koristi sezonski i trenutno ne posjeduje dodatnu infrastrukturu (sanitarne ili tehničke objekte), što predstavlja ograničenje za korišćenje.
Na lokalitetu Kraljevo kolo nalazi se objekat koji je van funkcije, a u kojem je evidentirano prisustvo porodiljske kolonije zaštićene vrste slijepog miša – malog potkovičara (*Rhinolophus hipposideros*). Ovaj napušteni objekat je u lošem stanju – zidovi, podovi i plafoni su oštećeni, što onemogućava korišćenje prostora. Planira se adaptacija ovog objekta da bi se stavio u funkciju posjetilaca, na način koji bi omogućio posmatranje slijepih miševa bez uznemiravanja kolonije[5].
Na edukativnoj stazi oko Biogradskog jezera se nalazi objekat koji je svojevremeno imao funkciju mrijestilišta. Konstrukcija je stabilna, ali unutrašnjost zahtijeva kompletnu adaptaciju. Objekat ima potencijal za revitalizaciju i prenamjenu u skladu sa potrebama Parka[6].
Kada je riječ o smještajnim kapacitetima u privatnom vlasništvu, na katunima Dolovi, Laništa, Goleš, Vranjak, Kurikuće i Reljine razvijeni su objekti tipa eko-sela, koji su namijenjeni za

[4] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.
[5] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.
[6] Aktivnost izrade projektne dokumentacije adaptacije i rekonstrukcije je predviđena kroz Tematsku oblast 5.

višednevni boravak posjetilaca u tradicionalnom ambijentu. Ovi kapaciteti doprinose razvoju ruralnog turizma i valorizaciji kulturnog pejzaža i predstavljaju važan segment u turističkoj ponudi Parka.

Vidikovac Bendovac, najposjećenija panoramska tačka unutar Parka, smješten je na privatnoj parceli i trenutno zahtijeva uređenje odmorišne infrastrukture. S obzirom na interesovanje posjetilaca, planirano je uređenje dodatnih vidikovaca na pogodnim lokacijama. Zahvaljujući konfiguraciji terena, izgradnja se može realizovati bez narušavanja vizuelnog identiteta prostora. Planira se upotreba prirodnih materijala i gradnja sa minimalnim ekološkim uticajem.

Kroz Nacionalni park Biogradska gora prolazi međunarodni pješački put „Planinama Crne Gore“ (CT1), koji predstavlja dio evropske transverzale E-6. Trasa ulazi u širu zonu Parka kod katuna Vranjak, prolazi ispod vrhova Troglava i Zekova glava, pored izvora Biogradske rijeke, do Crne Glave (2139 m), a zatim vodi ka vidikovcu Bendovac i dalje prema Velikom Šiškom jezeru, izlazeći iz uže zone Parka.

Sistem staza u Parku većim dijelom prati ovu transverzalu i obuhvata markirane pješačko-planinarske rute opremljene osnovnom signalizacijom. Njihovo redovno održavanje, obnova markacija i informativnih tabli je značajno za funkcionalnost i bezbjednost posjetilaca. U tom cilju, neophodna je kontinuirana saradnja sa lokalnim planinarskim klubovima i Planinarskim savezom Crne Gore. Dva nadzornika Parka su licencirana kao markiranti, a planirano je dodatno jačanje kadrovskih kapaciteta.

Shodno PPPN „NP Biogradska gora“, planiran je razvoj novih staza na sljedećim pravcima:

- Vranjak – Troglava – Jaganjčarske Rupe – Pešića jezero – Zekova glava
- Suvodo – Šiško jezero – Svatovsko groblje – Dolov
- Suvodo – Ševarine – Malo Šiško jezero
- Suvodo – Ursulovac – Pešića jezero – Suvodo – Šiško jezero – Marinkovac

Pored navedenih, po potrebi će se urediti i druge staze (npr. katun Laništa – Dolovi Lalevića, Biogradsko jezero – Goleš), u cilju unapređenja pristupačnosti i povezanosti sa postojećom mrežom.

U Parku postoje dvije biciklističke staze: Biogradsko jezero – Dolovi Lalevića i Ševarine – Ševarinsko jezero – katun Šiška – Šiško jezero – Suvodo. U narednom planskom periodu planirano je njihovo povezivanje u jedinstvenu trasu, čime će se formirati funkcionalna biciklistička mreža.

Na putnim pravcima ka Parku i na njegovim ulazima trenutno ne postoje glavne i najavne table koje bi jasno informisale i usmjeravale posjetioce. U narednom planskom periodu planirano je postavljanje dvije najavne, dvije glavne i jedne informativne table na putnim pravcima i na ulazu kod Kraljevog kola.

Mobilijar u Parku obuhvata informativne table, znakove posebne namjene, nadstrešnice, stolove, klupe i dječije igralište. Redovno održavanje mobilijara je neophodno radi očuvanja funkcionalnosti, bezbjednosti i vizuelnog identiteta prostora.

Kontrolno-naplatni punktovi imaju takođe ulogu i u upravljanju posjetiocima. Pored naplate ulaznica, na njima se pružaju informacije o pravilima ponašanja i dostupnim sadržajima. U narednom planskom periodu potrebno je unaprijediti radne uslove na kontrolno-naplatnim punktovima i sistematizovati korišćenje prikupljenih podataka radi efikasnijeg upravljanja posjetiocima. Punkt Kraljevo kolo, koji je bio jedini aktivan u prethodnom planskom periodu, trenutno bilježi najveći broj posjeta. Radi rasterećenja ovog punkta, planirana je reaktivacija punktova na lokacijama Suvodo i Vranjak. Ulaz Suvodo još uvijek nije infrastrukturno uređen,

već naplatu ulaznica povremeno vrši nadzornik Parka, te je neophodno planirati i realizovati izgradnju kontrolno-naplatnog punkta na ovom ulazu, čime bi se obezbijedila bolja kontrola prostora, zaštita prirodnih resursa i stabilniji prihodi.

3.3.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 3.3:. *Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.*

U Nacionalnom parku Biogradska gora dominantno je izražena posjeta tokom ljetnje turističke sezone i ovaj park bilježi najveći broj posjeta u junu, julu i avgustu (Grafikon 6). Primijetan je veći broj posjeta i tokom jesenjih mjeseci, dok se u zavisnosti od vremenskih uslova i stanja na terenu (nepristupačnost puta koji vodi do parka, opasnost od snjegoizvala i vjetroizvala, spuštanje životinja ka Biogradskom jezeru) u zimskim mjesecima ovaj park zatvara za posjetioce. Zvanični podaci o posjećenosti pokazuje da Park bilježi kontinuiran porast broja posjetilaca od 2020. godine (Grafikon 5).

Grafikon 5: *Broj posjetilaca u periodu 2019-2024.godine*

Izletnički turizam je najzastupljeniji oblik posjećivanja, sa akcentom na jednodnevne posjete, planinarenje, pješačenje i rekreativne aktivnosti. Tokom ljetnje sezone prisutne su i organizovane grupe u aranžmanu turističkih agencija i turoperatora, uz sve veći broj individualnih posjetilaca.
Biogradsko jezero, kao centralna atrakcija, bilježi najveću frekvenciju posjetilaca, što rezultira povremenim gužvama na pješačkoj stazi i parking prostoru. Kroz anketna istraživanja i podatke sakupljene na kontrolno-naplatnim punktovima prate se trendovi posjećenosti, preferencije i očekivanja posjetilaca, što omogućava prilagođavanje turističke ponude i bolje upravljanje.
U prethodnom periodu ostvarena je dobra saradnja sa lokalnim turističkim organizacijama u promociji manje posjećenih lokaliteta, kao što su Pešića jezero i Šiško jezero. Na taj način se smanjuje pritisak na najfrekventniju zonu oko Biogradskog jezera i podstiče se ravnomjernija raspodjela posjetilaca u prostoru. U narednom periodu, planirana je izrada Studije prihvatnih kapaciteta za najopterećenije lokalitete.
Trenutno, evidencija broja posjetilaca se bazira na naplati ulaznica i evidentiranju prometa na punktovima. Kako bi se unaprijedilo prostorno upravljanje, planirana je reaktivacija kontrolno-

naplatnih punktova u Beranama i na Vranjaku, čime bi se rasteretio glavni punkt Kraljevo kolo.

Grafikon 6: *Prikaz broja posjetilaca po mjesecima za 2024.godinu*

Dalji razvoj posjetilačkih sadržaja treba da uključi unapređenje programa i promotivnih aktivnosti kojima bi se usmjeravali posjetioci ka manje opterećenim zonama, kroz upotrebu digitalnih kanala i društvenih mreža.

3.3.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 3.4: *Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja*.

Promotivne i komunikacione aktivnosti realizuju se kroz više kanala i u saradnji sa različitim partnerima, čime se jača vidljivost Parka i podstiče svijest javnosti o njegovom značaju.
Tradicionalni mediji i dalje predstavljaju važan kanal promocije, kroz kontinuiranu saradnju sa elektronskim i štampanim medijima, gostovanja predstavnika Javnog preduzeća, te produkciju i emitovanje priloga i emisija. U narednom periodu, neophodno je unaprijediti ovu saradnju proaktivnim pristupom i iniciranjem tematskih sadržaja o prirodi, edukaciji i pravilima ponašanja, sa ciljem jačanja svijesti o potrebi očuvanja prirodne I kulturne baštine.
Digitalna komunikacija bilježi značajan napredak, broj pratilaca na društvenim mrežama konstantno raste, zahvaljujući redovnom postavljanju informacija, fotografija, video zapisa, ali i interaktivnih edukativnih sadržaja (kvizovi, pitalice, upitnici). Veb sajt JPNPCG redovno objavljuje aktuelnosti, najave događaja i sadržaje edukativnog karaktera. Potrebno je dalje unaprijeđivati digitalne sadržaje Parka razvojem specijalizovanih sekcija na zvaničnom sajtu.

Promotivni događaji i manifestacije, organizovani samostalno ili u saradnji sa partnerima, predstavljaju važan alat za valorizaciju prirodnih, kulturnih i gastronomskih potencijala Parka i lokalnih zajednica. Posebno su prepoznati događaji koji promovišu aktivni odmor, tradicionalne običaje i život na katunima. U narednom periodu, potrebno je dodatno razvijati saradnju sa lokalnim turističkim organizacijama, kroz zajedničke promotivne nastupe i osmišljavanje događaja namijenjenih ciljanim grupama, kao što su predstavnici diplomatskog kora, mediji i obrazovne ustanove.
Učešće na sajmovima turizma u zemlji i inostranstvu, realizuje se u saradnji sa NTOCG i

drugim relevantnim subjektima. Ova aktivnost doprinosi internacionalizaciji ponude Parka, a u narednom periodu bi trebalo raditi na jačanju prepoznatljivosti NP Biogradska gora, kroz savremen promotivni materijal i atraktivani vizuelni identitet.

3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: ***Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj, u skladu sa principima zaštite.***

Specifični cilj 4.1: *Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.*
Specifični cilj 4.2: *Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Biogradska gora.*

Saradnja između Nacionalnog parka Biogradska gora i lokalnih zajednica razvijala se tokom prethodne decenije kroz procese obilježene brojnim izazovima, ali i značajnim inicijativama usmjerenim na unapređenje dijaloga, koordinacije i zajedničkog djelovanja. Formiranjem Socio-ekonomskog foruma 2015. godine napravljen je važan iskorak ka participativnom upravljanju, kojim je otvoren prostor za razmjenu mišljenja i usklađivanje aktivnosti između upravljača Parka, predstavnika lokalnih samouprava, turističkih organizacija, nevladinog sektora i privrednih subjekata. Ovakvi procesi doprinijeli su boljem razumijevanju potreba zajednica, valorizaciji lokalnih potencijala i povezivanju mjera zaštite prirodnih vrijednosti sa razvojem održivog turizma.
Iako saradnja nije uvijek imala stabilan tok, posebno uslijed učestalih promjena upravljačkih struktura i zastoja izazvanog pandemijom COVID-19, kontinuitet je očuvan, a intenzivniji razvoj zabilježen je u periodu 2023–2025. godina. Tada su organizovane tematske sjednice i manifestacije posvećene očuvanju prirode, promociji prostora i edukaciji stanovništva, što je doprinijelo jačanju povjerenja.
U okviru Nacionalnog parka Biogradska gora i njegove gravitacione zone identifikovano je ukupno 9 klastera, koji obuhvataju 228 korisnika. Klasteri predstavljaju organizovane grupe i subjekte koji svojim djelovanjem doprinose razvoju turizma, očuvanju kulturne i prirodne baštine i unaprjeđenju životne sredine i lokalnih zajednica. Formiranje lokalnih klastera stvorilo je nove pretpostavke za jačanje saradnje i povezivanje na svim nivoima.

Tabela 14: *Identifikovani klasteri i korisnici prostora Parka*

Klasteri	Korisnici (broj)
Katuni	49
Sportski ribolov	4
Planinarski klubovi	4
Restorani	1
Hoteli	9
Turističke agencije	13
Mjesne zajednice	24
NVO	122
Turističke organizacije	2

Ukupan broj korisnika	**228**

Katuni predstavljaju tradicionalne stambene i poljoprivredne cjeline, koje čuvaju kulturni identitet i lokalne običaje, ali i nude potencijal za ruralni turizam.
Sportsko-ribolovni klubovi i planinarski klubovi doprinose razvoju aktivnog turizma, očuvanju prirodnog okruženja i promociji zdravog načina života.
Restoran i hoteli pružaju ugostiteljske i smještajne kapacitete, omogućavajući turistima da uživaju u prirodnim i kulturnim atrakcijama Parka.
Turističke agencije i turističke organizacije organizuju posjete, ture i promociju Parka, dok mjesne zajednice aktivno učestvuju u lokalnim inicijativama i očuvanju zajedničkog prostora.
Nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u zaštiti životne sredine, edukaciji i podršci održivim projektima na području Parka.
Tabela identifikovanih klastera i korisnika prostora Parka pruža jasan uvid u strukturu i raznolikost subjekata koji djeluju u NP Biogradska gora, što omogućava bolje planiranje i koordinaciju aktivnosti, unapređenje turizma i održivo upravljanje prirodnim resursima. Upravljanje klasterima doprinosi saradnji između turističkog sektora, lokalnih zajednica i organizacija koje rade na zaštiti životne sredine, čime se stvara balans između razvoja i očuvanja prirode.
Pozitivni rezultati ove saradnje vidljivi su kroz unapređenje promocije Parka, rast broja posjetilaca, povećanu bezbjednost tokom turističke sezone i smanjenje problema nelegalnog lova. Pored toga, saradnja sa lokalnim turističkim organizacijama i agencijama rezultirala je većom nacionalnom i međunarodnom prepoznatljivošću Parka i boljim pozicioniranjem u turističkoj ponudi Crne Gore.
Ipak, i dalje su prisutni određeni konflikti u odnosu–upravljača i lokalne zajednice. Oni su posljedica nedovoljno razvijenih administrativnih kapaciteta za kontinuiranu komunikaciju sa lokalnom zajednicom, ali i određenih pritisaka kao što su, nelegalno probijanje puteva i gradnja vikend-naselja u katunskim zonama, kao i nezadovoljstvo dijela stanovništva zbog ograničenja u korišćenju zemljišta i šuma.
JPNPCG / NP Biogradska gora su tokom 2024. godine, u sklopu izrade Socio-ekonomske analize NP Biogradska gora, sproveli anketu sa ciljem ispitivanja pozitivnih i negativnih uticaja Parka na lokalnu zajednicu. Upitnik je bio podijeljen u tri cjeline i obuhvatio je: demografske karakteristike ispitanika, njihove stavove o zaštiti Parka, kao i percepciju odnosa između upravljača i lokalnog stanovništva. Istraživanje je obuhvatilo 61 ispitanika starosti od 23 do 85 godina, od kojih su većina muškarci (56), dok je broj žena znatno manji (5). Najčešće zanimanje među ispitanicima su penzioneri (16), dok su ostali nezaposleni, poljoprivrednici, privatnici, službenici, profesori i inženjeri. Negativni uticaji Nacionalnog parka Biogradska gora prepoznati su kroz različite aspekte. Ispitanici su ocijenili nivoe zabrinutosti u vezi s izgradnjom objekata, sječom šuma i nepropisno odloženim otpadom. Većina ispitanika smatra da izgradnja objekata unutar Parka ima veći negativan uticaj, dok je manji broj ispitanika istakao da taj uticaj nije značajan. Sječa šuma izvan prašumskog rezervata je anketama takođe rangirana kao problem, s tim da većina ispitanika smatra da ima veliki ili srednji negativan uticaj. Problem otpada je manje izražen, ali su pojedini ispitanici izrazili zabrinutost zbog nepropisno odloženog otpada. U pogledu saradnje s upravom Parka, odgovori ukazuju na prostor za unapređenje. Komunikacija s lokalnim stanovništvom nije dovoljno razvijena prema mišljenju većine ispitanika, dok manji broj smatra da je na zadovoljavajućem nivou. Lokalno stanovništvo takođe smatra da nije adekvatno uključeno u procese donošenja odluka u vezi s upravljanjem Parkom. Glavni problemi koje lokalno stanovništvo ističe odnose se na

ograničena prava na imovinu, probleme s infrastrukturom poput puteva, struje i vode, kao i na nedostatak dozvola za izgradnju unutar Parka.

S druge strane, Nacionalni park Biogradska gora ima i brojne pozitivne uticaje na lokalnu zajednicu, među kojima se ističe ključna uloga u očuvanju prirodnih resursa, unapređenju turizma, podršci razvoju lokalne ekonomije i doprinos očuvanju kulturne baštine. Ovi aspekti dodatno naglašavaju važnost Parka kao prirodnog i društvenog resursa od izuzetnog značaja.
U cilju prevazilaženja postojećih izazova i jačanja partnerstva, u protekle dvije godine sprovedeni su važni koraci ka institucionalizaciji saradnje. Uvođenjem radnog mjesta stručnog saradnika za rad sa lokalnim zajednicama uspostavljen je trajni okvir za komunikaciju i koordinaciju, dok je osnaženi Socio-ekonomski forum postao savjetodavni mehanizam za planiranje i sprovođenje programa očuvanja i održivog razvoja.
Dalji razvoj saradnje treba usmjeriti na formalizaciju Socioekonomskih foruma kroz delegiranje stalnih predstavnika iz relevantnih državnih institucija, koji mogu adekvatno odgovoriti na potrebe i izazove svih klastera. Istovremeno, potrebno je nastaviti s jačanjem participacije lokalnih aktera putem foruma, klastera i radionica, kako bi se postojeći mehanizmi dodatno osnažili i obezbijedilo njihovo kontinuirano i mjerljivo učešće u procesima donošenja odluka.
Poseban akcenat treba staviti na unapređenje saradnje s lokalnim proizvođačima, razvoj i promociju tradicionalnih proizvoda i očuvanje katunskih praksi.
Takođe, važno je dalje razvijati programe sertifikacije lokalnih proizvoda i usluga (geografski sertifikat) i finansijske podrške za održive prakse, kako bi lokalna zajednica imala jasne, dugoročne i mjerljive koristi od očuvane prirode i partnerstva sa Parkom.
Sveobuhvatan, transparentan i participativan pristup saradnji sa lokalnim zajednicama predstavlja ključni preduslov za dugoročno očuvanje izuzetnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Biogradska gora i unapređenje kvaliteta života stanovništva ovog područja, kroz razvoj partnerstva zasnovanog na povjerenju, zajedničkoj odgovornosti i principima održivog razvoja.

3.5. Jačanje kapaciteta upravljača

Dugoročni cilj: ***Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.***

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od stručnosti i tehničke osposobljenosti zaposlenih. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo reviziju postojeće sistematizacije radnih mjesta u cilju adekvatnijeg i potpunijeg opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.
U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da Preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

- Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje prethodnu analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno i efikasno upravljanje parkovima.
- Povećanje ulaganja u obuke, ~~i~~ profesionalni razvoj i stručne kompetencije u stručnim službama.

- Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
- Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 5.1: *Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.*

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Biogradska gora i JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke.
Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Biogradska gora.
U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća dosljednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.
U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.
Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.
Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Biogradska gora.

3.5.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 5.2*: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Biogradska gora kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.*
Specifični cilj 5.3: *Povećana opremljenost JPNPCG/NP Biogradska gora.*

Analiza postojećih kapaciteta pokazuje da su službe i odjeljenja unutar sistema upravljanja raznovrsno pozicionirane, sa jasno definisanim zadacima, ali i sa izraženim razlikama u stepenu operativne spremnosti (Tabela 13).
Služba fizičke zaštite raspolaže znanjem i iskustvom u nadzoru terena i sprječavanju nelegalnih aktivnosti, ali se suočava sa izazovima poput nedostatka tehničke opreme i starosne strukture zaposlenih. Slično tome, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture ima jasno definisane zadatke, ali nedostatak tehničke opreme ograničava njen učinak, posebno tokom perioda pojačanog turističkog pritiska.
Administrativno-tehnički poslovi i Služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.
Poseban izazov predstavlja Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i najosnovnijom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.
Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, ograničenim znanjem stranih jezika i nedostatkom digitalne opreme.
Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika.
Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.
Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.
Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 13: *Analiza stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	24/7 nadzor i kontrola terena. Sprječavanje nelegalnih	Ograničena tehnička oprema (vozila, video nadzor, oružje). Potreba za	Nabavka vozila i tehničke opreme. Redovne edukacije i	Krivična i prekršajna djela	Dobro

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
	radnji . Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine).	redovnim obukama i doškolovanjem.	doškolovanje. Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora.		
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	Nedostatak terenskog vozila. Ograničena materijalno-tehnička oprema	Nabavka dodatnog vozila i opreme. Zapošljavanje dodatnog kadra. Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	Pritisak velikog broja posjetilaca	Dobro
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	Evidencija i dokumentacija. Održavanje vozila i tehničke opreme. Komunikacija sa nadležnim organima	Ograničeni ljudski resursi	Digitalizacija procesa. Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada	Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	Dobro
Odjeljenje za naplatu	Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	Nedovoljno osoblja u sezoni. Visok radni pritisak	Zapošljavanje sezonskog kadra. Digitalni sistemi naplate. Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva	Nepostojanje naplatnih punkteva na svim ulazima u Park	Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i druge oblasti. Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	Nedovoljni kadrovski resursi. Ograničena oprema i terenska vozila. Nedostatak edukacija i digitalnih alata	Proširenje kadra i stručnih profila. Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja. Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	Rast turističkog pritiska. Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	Umjereno do loše
Služba za promociju, edukaciju i marketing	Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu. Postojanje Centra za posjetioce.	Nedovoljno kadra u sezoni. Ograničeno znanje stranih jezika. Nedostatak digitalne opreme.	Kursevi stranih jezika. Edukacije iz digitalnog marketinga. Modernizacija sajta i promotivne opreme.	Visoki zahtjevi tokom turističke sezone. Potreba za međunarodnom vidljivošću.	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata.	Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno	Dalje jačanje kadrova. Edukacije i učešće u	Rizik propuštanja projekata zbog	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
	Postojanje osnovnog kadrovskog jačanja (4+šef)	pisanje. Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao neprofitnog subjekta kod donatora.	međunarodnim projektima. Pristup EU fondovima i međunarodnoj saradnji	nedostatka kapaciteta	
Služba za javne nabavke	Centralizacija nabavki za sve službe. Jasna sistematizacija	Dva upražnjena radna mjesta. Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Popunjavanje upražnjenih mjesta. Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	Rizik kašnjenja u nabavkama. Povećan obim nabavki	Umjereno
Služba za finansije	Dovoljno radnika za osnovne poslove. Jasna organizacija i odgovornosti	Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi	Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	Stalnost broja zaposlenih (13). Ključna služba za nadzor NP	Nedostatak video nadzora u nekim nacionalnim parkovima. Ograničeni IT i serverski kapaciteti.	Nabavka i instalacija video nadzora. Jačanje IT kapaciteta i softverskih rješenja	Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora. Povećani zahtjevi za praćenje i izvještavanje	Umjereno

Gradacija ocjene stanja: vrlo loše; loše; umjereno; dobro; izvrsno

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe budućeg Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost i razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti (Tabela 14).

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju solidne kadrovske kapacitete (ocjena 4), ali istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj bilježi nisku ocjenu u domenu tehničke opreme (2) i edukacije (3), što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti.

Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3 i 4, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugeriše potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.
Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.
Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3.

Tabela 14: *Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi i nivo edukacije
Služba fizičke zaštite	4	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	4	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	3	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	3
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala: 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Biogradska gora nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, neophodno je da formirano radno tijelo (organi državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organi uprave nadležni za poslove katastra, opštine na čijim se teritorijama nalazi Park, kao i JPNPCG / NP Biogradska gora) procjeni finansijska sredstva, izvore finansiranja i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje granica Parka na terenu.

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 5.4*: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprjeđenom i održivom upravljanju NP Biogradska gora.*

Nacionalni park Biogradska gora geografski izlazi iz projektnih oblasti većine poziva Evropske unije, što zahtijeva poseban angažman u pronalaženju odgovarajućih donatorskih sredstava. Saradnja sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama ostvarena je kroz pripremu i implementaciju projekata koji obuhvataju širu geografsku oblast, kao i onih usmjerenih na jačanje kapaciteta parka kroz opremanje službi.
U okviru saradnje sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama, posebno je važno istaći da su prašumske bukove šume NP Biogradska gora nominovane u okviru serijske nominacije za UNESCO Listu svjetske baštine, što će Parku nametnuti dodatne obaveze u

pogledu usklađivanja upravljanja sa zahtjevima zaštite izuzetne univerzalne vrijednosti. Ovaj status podrazumijeva kontinuiranu saradnju sa nadležnim državnim institucijama, međunarodnim tijelima i naučnim organizacijama, kao i primjenu preporuka koje proizilaze iz UNESCO procesa, naročito u segmentima planiranja, upravljanja posjećivanjem i monitoringa stanja šumskih ekosistema. U tom kontekstu, JPNPCG/NP Biogradska gora neće biti samo akteri koji razvijaju saradnju, već i odgovoran upravljač koji će u domenu svojih nadležnosti ispunjavati međunarodne obaveze koje proizilaze iz procesa nominacije i potencijalnog upisa na Listu svjetske baštine.

Do sada su u okviru Evropske unije realizovana svega dva projekta, dok je sedam projekata finansirano uz podršku Vlada Italije i Francuske, UNESCO-a, kao i nacionalnih fondova, uključujući EkoFond, Ministarstvo kulture i Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore.

Projekti implementirani u okviru EU programa su HORIZON-MISS-2021-OCEAN-02 “EcoDaLLi” (Ecosystem-based Governance with Danube Lighthouse Living Lab for Sustainable Innovation Processes) i Interreg Danube Program – “Forest Connect” (Towards a Climate-smart Forest Connectivity for Large Carnivores in the Balkan-Carpathian-Dinaric Region).

U okviru međunarodnih izvora realizovana je aplikacija podržana od strane UNESCO (i Ministartsvo kulture) programa: “Mi za prirodu, priroda za nas”, projekat FAO (Sustainable Management of Natural Resources in Mountain Areas), finansiran od strane Vlade Italije, i “PUMP – For a Clean Montenegro”, podržan od Vlade Francuske.

Međunarodne aplikacije bile su prvenstveno usmjerene na zaštitu vrsta i njihovih staništa uključujući i slatkovodne ekosisteme, kao i analizu socio-ekonomskih uticaja klimatskih promjena i probleme otpada na širokom geografskom području koji je obuhvatao čitav sjever Crne Gore.

U okviru nacionalnih fondova, Eko Fond je finansirao projekat – "Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti nacionalnih parkova kroz unapređenje Službe zaštite". Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore podržalo je projekat "Uspostavljanje sistema ranog otkrivanja i blagovremenog suzbijanja šumskih požara u NP Biogradska gora".

Ovi projekti su prvenstveno bili usmjereni na opremanje Službe zaštite NP Biogradska gora opremom za terenske aktivnosti s ciljem zaštite i spašavanja.

U prethodnom planskom periodu, Služba za projekte i međunarodnu saradnju suočila se sa izazovima u ostvarivanju međunarodne saradnje. Iako su postojale inicijative i kontakti sa relevantnim partnerima iz međunarodne zajednice, nedostajao je kontinuitet u realizaciji međunarodnih inicijativa, formalizaciji partnerstava i uključivanju u strateške programe finansiranja na međunarodnom nivou. Neki od faktora koji su uticali na efikasnost međunarodne saradnje uključuju:

- Nedovoljno korišćenje EU i međunarodnih fondova,
- Nedostatak strategije za razvoj dugoročne saradnje sa međunarodnim akterima u oblasti zaštite prirode
- Ograničena promocija aktivnosti i potencijala institucije na međunarodnom nivou.

Ovi izazovi ukazuju na potrebu za jačanjem institucionalnih kapaciteta, kao i za razvijanjem jasne strategije koja bi omogućila efektivnije korišćenje dostupnih resursa i ostvarivanje dugoročnih međunarodnih partnerstava.

Jedan od glavnih izazova u ovom periodu bio je nedostatak efikasne umreženosti institucija i koordinacije među nadležnim ministarstvima, kao i izostanak povratnih informacija kada su u

pitanju rezultati kontakata sa ključnim međunarodnim organizacijama i tijelima u oblasti zaštite prirode, poput Bernske i Bonnske konvencije, CBD-a, Ramsar konvencije i drugih.
Kako bi se prevazišli navedeni izazovi, u predstojećem planskom periodu potrebno je da se Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore, a posebno Služba za projekte i međunarodnu saradnju, usmjeri na jačanje kapaciteta za međunarodnu saradnju.
Na osnovu navedenog, stepen realizacije ciljeva međunarodne saradnje u prethodnom planskom periodu može se ocijeniti kao djelimično zadovoljavajući, uz jasnu potrebu za strateškim usmjeravanjem i jačanjem institucionalne spremnosti za aktivno i kontinuirano učešće u međunarodnim procesima u oblasti zaštite prirode.

3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Biogradska gora i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 5.5.: *Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Biogradska gora su funkcionalni.*
Specifični cilj 5.6.: *Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.*

Stalni objekti Nacionalnog parka Biogradska gora čine osnovu za funkcionisanje sistema upravljanja, realizaciju administrativnih i stručnih poslova, kao i za razvoj posjetilačke ponude. Dio objekata je funkcionalan i očuvan, dok pojedini zahtijevaju adaptaciju ili kompletnu obnovu:

- Upravna zgrada NP Biogradska gora, smještena u Kolašinu, nalazi se u dobrom stanju i koristi se za obavljanje administrativnih poslova.
- Centar za posjetioce koji je smješten na obali Biogradskog jezera je u funkcionalnom stanju i zahtijeva kontinuirano održavanje.
- Restoran na obali Biogradskog jezera, dat je u dugoročni zakup zajedno sa 12 bungalova Restoran je u funkciji, dok bungalovi nijesu adaptirani u skladu sa ugovornim obavezama zakupca i trenutno se nalaze u ruiniranom stanju.
- Objekat mrijestilišta na obali Biogradskog jezera**,** nije u funkciji duži vremenski period. Unutrašnjost objekta zahtijeva kompletnu adaptaciju.
- Spremište za čamce na obali Biogradskog jezera koristi se kao magacinski prostor i u dobrom je stanju.
- Napušteni objekat na lokalitetu Kraljevo nalazi se u lošem stanju. U ovom objektu nalazi porodiljska kolonija malog potkovičara. Objekat je neophodno adaptirati u cilju zaštite porodiljske kolonije.

Kako bi se uredilo postavljanje privremenih objekata na području parka, donosi se Program objekata privremenog karaktera. Na osnovu Programa, odnosno njegovih izmjena i dopuna, koje donosi Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, izdaju se urbanističko-tehnički uslovi (UTU) za korišćenje zemljišta za izgradnju i postavljanje privremenih objekata, u skladu sa propisanim režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina.
Program se donosi na period od pet godina, sa ciljem zaštite prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara, koja čine izuzetne vrijednosti NP Biogradska gora. Programom odnosno izmjenama i dopunama Programa utvrđuju se pravila za identifikaciju područja i lokacija (zona), kao i način korišćenja i postavljanja privremenih objekata. Lokacije se određuju na osnovu zahtjeva zainteresovanih lica, uz poštovanje propisanih zona zaštite i raspoloživog

prostora. Program sadrži lokacije i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje ovih objekata.
Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU). Važeći Program objekata privremenog karaktera za NP Biogradska gora za period 2025–2029. godine donesen je 22. januara 2025. godine.
Program predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar nacionalnog parka. Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata.
Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora. Nakon isteka važenja Programa za period 2025–2029, shodno članu 72. Zakona o izgradnji objekata („Sl. list CG“, br. 19/2025 i 92/2025), Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore će donijeti novi Program, čime se osigurava kontinuitet regulisanja privremenih objekata u skladu sa zakonom i potrebama parka.

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: *Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.*

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.
Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata,

vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva**: pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi**: mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva**: identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.
- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima**: razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;

- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrta Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;
- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;

- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);
- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);
- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 15: *Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama*

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
Projektovani rashodi	1.004.880,00	1.245.055,00	1.288.705,00	1.042.465,00	1.067.545,00	**5.648.650,00**
Projektovani sopstveni prihodi	636.000,00	667.800,00	701.190,00	736.249,00	772.061,00	**3.513.300,00**
Nedostajuća finansijska sredstva	368.880,00	577.255,00	587.515,00	306.216,00	295.484,00	**2.135.350,00**

Projektovani rashodi obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi

(proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Biogradska gora“.

Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.

Nedostajuća finansijska sredstva biće obezbijeđena kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 16: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima*

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	41.340,00	66.515,00	71.515,00	66.275,00	67.305,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	50.200,00	73.200,00	68.200,00	48.700,00	46.200,00
4	4.900,00	4.900,00	6.550,00	6.550,00	6.600,00
5	906.600,00	1.098.600,00	1.140.600,00	919.100,00	945.600,00
UKUPNO	**1.004.880,00**	**1.245.055,00**	**1.288.705,00**	**1.042.465,00**	**1.067.545,00**

Tabela 17: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima*

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	947.590,00	974.690,00	1.007.290,00	893.440,00	913.590,00
2	54.830,00	242.905,00	238.955,00	121.565,00	126.495,00
3	2.460,00	27.460,00	42.460,00	27.460,00	27.460,00
UKUPNO	**1.004.880,00**	**1.245.055,00**	**1.288.705,00**	**1.042.465,00**	**1.067.545,00**

Tabela 18: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	11.280,00	36.280,00	40.280,00	36.280,00	36.280,00
Edukacija	10.600,00	10.600,00	10.600,00	12.600,00	12.600,00
Edukacija, Promocija	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00
Edukacija, Saradnja	7.000,00	7.000,00	29.500,00	7.000,00	14.500,00
Infrastruktura	25.100,00	168.100,00	146.600,00	86.600,00	86.600,00
Istraživanje	7.940,00	7.815,00	9.415,00	1.175,00	1.105,00
Istraživanje, Aktivno upravljanje	300,00	300,00	300,00	300,00	300,00
Istraživanje, Monitoring	340,00	340,00	340,00	340,00	340,00
Jačanje kapaciteta upravljača	718.000,00	740.000,00	772.000,00	799.000,00	821.000,00
Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Monitoring	4.620,00	4.920,00	4.820,00	4.820,00	5.920,00
Održavanje	9.000,00	44.000,00	44.000,00	9.000,00	9.000,00
Održavanje, Infrastruktura	24.600,00	24.600,00	24.600,00	24.600,00	24.600,00
Planiranje	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Promocija	7.000,00	17.000,00	19.500,00	9.500,00	7.000,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	6.800,00	6.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	166.100,00	166.100,00	167.100,00	36.600,00	33.600,00
Regulacija, Saradnja	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00

Saradnja	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Saradnja, Aktivno upravljanje	600,00	600,00	2.250,00	2.250,00	2.300,00
Saradnja, Podrška	4.300,00	4.300,00	4.300,00	4.300,00	4.300,00
Saradnja, Promocija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
UKUPNO	**1.004.880,00**	**1.245.055,00**	**1.288.705,00**	**1.042.465,00**	**1.067.545,00**

TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, vodenih i visokoplaninskih ekosistema su očuvani.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
PODTEMA: Šumski ekosistemi												
Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.1.1.**	Utvrditi stanje stanišnog tipa 95AO Šume munike i molike visokih oromediteranskih planina, kroz analizu dijagnostičkih vrsta, na području Ursulovac i Pešića jezero	Izvještaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	200.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.2.**	Izraditi mapu distribucije 95A0 stanišnog tipa na području Ursulovačkog jezera i Pešića jezera	Urađena mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	200.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.3.**	Uspostaviti monitoring zdravstvenog stanja šuma sa podacima o ekološkim elementima	Definisana metodologija za prikupljanje podataka; Broj prikupljenih podataka sa terena	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.4.**	Redovno pratiti napad potkornjaka, bolesti i sušenja stabala	Broj monitoring pregleda; Broj izrađenih izvještaja o zdravstvenom stanju	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.1.5.**	Utvrditi i pratiti promjene šumskih sastojina kroz vrijeme	Uspostavljena i funkcionalna GIS baza podataka; Redovno ažururana baza podataka	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.6.**	Sprovesti monitoring gnjezdarica sa Anex-a I EU Direktive o pticama*	Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisutnosti gnjezdarica; Izrađena mapa distribucije gnjezdarica	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	800.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.7.**	Identifikovati ključne mikrostanišne elemente (mrtvo drvo) od značaja za očuvanje populacija zavisnih o mrtvom drvu (djetlići i širokouhi slijepi miš)	Karta mikrostanišnih elemenata; Definisane potrebe i mjere zaštite	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.8.**	Sprovesti monitoring šumskih vrsta slijepih miševa	Nabavka specijalizovanog uređaja (mamac za slijepe miševe); Lista prisutnih vrsta; Izrađena mapa distribucije; Definisane upravljačke mjere i istraživačke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.9.**	Pratiti porodiljsku koloniju malog potkovičara na Kraljevom kolu	Instaliran video nadzor u potkrovlju objekta na Kraljevom kolu; Izvještaj o brojnosti populacije malog potkovičara sa definisanom uzrasnom strukturom populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.10.**	Izvršiti pregled literaturnih istraživanja prisutnih sitnih sisara*	Popis bibliografski opisanih prisutnih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.11.**	Sprovesti monitoring sitnih sisara*	Izrađen i usvojen Protokol za istraživanja sitnih sisara; Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa sitnih sisara; Definisano stanje populacija značajnih vrsta faune sitnih sisara; U zavisnosti od stanja definisane upravljačke mjere	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.1.12.**	Sprovesti monitoring krupnih sisara*	Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa; Definisana gustina i brojnost populacija; Definisane upravljačke mjere i istraživačke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.2: Očuvani su prirodni karakteri prašumskih šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.												
Indikator specifičnog cilja 1.2:Degradirane šumske površine vraćene su u prvobitno prirodno stanje. Smanjen negativni uticaj požara. Nelegalna gradnja je smanjena.												
Aktivno upravljanje	**1.2.1.**	Sprovoditi kontrolisanu sanitarnu i uzgojnu sječu u skladu sa zonama zaštite	Broj intervencija u skladu sa Programom upravljanja; Broj doznačenih saniranih stabala; Broj doznačenih stabala za zaštitu posjetilaca i infrastrukture	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3,600.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.2.**	Revitalizovati degradirane šumske površine	Broj izvedenih mjera adaptacije; Površina revitalizovanih degradiranih šumskih površina	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,800.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**1.2.3.**	Unaprijediti sistem zaštite od elementarnih nepogoda – požara	Uspostavljen sistem rane najave; Izvršena nabavka potrebne opreme; Sprovedene edukativne obuke za zaštitu od požara	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	150,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.2.4.**	Izraditi i usvojiti Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu Nacionalnog parka	Odobren Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini; Broj izdatih rješenja za sječu; Količina dozvoljene sječe (m^3)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.5.**	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama, uz saradnju s nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.6.**	Sprovoditi kontrolu prostora parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje, uz saradnju s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						Direktor Parka, Građevinska inspekcija	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: Vodeni ekosistemi												

Specifični cilj 1.3: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring staništnih tipova, flore i faune vodenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.3: Karta distribucije staništnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.3.1.**	Utvrditi stanja staništnih tipova na području Velikog i Malog Ursulovačkog jezera, kroz analizu dijagnostičkih vrsta*	Izvještaj o stanju staništnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	900.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.2.**	Nastaviti istraživanja stanja staništnih tipova na području izvorišta Biogradske rijeke	Izvještaj o stanju staništnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.3.**	Uraditi popis nacionalnih i međunarodno značajnih biljnih taksona na području Velikog i Malog Ursulovačkog jezera i izvorišta Biogradske rijeke*	Evidencija popisanih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	850.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.4.**	Izraditi mapu distribucije staništnih tipova na području Velikog i Malog Ursulovačkog jezera i izvorišta Biogradske rijeke*	Urađena mapa distribucije staništnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.5.**	Objediniti literaturne i terenske podatke o fauni vodozemaca*	Evidencija unesenih podataka u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.6.**	Uraditi popis faune vodozemaca na području istraživanja i predložiti mjere zaštite i očuvanja vodozemaca*	Evidencija popisanih vrsta vodozemaca. Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.3.7.**	Sprovesti monitoring stanja mrmoljaka u jezerima i okolnim barama i predložiti mjere zaštite i očuvanja	Izvještaj o stanju i distribuciji mrmoljaka i mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.3.8.**	Pratiti stanje populacije *Barbarea balcana* na lokalitetu izvorište Biogradske rijeke	Izvještaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	200.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.4: Ihtiofauna je stabilna i prirodno se regeneriše.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Strogo kontrolisan ribolov („uhvati i pusti“). Prirodna mrijestilišta ihtiofaune su očuvana. Nema poribljavanja ledeničkih jezera (osim eventualno Biogradskog jezera).												
Aktivno upravljanje	**1.4.1.**	Održavati stabilnost i prirodnu regeneraciju ihtiofaune sistema Biogradska rijeka-Biogradsko jezero-rijeka Tara, kroz strogu kontrolu ribolova i očuvanje prirodnih mrijestilišta	Uspostavljeno pravilo "uhvati i pusti" za sportski ribolov na Biogradskom jezeru; Izvještaj o sprovedenim kontrolama	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.2.**	Kontrolisati sportski ribolov (fly-fishing) na rijeci Tari u skladu sa prostorno-vremenskom regulacijom	Evidencija ribarskih aktivnosti. Izvještaj o sprovedenim kontrolama	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.3.**	Po potrebi sprovesti ciljano poribljavanje autohtonom vrstom pastrmke uz stručni nadzor I odobrenje Ministarstva poljoprivrede, šumarstva I vodoprivrede	Količina poribljene ribe	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka, spoljni eksperti, MPVŠ	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: Visokoplaninski ekosistemi												
Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring staništnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.5: Karta distribucije staništnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.5.1.**	Uraditi istraživanja *Eryngium alpinum* na lokalitetima Borova glava i Razvršje	Izvještaj o nalazu i stanju populacije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.5.2.**	Sprovesti monitoring dnevnih leptira*	Izvještaj o stanju i distribuciji dnevnih leptira	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.5.3.**	Objediniti literaturne i terenske podatke o fauni gmizavaca*	Evidencija unesenih podataka u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.5.4.**	Uraditi popis faune gmizavaca na području istraživanja i predložiti mjere zaštite i očuvanja gmizavaca*	Evidencija popisanih vrsta gmizavaca; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.5.**	Sprovesti monitoring najznačajnijih vrsta grabljivica	Nabavka dvogleda; Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisustvu grabljivica; Izrađena mapa distribucije grabljivca i njihovih potencijalnih gnijezdilišta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.6.**	Sprovesti praćenje populacije jarebice kamenjarke	Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisustvu jarebice kamenjarke; Izrađena mapa distribucije jarebice kamenjarke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	800.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.6: Uspostavljeno je upravljanje visokoplaninskim ekosistemima koje omogućuje revitalizaciju travnjaka i očuvanje staništa ispašom.												
Indikator specifičnog cilja 1.6: Površina travnjaka i staništa održanih ili revitalizovanih kroz projekte. Baza podataka za kontrolisanje ubiranja divlje flore i gljiva se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore i gljiva utvrđeno. Izrađena mapa staništa koja su pod pritiskom.												
Aktivno upravljanje	**1.6.1.**	Sprovesti pilot-projekte revitalizacije travnjaka i očuvanja staništa ispašom	Sroveden najmanje jedan pilot-projekt revitalizacije travnjaka i očuvanja staništa ispašom	3						JPNPCG, lokalno stanovništvo Opštine	50,000.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo
Aktivno upravljanje	**1.6.2.**	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe*	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										kulturne baštine i održivi razvoj		
Istraživanje	**1.6.3.**	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje divlje flore i gljiva*	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	100.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
POD TEMA: Klimatske promjene												
Specifični cilj 1.7: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.												
Monitoring	**1.7.1.**	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Utvrđeni trendovi promjena i prepoznati pritisci klimatskih promjena na vrijednosti područja	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.7.2.**	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti u specifičnim ciljevima 1.1-1.6)	Izvještaj o sprovedenim mjerama (dio se sprovodi kroz aktivnosti u specifičnim ciljevima 1.1-1.6)	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
* Aktivnost će se sprovesti u svim ekosistemima												
TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezetovani.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
Specifični cilj 2.1: Očuvana kulturna baština je inventarisana, evaluirana i prezentovana.												

Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.												
Istraživanje, Monitoring	**2.1.1.**	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**2.1.2.**	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i evidencija zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja	**2.1.3.**	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Evidencija organizovanih manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Turističke organizacije, Lokano stanovništvo	5,000.00	JPNPCG / Turističke organizacije
Istraživanje, Aktivno upravljanje	**2.1.4.**	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije tradicionalnih vrijednosti Parka, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam UZZKD, MKM JUCZKACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije
TEMATSKA OBLAST 3: Upravljanje posjetama, edukacija, interpretacija i promocija												
Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
Specifični cilj 3.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Biogradska gora razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.												
Indikator specifičnog cilja 3.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika sprovođenja obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.												

Edukacija	**3.1.1.**	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica i šetnji prema postojećim edukativnim programima; Broj učesnika	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Obrazovne ustanove	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**3.1.2.**	Razviti i sprovoditi Junior Ranger program za NP Biogradska gora	Broj učesnika; Evidencija održanih programa/kampova	1						Služba za promociju, marketing i turizam, EUROPARC federacija, Relevantni subjekti, Obrazovne ustanove	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**3.1.3.**	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih događanja godišnje; Broj učesnika; Razvijen interpretativni program	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo, Obrazovne ustanove	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**3.1.4.**	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen program obilaska Parka; Broj realizovanih obilazaka	2						Direktor JPNPCG, Direkor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo i pružaoci usluga	2,500.00	JPNPCG / TO Kolašin, TO Mojkovac, TO Berane

Edukacija, Promocija	**3.1.5.**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.2: Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka Centra za posjetioce uređena. Edukativni kutak uređen.												
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.1.**	Redovno održavati i po potrebi unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unapređenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, PSCG, TO sa prostora Parka	35,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.2.**	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Izvještaj o uređenju biciklističkih staza; Broj unapređenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, BSCG, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.3.**	Unaprijediti postojeću i pokrenuti izgradnju nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup o.s.i, turistički mobilijar, kontrolno-naplatni punktovi, ulazi u park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unaprijeđene infrastrukture; Evidencija nove infrastrukture	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**3.2.4.**	Izmjestiti parking prostor sa obale Biogradskog jezera i uspostaviti alternativni parking prostor van osjetljive zone. Uspostaviti organizovan i kontrolisan pristup posjetiocima.	Izrađena projektna dokumentacija. Izrađen alternativni parking prostor van osjetljive zone Parka. Uspostavljen je organizovan	1							500,000.00	Donacije

			i kontrolisan pristup posjetiocima									
Regulacija, Infrastruktura	**3.2.5.**	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Evidencija postavljenih tabli	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Opštine, TO sa prostora Parka, Ministarstvo saobraćaja	8,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**3.2.6.**	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izvještaj o unaprjeđenju turističke ponude	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	30,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.2.7.**	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku Centra za posjetioce	Izvještaj o uređenju izložbene postavke Centra za posjetioce	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.2.8.**	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku Edukativnog kutka u sklopu Upravne zgrade NP Biogradska gora	Izvještaj o uređenju Edukativnog kutka	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa Planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.												
Indikator specifičnog cilja 3.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.												
Komunikacija	**3.3.1.**	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa	Izvještaj o digitalnoj anketi na sajtu	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Infrastruktura	**3.3.2.**	Koristiti, održavati i unaprjeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izvještaj o broju posjetilaca; Izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Broj elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Broj otvorenih i zatvorenih korisničkih naloga; Evidencija sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**3.3.3.**	Izraditi Studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u Parku i Plan upravljanja posjetiocima	Izrađena Studija nosivosti; Izrađen Plan	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**3.3.4.**	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama *(nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i donesenog Plana upravljanja posjetiocima)*	Izvještaji sa terena	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**3.3.5.**	Promovisati “leave no trace” princip među posjetiocima	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Biogradska gora u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.												
Indikator specifičnog cilja 3.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera. Trend rasta interakcija s javnosti.												

Promocija, Komunikacija	**3.4.1.**	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirani podaci o NP Biogradska gora na novom sajtu; Ažurirana mobilna aplikacija	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	**3.4.2.**	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izvještaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Broj objavljenih tekstova	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.3.**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.4.**	Učestvovati na turističkim sajmovima	Evidencija međunarodnih i nacionalnih turističkih sajmova na kojima je JPNPCG uzelo učešće	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**3.4.5.**	Izraditi godišnjak (*annual report*) JPNPCG	Izrađen godišnjak	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**3.4.6.**	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Broj objavljenih tekstova; Broj izvještaja sa statistikama	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.7.**	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija održanih manifestacija i događaja	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Opštine Parka	5,000.00	JPNPCG/ TO parka / Opštine Parka
TEMATSKA OBLAST 4: Saradnja sa lokalnom zajednicom												
Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj, u skladu sa principima zaštite.												

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Saradnja, Podrška	**4.1.1.**	Unaprijediti rad socio-ekonomskog foruma	Imenovani su formalni predstavnici instituicija i organizacija; Plan rada foruma; Evidencija održanih sastanaka foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a	1						Nadležne institucije i organizacije, Lokalna zajednica, NP Biogradska gora, JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**4.1.2.**	Uspostaviti i sprovoditi ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Broj aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su adekvatno informisani (anketa)	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**4.1.3.**	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Evidencija održanih sastanaka foruma/klastera prema ciljnim grupama; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Saradnja, Podrška	**4.1.4.**	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Evidencija održanih edukacija/radionica godišnje; Broj učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NPBG.												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i statistika saradnje s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.												
Saradnja, Podrška	**4.2.1.**	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / TO Parka
Saradnja, Podrška	**4.2.2.**	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat).	Evidencija setifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**4.2.3.**	Podsticati tradicionalne prakse u katunskim naseljima	Evidencija aktivnih katuna i tradicionalnih stočarskih praksi	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,	5,000.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo / opštine

										lokalna zajednica		
Saradnja, Podrška	**4.2.4.**	Inicirati otvaranje linija za finiansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija otvorenih poziva; Evidencija dobijenih subvencija	2						JPNPCG, Ministarstvo turizma, NTO, Eko-fond Ministarstvo poljoprivrede, lokalne zajednice	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Saradnja, Promocija	**4.2.5.**	U saradnji sa lokalnim privrednicima razvijati i promovisati turističku ponudu baziranu na pješačenju, planinarenju, raftingu, ruralnom i gastronomskom turizmu	Evidencija razvijenih i promovisanih turističkih aktivnosti	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	1,000.00	JPNPCG / lokalni privrednici / TO Parka
Saradnja, Aktivno upravljanje	**4.2.6.**	Uputiti iicijativu Upravi za šume za obezbjeđivanja ogrijevnog drveta za lokalno stanovništvo koje boravi i privređuje u katunima tokom ljetnjih mjeseci	Upućena inicijativa. Evidencija dodjeljenih količina ogrijevnog drveta	1						JPNPCG	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
TEMATSKA OBLAST 5: Jačanje kapaciteta upravljača												
Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja, te je unaprijeđena institucionalna koordinacija.												

Indikator specifičnog cilja 5.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obavezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjem.												
Regulacija	**5.1.1.**	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Evidencija zajedničkih sastanaka i inicijativa na godišnjem nivou	1						JPNPCG, MERS, AZŽS	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.1.2.**	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta potrebama upravljanja	Ažuriran Pravilnik	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.1.3.**	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donesena Interna procedura za korišćenje šume za potrebe JPNPCG; Donesena Interna procedura za dodjelu ogrijeva socijalno ugroženom stanovništvu; Doneseni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	**5.1.4.**	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Evidencija usklađivanja pravnih akata JPNPCG na godišnjem nivou	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Saradnja	**5.1.5.**	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Biogradska gora	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za opšte poslove NPBG	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Biogradska gora, kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.												
Indikator specifičnog cilja 5.2: JPNPCG/ NP Biogradska gora ima na raspolaganju zaposlene sa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenim potrebama i prioritetima.												

Edukacija, Saradnja	**5.2.1.**	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Evidencija radionica, obuka i sastanaka; Broj učesnika - predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	**5.2.2.**	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmjene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Evidencija realizovanih posjeta; Broj predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Biogradska gora i JPNPCG	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	**5.2.3.**	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Evidencija obuka; Broj obučenih predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Biogradska gora i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**5.2.4.**	Uspostaviti sistemski pristup razvoju kapaciteta zaposlenih kroz procjenu postojećih kompetencija, definisanje prioritetnih oblasti edukacije i izraditi i realizovati godišnji plan obuka (teorijskih i terenskih) uz uključivanje relevantnih stručnjaka.	Izrađena procjena kompetencija i usvojen Godišnji plan obuka; Evidencija realizovanih obuka (teorijskih i terenskih) i Evidencija zaposlenih uključenih u programe usavršavanja.	2						Sve službe i zaposleni NP Biogradska gora i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	**5.2.5.**	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izvještaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj; Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG/NP Biogradska gora.												
Indikator specifičnog cilja 5.3: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Biogradska gora.												
Održavanje, Infrastruktura	**5.3.1.**	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za	15,000.00	JPNPCG / Donacije

										javne nabavke		
Održavanje	**5.3.2.**	Nabaviti nova vozila za potrebe Službe zaštite	Nabavljena dva vozila	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**5.3.3.**	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi	2						NP Biogradska gora, Direktor JPNPCG, Služba za javne nabavke	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**5.3.4.**	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Popis nabavljenih alata i sredstava	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.5.**	Izraditi elaborat za uspostavljanje sistema video nadzora u NP Biogradska gora	Elaborat izrađen i usvojen	1						Služba za kontrolu i monitoring	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.6.**	Postaviti rotacionu termalnu kameru na Zekovoj glavi	Kamera postavljena i u funkciji; Sistem integrisan u centralni monitoring	2						Služba za kontrolu i monitoring	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**5.3.7.**	Identifikovati dodatne kritične tačke za postavljanje kamera (ulaz Berane, katun Vranjak, osjetljive zone), nabaviti i postaviti kamere	Najmanje dvije dodatne lokacije definisane	2						Služba za kontrolu i monitoring, Sužba zaštite NPBG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.8.**	Unaprijediti infrastrukturu za prenos i skladištenje video podataka (serveri, mreža, softver)	Nabavljena oprema i funkcionalan sistem arhiviranja i analize podataka	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za javne nabavke	3,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	**5.3.9.**	Obilježiti granice NP	Granice NP obilježene na terenu	1						Direktor Parka, Komisija za obilježavanje granica NP Biogradska gora.	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije

Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprijeđenom i održivom upravljanju NP Biogradska gora.												
Indikator specifičnog cilja 5.4: Evidencija partnerstva prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												
Saradnja, Podrška	**5.4.1.**	Ostvariti i i unaprjeđivati mrežu međunarodnih, regionalnih I nacionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja	**5.4.2.**	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Biogradska gora, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Broj učesnika na vebinaru, Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	2						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.4.3.**	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	**5.4.4.**	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Biogradska gora	Evidencija identifikovanih i angažovanih organizacija civilnog društva, lokalnih i nacionalnih institucija; Evidencija održanih sastanaka sa relevantnim akterima; Evidencija različitih organizacija/subjekata sa kojima je održan sastanak	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	**5.4.5.**	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Biogradska gora, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Broj učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Biogradska gora su funkcionalni.												

Indikator specifičnog cilja 5.5: Evidencija objekata nad kojim pravo raspolaganja ima NP Biogradska gora i njihovo stanje.												
Infrastruktura	**5.5.1.**	Izraditi projektnu dokumentaciju adaptacije i rekonstrukcije i vodosnabdijevanja objekata nad kojim pravo raspolaganja ima JPNPCG	Izrađena projektna dokumentacija	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Direktor JPNPCG	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**5.5.2.**	Staviti kamp zonu „Mobile Home“ na lokalitetu Kraljevo kolo u funkciju	Mobil Home je u funkciji posjetilaca	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Direktor JPNPCG	150,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	**5.5.3.**	Izvršiti adaptaciju prizemnog dijela objekta na Kraljevom kolu u svrhu formiranja centra za posjetioce, uz osiguravanje očuvanja kolonije slijepih miševa	Adaptiran objekat; Stavljen u funkciju Centar za posjetioce	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Direktor JPNPCG	150,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**5.5.4.**	Rekonstruisati drveni most i ponton na Biogradskoj rijeci	Rekonstruisani most i ponton	2						Direktor Parka, Služba za javne nabavke	120,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.												
Indikator specifičnog cilja 5.6: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se.												
Regulacija	**5.6.1.**	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	1						Služba za zaštitu prirodne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.6.2.**	Izraditi mape privremenih objekata	Mapa privremenih objekata	1						Služba za zaštitu prirodne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	**5.6.3.**	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera (2030-2034)	Urađen Program objekata privremenog karaktera (2030-2034); Godišnja evidencija	1						Služba za zaštitu prirodne baštine i održivi razvoj, MPUD, AZŽS	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.												
Indikator specifičnog cilja 5.7: Baze podataka JPNPCG obuhvataju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem i redovno se ažuriraju na osnovu novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki redovno se izrađuju. Završni račun i finansijska dokumenta se takođe redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.											
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.1.**	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabavka servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.2.**	Na godišnjem nivou izrađivati Godišnji program upravljanja i Godišnji izvještaj o realizaciji programa upravljanja	Godišnji program; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Biogradska gora i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.3.**	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.4.**	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.5.**	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.6.**	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.7.**	Upravljati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	2,300,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.8.**	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JP	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	940,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.9.**	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	410,000.00	JPNPCG

Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.10.**	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila Uprave JP	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	180,000.00	JPNPCG

4. LITERATURA

Naučna i stručna literatura

Agencija za zaštitu prirode i životne sredine. (2020). Studija revizije statusa, kategorije i režima zaštite Nacionalnog parka Biogradska gora (Nacrt)

Agencija za zaštitu životne sredine. (2022). Crvena lista ptica Crne Gore.

Agencija za zaštitu životne sredine. (2023). Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore.

Aulagnier, S., Haffner, P., Mitchell-Jones, A. J., Moutou, F., & Zima, J. (2009). Mammals of Europe, North Africa and the Middle East. A&C Black Publishers.

Blečić, V., & Lakušić, R. (1969). Šume munike (Pinus heldreichii Christ.) na Štitovu i Bjelasici u Crnoj Gori. Glasnik Republičkog zavoda za zaštitu prirode – Prirodnjački muzej, 2, 5–10.

Brelih, S., & Petrov, B. (1978). Ektoparazitska entomofauna sisavaca Jugoslavije: Insektivori i na njima utvrđeni sifonapteri. Scopolia, 1, 1–67.

Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B., Vercuijsse, L., & Wondergem, J. (2016). Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014. Dutch Mammal Society.

Caković, D., & Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore, II. CANU.

CZIP. (2015). Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori.

CZIP. (2015). Popis faune ptica Crne Gore sa bibliografijom.

Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN.

Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.

Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.

Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.

JPNPCG. (2015). Nacionalni park Biogradska gora – Plan upravljanja 2016–2020.

JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Biogradska gora.

Lakušić, R. (1991). 'Crvena knjiga' planine Bjelasice. U: Prirodne i društvene vrijednosti NP Biogradska gora, 23, 294–317.

Marić, D. (2019). Fauna slatkovodnih riba Crne Gore. CANU.

Marić, D., & Milošević, D. (2011). Katalog slatkovodnih riba Crne Gore. CANU.

Marić, D., & Rakočević, J. (2010). Biodiverzitet. U: Crna Gora u XXI stoljeću – Životna sredina i održivi razvoj. CANU.

Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma. (2010). Prostorni plan posebne namjene NP Biogradska gora.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma. (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta s akcionim planom 2016–2020.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. (2015). Strategija ribarstva Crne Gore 2015–2020.

Ministarstvo zaštite okoliša RH & HAOP. (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.

Mitchell-Jones, A. J., et al. (1999). The Atlas of European Mammals. Poyser London.

Petrov, B. M. (1992). Mammals of Yugoslavia: Insectivores and Rodents. Natural History Museum Belgrade.

Petrović, D. (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO Zelena Gora.

Petrović, D., et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori (verzija 4).

Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina, 7(2), 605–631.

Prestnik, P., et al. (2014). Distribution of bats in Montenegro. Vespertilio, 17, 129–156.

Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.

Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia, 20–21, 1–506.

Rubinić, B., Sackl, P., & Gramatikov, M. (2019). Conserving Wild Birds in Montenegro.

Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.Službeni list RCG, br. 76/06.

Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. Zootaxa, 2492, 1–27.

Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore I. CANU.

Stevanović, V. (1996). Analysis of the orophytic element. Bocconea, 5 (1), 77–97.

Stevanović, V., et al. (1995). Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije. U: Biodiverzitet Jugoslavije.

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.

Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. (2004). Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain. U: Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.

UNDP & Univerzitet Crne Gore. (2012). Protected Area Gap Assessment.

Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.

Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP.

Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori (doktorska disertacija).

Strategije, studije i planovi

Agencija za zaštitu životne sredine. (2020). Studija revizije statusa NP Biogradska gora.

Bazna studija o šumama NP Biogradska gora 2016–2020.

Javna ustanova „Nacionalni park Krka“. (2010).Management Plan for Krka National Park. Nacionalni park Krka. (Plan izrađen u periodu 2006–2010.)

JP „Nacionalni park Tara“. (2020). Plan upravljanja Nacionalnim parkom Tara 2020–2029. Bajina Bašta: JP „Nacionalni park Tara“.

JPNPCG. (2021). Plan upravljanja NP Biogradska gora 2021–2025.

JPNPCG. (2023). Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Biogradska gora za 2023.

JPNPCG. (2023). Predlog Plana upravljanja NP Biogradska gora 2021–2025.

JPNPCG. (2024). Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Biogradska gora za 2024.

JPNPCG. (2024). Program upravljanja NP Biogradska gora 2024.

JPNPCG. (2025). Program upravljanja NP Biogradska gora 2025.

Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine RH & Nacionalni park Plitvička jezera (2014). Prostorni plan područja posebnih obilježja Nacionalnog parka Plitvička jezera.

MORT. (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta SAAP 2016–2020.

MORT. (2016/2022). Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030.

MUP. (2021). Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023.

MUP. (2023). Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa.

MUP. (2024). Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 s Akcionim planom 2025–2026.

Nacionalni park Sjeverni Velebit. (2007). Plan upravljanja Nacionalnim parkom Sjeverni Velebit. Krasno: Javna ustanova „Nacionalni park Sjeverni Velebit“.
Nacrt priručnika za planove upravljanja zaštićenim područjima. (Podgorica–Budva, 2023).

Opština Žabljak. (2024). Strateški plan razvoja Opštine Žabljak 2024–2028.

Prostorni plan posebne namjene „Bjelasica i Komovi“. (Sl. list CG 04/11).
Strateški planovi opština Kolašin 2018–2022; 2025–2031; Berane 2023–2027; 2024–2031; Žabljak 2024–2028.

Vlada Republike Slovenije; Triglavski narodni park. (2016).Regulation on the Management Plan of Triglav National Park 2016–2025. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije.

Vlada Republike Srbije; Javno preduzeće „Nacionalni park Đerdap“. (2022). Prostorni plan područja posebne namene Nacionalnog parka Đerdap. Beograd: Vlada Republike Srbije.

Zakoni

Zakon o šumama Crne Gore (Sl. list CG 77/24, 92/25).

Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG 54/16, 18/19).

Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG 28/14, 39/16).

Zakon o šumama (Sl. list CG, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.);

Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima;

Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva (Sl. list CG, br.18/19 i 84/24);

Zakon o vodama (Sl. list CG br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24);

Zakon o divljači i lovstvu (Sl. list CG, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25);

Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi (Sl. list CG br.17/18, br.69/25);

Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br.80/05, br.59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 59/11, br.75/18);

Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl. list CG, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24);

Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl. list CG, br. 15/92, 59/92, br. 32/11);

Zakon o putevima (Sl. list CG, br.82/20,br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl. list CG, b r.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20);

Zakon o energetici (Sl. list CG, br.5/16, 51/17 i 82/20);

Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta (Sl. list CG br. 76/06).

Službeni list RCG 76/06.

Službeni list RCG 062/10.

Službeni list RCG 18/19.

Online izvori / Linkovi

https://europlusmed.org/

http://www.catalogueoflife.org/

http://www.theplantlist.org

http://www.ipni.org

https://www.iucnredlist.org

https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp

https://rm.coe.int/1680746347

https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf

https://amphibiaweb.org/index.html

http://www.reptile-database.org/

PRILOG

Slika 1. *I sastanak "Participacija lokalnih zajednica u procesu izrade petogodišnjeg Plana upravljanja za NP Biogradska gora"*

Slika 2. *I sastanak "Participacija lokalnih zajednica u procesu izrade petogodišnjeg Plana upravljanja za NP Biogradska gora" na kome je prezentovan sadržaj novog petogodišnjeg Plana upravljanja*

Slika 3. *II sastanak povodom participacije lokalnih zajednica u procesu izrade Plana upravljanja za NP Biogradska gora*

Slika 4*. Diskusija učesnika o ključnim temama*

Slika 5. *III sastanak "Participacija lokalnih zajednica u procesu izrade petogodišnjeg Plana upravljanja za NP Biogradska gora" Predstavnici JPNPCG prezentovali su najznačajnije oblasti I aktivnosti u okviru petogodišnjeg Akcionog plana iz NacrtaPlana upravljanja za NP Biogradska gora*

NACIONALNI PARK DURMITOR

PREDLOG

Plana upravljanja za Nacionalni park Durmitor za period 2026 - 2030.

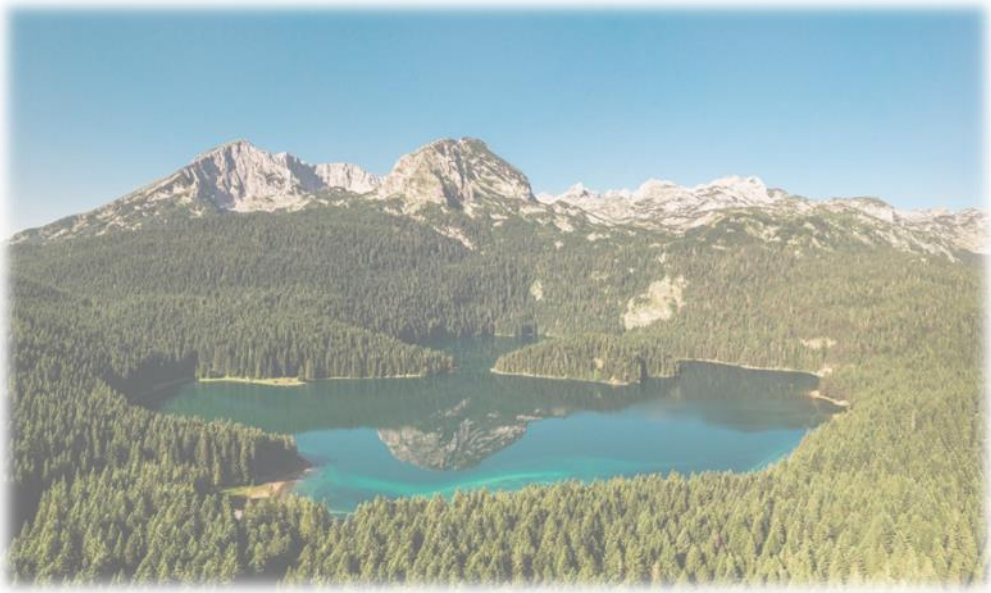

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, februar 2026. godine

Izrada Plana upravljanja NP Durmitor za period 2026-2030.godina, podržana je od strane projekta „Integrisanje biodiverziteta u sektorske politike i prakse i jačanje zaštite ključnih tačaka biodiverziteta u Crnoj Gori“, koji sprovodi Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera uz podršku Kancelarije Ujedinjenih nacija za razvoj u Crnoj Gori (UNDP), a koji je finansiran od strane Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF).
Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno stavove kancelarije UNDP-a u Crnoj Gori ili GEF-a.

Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera

UNDP

gef

BIODIVERZITET MONTENEGRO

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Durmitor 2026-2030
mr Marinela Đuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam

Koordinator
Hajdana Ilić Božović
Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Upravljački tim
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.
Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog
dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog
Angažovani međunarodni eksperti
DI Anna Kovarovics, E.C.O. Institute of ecology
Msc Jana Baumgartner, E.C.O. Institute of ecology
DI Michael Huber, E.C.O. Institute of ecology

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,
Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,
dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,
Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,
Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,
mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,
Ibrahim Fazlić, stručni suradnik za šumarstvo,
Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu gmizavaca i vodozemaca,
Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,
Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,
Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,
mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,
dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora
Služba za promociju, marketing i turizam
Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam
Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu
Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju
Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam
Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam
Milica Novaković, stručna saradnica za medije
Marijana Džaković, stručna saradnica za medije
Služba za projekte i međunarodnu saradnju
mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju
Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju
Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte
Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte
Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte
Služba za finansije
Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove
Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove
Služba za javne nabavke
Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke
Organizaciona jedinica NP Durmitor
Pero Popović, direktor
Svetlana Rondović, stručna saradnica za ekonomske poslove
mr Bojana Badnjar, stručni suradnik za faunu sisara
Stevan Bogdanović, šef Službe fizičke zaštite
Mila Zarubica, stručna saradnica za šumarstvo
Služba za monitoring i kontrolu
Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu
Veselin Živanović, šef Službe za monitoring

Sadržaj:

1. UVOD 5

1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem 6

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području 14

1.3. Upravljač zaštićenog područja 15

1.4. Proces izrade plana upravljanja 17

2. OPIS PODRUČJA 19

2.1. Geografski položaj i prostor 19

2.1. Prirodne vrijednosti 21

2.1.1. Klima 21

2.1.2. Biodiverzitet 22

2.1.3. Geodiverzitet 36

2.1.4. Hidrologija 40

2.1.5. Predione odlike 41

2.2. Kulturno - istorijske vrijednosti 45

2.2.1. Materijalna kulturna baština 45

2.2.2. Nematerijalna kulturna baština 47

2.2.3. Antropogeni pejzaž 48

2.3. Socio – ekonomske karakteristike 48

2.3.1. Stanovništvo, demografija i naselja 48

2.3.2. Privredne i društvene djelatnosti 49

2.3.3. Javna infrastruktura 53

2.3.4. Turistička infrastruktura 57

2.4. Korišćenje prostora 57

2.4.1. Turizam 59

2.4.2. Poljoprivreda 60

2.4.3. Šumarstvo 60

2.4.4. Ribarstvo 61

2.4.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova 62

2.4.6. Privremeni objekti 62

2.5. Zone i režimi zaštite 63

3. AKCIONI PLAN 66

VIZIJA 67

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti 67
3.1.1. POD TEMA - Šumski ekosistemi 67
3.1.2. POD TEMA - Visokoplaninski ekosistemi 71
3.1.3. POD TEMA - Vlažni i vodeni ekosistemi 73
3.1.4. POD TEMA - Klimatske promjene 75
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti 77
3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija 78
3.3.1 Procjena prikladnosti područja za edukaciju i/ili interpretaciju 78
3.3.2 Postojeće stanje i planirana posjetiteljska infrastruktura 80
3.3.3 Upravljanje posjetiocima 84
3.3.4 Promocija i komunikacija 87
3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom 88
3.5. Razvoj kapaciteta upravljača 90
3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti 91
3.5.2. Kadrovski kapaciteti 91
3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama 95
3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Durmitor i objekti privremenog karaktera na području Parka 97
3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 98
3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih 99
3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava 102
PRILOZI 133
LITERATURA 142

1. UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor, za period 2026 - 2030. predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvir za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.

Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.

Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.

Misija upravljača nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.

1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Nacionalni zakonodavni okvir

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.
Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.
Članom 34 ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55 istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unaprjeđenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Resorno Ministarstvo utvrđuje ispunjenost ovih uslova.
Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.
Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima „Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Zakon definiše granice nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.
Prema Članu 5 ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41 navodi se da će se Privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.
Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unaprjeđivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.
Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14 ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno

pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost resornog ministarstva.

Ostala pravna regulativa:

Zakon o šumama („Sl. list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG“, br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl. list CG“, br.18/19 i 84/24); Zakon o vodama („Sl. list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl. list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG“, br. 49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl.list CG, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl. list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl. list CG“, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl. list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

Nacionalni park Durmitor – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22 Zakona o zaštiti prirode „*nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korišćenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima*“.

Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.

Hidrološki sliv rijeke Tare (TRB BR) upisan je 1977. godine u mrežu objekata biosfere u okviru programa UNESCO-a, "Čovjek i biosfera" (MAB). Prostire se na području devet opština: Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Andrijevica, Berane, Podgorica, Plužine, Pljevlja i Šavnik, a sa površinom od 1820 km^2 predstavlja najveće područje sa integrisanim konceptom zaštite u Crnoj Gori. U sastav rezervata biosfere ulaze NP Durmitor i NP Biogradska gora.
Rezervati biosfere su uspostavljeni da bi promovisali i demonstrirali uravnotežen odnos između ljudi i biosfere. Osnovne funkcije rezervata biosfere su zaštita predjela, ekosistema, vrsta i genetičke raznovrsnosti, društveno-ekonomski razvoj zasnovan na principima održivosti i podrška za naučno-istraživački rad, praćenje stanja (monitoring), obrazovanje i razmjena informacija. Rezervate biosfere proglašava Međunarodni koordinacioni savjet MAB programa na zahtjev zainteresovane države, a nalaze se pod isključivim suverenitetom države u kojoj su formirani i na taj način podliježu samo državnom zakonodavstvu.

Rezervati biosfere su prostorno organizovani u tri zone, sa različitim funkcijama i režimima zaštite: centralna zona (core area) – najviši stepen zaštite, jedina dozvoljena aktivnost u ovoj zoni je praćenje stanja i istraživanje, tampon zona (buffer area) – dozvoljava određene aktivnosti (poljoprivreda, rekreacija, turizam) i prelazna zona (transition area) – naglašena razvojna uloga u skladu sa principima održivosti.

Statutarni okvir ne precizira niti propisuje konkretnu vrstu strukture upravljanja za implementaciju koncepta rezervata biosfere, ali treba da ima „politiku upravljanja ili plan upravljanja“ sa principima adaptivnog upravljanja, kao opšti okvir za saradnju svih zainteresovanih strana u postizanju definisanih ciljeva.

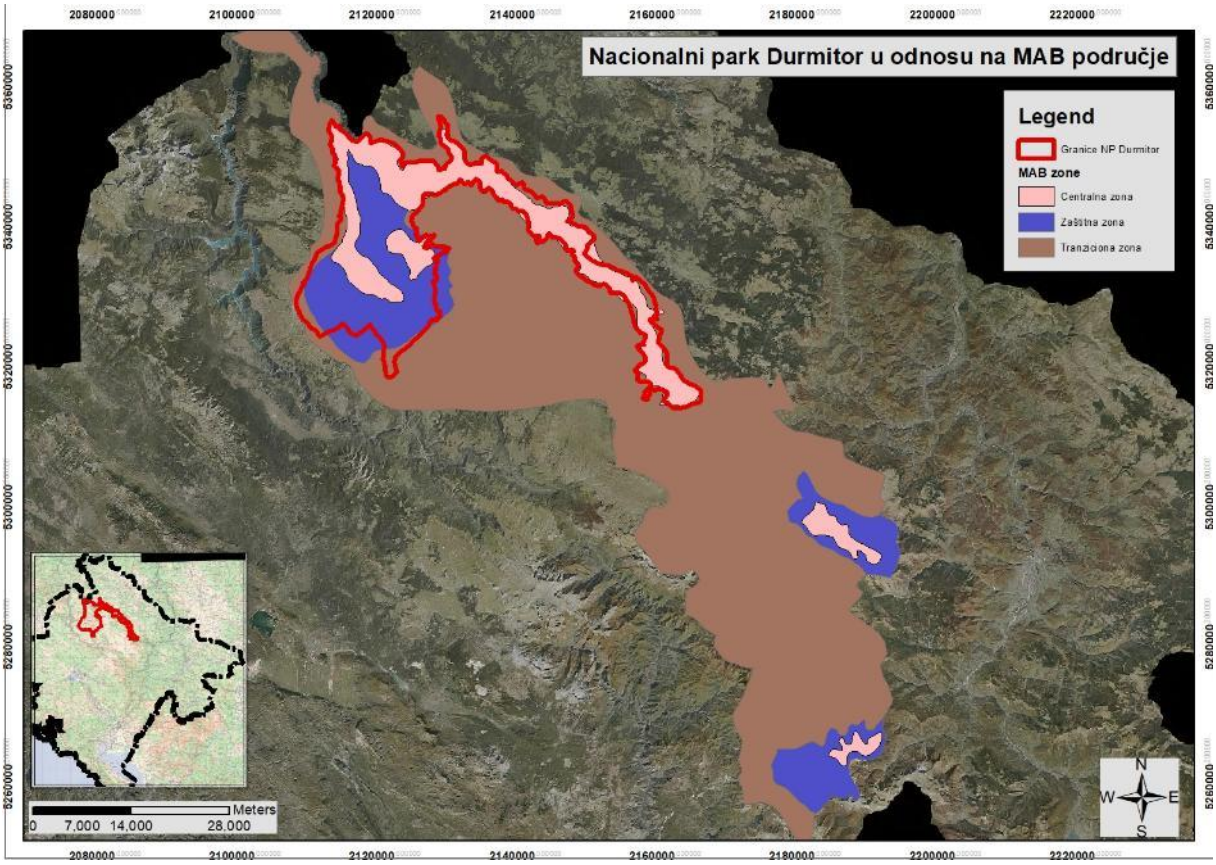

Mapa 1: *NP Durmitor u odnosu na rezervat biosfere „ Sliv rijeke Tare“*

Zbog bogatstva izvorne i jedinstvene prirode, ambijentalnih i kulturnih vrijednosti Durmitora i rijeke Tare, područje Nacionalnog parka Durmitor i dijela kanjona Tare je 1980. godine upisano na Listu svjetske prirodne baštine. Najvažniji kriterijumi na osnovu kojih je NP Durmitor proglašen UNESCO područjem su:

- *Kriterijum (VII):* Izuzetna scenska ljepota Nacionalnog parka oblikovana je glečerima, rijekama i alpskim livadama, brojnim visokim i krševitim vrhovima. Guste šume i glacijalna jezera doprinose slikovitoj raznolikosti i privlačnosti. Prema Izjavi o univerzalnoj vrijednosti (Outstanding Universal Value), “najdramatičniji elementi spektakularnog planinskog pejzaža su duboki kanjoni rijeke, prije svega čuvena klisura rijeke Tare, najdublja klisura u Evropi”.

- *Kriterijum (VIII):* Nacionalni park Durmitor sadrži mnoštvo geoloških i geomorfoloških karakteristika od velikog naučnog interesa koje su oblikovale pejzaž, kao što su brojni kraški fenomeni. Kao dominantne geološke karakteristike istaknute su krečnjačke formacije srednjeg i gornjeg trijasa, gornje jure i gornje krede, a tzv. Durmitorski fliš (tektonski slojevi nagnuti pod uglom od 90 stepeni) predstavlja posebnost u masivu Durmitora.
- *Kriterijum (X): Raznoliki planinski pejzaž obuhvata visoke zone u rasponu od 450 do 2500 metara nadmorske visine i širok spektar ekosistema i staništa. Među njima su posebno vrijedni stjenoviti vrhovi, šume, alpske livade, jezera, rijeke, kanjoni i pećine koje uključuju podzemne slatkovodne sisteme.*

Granice ovog UNESCO područja su proširene 2005. godine, kako bi se u potpunosti poklopile sa granicama Nacionalnog parka Durmitor. Planiranje upravljanja ovim UNESCO područjem se rukovodi srednjoročnim planovima upravljanja za period od 5 godina i sprovodi se kroz godišnje programe upravljanja.

Premda su integritet predjela i ekološke funkcije netaknuti, sveobuhvatna potreba upravljanja je da se obezbijedi kontrola razvoja koji bi mogao da ugrozi ekološke, socio-ekonomske i kulturne vrijednosti Durmitora. Iako se ovo u potpunosti odražava u viziji menadžmenta, evidentne su višestruke prijetnje koje mogu da ugroze ovo UNESCO područje. Park i okolina su tradicionalno naseljeni, pa je neophodan balans između potreba lokalnog stanovništva i očuvanja temeljnih vrijednosti ovog područja. Drugi značajan problem koji zahtijeva adekvatnu kontrolu i odgovor tiče se izgradnje infrastrukture.

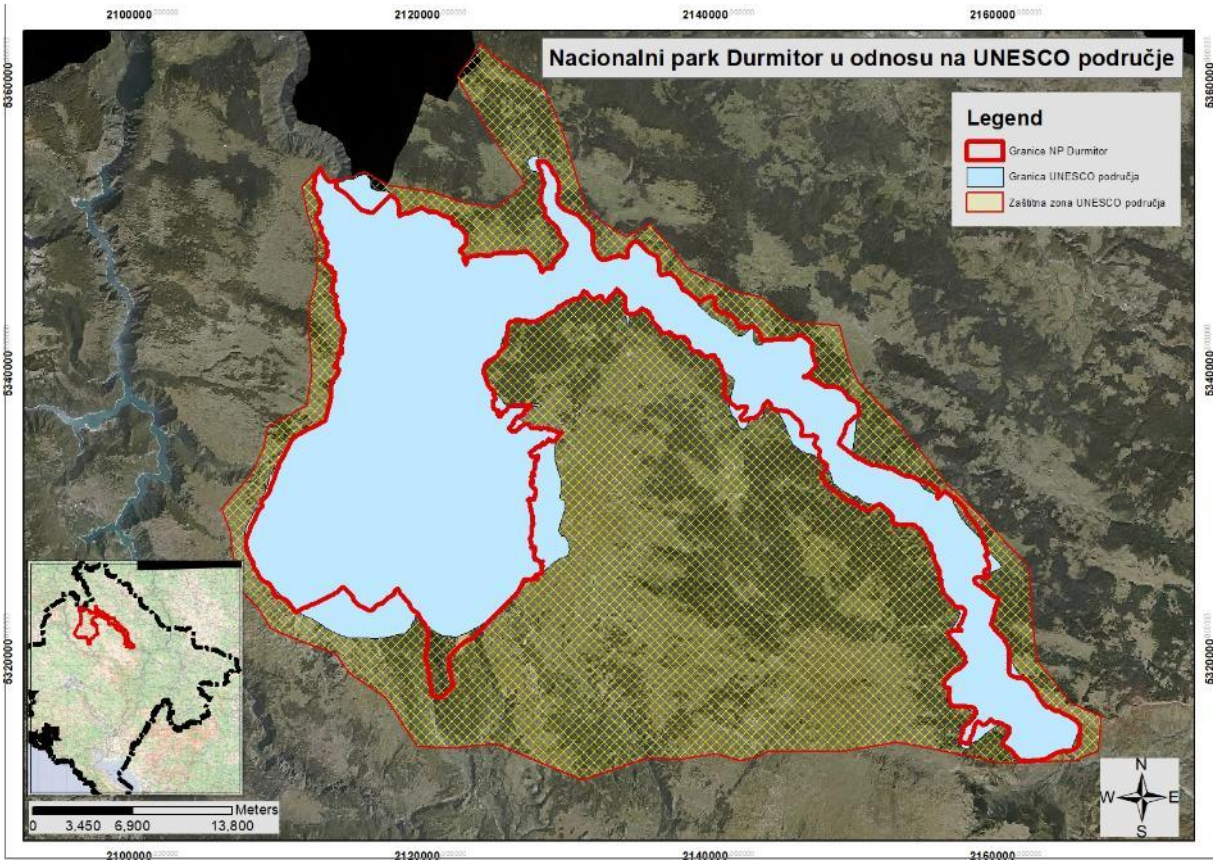

Mapa 2: *NP Durmitor u odnosu na UNESCO područje*

Područje Durmitora sa kanjonom Tare (ME0000002) je jedno od 32 područja Emerald mreže u Crnoj Gori koja su trenutno u statusu “nominovanih kandidata” (“candidate Emerald sites”).

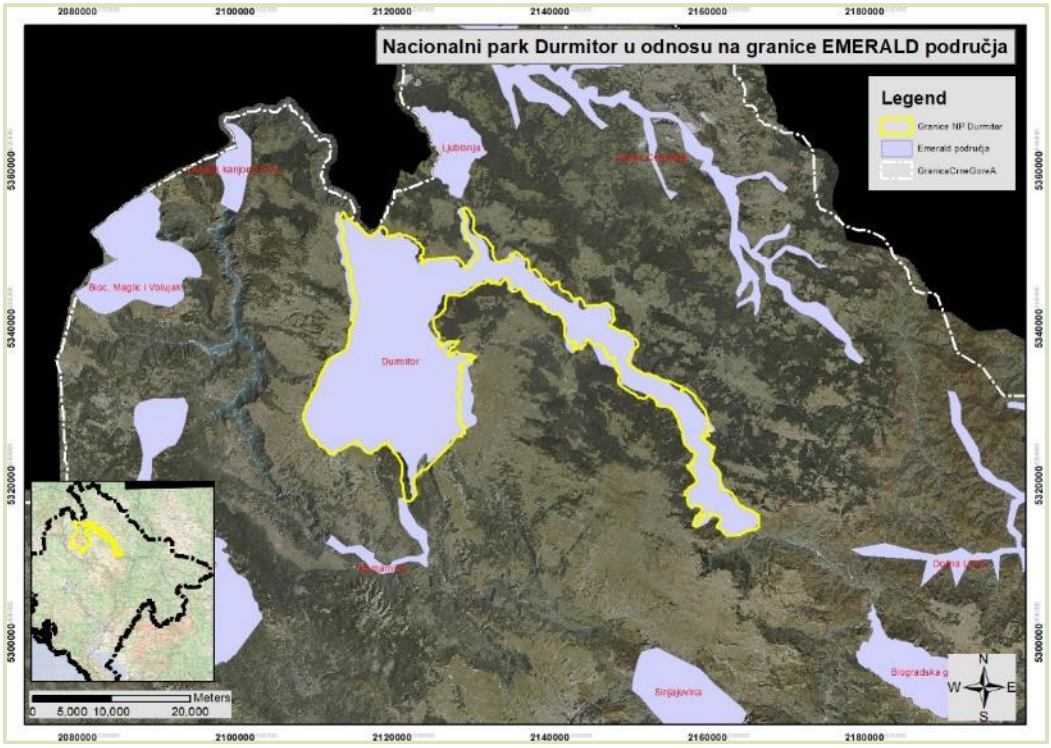

Mapa 3: *NP Durmitor u odnosu na granice kandidovanih EMERALD područja*

Pored toga, NP Durmitor uživa poseban međunarodni status kao Važno područje za ptice (Important Bird Area – IBA), Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA), kao i tzv. Ključna tačka biodiverziteta od regionalnog značaja (Key Biodiversity Area - KBA).

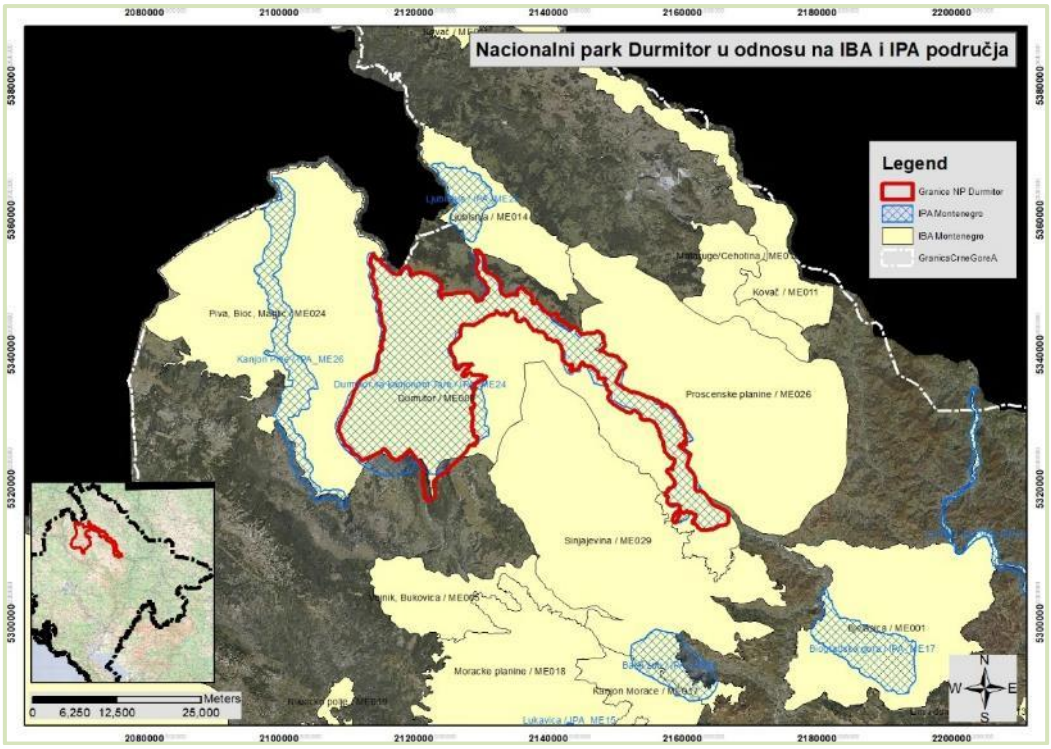

Mapa 4: *NP Durmitor u odnosu na granice IPA i IBA područja*

Nacionalni planski i strateški okvir

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje „Sl. list CG“, br. 47/2016).
Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta. Na inicijativu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Agencija za zaštitu životne sredine je izradila Nacrt Studije revizije za NP Durmitor (2023.godine), koja je stručna osnova za izradu budućeg Prostornog plana posebne namjene za NP Durmitor.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl. list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih Sistema.
Iako je Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje „Sl. list CG“, br. 47/2016) donesen znatno prije važećeg Prostornog plana Crne Gore, predstavlja ključni operativni dokument koji definiše pravce razvoja, zaštite, namjene i korišćenja ovog prostora, pa samim tim i plansku osnovu za izradu Plana upravljanja NP Durmitor. Pored uređenja zona zaštite PPPN predviđa detaljnu prostorno-urbanističku razradu pojedinih zona i lokaliteta.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Posljednja Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP) urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.
Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, „Sl.list SRJ“, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, „Sl.list SRJ“, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, Sl.list SRJ, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, „Sl. list CG“, br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, „Sl. list CG“, br. 06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, „Sl.list SRJ“, br.011/01-3), Arhuske konvencije („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazuma o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011) i Sporazuma o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS„Sl. list CG“, br. 16/10).
Crna Gora je punopravna članica Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument za očuvanje, zaštitu i promociju prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.
Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica (Ramsarska konvencija) je pravno obavezujući međunarodni ugovor formiran sa ciljem zaustavljanja gubitka, odnosno očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta.
Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije kandidovana je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode za države koje nisu članice EU, a koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.
Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijiski status.
Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.
Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	*Nacionalni park Durmitor*
Kategorija zaštićenog područja	*II*
IUCN kategorija zaštićenog područja	*II*
Nacionalni kod	*MNE02200819522*
Godina proglašenja zaštićenog područja	*20.08.1952.godine*
Naziv akta proglašenja	*1.Ukaz o proglašenju Zakona o izmjenama Zakona o proglašenju šumskih područja Lovćen, Biogradska gora i Durmitor nacionalnim parkovima („Sl. list SRCG“, br. 10/1965 od 20.04.1965. god.); 2.Zakon o nacionalnim parkovima („Sl.list SRCG“, br. 6/1978 od 22.02.1978. god.); 3.Pravilnik o detaljnim granicama nacionalnih parkova "Durmitor", "Biogradska gora" i "Lovćen" („Sl. list SRCG“, br. 19/1984 od 30.07.1984); 4.Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalnim parkovima („Sl.list SRCG“, br. 31/1988 od 19.12.1988. god.); 5.Zakon o nacionalnim parkovima („Sl.list RCG“, br. 47/1991 od 22.11.1991. god.); 6.Zakon o nacionalnim parkovima (*„Sl. list CG“, *br. 56/2009 od 14.08.2009. god.); 7.Zakon o nacionalnim parkovima (*„Sl. list CG“, *br. 28/2014 od 04.07.2014. god.).*
Površina	*32.519 ha*
Središnje koordinate: Nadmorska visina:	*43.148863; 19.033147* *530 mnv - 2525 mnv*
Administrativne granice	*Zakon o nacionalnim parkovima, „Sl. list CG“, br. 28/2014 od 04.07.2014. god. Površina NP, kao i granice i površina različitih zona zaštite unutar nacionalnog parka i površina zaštitnog pojasa preuzeta je iz Prostornog plana posebne namjene za durmitorsko područje Prostornog plana posebne namjene za NP "Durmitor", knjiga 2 (objavljeno u julu 2014. god.). Navedeni PPPN važi do 2020. godine*
Međunarodni status	*Basen rijeke Tare uživa UNESCO zaštitu u okviru programa „Čovjek i biosfera “(MAB) od 1977.* *Nacionalni park Durmitor je sa dijelom kanjona Tare Lista svjetske prirodne baštine UNESCO 1980. godine. Površine 32.100ha, kriterijumi:(vii), (viii) i (x)* *IPA područje (Important Plant Area); preko 1300 taksona flore od čega 122 imaju različite rangove endemizma, sadrži 39 taksona sa A liste važnih po IPA kriterijumima.* *IBA područje (Important Bird Area), registrovano prisustvo 172 vrste ptica od čega su 125 gnjezdarice.*
Specijalni rezervati prirode	● *prašuma jele i smrče u slivu Mlinskog potoka (oko 10ha)* ● *šuma Crnog bora – Crna poda (oko 20ha)* ● *Barno jezero sa neposrednom okolinom (oko 5ha)* ● *Zabojsko jezero sa najužom okolinom (oko 10ha)* ● *Sliv Škrčkih jezera sa dolinom Sušice od Sušičkog jezera do Kanjona Tare (oko 2360ha)* ● *speleološki rezervat Surutka – Vjetrena brda (850ha)*
Karakteristični ekosistemi	*Ekosistem visokoplaninskih pašnjaka i kamenjara, ekosistem stijena i litica, ekosistem četinarskih i listopadnih šuma*

Osnovni podaci	
Karakteristične vrste	*Izvanredno bogatstvo vaskularne flore. Na području Durmitora i okolnih kanjona ima preko 1300 biljnih vrsta, a procjenjuje se da je prisutno više od 1600 taksona (vrsta, podvrsta, varijeteta), što je približno polovina ukupne flore Crne Gore. Područje obiluje velikim brojem endemičnih, rijetkih, zaštićenih biljnih vrsta.* *U Tari i njenim pritokama se nalazi raznovrsna ihtiofauna, a u šumama se mogu naći: medvjed, vuk, divokoza i brojna i raznovrsna fauna ptica*

1.3. Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list CG“, br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG“, br. 20/11).

Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.

U skladu sa navedenim, određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Služba za finansije, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za kontrolu i monitoring, Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.

Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a kroz ugovor o zakupu privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjska solana.

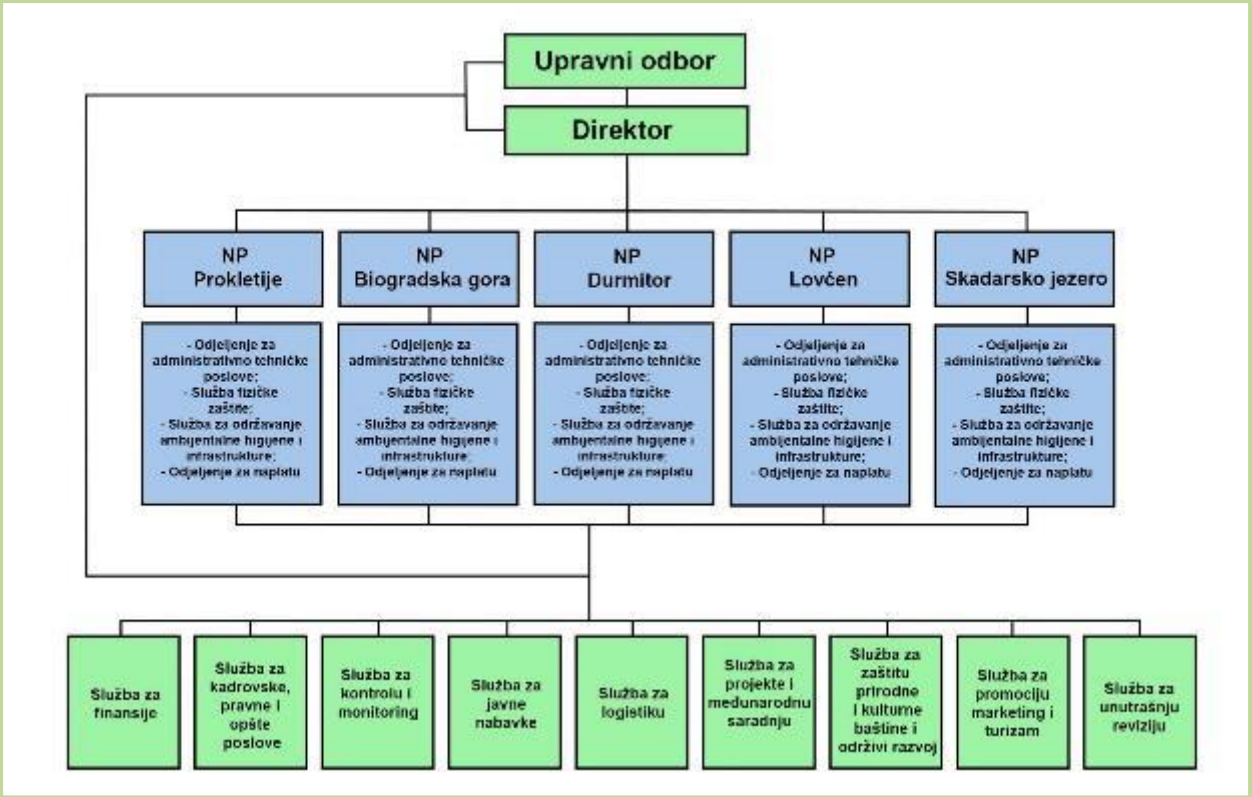

Grafikon 1: *Organizacija poslovanja JPNPCG*

Direktor Nacionalnog parka Durmitor rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.
U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- *Služba za fizičku zaštitu.* Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Durmitor. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- *Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture.* Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).
- *Odjeljenje za administrativno tehničke poslove*. Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- *Odjeljenje za naplatu.* Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Durmitor, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

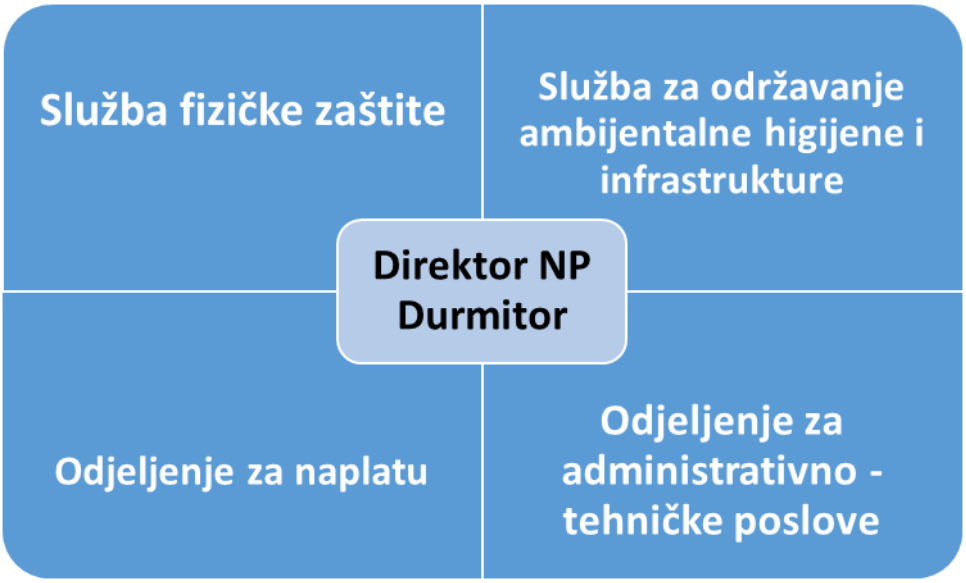

Grafikon 2: *Organizacija poslovanja NP Durmitor*

1.4. Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor predstavlja složen, višefazan proces, koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja.

Proces izrade Plana upravljanja odvijao se kroz sljedeće faze:
Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o Nacionalnom parku Durmitor; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća za Nacionalne parkove Crne Gore, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Durmitor.
Analiza stanja i identifikacija problema: Definisanje i procjena stanja prirodnih, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti; Dobijanje smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.
Angažovanje spoljnih eksperata: U okviru projekta „Integrisanje biodiverziteta u sektorske politike i prakse i jačanje ključnih tačaka biodiverziteta (KBA) u Crnoj Gori“ 1. aprila 2025. godine Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je potpisalo Ugovor broj 01-322/25-102/46 sa Institutom za ekologiju (E.C.O.) iz Austrije, kao predstavnikom međunarodnog konzorcijuma angažovanog na aktivnostima koje se odnose na unapređenje upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori. Jedan dio Ugovora se odnosi na ekspertsku pomoć pri izradi Plana upravljanja za NP Durmitor, sa planom angažovanja zainteresovanih strana.

*Definisanje vizije, ciljeva i mjera***:** Definisanje vizije, postavljanje dugoročnih ciljeva upravljanja; Formulisanje specifičnih ciljeva i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva; Razrada indikatora specifičnih ciljeva i indikatora sprovođenja aktivnosti radi praćenja implementacije Plana.
Uključivanje zainteresovanih strana: Organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; Uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; Prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.
Organizovanje radionica i proces izrade nacrta dokumenta: Sprovođenje radionica za zajedničke službe i zaposlene u organizacione jedinice NP Durmitor sa angažovanim ekspertima za izradu Plana upravljanja. Glavni cilj radionice je da se kroz definisanje ciljeva i izazova uz usklađivanje sa najboljim praksama kroz interaktivni pristup definiše jasan okvir Akcionog plana u budućem Planu upravljanja; Prikupljeni podaci i sugestije sa radionica takođe se koriste za izradu nacrta Plana upravljanja;
Usvajanje i implementacija: Prezentacija konačne verzije nacrta Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG na upoznavanje sa dokumentom, zatim i nadležnim institucijama: Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agenciji za zaštitu životne sredine. Na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja od strane Vlade CG pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NP Durmitor u kome su definisani operativni postupci, rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama, što je u skladu sa adaptivnim upravljanjem predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.

Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja: Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovana su tri participativna sastanka sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Tokom sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.
Uspješna implementacija Plana u velikoj mjeri da zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica će se uključiti u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu omogući aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine.

2. OPIS PODRUČJA

2.1. Geografski položaj i prostor

Nacionalni park Durmitor nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Crne Gore, unutar južno-dinarskog biogeografskog područja. Smješten je na prostranom i izrazito razuđenom planinskom prostoru koji je jasno omeđen prirodnim granicama. Sa sjevera i sjeverozapada park je oivičen kanjonom rijeke Tare, dok su zapadne i jugozapadne granice određene dolinama rijeka Pive, Komarnice i Bukovice. Na jugoistoku, granice parka prostiru se do površi Jezera i kanjona rijeke Sušice.

Središnji dio prostora čini masiv Durmitora, iz kojeg se uzdiže više od 48 vrhova viših od 2000 metara nadmorske visine. Najviši među njima je Bobotov kuk, koji sa svojih 2523 metra predstavlja najvišu tačku parka i jednu od najupečatljivijih planinskih silueta u Crnoj Gori. Prostor parka karakteriše prostrana planinska visoravan, smještena na približno 1500 metara nadmorske visine, koja je duboko usječena kanjonskim dolinama i okružena impozantnim planinskim grebenima, što daje pejzažu izuzetno dinamičan i kontrastan karakter.

U administrativno-geografskom smislu, Nacionalni park Durmitor prostire se na teritoriji pet opština: Žabljak, Pljevlja, Mojkovac, Šavnik i Plužine. Ova teritorijalna širina omogućava parku značajnu dostupnost iz više pravaca, čime se ostvaruje dobra povezanost sa centralnim, sjevernim i zapadnim dijelovima države, ali i sa susjednim zemljama. Magistralni put Risan–Nikšić–Žabljak povezuje park sa crnogorskim primorjem, dok regionalni put Plužine–Žabljak omogućava direktan pristup iz pravca Bosne i Hercegovine. Putni pravac Žabljak–Mojkovac uspostavlja vezu sa sjeveroistočnim regionom Crne Gore, uključujući opštine Kolašin, Bijelo Polje i Berane. Nacionalni park Durmitor od glavnog grada Podgorice udaljen je oko 150 km, a od granice sa Srbijom približno 100 km. Udaljenost od crnogorskog primorja, preko Nikšića i Žabljaka, iznosi oko 200 km.

Zahvaljujući ovakvom geografskom položaju, Nacionalni park Durmitor predstavlja izuzetno pristupačan prostor, što doprinosi njegovoj važnosti u kontekstu turizma, zaštite prirode, regionalnog razvoja i međunarodne saradnje. Dodatnu stratešku vrijednost čini i činjenica da je preko planinskih masiva Bioča, Maglića i Volujaka povezan sa Nacionalnim parkom Sutjeska u Bosni i Hercegovini.

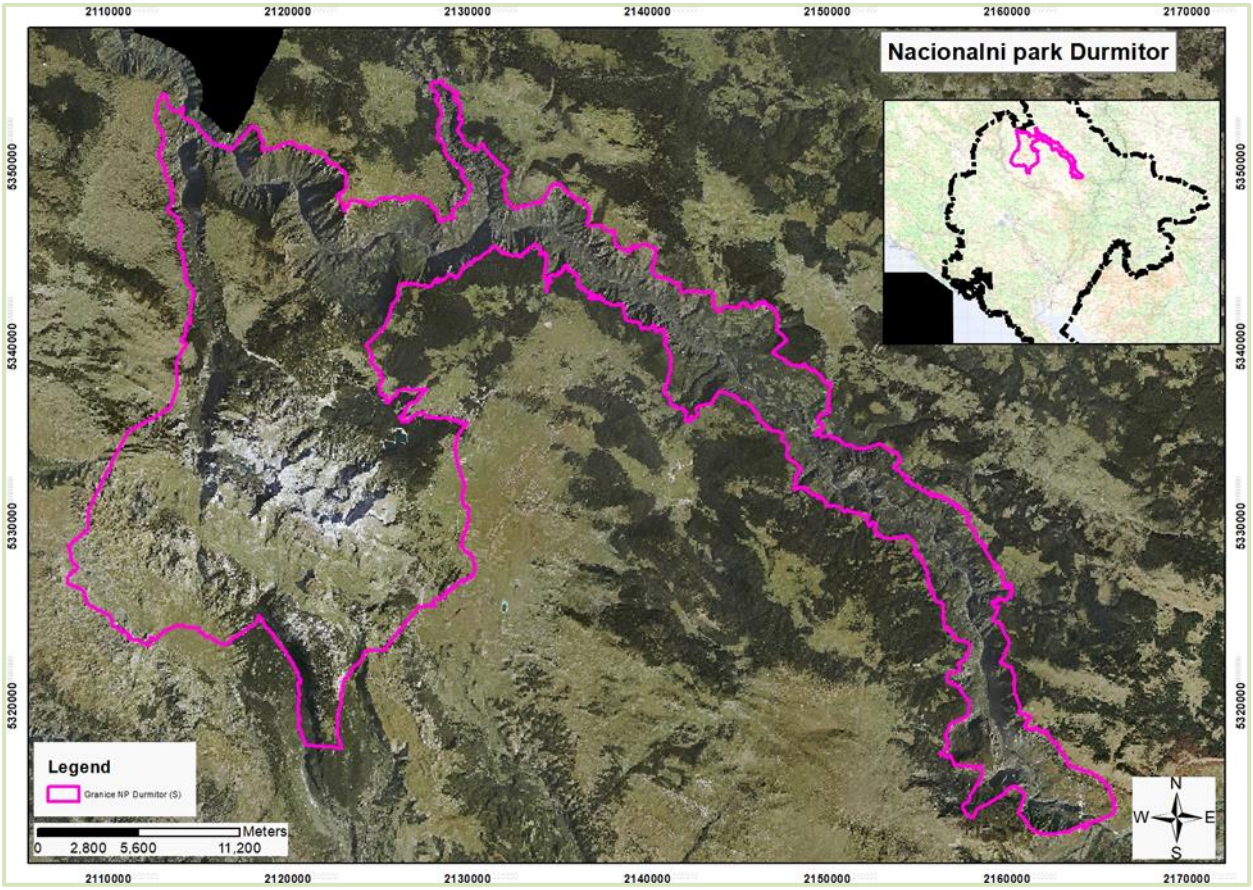

Mapa 5: *Geografski položaj NP Durmitor*

2.1. Prirodne vrijednosti

2.1.1. Klima

Šire područje Žabljačkog platoa koji je okosnica NP Durmitor ima karakteristike planinske klime koja je u određenim situacijama modifikovana kontinentalnim i maritimnim klimatskim tipom. Područje Žabljaka je veoma specifična zona do koje dopire visinski uticaj maritimne klime. Od parametara koji određuju klimu ovog područja najznačajniji su režim padavina, režim temperature, vlažnost, insolacija i snježni pokrivač. Velike snježne padavine i dužina trajanja perioda sa snježnim pokrivačem, od fundamentalnog su značaja za ocjenu klimatskih resursa i turističkih potencijala ovog prostora. Jedan dio NP predstavljaju veći planinski predjeli sa oko 2000 metara nadmorske visine, gdje je srednja godišnja temperatura ispod nule, pa shodno utvrđenim kriterijumima ova područja imaju ledeni tip klime. Srednja godišnja temperatura vazduha iznosi 5.3°C. Najtopliji mjesec je avgust sa srednjom mjesečnom temperaturom od 14.3°C, a najhladniji je januar sa -3.8°C. Veći planinski predjeli nadmorske visine oko 2000m imaju srednju godišnju temperaturu vazduha oko 0°C do -2°C. Područje Žabljaka ima prilično visoke vrijednosti relativne vlažnosti. Sam prirodni ambijent, veliki broj jezera, potvrđuje činjenicu da je produkcija vlage mnogo dominantniji parametar u odnosu na disipaciju vlage. Prosječne mjesečne vrijednosti relativne vlažnosti kreću se od oko 70% do 83%. Tokom godine, prosječna mjesečna relativna vlažnost ne pada ispod 50%. Trajanje sijanja sunca u časovima je jako promjenljivo sa izraženim oscilacijama tokom godine. Insolacija u zimskom periodu je jako mala i prosječno se kreće oko 2 do 4 časova dnevno. U toplijem dijelu godine insolacija se povećava na oko 13 do 15 časova dnevno. Velika vrijednost standardnog odstupanja ukazuje na veliki stepen oblačnosti u pojedinim danima. Prosječna godišnja količina padavina kreće se oko 1458mm. Relativno godišnje kolebanje iznosi oko 9% u odnosu na godišnju količinu. Ovo je prilično visoka vrijednost i ukazuje na postojanje izrazito kišnog perioda tokom godine. Najkišniji mjesec je novembar sa 213 mm, što je oko 14% od godišnje količine. Period sa najmanje padavina je jul-avgust, sa oko 83 mm mjesečno. Maksimalne dnevne 24h količine padavina mogu da budu izuzetno velike. Tokom januara maksimalna 24h količina padavina iznosi oko 76% od prosječne mjesečne količine. Tokom avgusta mjeseca, kada su u pitanju padavine lokalnog karaktera, tokom samo jednog dana padne oko 72% od mjesečne količine. Količina snijega je jako bitna s aspekta ekonomsko-komercijalne eksploatacije ovog resursa. Samo tokom dva mjeseca godišnje, jul i avgust, ne postoji snježni pokrivač. Tokom perioda decembar-mart pojava snijega uobičajena klimatska pojava, ali se klimatske promjene se posljednjih godina značajno odražavaju kroz vidljiva odstupanja u broju snježnih dana ili u intenzitetu snježnih padavina. U najvišim predjelima, naročito na neosunčanim stranama i uvalama, snježni pokrivač u obliku lednika zadržava se i u najtoplijem periodu godine uz postepeno otopljenje. Pojedini, izolovani, lokaliteti imaju sniježene ledenike i tokom čitavog ljeta i u tom stanju dočekaju nove snježne padavine.

2.1.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Konfiguracija terena i veličina masiva, u visinskoj razlici od skoro 2000 m, od dna kanjona do najviših planinskih vrhova masiva Durmitora, uslovili su formiranje raznovrsnog vegetacijskog pokrivača i izuzetno značajan floristički diverzitet. Masiv Durmitora, jedan je od centara razvoja balkanske flore, sa predstavnicima alpskih i alpsko-arktičkih flornih elemenata, a na južnim padinama, naročito u kanjonskim dolinama srijeću se submediteranski, čak i mediteranski florni elementi, dok tresetišta nekih jezera predstavljaju enklave karakterističnе za sibirske tajge.

Veliko bogatstvo flore Durmitora i okolnih kanjona uočeno je još tokom prvih florističkih istraživanja koja su na ovom prostoru počela krajem prošlog i početkom ovog vijeka. O flori i vegetaciji Durmitora još uvijek nije izrađena cjelovita studija koja bi na jednom mjestu prikazala izuzetno bogatstvo i raznovrsnost biljnog svijeta ovog područja. Raniji naučni izvori govore da na području Durmitora i okolnih kanjona ima preko 1300 biljnih vrsta, dok se procjenjuje da je prisutno više od 1600 taksona (vrsta, podvrsta, varijeteta) vaskularne flore. U Studiji revizije za NP Durmitor (Nacrt), iz decembra 2023. godine, navodi se da područje nacionalnog parka odlikuje prisustvo 1986 taksona (vrsta i podvrsta) vaskularne flore, kao i da taj broj nije konačan.

Od ukupnog broja registrovanih taksona 92 taksona se nalaze na nacionalnim i međunarodnim listama zaštićenih vrsta. Nacionalnom legislativom (Sl. list RCG 76/06) je zaštićeno 77 taksona. Po osnovu Annex-a II, IV i V Habitat Direktive zaštićeno je 7 taksona: *Adenophora lilifolia*, *?Angelica palustris, Artemisia umbelliformis subsp. eriantha, Cerastium dinaricum, Cypripedium calceolus, Eryngium alpinum, Gentiana lutea*, dok 29 vrsta iz familije orhideja ima međunarodnu zaštitu po osnovu CITES konvencije.

U izuzetnom bogatstvu vaskularne flore, ističe se brojnost endemskih i endemoreliktnih vrsta. Najbrojniji su balkanski endemi, od kojih najveću važnost za očuvanje genofonda i floističkog diverziteta imaju endemi Crne Gore:

- *Edraianthus pulevicii* – Durmitor
- *Edraianthus glisicii* – Durmitora, kanjon Tare, kanjon Sušice
- *Edraianthus tarae* –kanjon Tare (Đurđevića Tara)
- *Hieracium incisum* subsp*. ranisavae* - Durmitor (Raniasava), Komovi
- *Hieracium cernyi* - Durmitor, Moračke planine
- *Gentiana laevicalix* - Durmitor, Sinjavina, Komovi
- *Gentianella pevalekii* - Durmitor, Bjelasica, Prokletije, Komovi
- *Viola orphanidis* subsp. *nicolae* – Durmitor, Pivske planine, Krnovo, Moračke planine, Komovi, Bjelasica, Prokletije

Sem navedenih endema, kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Durmitor, na osnovu literaturnih i terenskih podataka u internoj bazi, izdvojile su se vrste koje imaju sledeće nacionalne i međunarodne nivoe zaštite.

***Tabela 1**: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama*

Vrsta	Endem	Sl. list RCG 76/06	CG Preliminarna crvena lista	Eu IUCN Red List	HD, BC, IPA, CITES
Cypripedium calceolus		+	EN	NT stable	HD An.II i IV, BC An.I IPA, CITES An.II
Eryngium alpinum		+		NT ↓decreasing	HD An.II,IV BC An.I, IPA
Cerastium dinaricum	Balkana	+		VU ↓ opadajuća	HD An.II,IV BC An.I, IPA
Adenophora liliifolia	-	+		LC ↓decreasing	HD An.II,IV BC An.I, IPA
Tozzia alpina		+			HD An.II i IV
Gentiana lutea subsp. *symphyandra*	-	+	VU	LC ↓decreasing	HD An. V
Daphne malyana		+	EN		IPA
Silene vallesia subsp. graminea		+	EN		

LC - Least concern (najmanja briga); VU - vulnerable (ranjiva); NT - Near threatened (skoro ugrožena); EN - Endangered (ugrožena)

Napomena*:* *Gentiana lutea* subsp. *symohyandra* se na EU listama nalazi i štiti kao vrsta *Gentiana lutea*, dok za njenu podvrstu *symphyandra*, koja je prisutna u Crnoj Gori još uvijek nije utvrđena kategorija zaštite. Pored toga što se nalaze na UNESCO listi zaštićenih područja, Durmitor i kanjon Tare identifikovani su i kao IPA područja, (Important Plant Area) – značajna za očuvanje rijetkih, endemičnih i ugroženih biljnih vrsta.

Na području NP Durmitor je zabilježeno 33 tipa staništa po EU Direktivi o staništima (Habitat Directive 92/43/EEC):

1. 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajaćih voda sa amfibijskom vegetacijom *Littorelletea uniflorae i/ili Isoeto-Nanojuncete*;
2. 3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Chara sp.*);
3. 3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom Magnopotamion i Hydrocharition
4. 3220 Šljunkovite obale planinskih rijeka obrasle zeljastom vegetacijom;
5. 3240 Planinske rihjeke i vrbaci sive vrbe duž njihovih obala;
6. 3260 Vodeni tokovi sa vegetacijom vodenih ljutića (*Ranunculion fluitantis, Callitrichio-batrachion);*
7. 4060 Alpijske i borealne vrištine;
8. *4070 Klekovina bora Pinus mugho i dlakave alpske ruže *Rhododendron hirsutum;*
9. 4080 Subarktički i planinski niski vrbaci (*Salix sp*.)
10. 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima;
11. 6170 Alpijski i subalpijski travnjaci na karbonatima;
12. 6210 Poluprirodni suvi travnjaci sa facijecima žbunjaka (*Festuco-Brometalia*);
13. *6230 Vrstama bogati travnjaci tvrdače (*Nardus stricta*);
14. 62A0 Istočno-submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*);
15. 6410 Livade beskoljenke na karbonatnim, zatresećenim ili glinovito-pjeskovitim zemljištima (*Molinion caerulae*);
16. 6430 Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa;
17. 6450 Sjeverne borealne aluvijalne livade;
18. 6520 Planinske livade košanice;
19. 7140 Prelazne tresave;
20. 7230 Alkalne tresave ;
21. *7220 Izvori sa formacijama sedre (*Cratoneurion*);
22. 8120 Karbonatni sipari od gorskog do alpijskog pojasa (*Thlaspietea rotundifolii*);
23. 8140 Istočnomediteranski sipari;
24. 8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
25. 8310 Jame i pećine;
26. 9110 Acidofilne bukove šume (*Luzulo-fagetum*);
27. *9180 Šume velikih nagiva i klisura (*Tilio-Acerion*);
28. *91E0 Aluvijalne šume crne johe i gorskog jasena (*Alno-padion, Alnion incanae, Salicion albae);*
29. 91K0 Ilirske bukove šume (*Aremonio-Fagion*);
30. 91L0 Ilirske hrastovo-grabove šume (*Erythronio-Carpinion*);
31. 91M0 Panonsko-balkanske šume cera kitnjaka;
32. 9410 Acidofilne šume smrče (*Vaccinio-piceetea*);
33. *9530 (Sub)-mediteranske šume endemičnih crnih borova.

*Staništa koja su obilježena * su prioritetna za EU.*

Mahovine

Do sada je na Durmitorskom masivu, zajedno sa kanjonom rijeke Tare registrovano 80 jetrenjača (76 vrsta i 4 podvrste) i 383 prave mahovine (372 vrsta i 2 podvrste, 9 varijeteta), što predstavlja više od polovine poznatih taksona u flori mahovina Crne Gore. Kada su u pitanju prave mahovine, na području Durmitora su evidentirane sledeće vrste koje su zaštićene na nacionalnom nivou: *Buxbaumia viridis, Funaria microstoma, Dicranum viride, Orthotrichum patens, Ulota crispa, Campyliadelphus chrysophyllus, Hamatocaulis vernicosus i Lescuraea saviana.* Sa Aneksa V Habitat Direktive, na području Durmitora registrovano je 11 vrsta roda Sphagnum. Mahovine roda Sphagnum nisu zaštićene u Crnoj Gori, ali je inicijativa podnijeta
prije nekoliko godina. Sve lokacije na kojima je zabilježeno prisustvo vrsta roda Sphagnum su Natura 2000 staništa – 7140 Prelazne tresave.

Šumski ekosistemi

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i edukaciju, odmor i rekreaciju. U šumama nacionalnih parkova se prvenstveno ističu opšte korisne funkcije i imaju status javnog dobra. Takođe, imaju višestruku ulogu u kontekstu klimatskih promjena, povećanog rizika od požara i drugih štetnih uticaja. Ističu se bogatstvom biodiverziteta, sa različitim vrstama drveća i grmlja, što im osigurava stabilnost.
Zahvaljujući visinskoj razlici koja kreće od kanjona rijeke Tare (520 mnv) do planinskih vrhova od preko 2500 mnv i uticaja različitih fizičko-geografskih osobina, na Durmitoru je formirana raznovrsna vegetacija. Površina obrasla pod šumskom vegetacijom u NP Durmitor, prema posljednjoj inventuri zauzima gotovo 70% od ukupne površine Parka.
Glavne tipove šuma čine zajednice:

- *Aceri carpinetum orientalis* (šuma grabića - *Carpinus orientalis* sa maklenom - *Acer monspessulanum* i hrastom meduncem - *Quercus pubescens*). Ovo su šume najnižih i najtoplijih staništa južnih strana kanjona.
- Iznad pojasa *Aceri carpinetum orientalis* javlja se zajednica *Seslerio-Ostryetum carpinifoliae* (šuma crnog graba - *Ostrya carpinifolia* i jesenje šašike - *Sesleria autumnalis*) i obuhvata više, često strme strane gdje dominira prisustvo stijena.
- Po pukotinama stijena javljaju se zajednica *Pinetum nigrae* (šuma crnog bora - *Pinus nigra*). Crni bor je na takvim staništima pionirska vrsta, ali u ovim uslovima predstavlja trajni stadijum vegetacije koji zahtijeva strožiji režim zaštite.
- U prostornoj vezi sa ovom šumom pojavljuje se zajednica *Ostryo-Fagetum moesiacae* (šuma crnog graba - *Ostrya carpinifolia* i bukve - *Fagus moesiaca*). Staništa ove zajednice su sa stanovišta edafskih uslova znatno bolja od prethodnih. Zemljišta su dublja i svježija. Ekspozicija je sve rjeđe južna, pa je stepen mezofilnosti u njoj znatno veći. Zajednica uglavnom pokriva uzani pojas kojim se razdvajaju litice kanjona od strana u kojoj je kanjonska dolina usječena.
- Iznad ove zajednice, u vidu klinova pomiješana sa njom, pojavljuje se zajednica *Fagetum moesiacae* (bukova šuma), koja pokriva blage nagibe iznad kanjona na višim nadmorskim visinama. Zemljište je znatno dublje, svježe i bogatije humusom. Zahvata široki pojas i doseže do subalpskih visina.

- Na pojas bukovih šuma nastavljaju se šume *Abieto-fagetum* (šuma jele - *Abies alba* i bukve - *Fagus moesiaca*), a na ovu zonu i *Picetum excelsae* (smrčeve šume - *Picea excelsa*).
- Na prostoru Durmitorskog masiva determinisana je manja zajednica smrče i bijelog bora (*Piceto Pinetum silvestris*). Ova šuma je reliktnog i glacijalnog porijekla. U sebi sadrži neke elemente borovih šuma srednje Evrope.
- Iznad ove visinske zone javlja se najviši šumski pojas koji gradi šuma zajednice *Pinetum mughi* (šuma bora krivulja - *Pinus mughus).* Ona zauzima prostore do visine oko 2000m.
-

Tabela 2: *Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka*

Kategorija zemljišta	Površina (ha)	P %
Šuma	21,775.0	67.0
Šumsko zemljište	1,125.0	3.4
Nije šuma i nije šumsko zemljište	9,619.0	29.6
Ukupno:	**32,519.0**	**100**

Tabela 3:*Zastupljenost vrsta drveća u drvnoj zapremini*

Br.	Vrsta drveća	Površina (%)	Zapremina (%)
1	Smrča	28.7	30.8
2	Bukva	27.8	24.5
3	Jela	17.7	31.4
4	Cer	7.3	3.72
5	Crni grab	5.3	1.47
6	Obični grab	2.9	1.21
7	Crni bor	1.9	1.61
8	Kitnjak	1.0	0.86
9	Obična breza	1.0	0.24
10	Bijeli bor	0.9	0.6
12	Sitnolisna lipa	0.8	0.65
13	Klen	0.8	0.25
14	Jasika	0.7	0.55
15	Jasen crni	0.6	0.12
16	Jova	0.4	0.53
17	Mliječ	0.6	0.19
18	Gorski javor	0.3	0.43
19	Planinski javor	0.3	0.17
20	Divlja kruška	0.1	0.02
21	Lipa	0.1	0.09
22	Gorski brijest	0.1	0.08
23	Ostali tvrdi lišćari	0.4	0.42
24	Ostale vrste lišćara	0.1	0.06

Smrča, bukva, jela i su determinisane kao prevladavajuće vrste, što je i očekivano uzimajući u obzir njihovu dominaciju u šumskim ekosistemima na teritoriji Parka.

Tabela 4: *Ukupna površina i drvna zapremina šumskih sastojina u NP Durmitor (2017)*

Sastojinska pripadnost	Ukupna površina u NP		
	Površina ha	Zapremina m3	V m^3/ha
Šume kitnjaka i cera (*Quercus petraea* i Q*. cerris*)	600.0	68786	114.,6
Šume kitnjaka i graba (*Q. petraea* i *Carpinus betulus*)	25.0	3852	154.8
Šume graba (*Carpinus betulus*)	100.0	15566	155.7
Šume crnog graba (*Ostrya carpinifolia*)	75.0	2261	30.2
Šume crnog graba i crnog jasena (*O. carpinifolia* i *Fraxinus ornus*)	4,900.0	136494	27.9
Šume bukve i crnog graba (*Fagus moesiaca* i *Ostrya carpinifolia*)	2,175.0	97448	44.8
Šume bukve i kitnjaka (*Fagus moesiaca* i *Quercus petraea*)	75.0	37232	496.4
Šume bukve i graba (*Fagus moesiaca* i *Carpinus betulus*)	225.0	21507	95.6
Šume bukve (*Fagus moesiaca*)	1,800.0	301049	167.2
Šume jele i bukve (*Abies alba* i *Fagus moesiaca*)	1,075.0	386757	359.8
Šume jele, smrče i bukve (*Abies alba, Picea abies, Fagus moesiaca*)	1,775.0	355009	200.0
Šume jele i smrče (*Abies alba, Picea abies*)	1,350.0	686991	508.9
Šume smrče (*Picea abies*)	1,375.0	261469	190.2
Šume crnog bora (*Pinus nigra*)	1,975.0	382292	193.6
Šume bijelog bora i smrče (*Pinus sylvestris* i *Picea abies*)	25.0	2935	117.4
Ostale šume gde dominiraju lišćarske vrste drveća	175.0	50895	290.8
Šume bora krivulja (*Pinus mugo*)	3,900.0	/	/
Šume kleke (*Juniperus* sp)	150.0	/	/
UKUPNO	**21,775.0**	**2,810,544**	**129.1**

* šikare ispod taksacione granice (stabla ne prelaze prečnik od 10 cm)

Prema porijeklu šumske sastojine Parka su prirodno obnovljene visoke sastojine i imaju najveće učešće u površini sa *cca* 70%, dok izdanačke sastojine čine 29,6% i najmanje mješovite po porijeklu sa *cca* 0,44%

Prema kategoriji šuma u NP Durmitor su jednospratne sastojine i zauzimaju 52,2%, zatim sastojine sa tri ili više spratova 24,3% obrasle pristupačne površine i dvospratne 23,5% od ukupne površine šuma.

Prema stepenu sklopa, najveće učešće je sastojina sa nepotpunim sklopom (od 0,7) sa 34,5% zatim sa potpunim sklopom (sa 0,8) sa 23,8%, zatim rijetkim sklopom (od 0,5-0,6) sa *cca* 23,9% i najmanje sa veoma rijetkim i prekinutim sklopom (0,1-0,5) sa *cca* 17,8%.

Učešće površina obraslih podmladkom drveća ispod sklopa iznosi 20,7% od ukupne obrasle površine. Trave i biljke zauzimaju *cca* 25%, žbunje 6,4% i paprat 1,7%. Učešće podmlatka sa 20,7% govori o srednje dobrom stepenu podmlađivanja.

Sastojine u NP Durmitor su u najvećem procentu srednjodobne sastojine, sa preko 50% sastojina starosti 25-100 godina, 32.4% su šume starije od 100 godina, dok 17,6% otpada na šume starosti ispod 25 godina.

Gljive

Na području NP Durmitor registrovano je 300 vrsta gljiva, što predstavlja 1/4 od ukupnog broja konstatovanih gljiva u Crnoj Gori. Od broja konstatovanih vrsta na području NP Durmitor nalazi se 39 vrsta gljiva koje su zaštićene na nacionalnom nivou.
Vrste koje su prisutne u NP Durmitor i nalaze se na Preliminarnoj listi makromiceta Crne Gore, a nisu zaštićene zakonom su: *Astraeus hygrometricus, Bolbitius titubans, Butyriboletus subappendiculatus, Hericium coralloides, Hydnellum geogenium, Hygrophorus pudorinus, Lactifluus volemus, Morchella conica, Morchella elata, Cortinarius caperatus, Sparassis) brevipes, Tricholoma vaccinum, Pycnoporus cinnabarinus, Hydnum repandum, Laeticutis cristata.*

Beskičmenjaci

Fauna beskičmenjaka Durmitora je veoma raznovrsna, sa velikim brojem reliktnih i endemičnih vrsta, naročito među insektima, ali i dalje je nedovoljno proučena.
Najistraženija entomofaunistička grupa je *Noctuidae* sa 260 vrsta. Istražene su i: *Tipulidae* - 49 vrsta, *Trichoptera* - 95 vrsta, *Heterocera* (*Bombyces* i *Sphinges*) - 160 vrsta, *Tortricoidea* - 87 vrsta, *Heteroptera* (syn. *Hemiptera*) - 138 vrsta, *Noctuidae* - 260 vrsta, *Neuroptera* - 62 vrste, *Scolytidae* - 46 vrsta, *Collembola* - 75 vrsta, *Drosophillidae* - 34 vrste, *Pyralidae* - 77 vrsta, *Odonata* - 40 vrsta (što je 59,7% ukupnog prisustva u Crnoje Gori), *Coleoptera* -243 taksona, *Hymenoptera* - 28 taksona, *Orthoptera* - 21 takson.
U okviru faune *Syrphidae* (osolike muve), *Rhopalocera (Lepidoptera*) i *Tabanidae (Diptera)* pronađene su značajne, rijetke, ugrožene i endemične vrste za entomofaunu Durmitora. Kanjon Sušice (uključujući i područje Skakala) je najbolje proučeno i najbogatije područje surfidama u Crnoj Gori, sa ukupno zabilježenih 240 vrsta. U okviru entomofaune dnevnih leptira (*Rhopalocera*), utvrđeno je prisustvo 134 vrsta, što je veoma veliki broj u odnosu na do sada poznati cjelokupni sastav faune dnevnih leptira na teritoriji Crne Gore (192 vrsta).
U fauni *Carabidae* - trčkovi na Durmitoru preovlađuju vrste koje su raširene po Evropi, a naročito po srednjoj Evropi. Na Durmitoru je prisutno 76 vrsta, ili 54% ukupne evropske faune *Carabidae*. Endemita Balkanskog poluostrva, gdje spadaju i dinarske vrste ove familije, na Durmitoru ima ukupno 45, odnosno 32%. Pet vrsta predstavljaju prave endemite Durmitora, što je 3,5% od ukupnog broja.
U okviru familije *Alticinae* - buvači od 27 rodova registrovanih u Crnoj Gori, na Durmitoru je utvrđeno 17 rodova.
Na području Durmitor zastupljeno je 7 vrsta *Orthoptera* koje su endemi Crne Gore: *Leptophyes intermedia, Isophya clara, Poecilimon pseudomatus, Poecilimon nonveilleri, Poecilimon affinis dinaricus, Poecilimon albolineatus* i *Pachytrachis tumidus.*
U okviru endogejske faune tvrdokrilaca Durmitora pronađene su dvije vrste mikroftalamnih i depigmentisanih kratkokrilaca (*Staphylinidae*) iz roda *Leptuca* koje su nove za nauku: *Leptusa nonveilleri* i *Leptusa durmitoriensis. L. nonveilleri* pronađena je u smrčevoj šumi u okolini Crnog jezera, na nadmorskoj visini od oko 1450 m, dok je druga vrsta nađena u zoni bukove šume na 1800 mnv.
Iz porodice *Carabidae,* uzvodno od Đurđevića Tare, pronađena je mnogobrojna populacija nove vrste iz tribusa (*Anillini)* za koju je utvrđeno da pripada rodu *Winklerites*.
Proučavanja faune biljnih vaši i cikada Durmitora, izvršena su na preko 60 lokaliteta i njima je utvrđeno 184 vrsta iz 103 roda i 7 familija, vrsta *Streptopyx durmitoricus* je nova vrsta za nauku.

Na prostoru Parka registrovano je 9 zaštićenih vrsta insekata, a to su: običan jelenak (*Lucanus cervus*), običan osorožac *(Oryctes nasicornis*), običan svitac *(Luciola novaki*), alpska strižibuba *(Rosalia alpina*), običan lastin rep *(Papilio machaon*), prugasto jedarce *(Papilio podalirius*), sredozemni lastin rep *(Papilio alexanor*), crvenooki parnasovac *(Parnessius apollo*) i rusi mrav (*Formica rufa*).
Od ostalih pripadnika faune beskičmenjaka, ističe se fauna puževa (*Gastropoda*), i na ovom području do sada je opisano preko 90 vrsta. Među najčešćim predstavnicima izdvajaju se *Lymnea stagnalis*, *Planorbis planorbis*, *Deroceras agreste*, *Limax cinereoniger* i *Helix vladica*. Zaštićene vrste puževa: *Helix vladica, Helix dormitoris dormitory, Limax wohlberedti*, *Deroceras maasseni*.
Fauna jezera Durmitora pokazuje vrlo sličan sastav vrsta zooplanktona i bentosa, koji su karakteristični za oligotrofna jezera. U fauni zooplanktona nalazi se 33 vrsta *Cladocera*, 14 vrsta *Copepoda,* kao i *Ostracoda*. U fauni bentosa nalaze se: *Amphipoda* - 1 vrsta, *Hirudinea* - 1 vrsta, *Oligochaeta* - 1 familija, *Odonta* - 17 vrsta, *Plecoptera* - 2 familije, *Ephemeroptera* - 1 vrsta, *Trichoptera* - 2 vrste, *Megaloptera*, *Diptera* - 4 vrste, *Coleoptera* - 1 familija i *Hemiptera* - 3 vrste.

Fauna riba

Ihtiofaunu NP Durmitor oblikuju dva tipa vodenih staništa: vodeni tokovi i visokoplaninska jezera. Za razvoj ihtiofaune stvarni značaj ima uglavnom rijeka Tara, dok su jezera, iako brojna, naseljena isključivo alohtonim (unesenim) vrstama riba. Do danas je u durmitorskim jezerima zabilježno 5 vrsta riba, što je rezultat njihovog poribljavanja. Prva poribljavanja obavljena su početkom XX vijeka, kada je potočna pastrmka (*Salmo labrax m. fario*) prenesena iz rijeke Bukovice. Tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka poribljavanje je postalo intenzivnije, te je u više jezera unesena alpska jezerska zlatovčica (*Salvelinus alpinus*), a u neka i kalifornijska pastrmka (*Oncorhynchus mykiss*). U istom periodu ubačena je i nepredatorska vrsta - gaovica (*Phoxinus phoxinus*). U posljednjih pet godina zabilježena je pojava invazivne vrste - kinez (*Carassius auratus*).

Tabela 5: *Ihtiofauna durmitorskih jezera*

Vrsta	**Domaći naziv**	**Status**	**Međunarodni status**
Salmo labrax m. *fario*	potočna pastrmka	alohtona	-
Salvelinus alpinus	jezerska zlatovčica	alohtona	-
Oncorhynchus mykiss	kalifornijska pastrmka	alohtona	-
Phoxinus phoxinus	gaovica	alohtona	-
Carassius auratus	kinez	alohtona iinvazivna	-

Za razliku od planinskih jezera, po pitanju autohtonosti faune riba situacija u rijeci Tari je sasvim drugačija. U vodotoku rijeke Tare koji pripada NP Durmitor registrovano je osam vrsta riba i sve su autohtone.

Tabela 6: *Ihtiofauna u vodotoku Tare*

Vrsta	Domaći naziv	Status	Međunarodni status
Salmo labrax m. *fario*	potočna pastrmka	autohtona	IUCN -LC
Hucho hucho	mladica	autohtona	IUCN -VU
Thymallus thymallus	lipljen	autohtona	IUCN -LC
Barbus balcanicus	potočna mrena	autohtona	IUCN -LC
Chondrostoma nasus	skobalj	autohtona	IUCN -LC
Telestes agasi	jelšovka	autohtona	IUCN -LC
Phoxinus phoxinus	gaovica	autohtona	IUCN -LC
Cottus gobio	peš	autohtona	IUCN -LC; Direktiva o staništima (Annex II)

Legenda: LC - least concern (najmanja briga); VU – vulnerable (osjetljiva vrsta)

Fauna vodozemaca

Nacionalni park Durmitor predstavlja značajan centar diverziteta batrahofaune, s vrstama koje su raspoređene ili dominantno na čitavom području ili su vezane isključivo za određeni lokalitet. Od posebne važnosti za vodozemce su specifična mikrostaništa poput stalnih i povremenih lokvi, povremeni i stalni potoci, jezera, te vlažni šumski i livadski ekosistemi.
Na području NP Durmitor zabilježeno je 12 vrsta vodozemaca: obična krastača (*Bufo bufo*), zelena krastava žaba (*Bufotes viridis*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), gatalinka (*Hyla arborea*), velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus)*, livadska žaba (*Rana temporaria*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), grčka žaba (*Rana graeca*), šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), crni daždevnjak (*Salamandra atra*), obični ili mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*) i planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*).

U prvim istraživanjima batrahofaune, Durmitor se spominje kao stanište vrste crnog daždevnjaka (*Salamandra atra)*. Šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)* naseljava kanjonske listopadne šume i nije zabilježen u planinskom masivu, dok je planinski mrmoljak *(Ichthyosaura alpestris)* široko rasprostranjen po masivu, ali uvijek uz vodene ekosisteme. Obični ili mali mrmoljak *(Lissotriton vulgaris)* nalazi se na visinama iznad 1200 mnv.

Kada je riječ o vrstama iz reda Anura, široko rasprostranjenje vrste su žutotrbi mukača (*Bombina variegata)* i obična krastača (*Bufo bufo)*. Zelena krastača (*Bufotes viridis*) je rijetka.. Gatalinka (*Hyla arborea)* može se naći i na visočijim nadmorskim visinama čak do 1500 m, što nije tipično za ovu vrstu. Velika zelena žaba *(Pelophylax ridibundus),* livadska žaba *(Rana temporaria)* i šumska žaba *(Rana dalmatina)* su mjestimično zastupljene u livadskim i kanjonskim ekosistemima.

Posebno značajna vrsta je grčka žaba (*Rana graeca)* koja je Balkanski endem, čije je rasprostiranje vezano za kanjonske predjele rijeka Tare i Komarnice.

Tabela 7: *Pregled vrsta vodozemaca na području NP Durmitor*

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD
Red Anura						
Bufo bufo (obična krastača)	*ZZ*	/	LC	LC	III	/
Bufotes viridis (zelena krastača)	*ZZ*	/	LC	NT	II	IV
Bombina variegata (žutotrbi mukač)	/	/	LC	LC	II	II, IV
Hyla arborea (gatalinka)	*ZZ*	/	LC	NT	III	IV
Pelophylax ridibundus (velika zelena žaba	*ZZ*	/	LC	LC	III	V
Rana temporaria (livadska žaba)	/	/	LC	LC	III	V
Rana dalmatina (šumska žaba)	/	/	LC	LC	III	IV

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD
Rana graeca (grčka žaba)	*ZZ*	*Balkanski endem*	LC	LC	III	IV
Red Urodela						
Salamandra salamandra (šareni daždevnjak)	*ZZ*	/	LC	LC	III	/
Salamandra atra (crni daždevnjak)	*ZZ*	/	LC	*LC*	II	/
Lissotriton vulgaris (mali mrmoljak)	*ZZ*	/	LC	LC	III	/
Ichthyosaura alpestris (planinski mrmoljak)	*ZZ*	/	LC	NT	II	/

ZZ - Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta" Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga)

Rasprostranjenje vrsta vodozemaca po staništima:
Šumska staništa: obična krastača (*Bufo bufo),* zelena krastava žaba *(Bufotes viridis),* šumska žaba *(Rana dalmatina),* livadska žaba (*Rana temporaria),* gatalinka (*Hyla arborea),* šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra).*
Visokoplaninska staništa: livadska žaba (*Rana temporaria),* žutotrbi mukač *(Bombina varegata),* zelena krastava žaba *(Bufotes viridis),* velika zelena žaba *(Pelophylax ridibundus),* gatalinka *(Hyla arborea),* crni daždevnjak *(Salamandra atra),* planinski mrmoljak *(Ichthyosaura alpestris),* obični mrmoljak (*Lissotriton vulgaris).*
Livade: žutotrbi mukač (*Bombina variegata),* obična krastava žaba (*Bufo bufo),* livadska žaba (*Rana temporaria),* šumska žaba *(Rana dalmatina),* velika zelena žaba *(Pelophylax ridibundus),* gatalinka *(Hyla arborea).*
Jezera, potoci i lokve: obična krastača (*Bufo bufo),* zelena krastava žaba *(Bufotes viridis),* žutotrbi mukač *(Bombina variegata),* šumska žaba *(Rana dalmatina),* livadska žaba (*Rana temporaria),* gatalinka (*Hyla arborea),* planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris),* obični mrmoljak *(Lissotriton vulgaris)*
Rijeke: obična krastača *(Bufo bufo),* žutotrbi mukač (*Bombina variegata),* gatalinka *(Hyla arborea),* grčka žaba *(Rana graeca),* velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus).*

Fauna gmizavaca

Na prostoru Nacionalnog parka Durmitor do sada je zabilježeno 13 vrsta gmizavaca: sljepić (*Anguis fragilis*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), livadski gušter (*Lacerta agilis*), zelembać (*Lacerta viridis)*, obični smuk (*Zamenis longissimus*), smukulja (*Coronella austriaca*), barska bjelouška (*Natrix natrix),* riječna bjelouška (*Natrix tessellata*), poskok (*Vipera ammodytes*), šarka (*Vipera berus bosniensis*) i šargan (*Vipera ursinii*).

Mosorski gušter *(Dinarolacerta mosorensis*), balkanski endem i relikt je široko prisutan u razuđenom centralnom masivu Durmitora. Sljepić (*Anguis fragilis)* je prisutan na kanjonskim liticama i na višim grebenima Durmitora. Livadski gušter *(Lacerta agilis bosnica),* balkanski endem jedan je od najzastupljenijih guštera na području Parka, Oštroglavi gušter *(Dalmatolacerta oxycephala)* je potvrđen u kanjonu Komarnice i na Bukovici, dok se zelembać *(Lacerta viridis)* iako brojna vrsta, srijeće se na južnim padinama planine Durmitor, na nižim

nadmorskim visinama. Vrste poput zidnog guštera (*Podarcis muralis)* i mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis)* često dijele staništa, a lokalno mogu biti i dominantne.
Poskok (*Vipera ammodytes)* je najrasprostranjenija otrovnica, prisutna do 1700 mnv, dok je šarka (*Vipera berus)*, prisutna iznad 1500 mnv u kanjonu rijeke Tare sa podvrstom bosanski šargan (*Vipera berus bosniensis*) koji je balkanski endem. Šargan (*Vipera ursinii)* se izdvaja kao najrjeđa zmija, ograničena na nekoliko izolovanih lokaliteta između 1350 i 1950 mnv. Barska bjelouška *(Natrix natrix)* i riječna bjelouška (*Natrix tessellata*) naseljavaju kanjon rijeke Tare. Smukulja *(Coronella austriaca)* se javlja sporadično na sunčanim, kamenitim lokalitetima, dok se obični ili Eskulapov smuk (*Zamenis longissimus)* nalazi samo u kanjonu rijeke Tare, na visinama do 1000 mnv.

Tabela 7: *Pregled vrsta gmizavaca na području NP Durmitor*

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD
Red: Squamata						
Anguis fragilis (slepić)	ZZ		LC	LC	III	/
Podarcis muralis (zidni gušter)	ZZ		LC	LC	II	IV
Dinarolacerta mosorensis (mosorski gušter)	ZZ	Balkanski endem	VU	VU	III	II,IV
Dalmatolacerta oxycephala (oštroglavi gušter)	ZZ		LC	LC	III	IV
Lacerta agilis bosnica (livadski gušter)	ZZ	Balkanski endem	LC	LC	III	IV
Lacerta viridis (zelembać)	ZZ		LC	LC	II	IV
Zamenis longissimus (eskulapov smuk)	ZZ		LC	LC	II	IV
Coronella austriaca (smukulja)	ZZ		LC	LC	II	IV
Natrix natrix (barska bjeluška)	ZZ		LC	LC	III	/
Natrix tesselata (riječna bjelouška)	ZZ		LC	LC	III	IV
Vipera ammodytes (poskok)	/	Balkanski endem	LC	LC	II	IV
Vipera berus bosniensis (šarka)	/		LC	LC	III	/
Vipera ursinii (šargan)	/		VU	VU	II	II,IV

ZZ - Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Rasprostranjenje vrsta gmizavaca po staništima:
Šumska staništa: poskok (*Vipera ammodytes),* šarka(*Vipera berus bosniensis)*, obični smuk (*Zamenis longissimus),* smukulja (*Coronella austriaca),* livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica),* zidni gušter (*Podarcis muralis).*

Visokoplaninska staništa: oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala),* šargan (*Vipera ursinii),* šarka (*Vipera berus bosniensis),* poskok (*Vipera ammodytes),* smukulja (*Coronella austriaca),* barska bjelouška *(Natrix natrix).*
Kamenjari: zidni gušter (*Podarcis muralis),* mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis),* oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala),* poskok (*Vipera ammodytes),* šarka (*Vipera berus bosniensis),* šargan (*Vipera ursinii).*
Livade: livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica), sljepić (Anguis fragilis),* zelembać (*Lacerta viridis),* obični smuk (*Zamenis longissimus),* šarka *(Vipera berus bosniensis),* poskok (*Vipera ammodytes).*
Jezera: riječna bjelouška (*Natrix tesselata),* barska bjelouška (*Natrix natrix),* poskok (*Vipera ammodytes),* šarka *(Vipera berus bosniensis),* smukulja (*Coronella austriaca),* sljepić (*Anguis fragilis),* livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica),* zidni gušter (*Podarcis muralis),* mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis).*
Rijeke: poskok (*Vipera ammodytes),* šarka (*Vipera berus bosniensis),* obični smuk (*Zamenis longisimus),* smukulja (*Coronella austriaca),* barska bjelouška (*Natrix natrix),* riječna bjelouška (*Natrix tessellata),* zelembać (*Lacerta viridis),* sljepić (*Anguis fragilis).*

Fauna ptica

Nacionalni park Durmitor spada među najvrednija ornitološka područja u Crnoj Gori. Na njegovoj teritoriji, uključujući i kanjon rijeke Tare, do sada je zabilježeno 172 vrste ptica, od čega 112 vrsta ima status gnjezdarica. Dominantna staništa uključuju alpske i subalpske zone, planinska jezera, staništa bora krivulja, kao i široke površine četinarskih, mješovitih i listopadnih šuma. Na osnovu ovih podataka, Park je uvršten u mrežu IBA (Important Bird Area) lokaliteta, što potvrđuje njegov međunarodni značaj za očuvanje faune ptica.
Najznačajnije gnjezdarice parka su: *Pernis apivorus, Circaetus gallicus, Aquila chrysaetos, Falco tinnunculus, Falco peregrinus, Alectoris graeca, Perdix perdix, Coturnix coturnix, Tetrao urogallus, Bubo bubo, Otus scops, Aegolius funereus, Caprimulgus europaeus, Picoides tridactylus, Picus canus, Picus viridis, Lullula arborea, Alauda arvensis, Turdus torquatus, Saxicola rubetra, Monticola saxatilis, Parus montanus, Eremophila alpestris, Regulus regulus.*

Rasprostranjenost vrsta po staništima:
Četinarske i mješovito četinarsko-listopadne šume: lještarka (*Bonasa bonasia*), tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), crna žuna (*Dryocopus martius*)
Listopadne šume sa dominacijom bukve, javora i graba: kukavica (*Cuculus canorus*), kobac (*Accipiter nisus*), šumska sova (*Strix aluco*), žuna (*Picus viridis*), sojka (*Garrulus glandarius*), siva muharica (*Muscicapa striata*), kos (*Turdus merula*), velika sjenica (*Parus major*), žutovoljka (*Emberiza citrinella*)
Planinske listopadne šume: planinski djetlić (*Dendrocopos leucotos*)
Visokoplaninski kamenjari i pašnjaci: suri orao (*Aquila chrysaetos*), planinska ševa (*Eremophila alpestris*), žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*), planinski vrabac (*Montifrigilla nivalis*), jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), kos kamenjar (*Monticola saxatilis*), planinski popić (*Prunella collaris*), lješnjikara (*Nucifraga caryocatactes*)

Visokoplaninske stijene i kamenjari: žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*), buljina (*Bubo bubo*), puzgavac (*Tichodroma muraria*), bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*),
Mozaičan raspored kamenjara i pašnjaka od 1500 do 2000 mnv: pupavac (*Upupa epops*), gavran (*Corvus corax*), suri orao (*Aquila chrysaetos*), planinski popić (*Prunella collaris*),

obična ševa (*Alauda arvensis*), svrčak (*Lanius collurio*), lještarka (*Tetrastes bonasia*), tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), veliki djetlić (*Dendrocopus major*), lješnjikara (*Nucifraga caryocatactes*), jelova sjenica (*Parus ater*), obična zeba (*Fringilla coelebs*), krstokljun (*Loxia curvirostra*)

* *Spisak vrsta ptica sa statusima dat je u Prilogu ovog dokumenta*

Fauna sisara

Kako je lov na krupne sisare bio jedan od hobija vladarskih porodica u Crnoj Gori, zaštita području Durmitora datira od 1907. godine kada tadašnjim zakonskim regulativama dio planinskog masiva Durmitora zajedno sa Crnim jezerom dobio status zaštićenog područja, između ostalog zbog jedinstvene faune krupnih sisara, iako nijesu bila sprovedena njihova istraživanja. Svrha zakonskih regulativa je bila zaštita od prekomjernog lova, ali i prepoznavanja ovog područja kao važnog centra biodiverziteta koji treba očuvati i zaštiti.
Kada se ističu prirodne vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor onda se navodi i fauna sisara kao jedna od njih. Raniji podaci su veoma oskudni i malo su poznata istraživanja sisara ovog zaštićenog područja. Autori studija i naučnih radova o Durmitoru većinom su se ograničavali na lovne vrste sisara. Čak i u obrazloženju namijenjenom UNESCU, prilikom podnošenja predloga za upisivanje Durmitora na listu Svjetske prirodne baštine, o fauni sisara nije moglo mnogo da se navede, jer predlagači nisu mogli da nađu gotovo nikakvu dokumentaciju o istraživanjima. Istaknuto je, da fauna sisara nije detaljno proučena i dovoljno istražena. Najčešće su planinari, usputni biolozi i ljubitelji prirode sakupljene podatake odnosili sa sobom ne ostavljajući nikakav pisani dokument.
Durmitorska fauna sisara je po mnogo čemu jedinstvena, osobita i izvorno netaknuta. Tokom poslednjih godina istraživanja registrovane su 43 vrste od kojih: 7 vrsta iz Reda Insectivora, 11 vrsta iz Reda Chiroptera, 11 vrsta iz Reda Rodentia, 1 vrsta iz Reda Lagomorpha, 3 vrste iz Reda Artiodactyla i 6 vrsta iz Reda Carnivora, što predstavlja 50% od ukupno poznatih vrsta sisara u Crnoj Gori. Od ukupnog broja konstatovanih vrsta 25 vrsta sisara uživa vid zaštite na nacionalnom i međunarodnom nivou.
Zoogeografska slika faune sisara Nacionalnog parka Durmitor prema dosadašnjim istraživanjima, analizama vrsta i podvrsta, određena je prvenstveno sa dva specifična centra rasprostranjenja i nastanka koji daju upečatljivost i jedinstvenost po osnovnim odlikama, a to su kanjon rijeke Tare i masiv planine Durmitor. Oba centra sa svojim jedinstvenim, izvornim, specifičnim, istorijskim postankom, geomorfološkim, biološkim, speleološkim i mnogim drugim elementima daju osnovni temelj, pečat, genotip, fenotip i distribuciju vrsta u njihovom rasprostranjenju. Sa jedne strane kanjon rijeke Tare sa osobitim klimatskim elementima gdje postoji donekle mediteransko-srednjeevropski uticaj na faunu sisara, a sa druge strane masiv Durmitora po posebnim geomorfološkom postanku, ledničkim uvalama, cirkovima, jedinstvenim prirodnim reliktnim fenomenima, alpskim livadama i pašnjacima, okomitim kamenjarima, točilima i siparima uslovili su razvoj alpsko-arktijsko faune sisara sa borealnim elementima. Ekosistemska i biomska pripadnost faune sisara na Dumitoru diktirana je i određena nadmorskim visinama (od kanjona rijeke Tare (520 mnv) do planinskih vrhova i kamenjara u masivu Durmitor (od preko 2500 mnv). Uprkos prirodnim, geomorfološkim i klimatskim uslovima oštrih razgraničenja za sisare djelimično ne postoji.

Rasprostranjenje vrsta sisara po staništima:

Alpski ekosistemi kamenjara, sipara i točila: divokoza (*Rupicapra rupicapra),* dinarska voluharica *(Dinaromys bogdanovi).*
Alpski ekosistemi pašnjaka i travnjaka: divokoza (*Rupicapra rupicapra),* mrki medvjed *(Ursus arctos),* sivi vuk *(Canis lupus),* dinarska voluharica *(Dinaromys bogdanovi),* evropski zec *(Lepus europaeus),* mala lasica *(Mustela nivalis),* planinska rovčica *(Sorex alpinus).*
Alpski i subalpski ekosistem mješovite šume (jele, smrče i bukve): divokoza (*Rupicapra rupicapra),* srna (*Capreolus capreolus),* divlja svinja *(Sus scrofa),* sjeverni bjelogrudi jež *(Erinaceus roumanicus),* evropski jež *(Lepus europaeus),* vjeverica *(Sciurus vulgaris),* mrki medvjed *(Ursus arstos),* sivi vuk *(Canis lupus),* šakal *(Canis aureus),* lisica *(Vulpes vulpes),* kuna bjelica *(Martes foina),* širokouhi ljiljak *(Barbastella barbastellus),* širokouhi večernjak *(Myotis blythii),* večernjak *(Myotis emerginatus),* veliki potkovičar *(Rhinolophus ferrumequinum),* mali potkovičar *(Rhinolophus hipposideros).*
Alpski i subalpski ekosistem četinarskih šuma (smrče i bijelog bora): divokoza (*Rupicapra rupicapra),* srna *(Capreolus capreolus),* sjeverni bjelogrudi jež *(Erinaceus roumanicus),* mrki medvjed *(Ursus arctos),* sivi vuk *(Canis lupus),* šakal *(Canis aureus),* lisica *(Vulpes vulpes),* divlja mačka *(Felis silvestris),* vjeverica *(Sciurus vulgaris), Mustela nivalis, Martes foina, Sorex alpinus, Rhinolophus ferrumequinum, Rhinolophus hipposideros*
Visokoplaninski ekosistem pojasa bora krivulja i kleke: *Rupicapra rupicapra, Ursus arctos, Canis lupus, Dinaromys bogdanovi.*
Kanjonske listopadne šume sa okomitim kamenjarima i listopadnom šumom (niže nadmorske visine): *Rupicapra rupicapra, Capreolus capreolus, Sus scrofa, Canis lupus, Canis aureus, Ursus arctos, Vulpes vulpes, Glis glis, Martes foina, Mustela nivalis, Meles meles, Rhinolophus ferrumequinum, Rhinolophus hipposideros, Myotis blythii, Myotis emerginatus, Pipistrellus pipistrellus, Pipisstrellus pygmaeus, Hypsugo savii*
Kanjonske mješovite četinarsko-listopadne šume (jele, bukve i bijelog bora) (više nadmorske visine): *Rupicapra rupicapra, Capreolus capreolus, Sus scrofa, Ursus arctos, Canis lupus, Felis silvestris, Vulpes vulpes, Glis glis, Martes foina, Meles meles, Rhinolophus euryale, Myotis emerginatus, Pipistrellus pipistrellus, Pipistrellus pygmaeus, Hypsugo savii*
Mozaični raspored livada i šumskih ekosistema: *Rupicapra rupicapra, Capreolus capreolus, Sus scrofa, Canis lupus, Canis auratus, Ursus arctos, Felis silvestris, Vulpes vulpes, Rhinolophus ferrumequinum, Rhinolophus hipposideros, Rhinolophus hipposideros, Myotis blythii, Barbastella barbastellus*
Rječni ekosistem: *Lutra lutra.*
Pećine: *Rhinolophus ferrumequinum, Rhinolophus hipposideros, Rhinolophus euryale, Myotis emerginatus, Pipistrellus pipistrellus.*

** Spisak vrsta sisara na području NP Durmitor dat je u Prilogu ovog dokumenta*

2.1.3. Geodiverzitet

Geomorfologija i geologija

Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru Nacionalnog parka i šireg područja oblikuju Durmitor i čine ga mnogo čemu najimpozantnijom planinom Dinarida. Osnovna geomorfološka podjela područja podrazumijeva četiri specifične prostorne cjeline sa naglašenom fizionomijom: površ Jezera, masiv Durmitora, kanjon rijeke Tare i masiv Sinjajevine. Površ Jezera predstavlja zaravnjen plato nadmorske visine od 1300 do 1500 mnv i vezuje planinske lance Durmitora sa kanjonskom dolinom Tare. Masiv Durmitora predstavlja

markantnu reljefnu cjelinu koja je ispresijecana mnogobrojnim kanjonima rijeka i potoka, sa velikim brojem vrtača, uvala, zaravni, planinskih oka i drugih karstnih tvorevina, kao poseban fenomen prirode. Kanjon Tare, kao jedinstvena pojava po svojoj dubini od 1000 m, a mjestimično i 1300 m, dužinom od 78 km prostire se od ušća Bistrice do Šćepan polja (opština Plužine). Sinjajevina je prostrana planinska visoravan, duga oko 40 km i široka oko 15 km, koja leži u polukrugu dubokog kanjona Tare. Ona je najveća krečnjačka zaravan - površ u Crnoj Gori.

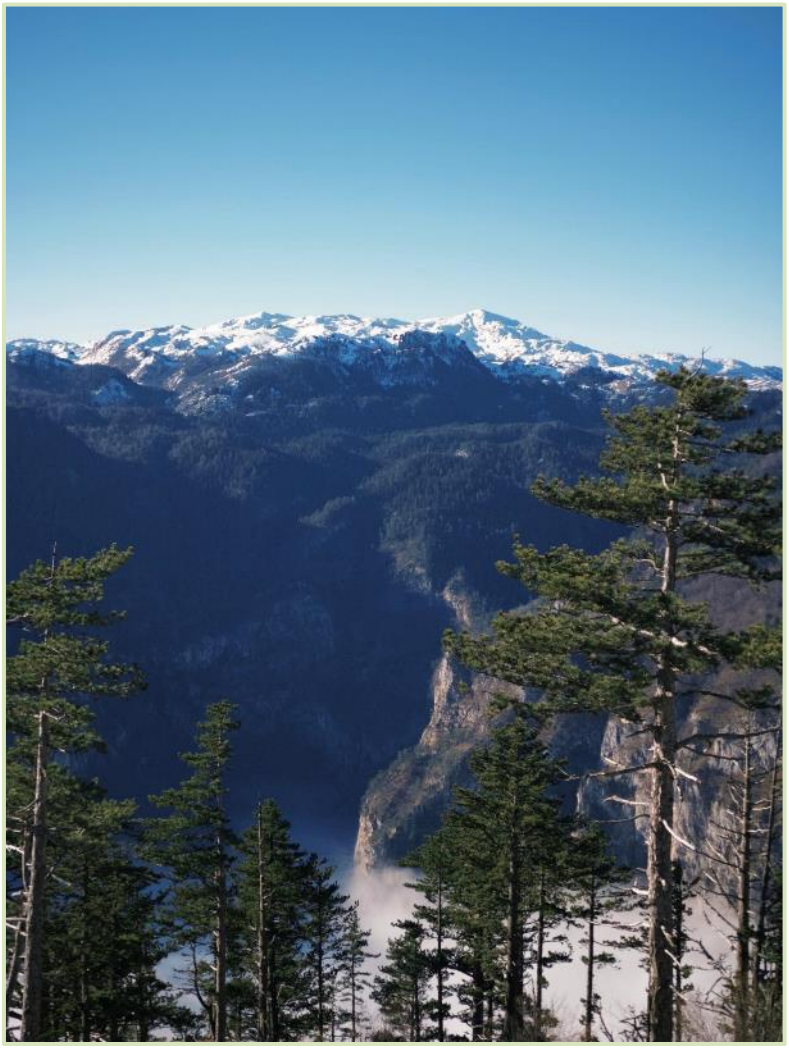

Reljefna specifičnost Durmitora je velika visinska razlika na malom rastojanju. Uzdizanje masiva Durmitora sa visokih zaravni, prosječne visine 1450 m, preko kojih vode mnogi putevi, zatim raščlanjenost masiva na brojne grebene čini ovu planinu pristupačnom do najviših vrhova. Prema istorijskom specifičnom geomorfološkom postanku posebno se izdvajaju: Bobotov kuk, Međed, Savin kuk, Prutaš i Šareni pasovi, jer predstavljaju vrhove koji su iznad 200 mnv, a uzdigli su se među poslednjim i najmlađim, što je specifično i jedinstveno da se mlađi vrhovi uzdižu poslednji, a bivaju visinom iznad starijih. Na Durmitoru se nalazi više od 40 vrhova viših od 2000 m, od kojih je najviši Bobotov kuk sa 2523 m, a najniži teren je nizvodno od ušća Sušice u Taru, gdje je nadmorska visina oko 515 m, tako da je visinska amplituda na prostoru NP Durmitor preko 2000 m.

Durmitor je svojim geografskim položajem, visinom i vrlo razvijenom predglacijacijom krškim reljefom, predstavljao povoljan prostor za razvoj glacijalnih oblika reljefa. Glacijacija Durmitora ostavila je i do danas dobro očuvane tragove. U velikom dijelu to su dominatni erozioni i akumulacioni oblici reljefa. Glacijalnog porijekla su i brojna planinska jezera, koja spadaju u najljepše hidrološke pojave i oblike u Crnoj Gori. Šire područje teritorije Žabljaka izgrađuju tvorevine trijaske, jurske i kredne starosti i kvartarni sediment. Morene pokrivaju velike površine na Jezerskoj visoravni, Sinjavini i na padinama Durmitora. Sastoje se od lednicima zdrobljenog materijala, pjeskovito-glinovitog i šljunkovitog, haotično izmiješanog, u kojem se nalaze mjestimično i blokovi od više desetina kubika, kao i poluzaobljeni komadi prečnika od 0.1 do 1.0 m. Morene mjestimično predstavljaju tzv. “bedeme” (čeone i bočne morene) sa debljinom morenskih naslaga od 50 do 100 m. Morenski materijal potiče sa terena koji je erodovan glečerima (lednicima). Područje Parka pripada tzv. Durmitorskoj tektonskoj jedinici, koja je sa sjevera i sjeveroistoka navučena na tzv. Visoki krš. Teren Durmitorske geotektonske jedinice izgrađuju klastični sedimenti paleozoika i donjeg trijasa, karbonatne, vulkanske i silicijske stijene srednjeg trijasa.

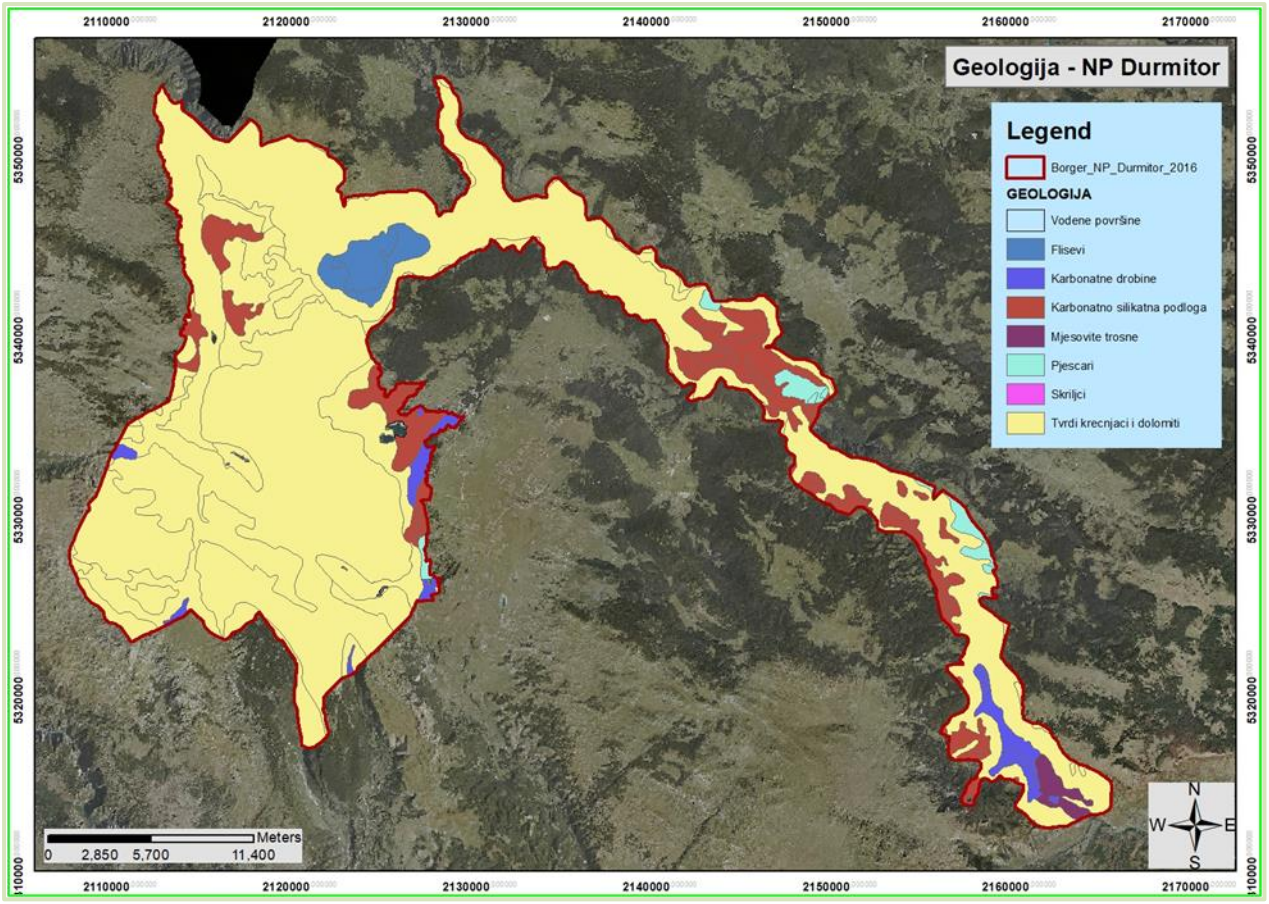

Mapa 6: *Geološka mapa NP Durmitor*

Pedologija

Područje Parka pripada tzv. durmitorskoj tektonskoj jedinici, koja je sa sjevera i sjeveroistoka navučena na tzv. Visoki krš. Teren Durmitorske geotektonske jedinice izgrađuju klastični sedimenti paleozoika i donjeg trijasa, karbonatne, vulkanske i silicijske stijene srednjeg trijasa, 15 karbonatne stijene gornjeg trijasa, jure, tvorevine dijabaz-rožnačke formacije i jure, jezerski neogeni sedimenti, glacijalni, deluvijalni i aluvijalni sedimenti kvartarne starosti. Vrtače kao oblik površinske kraške erozije značajno su zastupljene na području Žabljaka, a prevashodno na onim lokalitetima koji nisu bili zahvaćeni procesom glacijacije. Na ovom području zapaža se nekoliko vrtača, od koji se izdvajaju Njegovuđa i Žugića bare. Neke od uvala imaju i svoje kratke ponornice. Zemljište na području Durmitora formirano je na osnovu pedogenetskih činilaca, a najviše pod uticajem geološke podloge, reljefa, klime i vegetacije. Najveći dio područja nalazi se pod lesiviranim smeđim i humusnim kisjelim zemljištima. Manje površine se nalaze pod smeđim podzolastim, a još manje pod smeđim zemljištima. Hipsometrijski, idući ka planinskim vrhovima, smeđa lesivirana i humusna smeđa zemljišta zamjenjuju krečnjačke crnice ili rendzine. Prostorno manje zone su sa crvenicom, aluvijalnim zemljištima i tresetom. Na ovom području izdvojeno je više sistematskih jedinica: organogena krečnjačka crnica, organomineralna krečnjačka crnica, posmeđena crnica, smeđe zemljište (na krečnjaku ili mješavina krečnjaka i silikatnih stijena), lesivirano smeđe zemljište (mješavina krečnjaka i silikatnih stijena), humusno kisjelo smeđe zemljište (na eruptivnim bazičnim stijenama), smeđe podzolasto zemljište, humusnogvožđeviti podzol, crvenica nastala raspadanjem

krečnjaka (na dnu vrtača), aluvijalna zemljišta pored vodotokova i jezera. Zahvaljujući dinamičkim procesima javljaju se skeletna zemljišta. Mjestimično se javlja i treset.

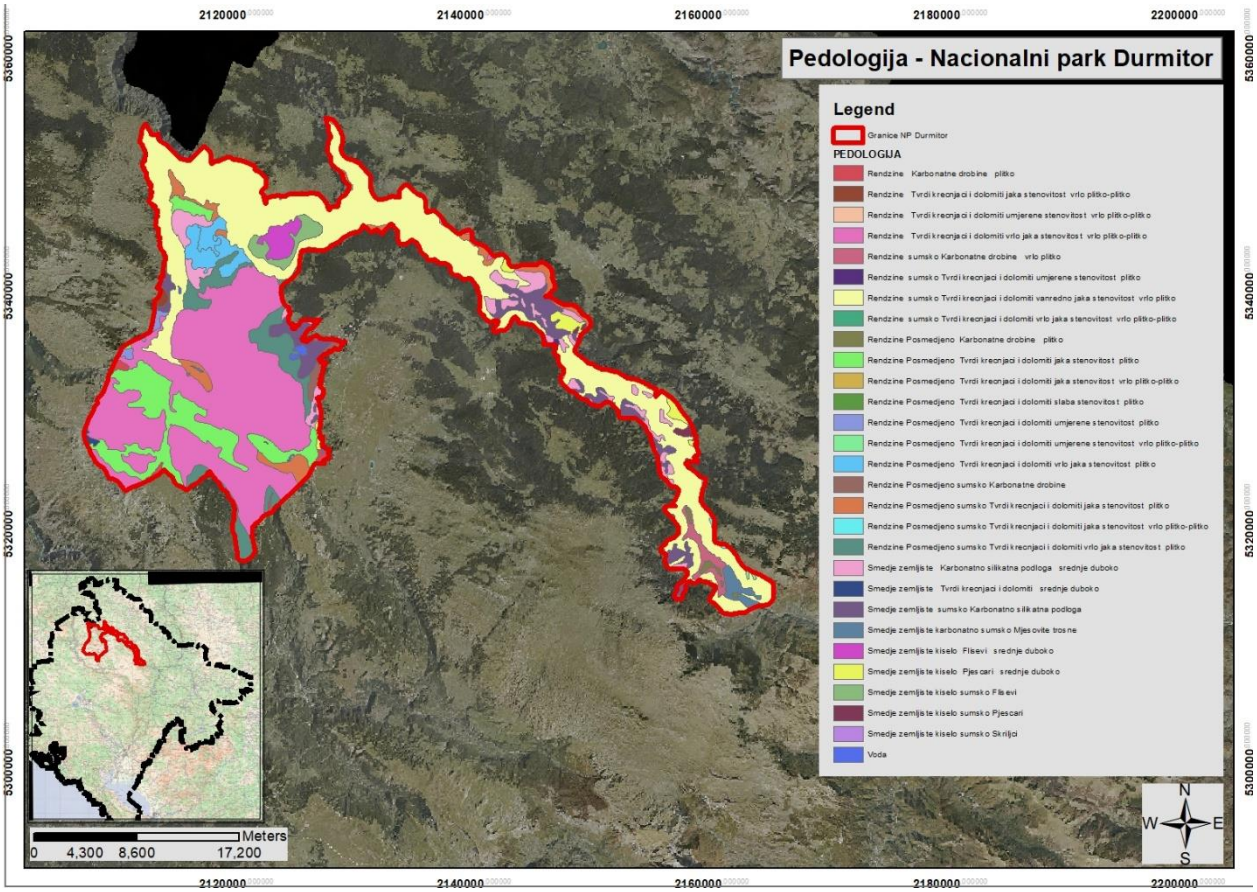

***Mapa 7**: Pedološka mapa NP Durmitor*

2.1.4. Hidrologija

Geološki Durmitor se sastoji od vodopropusnih, vodonepropusnih i slabo propusnih stijena, kao i kvartarnih sedimenta, koji zajedno oblikuju hidrološki režim i utiču na formiranje brojnih vodenih akumulacija.

Na području Durmitora su izražene različite hidrografske pojave. Na ovom prostoru srećemo kanjonske rijeke, rijeke ponornice, kraška vrela, ledene pećine, ostatke glečera, glacijalna jezera itd. Nacionalni park Durmitor obuhvata osnovni masiv Durmitora, zajedno sa kanjonima Tare, Drage i Sušice, kao i gornjim dijelom kanjonske doline Komarnice. Ovo područje se odlikuje bogatstvom vodnih tokova i specifičnim hidrološkim fenomenima, među kojima je najznačajnija rijeka Tara, koja teče kroz jedan od najdubljih kanjona u Evropi. Pored površinskih tokova, rijeka Tara dobar dio svojih voda prima i od brojnih vrela. Nizvodno od Đurđevića Tare, značajna vrela su: Ljutica, Bukovi, Bjela vrela, Bajlovića sige i Slatinske Dubrave. Nizvodno od Tepaca, sa lijeve strane, poznata vrela su Nikovići i Vlaški usovi. Osim Tare, Durmitor je poznat i po veoma očuvanim glečerskim jezerima, poznatim kao "gorske oči", koja čine jedinstvenu hidrološku baštinu. Pored ovih jezera, postoje i manje vodne akumulacije koje predstavljaju prelaz između jezera, lokvi i bara.
Među jezerima se posebno ističe Crno jezero (Veliko i Malo), za koje je karakteristična pojava bifurkacije. Podzemni tokovi voda iz Crnog jezera otiču u slivove dviju rijeka - rijeke Tare na sjevero-istoku i rijeke Pive, odnosno Komarnice na jugo-zapadu; tako da Crno jezero predstavlja vododjelnicu izmedju ova dva riječna sliva. Osim njega značajna su i druga jezera, poput Škrčkog (Veliko i Malo), Zminjeg, Pošćenskog, Vražjeg, Ribljeg, Valovitog, Modrog, Barnog, Sušičkog, Zabojskog i Zminičkog jezera. Ovaj prostor je takođe prepoznatljiv po jezerima-lokvama, kao što su Goveđa jezera, Srablje jezero, Zeleni vir, Lokve bare u Ražanom polju i Suva lokva.
Durmitor je, zbog svojih hidrografskih specifičnosti, ključan za očuvanje biodiverziteta i upravljanje vodnim resursima, kao i za razvoj turizma.

2.1.5. Predione odlike

Durmitor, zahvaljujući očuvanim i autentičnim ekosistemima predstavlja jedno od rijetkih područja u Evropi s visokim prirodnim potencijalom. Uprkos određenim pritiscima, većina ekosistema je u izuzetnom stanju, što Durmitor čini pogodnim za praćenje globalnih ekoloških promjena kao referentna tačka. Unapređenje ekološke svijesti, efikasna primjena zakona o zaštiti prirode i jačanje državne podrške nacionalnim parkovima mogu osigurati dugoročnu zaštitu i održivu valorizaciju ovog prostora. Neistraženi predjeli Parka i nepristupačna područja nude potencijal za naučna istraživanja.

Visokoplaninski predjeli

Durmitor se odlikuje izrazito očuvanim visokoplaninskim predjelima, koji obuhvataju zone iznad 1700 m nadmorske visine i poklapaju se sa gornjom granicom šuma i golim planinskim vrhovima. Ove prostore karakteriše borealna klima sa svježim ljetima, specifična vegetacija poput bora krivulja (*Pinetum mughi*) i kleke (*Juniperus communis*), kao i travnate zajednice koje postepeno prelaze u kamenjare, a na najvišim vrhovima prisutni su trajni snježnici. Antropogeni uticaji u ovom području su minimalni ili potpuno izostaju.

Reljef Durmitora čini pet planinskih lanaca različitih širina i visina, nastalih kombinacijom tektonskih pokreta i spoljašnjih erozivnih procesa. Sjeverni niz (Pirlitor, Ćurevac, Štuoc, Crvena greda) prati kanjon Tare. Srednji niz, najviši u masivu, obuhvata vrhove poput Savin kuka, Šljemena, Bobotovog kuka (2523 m – najviši vrh), te formira amfiteatralna udubljenja između svojih ogranaka (npr. Lokvice, Valoviti do). Niz "Durmitorskog fliša" uključuje vrhove poput Prutaša i Ranisave i povezuje se sa srednjim nizom u zoni Zubaca, zatvarajući udubljenja poput Škrka i Pošćenske doline. Južni niz (Ivica, Lojanik, Ružica) najduži je i pruža se do kanjona Pive, dok jugozapadni niz (greben Buručkovca) prati kanjon Komarnice i djelimično se nalazi u zaštitnoj zoni Nacionalnog parka.

Visinska razlika na području NP Durmitor iznosi preko 2000 metara — od najniže tačke kod ušća Sušice u Taru (515 m) do Bobotovog kuka (2523 m) — što ga čini jedinstvenim prostorom značajne morfološke raznovrsnosti i izuzetne ekološke vrijednosti.

Planinski predjeli

Obuhvataju subalpsku zonu Durmitora, na nadmorskim visinama između 1500 i 1700 metara. Ovaj predio karakterišu prostrane košanice i pašnjaci, mozaik četinarskih i bukovih šuma, te sezonska stočarska naselja – katuni, čiji je antropogeni uticaj minimalan.

Klimatski uslovi odgovaraju vlažnoj borealnoj klimi sa svježim ljetima. Dominantna šumska zajednica u ovoj zoni je *Piceeto excelsae* (smrčeve šume), dok se u nižim dijelovima javljaju i

Fagetum moesiacae subalpinum (subalpska bukova šuma), te mješovite šume bijelog bora i smrče (*Piceo-Pinetum illiricum*). Livadsko-pašnjačke površine pokrivaju biljne zajednice poput *Festucetum pseudoxanthinae* i *Genisto-Festucetum spadicae*.
Ovaj tip predjela ima važnu ulogu u očuvanju prirodne raznovrsnosti Durmitora, a njegova kombinacija prirodnih elemenata i tradicionalne stočarske upotrebe doprinosi jedinstvenosti pejzažnog i ekološkog identiteta ovog prostora.

Predio planinskih visoravni
Predstavlja prelaznu zonu između planinskih lanaca i kanjonskih dolina, prepoznatljiv po talasastom reljefu sa kupastim brežuljcima, vrtačama, uvalama i plitkim visećim dolinama. Ovaj tip predjela je najrasprostranjeniji i najkarakterističniji za Nacionalni park Durmitor.
Smješten je u visinskom pojasu do 1500 m.n.v., u uslovima planinske klime sa toplim ljetima. Dominantna vegetacija uključuje bukove šume (*Fagetum montanum moesiacae*), smrčeve i mješovite šume (*Piceetum excelsae montanum*, *Abieto-Fagetum*), te livadsko-pašnjačke zajednice (*Festuco-Agrostidetum*, *vlasulja-crnogriva*), koje pokrivaju dublja zemljišta na ravnijim terenima.
Za razliku od viših zona, ovaj predio je pod znatnim antropogenim uticajem – naselja, sezonski katuni, kao i infrastruktura (putevi, koridori), posebno u područjima visoravni Jezera, Pive, Drobnjaka, Malocrnogorskog platoa i Nedajsko-Kneževićke površi.
Površ Jezera (1300–1500 m) je zaravnjen glacijalni plato s talasastim reljefom, povezan s Drobnjačkom površi preko Vrtoč polja.
Malocrnogorski plato između kanjona Tare i Sušice ima dva nivoa – viši (Ograda, 1600 m) i niži (1450 m), koji pripadaju istom morfogenetskom sistemu kao površ Jezera.

Nedajsko - Kneževićka površ, u zaleđu sela Nedajno i Kneževići, visine oko 1450 m, dio je istog kraško – glacijalnog komleksa.
Na desnoj strani Tare nalaze se manje površi – Crvena Lokva, Vaškovo, Kosanica, Glibaći i Ograđenivca, visinski usklađene s površima Jezera
Pivsko-Drobnjačka površ leži van granica NP Durmitor, ali je morfološki i visinski povezana s ostalim zaravnima.
Ovaj predio ima visoku pejzažnu vrijednost, a njegova raznovrsnost i pristupačnost čine ga ključnim dijelom prostorne strukture parka.

Predio kanjona
Predio kanjona obuhvata koridore rijeke Tare i njenih pritoka, predstavljajući jednu od najupečatljivijih i najatraktivnijih cjelina pejzaža Nacionalnog parka Durmitor. Kanjon Tare, zbog svoje impozantne dubine i očuvanosti, daje poseban karakter ovom prostoru. Ovaj predio odlikuje se umjereno toplom i vlažnom klimom sa toplim ljetima, što predstavlja prijelaz između umjereno-kontinentalne i planinske klime. Visinski obuhvata prostor do gornje ivice kanjona, najčešće do 1000 mnv, a mjestimično i do 1300 mnv.
Vegetaciju čine šume termofilnih vrsta na blažim padinama, poput grabovih zajednica sa makljenom i meduncem, dok se na višim, strmijim stranama javljaju šume crnog graba. Na stijenama rastu zajednice crnog bora, koji ovdje predstavlja trajan vegetacijski stadijum, a neposredno iznad razvijaju se zajednice bukve i graba. Antropogeni uticaj je minimalan i ogleda se kroz postojanje vidikovaca, rafting kampova i ograničene infrastrukture.
Hidrološki sistem područja je kompleksan i obuhvata rijeke Tare i Pive sa pritokama, kao i brojna stalna i povremena kraška vrela i izvore, što doprinosi bogatstvu reljefnih i

hidrogeoloških oblika. Upravo zbog te raznolikosti, u prostoru prečnika od svega 50 km nalazi se šest dubokih kanjona, što predstavlja izuzetnu rijetkost u svjetskim razmjerama.
Kanjon Tare, drugi po dubini u svijetu nakon Kolorada, doseže i do 1300 m dubine, sa ukupnom dužinom od 93 km, od čega se 78 km nalazi unutar granica Nacionalnog parka. Ima vrlo malo proširenja, a na ušćima pritoka formirane su erozivne terase koje svjedoče o geološkim razlikama i različitim fazama riječnih tokova. Među najpoznatijim terasama izdvajaju se one kod Crne pode, Kraćice, Karaula i Večerinovca.

Reljef kanjona karakterišu gotovo vertikalne stijene, mjestimično obrasle borom, a na pojedinim proširenjima razvijena je bujnija vegetacija sa prisustvom mediteranskih biljnih vrsta. Strme strane prelaze u zaravni čija je prosječna visina oko 1450 mnv.
Pored Tare, i drugi kanjoni ovog područja imaju značajnu geomorfološku i pejzažnu vrijednost. Kanjon Sušice, dug 15 km i dubok 700 m, smatra se jednim od najupečatljivijih oblika krša u regiji. U njegovom gornjem dijelu nalaze se Škrčka jezera. Kanjon Drage, usječen u istočne obronke Ljubišnje, karakteriše neusaglašeni podužni profil. Kanjon Komarnice, poznat i kao

Nevidio, na nekim mjestima je širok svega nekoliko metara, što ga čini jedinstvenom turističkom atrakcijom, dok kanjon Grabovice zadržava prirodni izgled sa dubinama do 500 m. Klisure Vašovske i Selačke rijeke takođe imaju izražene dubine i neusaglašene tokove, doprinoseći složenosti i raznolikosti ovog predjela.

Planinska jezera

Planinska jezera, glacijalnog porijekla predstavljaju ekosisteme od izuzetnog značaja u okviru durmitorskog pejzaža. Uz sama jezera, značaj imaju i njihovi priobalni pojasevi, gdje su naročito ljeti prisutni procesi poniranja voda i oscilacije u dotoku. Pojedina jezera su podložna eutrofikaciji i sukcesivnom preobražaju u močvare (npr. Pošćensko i Barno jezero), dok druga trpe eroziju i zasipanje sedimentima (Modro jezero).

Očuvana glečerska jezera, poznata i kao „gorske oči“, čine prepoznatljivu morfološko-hidrološku specifičnost Durmitora. Uz njih se javljaju i manji vodeni oblici – prelazi ka lokvama i barama, koji dodatno obogaćuju pejzažni mozaik. Najznačajnija su Crno (Veliko i Malo), Škrčka, Zminje, Vražje, Riblje, Modro, Barno, Sušičko i druga jezera, čiji je postanak rezultat glacijalne, fluvijalne i karstne erozije.

Sušičko jezero je jedino periodično jezero u oblasti i nastaje u širem dijelu doline Sušice. Škrčka jezera, smještena visoko u planinskom cirku, dio su kompleksnog hidrološkog sistema koji završava snažnim vrelištima na izvoru Skakala.

S obzirom na visok stepen očuvanosti prirodnih šumskih ekosistema u okolini jezera, pejzaž u cjelini zadržava visoku ambijentalnu i ekološku vrijednost.

2.2. Kulturno - istorijske vrijednosti

2.2.1. Materijalna kulturna baština

Materijalno kulturno nasljeđe Nacionalnog parka Durmitor, sa neposrednim okruženjem, karakterišu arheološki lokaliteti, obilje nekropola sa stećcima, sakralna arhitektura sa tri manastira u kanjonu Tare i stambeno i privredno narodno graditeljstvo.

Na osnovu postojećeg stanja arheoloških nalazišta, potencijalnih i zakonom zaštićenih kulturnih dobara i tradicionalne arhitekture, može se konstatovati da je materijalna kulturna baština Durmitora slabo istražena, devastirana i nevalorizovana.

Svjedočanstva ranijih kultura uglavnom su skoncentrisana u kanjonskoj dolini Tare. Lokaliteti Šalintrača i Đurova pećina u Gornjoj Dobrilovini, Šaranska pećina u Podima, ostaci ilirske gradine u Leverima, ostaci rimskog svetilišta sa uklesanim paganskim žrtvenikom posvećenom orijentalnom božanstvu Mitri, nekropole stećaka u Tepcima, Baćevniku, Begovoj ravni, Premćanima i na Žugića luci, srednjovjekovno utvrđenje Pirlitor, ne istraženi su, naučno nevalorizovani i nezaštićeni.

Na prostoru Parka i užem okruženju brojne su srednjevjekovne nekropole, koje mještani nazivaju „grčka“ ili „rimska“ groblja, sa obiljem stećaka iz XIV i XV vijeka. Najvrjednije nekropole stećaka, sa dekorativnom plastikom, ljudskim i životinjskim figurama i scenama lova, nalaze se u zaštitnoj zoni Parka u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića. Oba lokaliteta, zajedno sa nekropolom kod Šćepan polja u opštini Plužine, zbog reprezentativnosti i vanrednog značaja, 2016. godine upisani su na UNESCO listu svjetske baštine.

Sakralnu arhitekturu Durmitorskog kraja karakterišu skromne crkve jednostavne arhitekture u okolnim selima Međužvalju, Kršu, Tepcima, Maloj Crnoj Gori i Novakovićima, podignute u prvoj polovini i krajem XIX vijeka. Zidane u duhu narodnog graditeljstva, jednobrodne su osnove, sa zvonicima na preslicu. Među njima, status kulturnog dobra do sada ima samo crkva Sv. Preobraženja u centru Žabljaka.

U kanjonu Tare nalaze se tri manastira Sv. Đorđa u Dobrilovini, Uspenja Bogorodice u Dovolji i Sv. Arhanđela Mihaila u Đurđevića Tari, nastali u periodu od XV do XVII vijeka. Osim visokog duhovnog i vjerskog značaja, imali su važnu ulogu u prosvjetiteljstvu i oslobodilačkoj borbi naroda ovog područja.

Prilikom obnove Tarskih manastira, krajem XX i tokom prve decenije XXI vijeka, nepoštovanjem planske dokumentacije i konzervatorskih načela, devalvirane su izvorne karakteristike ovih kulturnih dobara. Drastičan primjer devastacije predstavlja konak neprimjerenih dimenzija i materijala izgrađen u samoj porti manastira Dobrilovina.

Programom zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore, koji Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta sprovodi kontinuirano od 2014. godine, rade se konzervatorski projekti i izvode konzervatorske mjere na najugroženijim kulturnim dobrima. Kada se steknu uslovi uradiće se projekti, na osnovu kojih će se sprovesti mjere zaštite i na manastirskim kompleksima u kanjonu Tare.

Izuzetno graditeljsko djelo arhitekture XX vijeka, simbol kanjona rijeke Tare, monumentalnii most na Đurđevića Tari, građen 1937-40. godine, još uvijek nema status kulturnog dobra.

JP za nacionalne parkove Crne Gore je proslijedilo Upravi za zaštitu kulturnih dobara inicijative za uspostavljanje zaštite Mosta na Đurđevića Tari 2015. godine i lokaliteta Mitreum - svetilišta boga Mitre u Lever Tari 2016. godine. Obje inicijative su prihvaćene od strane nadležne institucije, koja je započela izradu elaborata o valorizaciji kulturnih vrijednosti ova dva značajna objekta materijalne baštine NP Durmitor.

Autohtono stambeno i privredno graditeljstvo sve više nestaje, potisnuto novogradnjom i upotrebom modernih materijala. Pojedinačni sačuvani primjeri graditeljstva najčešće su van upotrebe, u fazi propadanja.

U svrhu zaštite tradicionalnog graditeljskog nasljeđa Durmitora ne postoje sveobuhvatne studije, jer se ozbiljnim istraživanjem i valorizacijom u ovoj oblasti nauka slabo bavila.

Tabela 8: Nepokretna i potencijalna kulturna dobra

NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U NACIONALNOM PARKU				
Naziv kulturnog dobra	***Lokacija / mjesto***	***Opština***	***Zaštićeno***	
Manastir Dobrilovina	Dobrilovina	Mojkovac	1952.	
Manastir Sv. Arh. Mihaila	Đurđevića Tara	Pljevlja	1989.	
Manastir Dovolja	Premćani	Pljevlja	1957.	
Crkva Sv. Preobraženja	Žabljak	Žabljak	1970.	
Spomenik Tripku Džakoviću	Budečevica	Žabljak	1985.	
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA POD UNESCO ZAŠTITOM				
Nekropola stećaka „Grčko groblje“, Riblje jezero	Novakovići	Žabljak	2013.	2016.
Nekropola stećaka Žugića Bare	Novakovići	Žabljak	2013.	2016.

POTENCIJALNA NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U PARKU I ZAŠTITNOJ ZONI			
Pirlitor	Međužvalje	Žabljak	NP
Mitreum	Lever Tara	Pljevlja	NP
Most na Tari	Budečevica	Pljevlja Žabljak	NP
Crkva Sv. Đorđa	Međužvalje	Žabljak	NP
Crkva Sv. Nikole	Tepca	Žabljak	NP
Spomen kuća Raonića	Đurđevića Tara	Pljevlja	NP
Crkva Sv. Đorđa	Novakovići	Žabljak	ZNP
Crkva Sv. Spasa	Mala Crna Gora	Žabljak	ZNP
Crkva Sv. Preobraženja	Krš	Žabljak	ZNP
Spomenik palim borcima, žrtvama fašizma	Žabljak	Žabljak	ZNP
Bistričke vodenice	Bistrica	Mojkovac	ZNP
Pišćensko brvno	Pišče	Plužine	ZNP

NP – Nacionalni park, ZNP – zaštitna zona Nacionalnog parka

2.2.2. Nematerijalna kulturna baština

Durmitor je svojom impresivnom prirodom od davnina privlačio ljude. Kroz ove krajeve su mnogi dolazili i prolazili, a njihovi tragovi su vidljivi u materijalnoj i nematerijalnoj kulturi najstarijih staništa i potvrđuju da je čovjek ovdje odvajkada pravio sebi dom. Ostaci praistorijskih tumula (grobnih humki), svjedočanstvo su prvih poznatih stanovnika Ilira (lokalitet Žugića gumno). Karavanski putevi, kameni mostovi, cipusi govore nam o rimskoj dominaciji ovih prostora, dok su korijeni srednjovjekovne kulture i materijalnih tragova primjetni na nekropolama sa stećcima (u zaštitnoj zoni Parka) u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića, koji su 2016. godine upisani na UNESCO listu svjetske baštine. Od svog nastanka do danas stećci su duboko ukorijenjeni u narodnu kulturu i tradiciju, kao materijalan dokaz, ali i kao dio nematerijalne kulturne baštine. Vrijednost ovih nadgrobnih spomenika ogleda se u tradicionalnoj vještini njihove izrade, obrade, ukrašavanja i natpisa, kao i u korišćenju tradicionalnih alata i korišćenja lokalnog kamena.

Na cijelom prostoru Nacionalnog parka Durmitor, očuvan je relativno značajan broj objekata autentičnog tradicionalnog graditeljstva. Na selu su dominantni tipovi kuća od kamena, ili od brvana i kamena sa strmim krovnim pokrivačem od šindre, šegane daske ili klisa. U katunima, ljetnjim stanovima čobana na planini, i vatanima, zimskim stanovima, u upotrebi su kolibe sa pomoćnim objektima (mljekari, jatare, kućare, torovi). Raslojavanje sela poslije Drugog svjetskog rata negativno se odrazilo na tradicionalno graditeljstvo kao i na cjelokupni društveni, privredni i porodični život. Na jednoj strani nebriga, a na drugoj nekontrolisano novo graditeljstvo osvojilo je i ove prostore, tako da je današnja slika odraz vremena u kojem živimo. Stari objekti najčešće se obnavljaju neadekvatno, bez poštovanja tradicionalnih formi i graditeljskih materijala, ali je uočeno da se posljednjih godina bilo i primjera gdje su ispoštovani tradicionalni obrasci gradnje. Trenutni demografski procesi na području Parka i šire regije (starenje stanovništva i depopulacija) te napuštanje tradicionalnog načina života i tradicionalnih djelatnosti, ubrzano vode nestanku elemenata nematerijalne kulturne baštine u svakodnevnom životu. Budućnost sela ne leži u formiranju pseudo urbane kulture već u razvoju ruralne kulture, bez gubitka osnovnih vrijednosti. Veoma značajno mjesto u kulturi stanovništva ovog područja zauzima nematerijalna kulturna baština, neopipljivo narodno stvaralaštvo, bogatstvo jezika, običaja i vjerovanja. Usmena tradicija, koja je pravi izraz životne

stvarnosti u prošlosti, prožima i savremeni život na osnovu reprezentativnih primjera i zabilježene usmene književnosti. Običaji su nasleđivani i prenošeni generacijama i bili su neophodni pratioci stanovnika. Ovaj kraj sa dominantnim zanimanjima stanovništva za stočarstvo i djelimično zemljoradnju još ponegdje čuva tradiciju ručnog tkanja (ćilimi, guberi, ponjave, prekrivke, pokrivači, torbe i dr). Uglavnom starije žene posjeduju veće iskustvo i tkačko znanje naslijeđeno od svojih majki, koje se zadržalo do sedamdesetih godina prošlog vijeka. Najljepši primjeri ovog starog zanata nasleđivani generacijama, sačuvani su u porodičnom i ličnom vlasništvu. Drugi oblici tradicionalnog ručnog rada kao pletenje vunenih proizvoda (džempera, čarapa, rukavica, kapa, šalova), gdje ženska kreativnost dolazi do izražaja zadržala se do danas.

2.2.3. Antropogeni pejzaž

Antropogeni pejzaž naselja definiše prostor sa različitim stepenom izgrađenosti i ljudske intervencije, karakterističan za subalpsku klimatsku zonu sa umjereno hladnim i vlažnim uslovima i toplim ljetima. Prostire se u visinskom pojasu od približno 1000 do 1500 metara nadmorske visine, sa mogućnošću ekstenzije iznad ove granice u specifičnim lokalitetima.
Naselja unutar ovog tipa pejzaža mogu se kategorizovati kao urbana, pseudourbana i ruralna, u zavisnosti od stepena uređenosti i funkcionalne organizacije prostora. Vegetacioni sastav u naseljima varira prema vegetacijskom pojasu, pri čemu urbane predjele karakteriše specifični biljni pokrivač sa dominantnim antropogenim elementima, dok se u ruralnim predjelima može zabilježiti prisustvo prirodnijih ili poluprirodnih biljnih zajednica.
Antropogeni uticaj ogleda se kroz zastupljenost građevinskih objekata, infrastrukturnih sistema i drugih elemenata prostornog uređenja, koji u značajnoj mjeri modifikuju prirodnu strukturu pejzaža. U okviru područja Durmitora, ovaj pejzaž karakterišu specifični oblici antropogenih pritisaka, uključujući nekontrolisanu eksploataciju šumskih resursa, promjene u hidrologiji uslijed planiranih hidroenergetskih objekata, kao i neformalnu i neregulisanu izgradnju.
Šumski ekosistemi, kao dominantni prirodni sistem ovog regiona, izloženi su različitim antropogenim uticajima koji potencijalno dovode do promjena u biodiverzitetu i funkcionalnosti ovih sistema. Kvalitet i kvantitet vodnih resursa takođe su pod uticajem različitih ljudskih aktivnosti, uključujući vodne zahvate i prostornu ekspanziju naselja.
Ukupno gledano, antropogeni pejzaž naselja na prostoru Durmitora predstavlja kompleksan sistem u kojem se prirodni i antropogeni faktori isprepliću, oblikujući specifičan tip pejzaža sa karakterističnim klimatskim, vegetacionim i antropogenim obilježjima.

2.3. Socio – ekonomske karakteristike

2.3.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Nacionalni park Durmitor zahvata djelove pet opština: Žabljak, Pljevlja, Plužine, Šavnik i Mojkovac. U Parku postoji sedam naselja koja pripadaju teritorijama opština: Žabljak, Pljevlja i Mojkovac. Prema popisu iz 2011. godine, u naseljima na prostoru Parka živi 448 stanovnika. Prema popisu stalno stanovništvo u ovim naseljima shodno rezultatima popisa iz 2023.godine je raspoređeno na sljedeći način: U žabljačkoj opštini to su sela: Mala Crna Gora sa 13 stalnih (čak 44 stanovnika manje u odnosu na prethodni popis) stanovnika, Tepca sa 27 (34 stanovnika manje u odnosu na popis iz 2011.godine) stalnih stanovnika. U pljevaljskoj opštini

to su sela: Lever Tara sa 37 (20 manje u odnosu na 2011) stalnih stanovnika, Đurđevića Tara sa 115 (32 manje u odnosu na 2011) stalnih stanovnika, kao i Prenćani sa 49 stalnih stanovnika. U Opštini Mojkovac, selo Dobrolovina ima 45 (8 manje u odnosu na prethodni popis) stalna stanovnika. Predlogom revizije studije u granice parka vraćena su naselja: Razvršje, Motički Gaj, Virak i Pošćenski kraj, pa se shodno tome povećao broj stalnih stanovnika koji žive u granicama parka. Tako u Motičkom Gaju živi 147 stanovnika, Pošćenski kraj 27, a u Virku 75 stalno nastanjenih stanovnika

Iz ovoga se izvodi zaključak da u granicama Nacionalnog parka Durmitor živi **535** stanovnika (87 više u odnosu na 2011.godinu), ali ti rezultati su posljedica uključivanja pojedinih naselja u granice parka. Gotovo sva naselja u poređenju sa prethodnim popisom bilježe drastičan demografski pad, nepovoljniju starosnu strukturu i blagu dominaciju muškog u odnosu na žensko stanovništvo (što varira od naselja do naselja i što je različito ako se uzme ukupan državni prosjek). Jedino mjesto koje je relativno sačuvalo demografsku stabilnost jeste selo Dobrilovina u opštini Mojkovac.

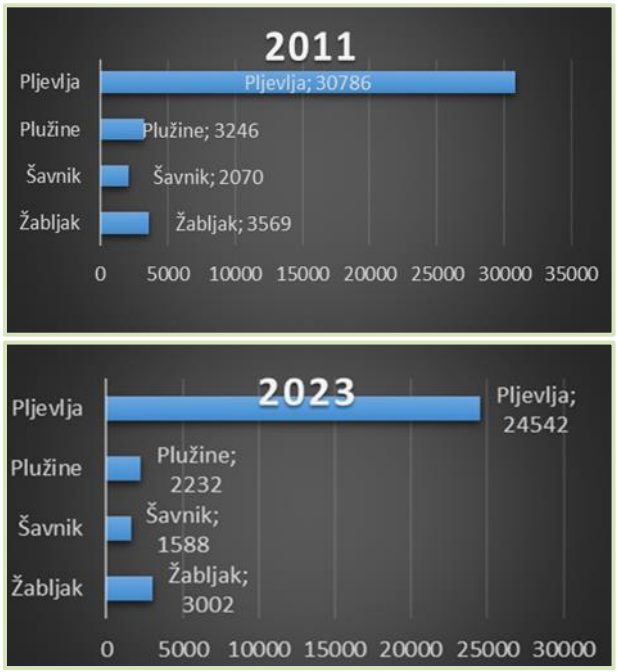

Grafik 3 / 4: *Prikaz broja stanovnika 2011. godine / Prikaz broja stanovnika 2023. godine*

Iz prethodnog grafikona jasno se uočavaju tendencija ozbiljnog pada stanovništva u opštinama durmitorskog područja. U kumulativnom smislu najveći pad bilježi Opština Pljevalja koja popisom iz 2023.godine ima gotovo 6000 stanovnika manje nego na prethodnom popisu. U procentualnom smislu najveći pad bilježi Opština Plužina koja u odnosu na popis iz 2011.godine ima preko 1000 stanovnika manje. Nešto blaži demografski pad bilježe opštine Žabljak i Šavnik (oko 500 stanovnika manje).

2.3.2. Privredne i društvene djelatnosti

Privredne djelatnosti

Durmitorsko područje, obuhvatajući opštine Žabljak, Šavnik i Plužine, karakteriše se značajnim prirodnim resursima kao što su šume, rijeke, pašnjaci i planinski tereni, koji pružaju potencijal za razvoj poljoprivrede i stočarstva, ali su ti potencijali trenutno nedovoljno

iskorišćeni. Ekonomija ovog područja uglavnom počiva na poljoprivredi i turizmu, ali uslovi za razvoj poljoprivrede su otežani zbog specifičnih klimatskih i reljefnih karakteristika.
Zemljište u Durmitorskom regionu uglavnom je planinsko i poluplaninsko, sa oštrim klimatskim uslovima – dugim zimama, čestim snježnim padavinama i kratkim vegetacionim periodom, što ograničava intenzivnu ratarsku proizvodnju. Poljoprivredne površine, posebno oranice, zauzimaju mali procenat teritorije, dok su pašnjaci i livade dominantni oblici zemljišta pogodnog za stočarsku proizvodnju.
Stočarstvo predstavlja osnovnu granu poljoprivrede i primarni izvor prihoda za većinu stanovništva. Najzastupljenije grane su ovčarstvo i govedarstvo, dok su uzgoj koza, konja, svinja i živine marginalni. Tradicionalni katunski sistem stočarstva predstavlja jedinstven oblik proizvodnje zasnovan na sezonskom ljetnjem pašarenju stoke. Međutim, stočarska proizvodnja je ekstenzivna i suočava se sa nizom problema: niska produktivnost grla, zastarjeli genetski fond, nedovoljna količina i kvalitet hrane za stoku, te nedovoljno razvijena tržišna infrastruktura.
Ratarska proizvodnja je u ovom području marginalna i uglavnom se odvija u dolinskim područjima, gdje su uslovi nešto povoljniji. Najzastupljenije kulture su ječam, raž, heljda i krompir. Proizvodnja heljde, iako na malim površinama, ima tradiciju i potencijal za razvoj u određenim naseljima. Ratarska proizvodnja je, međutim, ograničena zbog neuređenosti zemljišta, slabe plodnosti, nedostatka savremenih agrotehničkih mjera i niskog nivoa ulaganja.
Voćarska proizvodnja je slabo razvijena i uglavnom se zasniva na ekstenzivnom uzgoju šljive, jabuke i kruške. Ovi zasadi su uglavnom stare sadnje sa niskim prinosima i slabom agrotehnikom, što dodatno umanjuje njihovu tržišnu vrijednost. Šljiva se pretežno koristi za proizvodnju rakije, dok je direktna prodaja svježeg voća i prerađevina ograničena.
Demografski problemi, poput depopulacije i smanjenja broja aktivnih poljoprivrednika, kao i usitnjavanje posjeda, dodatno otežavaju razvoj poljoprivrede. Poljoprivredna proizvodnja je uglavnom usmjerena na zadovoljenje ličnih potreba domaćinstava, dok je tržišna proizvodnja ograničena.
U oblasti stočarstva, postoje savremeniji oblici organizovanja, kao što su farme „Tmajevci“ i „Pišče“, koje imaju značajniji broj stoke i razvijenu infrastrukturu za proizvodnju i preradu. One koriste velike pašnjake na Durmitoru i organizuju ljetnje pašarenje, čime doprinosi očuvanju tradicionalnih stočarskih praksi i unapređenju proizvodnje.
Ukupno gledano, Durmitorsko područje ima veliki potencijal za razvoj poljoprivrede i stočarstva, naročito u segmentima stočarstva zasnovanog na pašnjacima i specifičnim poljoprivrednim kulturama prilagođenim planinskom području. Međutim, za realizaciju tog potencijala neophodno je unaprijediti tehnološki nivo proizvodnje, organizaciju tržišta, investicije u infrastrukturu, kao i rad na očuvanju i unapređenju genetskog fonda domaćih životinja.
Turizam je privredna djelatnost od strateškog značaja za ekonomski i regionalni razvoj Crne Gore, sa posebnim akcentom na sjeverne planinske regione kao što je Durmitorsko područje. Njegova uloga se ogleda u pokretanju lokalne ekonomije, valorizaciji prirodnih i kulturnih resursa, stvaranju novih radnih mjesta i podsticanju infrastrukturnih i demografskih promjena. Imajući u vidu izuzetne prirodne vrijednosti Durmitora, neophodno je da se razvoj turizma odvija u skladu sa načelima održivosti, integralnog planiranja i stroge zaštite životne sredine. Durmitorski region mora biti integrisan u nacionalne strateške razvojne ciljeve, posebno kroz projekte koji promovišu Crnu Goru kao ekološku državu i koji afirmišu turizam u funkciji revitalizacije privrede i zaustavljanja negativnih migracionih tokova.
Nacionalna strategija razvoja turizma jasno definiše pravce razvoja turističke ponude Durmitorskog kraja kroz diverzifikaciju proizvoda, održivost i povezivanje sa drugim regijama.

Vizija je usmjerena na stvaranje cjelogodišnje turističke destinacije koja kombinuje jedinstveno planinsko i primorsko iskustvo, a poseban akcenat stavlja se na razvoj visoko kvalitetnog eko, seoskog i planinskog turizma. Unapređenje saobraćajne povezanosti, posebno izgradnja saobraćajnice Risan–Žabljak, dodatno doprinosi pristupačnosti regije i stvara osnovu za širenje turističke potražnje sa ključnih evropskih tržišta.

Međutim, razvoj turizma u ovom području suočava se sa brojnim izazovima. Infrastruktura je zastarjela, broj licenciranih smještajnih kapaciteta je nizak, a značajan dio tržišta otpada na neregistrovane objekte. Komercijalni smještaj je uglavnom koncentrisan u opštini Žabljak, ali većina postojećih hotela i motela zahtijeva hitnu rekonstrukciju i modernizaciju. Pojedina veća turistička preduzeća su ugašena ili su u stečaju, dok je značajan dio privatizovan. Pored osnovnih kapaciteta, razvijeni su i komplementarni oblici smještaja poput planinskih domova, bivaka, etno-sela i kamp naselja, posebno u zoni Nacionalnog parka Durmitor. Iako njihovo stanje varira, oni predstavljaju značajan potencijal za razvoj turizma u skladu sa prirodnim okruženjem.

Sezonalnost predstavlja ključan problem: turistički promet je dominantno koncentrisan u ljetnjim i zimskim mjesecima, dok su proljeće i jesen nedovoljno iskorišćeni. Domaći turisti čine značajan udio, ali je kapacitet da se privuku zapadnoevropska tržišta i tržišta visoke platežne moći još uvijek nedovoljno iskorišćen. Podaci pokazuju porast posjeta iz inostranstva, ali i dalje postoji potreba za jačanjem međunarodne promocije i izgradnjom brenda zasnovanog na autentičnosti i kvalitetu.

Durmitorsko područje posjeduje odlične uslove za razvoj sportskog, rekreativnog i avanturističkog turizma. Skijališta Savin kuk, Štuoc i Javorovača imaju dugu tradiciju, ali raspolažu zastarjelom infrastrukturom koja zahtijeva modernizaciju. Njihova revitalizacija može značajno doprinijeti produženju zimske turističke sezone i ublažavanju sezonskih oscilacija. Pored zimskih sportova, splavarenje kanjonom Tare, kao jedna od najatraktivnijih turističkih aktivnosti u Evropi, predstavlja ključni resurs aktivnog turizma. Izletnički i planinarski turizam dodatno dopunjuju turističku ponudu, posebno uz postojanje uređenih staza, planinskih domova i kampova. Lovni i ribolovni turizam, iako ograničen zbog zaštitnih režima, takođe nude potencijal kroz posmatrački i edukativni turizam (npr. foto-safari), uz očuvanje biodiverziteta.

Značajan broj turista je boravio u ovom regionu još od prve polovine 20. vijeka, a posebno tokom 70-ih i 80-ih godina kada je razvijena osnovna turistička infrastruktura. Međutim, raspad bivše države, ratna dešavanja i ekonomske krize imale su negativan uticaj na razvoj turističke privrede. Danas, u cilju unapređenja turističkog sektora, ključno je usmjeriti napore ka modernizaciji smještajnih kapaciteta, jačanju institucionalne podrške, privlačenju investicija i razvoju ponude koja odgovara zahtjevima savremenog turističkog tržišta.

Turizam na Durmitoru mora biti razvijan kao održiva privredna grana koja balansira ekonomski rast sa očuvanjem prirodnog i kulturnog nasljeđa. Kroz integrisane razvojne mjere, strateško planiranje i partnerski pristup između lokalne zajednice, države i privatnog sektora, moguće je stvoriti konkurentnu i odgovornu turističku destinaciju koja donosi dugoročne koristi i lokalnom stanovništvu i nacionalnoj ekonomiji.

***Grafikon 5**: Broj posjetilaca u NP Durmitor u periodu od 2015-2025.godine prema broju prodatih ulaznica*

Društvene djelatnosti

Na području Durmitorskog kraja, koje obuhvata opštine Žabljak, Plužine i Šavnik, obrazovni, kulturni i zdravstveni sistemi predstavljaju važan segment razvoja i života lokalnog stanovništva.

Obrazovanje

Obrazovni sistem u ovom kraju obuhvata osnovne i srednje škole, kao i predškolske ustanove, koje su prilagođene potrebama djece i omladine.

Na Žabljaku je Srednja mješovita škola „17. septembar“, osnovana 1976. godine, danas prepoznatljiva po kvalitetnom teorijskom i praktičnom obrazovanju. Škola nudi gimnazijski i stručni program u oblastima trgovine, ugostiteljstva i turizma, uz savremeni Centar za obuku. Osnovno obrazovanje pružaju Osnovna škola „Dušan Obradović“ i izdvojeno odjeljenje u Njegovuđi, sa savremenim učionicama, fiskulturnim salama i bogatim bibliotečkim fondom. Predškolsko vaspitanje u vrtiću „Eko bajka“ obezbjeđuje djeci kvalitetan početak obrazovnog putaPlužine, sa Obrazovnim centrom koji okuplja srednju i osnovnu školu, kao i vrtić, ima razvijen obrazovni sistem koji prati savremene standarde. Srednja mješovita škola nudi gimnazijski i turistički smjer, dok Osnovna škola „Braća Topalović“ broji preko dvije stotine učenika. Izvan centra opštine postoje izdvojena odjeljenja za mlađe razrede, a vrtić pruža produženi boravak i kvalitetnu njegu djece.

Šavnik, kao opština koja je centar sjeverne regije, njeguje obrazovanje kroz Srednju stručnu školu i Osnovnu školu „25. maj“. Ove ustanove raspolažu potrebnim resursima – od modernih kabineta i biblioteka do fiskulturnih sala. Dječiji vrtić sa svojom posebnim kapacitetima i stacionarom za učenike udaljenih sela predstavlja važan dio obrazovnog sistema. Osnovne škole u Boanu i Gornjoj Bukovici doprinose razvoju lokalne zajednice, a od 2006. godine sve obrazovne institucije rade objedinjeno u okviru Obrazovnog centra.

Kultura

Kulturni život na ovom području bogat je i raznolik, što potvrđuju brojni kulturni centri, društva i manifestacije koje čuvaju narodne običaje i promovišu savremenu umjetnost.

Kulturni centar Žabljak, sa svojom bioskopskom salom, galerijom i bibliotekom, aktivno učestvuje u kulturnom životu grada. KUD „Radoje Dakić“ njeguje tradicionalne folklorne običaje, dok manifestacije poput „Dana planinskog cvijeća“, viteških igara i konjičkih trka na Njegovuđi okupljaju mještane i goste u zajedničkom slavljeničkom duhu. Poljoprivredni sajmovi dodatno doprinose razvoju lokalne zajednice.

U Šavniku, Centar za kulturu, sport i medije je epicentar kulturnih i sportskih događaja. Bioskopske projekcije, književne večeri i likovne izložbe često su prilika za okupljanje, dok sportski turniri i narodni sabori u ljetnjim mjesecima podstiču druženje i očuvanje tradicije. Spomen-park „Vukovi korijeni“ čuva uspomenu na važne ličnosti i događaje iz prošlosti.

Plužine, kroz Centar za kulturu, čuvaju i promovišu autentičnost ovog kraja. Biblioteka i književna zadužbina akademika Obrena Blagojevića predstavljaju značajne institucije, dok KUD „Piva“ aktivno radi na očuvanju i prezentaciji narodne baštine. Međunarodni poetski susreti i druge manifestacije doprinose kulturnoj raznolikosti, a sportske i poljoprivredne priredbe održavaju snažne veze zajednice.

Zdravstvo

Zdravstvena zaštita u Žabljaku, Plužinama i Šavniku organizovana je kroz mrežu domova zdravlja i ambulanti, obezbjeđujući osnovne medicinske usluge stanovništvu.

U Žabljaku, zdravstvena stanica obuhvata opštu, pedijatrijsku i ginekološku ambulantu, kao i stomatološke usluge, koje su posljednjih godina djelimično privatizovane. Tu je i biohemijska laboratorija, a gradska apoteka je lako dostupna mještanima.

Šavnik, sa stacionarom kapaciteta 20 ležaja, pruža zdravstvene usluge kroz Dom zdravlja Nikšić. Ambulante u Boanu i Gornjoj Bukovici dodatno proširuju dostupnost zdravstvene zaštite, a apoteka je važan segment zdravstvenog sistema.

Plužine imaju zdravstvenu stanicu sa opštom medicinom, stomatološkom ambulantom i laboratorijom. Stacionar i ambulante u okolnim selima omogućavaju efikasnu zdravstvenu zaštitu, dok gradska apoteka dopunjuje zdravstvenu ponudu.

2.3.3. Javna infrastruktura

Putna mreža

Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Nacionalnog parka Durmitor čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva. Postojeći i planirani putni pravci imaju izuzetan značaj za područje Durmitora jer bolja saobraćajna infrastruktura je preduslov privrednog, kulturnog i socijalnog razvoja u NP Durmitor. Izgradnjom magistralnog puta M-6 Žabljak – Nikšić – Risan, širine kolovoza 6 m, izvršena je integracija sjevernog, središnjeg i južnog regiona i dat je doprinos povezivanju primorskog i kontinentalnog turističkog područja Crne Gore.

Takođe, teritorijom Parka prolazi magistralni put M18/E762 Šćepan polje – Plužine – Nikšić – Podgorica, koji u narednom periodu treba da se transformiše u brzu saobraćajnicu, povezujući na unutrašnjem planu središta opština, a na širem planu omogućuje međuregionalne i međudržavne saobraćajne veze Crne Gore sa zemljama u okruženju.
Na prostoru koji gravitira Nacionalnom parku Durmitor nalaze se djelovi trase regionalnih puteva širine kolovoza 6 m i to: putni pravac R4 Mojkovac – Đurđevića Tara – Žabljak kanjonom rijeke Tare prolazi teritorijom opština Žabljak i Mojkovac; putni pravac R5 Đurđevića Tara – Žabljak – Boan – Šavnik – Nikšić; saobraćajnica Pljevlja – Đurđevića Tara – Žabljak; putni pravac R14 Žabljak – Virak – Trsa – Plužine prolazi teritorijom opština Žabljak, Šavnik i Plužine i saobraćajnica Plužine – Nedajno – Mala Crna Gora – Žabljak.
Važan za saobraćajni razvoj ovog područja je "Durmitorski prsten", asfaltni kružni put dužine 85km, koji povezuje Žabljak – Sedlo – Trsa – Nedajno – Mala Crna Gora – Žabljak.
Pored regionalnih, na prostoru NP Durmitor i njegovoj gravitacionoj zoni postoje brojni lokalni i nekategorisani putevi loših tehničkih karakteristika. Ove saobraćajnice, kojima je omogućena pristupačnost svim naseljenim mjestima u Parku na dijelu teritorija opština Žabljak, Šavnik, Mojkovac, Pljevlja i Plužine, su pretežno makadamskog karaktera.
Lokalnu mrežu saobraćajnica u Nacionalnom parku Durmitor karakteriše nizak kvantitet i kvalitet saobraćajnica sekundarne mreže u odnosu na razmještaj naselja i veličinu teritorije.
Najznačajniji lokalni putevi izgrađeni na teritoriji NP Durmitor sa širinom kolovoza 2,5 do 4 m: U Opštini Žabljak najduži izgrađeni lokalni putevi su: putni pravac Žabljak – Poljana – Štuoc – Mala Crna Gora – Sušićko jezero dužine 26 km; saobraćajnica Rakitove bare – Tepca dužine 10 km; putni pravac Njegovuđa – Ramovo ždrijelo – Banske kuće dužine 12 km; saobraćajnica Njegovuđa – Krš – Zlatica –Pogrežđe – Studenca – Gomile dužine 15 km i putni pravac Krš – Javorovača – Palež dužine 10 km.
Kroz teritoriju Opštine Mojkovac lokalni put povezuje naselja Dobrilovinu i Zaboj sa Zabojskim jezerom.
Teritorijom Opštine Plužine lokalnim putevima su povezane lokacije: putni pravac Trsa – Crkvičko polje – Šćepan polje; saobraćajnica Šarići – Jerinići; putni pravac Milogora – Nedajno – Sušica; saobraćajnica Brana – Mratinje itd.
Naselja u Opštini Pljevlja povezuju lokalne saobraćajnice Đurđevića Tara – Lever Tara i Đurđevića Tara – Premćani – Vaškovo.
U Opštini Šavnik izgrađeni su lokalni putevi: saobraćajnica Previš – Mljetičak – Donja Bukovica; putni pravac za Komarnicu; put Grabovica – Godijelji koji je u Dobrom dolu povezan sa regionalnim putem R14 Žabljak – Virak – Trsa – Plužine; putni pravac za Timar itd.
Posmatrajući u cjelini putnu mrežu koja opslužuje teritoriju Parka, postojeće trase opštinskih i lokalnih puteva, uz nužne rehabilitacije i revitalizacije, daju dobar osnov za izgradnju savremene putne mreže.
Najpovoljniji saobraćajni položaj u Nacionalnom parku Durmitor imaju naselja locirana duž trase magistralnog putnog pravca Priboj (granica Srbije) – Pljevlja – Žabljak – Nikšić – Risan jer je ovo područje tranzitno i ovom saobraćajnicom se povezuje NP Durmitor i velika emitivna turistička područja crnogorskog primorja sa jedne i Srbije sa druge strane.
Najavljena izgradnja brze ceste Nikšić – Žabljak - Pljevlja, kao i skorija rekonstrukcija mosta na Đurđevića Tari dodatno će saobraćajno povezati NP Durmitor sa centralnim i južnim dijelom Crne Gore sa jedne i Srbijom sa druge strane.

Vodosnabdijevanje

Grad Žabljak je turistički centar područja i snabdijeva se vodom iz kaptiranog izvorišta „Oko" (12 l/s) u Nacionalnom parku Durmitor. „Oko" izvire na koti 1618 mnv, a vodom ga napaja

obližnje Zminje jezero i Mlinski potok, jedina stalnija pritoka Crnog jezera. Žabljački vodovod, pored izvora „Oko“, snabdijeva se vodom iz podzemne izdani pored Crnog jezera (23 l/s), kaptiranih izvorišta „Sopot“ (5 l/s) i Studenac (2l/s). Ukupan kapacitet vodovodnog sistema je 42 l/s koji snabdijeva vodom uži dio grada Žabljaka i sela: Motički gaj, Virak, Palež, Pašina voda i Podgora. Među naseljlima koja traže rješenje za snabdijevanje vodom na području Parka su u Opštini Žabljak: Mala Crna Gora, Rasova i Šljivanjsko.
Naselje Rasova se nalazi u blizini rijeke Tare i ova okolnost mu realno omogućuje rješenje za vodosnabdijevanje. Savin Kuk je značajna turistička lokacija u oblasti Parka i zahtijeva obezbijeđenje vodosnabdijevanja (4 l/s). U okolini postoji izvorište Savina voda, ali nema podataka o njegovoj izdašnosti. Potrebno je obaviti hidrogeološka isrtraživanja radi nalaženja rješenja za vodosnabdijevanje.
Na teritoriji NP Durmitor izgrađeni su manji seoski vodovodi za potrebe mjesnih zajednica: Motički gaj, Pitomine, Palež, Pašina voda, Virak i Pošćenski kraj.
S obzirom na ograničene potencijale Žabljačkih izvorišta, na ambicije razvoja turizma i ostalih djelatnosti, potrebno je težiti što efikasnijem sistemu vodovoda sa minimalnim gubicima na vodovodnoj mreži.
Na teritoriji Parka u Opštini Mojkovac značajna za razvoj oblasti su naselja Zaboj (u blizini Zabojskog jezera) i Gornja Dobrilovina u dolini rijeke Tare. Pijaću vodu u ovim naseljima domaćinstva obezbjeđuju svako posebno za svoje potrebe.
Na području NP Durmitor u Opštini Šavnik naselja koja traže rješenje vodosnabdijevanja su Boan i Gornja Bukovica. Ova naselja se nalaze u slivovima rijeka Tušinje i Bukovice gdje su brojna izvorišta i zato je realna mogućnost za obezbjeđenje vode za lokalne korisnike.
U NP Durmitor, na teritoriji Opštine Plužine, turistički atraktivne lokacije su Crkvičko polje i Šćepan polje, ali nedostatak pijaće vode je limitirajući faktor razvoja turističke infrastrukture. Za ova mjesta nema dostupnih pouzdanih podataka o registrovanim izvorištima i izdašnosti. Prije donošenja odluke o investicijama na pomenutim lokacijama, neophodno je obaviti hidrogeološka istraživanja sa ciljem pronalaženja adekvatnog rješenja za vodosnabdijevanje.
Na teritoriji Opštine Pjevlja u NP Durmitor lokacije značajne za razvoj područja su: Đurđevića Tara, Lever Tara, Zasada i Slatina. Nalaze se u kanjonskom dijelu rijeke Tare. Za ove lokacije nema dostupnih pouzdanih podataka o registrovanim izvorištima i izdašnosti. Zato je u ovoj oblasti neophodno obaviti hidrogeološka istraživanja prije pokretanja investicionih ulaganja.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Durmitora jedino u Žabljaku postoji izgrađen javni separatni kanalizacioni sistem koji pokriva kompletno gradsko područje.
Razuđena naselja u Nacionalnom parku Durmitor za odvođenje otpadnih voda iz objekata koriste neadekvatne septičke jame jer ne ispunjavaju ekološke standarde (betonirani ili ozidani rezervoari sa propusniim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju taložnike i separatore masnoća) i poniruće bunare iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda upušta u okolinu.
Za neka naselja u kontaktnoj i široj zaštitnoj zoni Parka, gdje je planiran razvoj turističke infrastrukture, biće u narednom periodu neophodna izgradnja kanalizacionih sistema.

Elektroenergetska infrastruktura

Područje NP Durmitor najvećim dijelom se nalazi na teritoriji Opštine Žabljak i elektrodistributivna mreža Žabljaka je najviše zastupljena u Parku. Za sve trafostanice u ovom zahvatu napojna tačka je TS 110/35 kV Pljevlja 1, snage (20 + 40) MVA . Pouzdano i sigurno

snabdijevanje potrošača električnom energijom vrši se preko dva transformatora ukupne snage 60 MVA (40+20) MVA.
U zoni Parka nalaze se TS Žabljak 35/10 kV; TS Njegovuđa 35/10 kV i TS Bukovica 35/04 kV koja je u privatnoj svojini i obezbjeđuje energiju za fabriku vode.
U NP Durmitor niskonaponska elektrodistributivna mreža građena je uglavnom nadzemno za naselja van gradskog područja (Žabljak, Šavnik, Mojkovac, Pljevlja i Plužine) i sa većinom stubnim trafostanicama 10/0,4 kV. Najbrojnije (STS) 10/0.4 kV su snage 50 kVA. U seoskim naseljima otežavajuće okolnosti za rad elektrodistributivne mreže su dotrajalost mreže i dužina izvoda koje uzrokuju nedovoljnu pouzdanost napajanja i visoke padove napona.
Trafostanica Žabljak 35/10 kV ima 8 opremljenih kablovskih izvoda na 10 kV strani i snabdijeva električnom energijom područje grada, objekte posebne namjene i naselja na cijelom području opštine.
Najveće poteškoće u funkcionisanju elektrodistributivne mreže u Žabljaku izaziva neusklađenost izgradnje objekata sa izgradnjom elektroenergetske infrastrukture, dovodeći u nepoželjne situacije da se priključenje novih potrošača, iznuđeno, vrši na uštrb kvaliteta isporuke energije postojećim potrošačima.
Trafostanica Njegovuđa 35/10 kV snabdijeva potrošače preko 4 opremljena izvoda 10 kV.
Elektrodistributivna mreža Žabljaka povezana je u prenosni sistem ovog dijela sjeverne Crne Gore nadzemnim vodovima Pljevlja – Žabljak i Žabljak – Šavnik. Vod od Pljevalja presijeca kanjon Tare u rejonu Đurdjevića Tare, a zatim do Žabljaka ide zaštitnom zonom Parka.
Većina lokalnih niskonaponskih elektrodistributivnih mreža je amortizovana, nezadovoljavajuće pouzdanosti i kvaliteta napajanja za potrebe potrošača. Napajanje električnom energijom u ovim područjima predstavlja limitirajući faktor razvoja.

Telekomunikaciona infrastruktura

Crnogorski Telekom je vlasnik telekomunikacione infrastrukture (telefonske veze – telekomunikacioni čvorovi, tranzitna prenosna mreža i telekomunikacioni kablovi) u području Nacionalnog parka Durmitor. Telekomunikacioni kapaciteti (telekomunikacioni čvorovi) su digitalni i njihov kvalitet je na nivou koji zadovoljava trenutne potrebe korisnika.
Neka od udaljenih seoskih naselja na teritoriji Parka nemaju adekvatnu pokrivenost telekomunikacionom infrastrukturom i još su bez kablovskih linija fiksne telefonije. Odgovarajuća tranzitna prenosna mreža je koncentrisana između telekomunikacionih čvorova i oko njih, a lokalne prenosne mreže obezbjeđuju usluge krajnjim korisnicima. Tranzitna prenosna mreža izgrađena je uz upotrebu optičkih kablova i optičkih vlakana postavljenih uglavnom u telekomunikacionoj kanalizaciji, napravljenoj od PVC cijevi prečnika 110 mm i PE cijevi prečnika 40 mm.
Na prostoru NP Durmitor servise mobilne telefonije pružaju tri operatera Telekom, M:Tel i One Crna Gora. Kvalitet pokrivenosti signalom mobilne telefonije i kvalitet mobilnog internet servisa zavisi od pozicije i udaljenosti bazne stanice i od tipa baznih stanica (ćelija) GPRS, EGPRS ili EDGE i 3 G, 4 G ili 5 G. Zbog konfiguracije terena Parka obim i kvalitet pokrivenosti telekomunikacionim mrežama još uvijek nisu na optimalnom nivou.

2.3.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Durmitor obuhvata objekte i sadržaje koji omogućavaju informisanje posjetilaca, boravak u prirodi, kretanje kroz prostor Parka i korišćenje rekreativnih i edukativnih sadržaja.
Upravna zgrada Nacionalnog parka smještena je u Žabljaku, gdje se nalazi i Centar za posjetioce. Drugi Centar za posjetioce, je u blizini edukativne staze oko Crnog jezera, trenutno nije u funkciji.
Na teritoriji Parka nalaze se dva planinarska doma „Sušica“ i „Škrka“, te dva planinska skloništa „Lokvice“ i alpinistički bivak „Dr Rastko Stojanović“. Ovi objekti služe kao privremena skloništa tokom boravka u prirodi.
Kontrolno-naplatni punktovi postoje na sljedećim lokacijama: Crno jezero, Vojno odmaralište, Splavište (II logor), Most na Đurđevića Tari, Sedlo, Ćurevac, Sušica, Zminje jezero, Ivan Do i Radovan Luka.
Park raspolaže sa ugostiteljskim objektima: motelom „Radovan Luka“ i restoranom na Crnom jezeru.
Na teritoriji Parka postoji 25 uređenih i markiranih pješačko-planinarskih staza različite dužine i zahtjevnosti, kao i jedna biciklistička staza težeg stepena zahtjevnosti. U okviru edukativnih sadržaja, u Parku postoje: edukativna staza oko Crnog jezera i dvije tematske staze – „Staza mlinova“ i „U zagrljaju šume i tri jezera“. U zimskom periodu dostupna je staza za hodanje na krpljama, koja povezuje Ski centar Savin kuk sa Crnim jezerom.
U neposrednoj blizini Crnog jezera nalazi se dječije igralište sa pratećim mobilijarom.
Park raspolaže sa dva vidikovca – Ćurevac i Nedajno, kao i panoramskim putem „Durmitorski prsten“, koji omogućava obilazak glavnih lokaliteta Parka motornim vozilom ili biciklom.

2.4. Korišćenje prostora

Tabela 9: *Analiza korišćenja prostora i resursa*

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Organizovani turizam sa uređenim stazama, kampovima, turističkim servisima.	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture, Uvođenje	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
						ekoloških standarda u turizmu	
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnj, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje mogućnost pošumljavanja i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdrastvenog stanja šuma i očuvanja biodiverziteta	Smanjena eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ribarstvo	Tradicionalni ribolov bez nadzora i regulacije.	Regulisan sportski i rekreativni ribolov, zabrana poribljavanja.	Ribolovačke organizacije, inspektorati, lokalni ribolovci.	Regulativa ribolova, kontrole, kvote i zabrane.	Nelegalni ribolov, narušavanje ekosistema.	Kontrola ribolova i primjena sankcija, Edukacija ribolovaca, Očuvanje prirodnih staništa.	Nekontrolisan ribolov – degradacija ribljeg fonda – zaštita i unapređenje ribljeg fonda

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverzitet
Privremeni objekti	Spontani i nelegalni objekti.	Legalni kampovi, zip line, turistički objekti pod regulativom.	JPNPCG, Lokalna uprava, .	Program privremenih objekata, Urbanistički uslovi, inspekcijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Neuređeni razvoj – legalizacija – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.4.1. Turizam

Turizam predstavlja dominantan oblik savremenog korišćenja prostora Nacionalnog parka Durmitor, koji se oslanja na njegove na prirodne i kulturne vrijednosti.
Ključne turističke aktivnosti na prostoru Parka su: planinarenje, pješačenje, biciklizam, hodanje na krpljama, rafting i splavarenje na rijeci Tari, jahanje konja, kampovanje. Poseban značaj ima i ruralni i gastronomski turizam, koji uključuje boravak u seoskim domaćinstvima i degustaciju lokalnih proizvoda. Infrastruktura u funkciji turizma uključuje mrežu planinarskih i biciklističkih staza, panoramske vidikovce, Centar za posjetioce i ugostiteljske objekte. Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (kao upravljač), turistička organizacije opština kojima Park gravitira, lokalna samouprava, turističke agencije i privatni smještajni kapaciteti, dok je uloga nevladinog sektora uglavnom vezana za promociju i edukaciju.

Upravljač NPD je odgovoran za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Ipak, izazovi se i dalje ogledaju u nedovoljnoj koordinaciji s prostornim planiranjem, ograničenim kapacitetima za kontrolu uticaja turizma i odsustvu integrisanog modela upravljanja posjetama.
Razvoj turizma na prostoru Parka dodatno je definisan kroz viziju klastera 8 (Durmitor – Sinjajevina – Tara – Piva), u Strategiji razvoja turizma 2022-2025. godina koji se afirmiše kao višesezonska turistička destinacija, prepoznata po zimskim sportovima, aktivnom odmoru, ruralnim iskustvima, sportskim kampovima i avanturističkom turizmu. Klaster takođe promoviše razvoj hotelske i infrastrukture za poslovni i kongresni turizam, uz valorizaciju lokalne gastronomije i kulturne baštine. U tom kontekstu, neophodno je dalje jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje posjetama, unapređenje mehanizama praćenja uticaja turizma i integrisanje principa održivosti u sve faze planiranja i razvoja turističke infrastrukture u okviru Parka i njegove kontakt zone.

2.4.2. Poljoprivreda

Poljoprivreda na području Nacionalnog parka Durmitor, uključujući opštine Žabljak, Šavnik i Plužine, ima značajnu ulogu u očuvanju lokalnog stanovništva i razvoju ruralnih zajednica, posebno u neposrednoj blizini parka.
Tradicionalni katuni i sezonska domaćinstva i dalje predstavljaju osnovu stočarske proizvodnje. Stočarstvo je dominantna grana poljoprivrede, sa izrazito sezonskim karakterom. Tokom proljeća i ljeta stoka se vodi na planinske pašnjake i katune, dok zimi boravi u stajama u nižim naseljima. Ovčarstvo je najrasprostranjenije, sa uzgojem pramenke, pešterske rude i ukrštenih rasa, uz proizvodnju mesa, jagnjadi, sira i kajmaka. Govedarstvo se uglavnom zasniva na lokalnim rasama, dok je uzgoj koza, konja, svinja i živine prisutan u manjoj mjeri, prvenstveno za lične potrebe domaćinstava.
Ratarska i povrtlarska proizvodnja je ekstenzivna i uglavnom se odvija u dolinskim područjima gdje je vegetacioni period nešto duži. Najčešće se uzgajaju krompir, ječam, raž i heljda, dok se manji obimi posvećuju uzgoju luka i lisnatom povrću. Voćarski zasadi su uglavnom stare sadnje šljive, jabuke i kruške, koje se koriste za proizvodnju rakije ili za ličnu potrošnju.
Glavni izazovi lokalne poljoprivrede uključuju nepovoljne klimatske i reljefne uslove, kratku vegetacionu sezonu, nedovoljnu saobraćajnu i stočarsku infrastrukturu, ograničen plasman proizvoda, depopulaciju i starenje poljoprivrednog stanovništva. Nestanak tradicionalnog stočarstva i smanjenje broja katuna dovodi do zarastanja pašnjaka, što može negativno uticati na biodiverzitet i očuvanje planinskih ekosistema.
Iako su trenutno proizvodnja i tržišna valorizacija ograničeni, Durmitor posjeduje potencijal za razvoj poljoprivrede zasnovane na pašnjacima, ekstenzivnom stočarstvu i selektivnom uzgoju kultura prilagođenih planinskim uslovima.

2.4.3. Šumarstvo

U periodu do prije približno trideset godina, način gazdovanja šumama u okviru Nacionalnog parka nije se bitno razlikovao od gazdovanja u ekonomskim šumama izvan granica zaštićenog područja. Upravljanje šumama bilo je usmjereno na očuvanje postojećih sastojina kako ne bi došlo do promjena u strukturi drvne zapremine i učešću vrsta. U tom periodu primjenjivane su

mjere obnove i sanitarno-proredne sječe, koje su imale za cilj održavanje i unapređenje zdravstvenog stanja šuma.
Nakon donošenja Zakona o zaštiti prirode i Zakona o šumama 1998. godine uspostavljen je savremeni režim upravljanja šumama u okviru nacionalnih parkova, koji podrazumijeva potpunu zabranu ekonomske eksploatacije. Korišćenje šuma ograničeno je isključivo na sprovođenje sanitarnih mjera, pri čemu je sječa u prvoj zoni zaštite potpuno zabranjena, dok je u drugoj zoni dozvoljena samo u slučajevima kada je potrebno ukloniti bolesna, oštećena ili suva stabla. U trećoj zoni, koja obuhvata pretežno privatne šume, sprovode se sječe obnavljanja i sanitarne sječe u cilju zaštite i unapređenja šumskih ekosistema. Intenzivna eksploatacija drvne mase ili sječa šume na većim površinama nije dozvoljena na području Parka, osim u izuzetnim situacijama kao što su revitalizacija degradiranih staništa, izgradnja infrastrukturnih objekata od javnog interesa ili uklanjanje stabala koja predstavljaju opasnost za posjetioce i infrastrukturu.
Poseban segment čine šume u privatnoj svojini koje zauzimaju približno 15% ukupne površine šumskih ekosistema u Parku. Njihovo korišćenje reguliše se Planom gazdovanja šumama u privatnoj svojini, a pravo vlasnika da koriste šumske resurse zasniva se na zakonskim propisima koji uređuju nacionalne parkove, zaštitu prirode i šumarstvo. U zavisnosti od tipa šume i zone zaštite u kojoj se nalaze, vlasnicima se odobravaju proredne, obnavljajuće ili sanitarne sječe, koje se sprovode isključivo radi očuvanja i unapređenja zdravstvenog stanja i proizvodnog kapaciteta šuma.

2.4.4. Ribarstvo

Ribarstvo u Nacionalnom parku Durmitor ima ograničen i selektivan značaj, uslovljen prirodnim karakteristikama vodnih ekosistema i režimima zaštite. Većina planinskih jezera ne predstavlja prirodne ribolovne vode, jer nemaju autohtonu riblju faunu niti uslove za održivu prirodnu reprodukciju riba, zbog čega sa ribarskog aspekta nemaju realnu vrijednost. Iako je samo Crno jezero u prošlosti pokazivalo donekle povoljne uslove za ribolovno korišćenje zbog svoje dubine i veličine, ribarstvo u jezerima u cjelini ne može se smatrati održivim i treba ga isključiti iz planskog upravljanja, naročito imajući u vidu negativne posljedice nelegalnog poribljavanja koje narušava ekološku ravnotežu. Sa druge strane, rijeka Tara predstavlja ključni i jedini funkcionalni ribarski resurs unutar granica Nacionalnog parka. Ribarstvo na Tari zasniva se na prirodnim, autohtonim populacijama riba koje se samostalno razmnožavaju, što omogućava sprovođenje održivog sportskog i rekreativnog ribolova u skladu sa zakonskim propisima i principima zaštite prirode. Uprkos visokoj vrijednosti ovog vodotoka, ribarstvo na Tari zahtijeva kontinuirani monitoring ribljeg fonda, strogu kontrolu ribolovnog pritiska i dosljedno sprovođenje zaštitnih mjera kako bi se dugoročno očuvala njegova ekološka i ribarska funkcija. U cjelini posmatrano, ribarstvo u NP Durmitor može se ocijeniti kao prostorno ograničeno i ekološki osjetljivo, održivo isključivo u formi kontrolisanog sportsko-rekreativnog ribolova na rijeci Tari i Crnom jezeru na kojem je zabranjeno svako dalje poribljavanje.
Na prostoru Parka obavlja se sportsko-rekreativni ribolov. U posljednjih 5 godina izdato je 848 dozvola na Crnom jezeru i 295 na rijeci Tari.

Tabela 10: *Broj izdatih sportsko-ribolovnih dozvola*

	2020	2021	2022	2023	2024
Crno jezero	83	220	180	225	140
Rijeka Tara	70	59	39	66	61

2.4.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u Nacionalnom parku je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo, za potrebe domaćinstva, može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

2.4.6. Privremeni objekti

Privremeni objekti u Nacionalnom parku Durmitor imaju važnu ulogu u razvoju turističke ponude, unapređenju upravljanja prostorom i očuvanju prirodnih vrijednosti. Objekti koje postavljaju korisnici koji žive na prostoru Parka, poput kampova, ugostiteljskih objekata sa terasama, štandova i adrenalinskih sadržaja (zip line), obogaćuju ponudu Parka i omogućavaju lokalnom stanovništvu zapošljavanje i plasman proizvoda, čime se direktno doprinosi ekonomskom razvoju područja.
Značajan broj privremenih objekata nalazi se u vlasništvu Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore i prvenstveno je u funkciji zaštite, kontrole, unapređenja turističkih sadržaja i organizovanog korišćenja prostora. Ovi objekti omogućavaju pružanje informacija, naplatu i kontrolu ulaza (naplatne kućice), pružaju podršku aktivnostima poput raftinga (nadstrešnice, kabine za presvlačenje), obezbjeđuju osnovnu infrastrukturu za posjetioce (mobilni sanitarni blokovi, ponton, suvenirnica), kao i smještaj i sigurnost planinara (planinarski dom – bivak), te radne uslove za Službe fizičke zaštite i održavanja (objekat za nadzornike, skladište za čamce).
Velika većina privremenih objekata planirana je i postavljena u III zoni zaštite, dok su u II zoni prisutni većinom oni sadržaji koji su u funkciji kontrole, upravljanja i usmjeravanja posjetilaca. Postavljanje svih privremenih objekata usklađeno je sa zonama zaštite i planskom dokumentacijom, uz primjenu principa održivog razvoja i očuvanja prirodnog ambijenta Nacionalnog parka Durmitor.

Tabela 11: *Vrsta i broj privremenih objekata*

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata	Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Naplatna kućica (sa rampom)	8	Objekat za nadzornike zaštićenog područja	1
Kapija u zaštićenom području	1	Planinarski dom - Bivak - sklonište za planinare	4
Toaleti	5	Punkt za raftere	2
Dječje igralište	1	Tank za vodu	2
Kamp	9	Bioprečišćivač	3

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata	Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Ugostiteljski objekat sa terasom	4	Privremeno parkiralište	2
Štand	12	Nadstrešnice	11
Ponton	1	Kabina za presvlačenje	5
Privremeni ugostiteljski objekat	2	Platforma za pristajanje i platforma za privez plovnih objekata	1
Ugostiteljska terasa	6	Avanturistički park sa tjubing stazama	1
Objekat za trgovinu i usluge	3	Montažna parking garaža	1
Foto čeke	3	Kiosk	1
Skladište (za čamce)	3	Zip line	3

2.5. Zone i režimi zaštite

Prostornim planom posebne namjena za Nacionalni park Durmitor dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje Nacionalnog parka, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora Nacionalnog parka:

Zona I stepena zaštite – stroga zaštita gdje su uključeni predjeli sa izuzetnim značajem sačuvanog prirodnog stanja i ambijentalnih i pejzažnih vrijednosti. To su strogi prirodni rezervati prašume jele i smrče u slivu Mlinskog potoka (oko 10ha), šuma crnog bora Crna Poda (oko 60 ha), Barno jezero sa okolinom (oko 35 ha), Zabojsko jezero sa najužom okolinom (oko 40 ha), sliv Škrčkih jezera sa užom dolinom Sušice od Sušičkog jezera do kanjona Tare (oko 2.360 ha) i speleološki rezervat Surutka-Vjetrena brda (850 ha).
Ukupna površina pod strogom zaštitom iznosi oko 3.400 ha, što je oko 11% površine NP.
Osnovna namjena ovih predjela je naučno-istraživačka i edukativna, a osnovni cilj zaštite je održavanje postojećih ekoloških procesa u neizmjenjenom stanju i održavanje raznovrsnosti genetskog fonda.
U ovim zonama su zabranjeno je: unošenje autohtonih vrsta flore i faune, sječa stabala, grana, drveća i žbunja, uklanjanje vjetroizvala, vjetrolomova, šušnja, zemlje, kamena i drugog materijala, izvođenje svih vrsta građevinskih i drugih radova, ispaša stoke, sakupljanje plodova, ljekovitog bilja, trave, mahovine, pečuraka; lov, ubijanje ili sakupljanje bilo koje vrste faune, uključujući i insekte osim u naučne svrhe; upotreba bilo kakvih hemijskih otrova i đubriva.
U rezervatima se mogu obavljati samo naučno-istraživačke i edukativne aktivnosti, aktivnosti unaprjeđenja i uređenja prirode i prirodnih vrijednosti po posebnim programima istraživanja i uređenja za svaki pojedinačni rezervat.
Uz ulaze u rezervate na pogodnim lokacijama mogu se graditi i trajniji objekti u funkciji istraživanja i uređenja rezervata (u skladu sa programima istraživanja i uređenja rezervata). Kretanje posjetilaca kroz ovu zonu mora se odvijati bez veće buke i u grupama sa vodičem.

Zona II stepena zaštite - aktivna zaštita obuhvata posebne rezervate prirode Crno jezero sa šumama u neposrednoj okolini (oko 800 ha) i kanjon rijeke Tare, bez naselja: Tepca, Lever

i Đurđevića Taru, Gornja i Donja Dobrilovina (oko 13.800 ha). Osim navedenih rezervata obuhvata i područja svih spomenika prirode kao i masiv Durmitora u užem smislu sa travnatim površinama, rijetkim endemičnim vrstama, šumom bora krivulja, šumske komplekse i na prelazu iz kanjona Tare u Durmitor veliki broj ledničkih cirkova i valova, kao i vrhova preko 2000 MNV. Zona ove posebne zaštite u manjem djelu presijeca dolinu Sušice – put za Nedajno. Površina pod ovom zonom iznosi 25.400 ha ili 75% nacionalnog parka.
U ovoj zoni dozvoljava se ograničeno i strogo kontrolisano korišćenje koje može da omogući poboljšanje stanja ili prezentaciju bez posljedica. Tako je u kanjonu Tare omogućeno splavarenje (do 30 splavova nedjeljno) i kajakaštvo, sportski ribolov, te pješačenje sa razgledanjem i fotografisanjem prirodnih fenomena. U kanjonu se mogu podizati logori i kampovi, kao i prilazni putevi do naseljenih mjesta, te mostovi i prijelazi ka Đavoljim Lazama, Premćanima i Leverima.
U zoni rezervata nije dozvoljena promjena režima voda uslijed hidrotehničkih zahvata, zagađivanje voda otpadnim materijama, korišćenje prirodnih dobara u privredne svrhe, rudarstvu i poljoprivredi, izgradnja objekata, korišćenje materijala u bilo kakve svrhe koje mogu dovesti do narušavanja pejzažno-ambijentalnih karakteristika prostora ili promjena ravnoteže ekosistema, prikupljanje i uklanjanje biljnog otpada (lišće, grane i palo drveće) sa šumskog tla. U masivu Durmitora i dijelu jezerske površi su dozvoljene aktivnosti: očuvanja pejzažno-ambijentalnih vrijednosti prostora, zaštite flore i faune, zaštite voda; uzgoj šuma podrazumijeva sanitarnu sječu u ograničenim razmjerama, izvlačenje izvala i vjetrolomova, liječenje oboljelih vrsta i otvaranje isključivo službenih puteva; turistička posjeta odvijaće se po strogo utvrđenim pješačkim i kolskim stazama sa kontrolisanim brojem posjetilaca; drva za loženje na posebno određenim mjestima u logorima, moguće je sakupljati od rječnih naplavina i izuzetno od suvog granja u okolnoj šumi; u granicama parka na toku rijeke Tare je dozvoljen sportsko-rekreativni ribolov i to u zonama koje definiše ribarska osnova; sječa šume nije dozvoljena osim u posebnim uslovima, u neposrednoj okolini stalnih naselja, za potrebe lokalnog življa. Ovu aktivnost mora pratiti čuvarska služba NP uz kontrolisano izdavanje dozvola.

Zona III stepena zaštite - održivo korišćenje obuhvata sve preostale djelove parka koji ne pripadaju I i II zoni zaštite. Ukupna površina ove zone je 5200 ha, odnosno 14% površine Parka.
U ovoj zoni su sačuvane vrijednosti prirodnih elemenata, ali je prisutno antropogeno djelovanje (naselja, poljoprivreda, šumarstvo, turizam, saobraćajna i tehnička infrastruktura). Dozvoljava se selektivno i ograničeno korišćenje uz kontrolisane aktivnosti u prostoru, ako su usklađene sa funkcijama ili vezane za tradicionalne djelatnosti ili stanovanje, kao i ograničena turistička izgradnja, sve u cilju zaštite pejzažno–ambijentalnih vrijednosti. U III zoni zaštite nalaze se najpogodniji tereni za zimske sportove i rekreaciju (Savin kuk, Šljeme, Mali i Veliki Štuoc).
U ovoj zoni nalaze se skoro svi katuni, koji pored osnovne stočarske, mogu imati i turističke funkcije. Ovaj vid zaštite se primjenjuje u atarima naselja, poljoprivrednim površinama, turističkim punktovima, rekreativnim zonama i infrastrukturnim koridorima.

Zaštitna zona
Nalazi se van granica nacionalnog parka, ali čini sa njim prirodnu cjelinu. Shodno zakonu o zaštiti prirode, zaštitni pojas može se odrediti u cilju sprječavanja odnosno ublažavanja spoljnih faktora koji mogu uticati negativno na zaštićeno područje kao što su: otpadne vode, čvrsti otpad, invazivne vrste, nelegalna gradnja, turizam, spiranje pesticida, herbicida i drugih hemikalija, požari, pošumljavanje neautohtonim biljnim vrstama i drugim mogućim faktorima.

Preporuke za izgradnju, uređene i korišćenje prostora zaštitne zone date su u okviru PPPN za Durmitorsko područje.

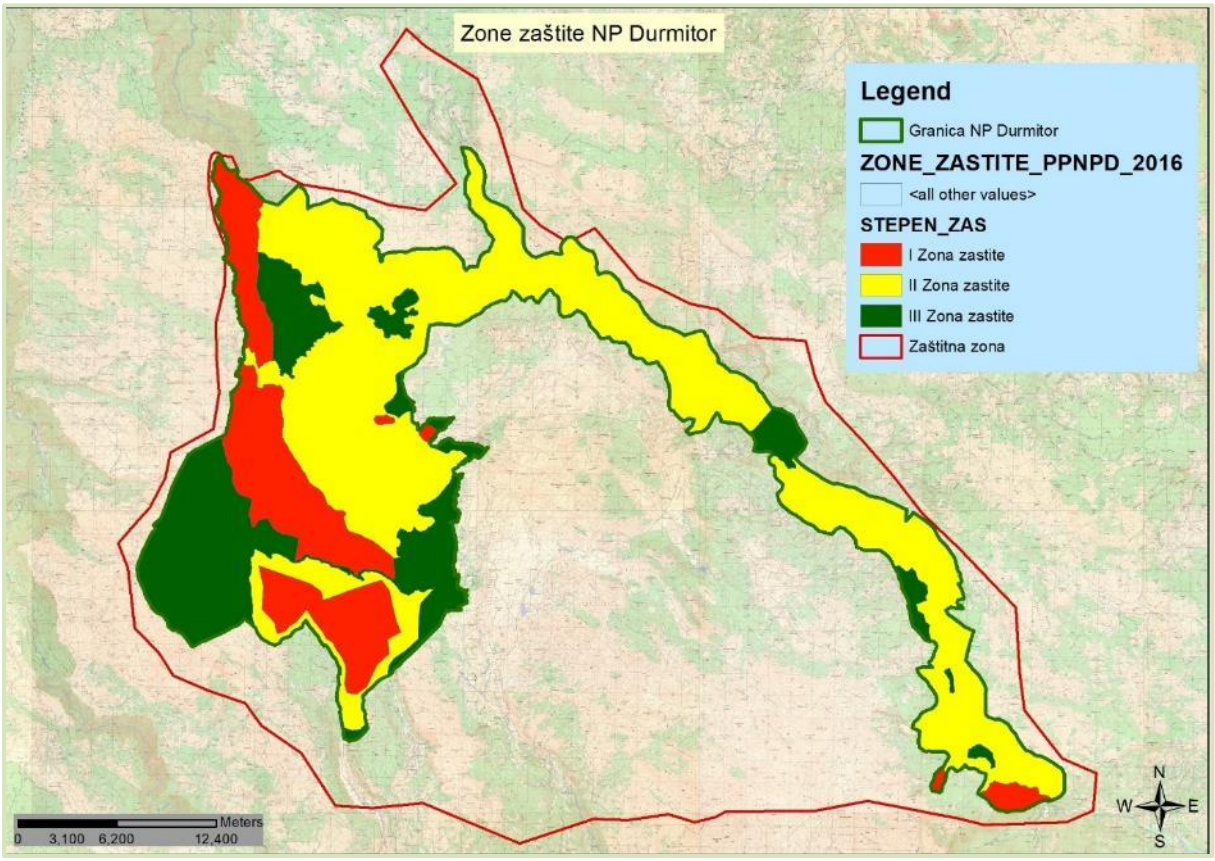

Mapa 8: *Grafički prikaz Nacionalnog parka sa režimima zaštite*

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definiše viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definiše aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizacije, procjenu finansijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Durmitor sadrži 5 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
4. Saradnja s lokalnom zajednicom
5. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja „malu viziju“ onog što se očekuje od pojedine oblasti Plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.
Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih aktivnosti upravljanja čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, navedena je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama te su navedeni subjekti i saradnici realizacije ključni za sprovođenje pojedinih dijelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i finansijskih kapaciteta, definisana su 3 nivoa prioritetnih aktivnosti upravljanja:

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi trebalo sprovoditi za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost, međutim za nesprovođenje ovih aktivnosti mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon završetka aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informisanje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Nacionalni park Durmitor, kao UNESCO-vo zaštićeno područje, afirmiše se kao simbol očuvane prirode i kulturnog identiteta Crne Gore, gdje se biodiverzitet, jedinstveni pejzaži i tradicionalne vrijednosti lokalnih zajednica integrišu u održivi razvoj turizma. Budućnost Parka je balans između zaštite ekosistema, valorizacije kulturne baštine i promocije autentičnih tradicija, uz aktivno uključivanje lokalnog stanovništva i omogućavanje posjetiocima da dožive park na način koji ne ugrožava njegovu budućnost.

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, vodenih i visokoplaninskih ekosistema su očuvani.

3.1.1. POD TEMA - Šumski ekosistemi

Specifični cilj 1.1.: Očuvan i unaprijeđen ekološki integritet Nacionalnog parka Durmitor uspostavljanjem sistematskog monitoringa tipova staništa, flore i faune u šumskim, visokoplaninskim i vodenim ekosistemima

Specifični cilj 1.2: Zadržani prirodni karakteri prašumskih šumskih zajednica i stabilnost populacija vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Šumski ekosistemi Nacionalnog parka Durmitor izloženi su različitim biotičkim, abiotičkim i antropogenim pritiscima, koji pojedinačno često nemaju presudan uticaj, ali u kombinaciji mogu dovesti do ozbiljne degradacije šuma i gubitka njihovih ekoloških funkcija. Posebno značajni abiotički pritisci su šumski požari i suše, čija se učestalost i intenzitet povećavaju pod uticajem klimatskih promjena. Požari imaju izrazito destruktivno djelovanje, jer dovode do uništavanja staništa, gubitka biljnog i životinjskog svijeta, degradacije zemljišta, erozije i promjena mikroklimatskih uslova. Posljedice požara direktno se odražavaju i na prisutnu faunu vezanu za šumska staništa, kao što su predstavnici faune ptica i slijepih miševa i drugih, koji zavise od strukture šume i dr.
Suše i visoke temperature dodatno slabe vitalnost stabala, stvarajući povoljne uslove za razvoj biotičkih štetočina, prije svega potkornjaka. Na području NP Durmitor, naročito u četinarskim šumama (PC Žabljak I i Durmitor – Sušica), potkornjaci iz sekundarnih prelaze u primarne štetočine, uzrokujući masovno sušenje stabala. Ovakvi procesi povećavaju količinu mrtvog drveta, koje ima dvostruku ulogu. Mrtvo drvo predstavlja važan element biodiverziteta i ključni element za ksilofagne i saproksilne insekte, slijepe miševe i brojne druge organizme, dok sa druge strane, ukoliko nije pod kontrolom, suva stabla mogu povećati rizik od požara i širenja štetočine.
Antropogeni pritisci, iako sporadični, dodatno opterećuju šumske ekosisteme. Nelegalna gradnja, oštećivanje stabala, neadekvatna turistička infrastruktura i fragmentacija staništa narušavaju prostornu cjelovitost šuma, smanjuju kvalitet staništa i remete ekološke koridore. Posebno je problematično što je NP Durmitor park otvorenog tipa, sa intenzivnim kretanjem posjetilaca, zahtijeva pojačanu kontrolu i nadzor.
Ulančavanje štetnih faktora, kao što su požari, suša, napada potkornjaka, povećane količine mrtvog drveta i antropogenih pritisaka može dovesti do tzv. domino efekta, sa ozbiljnim posljedicama po stabilnost i otpornost šumskih ekosistema. Ukoliko se ovi procesi

blagovremeno ne prepoznaju i ne sprovedu adekvatne mjere kontrole, zaštite i sanacije, postoji realan rizik od trajne degradacije ili gubitka pojedinih šumskih kompleksa. Zbog toga je nužno sistemsko praćenje zdravstvenog stanja šuma, kontrola populacije potkornjaka, plansko upravljanje mrtvim drvetom, u cilju zaštite biodiverziteta, stroge kontrole nelegalne gradnje i drugih nedozvoljenih aktivnosti, kao i sprovođenje preventivnih i sanacijskih mjera zaštite šuma.

Šumski mrav predstavlja izuzetno značajan prirodni regulator brojnosti štetnih insekata i ključni element biološke zaštite šumskih ekosistema. Monitoringom zdravstvenog stanja mješovitih šuma smrče i jele na području PC Žabljak utvrđeno je prisustvo insekatskih štetočina, prvenstveno potkornjaka, koji dovode do sušenja i potpunog odumiranja stabala. Imajući u vidu da je u Parku, u skladu sa važećim zakonskim propisima, zabranjena upotreba hemijskih sredstava, unapređenje i uspostavljanje mreže mravinjaka predstavlja jednu od rijetkih dozvoljenih i istovremeno veoma efikasnih mjera biološke zaštite. Mravlje kolonije dnevno uništavaju veliki broj insekata i na taj način direktno smanjuju pritisak štetočine na stabla, poboljšavajući zdravstveno-higijensko stanje šume. Planirano izdvajanje djelova postojećih mravinjaka sa maticama i njihovo postavljanje na lokalitete zahvaćene napadom potkornjaka, gdje ne postoje prirodno formirana gnijezda, predstavlja stručno utemeljenu i ekološki opravdanu mjeru. Ovakav pristup doprinosi ne samo zaštiti šuma, već i unapređenju biodiverziteta i stabilnosti šumskih ekosistema. Poseban značaj imaju aktivnosti usmjerene na zaštitu novoformiranih gnijezda od neodgovornog ponašanja posjetioca, kroz fizičku zaštitu i postavljanje edukativno-informativnih tabli, čime se istovremeno podiže svijest o ulozi šumskog mrava u očuvanju prirode. Sistemski monitoring mravljih kolonija i izrada elaborata o postignutim rezultatima omogućiće stručno vrednovanje rezultata i dalju primjenu bioloških mjera zaštite na prostorima četinarskih sastojina.

Unutar četinarske šume u okruženju Zabojskog jezera prisutni su i drugi tipovi vegetacije koji će biti istraženi i mapirani tokom ovog planskog perioda.
U prethodnom planskom periodu, sem inventerizacije nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih biljnih taksona na lokalitetima na kojim je vršen monitoring habitata, rađena su istraživanja stanja i distribucije rijetke i zaštićene biljne vrste *Cypripedium calceolus* na području Nacionalnog parka. Kao rijetka i ugrožena šumska orhideja, gospina papučica (*Cypripedium calceolus)* zaštićena je nacionalnim zakonodavstvom (Sl. list RCG, 76/06) i međunarodnim konvencijama i direktivama: Bern (Anex I), CITES (Anex II), HD direktiva (Anex II i IV). Na Evropskoj IUCN Crvenoj listi ova vrsta ima status NT (Near Threatened – skoro ugrožena), dok prema preliminarnoj Crvenoj listi Crne Gore ima status EN, kriterijum D (Endangered – ugrožena, kriterijum D: manje od 250 zrelih jedinki). Nalazi ove vrste u Nacionalnom parku Durmitor zabilježeni su na lokalitetima Crne Pode i Dobrilovina, dok su noviji nalazi poznati sa područja Sinjajevine i Komova. Pronalazak *Cypripedium calceolus* iz 2023. godine na lokalitetu Ćurevac predstavlja nov podatak za područje Nacionalnog parka Durmitor. Zabilježena je mala populacija od osam jedinki, na površini od 2×2 m, u neposrednoj blizini naplatnog punkta i parking prostora parka. Radi očuvanja staništa i sprječavanja ugrožavanja populacije, prostor je naknadno zaštićen drvenom ogradom, a nadzor pojačan od strane Službe zaštite parka. Istovremeno je uspostavljen monitoring koji sprovodi Stručna služba JPNPCG, te je tokom 2024. godine evidentiran porast brojnosti na 14 jedinki, a 2025. godine na 25 jedinki u populaciji. Tokom terenskih aktivnosti u 2025. godini, izvršen je obilazak lokacije u kanjonu Šušice. Neposredno iznad puta, prema selu Mala Crna Gora, evidentirana

je mala, ali stabilna populacija koja broji ukupno sedam jedinki. Na osnovu zatečenog stanja, nije potrebno preduzimati mjere zaštite, ali se preporučuje godišnji monitoring.

Fauna ptica Nacionalnog parka Durmitor odlikuje se visokim stepenom biološke raznovrsnosti i predstavlja jedan od najznačajnijih elemenata ukupne vrijednosti zaštićenog područja. Sastav populacije ptica obuhvata vrste zapadnopaleaktičke, oromediteranske, mediteranske i balkanske faune, dok izražen planinski karakter Parka omogućava prisustvo borealnih i reliktnih vrsta, vezanih za očuvane šumske i visokoplaninske ekosisteme. Poseban značaj imaju šumske gnjezdarice, djetlići, tetrijeb gluhan i lještarka, koji predstavljaju indikatorske i krovne vrste za procjenu stanja staništa.
U periodu 2023–2025. godine sproveden je sistematski monitoring odabranih ključnih i indikatorskih vrsta: tetrijeba gluhana (*Tetrao urogallus*), jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*) i troprstog djetlića (*Picoides tridactylus*), primjenom uspostavljenog monitoring protokola koji je prilagođen uslovima NP Durmitor. Monitoring je realizovan na prioritetnim lokalitetima (Mala Crna Gora, Crvena greda, Sedlena greda, okolina Crnog jezera), a tokom 2025. godine proširen je i na područja Todorovog dola, Šarbana, Prutaša, Škrčkih jezera i doline Sušice.
Na osnovu rezultata monitoringa, procijenjena populacija tetrijeba gluhana iznosi između 400 i 500 pjevajućih mužjaka. Aktivna pjevališta evidentirana su na lokalitetima Mala Crna Gora, Štuoc i Crvena Greda. Međutim, uočen je trend smanjene intenzivnosti pjevanja, uz ograničeniju prostornu rasprostranjenost aktivnih pjevališta u odnosu na prethodne podatke. Ovaj trend može ukazivati na postepeno pogoršanje kvaliteta staništa, kao i na povećano uznemiravanje populacije uslijed turističkih aktivnosti, uključujući prolazak posjetilaca izvan obilježenih staza. Imajući u vidu da je tetrijeb gluhan osjetljiv na fragmentaciju staništa, promjene u strukturi šuma i uznemiravanje u periodu parenja, neophodno je u narednom petogodišnjem periodu sprovesti mjere koje podrazumijevaju: očuvanje kontinuiteta starih četinarskih i mješovitih šuma, uspostavljanje zona mirovanja oko pjevališta, kontrolu kretanja posjetilaca u osjetljivim periodima i nastavak redovnog monitoringa radi praćenja populacionih trendova.
Prisustvo troprstog djetlića potvrđeno je u gustim četinarskim šumama na lokalitetima Jablan jezero, Crno jezero i Mala Crna Gora. Stabilna prisutnost ove vrste ukazuje na visok ekološki kvalitet šumskih ekosistema Nacionalnog parka Durmitor. Potencijalni rizici uključuju uklanjanje mrtvog drveta, sanitarne sječe te promjene u strukturi šuma izazvane klimatskim promjenama i šumskim štetočinama. Redovni monitoring i očuvanje mrtvog drveta od ključnog su značaja za dugoročno očuvanje populacije ove vrste.
Lještarka (*Bonasa bonasia*) je tipična šumska vrsta koja nastanjuje guste, strukturno raznovrsne mješovite i četinarske šume sa dobro razvijenim podrastom. Na osnovu dostupnih podataka i karakteristika staništa, vrsta se smatra potencijalno rasprostranjenom na većem dijelu područja Nacionalnog parka Durmitor. Međutim, do sada nije sprovođen sistematski, ciljani monitoring ove vrste, te ne postoje pouzdani podaci o njenoj brojnosti, prostornoj distribuciji i trendovima populacije. U okviru predstojećeg planskog perioda predviđeno je uspostavljanje monitoringa lještarke, sa ciljem prikupljanja relevantnih podataka o stanju populacije i kvalitetu staništa.

U prethodnom planskom periodu sprovedena je inventarizacija populacija **slijepih miševa** na širem području Parka. Poseban fokus stavljen je na praćenje brojnosti i stanja populacije malog potkovičara u staroj školi u selu Tepca, koja predstavlja drugu najveću porodiljsku koloniju ove vrste u Crnoj Gori.

Šume u NP Durmitor pokrivaju značajan dio površine parka pa će istraživački fokus u narednom planskom periodu biće usmjeren na identifikaciju i proučavanje ključnih mikrostanističkih elemenata, prije svega mrtvog drveta, koje je od presudnog značaja za očuvanje širokouhog slijepog miša (*Barbastella barbastellus*), kao i drugih šumskih vrsta slijepih miševa. Paralelno će se vršiti inventarizacija i opšti monitoring šumskih vrsta ove grupe sisara. Definisanje mikrolokacija i tipova šumskih staništa koje koriste šumske vrste slijepih miševa predstavlja osnovu za kreiranje budućih upravljačkih mjera, posebno u kontekstu gazdovanja šumama, očuvanja mrtvog drveta i planiranja eventualnih šumarskih intervencija. Početak monitoringa šumskih vrsta slijepih miševa u NP Durmitor od ključnog je značaja za dugoročno očuvanje ove grupe faune, kao i za integrisanje njihovih ekoloških zahtjeva u sistem upravljanja Parkom.

Sitni sisari imaju višestruki značaj i izuzetno važnu ulogu u funkcionisanju ekosistema. Kao osnovni plijen mnogim predatorima i važna karika u lancima ishrane, kao bioindikatori stanja ekosistema i svojim važnim uticajem na tlo, kao i uticajem na širenje sjemena i regulaciji vegetacije i održavanju biodiverziteta predstavljaju ključne vrste stabilnosti i dugoročnog očuvanja ekosistema. Na osnovu dosadašnjih istraživanja dominantno i kontinuirano su prisutni na području Parka, no i pored toga monitoring sitnih sisara će biti nastavljen jer oni direktno i indirektno utiču na ekološke procese i druge vrste.

Na osnovu novih istraživanja i dostupnih podataka stanje **populacija krupnih sisara** ocjenjuje se kao stabilno, sa očuvanom strukturom faune i značajnim prisustvom vrsta od nacionalnog i međunarodnog značaja. Dinamika i struktura populacija procjenjuju se analizom brojnih faktora koji utiču na vrste i njihova staništa, što omogućava dublje razumijevanje pritisaka i planiranje odgovarajućih mjera zaštite i upravljanja.
U Nacionalnom parku Durmitor se već duži niz godina sprovodi kontinuirani monitoring faune krupnih sisara, sa posebnim fokusom na zaštićene i ugrožene vrste kao što su: divokoza (*Rupicapra rupicapra*), mrki medvjed (*Ursus arctos)* i sivi vuk (*Canis lupus*). Uporedo sa ciljnim vrstama prati se i stanje ostalih krupnih sisara, budući da sve vrste sisara igraju važnu ulogu u održavanju funkcionalnosti ekosistema.
Na osnovu terenskih istraživanja poslednjih godina populacija mrkog medvjeda (*Ursus arctos*) je u blagom porastu, sa redovnim aktivnostima hranjenja, razmnožavanja i brloženja. Njegovo kretanje ovdje je široko od kanjona rijeke Tare do Durmitorskog masiva i sreće se na nadmorskoj visini od 400 m do i preko 2000 m. Stanište izuzetno pogoduje ovoj vrste gdje nalazi dovoljne količine hrane biljnog i životinjskog porijekla i zaklon. Uslijed velikog broja posjetilaca a samim tim i uznemiravanja staništa, dolazi do susreta čovjeka i medvjeda. Klimatske promjene, koje se reflektuju kroz visoke temperature i manju količinu snijega uslovile su da medvjed kasnije odlazi u hibernaciju što remeti biološke procese ove vrste. Štete od medvjeda na pčelinjacima i voću su prisutne posebno u kanjonu rijeke Tare.
Populacija sivog vuka (*Canis lupus*) je u blagom porastu, što je pozitivan trend s obzirom na njegovu važnu ekološku ulogu regulatora populacija. Iako je povremeno prisutan šakal (*Canis aureus*), trenutno ne pokazuje zabrinjavajuće širenje.
Divokoza (*Rupicapra rupicapra*) u kanjonu rijeke Tare predstavlja populaciju kanjonskih litica i šume. Dosadašnja istraživanja pokazuju stabilnu, ali osjetljivu populaciju zbog posebnosti životnih uslova u kanjonu. Iako je populacija stabilna divokoza trpi antropogene uticaje kroz uznemiravanje i degradaciju staništa. Požari takođe doprinose smanjenju otpornosti divokoze u kanjonu. Zato se smatra da su potencijalno ugrožene u ovom specifičnom području i zahtijevaju temeljna i kontinuirana istraživanja kako bi se osigurala dugoročna održivost.

Populacija srne (*Capreolus capreolus*) pokazuje trend rasta, što ukazuje na povoljne uslove života unutar staništa Parka. Ipak, kontaktne zone i upadi lovačkih pasa i dalje predstavljaju prijetnju. Brojno stanje divljih svinja (*Sus scrofa*) je posljednjih godina u znatnom porastu o čemu govore i česte štete na poljoprivrednim domaćinstvima.
Fauna sisara kao veoma važan dio biodiverziteta predstavljaju i oslikavaju stanje ekosistema uopšte. Zato će buduća istraživanja biti bazirana na kontinuiranom i temeljnom praćenju dinamike i strukture krupnih sisara, kao i ocjeni staništa, ali i praćenju obima i brojnosti šteta od mrkog medvjeda, vuka i divlje svinje.

3.1.2. POD TEMA - Visokoplaninski ekosistemi

Specifični cilj 1.3.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.
Specifični cilj 1.4.: Visokoplaninski ekosistemi i vezane vrste su očuvani

Visokoplaninsku vegetaciju Durmitora pretežno oblikuju ekosistemi planinskih livada, rudina i vriština razvijenih na krečnjačkoj podlozi, kao i specifične zajednice pukotina stijena i sipara. Evidentan je prirodni proces zarastanja visokoplaninskih travnjaka vegetacijom kleke i borovnice (vrištine). Proces zarastanja klekom je naočito izražen u selima planinskog dijela masiva Durmitora i kanjona rijeke Tare. Na ove procese utiču, ne samo klimatske promjene, već i depopulacija seoskih područja i prestanak tradicionalnog pašarenja i košenja livada.
Revitalizacija katuna i sela, uz povećanje stočnog fonda, predstavlja ključni preduslov za obnovu i dugoročno očuvanje travnjačkih planinskih i visokoplaninskih ekosistema.
Stanišni tip 4060 Planinske i borealne vrištine kartirane su na širem području Durmitora uključujući zone ispod prevoja Sedlo, područje Čista strana – Savin kuk, Međugorje i Pošćenje. Rezultati istraživanja ukazuju da su ova staništa očuvana, i da se odlikuju visokom pokrovnošću karakterističnih biljnih vrsta. Na lokalitetima Dolovi, ispod Velikog i Malog Štuoca, kao i na području Momčilovog grada, vrištine ne formiraju monodominantne zajednice, već se javljaju u mozaiku sa stanišnim tipom 4070 – Klekovina bora krivulja (*Pinus mugo*) i dlakave alpske ruže (*Rhododendron hirsutum*).
Na svim istraživanim lokalitetima nisu zabilježeni faktori pritiska koji bi ugrožavali ovaj stanišni tip. Naprotiv, primijećena je tendencija širenja vriština, jer predstavljaju sukcesijski stadijum u procesu zarastanja planinskih rudina. Generalo se stanje stanišnog tipa 4060 može ocijeniti kao stabilno i visoko očuvano, sa tendencijom njegovog širenja.
Planiraju se istraživanja visokoplaninskih stanišnih tipova na području Modrog, Valovitog i Srabljeg jezera, koja će obuhvatiti kartiranje i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, kao i njihovu analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.
Visokoplaninsku vegetaciju karakteriše visok specijski diverzitet i bogatstvo rijetkih, endemskih i nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih taksona. Kontinuirano se radi na njihovoj inventarizaciji i utvrđivanju stanja populacija odabranih značajnih taksona.
Svi podaci unose se u Exel bazu florističkih podataka za NP Durmitor, koja objedinjuje do sada prikupljenja literaturna (naučna) i terenska saznanja flore, vezano za njihovu ekologiju, distribuciu i konzervacijski status.
U prethodnom planskom periodu, rađena su istraživanja distribucije i stanja populacije rijetke i zaštićene biljne vrste *Cardamine serbica*. *Cardamine serbica* je endem Balkanskog poluostrva sa uskim rasprostranjenjem u Crnoj Gori, Srbiji i Bosni i Hercegovoni. U Crnoj Gori

je zabilježena na području Durmitora i Pive, u vegetaciji kamenjara i sipara. Tokom istraživanja Stručna služba JPNPCG je evidentirala prisustvo vrste *Cardamine serbica* na dvije mikrolokacije: iznad Sušičkog jezera i u kanjonu Sušice. Vrsta raste na stanišnom tipu 8140 – Istočnomediteranski sipari, koje je ocijenjeno kao dobro očuvano, reprezentativno i bez vidljivih antropogenih pritisaka. Procijenjena brojnost populacije iznosi približno 1.000 jedinki na obje lokacije. S obzirom na brojnost, konzervacijski značaj vrste i stabilno stanje staništa, preporučuje se uspostavljanje periodičnog monitoringa, radi praćenja eventualnih promjena.
Vegetacija pašnjačkih livada i planinskih vriština se karakteriše izuzetnim bogatstvom ljekovitih biljaka i šumskih plodova (kleka, borovnica). Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe prisutno je na području Parka, ali ne postoje pouzdani podaci o intenzitetu sakupljanja, količinama i prostornoj rasprostranjenosti ovih aktivnosti. Nedostatak informacija onemogućava adekvatnu procjenu dugoročnog uticaja na populacije vrsta i staništa. Staništa pod potencijalnim pritiskom ilegalnog ubiranja divlje flore u komercijalne svrhe biće predmet stalnog nadzora Službe zaštite. Svi podaci o zatečenom stanju biće prikupljani putem specijalizovane aplikacije i redovno dostavljani Stručnoj službi JPNPCG radi daljih analiza.

Na osnovu dostupnih podataka i rezultata najnovijih terenskih istraživanja, stanje herpetofaune, odnosno faune gmizavaca u Parku, može se ocijeniti kao stabilno i dobro očuvano. Tokom monitoringa nijesu zabilježeni invazivni pritisci niti indikatori smanjenja brojnosti populacija. Prisustvo i distribucija vrsta potvrđeni su u različitim ekološkim zonama Parka, s posebnim akcentom na zakonom zaštićene vrste i vrste od značaja u okviru mreže Natura 2000. Rezultati monitoringa iz prethodnog perioda ukazuju na široku rasprostranjenost više vrsta guštera. Posebno se ističe sljepić (*Anguis fragilis*), koji je registrovan u kanjonskim kamenjarima, na visoravnima, kao i na najvišim grebenima. Livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), zabilježen u kraškim ekosistemima iznad 1.300 mnv, predstavlja jednu od najzastupljenijih vrsta guštera na području Durmitora. Pored navedenih, evidentirano je i prisustvo mosorskog guštera (*Dinarolacerta mosorensis*) te zidnog guštera (*Podarcis muralis*). Kada je riječ o zmijama, monitoring je potvrdio prisustvo sve tri vrste otrovnica karakteristične za ovo područje. Poskok (*Vipera ammodytes*) predstavlja najrasprostranjeniju vrstu, dok je šarka (*Vipera berus bosniensis*) rjeđe zastupljena. Najrjeđe uočavana otrovnica je šargan (*Vipera ursinii*), čije se populacije odlikuju fragmentiranom distribucijom.
Iako se ukupno stanje faune gmizavaca može ocijeniti kao zadovoljavajuće, neophodno je nastaviti sa sistematskim monitoringom brojnosti i prostorne distribucije vrsta, kao i sa praćenjem stanja njihovih staništa. Ovakav pristup omogućava dobijanje cjelovite slike stanja herpetofaune Parka i, po potrebi, pravovremenu primjenu odgovarajućih konzervacionih mjera zaštite i očuvanja.

Kao predstavnike faune ptica koji predstavljaju vrste od prioritetnog značaja za očuvanje prirode, navode se suri orao (*Aquila chrysaetos*) i sivi soko (*Falco peregrinus*). Obje vrste su uvrštene u Aneks I Direktive o pticama i proglašene zaštićenim vrstama u skladu sa važećim nacionalnim zakonodavstvom.
Na području Parka do sada nije uspostavljen sistematski monitoring populacija ovih vrsta, te se dostupni podaci zasnivaju pretežno na relevantnim naučnim i stručnim izvorima, kao i na pojedinačnim terenskim opažanjima. Prema raspoloživim informacijama, suri orao se gnijezdi na nepristupačnim stijenama i liticama kanjona rijeke Tare, koje predstavljaju optimalna gnijezdeća staništa ove vrste. Tokom prethodnih terenskih istraživanja, prisustvo surlog orla i

sivog sokola redovno je evidentirano na širem području Parka, naročito na lokalitetima Bojske grede i Ranišava.
Imajući u vidu da navedene vrste predstavljaju vršne predatore i značajne indikatorske vrste za procjenu povoljnog stanja očuvanosti (Favourable Conservation Status) prirodnih staništa i ekosistema, u narednom planskom periodu neophodno je uspostaviti kontinuiran, standardizovan i metodološki usklađen monitoring njihovih populacija i prostorne distribucije.

Divokoza (*Rupicapra rupicapra*) u planinskom masivu Durmitor predstavlja autohtonu i izolovanu populaciju koja naseljava kamene litice, vrhove, sipare, točila i planinske pašnjake. Monitoring stanja ove populacije tokom poslednjih 20 godina pokazuje stabilan i rastući trend, ali zabrinjavaju negativni uticaji antropogenih aktivnosti, naročito tokom zimskih mjeseci (period gravidnosti i smanjenih resursa). Vožnja motornih sanki, kvadova, korišćenje dronova, turno skijanje, sportske manifestacije i mnogobrojni turisti uzrokuju uznemiravanje, fragmentaciju krda i ometanje reprodukcije. Divokoza je izrazito osjetljiva vrsta, koja u uznemirenom staništu ne može da se hrani niti razmnožava, što dugoročno može destabilizovati populaciju.
Uticaji klimatskih promjena koji se reflektuje kroz visoke temperature, sušu i manju količinu snijega utiču na skraćivanje ili produžetak perioda parenja jedinki i jarenja koza, smanjenje pogodnog staništa, smanjenja otpornosti i poremećaj zdravstvenog stanja. Zajedno sa antropogenim uticajem mogu dovesti do smanjenja brojnosti divokoze.
Buduća istraživanja biće usmjerena na nastavak monitoringa kao ključnu aktivnost za praćenje strukture i dinamike divokoze, uporedo sa praćenjem stanja staništa vrste. Poseban osvrt biće dat na procjenu uticaja negativnih faktora na ovu vrstu i mjere očuvanja, kao i adekvatno sprovođenje istih.

3.1.3. POD TEMA - Vlažni i vodeni ekosistemi

Specifični cilj 1.5.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune vlažnih i vodenih ekosistema.

Specifični cilj 1.6.: Ihtiofauna je stabilna i prirodno se regeneriše u Tari, autohtona fauna jezera očuvana.

Tresave u Crnoj Gori predstavljaju specifična i izuzetno važna staništa, čije stanje i distribucija nisu dovoljno istraženi. Ne postoji sveobuhvatan registar koji precizno dokumentuje njihovu distribuciju, što značajno otežava njihovu zaštitu i efikasno upravljanje. Ključni problemi tresava su proces zarastanja i degradacija, koji su dodatno ubrzani klimatskim promjenama. Promjene u režimu vode dovode do postepenog prelaska tresava u šumska ili travnata staništa, što izaziva nestanak karakteristične flore i faune ovih staništa i smanjenje sposobnost tresava za skladištenje ugljen-dioksida. Ovaj proces zarastanja je teško zaustaviti bez adekvatnih mjera zaštite i upravljanja.
U prethodnom Planskom periodu na području Nacionalnog parka Durmitor sproveden je značajan broj istraživanja sa ciljem kartiranja i procjene stanja Natura 2000 tipova staništa od značaja za ekološku mrežu Natura 2000: 7230 – Alkalne tresave, 7140 – Prelazne tresave i 6410 Livade beskoljenke na karbonatima. Popisane su dijagnostičke i prateće vrste i uspostavljen je monitoring stanja populacija.
Monitoring na tresavama Barnog jezera, pokazao je da je proces zarastanja ubrzan i da za posledicu ima gubitak oba tipa tresetnih staništa, smanjenje brojnosti populacija dijagnostičkih vrsta, kao i pojavu novih, netipičnih vrsta za ova staništa. Evidentiran je pad brojnosti i

pokrovnosti populacija zakonom zaštićenih vrsta: *Pinguicula balcanica, Menyanthes trifoliata, Pseudorchis frivaldii, Dactylorhiza cordigera* subsp. *bosniaca.* Tresetna staništa zarastaju mladicama smrče i bora, dok zona slobodne vode jezera sve više obrasta pojasom trske.
Shodno uočenim promjenama, u narednom periodu će se kroz projekat LASPEH 2 sprovesti detaljna istraživanja biodiverziteta, odnosno izrada bazne studije biodiverziteta za područje Barnog jezera. Paralelno s tim, planirana je i instalacija sonde kao ključne opreme za praćenje hidrološkog režima jezera (mjerenje nivoa i temperature vode). Uspostavljanje ovog mjernog sistema predstavlja važan korak u praćenju hidroloških promjena koje neposredno utiču na stanje tresetišta, te u dugoročnom planiranju i sprovođenju mjera zaštite. Na osnovu prikupljenih podataka biće izrađen Konzervatorski plan za Barno jezero, koji će definisati prioritetne ciljeve, mjere očuvanja i preporuke za održivo upravljanje ovim staništima.

U narednom planskom periodu sprovodiće se istraživanje staništa Sedre 7220 – Izvori sa formacijama sedre (Cratoneurion) u kanjonu rijeke Tare, imajući u vidu da je riječ o prioritetnom i izuzetno osjetljivom tipu staništa. Ova područja karakterišu hladni, karbonatima bogati izvori i dinamično prelivanje vode preko stijena, što omogućava formiranje ovih zajednica. Upravo zbog svoje rijetkosti, malih površina i fragmentisanosti sedrene formacije u kanjonu rijeke Tare predstavljaju jedan od važnih lokaliteta za istraživanje i monitoring.

Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) posebno je prepoznata kao indikatorska grupa i od izuzetnog značaja za dalja istraživanja, budući da su ovi organizmi vrlo osjetljivi na promjene ekoloških faktora, naročito onih uzrokovanih antropogenim djelovanjem i klimatskim promjenama. Dosadašnja istraživanja zasnivala su se na literaturnim podacima dopunjenim terenskim nalazima, a posebna pažnja posvećena je vrstama zaštićenim zakonom i vrstama od značaja za mrežu Natura 2000.
Na području Nacionalnog parka Durmitor do sada je registrovano 135 vrsta dnevnih leptira. Neophodno je nastaviti istraživanje i monitoring dnevnih leptira i u narednom planskom periodu, kako bi se obezbijedila pouzdana baza podataka za upravljanje i zaštitu ove grupe beskičmenjaka.

Jezera Nacionalnog parka Durmitor ne posjeduju autohtonu faunu riba, sve prisutne vrste riba predstavljaju alohtone, unesene vrste. Do sada je zabilježeno pet takvih vrsta. Prva poribljavanja durmitorskih jezera izvršena su početkom XX vijeka prenošenjem potočne pastrmke (*Salmo labrax* m. *fario*) iz rijeke Bukovice. Pored potočne pastrmke u veći broj jezera unesena je alpska vrsta jezerske zlatovčice *(Salvelinus alpinus*), a u neka i kalifornijska pastrmka *(Oncorhynchus mykiss)*, kao i nepredatorska vrsta - gaovica (*Phoxinus phoxinus*). U prethodnih 10 godina zabilježena je i nova ubačena invazivna vrsta - kinez (*Carassius auratus*).
Svako daljnje poribljavanje durmitorskih jezera predstavlja kršenje važećih zakonskih propisa. Neophodno je jasno razdvojiti pristupe upravljanju ihtiofaunom: u jezerima se primjenjuje stroga zabrana poribljavanja, dok se na rijeci Tari sprovodi održivo upravljanje, uključujući ciljanu obnovu autohtonih populacija. Pojačane kontrole i nadzor nad jezerima su ključni za sprječavanje nelegalnog poribljavanja od strane nesavjesnih pojedinaca.
Sportski ribolov u jezerima dozvoljen je sve dok postoje riblje populacije. Ribolov na rijeci Tari odvijaće se isključivo u skladu sa zakonom, uz mogućnost planskog poribljavanja autohtonim vrstama. Nacionalni park Durmitor redovno će sastavljati godišnji izvještaj o ribolovnim aktivnostima za oba tipa vodenih staništa.

U periodu 2023.-2025.godina sprovedena su terenska istraživanja faune vodozemaca, sa posebnim fokusom na zakonom zaštićene vrste i vrste od značaja za ekološku mrežu Natura 2000. Utvrđeno je da planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) pokazuje znakove lokalne ugroženosti, prvenstveno kao posljedicu ranijih aktivnosti poribljavanja glacijalnih jezera. Introdukcija riba, kao dominantnih predatora larvenih i adultnih stadijuma mrmoljka, dovela je do značajnog smanjenja brojnosti populacija u jezerima: Zabojsko, Zminičko, Jablan i Vražje. U narednom planskom periodu biće uspostavljen monitoring populacije mrmoljka u Valovitom jezeru, uz sprovođenje sveobuhvatnih istraživanja biodiverziteta Valovitog i Modrog jezera. Na osnovu rezultata ovih istraživanja izvršiće se stručna procjena uslova i opravdanosti eventualne reintrodukcije mrmoljka iz Valovitog u Modro jezero. Svi postupci reintrodukcije, ukoliko budu ocijenjeni kao opravdani, sprovodiće se isključivo u skladu sa važećom zakonskom regulativom iz oblasti zaštite prirode, uz prethodno pribavljanje potrebnih dozvola nadležnog organa tj. Agencije za zaštitu životne sredine.
Iako su populacije vrsta iz reda *Anura* (žabe) trenutno ocijenjene kao stabilne, njihova dugoročna održivost uslovljena je očuvanjem vlažnih staništa od ključnog značaja za reprodukciju, prvenstveno privremenih lokvi i bara. Ova staništa su izrazito osjetljiva na negativne uticaje klimatskih promjena, kao i na pojačane antropogene pritiske, posebno uslijed nekontrolisane upotrebe ATV vozila. Iz navedenih razloga, u narednom periodu biće nastavljen monitoring populacija vodozemaca iz reda *Anura*, sa posebnim fokusom na lokalitete: Suva lokva, Sedleni do, Goveđa lokva i lokve na području Male Crne Gore.

Monitoring jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*) vrši se prema ranije uspostavljenom monitoring protokolu. Na području NP Durmitor registrovano je 100–150 gnijezdećih parova. Rezultati monitoringa na lokalitetu ispod Sedla ukazuju na stabilno prisustvo vrste, uz zabilježene indikacije prostornog širenja populacije. Tokom 2025. godine, na lokalitetima Šarban i Todorov do evidentirana su dva veća jata.
Na osnovu dostupnih podataka i uočenih trendova, stanje populacije jarebice kamenjarke u NP Durmitor može se ocijeniti kao povoljno i stabilno, bez registrovanih znakova degradacije ključnih staništa. Monitoring vrste nastaviće se i u narednom planskom periodu.

Vidra (*Lutra lutra*) je stalno prisutna duž toka rijeke Tare, sa neujednačenom prostornom distribucijom, prvenstveno u mirnijim dionicama i pritokama. Dosadašnja istraživanja ukazuju na stabilnu populaciju, sa blagim pozitivnim trendom brojnosti. Prisustvo vidre u kanjonu Tare ima značajan indikatorski karakter i potvrđuje visok nivo ekološke vrijednosti rijeke. Iako je trenutno stanje populacije povoljno, identifikovani su potencijalni pritisci povezani sa turističkim aktivnostima (rafting), razvojem obalne infrastrukture i povećanim brojem posjetilaca. U cilju dugoročnog očuvanja vrste, nastaviće se monitoring populacije i staništa, kako bi se blagovremeno uočile eventualne promjene i na osnovu istih sprovele adekvatne mjere zaštite.

3.1.4. POD TEMA - Klimatske promjene

Specifični cilj 1.7.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Klimatske promjene predstavljaju jedan od ključnih dugoročnih pritisaka na šumske ekosisteme Nacionalnog parka Durmitor, sa sve izraženijim negativnim efektima na njihovu stabilnost, otpornost i biodiverzitet. Povećanje prosječnih temperatura, učestaliji i duži sušni periodi, te ekstremni vremenski uslovi (rani i kasni mrazevi, toplotni talasi, jaki vjetrovi, intenzivne i kratkotrajne padavine), direktno utiču na fiziološko slabljenje stanja, naročito u četinarskim sastojinama smrče i jele na područjima PC Žabljak I i Durmitor – Sušica. Oslabljena stabla postaju podložnija napadu potkornjaka, koji uslijed povoljnih klimatskih uslova prelaze iz sekundarnih u primarne štetočine, izazivajući masovno sušenje stabala. Istovremeno, povećana količina suvih i oštećenih stabala dovodi do nagomilavanja gorivog i lako zapaljivog materijala, koji predstavlja i povećan rizik od izbijanja i širenja šumskih požara. Požari, čija se učestalost i intenzitet povećavaju pod uticajem klimatskih promjena, imaju izrazito destruktivnu ulogu na šumske ekosisteme, izazivajući degradaciju zemljišta, eroziju, gubitak staništa i promjene mikroklimatskih uslova i mnoge druge negativne posljedice.
Klimatski stres, u kombinaciji sa antropogenim pritiscima poput nelegalne gradnje, fragmentacije staništa, neadekvatne turističke infrastrukture i povećanog pritiska posjetioca, dodatno povećavaju negativan uticaj na šumu. U takvim uslovima dolazi do lančanog efekta, gdje se suše, požari, napadi potkornjaka i degradacija staništa međusobno povezuju i potpomažu, dovodeći do ozbiljnog narušavanja strukture i funkcionalnosti šumskih ekosistema. Iako klimatske promjene u pojedinim slučajevima mogu imati i ograničene pozitivne efekte (npr. produženje vegetacionog perioda i bolji prirast pojedinih vrsta), ukupna evaluacija njihovog uticaja na šume NP Durmitor je nepovoljna. Zbog toga je neophodno kontinuirano praćenje zdravstvenog stanja šuma, rano otkrivanje faktora stresa, kontrola populacija potkornjaka, plansko upravljanje mrtvim drvetom, jačanje aktivnih i pasivnih bioloških mjera zaštite i druge aktivnosti, koje bi očuvale otpornost, stabilnost i vrijednosti šumskih ekosistema ovog područja.

Uticaj klimatskih promjena na biodiverzitet NP Durmitor posebno se ogleda kroz promjene u vodnim i vlažnim staništima. Zarastanje ledničkih jezera i gubitak sezonskih lokvi i bara, uslijed ranijeg topljenja snijega i smanjenja broja snježnih dana, predstavljaju značajan pritisak na vrste koje zavise od ovih staništa. Učestale sušne godine dodatno pogoršavaju stanje mikroreproduktivnih lokvi, koje su ključne za razmnožavanje vodozemaca i očuvanje lokalne hidrologije.
Dnevni leptiri, zbog svoje osjetljivosti na klimatske promjene, predstavljaju važan indikator promjena u kopnenim ekosistemima, a njihov monitoring omogućava pravovremeno praćenje uticaja klimatskih faktora.
Planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) pokazuje pomak u fenologiji migracija, koje se sada odvijaju ranije tokom proljećnog perioda (april–maj), u korelaciji sa ranijim topljenjem snijega.
Vrste iz reda *Anura* (žabe) također bilježe ranije razmnožavanje u aprilu–maju, a noviji podaci potvrđuju njihovu rasprostranjenost do 1500 mnv. Iako su populacije trenutno očuvane, ove vrste su osjetljive na degradaciju vlažnih staništa, naročito sezonskih lokvi, koja predstavljaju ključna mjesta za reprodukciju.
Klimatske promjene, koje se reflektuju kroz povećane temperature i smanjenje količine snijega, utiču i na sisare, uslovljavajući promjene u njihovim sezonskim aktivnostima. Na primjer, kasniji ulazak u hibernaciju remeti prirodne biološke procese i može uticati na reprodukciju i preživljavanje pojedinih vrsta.
Sve navedene aktivnosti već su u integrisane u Plan upravljanja kroz druge podteme. U okviru ove Podteme planiraju se eventualne dodatne aktivnosti, u zavisnosti od rezultata budućih

istraživanja i monitoringa, kako bi se blagovremeno uočile promjene u stanju populacija i staništa.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Obezbijeđena je zaštita i održivo predstavljanje kulturne, istorijske i tradicionalne baštine Nacionalnog parka Durmitor kroz zaštitu kulturnih lokaliteta, istorijskih objekata i nematerijalnih kulturnih praksi. Očuvanje kulturne baštine je integrisano u upravljanje parkom uz promovisanje svijesti i cijenjenja lokalnog kulturnog identiteta za sadašnje i buduće generacije.

Specifični cilj 2.1. Očuvana nematerijalna kulturna baština je inventarisana, evaluirana i prezentovana.

Prostor Durmitora je od najranijih vremena bio naseljen i korišćen, o čemu svjedoče brojni materijalni i nematerijalni tragovi ljudskog prisustva. Ostaci praistorijskih tumula, poput lokaliteta Žugića gumno, potvrđuju prisustvo ilirskih zajednica, dok karavanski putevi, kameni mostovi i cipusi ukazuju na rimski period. Posebno značajni elementi kulturnog nasljeđa su srednjovjekovne nekropole sa stećcima u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića, koje su 2016. godine upisane na UNESCO Listu svjetske baštine. Stećci predstavljaju važan dio materijalne i nematerijalne kulturne baštine, kako kroz tradicionalne tehnike izrade i ukrašavanja, tako i kroz njihovu duboku ukorijenjenost u lokalnu kulturu i kolektivno pamćenje.

Na području Nacionalnog parka Durmitor očuvan je značajan broj objekata tradicionalnog graditeljstva, naročito u ruralnim naseljima, katunima i vatanima. Dominiraju kamene kuće, kao i objekti građeni od kombinacije brvana i kamena, sa karakterističnim strmim krovovima pokrivenim šindrom ili daskom. Katuni i prateći objekti (mljekari, jatare, torovi) predstavljaju integralni dio tradicionalnog stočarskog načina života. Međutim, demografski procesi nakon Drugog svjetskog rata, uključujući depopulaciju, starenje stanovništva i napuštanje tradicionalnih djelatnosti, doveli su do degradacije i nestajanja kako materijalne, tako i nematerijalne kulturne baštine. Tradicionalni objekti se često obnavljaju neadekvatno, bez poštovanja izvornih formi i materijala, iako su u posljednjem periodu zabilježeni i pozitivni primjeri obnove u skladu sa tradicionalnim obrascima gradnje.

Nematerijalna kulturna baština ovog prostora obuhvata bogatu usmenu tradiciju, običaje, vjerovanja, jezik i tradicionalne zanate. Posebno su očuvani elementi ručnog tkanja i pletenja vunenih proizvoda, koji se danas uglavnom prenose kroz znanje starijih žena i sačuvane predmete u porodičnom vlasništvu. Ipak, ovi elementi su sve rjeđe prisutni u svakodnevnom životu, što dodatno ugrožava njihov opstanak.

Antropogeni pejzaž naselja na području Durmitora razvijen je u subalpskoj zoni, u visinskom pojasu od oko 1.000 do 1.500 m n.v., i karakteriše se različitim stepenima izgrađenosti i ljudske intervencije. Naselja se mogu klasifikovati kao urbana, pseudourbana i ruralna, sa značajnim razlikama u prostornoj organizaciji, vegetacionom pokrivaču i intenzitetu antropogenog uticaja. U urbanim i pseudourbanim zonama prirodni biljni pokrivač je znatno redukovan, dok su u ruralnim područjima očuvani prirodniji i poluprirodni ekosistemi.

Antropogeni pritisci u ovom pejzažu uključuju neplansku i neformalnu izgradnju, eksploataciju šumskih resursa, promjene u hidrološkom režimu i prostornu ekspanziju naselja. Ovi procesi imaju potencijalno negativan uticaj na šumske ekosisteme, biodiverzitet i vodne resurse. Ukupno posmatrano, antropogeni pejzaž Durmitora predstavlja kompleksan sistem u kojem se prepliću prirodni i društveni faktori, zahtijevajući integrisan i planski pristup upravljanju, u cilju očuvanja kulturnih vrijednosti, pejzažnog identiteta i funkcionalnosti ekosistema.

3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Do 2030. godine, Nacionalni park Durmitor će pružati dobro upravljano, edukativno i međunarodno prepoznato iskustvo za posjetioce, koje štiti njegove izvanredne prirodne vrijednosti, podstiče svijest o očuvanju i podržava lokalne zajednice kroz održivi turizam.

3.3.1 Procjena prikladnosti područja za edukaciju i/ili interpretaciju

Specifični cilj 3.1.: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor razvijen i unaprijeđen do 2030. godine, kroz edukativne programe, obučene kadrove i funkcionalnu infrastrukturu.

Edukacija o prirodnim vrijednostima i zaštiti prirode ima važnu ulogu u podsticanju posjetilaca Nacionalnog parka Durmitor na razumijevanje značaja očuvanja biodiverziteta i razvijanje svijesti i osjećaja odgovornosti prema prirodi. Zaštićena područja prirode su pogodna mjesta za prenošenje poruka o potrebi i načinima očuvanja prirode. Edukacija u NP Durmitor je usmjerena ka svim korisnicima (školskoj populaciji, posjetiocima i lokalnom stanovništvu), a realizuje se kroz organizovanje edukativnih i tematskih radionica, stručnih predavanja, edukativnih šetnji, obilježavanje značajnih ekoloških datuma i organizovanje i sprovođenje različitih akcija. Poseban fokus stavlja se na edukaciju predškolskog i školskog uzrasta, s obzirom na to da se kod ove populacije kroz kontinuirano učenje i interakciju sa prirodom razvija svijest i oblikuju pozitivni stavovi prema zaštiti prirode i očuvanju životne sredine, uključujući i odnos prema vrijednostima nacionalnog parka. Osim na prostoru Parka, edukativne aktivnosti se po potrebi organizuju i u školskim ustanovama, na zahtjev nastavnika i profesora, kao dio nastavnih jedinica koje obrađuju teme iz ekologije i zaštite prirode. Saradnja sa školama je generalno dobra, iako je kao ograničavajući faktor u realizaciji ovih aktivnosti identifikovan nedostatak organizovanog prevoza učenika do Parka.

Prezentacija prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor realizuje se tokom cijele godine, prvenstveno kroz edukativna predavanja i aktivnosti organizovane u Centru za posjetioce koji se nalazi u okviru Upravne zgrade Parka. Pored izložbenog prostora, Centar raspolaže i prostorijom namijenjenom za održavanje predavanja i prezentacija, koja se uglavnom koristi za unaprijed najavljene i dogovorene posjete školske populacije. Posebnu vrijednost ovog Centra predstavlja prirodnjačka zbirka, u kojoj su zastupljene brojne endemične, zaštićene i rijetke vrste. Međutim, zbirka je starijeg datuma, duži vremenski period nije rađena njena konzervacija, te se javila potreba za njenom modernizacijom i unapređenjem u skladu sa savremenim principima interpretacije prirodne baštine. Postoje i određena ograničenja u funkcionalnosti postojećeg prostora. Glavni nedostatak Centra za posjetioce u

Upravnoj zgradi odnosi se na nedovoljnu prostorni kapacitet za izvođenje edukativnih programa i osmišljavanje novih postavki. Zbog toga je u narednom periodu neophodno planirati rekonstrukciju i adaptaciju donje etaže Upravne zgrade, kako bi se obezbijedio preduslov za proširenje edukativnih i interpretativnih sadržaja Centra.

Pored glavnog Centra, u neposrednoj blizini edukativne staze oko Crnog jezera postoji još jedan objekat Centra za posjetioce, koji trenutno nije u funkciji. Njegova prvobitna namjena bila je prezentacija aktivnog odmora u prirodi, sa posebnim fokusom na pješačke i biciklističke staze. S obzirom na atraktivnost lokacije i potencijal za dodatnu interpretaciju prirodnih vrijednosti, neophodno je razmotriti mogućnost njegovog ponovnog aktiviranja ili prenamjene, u skladu sa potrebama upravljanja Parkom.

Tokom 2024. godine u okviru UNESCO projekta „Smanjenje pojave šumskih požara u Nacionalnom parku Durmitor i slivu rijeke Tare“, fokus je bio na edukaciji djece iz opština koje gravitiraju Parku. Na osnovu izraženog interesovanja, planira se nastavak ovakvog pristupa kroz novu programsku aktivnost pod nazivom „Šumske radionice“.

Na prostoru Parka uspostavljene su jedna edukativna i dvije tematske staze koje imaju značajan potencijal za interpretaciju prirodnih i kulturnih vrijednosti. Tematske staze „Staza mlinova“ i „U zagrljaju šume i tri jezera“ omogućavaju posjetiocima upoznavanje sa lokalnim pejzažima, tradicijom i biodiverzitetom, dok je edukativna staza oko Crnog jezera, dužine oko 4 km, najvažniji edukativni pravac unutar Parka. Ova staza je opremljena informativnim i edukativnim tablama, kao i odmorišnim mobilijarom, i predstavlja najposjećeniju tačku za sprovođenje različitih oblika neformalne edukacije.

Kako bi se očuvala njena edukativna funkcija, neophodno je redovno procjenjivati stanje postojećih tabli i planirati njihovu zamjenu ili ažuriranje u slučaju zastarjelih informacija, promjene vizuelnog identiteta ili fizičkog oštećenja.

Za potrebe realizacije edukativnih aktivnosti u Nacionalnom parku Durmitor osmišljeni su i pripremljeni novi edukativni materijali, među kojima se izdvajaju multimedijalna prezentacija i brošura „Zavirite u čarobni svijet NP Durmitor“. Planirano je dalje osmišljavanje i primjena inovativnih edukativnih rješenja, kako bi se sadržaji dodatno prilagodili različitim ciljnim grupama. U okviru Parka redovno se organizuju radionice prema programu „Obradujmo prirodu NP Durmitor“, uz korišćenje edukativnih listova, čiju izradu je podržalo Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija. Kroz ove materijale, učenici imaju priliku da putem tekstova, zanimljivosti i pitanja prošire znanja i razviju vještine vezane za prirodne vrijednosti i principe očuvanja zaštićenog područja.

U narednom planskom periodu potrebno je raditi na daljoj razradi i standardizaciji edukativnih programa, u saradnji sa relevantnim institucijama iz oblasti obrazovanja, nauke i zaštite prirode, čime bi se osigurala veća usklađenost sa nastavnim planovima i šira primjena na nacionalnom nivou.

Na zvaničnoj internet stranici Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore postoji posebna sekcija pod nazivom „Edukativni kutak“, namijenjena učenicima osnovnih škola i njihovim nastavnicima. Pored edukativnih listića iz serijala „Obradujmo prirodu“, sadržaj je dopunjen temom „Životinje kao simboli nacionalnih parkova“, a planirano je kontinuirano proširivanje ove platforme sa novim edukativnim materijalima, prilagođenim različitim uzrastima.

Interpretacija prirodnih vrijednosti u NP Durmitor trenutno nije razvijena i ne postoje interpretativni programi obilaska Parka koji bi bili prilagođeni različitim ciljnim grupama posjetilaca. Dodatnu otežavajuću okolnost predstavlja činjenica da Park u ovom trenutku nema licencirane interpretatore/vodiče koji bi realizovali ovakve programe. Stoga je neophodno u narednom periodu raditi na obuci i osposobljavanju zaposlenih za sprovođenje

interpretativnih aktivnosti, u skladu sa savremenim pristupima upravljanja zaštićenim područjima.
Nacionalni park Durmitor posjeduje značajan potencijal za razvoj edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti, koji je djelimično iskorišćen u smislu da sistem edukacije i interpretacije još uvijek nije dovoljno razvijen i institucionalizovan. Nedostatak licenciranih vodiča i edukatora, ograničeni prostorni kapaciteti za edukaciju, kao i nepostojanje formalnih interpretativnih programa ukazuju na potrebu za planskim i strateškim pristupom ovom segmentu upravljanja.

3.3.2 Postojeće stanje i planirana posjetiteljska infrastruktura

Specifični cilj 3.2.: Poboljšana posjetiteljska infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.

Turistička infrastruktura u NP Durmitor obuhvata objekte i sadržaje koji su namijenjeni posjetiocima uz poseban akcenat na očuvanje prirodnih vrijednosti uz minimiziranje negativnog uticaja na životnu sredinu i biodiverzitet.
Na prostoru Parka nalaze se dva planinarska doma, u I zoni zaštite, od kojih je u funkciji planinarski dom “Sušica”, dok dom „Škrka” nije. Tokom 2022. godine izvršena je prva faza radova na obnovi planinarskog doma „Škrka“ (postavljena krovna konstrukcija), a planirani su radovi na uređenju enterijera kako bi objekat bio stavljen u funkciju i prilagođen za boravak planinara. Planinarski dom „Sušica“ raspolaže sa četiri dvokrevetne sobe, šankom, ognjištem i toaletnim prostorijama. Neophodno je da se ovi planinarski domovi što prije stave u funkciju posjetilaca, kroz obezbjeđivanje sredstava iz kapitalnog budžeta ili iz međunarodnih fondova. Uprava Parka je u prethodnom planskom periodu primila više prigovora i inicijativa od strane lokalne zajednice u vezi sa potrebom stavljanja planinarskih domova u funkciju, naglašavajući važnost rješavanja ovog pitanja. Imajući u vidu značajan broj posjetilaca, neophodno je da Park raspolaže funkcionalnim planinarskim domovima kao sastavnim dijelom turističke infrastrukture.
U NP Durmitor nalaze se i dva skloništa „Lokvice“ i alpinistički bivak „Dr Rastko Stojanović” koja služe kao privremena skloništa tokom višednevih tura ili u slučaju loših vremenskih uslova. S obzirom na činjenicu da je NP Durmitor prepoznat kao jedna od najpoznatijih planinarskih destinacija u regionu, javila se potreba za dodatnim planinarskim skloništima (bivacima) duž frekventnih i udaljenih planinarskih ruta. U tom kontekstu, u program objekata privremenog karaktera uvrštene su lokacije Valoviti Do i Donja Ališnica, na kojima je planirana izgradnja skloništa. Na lokaciji Valoviti Do ranije je postojalo sklonište koje je uništeno uslijed nemara turista.
Lokvice su planinarsko sklonište samo uslijed nepovoljnih vremenskih prilika. Nikako nije poželjno da bude kamp mjesto ili prenoćište za naplatu. U lošem je stanju gdje se gotovo redovno svake godine ostavlja velika količina otpada. Potrebna je adaptacija, dakle popravka postojećeg, ali da nema svrhe izdavanja u bilo kom smislu. Iz razloga što je teško kontrolisati zbog same lokacije i pružaju mogućnost krivolova.
Motel „Radovan luka”, je rekonstruisan i dat u dugoročni zakup. Restoran na Crnom jezeru rekonstruisan je u prethodnom planskom periodu, u skladu sa važećim standardima, i dat u dugoročni zakup. Objekat ima značajnu ulogu u turističkoj infrastrukturi Parka, jer se nalazi na jednoj od najposjećenijih lokacija i doprinosi obogaćivanju sadržaja namijenjenih posjetiocima. Prostor za raftere na Žugića luci je renoviran, a planirano je formiranje centra za raftere sa

info pultom, kafiterijom, prostorom za presvlačenje, sobama za nadzornike i sanitarnim čvorom.
U funkciji je više kontrolno-naplatnih punktova: Crno jezero, Vojno odmaralište, Splavište, Đurđevića Tara i Sedlo. S obzirom na postojanje više ulaza u Park, neophodno je uspostaviti dodatnu kontrolu pristupa, te je planirano postavljanje novih montažno-demontažnih punktova na lokacijama Todorov do, Jablan jezero, Ivan Do i Sedlo.
Na području Nacionalnog parka dozvoljeno je kampovanje, odnosno postavljanje šatora, na tačno određenim lokalitetima: Žugića Luka, Radovan Luka, Škrka, Dobri Do, Sušica, Šarban i Lokvice. Međutim, u prethodnom planskom periodu zabilježeno je učestalo postavljanje šatora, mobile home i baznih kampova na lokacijama koje nijesu predviđene za tu namjenu. Zbog toga je u narednom periodu neophodno jasnije definisati i obilježiti zone za kampovanje i mobile home. Kamp Mobil home kod bivšeg Vojnog odmarališta je izgrađen 2016. godine, a Direkcija za javne radove po projektu je vodila radove. Kasnije zbog namjene da se na tom mjestu radi hotel Čedi i iz razloga jer nije bio uvršten u Plan privremenih objekata za period od 2020-2024 god. odustalo se od kampa. Međutim kako UNESCO nije dao dozvolu za izgradnju hotela na toj lokaciji, kamp je uvršten i vraćen u Plan privremenih objekata za period 2024-2028. god. (lokacija 4.2). UT uslovi za vodu su dobijeni i potrebno je tražiti saglasnost za elektro i vodovodnu instalaciju. Iako nije postojala vodovodna i elektro infrastruktura kamp je funkcionisao kao mobile kamp i redovno se održavao i čistio i pokazao se kao funkcionalan. Priključci za vodovodnu i elektro instalaciju finansijski nijesu velika ulaganja (udaljenost priključka na vodovod oko 100 m, a za elektro instalaciju oko 20-30 m.) i radovi na obezeđivanju istog se mogu završiti u relativno kratkom vremenskom periodu.
Na području NP Durmitor razvijena je široka mreža pješačko-planinarskih staza različitih dužina i stepena zahtjevnosti, koja obuhvata i markirane, uređene, kao i nemarkirane, ali utvrđene pravce kretanja. U narednom planskom periodu neophodno je redovno održavanje staza i unapređenje signalizacije, u cilju povećanja bezbjednosti posjetilaca. S obzirom na to da u prethodnom planskom periodu Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore nije imalo zaposlene koji su licencirani markiranti, u saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore obuka su završili dva zaposlena iz NP Durmitor i stekla licence za markiranje staza. Ovim je odgovoreno na izraženu potrebu za unapređenjem markacije velikog broja staza i unapređenjem signalizacije, koja je u prethodnom periodu bila nedovoljno razvijena, što je u više navrata dovodilo do problema u orijentaciji posjetilaca, naročito stranih turista.

***Tabela 12**: Planinske staze*

1.	Žabljak – Lokvice – Bobotov kuk
2.	Žabljak – Lokvice – Ledena pećina – Valoviti do – Bobotov kuk
3.	Žabljak – Valoviti do – Bezimeni vrh
4.	Žabljak – Zmijinje jezero – Ališnica – Planinica – Škrka
5.	Žabljak – Sedlo – Sedlena greda
6.	Žabljak – Bosača – Jablan bara – Crvena greda – Vodeni do – Gologlav– Pašina gomila – Katun – Veliki Štuoc – selo Crna Gora
7.	Žabljak – vidikovac Ćurevac
8.	Crno jezero – Lokvice – Velika previja – Terzin bogaz
9.	Crno jezero – Lokvice – Velika previja – Velika kalica – Struga – Crno Jezero
10.	Crno jezero – Lokvice – Trojni prevoj – Bandijerna
11.	Crno jezero – Lokvice – sagorele ploče – Minin bogaz
12.	Crno jezero – Mioč poljana – Korita – Savina voda – Savin kuk

13.	Crno jezero – Mioč poljana – Panalj – Čista strana – Šljeme
14.	Crno jezero – Struga – Mali Međed – Veliki Međed
15.	Crno jezero – Struga – Velika kalica – Velika previja – Veliki Međed
16.	Crno jezero – Struga – velika kalica – Velika previja – Terzin bogaz
17.	Rampa - Barno jezero – Zminje jezero – Planinica – Škrka - Sušica
18.	Sedlo – Surutka – Dobri do – zeleni vir – Bobotov kuk
20.	Savin kuk – Šljeme
21.	Dobri do – Škrčko ždrijelo – Prutaš – Škrčka jezera
22.	Dobri do – Škrčko ždrijelo – Škrčka jezera
23.	Todorov do – Prutaš
24.	Selo Crna Gora – Vodice – Poljica – Međeđi do – Suvi klek – Botun –Škrka
25.	Selo Crna Gora – Sušičko jezero – Kanjon Sušice – Skakala – Škrka

Na prostoru Nacionalnog parka Durmitor postoje jedna edukativna i dvije tematske staze koje su opremljene informativnim tablama i odgovarajućim odmorišnim mobilijarom, čime doprinose informisanju posjetilaca o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka. Edukativna staza oko Crnog jezera je najposjećenija staza u Parka. U toku 2024. godine sredstva za kompletnu rekonstrukciju ove staze obezbijeđena su donacijom Fonda za zaštitu životne sredine (Eko fond), dok je planirano da se radovi na terenu realizuju tokom 2025. godine. Pored edukativne staze, u okviru Parka postoje i dvije tematske staze: „Staza mlinova“ i „U zagrljaju šume i tri jezera“.

Pored planinarskih i edukativnih staza, u okviru Nacionalnog parka Durmitor postoji i jedna kružna, biciklistička staza namijenjena planinskom biciklizmu, poznata pod nazivom „prsten oko Durmitora“ koja zahtjeva viši nivo fizičke spremnosti posjetilaca. Održavanje kompletnog sistema staza – pješačkih, biciklističkih i edukativnih – podrazumijeva redovno obnavljanje horizontalne i vertikalne signalizacije, kako bi se obezbijedila bezbjednost posjetilaca i očuvala funkcionalnost infrastrukture.

***Tabela 13**: Staza za planinski biciklizam*

1.	Žabljak – Virak – Pašina voda - prevoj Sedlo – Dodri do –Trsa – Nedajno– Sušičko jezero – Crna Gora – vidikovac V. Štuoc (1962) – Poljane – Žabljak

Sa porastom broja posjetilaca koji biraju planinski biciklizam kao aktivnost u prirodi neophodno je razmotriti mogućnost uspostavljanja dodatnih biciklističkih staza, u cilju diversifikacije ponude i rasterećenja postojećih trasa. Pored dvije zvanično uspostavljene biciklističke staze, na prostoru Parka postoji i više „cross-country“ dionica, među kojima se izdvaja kružna ruta od Crnog jezera do Zminjeg jezera i Mlinskog potoka, kao i „freeride“ staza – „Crno jezero“. Biciklistička staza Žabljak – Ivan Do – Mlinski potok – Zminje jezero preklapa se sa jednom od najfrekventnijih pješačkih staza u Parku. Na ovoj dionici gotovo stalno ima pješaka, a konfiguracija terena dodatno otežava bezbjedno kretanje, pa je neophodno preispitati postojeća rješenja i usmjeriti biciklističke staze ka alternativnim pravcima, posebno kada je riječ o „freeride“ segmentima.

Tokom zimske turističke sezone, posjetiocima je na raspolaganju uređena i markirana staza za hodanje na krpljama, koja polazi od Ski centra Savin kuk i završava kod Crnog jezera. Ova aktivnost predstavlja atraktivan način doživljaja zimskog pejzaža Parka, posebno za posjetioce koji žele mirniji boravak u prirodi, van skijaških staza. U narednom planskom periodu neophodno je unaprijediti sistem informisanja posjetilaca o dostupnosti opreme za

hodanje na krpljama, s obzirom na to da se ona trenutno iznajmljuje u okviru Centra za posjetioce, ali veliki broj zainteresovanih posjetilaca nije upoznat sa tom mogućnošću.
Na prostoru Parka ističu se dva zvanično uređena vidikovca: Ćurevac i Nedajno. Sa vidikovac Ćurevac pruža izuzetan pogled na kanjon rijeke Tare – najdublji kanjon u Evropi i predstavlja jednu od najatraktivnijih tačaka za posmatranje prirodnih ljepota Durmitora.
Kroz prostor Parka i šireg područja vodi panoramski put poznat kao "Durmitorski prsten", koji povezuje grad Žabljak, nekad ski centar Štuoc, kanjon rijeke Sušice, selo Nedajno, Pivsku planinu i visoravan, selo Trsu, lednička jezera Valovito, Modro i Pošćensko, najpoznatije vrhove Prutaš i Sedlo, Jezersku visoravan i ski centar Savin kuk. Ukupna dužina rute iznosi 76 km, odnosno 83 km ukoliko se uključi vidikovac Ćurevac, a trasa prolazi kroz Nacionalni park Durmitor i Park prirode Piva. Duž panoramskog puta postavljen je sistem informativnih tabli, kao i odmorišni mobilijar, čime se obezbjeđuje kvalitetna infrastruktura za samostalni i organizovani obilazak. Za potrebe dodatne interpretacije izrađen je i audio vodič koji prati ovu rutu, ali njegova dostupnost i promocija nijesu na zadovoljavajućem nivou, te je u narednom periodu neophodno preduzeti aktivnosti na njegovoj boljoj prezentaciji i distribuciji prema ciljanim grupama posjetilaca. U narednom planskom periodu predviđeno je dalje unapređenje panoramske rute „Durmitorski prsten" kroz projekat koji sprovodi Ministarstvo turizma, a čija se realizacija očekuje tokom 2025. godine. Aktivnosti obuhvataju uređenje parking prostora na ključnim lokacijama, postavljanje dodatnog odmorišnog mobilijara kao i infrastrukturno uređenje vidikovca Ćurevac, s ciljem poboljšanja uslova za boravak posjetilaca i bezbjednog zaustavljanja na atraktivnim tačkama duž trase.
Na putnim pravcima koji vode ka Nacionalnom parku, kao i na samim ulazima u Park, planirano je postavljanje najavnih, glavnih i ulaznih tabli koje će jasno usmjeravati posjetioce i obezbijediti bolju vidljivost i pristupačnost Parka. Na najposjećenijim lokalitetima predviđena je zamjena postojećih i/ili postavljanje novih informativnih tabli. Preduslov za realizaciju ovih aktivnosti bila je izrada posebnog elaborata za signalizaciju i informativne table, kojim su definisane lokacije, sadržaj i vizuelni identitet tabli, u skladu sa standardima. Na osnovu elaborata predviđena postavka turističkih informativnih tabli (osam), table dobrodošlice (devet) i putokazna signalizacija (devet putokaza). Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Durmitor predstavlja osnovu za organizovano i kontrolisano upravljanje posjetama, te direktno utiče na kvalitet boravka posjetilaca i očuvanje prirodnih vrijednosti Parka. Iako su u prethodnom planskom periodu realizovane određene aktivnosti na adaptaciji i unapređenju postojećih objekata i staza, infrastruktura još uvijek ne odgovara u potpunosti potrebama sve većeg broja posjetilaca i raznovrsnih oblika turističkih aktivnosti.
U narednom planskom periodu neophodno je intenzivirati ulaganja u obnovu i razvoj smještajnih kapaciteta, staza, vidikovaca i odmorišta, kao i u bolju prostornu organizaciju kretanja unutar Parka. Efikasna prostorna organizacija podrazumijeva da se jasno definišu i povežu zone za rekreaciju, edukaciju i posmatranje prirode, sa jasno obilježenim stazama i pristupnim tačkama. Potrebno je pravilno usmjeriti posjetioce tako da se rasterete najposjećenije lokacije i spriječe negativni uticaji na biodiverzitet. Fokus treba biti na povećanju funkcionalnosti i bezbjednosti infrastrukture, uvođenju standardizovanih rješenja i obezbjeđenju tehničkih uslova koji će omogućiti održivo korišćenje prostora, bez narušavanja prirodnog ambijenta.

3.3.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 3.3.: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Turistička ponuda Nacionalnog parka Durmitor zasniva se prvenstveno na aktivnom odmoru u prirodi. Najzastupljeniji oblik turizma je aktivni turizam, sa naglaskom na jednodnevne ture koje uključuju pješačenje edukativnom stazom oko Crnog jezera, posjete planinskim jezerima i upoznavanje prirodnih vrijednosti Parka. Pored toga, značajno mjesto zauzima sportsko-rekreativni turizam, sa aktivnostima kao što su rafting rijekom Tarom, planinarenje, pješačenje i vožnja biciklom. Tokom ljetnje turističke sezone, posjete se realizuju u organizaciji turističkih agencija i turoperatora, ali i putem individualnih dolazaka. Kontrola i naplata ulaznica vrši se na kontrolno-naplatnih punktova i angažovanjem nadzornika na frekventnim lokacijama. Najveći broj posjetilaca bilježi se u periodu od jula do polovine septembra, (Grafik xx) pri čemu su najopterećenije zone oko Crnog jezera i duž rijeke Tare. U tom periodu, sprovodi se i anketiranje posjetilaca, čiji rezultati pružaju uvid u strukturu posjetilaca, njihova mišljenja, potrebe i očekivanja, što predstavlja osnovu za planiranje i prilagođavanje turističke ponude. Dosadašnja praksa sprovođenja anketa tokom ljetnje sezone pokazala se korisnom za osnovnu analizu strukture i potreba posjetilaca, ali je bila ograničenog obima. U narednom planskom periodu, neophodno je modernizovati ovaj proces kroz digitalizaciju anketiranja – npr. postavljanjem QR kodova na frekventnim lokacijama u Parku – kako bi se povećao broj učesnika, olakšao pristup anketi i obezbijedila reprezentativnija slika stavova i iskustava posjetilaca.

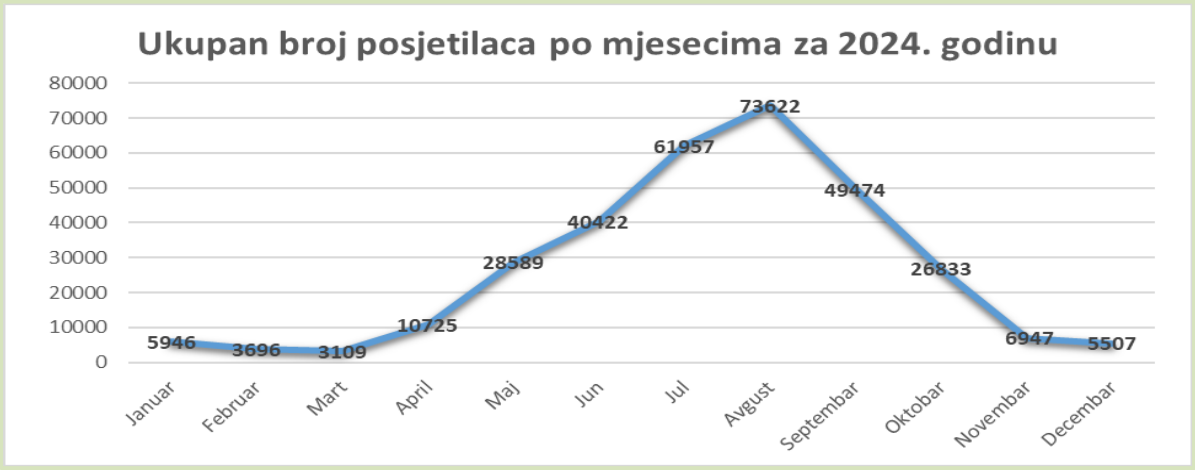

***Grafik 6**: Pregled broja posjetilaca po mjesecima za 2024. godinu*

U skladu sa rastućim interesovanjem i povećanjem broja posjetilaca (Grafik 7), potrebno je dalje razvijati modele upravljanja posjetama koji će omogućiti očuvanje prirodnih vrijednosti, uz istovremeno poboljšanje organizacije kretanja i boravka posjetilaca na prostoru Parka. U tom kontekstu, prioritet u narednom planskom periodu biće razvoj organizovanih programa obilaska, koji će posjetioce usmjeravati ka različitim dijelovima Parka. U cilju smanjenja pritiska na najopterećenije zone, prije svega prostor Crnog jezera, u prethodnom periodu radilo se na promociji drugih lokaliteta kao što su određene tematske staze i područja koja su pristupačna i interpretativno zanimljiva. Ovakav pristup doprinosi ravnomjernijem prostornom rasporedu posjetilaca i smanjenju negativnih uticaja na najposjećenije lokalitete.

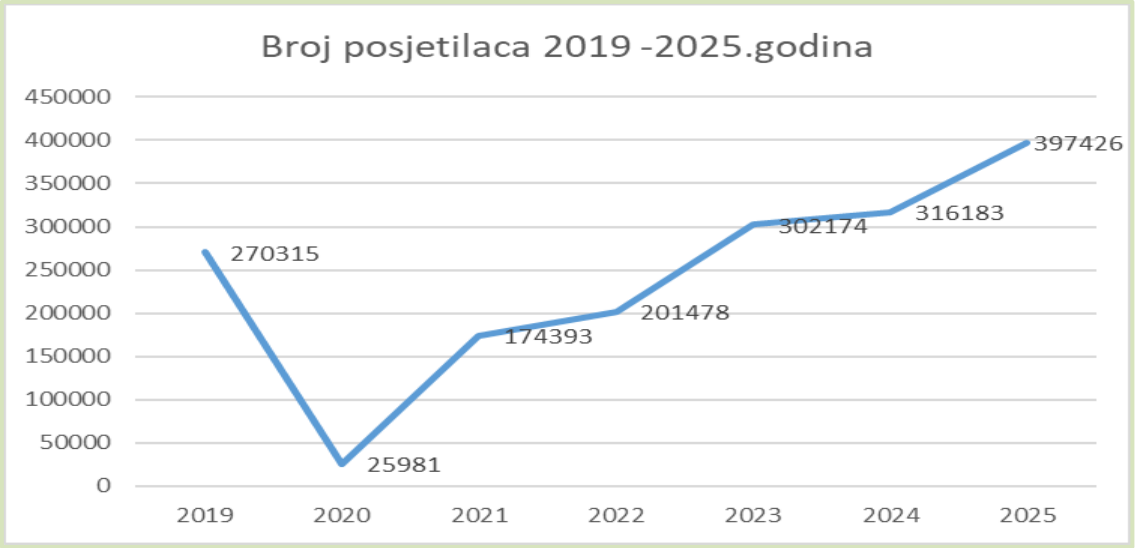

***Grafik 7**: Godišnji pregled ukupnog broja posjetilaca za period od 2019. g. do 2025. g.*

Za jednu od najposjećenijih lokacija u Parku - prostor oko Crnog jezera neophodno je izraditi studiju prihvatnih kapaciteta, u skladu sa smjernicama zaštite prirode i principima održivog upravljanja posjetiocima. Na osnovu rezultata te studije, razvili bi se mehanizmi za praćenje i regulaciju broja posjetilaca, uključujući i izradu Akcionog plana upravljanja posjetiocima za ovaj lokalitet. Tokom prethodnog planskog perioda, Javno preduzeće je apliciralo za sredstva kroz međunarodne projekte s ciljem izrade ove studije, ali predloženi projekti nijesu dobili podršku. Uprkos tome, potreba za sprovođenjem ove analize ostaje prioritet u narednom planskom periodu, kako bi se očuvale prirodne vrijednosti lokaliteta koji trpi najveći pritisak posjetilaca.

Statistička analiza podataka na osnovu broja prodatih ulaznica pokazuje da su kontrolno-naplatni punktovi Crno jezero, Most na Tari i Splavište među najposjećenijim tačkama u Nacionalnom parku Durmitor (Grafik 8), što ukazuje na koncentraciju najvećeg pritiska posjetilaca upravo na tim lokacijama**.** Kontrolno-naplatni punktovi Vojno odmaralište i Sedlo, prema ukupnom godišnjem broju posjetilaca, spadaju u kategoriju srednje posjećenosti, dok preostali punktovi bilježe relativno ujednačen broj posjeta, bez obzira na vrijeme njihovog stavljanja u funkciju.

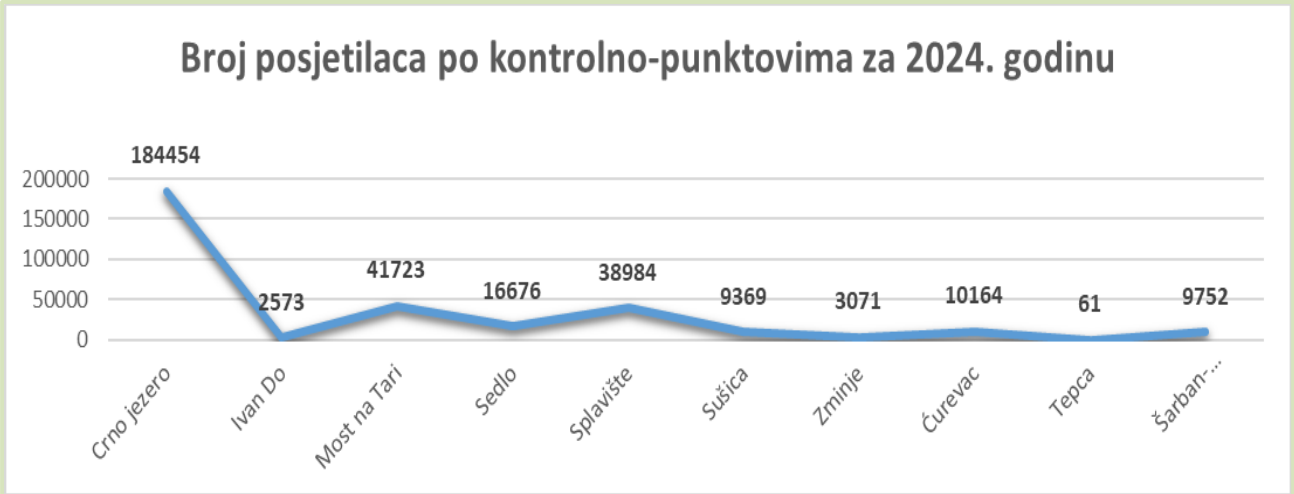

***Grafik 8:** Pregled posjećenosti lokaliteta u NP Durmitor za 2024. godinu*

S obzirom na to da je Nacionalni park Durmitor otvorenog tipa, sa više pristupnih tačaka, u narednom planskom periodu neophodno je razmotriti nabavku savremene opreme za naplatu ulaznica, kao i uspostavljanje dodatnih kontrolno-naplatnih punktova. Ove mjere bi doprinijele rasterećenju postojećih punktova sa najvećim opterećenjem, smanjenju gužvi i unapređenju evidencije broja posjetilaca. Istovremeno, proširenjem sistema kontrole pristupa povećala bi se finansijska održivost Parka. Na taj način bi se obezbijedila dodatna finansijska sredstva.

Turistički sadržaji i aktivnosti dostupni posjetiocima Nacionalnog parka Durmitor osmišljeni su u skladu sa principima aktivnog i održivog boravka u prirodi. Aktuelna ponuda uključuje vođene i samostalne aktivnosti kao što su pješačenje, planinarenje, biciklizam, rafting rijekom Tarom, kajakarenje i vožnja drvenim čamcima po Crnom jezeru, kao i zimski programi poput hodanja na krpljama. U cilju dodatnog obogaćivanja sadržaja, u narednom periodu planirana je implementacija novih aktivnosti kao što su posmatranje ptica i divljih životinja, koje će biti pažljivo usklađene sa zona zaštite u Nacionalnom park. Biciklističke aktivnosti zahtijevaju poseban pristup upravljanju. Neophodno je predložiti novu trasu biciklističke staze koja će biti funkcionalna, ali i usklađena sa zaštitom ekosistema. Održavanje i servisiranje bicikala za iznajmljivanje, kao i nabavka zaštitne opreme, ostaju prioriteti za bezbjedno korišćenje ove usluge.

Edukativno-rekreativni sadržaji kao što su „šuma za čitanje“ i dječije igralište u blizini Crnog jezera, imaju potencijal da obogate boravak posjetilaca, posebno porodica sa djecom. U narednom periodu planirano je unapređenje ova dva sadržaja – igralište zahtijeva adaptaciju, dok će se u „šumi za čitanje“ raditi na obezbjeđivanju dodatne opreme (ležaljke, knjige, boksovi za odlaganje knjiga).

Turistički vozić koji saobraća na relaciji Hotel Soa – rampa Crno jezero pokazao se kao izuzetno tražena i atraktivna opcija za posjetioce, posebno za starije osobe, porodice i turiste koji žele laganije obilaske. Planirana je dalja promocija i razvoj ovog vida prevoza u cilju poboljšanja pristupačnosti prostora.

Zimska turistička ponuda „šetnje na krpljama“ dodatno je unaprijeđena informativnim tablama, a u narednom periodu planirano je njeno dalje promovisanje i osmišljavanje organizovanih programa, kako bi se povećala njena dostupnost i prepoznatljivost među posjetiocima.

Posebna pažnja biće posvećena unapređenju postojećih sadržaja na vodi, uključujući vožnju kajacima i drvenim čamcima po Crnom jezeru, kao i unapređenje turističke ponude splavarenja rijekom Tarom, koje je jedan od najprepoznatljivijih oblika aktivnog turizma u Parku.

Upravljanje posjetiocima u Nacionalnom parku Durmitor predstavlja jedan od ključnih aspekata održivog upravljanja prostorom, posebno imajući u vidu stalni rast broja posjetilaca i raznovrsnost aktivnosti koje se sprovode na području Parka. Iako su postavljeni temelji u smislu kontrole pristupa, anketiranja posjetilaca i razvoja ponude, i dalje su prisutni brojni izazovi, poput prostorne koncentracije posjeta, nedovoljno razvijenih mehanizama za usmjeravanje i regulaciju kretanja, te ograničenih kapaciteta za monitoring i interpretaciju. U narednom planskom periodu neophodno je ojačati sistematski pristup upravljanju posjetiocima, kroz izradu studije prihvatnih kapaciteta za najopterećenije zone, unapređenje sistema prikupljanja i obrade podataka o posjećenosti, razvoj organizovanih programa obilaska, kao i bolje prostorno usmjeravanje posjetilaca putem dodatne infrastrukture i informisanja. Poseban fokus treba biti na raspodjeli posjetilaca van najposjećenijih zona, kao i na uspostavljanju modela koji obezbjeđuju istovremeno očuvanje prirodnih vrijednosti i kvalitetan doživljaj Parka.

3.3.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 3.4.: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promocija prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor, turističke ponude, aktivnosti zaštite i različiti promotivno-edukativni događaji realizuju se putem više komunikacionih kanala i u saradnji sa različitim akterima. Cilj ovih aktivnosti jeste povećanje vidljivosti Parka kao UNESCO zaštićenog područja, kao i podizanje svijesti javnosti o njegovom značaju i potencijalu. Saradnja sa elektronskim i štampanim medijima ostvaruje se kontinuirano, kroz gostovanja predstavnika Javnog preduzeća, snimanja priloga i emisija koje obrađuju aktuelne teme, značajne projekte i prirodne vrijednosti Parka. Proaktivnim pristupom potrebno je dodatno unaprijediti kvalitet i frekvenciju medijskog prisustva, sa jasnim ciljevima u oblasti odnosa s javnošću.
Digitalna komunikacija ima sve značajniju ulogu u promociji. Zvanični web sajt Javnog preduzeća (www.nparkovi.me) redovno se ažurira, redizajniran je i dopunjen novim funkcionalnostima, uključujući online prodaju ulaznica i novu rubriku „Priče iz parkova“ koja doprinosi boljoj vidljivosti aktivnosti na terenu. Prisustvo na društvenim mrežama Facebook, Instagram i YouTube kanalima kroz redovno plasiranje promotivnih sadržaja, fotografija, video materijala, kao i interaktivnih edukativnih formata (kvizovi, upitnici, pitalice) koji angažuju publiku. Promotivni i edukativni događaji su značajan segment u promociji NP Durmitor, a posebno se treba usmjeriti na one koji afirmišu aktivni boravak u prirodi, tradicionalne vrijednosti, stare zanate i gastronomiju lokalnih zajednica. Potreban je dalji razvoj ovih aktivnosti u saradnji sa turističkim organizacijama, kroz osmišljavanje zajedničkih događaja poput *Dana aktivnog odmora*, *Porodičnog dana u NP* ili *Šetnji stazama zdravlja*, koji bi dodatno privukli posjetioce i ojačali vezu između Parka i lokalne zajednice.
Promotivni materijal koristiti u cilju predstavljanja turističke ponude svih pet nacionalnih parkova Crne Gore, posebno u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom (NTO CG) na međunarodnim sajmovima, u Centru za posjetioce i na događajima i manifestacijama. Potrebno je obogaćivanje promotivnog materijala novim dizajnerskim rješenjima i sadržajem, kao i njegova dostupnost u elektronskoj formi putem web sajta.
Saradnja sa NTO CG i lokalnim turističkim organizacijama uz unapređenje koordinacije i zajedničkih aktivnosti, doprinijeće efikasnijoj promociji i većoj vidljivosti ključnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor kao međunarodno prepoznatog zaštićenog područja.
Kroz sistemski pristup razvoju promocije, bolju koordinaciju sa lokalnim i nacionalnim partnerima, kao i inovativnije metode predstavljanja sadržaja posjetiocima i široj javnosti u narednom planskom periodu, poseban fokus treba usmjeriti na povećanje vidljivosti Nacionalnog parka Durmitor u medijima, kroz saradnju sa međunarodnim turističkim platformama, novinarima, blogerima i influenserima, kako bi se valorizovao njegov značaj i privukla pažnja tržišta. Takođe, potrebno je modernizovati promotivne materijale i dalje razvijati digitalne alate komunikacije, uključujući web platforme i društvene mreže. Time će se unaprijediti ukupna prepoznatljivost Parka, podržati aktivnosti zaštite i dodatno povećati njegova atraktivnost za različite kategorije posjetilaca.

3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: ***Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.***

Specifični cilj 4.1: *Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.*
Specifični cilj 4.2: *Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Durmitor*

Saradnja između Nacionalnog parka Durmitor i lokalnih zajednica razvijala se tokom prethodne decenije kroz procese obilježene brojnim izazovima, ali i značajnim inicijativama usmjerenim na unapređenje dijaloga, koordinacije i zajedničkog djelovanja. Formiranjem Socio-ekonomskog foruma 2015. godine napravljen je važan iskorak ka participativnom upravljanju, kojim je otvoren prostor za razmjenu mišljenja i usklađivanje aktivnosti između upravljača Parka, predstavnika lokalnih samouprava, turističkih organizacija, nevladinog sektora i privrednih subjekata. Ovakvi procesi doprinijeli su boljem razumijevanju potreba zajednica, valorizaciji lokalnih potencijala i povezivanju mjera zaštite prirodnih vrijednosti sa razvojem održivog turizma.
Iako saradnja nije uvijek imala stabilan tok, posebno uslijed učestalih promjena upravljačkih struktura i zastoja izazvanog pandemijom COVID-19, kontinuitet je očuvan, a intenzivniji razvoj zabilježen je u periodu 2023–2025. godina. Tada su organizovane tematske sjednice i manifestacije posvećene očuvanju prirode, promociji prostora i edukaciji stanovništva, što je doprinijelo jačanju povjerenja.
U okviru Nacionalnog parka Durmitor i njegove gravitacione zone identifikovano je ukupno 7 klastera, koji obuhvataju 423 korisnika. Klasteri predstavljaju organizovane grupe i subjekte koji svojim djelovanjem doprinose razvoju turizma, očuvanju kulturne i prirodne baštine i unaprjeđenju životne sredine i lokalnih zajednica. Formiranje lokalnih klastera stvorilo je nove pretpostavke za jačanje saradnje i povezivanje na svim nivoima.

Tabela 14: *Identifikovani klasteri i korisnici prostora Parka*

Klaster	Broj korisnika
NVO	300
Ribolovci	56
Ugostitelji	30
Seoska domaćinstva	17
Rafteri	14
Turističke agencije	4
Planinarski klubovi	2
Ukupan broj korisnika	**423**

Struktura klastera u NP Durmitor dominantno obuhvata nevladine organizacije (300), ribolovce (56), ugostitelje (30), seoska domaćinstva (17), rafte re (14), turističke agencije (4) i planinarske klubove (2).
Nevladine organizacije (300), koje su najbrojnije imaju ključnu ulogu u zaštiti prirode, realizaciji razvojnih i edukativnih projekata, promociji održivog upravljanja prirodnim resursima i jačanju svijesti lokalnog stanovništva i posjetilaca o značaju očuvanja Parka.

Ribolovci (56) predstavljaju važan klaster povezan sa tradicionalnim korišćenjem prirodnih resursa, čije aktivnosti zahtijevaju pažljivo upravljanje i poštovanje ekoloških standarda kako bi se očuvali vodeni ekosistemi Parka.
Ugostitelji (30) i seoska domaćinstva (17) značajno doprinose razvoju lokalne ekonomije kroz pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga, podstičući razvoj ruralnog i održivog turizma.
Rafteri (14) čine specifičan klaster avanturističkog turizma, oslanjajući se na očuvane riječne tokove i prirodne pejzaže, dok turističke agencije (4) imaju ulogu u organizaciji turističkih aranžmana i promociji NP Durmitor kao destinacije.
Planinarski klubovi (2) doprinose razvoju planinskog i rekreativnog turizma, promociji aktivnog boravka u prirodi i očuvanju planinarske infrastrukture.
Tabela identifikovanih klastera i korisnika prostora Parka pruža jasan uvid u strukturu i raznolikost subjekata koji djeluju u NP Durmitor, što omogućava bolje planiranje i koordinaciju aktivnosti, unapređenje turizma i održivo upravljanje prirodnim resursima. Upravljanje klasterima doprinosi saradnji između turističkog sektora, lokalnih zajednica i organizacija koje rade na zaštiti životne sredine, čime se stvara balans između razvoja i očuvanja prirode.
Pozitivni rezultati ove saradnje vidljivi su kroz unapređenje promocije Parka, rast broja posjetilaca, povećanu bezbjednost tokom turističke sezone i smanjenje problema nelegalnog lova. Pored toga, saradnja sa lokalnim turističkim organizacijama i agencijama rezultirala je većom nacionalnom i međunarodnom prepoznatljivošću Parka i boljim pozicioniranjem u turističkoj ponudi Crne Gore.
Ipak, i dalje su prisutni određeni konflikti u odnosu–upravljača i lokalne zajednice. Oni su posljedica nedovoljno razvijenih administrativnih kapaciteta za kontinuiranu komunikaciju sa lokalnom zajednicom, ali i određenih pritisaka kao što su, nelegalna gradnja i vikend-naselja i nezadovoljstvo dijela stanovništva zbog ograničenja u korišćenju zemljišta i šuma.
JPNPCG / Nacionalni park Durmitor su tokom 2024. godine, u sklopu izrade Socio-ekonomske analize NP Durmitor sproveli anketu sa ciljem ispitivanja pozitivnih i negativnih uticaja Parka na lokalnu zajednicu. Upitnik je bio podijeljen u tri cjeline i obuhvatio je: demografske karakteristike ispitanika, njihove stavove o zaštiti Parka, kao i percepciju odnosa između upravljača i lokalnog stanovništva. Istraživanje je obuhvatilo 48 ispitanika starosti od 18 do 67 godina, uz podjednaku zastupljenost muškaraca i žena. Najčešća zanimanja među ispitanicima su ekonomisti i trgovci (po 5 ispitanika), zatim pravnici (4 ispitanika), dok su ostali ispitanici bili različitih profesija, uključujući vozače, biologe, profesore, turizmologe, poljoprivrednike i druga zanimanja. Ovakva struktura ispitanika omogućila je sagledavanje stavova lokalne zajednice iz različitih socio-ekonomskih perspektiva. Negativni uticaji Nacionalnog parka Durmitor sagledani su kroz više aspekata. Ispitanici su ocjenjivali nivo zabrinutosti u vezi sa izgradnjom objekata, sječom šuma i nepropisno odloženim otpadom. Većina ispitanika smatra da navedeni faktori imaju mali negativan uticaj na Park, dok manji broj ispitanika ocjenjuje ove uticaje kao srednje izražene. Visok nivo negativnog uticaja rijetko je prepoznat. U pogledu saradnje sa upravom Parka, ispitanici u najvećoj mjeri smatraju da je komunikacija na zadovoljavajućem nivou, iako postoji prostor za unapređenje. Lokalno stanovništvo djelimično je uključeno u procese donošenja odluka, a kao glavni izazovi istaknuti su pitanja vezana za korišćenje prostora i imovine, infrastrukturni problemi i procedure u vezi sa izgradnjom unutar Parka.
S druge strane, Nacionalni park Durmitor ima i brojne pozitivne uticaje na lokalnu zajednicu, među kojima se ističe ključna uloga u očuvanju prirodnih resursa, unapređenju turizma, podršci razvoju lokalne ekonomije i doprinos očuvanju kulturne baštine. Ovi aspekti dodatno naglašavaju važnost Parka kao prirodnog i društvenog resursa od izuzetnog značaja.

U cilju prevazilaženja postojećih izazova i jačanja partnerstva, u protekle dvije godine sprovedeni su važni koraci ka institucionalizaciji saradnje. Uvođenjem radnog mjesta stručnog saradnika za rad sa lokalnim zajednicama uspostavljen je trajni okvir za komunikaciju i koordinaciju, dok je osnaženi Socio-ekonomski forum postao savjetodavni mehanizam za planiranje i sprovođenje programa očuvanja i održivog razvoja.
Dalji razvoj saradnje treba usmjeriti na formalizaciju Socioekonomskih foruma kroz delegiranje stalnih predstavnika iz relevantnih državnih institucija, koji mogu adekvatno odgovoriti na potrebe i izazove svih klastera. Istovremeno, potrebno je nastaviti s jačanjem participacije lokalnih aktera putem foruma, klastera i radionica, kako bi se postojeći mehanizmi dodatno osnažili i obezbijedilo njihovo kontinuirano i mjerljivo učešće u procesima donošenja odluka.
Poseban akcenat treba staviti na unapređenje saradnje s lokalnim proizvođačima, razvoj i promociju tradicionalnih proizvoda, očuvanje tradicionalnih praksi i održivo korišćenje prirodnih resursa, poput ogrjevnog drveta.
Takođe, važno je dalje razvijati programe sertifikacije lokalnih proizvoda i usluga (geografski sertifikat) i finansijske podrške za održive prakse, kako bi lokalna zajednica imala jasne, dugoročne i mjerljive koristi od očuvane prirode i partnerstva sa Parkom.
Sveobuhvatan, transparentan i participativan pristup saradnji sa lokalnim zajednicama predstavlja ključni preduslov za dugoročno očuvanje izuzetnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor i unapređenje kvaliteta života stanovništva ovog područja, kroz razvoj partnerstva zasnovanog na povjerenju, zajedničkoj odgovornosti i principima održivog razvoja.

3.5. Razvoj kapaciteta upravljača

Dugoročni cilj: ***Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.***

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od stručnosti i tehničke osposobljenosti zaposlenih. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo reviziju postojeće sistematizacije radnih mjesta u cilju adekvatnijeg i potpunijeg opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.
U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da Preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

- Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje prethodnu analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno i efikasno upravljanje parkovima.
- Povećanje ulaganja u obuke, i profesionalni razvoj i stručne kompetencije u stručnim službama.
- Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
- Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 5.1: *Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.*

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Durmitor i JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke.
Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Durmitor.
U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća dosljednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.
U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.
Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.
Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor.

3.5.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 5.2*: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Durmitor kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.*
Specifični cilj 5.3: *Povećana opremljenost JPNPCG/NP Durmitor*

Analiza postojećih kapaciteta pokazuje da su službe i odjeljenja unutar sistema upravljanja raznovrsno pozicionirane, sa jasno definisanim zadacima, ali i sa izraženim razlikama u stepenu operativne spremnosti (Tabela 15).

Služba fizičke zaštite raspolaže znanjem i iskustvom u nadzoru terena i sprječavanju nelegalnih aktivnosti, ali se suočava sa izazovima poput nedostatka kadra, tehničke opreme i starosne strukture zaposlenih. Slično tome, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture ima jasno definisane zadatke, ali nedostatak kadra i tehničke opreme ograničava njen učinak, posebno tokom perioda pojačanog turističkog pritiska.

Administrativno-tehnički poslovi i Služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.

Poseban izazov predstavlja Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i najosnovnijom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.

Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, ograničenim znanjem stranih jezika i nedostatkom digitalne opreme.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika.

Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.

Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.

Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 15: *Analiza stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	24/7 nadzor i kontrola terena. Sprječavanje nelegalnih radnji . Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine).	Nedostatak kadra i starosna strukura zaposlenih. Ograničena tehnička oprema (vozila, video nadzor, oružje). Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem.	Zapošljavanje dodatnog kadra. Nabavka vozila i tehničke opreme. Redovne edukacije i doškolovanje. Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora.	Krivična i prekršajna djela	Dobro

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	Nedostatak kadra, Nedostatak terenskog vozila i opreme. Ograničena materijalno-tehnička oprema	Nabavka dodatnog vozila i opreme. Zapošljavanje dodatnog kadra. Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	Pritisak velikog broja posjetilaca	Dobro
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	Evidencija i dokumentacija. Održavanje vozila i tehničke opreme. Komunikacija sa nadležnim organima	Ograničeni ljudski resursi	Digitalizacija procesa. Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada	Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	Dobro
Odjeljenje za naplatu	Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	Nedovoljno osoblja u sezoni. Visok radni pritisak	Zapošljavanje sezonskog kadra. Digitalni sistemi naplate. Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva	Nepostojanje naplatnih punkteva na svim ulazima u Park	Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i druge oblasti. Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	Nedovoljni kadrovski resursi. Ograničena oprema i terenska vozila. Nedostatak edukacija i digitalnih alata	Proširenje kadra i stručnih profila. Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja. Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	Rast turističkog pritiska. Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	Umjereno
Služba za promociju, edukaciju i marketing	Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu. Postojanje Centra za posjetioce.	Nedovoljno kadra u sezoni. Ograničeno znanje stranih jezika. Nedostatak digitalne opreme.	Kursevi stranih jezika. Edukacije iz digitalnog marketinga. Modernizacija sajta i promotivne opreme.	Visoki zahtjevi tokom turističke sezone. Potreba za međunarodnom vidljivošću.	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata. Postojanje osnovnog kadrovskog jačanja (4+šef)	Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje. Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao neprofitnog	Dalje jačanje kadrova. Edukacije i učešće u međunarodnim projektima. Pristup EU fondovima i	Rizik propuštanja projekata zbog nedostatka kapaciteta	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
		subjekta kod donatora.	međunarodnoj saradnji		
Služba za javne nabavke	Centralizacija nabavki za sve službe. Jasna sistematizacija	Dva upražnjena radna mjesta. Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Popunjavanje upražnjenih mjesta. Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	Rizik kašnjenja u nabavkama. Povećan obim nabavki	Umjereno
Služba za finansije	Dovoljno radnika za osnovne poslove. Jasna organizacija i odgovornosti	Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi	Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	Stalnost broja zaposlenih (13). Ključna služba za nadzor NP	Nedostatak video nadzora u nekim nacionalnim parkovima. Ograničeni IT i serverski kapaciteti.	Nabavka i instalacija video nadzora. Jačanje IT kapaciteta i softverskih rješenja	Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora. Povećani zahtjevi za praćenje i izvještavanje	Umjereno

Gradacija ocjene stanja: vrlo loše; loše; umjereno; dobro; izvrsno

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe budućeg Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost i razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti (Tabela 16).

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju nedostatak kadrovskih kapaciteta (ocjena 3) i istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj bilježi nisku ocjenu u domenu tehničke opreme (2) i edukacije (3), što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti.

Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3 i 4, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugeriše potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.

Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3.

Tabela 16: *Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi i nivo edukacije
Služba fizičke zaštite	3	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	3	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	3	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	3
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala: 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Durmitor nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranja, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 5.4*: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprjeđenom i održivom upravljanju NP Durmitor.*

U prethodnom periodu saradnja sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama predstavljala je neizostavan faktor u realizaciji razvojnih ciljeva i očuvanju prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor. Ova saradnja ostvarena je prvenstveno kroz pripremu i implementaciju projekata, formiranje projektnih partnerstava i korišćenje dostupnih donatorskih mehanizama. Poseban značaj imale su inicijative realizovane u okviru programa Evropske unije, bilateralnih saradnji sa Vladom Italije i Ministarstvom ekologije Republike Francuske, kao i aktivnosti pod pokroviteljstvom UNESCO-a i regionalne mreže Parkovi Dinarida. Takođe, značajnu podršku pružili su nacionalni fondovi, među kojima se izdvajaju EkoFond i Ministarstvo kulture Crne Gore.
Zahvaljujući svom izuzetnom geografskom položaju, bogatom biodiverzitetu i statusu područja pod međunarodnom zaštitom, Nacionalni park Durmitor je prednjačio u broju uspješno kandidovanih i realizovanih projekata u okviru Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore. Ove komparativne prednosti omogućile su aktivno učešće u brojnim inicijativama

usmjerenim na: očuvanje i valorizaciju biodiverziteta, održivo upravljanje prirodnim resursima, restauraciju i zaštitu prirodnih staništa, unaprjeđenje turističke i edukativne infrastrukture i jačanje kapaciteta zaposlenih.
U okviru programa Evropske unije realizovani su značajni projekti koji su doprinijeli očuvanju ekosistema, jačanju otpornosti na klimatske promjene i održivom upravljanju prirodnim resursima. Projekti koji su realizovani u okviru ovog Programa su:

- HORIZON-MISS-2021-OCEAN-01 "SWIM" *(Sustainable Water and Integrated Management of Fish Migration and their Habitats in the Danube River Basin and NW Black Sea)*;
- HORIZON-MISS-2021-OCEAN-02 "EcoDaLLi" *(Ecosystem-based Governance with Danube Lighthouse Living Lab for Sustainable Innovation Processes)* i
- Interreg Danube Program – "ForestCONNECT" *(Towards a Climate-smart Forest Connectivity for Large Carnivores in the Balkan-Carpathian-Dinaric Region)*.

Ovi projekti obuhvatili su širok spektar aktivnosti – od očuvanja ribljih migracionih puteva i staništa, preko inovativnih pristupa upravljanju riječnim slivovima, do jačanja ekološke povezanosti šuma radi zaštite velikih zvijeri.

U okviru međunarodnih mehanizama podrške, realizovane su i dvije aplikacije u saradnji sa UNESCO programom: „Mi za prirodu, priroda za nas" i „Smanjenje pojave šumskih požara u NP Durmitor i kanjonu rijeke Tare"
Dodatno, sprovedeni su i sljedeći projekti: „Obradujmo prirodu" – u okviru programa Parkova Dinarida, FAO projekat „Sustainable Management of Natural Resources in Mountain Areas", finansiran od strane Vlade Italije, i „PUMP – For a Clean Montenegro", podržan od strane Ministarstva evropskih i spoljnih poslova Francuske.
Fokus aktivnosti bio je na očuvanju biodiverziteta, edukaciji lokalnog stanovništva, smanjenju uticaja klimatskih promjena, prevenciji šumskih požara, rješavanju problema otpada i opremanju zaštitnih službi za efikasniji terenski rad.
U okviru nacionalnih finansijskih mehanizama, najveći broj odobrenih aplikacija realizovan je uz podršku EkoFonda, kroz sljedeće projekte: „Unaprjeđenje turističke infrastrukture u Nacionalnom parku Durmitor – Faza I i Faza II", „Unapređenje komunalne infrastrukture u Nacionalnom parku Durmitor", i "Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti nacionalnih parkova kroz unapređenje službe fizičke zaštite" – kroz donacije iz 2023. i 2025.godine.
Ove inicijative bile su usmjerene na konkretna infrastrukturna poboljšanja: restauraciju mostova i planinarskih staza, postavljanje mobilijara, izgradnju separatora masti i ulja za restoran na Crnom jezeru, opremanje Službe zaštite i uspostavljanje sistema video nadzora u Parku.
Učešće Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore u međunarodnim organizacijama poput UNESCO-a, IUCN-a i Europarc Federacije u prethodnom periodu nije bilo strateški prioritet, te se saradnja dominantno odvijala kroz ispunjavanje osnovnih i redovnih obaveza proisteklih iz članstva.
Jedan od identifikovanih izazova odnosi se na nedovoljno efikasnu komunikaciju između lokalnih kontakt tačaka („focal points") i relevantnih nacionalnih institucija, što dovodi do usporene razmjene informacija i otežanog ispunjavanja međunarodnih obaveza. Ovakva situacija ukazuje na potrebu za jačanjem koordinacije, boljim povezivanjem sa međunarodnim partnerima i proaktivnijim pristupom u korišćenju potencijala koje članstvo u ovim mrežama nudi. U narednom periodu, posebna pažnja biće usmjerena na aktivnije uključivanje JPNPCG

u rad međunarodnih organizacija, kako bi se dodatno osnažila vidljivost nacionalnih parkova Crne Gore na međunarodnoj sceni i obezbijedila veća podrška u procesima zaštite prirode, razmjene znanja i pristupa fondovima.
Takođe, intenzivnije angažovanje u ovim organizacijama i njihovim programima posebno je važno u kontekstu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, s obzirom na to da se očekuje implementacija evropskih politika, edukacija mladih i podizanje svijesti javnosti kroz već razvijene i uspješno primijenjene modele u zemljama članicama.
U prethodnom planskom periodu, Služba za projekte i međunarodnu saradnju suočila se sa brojnim izazovima koji su ograničili ostvarenje punog potencijala međunarodne saradnje. I pored određenih inicijativa i uspostavljenih kontakata sa relevantnim međunarodnim partnerima, izostao je kontinuitet u realizaciji projektnih aktivnosti, formalizaciji partnerstava i aktivnijem uključivanju u strateške evropske i globalne programe finansiranja.
Neki od faktora koji su uticali na smanjenu efikasnost međunarodne saradnje obuhvataju: Nedovoljno korišćenje EU i međunarodnih fondova, izostanak jasne strategije za uspostavljanje i razvoj dugoročne saradnje sa međunarodnim akterima i ograničenu promociju institucionalnih aktivnosti i potencijala na međunarodnoj sceni.
Ovi izazovi ukazuju na potrebu za jačanjem institucionalnih kapaciteta, kao i za uspostavljanjem strateškog okvira međunarodnog djelovanja, koji bi omogućio efektivnije korišćenje raspoloživih resursa i izgradnju stabilnih međunarodnih partnerstava. Poseban izazov predstavljala je nedovoljna međuinstitucionalna umreženost i koordinacija, naročito između Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore i nadležnih ministarstava.
Dodatno, evidentan je bio i nedostatak povratnih informacija o redovnim izvještajima koje Crna Gora dostavlja međunarodnim tijelima u oblasti zaštite prirode, kao što su Bernska i Bonnska konvencija, CBD, Ramsar konvencija i druge.

3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Durmitor i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 5.5.: *Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Durmitor su funkcionalni.*
Specifični cilj 5.6.: *Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.*

Na prostoru Nacionalnog parka Durmitor izgrađeni su različiti stalni objekti koji imaju administrativnu, edukativnu, turističku i ugostiteljsku funkciju, a njihovo trenutno stanje varira u zavisnosti od stepena očuvanosti i korišćenja.
Upravna zgrada, koja ujedno funkcioniše i kao Centar za posjetioce, ima značajnu informativno-edukativnu i administrativnu ulogu u okviru Parka. Iako je u upotrebi, objekat zahtijeva adaptaciju kako bi se poboljšala njegova funkcionalnost, kako za zaposlene, tako i za posjetioce.
Na edukativnoj stazi u blizini Crnog jezera nalazi se Centar za posjetioce – „Mrijestilište“. Objekat je trenutno van funkcije, ali je u relativno dobrom stanju i povremeno zahtijeva tehničko održavanje. Njegova prenamjena u edukativni centar omogućava širu upotrebu u svrhu informisanja i edukacije posjetilaca, čime predstavlja značajan potencijal za unapređenje turističke ponude.
Takođe, na obali Crnog jezera nalaze se restoran i šank bar, sa zatvorenim prostorom i prostranom terasom. Ovi ugostiteljski objekti, izgrađeni 2015. i 2018. godine, trenutno su u funkciji i dati su u dugoročni zakup. Dobro su očuvani i aktivno doprinose turističkoj ponudi Parka.

Na lokalitetu Radovan Luka nalazi se hotel, rekonstruisan 2018. godine, koji je kategorizovan sa četiri zvjezdice. Hotel je dat u dugoročni zakup i predstavlja dio ugostiteljsko-smještajnih kapaciteta, čime značajno doprinosi razvoju turizma.
Planinarski dom u Sušici ima potencijal za razvoj planinskog turizma, ali zahtijeva adaptaciju, posebno renoviranje toaleta i prostora za tuširanje, kako bi mogao u potpunosti služiti svojoj namjeni.
Planinarski dom u Škrci je u lošijem stanju i trenutno je van funkcije, te je njegova adaptacija neophodna za ponovno stavljanje u upotrebu.
Bivša radionica za preradu drveta – „Uljara“ trenutno nije funkcionalna i zahtijeva značajna ulaganja kako bi bila prenamijenjena za izradu suvenira i drugih drvenih proizvoda.
Objekti u NP Durmitor pokrivaju širok spektar namjena i doprinose informativnoj, edukativnoj i turističkoj ponudi parka. Pojedini objekti su aktivni i dobro očuvani, dok drugi zahtijevaju ozbiljna ulaganja da bi bili vraćeni u funkciju. Obnova i adaptacija ovih objekata predstavljaju važan korak ka unapređenju kvaliteta boravka posjetilaca i podršci održivom razvoju turizma u Nacionalnom parku.
Radi uređenja postavljanja privremenih objekata na području Parka, donosi se Program objekata privremenog karaktera. Na osnovu Programa, odnosno njegovih izmjena i dopuna, koje donosi Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, izdaju se urbanističko-tehnički uslovi (UTU) za korišćenje zemljišta za izgradnju i postavljanje privremenih objekata, u skladu sa propisanim režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina.
Program se donosi na period od pet godina, sa ciljem zaštite prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara. Programom odnosno izmjenama i dopunama Programa utvrđuju se pravila za identifikaciju područja i lokacija (zona), kao i način korišćenja i postavljanja privremenih objekata. Lokacije se određuju na osnovu zahtjeva zainteresovanih lica, uz poštovanje propisanih zona zaštite i raspoloživog prostora. Program sadrži lokacije i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje ovih objekata.
Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU).
Program predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar Nacionalnog parka. Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata.
Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora.
Program objekata privremenog karaktera za područje Nacionalnog parka Durmitor za period 2024–2028. godine donijet je 2. jula 2024. godine, dok su izmjene i dopune ovog programa donijete 23. jula 2025. godine.

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: *Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.*

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.

Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.

Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.

Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.

Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.

Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.

Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva**: pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi**: mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva**: identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.

- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima**: razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrta Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;
- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);
- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);

- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 17: *Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama*

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
I Projektovani rashodi i ulaganja	1.865.820,00	2.165.005,00	1.984.815,00	1.808.745,00	1.850.015,00	**9.426.400,00**
II Projektovani sopstveni prihodi	2.991.000,00	3.140.600,00	3.297.600,00	3.462.500,00	3.635.600,00	**16.527.300,00**
Razlika (II-I)	1.125.180,00	975.595,00	1.312.785,00	1.653.755,00	1.785.585,00	**6.852.900,00**

Projektovani rashodi i ulaganja obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Durmitor“.
Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.
Dio finansijskih sredstava biće obezbijeđen kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti, dok će se višak sredstava koristiti za pokrivanje rashoda i realizaciju programskih aktivnosti drugih nacionalnih parkova kod kojih je planirana razlika između prihoda i rashoda negativna.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 18: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima*

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	198.980,00	213.905,00	179.255,00	173.705,00	175.355,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	283.200,00	104.400,00	76.350,00	47.550,00	59.000,00

4	7.100,00	9.100,00	9.100,00	9.100,00	9.100,00
5	1.374.700,00	1.835.760,00	1.718.270,00	1.576.550,00	1.604.720,00
UKUPNO	**1.865.820,00**	**2.165.005,00**	**1.984.815,00**	**1.808.745,00**	**1.850.015,00**

Tabela 19: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima*

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	1.674.580,00	1.852.765,00	1.773.775,00	1.582.705,00	1.658.875,00
2	61.240,00	143.240,00	60.740,00	90.740,00	55.740,00
3	130.000,00	169.000,00	150.300,00	135.300,00	135.400,00
UKUPNO	**1.865.820,00**	**2.165.005,00**	**1.984.815,00**	**1.808.745,00**	**1.850.015,00**

Tabela 20: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	53.000,00	75.500,00	78.800,00	78.800,00	78.900,00
Aktivno upravljanje, Saradnja	4.600,00	4.600,00	4.600,00	4.600,00	4.600,00
Edukacija	10.600,00	10.600,00	15.600,00	10.600,00	15.600,00
Edukacija, Jačanje kapaciteta upravljača	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00
Edukacija, Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Edukacija, Promocija	2.300,00	1.000,00	2.300,00	1.000,00	2.400,00
Infrastruktura	42.500,00	67.500,00	25.000,00	25.000,00	25.000,00
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	70.000,00	32.500,00	32.500,00	20.000,00	20.000,00
Istraživanje	52.420,00	47.670,00	9.720,00	4.170,00	5.720,00
Jačanje kapaciteta upravljača	1.180.200,00	1.209.260,00	1.250.920,00	1.298.200,00	1.458.420,00
Komunikacija, Saradnja	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00
Monitoring	72.200,00	58.875,00	56.875,00	56.875,00	56.875,00
Održavanje	14.000,00	54.000,00	14.000,00	54.000,00	14.000,00
Održavanje, Infrastruktura	163.600,00	358.600,00	268.600,00	183.600,00	93.600,00
Planiranje	1.200,00	1.200,00	1.200,00	1.200,00	1.200,00
Podsticanje	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00
Podsticanje, Promocija	200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Promocija	7.500,00	7.500,00	22.500,00	7.500,00	7.500,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	1.800,00	1.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	176.000,00	213.500,00	179.500,00	45.500,00	45.500,00
Regulacija, Aktivno upravljanje	0,00	0,00	0,00	0,00	3.000,00
Saradnja, Jačanje kapaciteta upravljača	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00
Saradnja, Podrška	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00
Unaprjeđenje	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Unaprjeđenje, Komunikacija	0,00	5.000,00	5.000,00	0,00	0,00
UKUPNO	**1.865.820,00**	**2.165.005,00**	**1.984.815,00**	**1.808.745,00**	**1.850.015,00**

Tabela 21: *Prikaz elemenata akcionog plana*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, vodenih i visokoplaninskih ekosistema su očuvani.												
POD TEMA: Šumski ekosistemi												
Specifični cilj 1.1: Očuvan i unaprijeđen ekološki integritet Nacionalnog parka Durmitor uspostavljanjem sistematskog monitoringa tipova staništa, flore i faune u šumskim, visokoplaninskim i vodenim ekosistemima												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Uspostavljen monitoring tipova staništa, flore i faune u šumskim, visokoplaninskim i vodenim ekosistemima. Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.1.1.**	Utvrditi stanja stanišnih tipova na području Zabojskog jezera, na osnovu analize dijagnostičkih vrsta	Izvještaj o stanju stanišnih tipova područja istraživanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.2.**	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području istraživanja na osnovu terenskih i GIS podataka istraživanja	Urađena QGIS mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.3.**	Uraditi popis nac/međunarodno značajnih biljnih taksona na području istraživanja*	Evidencija popisanih biljnih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.1.4.**	Pratiti stanje populacije *Cypripedium calceolus* na lokalitetu Ćurevac	Izvještaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.5.**	Sprovesti istraživanja populacije vrste *Cypripedium calceolus* na području Dobrilovine, sa ciljem utvrđivanja prisustva i stanja populacije	Izvještaj o nalazu i stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	600.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.6.**	Uspostaviti monitoring na bioindikatorskim tačkama, zdravstvenog stanja šuma sa podacima o ekološkim elementima	Definisana metodologija za prikupljanje podataka; Broj prikupljenih elemenata podataka sa terena	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	250,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.7.**	Nastaviti redovno praćenje napada potkornjaka, bolesti i sušenja stabala	Najmanje dva monitoring pregleda; Najmanje dva izrađena izvještaja o zdravstvenom stanju	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.8.**	U slučaju požara, neposredno nakon toga uspostaviti praćenje prirodnih procesa razvoja vegetacije na opožarenim šumskim površinama	Izrađen protokol praćenja; Izvještaj o praćenju sa georeferenciranim podacima o pojavi biljnih vrsta na opožarenim plohama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.9.**	Identifikovati ključne mikrostanišne elemente (mrtvo drvo) od značaja za očuvanje populacija zavisnih o mrtvom drvu (djetlić i širokouhi slijepi miš)	Karta mikrostanišnih elemenata; Broj definisanih potreba i mjera zaštite	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.10.**	Uspostaviti i redovno sprovoditi praćenje stanja ciljnih stanišnih tipova šumskih staništa (91K0, 9410, 9530*, 4060, 4070* i 5130).	Izvještaj o sprovedenom monitoringu sa georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvalitetu i veličini staništa,	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			pritiscima i prijetnjama te preporukama za upravljanje							baštine i održivi razvoj		
Istraživanje	**1.1.11.**	Istražiti i redovno pratiti stanje šumskih mrava	Izvještaj o sprovedenom istraživanju i praćenju s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti populacije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.12.**	Sprovesti monitoring gnjezdarica sa Anex-a I EU Direktive o pticama*	Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisutnosti gnjezdarica; Izrađena mapa distribucije gnjezdarica	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3800.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.13.**	Uspostaviti i redovno pratiti stanje ciljnih vrsta troprstog i planinskog djetlića	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.14.**	Nastaviti praćenje stanja ciljnih vrsta tetrijeba gluhana i lještarke	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinke, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.15.**	Sprovesti monitoring šumskih vrsta slijepih miševa	Nabavka specijalizovanog uređaja (mamac za slijepe miševe); Lista prisutnih vrsta; Izrađena mapa distribucije; Definisane upravljačke mjere i istraživačke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.16.**	Sprovesti monitoring sitnih sisara i predložiti mjere zaštite*	Izraditi listu prisutnih vrsta; Mapirana staništa; Izvještaji o monitoringu, pritiscima i prijetnjama; Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.1.17.**	Nastaviti monitoring mrkog medvjeda i sivog vuka*	Izvještaj o monitoringu, pritiscima i prijetnjama; Predložene mjere zaštite; Utvrditi koridore i najznačajnija staništa; Uspostavljen protokol praćenja; Postavljene foto kamere; Saradnja sa lokalnim stanovništvom o važnosti očuvanja medvjeda i vuka, štetama na domaćinstvima i sukobima sa ljudima	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	6,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.18.**	Nastaviti monitoring divokoze*	Izvještaj o monitoringu i najznačajnijim staništima, pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto kamere; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.19.**	Nastaviti monitoring srne	Izvještaj o monitoringu i najznačajnijim staništima, pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto kamere; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.20.**	Nastaviti monitoring divlje svinje	Izvještaj o monitoringu i najznačajnijim staništima, prijetnjama i pritiscima i predložene mjere zaštite; Uspostavljen protokol praćenja; Postavljene foto kamere; Saradnja sa lokalnim stanovništvom o štetama na domaćinstvima i predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.1.21.**	Izrađena i funkcionalna interaktivna baza podataka o biodiverzitetu (flora, fauna, staništa)	Operativna baza dostupna online ili u lokalnoj mreži; Evidencija unijetih zapisa i lokacija; Validacija od strane nadležne službe	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Specifični cilj 1.2: Zadržani prirodni karakteri prašumskih šumskih zajednica i stabilnost populacija vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Indikator specifičnog cilja 1.2: Zdravstveno stanje odlično u šumskim ekosistemima. Smanjen negativni uticaj požara. Nelegalna gradnja je smanjena.

Aktivno upravljanje	**1.2.1.**	Sprovoditi sanitarne i sanitarno uzgojne mjere	Sprovedene su sve intervencije u skladu sa programom upravljanja; Evidencija doznačenih sanitarnih stabala; Izvještaj o efektima mjera	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.2.**	Sprovedene biološke i biotehničke mjere zaštite u šumskim ekosistemima	Evidencija postavljenih biotehničkih sredstava (npr. klopki, zaštitne ograde, premazanih panjeva itd); Evidencija tretiranih lokaliteta; Izvještaj o efektima mjera	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	130,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.3.**	Revitalizovati degradirane šumske površine	Izvještaj o sprovedenim mjerama adaptacije; Izvještaj o ukupnoj površini degradiranih šumskih područja koja su uspješno revitalizovana/obnovljena (u hektarima)	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**1.2.4.**	Unaprijediti sistem zaštite od elementarnih nepogoda - požara	Uspostavljen sistem rane najave; Izvršena nabavka potrebne opreme; Sprovedene edukativne obuke za zaštitu od požara	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	150,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.2.5.**	Izraditi i sprovoditi Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu Parka	Odobren Plan gazdovanja; Evidencija izdatih rješenja za sječu; Količina dozvoljene sječe (m^3)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa direktorom Parka i upravom JPNPCG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.6.**	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama u saradnji sa nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama; Razviti saradnju sa lokalnim zajednicama za prijavu nelegalnih sječa	1						Služba fizičke zaštite i direktor parka u saradnji sa	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										Šumarskom inspekcijom		
Aktivno upravljanje	**1.2.7.**	Sprovoditi kontrolu prostora parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje u saradnji s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						Služba fizičke zaštite i direktor Parka u saradnji sa Građevinskom inspekcijom	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
POD TEMA: VISOKOPLANINSKI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.3: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring staništnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.3: Karta distribucije staništnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.3.1.**	Utvrditi stanja staništnih tipova na području Valovitog, Modrog i Srabljeg jezera, na osnovu analize dijagnostičkih vrsta	Izvještaj o stanju staništnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.2.**	Izraditi mapu distribucije staništnih tipova na području istraživanja na osnovu terenskih i GIS podataka istraživanja	Urađena QGIS mapa distribucije staništnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.3.**	Uraditi popis faune gmizavaca na području istraživanja i predložiti mjere zaštite i očuvanja gmizavaca* (vodeni, šumski i visokoplaninski ekosistemi)	Evidencija popisanih vrsta gmizavaca i predložene mjere zaštite; Inventar za faunu gmizavaca je dostupan	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.3.4.**	Uspostaviti i redovno pratiti stanje ciljnih vrsta surog orla i sivog sokola	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje; Uspostavljen protokol za praćenje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	**1.3.5.**	Nastaviti monitoring divokoze	Izvještaj o monitoringu, najznačajnijim staništima, pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto kamere; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.4: Visokoplaninski ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Baza podataka za kontrolisanje ubiranja divlje flore i gljiva se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore utvrđeno. Izrađena mapa staništa koja su pod pritiskom.												
Aktivno upravljanje	**1.4.1.**	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba fizičke zaštite	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.4.2.**	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje**	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom; Analiza uticaja ubiranja divlje flore i gljiva na ekosisteme	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**1.4.3.**	Sprovesti pilot-projekte revitalizacije travnjaka i očuvanja staništa ispašom	Sroveden najmanje jedan pilot-projekt revitalizacije travnjaka i očuvanja staništa ispašom	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa Službom za projekte i međunarodnu saradnju i lokalnom zajednicom	50,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.4.4.**	Identifikovati i sanirati degradirane lokalitete nastale kao posljedica boravka posjetilaca (gaženje vegetacije, neformalni prolazi i sl.) uz primjenu mjera obnove staništa i usmjeravanje kretanja posjetilaca	Evidencija saniranih degradiranih lokaliteta	2						Služba fizičke zaštite i Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture u saradnji sa Službom za	40,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj		
POD TEMA: VLAŽNI I VODENI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring staništnih tipova, flore i faune vlažnih i vodenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.5: Karta distribucije staništnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definisane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.5.1.**	Utvrditi stanje staništnog tipa *7220 Izvori sa formacijama sedre (Cratoneurion) u kanjonu rijeke Tare.	Utvrđeno stanje staništnog tipa *7220 Izvori sa formacijama sedre (Cratoneurion) u kanjonu rijeke Tare; Izvještaj o stanju staništnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj uz angažovanje eksternog saradnika za mahovine	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.5.2.**	Sprovesti istraživanje stanja staništnih tipova u okolini Barnog jezera i definisati mjere konzervacije, kroz realizaciju projektnih aktivnosti u okviru projekta LASPEH II	Studija o biodiverzitetu Barnog jezera sa predloženim mjerama konzervacije	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju u saradnji sa spoljnim ekspertima	48,000.00	Donacije
Istraživanje	**1.5.3.**	Sprovesti konzervacione mjere na terenu u cilju očuvanja Barnog jezera, u skladu sa projektnim aktivnostima na projektu LASPEH II	Izvještaj o sprovedenim konzervacionim mjerama na terenu	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju u saradnji sa spoljnim ekspertima	37,000.00	Donacije
Monitoring	**1.5.4.**	Sprovesti monitoring dnevnih leptira*	Izvještaj o stanju i distribuciji dnevnih leptira	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										baštine i održivi razvoj		
Istraživanje	**1.5.5.**	Uraditi popis faune vodozemaca na području istraživanja i po potrebi predložiti mjere zaštite i očuvanja vodozemaca* (vodeni i šumski ekosistemi)	Evidencija popisanih vrsta vodozemaca i predložene mjere zaštite; Inventar popisanih vodozemaca je dostupan	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.5.6.**	Sprovesti neophodna istraživanja o mogućnosti reintrodukcije tritona iz Valovitog u Modro jezero i po potrebi inicirati sprovođenje reintrodukcije tritona i pratiti stanje populacije tritona nakon reintrodukcije	Izvještaj o stanju populacija tritona; Izvršena reintrodukcija; Izvještaj o uspješnosti reintrodukcije i obnovljena populacija tritona u Modrom jezeru	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa spoljnim ekspertima	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.7.**	Sprovesti praćenje populacije jarebice kamenjarke	Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisustvu jarebice kamenjarke; Izrađena mapa distribucije jarebice kamenjarke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.8.**	Sprovesti monitoring vidre	Izvještaj o monitoringu, pritiscima i prijetnjama i predložene mjere zaštite; Mapirana staništa; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto zamke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.6: Ihtiofauna je stabilna i prirodno se regeneriše u Tari, autohtona fauna jezera očuvana.												
Indikator specifičnog cilja 1.6: Lednička jezera u Parku se ne poribljavaju. Stabilne populacije riba u Tari.												
Aktivno upravljanje	**1.6.1.**	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za poribljavanje ledničkih jezera	Zapisnici o izvršenim kontrolama	2						Služba fizičke zaštite i Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Aktivno upravljanje	**1.6.2.**	Kontrolisati ribarstvo na ledničkim jezerima u skladu sa zakonskim propisima	Godišnji izvještaji o izdatim dozvolama za jezera	1						Služba fizičke zaštite u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.6.3.**	Kontrolisati ribarstvo na Rijeci Tari u skladu sa zakonskim propisima	Izvještaj o ribarskim aktivnostima na godišnjem nivou za rijeku Taru	1						Služba fizičke zaštite u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
POD TEMA: KLIMATSKE PROMJENE												
Specifični cilj 1.7: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.												
Monitoring	**1.7.1.**	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Utvrđeni trendovi promjena i prepoznati pritisci klimatskih promjena na vrijednosti područja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.7.2.**	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti)	Izvještaj o sprovedenim mjerama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Napomena:
** Aktivnost se sprovodi u svi ekosistemima*
** Aktivnost se sprovodi u šumskim i visokoplaninskim ekosistemima

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Osigurana je zaštita i održivo predstavljanje kulturne, istorijske i tradicionalne baštine Nacionalnog parka Durmitor kroz zaštitu kulturnih lokaliteta, istorijskih objekata i nematerijalnih kulturnih praksi. Očuvanje kulturne baštine je integrisano u upravljanje parkom uz promovisanje svijesti i cijenjenja lokalnog kulturnog identiteta za sadašnje i buduće generacije.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 2.1: Očuvana kulturna baština je inventarisana, evaluirana i prezentovana.												
Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.												
Istraživanje	**2.1.1.**	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine; Inventar popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine je dostupan	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	**2.1.2.**	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Unaprjeđenje	**2.1.3.**	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Najmanje jedna organizovana manifestacija, sajama, izložba i/ili kulturno umjetnički program godišnje.	2						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa turističkim organizacijama	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka

										i lokalnim stanovništvom		
Istraživanje	**2.1.4.**	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija i izvještaj odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam, u saradnji sa UZKD, MKM JUCKACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 3: Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Do 2030. godine, Nacionalni park Durmitor će pružati dobro upravljano, edukativno i međunarodno prepoznato iskustvo za posjetioce, koje štiti njegove izvanredne prirodne vrijednosti, podstiče svijest o očuvanju i podržava lokalne zajednice kroz održivi turizam.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			

Specifični cilj 3.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor razvijen i unaprijeđen do 2030. godine, kroz edukativne programe, obučene kadrove i funkcionalnu infrstrukturu.

Indikator specifičnog cilja 3.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.

Edukacija	**3.1.1.**	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica; Evidencija učesnika	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i obrazovnim ustanovama	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**3.1.2.**	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih događaja godišnje; Evidencija učesnika; Razvijen najmanje jedan interperativni program; Evidencija održanih interpretacija	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa TO sa prostora Parka, lokalnim stanovništvom i obrazovnim ustanovama	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.1.3.**	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen najmanje jedan program obilaska Parka; Program se sprovodi prema planu; Evidencija realizovanih obilazaka	2						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa TO sa prostora Parka, lokalnim stanovništvom i pružaocima usluga	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka

Edukacija, Promocija	**3.1.4.**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.2: Unaprijeđena posjetilačka infrastruktura i sistem upravljanja posjetiocima omogućavaju kvalitetno iskustvo boravka u prirodi uz očuvanje ekološkog integriteta Nacionalnog parka												
Indikator specifičnog cilja 3.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka Centra za posjetioce uređena.												
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.1.**	Redovno održavati i po potrebni unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, pješačke, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unaprijeđenih staza; Evidencija sastanaka sa Planinarskim savezom Crne Gore	1						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor Parka, u saradnji sa PSCG i TO sa prostora Parka	200,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.2.**	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Evidencija sastanaka sa Biciklističkim savezom Crne Gore; Izvještaj o uređenju biciklističkih staza; Evidencija unaprijeđenih staza	2						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor Parka, u saradnji sa BSCG i TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	**3.2.3.**	Unaprijediti postojeću i pokrenuti postavljanje nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup OSI, turistički mobilijar, kontrolno-naplatni punktovi, ulazi u park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unaprijeđene postojeće infrastrukture; Evidencija postavljene nove prateće infrastrukture	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka i	150,000.00	JPNPCG / Donacije

										direktorom JPNPCG		
Regulacija	**3.2.4.**	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Najavne, glavne i informativne table ka i u Parku su postavljene	2						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa opštinama, TO sa prostora Parka i Ministarstvom saobraćaja	45,000.00	JPNPCG / Opštine / TO sa prostora Parka / Donacije
Aktivno upravljanje	**3.2.5.**	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izvještaj o unaprjeđenju turističke ponude	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka	30,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	**3.2.6.**	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku centra za posjetioce u sklopu Upravne zgrade NP Durmitor	Izvještaj o uređenju izložbene postavke centra za posjetioce	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.												
Indikator specifičnog cilja 3.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.												
Istraživanje	**3.3.1.**	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa (uz postavljene digitalne ankete na sajtu)	Sprovedeno anketno istraživanje i izrađen izvještaj o analizi podataka	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Jačanje kapaciteta upravljača	**3.3.2.**	Koristiti, održavati i unaprjeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izrađen izvještaj o broju posjetilaca; Izrađeni izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Evidencija elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Evidencija otvorenih i zatvorenih korisničkih nalogu; Evidencija sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	**3.3.3.**	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan upravljanja posjetiocima	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka, Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	**3.3.4.**	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama *(nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i došenog Plana upravljanja posjetiocima)*	Izvještaji sa terena	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Komunikacija	**3.3.5.**	Promovisati “leave no trace” princip među posjetiocima	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Durmitor u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.												

Indikator specifičnog cilja 3.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera.												
Unaprjeđenje, Komunikacija	**3.4.1.**	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirana mobilna aplikacija; Ažurirani podaci o NP Durmitor na novom sajtu	1						Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	**3.4.2.**	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izvještaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Evidencija objavljenih tekstova	1						Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.3.**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.4.**	Učestvovati na turističkim sajmovima	JPNPCG je uzelo učešće na najmanje dva međunarodna i/ili nacionalna turitička sajma	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**3.4.5.**	Izraditi godišnjak (*annual report*) JPNPCG	Izrađen godišnjak za svaku godinu	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**3.4.6.**	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Evidencija objavljenih tekstova; Evidencija izvještaja sa statistikama; Trend rasta interakcije	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.7.**	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija podržanih manifestacija i događaja	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine sa prostora Parka

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 4: Saradnja sa lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Aktivno upravljanje, Saradnja	**4.1.1.**	Unaprijediti Rad socio-ekonomskog foruma kroz učešće formalnih predstavnika institucija i organizacija i donijeti Plan rada foruma	Imenovani su formalni predstavnici instituicija i organizacija; Plan rada foruma je donesen; Najmanje dva održana foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP	1						Nadležne institucije i organizacije u saradnji sa direktorom Parka, upravom JPNPCG i lokalnom zajednicom	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	**4.1.2.**	Uspostaviti i sprovoditi ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Evidencija aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su adekvatno informisani (anketa)	1						JPNPCG u saradnji sa lokalnom zajednicom	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	**4.1.3.**	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Najmanje dva održana sastanaka foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evaluacionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacija koje su implementirane u radu NP	1						JPNPCG u saradnji sa lokalnom zajednicom	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	**4.1.4.**	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Najmanje jedna održana edukacija/radionica godišnje; Evidencija učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG u saradnji sa lokalnom zajednicom	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Durmitor												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i statistika saradnje s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.												
Podsticanje	**4.2.1.**	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor parka u saradnji sa TO sa prostora Parka i lokalnom zajednicom	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Podsticanje	**4.2.2.**	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat).	Evidencija sertifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor parka u saradnji sa TO sa prostora Parka i lokalnom zajednicom	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podsticanje	**4.2.3.**	Podsticati tradicionalne prakse u katunskim naseljima	Evidencija aktivnih katuna i tradicionalnih stočarskih praksi	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam, Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i lokalnom zajednicom	3,000.00	JPNPCG / Lokalno stanovništvo / Opštine sa prostora Parka
Podsticanje	**4.2.4.**	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija otvorenih poziva; Najmanje jedna dobijena subvencija godišnje	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO

										promociju, marketing i turizam, Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Ministarstvom turizma, NTO, Eko-fondom, Ministarstvom poljoprivrede		/ Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Podsticanje, Promocija	**4.2.5.**	U saradnji sa lokalnim privrednicima razvijati i promovisati turističku ponudu baziranu na pješačenju, planinarenju, raftingu, ruralnom i gastronomskom turizmu	Najmanje jedna razvijena i promovisana turistička aktivnost godišnje	1						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor parka u saradnji sa TO sa prostora Parka i lokalnom zajednicom	1,000.00	JPNPCG / Lokalni privrednici / TO sa prostora Parka
Aktivno upravljanje, Saradnja	**4.2.6.**	Uputiti inicijativu Upravi za šume za obezbjeđivanja ogrjevnog drveta za lokalno stanovništvo koje boravi i privređuje u katunima tokom ljetnjih mjeseci	Upućena inicijativa. Evidencija dodijeljenih količina ogrjevnog drveta	1						JPNPCG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podsticanje, Promocija	**4.2.7.**	Podsticati i promovisati tradicionalne poljoprivredne prakse koje doprinose očuvanju planinskih travnatih staništa i kulturnog pejzaža Parka	Evidencija lokalnih poljoprivrednih gazdinstava uključenih u programe očuvanja biodiverziteta kroz tradicionalne prakse korišćenja prostora	2						Direktor Parka i Služba za promociju, marketing i turizam	8,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 5: Jačanje upravljačkih kapaciteta												
Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obavezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima.												
Regulacija	**5.1.1.**	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Najmanje dva zajedničkih sastanaka i inicijative na godišnjem nivou	1						JPNPCG u saradnji sa MERS i AZŽS	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.1.2.**	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta prema potrebama upravljanja	Donesen Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.1.3.**	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donesena Interna procedura za korišćenje šume za potrebe JPNPCG; Donesena Interna procedura za dodjelu ogreva socijalno-ugroženim stanovništvu; Doneseni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	**5.1.4.**	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Dokumenti su usklađeni sa zakonima, propisima te potrebama upravljanja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	**5.1.5.**	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Durmitor	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa Službom za opšte poslove NPD i Službom za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG / NP Durmitor kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.												
Indikator specifičnog cilja 5.2: JPNPCG / NP Durmitor ima na raspolaganju zaposlene sa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenim potrebama i prioritetima.												
Edukacija, Jačanje kapaciteta upravljača	**5.2.1.**	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Najmanje jedna održana radionica, obuka i/ili sastanak godišnje; Evidencija učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj i Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	**5.2.2.**	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmjene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Najmanje jedna realizovana posjeta godišnje; Evidencija predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	**5.2.3.**	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Najmanje jedna organizovana obuka ili učešće na obukama godišnje; Evidencija obučenih predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**5.2.4.**	Uspostaviti sistemski pristup razvoju kapaciteta zaposlenih kroz procjenu postojećih kompetencija, definisanje prioritetnih oblasti edukacije i izraditi i realizovati godišnji plan	Izrađena procjena kompetencija i usvojen Godišnji plan obuka; Evidencija realizovanih obuka (teorijskih i terenskih) i Evidencija zaposlenih uključenih u programe usavršavanja.	2						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

		obuka (teorijskih i terenskih) uz uključivanje relevantnih stručnjaka.										
Promocija	**5.2.5.**	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izvještaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG / NP Durmitor												
Indikator specifičnog cilja 5.3: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Durmitor.												
Održavanje, Infrastruktura	**5.3.1.**	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene i održavane opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring u saradnji sa Službom za javne nabavke i Službom za logistiku	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje	**5.3.2.**	Nabaviti nova vozila za potrebe Službe fizičke zaštite	Nabavljena dva nova vozila	2						Služba za javne nabavke u saradnji sa Službom za logistiku	80,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**5.3.3.**	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi; Uniforme za zaposlene u centrima za posjetioce i na naplatnim punktovima su nabavljene	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za logistiku i Službom za javne nabavke	50,000.00	JPNPCG / Donacije

Održavanje	**5.3.4.**	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Potrebna oprema za upravljanje parkom je dostupna	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za logistiku i Službom za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.5.**	Izraditi elaborat za uspostavljanje sistema video nadzora u NP Durmitor	Elaborat izrađen i usvojen do 2027. godine	2						Služba za kontrolu i monitoring	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.6.**	Postaviti rotacionu termalnu kameru	Kamera postavljena i u funkciji do 2027. godine; Sistem integrisan u centralni monitoring	2						Služba za kontrolu i monitoring	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Monitoring	**5.3.7.**	Identifikovati dodatne kritične tačke za postavljanje kamera	Broj dodatnih lokacija definisan u elaboratu; Najmanje 2 dodatne lokacije identifikovane	2						Služba za kontrolu i monitoring i Služba fizičke zaštite	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**5.3.8.**	Unaprijediti infrastrukturu za prenos i skladištenje video podataka (serveri, mreža, softver)	Nabavljena oprema i funkcionalan sistem arhiviranja i analize podataka	1						Služba za kontrolu i monitoring	2,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	**5.3.9.**	Obilježiti granice NP	Granice NP obilježene na terenu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije
Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprijeđenom i održivom upravljanju NP Durmitor.												
Indikator cilja: Evidencija partnerstava prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												
Saradnja, Podrška	**5.4.1.**	Ostvariti i unaprjeđivati mrežu međunarodnih, regionalnih i nacionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Komunikacija, Saradnja	**5.4.2.**	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Durmitor, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Organizovan najmanje jedan vebinar godišnje; Evidencija učesnika na vebinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Saradnja, Podrška	**5.4.3.**	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Jačanje kapaciteta upravljača	**5.4.4.**	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Durmitor	Spisak mogućih partnera je dostupan; Najmanje jedan održan sastanak sa relevantnim akterima godišnje; Evidencija različitih organizacija/subjekata sa kojima je održan sastanak	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Komunikacija, Saradnja	**5.4.5.**	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Durmitor, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Najmanje jedan organizovani sastanak godišnje; Evidencija učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojima pravo raspolaganja ima NP Durmitor su funkcionalni.												
Indikator specifičnog cilja 5.5: Svi objekti nad kojima NP Durmitor ima pravo raspolaganja redovno se održavaju, u dobrom su stanju i redovno se unapređuju.												
Održavanje, Infrastruktura	**5.5.1.**	Adaptirati Upravnu zgradu Parka	Upravna zgrada Parka je adaptirana i funkcionalna	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	500,000.00	Kapitalni budžet / Međunarodni fondovi
Održavanje, Infrastruktura	**5.5.2.**	Adaptirati objekat u neposrednoj blizini Crnog jezera u cilju uspostavljanja edukativnog centra za interpretaciju prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka	Izrađeno idejno rješenje za funkcionalnu adaptaciju objekta; Objekat stavljen u funkciju kao edukativni prostor	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za	150,000.00	JPNPCG / Donacije

										projekte i međunarodnu saradnju		
Održavanje, Infrastruktura	**5.5.3.**	Adaptirati/rekonstruisati planinarske domove, skloništa i bivake na prostoru Parka	Izrađeno idejno rješenje za funkcionalnu adaptaciju/rekonstrukciju objekata; Izvještaj o izvedenim radovima na adaptaciji/rekonstrukciji planinarskih domova, skloništa i bivaka	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	200,000.00	JPNPCG / Donacije / PSCG / TO Žabljak / Opština Žabljak
Infrastruktura	**5.5.4.**	Rekonstrukcija objekta stare pilane na Macanskoj poljani i njegovo stavljanje u funkciju proizvodnje suvenira	Elaborat postojećeg stanja; Izrada idejnog projekta adaptacije; Izvještaj o izvedenim radovima na rekonstrukciji objekta; Pilana je rekonstruisana, suveniri se proizvode	3						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Opštinom Žabljak i TO Žabljak	100,000.00	JPNPCG / TO Žabljak / Opština Žabljak / Donacije

Infrastruktura	**5.5.5.**	Urediti kamp zonu „Mobile Home” na lokalitetu Vojno odmaralište, u skladu sa održivim standardima	Revidiran glavni projekat uređenja „MobilHome” ; “Mobil Home” je u funkciji posjetilaca	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Opštinom Žabljak i TO Žabljak	10,000.00	Opština Žabljak / Donacije
Infrastruktura	**5.5.6.**	Unaprijediti turističku infrastrukturu za splavarenje i rafting rijekom Tarom	Izrađena projektna dokumentacija za toalete i svlačionice na Žugića Luci; Turistička infrastruktura za splavarenje i rafting rijekom Tarom unaprijeđena je i odgovara zahtjevima posjetilaca	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Opštinom Žabljak i TO Žabljak	50,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.													
Indikator specifičnog cilja 5.6: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se.													
Regulacija	**5.6.1.**	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	**5.6.2.**	Izraditi mape privremenih objekata	Izrađena mapa na godišnjem nivou	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Aktivno upravljanje	**5.6.3.**	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera (2029-2033)	Urađen Program objekata privremenog karaktera (2029-2033)	1						MPUD u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i AZŽS	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni su mehanizmi za učinkovito sprovođenje Plana upravljanja.												
Indikator specifičnog cilja 5.7: Baze podataka JP uključuju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem te se redovno ažuriraju na temelju novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki se redovno izrađuju. Završni račun i finansijski dokumenti se redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.												
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.1.**	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabava servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke i Direktor JPNPCG	50,000.00	JPNPCG / Donacije
Planiranje	**5.7.2.**	Na godišnjem nivou izrađivati godišnje programe upravljanja i godišnje izvještaje o realizaciji	Godišnji programi; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.3.**	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.4.**	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.5.**	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG

Aktivno upravljanje	**5.7.6.**	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.7.**	Upravljati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	3,700,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.8.**	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	1,500,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.9.**	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata, plovila i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	760,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.10.**	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	340,000.00	JPNPCG

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

PRILOZI

Prilog 1: *Pregled vrsta ptica u NP Durmitor*

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Accipiter gentilis	jastreb kokošar	ZZ	II	III	I	LC	VU	NON-SPEC
Accipiter nisus	kobac	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Acrocephalus arundinaceus	veliki trstenjak	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Acrocephalus schoenobaenus	trstenjak rogozar	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Acrocephalus scirpaceus	trstenjak crvkutić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Actitis hypoleucos	polojka	ZZ	II	III		LC	VU	SPEC-3
Aegithalos caudatus	dugorepa sjenica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Aegolius funereus	gaćasti ćuk	ZZ		III	I	LC	NT	NON-SPEC
Alauda arvensis	poljska ševa	ZZ		III	II/2	LC	LC	SPEC-3
Alcedo atthis	vodomar	ZZ		III	I	LC	VU	SPEC-3
Alectoris graeca	jarebica kamenjarka			III	I*, II/1**	NT	VU	SPEC-2
Anas crecca	patka krža		II	III	II/1, III/2	LC	LC	NON-SPEC
Anas platyrhynchos	gluvara		II	III	II/1, III/2	LC	LC	NON-SPEC
Anthus pratensis	livadska trepteljka	ZZ		III		NT	LC	NON-SPEC
Anthus spinoletta	Planinska trepteljka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Anthus trivialis	šumska trepteljka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Apus apus	crna čiopa	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Aquila chysaetos	suri orao	ZZ	I,II	III	I	LC	VU	SPEC-3
Ardea cinerea	siva čaplja	ZZ		III		LC	VU	NON-SPEC
Asio otus	mala ušara	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Athene noctua	ćuk	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Aythya ferina	riđoglava plovka		II	III	II/1, III/2	VU	LC	NON-SPEC
Aythya fuligula	ćubasta plovka		II	III	II/1, III/2	LC	DD	SPEC-3
Aythya nyroca	njorka	ZZ	I, II	III	I	NT	EN	SPEC-1

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Bubo bubo	velika ušara	ZZ		III		LC	VU	SPEC-2
Bucephala clangula	dupljašica			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Buteo buteo	orao mišar	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Calandrella brachydactyla	kratkoprsta ševa	ZZ		III	I	LC	EN	SPEC-3
Calidris alpina	crnotrba prutka	ZZ	II	III	I*	LC	LC	SPEC- 3
Calidris minuta	mala prutka	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Caprimulgus europaeus	leganj	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-2
Carduelis cannabina	konopljarka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Carduelis carduelis	štiglić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Carduelis spinus	čižak	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Certhia brachydactyla	dugokljuni puzić	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
Certhia familiaris	kratkokljuni puzić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Chloris chloris	zelentarka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Chroicocephalus ridibundus	obični galeb	ZZ		III	II/2	LC	CR	NON-SPEC
Cinclus cinclus	vodeni kos	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Circaetus gallicus	orao zmijar	ZZ	II	III	I	LC	VU	SPEC-3
Circus pygargus	eja livadarka	ZZ	II	III	I	LC	DD	NON-SPEC
Coccothraustes coccothraustes	batokljun	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Columba livia	golub pećinar			III	II/1	LC	LC	NON-SPEC
Columba oenas	golub dupljaš			III	I/2	LC	DD	NON-SPEC
Columba palumbus	golub grivnjaš			III	I*, II/1**, III/1	LC	LC	NON-SPEC
Corracias garrulus	modrovrana	ZZ	II	III	I	LC	CR	SPEC-2
Corvus corax	gavran	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Corvus corone	siva vrana				II/2	LC	LC	NON-SPEC
Corvus monedula	čavka	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Coturnix coturnix	prepelica		II*	III	II/2	LC	NT	SPEC-3
Crex crex	prdavac	ZZ	II	III	I	LC	VU	SPEC-1

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Cuculus canorus	kukavica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Delichon urbicum	gradska lasta	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Dendrocopos leucotos	planinski šareni djetlić	ZZ		III	I	LC	NT	NON-SPEC
Dendrocopos major	veliki šareni djetlić	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
Dendrocopos medius	srednji djetlić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Dendrocopos syriacus	seoski djetlić	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC
Dryobates minor	mali šareni djetlić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Dryocopus martius	crna žuna	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC
Emberiza calandra	velika strndarica	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
Emberiza cia	strndarica kamenjarka	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Emberiza cirlus	crnogrla strndarica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Emberiza citrinella	strndarica žutovoljka	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Emberiza hortulana	vinogradska strndarica	ZZ		III	I	LC	NT	SPEC-2
Eremophila alpestris	planinska ševa	ZZ		III		LC	DD	NON-SPEC
Erithacus rubecula	crvendać	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Falco naumanni	bjelonokta vjetruška	ZZ	I,II	III	I	VU	EX	SPEC -1
Falco peregrinus	sivi soko	ZZ	II	III	I	LC	CR	NON-SPEC
Falco subbuteo	lastavičar	ZZ	II	III		LC	VU	NON-SPEC
Falco tinnunculus	vjetruška	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
Falco vespertinus	siva vjetruška	ZZ	II	III	I	NT	LC	SPEC-3
Ficedula albicollis	bjelovrata muharica	ZZ	II	III	I	LC	DD	NON-SPEC
Ficedula parva	mala muharica	ZZ	II	III	I	LC	DD	NON-SPEC
Fringilla coelebs	zeba	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
Fringilla montifringilla	sjeverna zeba	ZZ		III		LC	DD	NON-SPEC
Fulica atra	baljoška		II*	III	II/1, III/2	LC	LC	NON-SPEC
Galerida cristata	ćubasta ševa	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Gallinula chloropus	barska kokica	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Garrulus glandarius	sojka			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Gypaetus barbatus	bradan	ZZ	II	III	I	NT	EX	SPEC-3
Gyps fulvus	bjelglavi sup	ZZ	II	III	I	LC	EX	NON-SPEC
Haematopus ostralegus	šareni ostrigar	ZZ	II	III	II/2	NT	CR	NON-SPEC
Hippolais icterina	žuti voljić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Hirundo rustica	seoska lasta	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Ixobrichus minutus	čapljica	ZZ	II	III	I	LC	NT	SPEC-3
Junx torquilla	vijoglava	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Lanius minor	sivi svrčak	ZZ		III	I	LC	NT	SPEC-2
Lanius collurio	rusi svračak	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-3
Lanius senator	crvenoglavi svrčak	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
Loxia curvirostra	krstokljun	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Lullula arborea	šumska ševa	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-2
Luscinia megarhynchos	mali slavuj	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Monticola saxatilis	drozd kamenjar	ZZ	II	III		LC	NT	NON-SPEC
Monticola solitarius	dozd modrulj	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Montifringilla nivalis	planinski vrabac	ZZ		III		LC	DD	NON-SPEC
Motacilla alba	bijela pliska	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Motacilla cinerea	gorska pliska	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Motacilla flava	žuta pliska	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Muscicapa striata	siva muharica	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
Nucifraga caryocatactes	lješnjikara			III		LC	LC	NON-SPEC
Numenius arquata	velika carska šljuka	ZZ	II	III	II/2	NT	LC	SPEC- 2
Oenanthe hispanica	sredozemna bijelka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC- 3
Oenanthe oenanthe	obična bijelka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC- 3
Oriolus oriolus	vuga	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Otus scopus	ušati ćuk	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
Parus ater	jelova sjenica	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Parus caeruleus	plavetna sjenica	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC
Parus cristatus	ćubasta sjenica	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
Parus lugubris	mrka sjenica	ZZ		III		LC	LC	Non-SPEC(e)
Parus major	velika sjenica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Parus montanus	planinska siva sjenica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Parus palustris	siva sjenica	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Passer domesticus	vrabac pokućar	ZZ		III		LC	LC	SPEC- 3
Passer montanus	poljski vrabac	ZZ		III		LC	LC	SPEC- 3
Pernis apivorus	osičar	ZZ	II	III	I	LC	NT	NON-SPEC
Phoenicurus ochruros	planinska crvenoperka	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
Phoenicurus phoenicurus	obična crvenoperka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
Phylloscopus collybita	obični zviždak	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Phylloscopus sibilatrix	šumski zviždak	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Phylloscopus trochilus	brezov zviždak	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Pica pica	svraka			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Picoides tridactylus	troprsti djetlić	ZZ		III	I	LC	NT	SPEC- 3
Picus canus	siva žuna	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-2
Picus viridis	zelena žuna	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
Podiceps cristatus	ćubasti gnjurac	ZZ		III		LC	NT	NON-SPEC
Podiceps nigricollis	crnovrati gnjurac				II*	LC	VU	NON-SPEC
Prunella collaris	planinski popić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Prunella modularis	običan popić	ZZ		III		LC	VU	NON-SPEC
Pyrrhocorax graculus	žutokljuna galica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Pyrrhocorax pyrrhocorax	crvenokljuna galica	ZZ		III	I	LC	EX	NON-SPEC
Pyrrhula pyrrhula	zimovka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Rallus aquaticus	barski pjetlovan	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Regulus ignicapillus	Vatroglavi kraljić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Regulus regulus	kraljić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Saxicola ruberta	obična travarka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
Saxicola torquatus	crnoglava travarka	ZZ	II	III		LC	NT	SPEC-3
Serinus serinus	žutarica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Sitta europaea	brgljez	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Sitta neumayer	brgljez lončar	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Spatula querquedula	patka pupčanica		II	III	II/1	LC	LC	NON-SPEC
Streptopelia decaocto	gugutka			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Streptopelia turtur	grlica		II*	III	II/2	VU	NT	SPEC-3
Strix aluco	šumska sova	ZZ		III		LC	LC	Non-SPEC(e)
Sturnus vulgaris	čvorak			III	II/2	LC	LC	SPEC-2
Sylvia atricapilla	crnoglava grmuša	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Sylvia borin	siva grmuša	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Sylvia communis	obična grmuša	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Sylvia curruca	grmuša čevrljinka	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Sylvia nisoria	pirgasta grmuša	ZZ	II	III	I	LC	LC	NON-SPEC
Tachybaptus ruficollis	mali gnjurac	ZZ			II	LC	LC	NON-SPEC
Tachymarptis melba	velika čiopa	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
Tetrao urogallus	tetrijeb gluhan	ZZ		II*,III**	I, II/2, III/2	LC	NT	NON-SPEC
Tetrastes bonasia	lještarka	ZZ		III	I, II/2	LC	LC	NON-SPEC
Tichodroma muraria	puzgavac	ZZ		III		LC	VU	NON-SPEC
Tringa glareola	prudnik migavac	ZZ	II	III	I	LC	LC	SPEC- 3
Tringa nebularia	kratkokljuni prudnik	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Tringa ochropus	prudnik pljukavac	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Tringa totanus	crvenonogi prudnik	ZZ	II	III	II/2	LC	EN	NON-SPEC
Troglodytes troglodytes	carić	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
Turdus merula	kos	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Turdus philomelos	drozd pjevač	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
Turdus torquatus	drozd ogrličar	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
Turdus viscivorus	drozd imelaš	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
Upupa epops	pupavac	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC

Prilog 2: *Pregled vrsta sisara na području Nacionalnog parka Durmitor*

Vrsta	Status u CG	IUCN	Bern	HD	Bonn	Natura 2000	Eurobats	CITES
Red Insectivora								
Erinaceus roumanicus (bjelogrudi jež)		LC						
Talpa europaea (evropska krtica)		LC						
Talpa caeca (slijepa krtica)		LC						
Sorex araneus (zlatna rovčica)		LC						
Sorex alpinus (planinska rovčica)		NT						
Neomys fodiens (vodena rovčica)		LC						
Crocidura leucodon (dvobojna rovčica)		LC						
Red Chiroptera								
Rhinolophus ferrumequinum (veliki potkovičar)	ZZ	NT	II	II,IV	+	+	+	
Rhinolophus hipposideros (mali potkovičar)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
Rhinolophus euryale (južni potkovičar)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
Barbastella barbastellus (širokouhi ljiljak)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
Myotis blythii (oxygnathus) (oštrouhi večernjak)	ZZ	LC	II	II	+	+	+	
Myotis emerginatus (večernjak)	ZZ	LC	II	II	+	+	+	
Myotis nattereri (resasti večernjak)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
Pipistrellus pipistrellus (mali slijepi mišić)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
Pippistrellus pygmaeus (mali slijepi mišić)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
Hypsugo savii (Savijev slijepi mišić)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
Nyctalus noctula (obični noćnik)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
Red Rodentia								
Sciurus vulgaris (vjeverica)		LC	III					
Mycrotus arvalis (poljska voluharica)		LC						
Chionomys nivalis (evropska sniježna voluharica)		LC	III					
Dinaromys bogdanovi (dinarska voluharica) Endemo-reliktna vrsta		VU		II, IV				
Nannospalax leucodon (slijepo kuče)	ZZ	DD						

Apodemus flavicollis (žutogrli miš)		LC						
Apodemus sylvaticus (šumski miš)		LC						
Rattus rattus (crni pacov)		LC						
Mus musculus (kućni miš)		LC						
Glis glis (obični puh)		LC	III					
Dryomys nitedula (šumski puh)		LC	III	IV				
Red Lagomorpha								
Lepus europaeus (evropski zec)		LC	III					
Red Artiodactyla								
Rupicapra rupicapra (divokoza)	ZZ	LC	II	II, IV		+		
Capreolus capreolus (srna)	ZZ*	LC	III					
Sus scrofa (divlja svinja)		LC						
Red Carnivora								
Canis lupus (sivi vuk)		LC	II	II, IV, V		+		II
Canis aureus (zlatni šakal)		LC						
Vulpes vulpes (lisica)		LC						III, NC
Ursus arctos (mrki medvjed)	ZZ*	LC	II	II, IV		+		I, II
Felis silvestris (divlja mačka)		LC	II	IV				II
Lutra lutra (vidra)	ZZ	NT	II	II, IV				I
Martes martes (kuna zlatica)		LC	III	V				
Martes foina (kuna bjelica)		LC	III					II, NC
Mustela nivalis (mala lasica)		LC	III					
Meles meles (jazavac)		LC	III					

*ZZ - Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta" Službeni list 76/06 * - Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); DD – Data deficient (nedovoljno podataka);*

LITERATURA

- Agencija za zaštitu prirode i životne sredine (2023). Studija revizije za Nacionalni park Durmitor (Nacrt).
- Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima j. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.
- Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještaju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU
- S. Brelih,, B. Petrov(1978):Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana
- Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B.,Vercuijsse, L. & wondergem, J.(2016). "Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014" Dutch mammal Society, the Netherland.
- Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.
- Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain in Montenegro. (2004). Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. In Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.
- Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).
- Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)
- Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibloigrafijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica
- Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori
- Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.
- Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.
- Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.
- Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.
- JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Durmitor.
- JPNPCG (2015). Nacionalni park “Durmitor“– Plan upravljanja 2016–2020.
- Marić, D. (2019). Fauna slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.
- Marić, D., & Milošević, D. (2011). Katalog slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.
- Marić, D., & Rakočević, J. (2010). Biodiverzitet. U: Crna Gora u XXI stoljeću – Životna sredina i održivi razvoj. CANU.
- Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.
- Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.

- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2016). Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (2015). Strategija ribarstva Crne Gore 2015–2020.
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.
- Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.
- Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina, 7(2), 605–631.
- Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO “Zelena Gora”.
- Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.
- Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždralević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. Vespertilio, 17:129-156.
- Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.
- Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.
- Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti
- Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu
- Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia, 20–21, 1–506.
- Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas
- Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.
- Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
- Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.
- Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. Zootaxa, 2492, 1–27.
- Stevanović, V. et al. (1995). Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije. U: Biodiverzitet Jugoslavije.
- Stevanović, V. (1996). Analysis of the orophytic element, Bocconia, 5(1), 77–97.
- Stevanović, V. (1996): Fitogeografska analiza flore Durmitora. In: Lješević M: Priroda NP Durmitor. Geografski fakultet (Beograd) - Posebna izdanja, 8: 185-205.
- Stevanović, V., Lakušić, D. (1996): Floristicke i florogenetske karakteristike visokoplaninske endemične flore Durmitora. In: Lješević, M: Priroda NP Durmitor. Geografski fakultet (Beograd) - Posebna izdanja, 8: 206-219.

- Stevanović, V., Niketić, M., Jovanović, S., Lakušić, D., Bulić, Z. - 1990-1991 (1993): Novi taksoni za vaskularnu floru Durmitora - Glas.inst. za botaniku i Bot. bašte univerz. u Beogradu; tom XXIV-XXV: 97-104.
- Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.
- Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.
- Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.
- Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP, Titograd.
- Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

- Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Lovćen (Podloga za upravljanje šumama) (2016–2020).
- Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)
- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)
- Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)
- Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)
- Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020
- PPPN – PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE DURMITORSKO PODRUČJE („Sl. list CG“ br. 47/2016)
- Plan upravljanja NP Durmitor 2021–2025
- Predlog Plana upravljanja NP Durmitor 2021–2025 (2023)
- Program upravljanja NP Durmitor 2024. godine
- Program upravljanja NP Durmitor 2025. godine
- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Durmitor za 2023.
- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Durmitor za 2024.
- Studija revizije NP Durmitor (2023)
- Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“(Podgorica, Budva 2023)
- Strateški planovi lokalnih opština: Žabljak 2024–2028
- Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)
- Službeni list RCG, br. 76/06: Rješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
- Službeni list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

- Zakon o šumama Crne Gore (Sl. list CG br. 77/24 i 92/25)
- Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16 i 18/19)
- Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG br. 28/14 i 39/16)

LINK:
https://europlusmed.org/
http://www.catalogueoflife.org/
http://www.theplantlist.org
http://www.ipni.org
https://www.iucnredlist.org
https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp
https://rm.coe.int/1680746347
https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf
https://amphibiaweb.org/index.html
http://www.reptile-database.org/
https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf
https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/
https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6
https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf
https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf
https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/
https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf
https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf

Nacionalni park
LOVĆEN

PREDLOG

Plana upravljanja za Nacionalni park Lovćen za period 2026 - 2030.godina

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, februar 2026. godine

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Lovćen 2026-2030
mr Marinela Djuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam

Koordinator
Hajdana Ilić Božović
Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Upravljački tim
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.
dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog
Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti
mr.sc Željka Rajković, dipl. ing. biologije
mr.sc Marko Pećarević, dipl. Biolog

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,
Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,
dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,
Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,
Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,
mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,
Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu gmizavaca i vodozemaca,
Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,
Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,
Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,
mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,
dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora

Služba za promociju, marketing i turizam
Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam
Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu
Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju
Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam
Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam

Služba za projekte i međunarodnu saradnju
mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju
Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju
Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte
Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte
Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte

Služba za finansije
Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove

Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove

Služba za javne nabavke
Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke

Organizaciona jedinica NP Lovćen
Kata Varagić, direktorica
Željko Zvicer, šef Službe fizičke zaštite
Božidar Proročić, stručn saradnik za promociju i edukaciju
Mirko Laličić, stručni saradnik za saradnju sa lokalnim zajednicama

Služba za monitoring i kontrolu
Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu
Veselin Živanović, šef Službe za monitoring i kontrolu

Sadržaj

1. UVOD 6
1.1 Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem 6
1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području 13
1.3. Upravljač zaštićenog područja 13
1.4. Proces izrade plana upravljanja 16
2. OPIS PODRUČJA 18
2.1. Geografski položaj i prostor 18
2.2. Prirodne vrijednosti 19
2.2.1. Klima 19
2.2.2. Biodiverzitet 20
2.2.3. Geodiverzitet (geomorfologija, geologija, pedologija) 38
2.2.4. Hidrologija 39
2.2.5. Predione odlike 40
2.3. Kulturno - istorijske vrijednosti 41
2.3.1. Materijalna kulturna baština 41
2.3.2. Nematerijalna kulturna baština 43
2.3.3. Antropogeni pejzaž 43
2.4. Socio – ekonomske karakteristike 43
2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja 43
2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti 45
2.4.3. Javna infrastruktura 46
2.4.4. Turistička infrastruktura 49
2.5. Korišćenje prostora 50
2.5.1. Turizam 51
2.5.2. Poljoprivreda 52
2.5.3. Šumarstvo 52
2.5.4. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova 53
2.5.5. Privremeni objekti 53
2.6. Zone i režimi zaštite 55
3. AKCIONI PLAN 58
VIZIJA 59
3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti 59

3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi 59
3.1.2. PODTEMA: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka 64
3.1.3. PODTEMA: Podzemni ekosistemi 68
3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene 69
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti 70
3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija 71
3.3.1. Edukacija i interpretacija 71
3.3.2 Infrastruktura i ponuda u funkciji posjetilaca 72
3.3.3 Upravljanje posjetiocima 74
3.3.4 Promocija i komunikacija 76
3.4. Saradnja sa lokalnom zajednicom 77
3.5. Jačanje upravljačkih kapaciteta 79
3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti 79
3.5.2. Kadrovski kapaciteti 80
3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama 84
3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Lovćen i objekti privremenog karaktera na području Parka 85
3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 86
3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih 87
3.6 Pregled potrebnih finansijskih sredstava 90
4. LITERATURA .....

1. UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen, za period 2026–2030. predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvir za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.
Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.
Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.
Misija upravljača nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.

1.1 Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Nacionalni zakonodavni okvir

Svrha izrade Plana upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen za period 2026–2030 je uspostavljanje dugoročnog, održivog i pažljivo osmišljenog okvira za zaštitu, očuvanje i racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Plan omogućava efikasno planiranje aktivnosti, usklađivanje interesa različitih aktera uz poštovanje nacionalnih propisa i međunarodnih standarda zaštite prirode. Kroz jasno definisane ciljeve, mjere i mehanizme implementacije, dokument doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, unapređenju posjetilačke, edukativne i naučne funkcije Parka, uz jačanje uloge lokalne zajednice u okviru održivog razvoja. Takođe, Plan se zasniva na saradnji upravljača, naučne zajednice, lokalnog stanovništva, državnih institucija i civilnog sektora, čime se obezbjeđuje usklađeno upravljanje koje podstiče skladan odnos između ljudi i prirode.
Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.
Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između

ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.
Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.
Članom 34. ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55. istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unaprjeđenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Kada je u pitanju nacionalni park, resorno ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova.
Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima (,,Sl. list CG", br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Ovim zakonom definisane su granice, nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.
Prema Članu 5. ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41. navedeno je da će se privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.
Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unaprjeđivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58. Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi Plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje Godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.
Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14. ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva.
Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama („Sl.list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl.list CG“, br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl.list CG“, br.18/19

i 84/24); Zakon o vodama („Sl.list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl.list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl.list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl.list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl.list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl.list CG“, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Sl.list CG“, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl.list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl.list CG“, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl.list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

Nacionalni park Lovćen – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22. Zakona o zaštiti prirode *„nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korištenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, 028/14, 039/16)“*.
Prema domaćem zakonodavstvu, svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.
Nacionalni park Lovćen je kandidovan kao EMERALD područje 2005. godine, pod šifrom ME000000A i sa ukupnom površinom od 6267 ha. Kao EMERALD područje je kandidovano na osnovu prisustva vrsta sa popisa Bernske konvencije (npr. *Rupicapra rupicapra*) i staništa od evropskog značaja (kombinacija subalpskih šuma, krških travnjaka i mješovitih šuma; hrastovo-bukove šume, mišarke, krški travnjaci - Rezolucija 4).

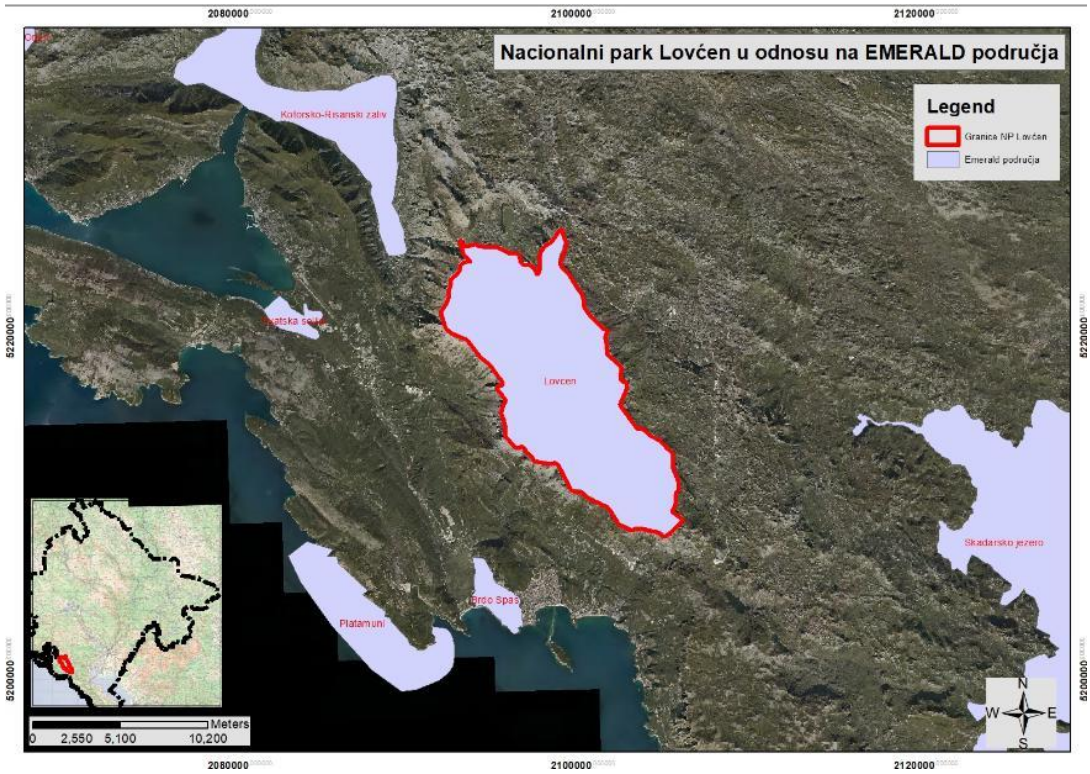

***Mapa 1**: NP Lovćen u odnosu na EMERALD područja*

Takođe prostor Lovćena je Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA).

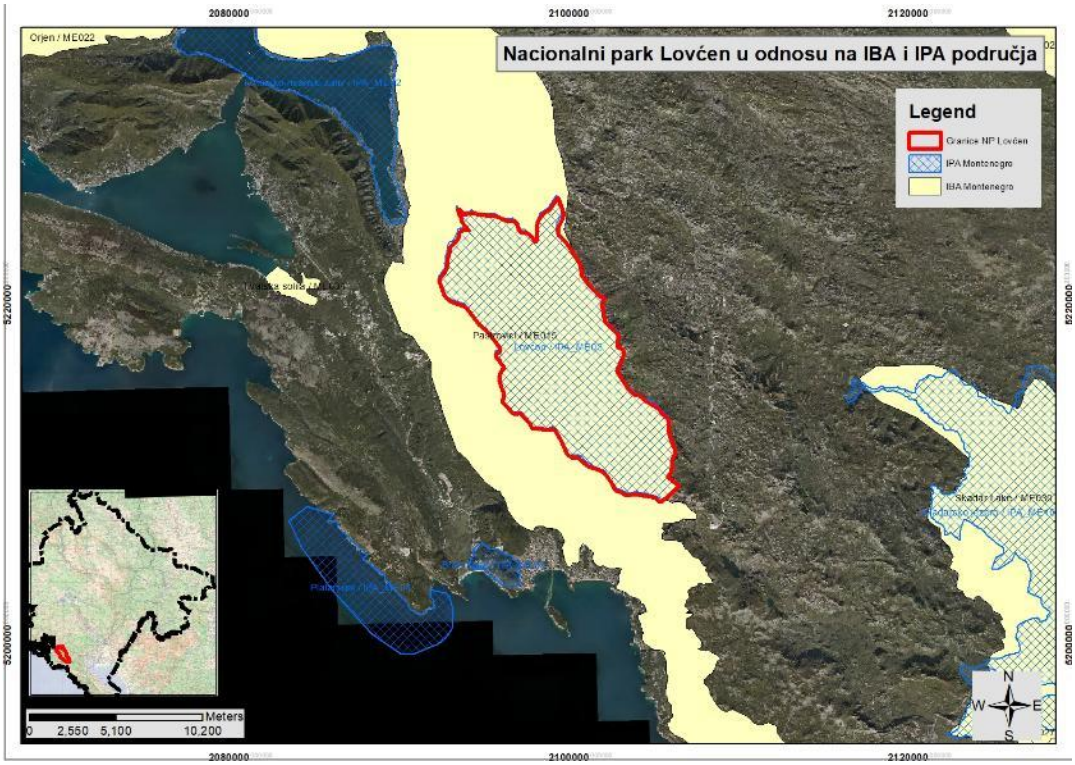

***Mapa 2:** NP Lovćen u odnosu na IBA i IPA područja*

Nacionalni planski i strateški okvir

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za NP Lovćen do 2020.godine
Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta. Na inicijativu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera (decembar 2022.godine), Agencija za zaštitu životne sredine je izradila Nacrt Studije revizije za NP Lovćen (maj 2023.godine), koja je predata Ministarstvu u septembru 2025.godine. Nacrt Studije je stručna osnova za izradu budućeg Prostornog plana posebne namjene za NP Lovćen.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl.list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore do 2040. godine. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora, kroz razvoj svih funkcija i djelatnosti. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih sistema.
Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.
Poslednja *Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP)* urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministartsvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.
Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.

Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, „Sl.list SRJ“, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, „Sl.list SRJ“, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od medjunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, „Sl.list SRJ“, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, „Sl.list CG“, br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, Sl.list CG br.06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, „Sl.list SRJ“, br.011/01-3), Arhuska konvencija („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011), Sporazum o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, „Sl list CG“, br. 16/10).

Crna Gora je punopravna članica *Konvencije o biološkoj raznovrsnosti* (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Crna. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument radi očuvanja, zaštite i promocije prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija) je međunarodni ugovor formiran sa ciljem očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta. Cilj ovog dokumenta je očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri zavisi o njima te kroz mnogostruku korisnu ulogu koju ova područja imaju u životu ljudi

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije uspostavljena je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijiski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj

je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.

Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	NP Lovćen
Kategorija zaštićenog područja	II
Godina proglašenja zaštićenog područja	1952. godina
Površina	6.220 ha
Naziv akta proglašenja	Zakon o proglašenju šumskih područja Lovćena, Biogradske gore i Durmitora nacionalnim parkovima (Sl. NRCG, br. 16-17/1952). Ukaz o proglašenju Zakona o izmjenama Zakona o proglašenju šumskih područja Lovćen, Biogradska gora i Durmitor nacionalnim parkovima (Sl. list SRCG, br. 10/1965 od 20.04.1965. god.); 2.Zakon o nacionalnim parkovima (Sl.list SRCG, br. 6/1978 od 22.02.1978. god.); 3.Pravilnik o detaljnim granicama nacionalnih parkova "Durmitor", "Biogradska gora" i "Lovćen" (Sl. list SRCG, br. 19/1984 od 30.07.1984); 4.Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalnim parkovima (Sl.list SRCG, br. 31/1988 od 19.12.1988. god.); 5.Zakon o nacionalnim parkovima (Sl.list RCG, br. 47/1991 od 22.11.1991. god.); 6.Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG, br. 56/2009 od 14.08.2009. god.); 7. Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.)
Administrativne granice	Zakon o nacionalnim parkovima, Sl. list CG, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.
Rezervati prirode	Izdaničke četinarske i bukove šume ispod Jezerskog vrha, oko Jezerca i oko Trešteni ka; Visoka bukova sastojina na lokalitetu Konjsko; Borova šuma na području Ljubinog potoka, Ručeve lokve i Sokol kod Osmogrka
Međunarodni status	Međunarodno „Značajno područje za biljke" IPA (Important Plant Areas) Potencijalno Emerald područje (ME000000A)
Karakteristični ekosistemi	Pet vegetacijskih pojaseva sa karakterističnim bukovim šumama i vegetacijom pašnjačkih kamenjara

1.3. Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list CG", br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG", br. 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG", br. 20/11).
Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.

U skladu sa navedenim, određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Služba za finansije, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za kontrolu i monitoring, Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.

Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a kroz ugovor o zakupu privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjska solana.

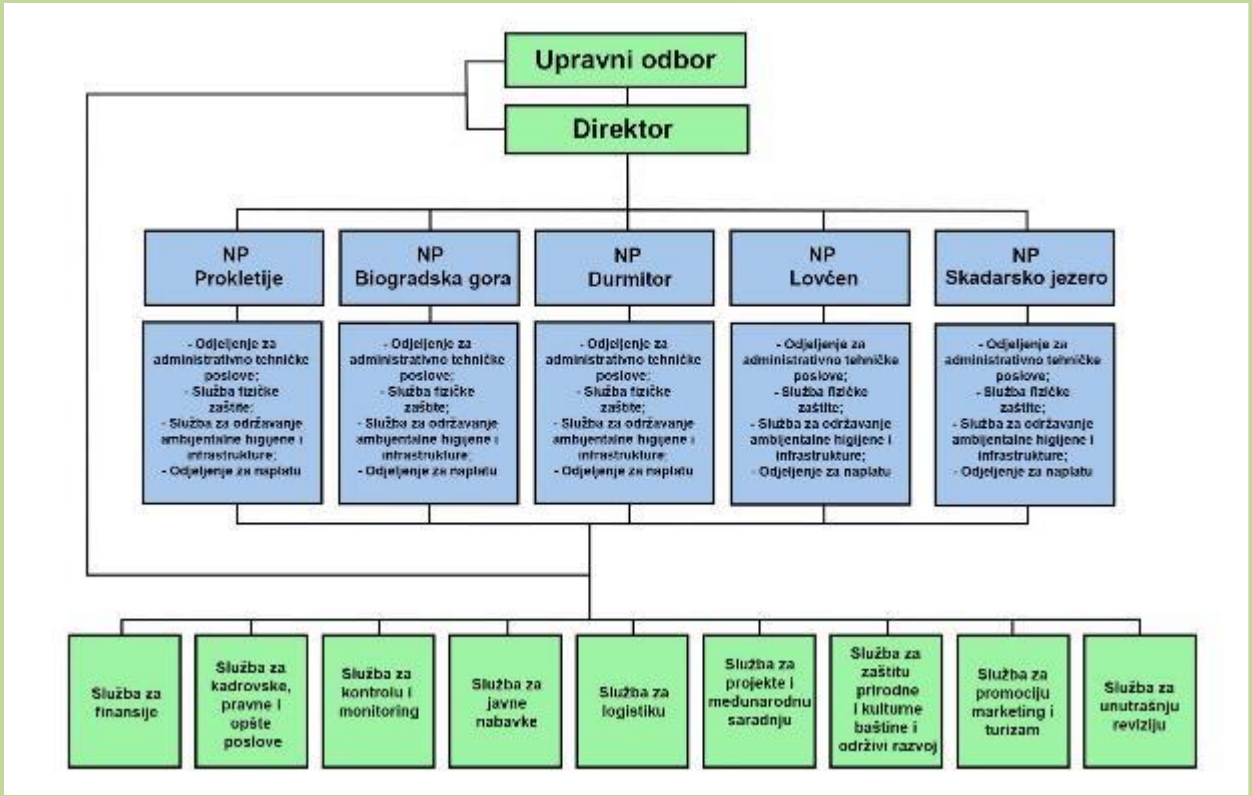

Grafikon 1: *Organizacija poslovanja JPNPCG*

Direktor Nacionalnog parka Lovćen rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.
U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- *Služba za fizičku zaštitu.* Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Lovćen. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- *Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture.* Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).
- *Odjeljenje za administrativno tehničke poslove*. Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- *Odjeljenje za naplatu.* Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Lovćen, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

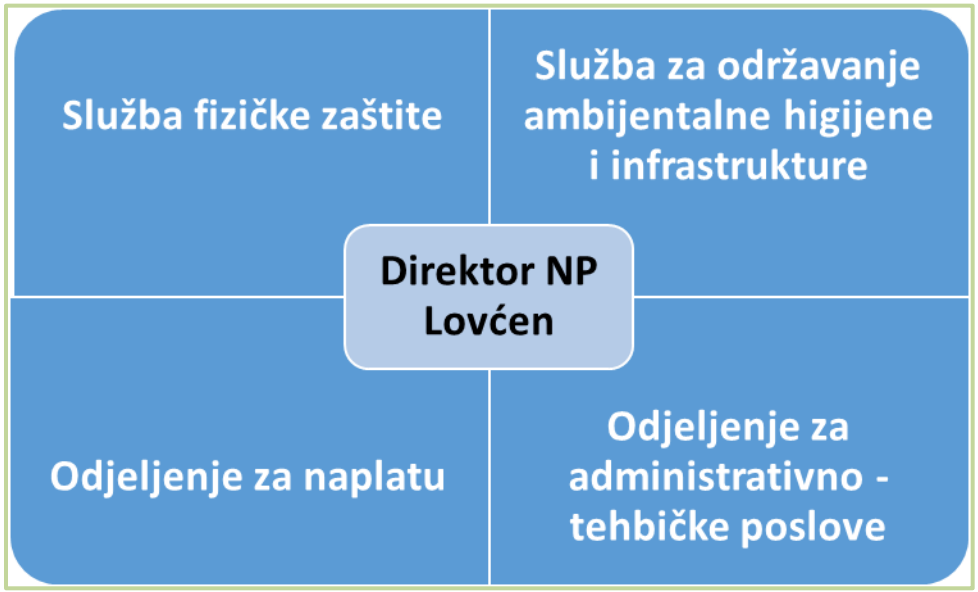

Grafikon 2: *Organizacija poslovanja NP Lovćen*

1.4. Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen predstavlja složen, višefazan proces, koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja.
Proces izrade Plana upravljanja odvijao se kroz sljedeće faze:
Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o Nacionalnom parku Lovćen; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća za Nacionalne parkove Crne Gore, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Lovćen.
Analiza stanja i identifikacija problema: Definisanje i procjena stanja prirodnih, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti; Dobijanje smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.
*Definisanje vizije, ciljeva i mjera***:** Definisanje vizije, postavljanje dugoročnih ciljeva upravljanja ; Formulisanje specifičnih ciljeva i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva; Razrada indikatora specifičnih ciljeva i indikatora sprovođenja aktivnosti radi praćenja implementacije Plana.
Uključivanje zainteresovanih strana: Organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; Uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; Prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.
Organizovanje radionica i proces izrade nacrta dokumenta: Sprovođenje radionica za zajedničke službe i zaposlene u organizacione jedinice NP Lovćen sa angažovanim ekspertima za izradu Plana upravljanja. Glavni cilj radionice je da se kroz definisanje ciljeva i izazova uz usklađivanje sa najboljim praksama kroz interaktivni pristup definiše jasan okvir Akcionog plana u budućem Planu upravljanja; Prikupljeni podaci i sugestije sa radionica takođe se koriste za izradu nacrta Plana upravljanja;
Usvajanje i implementacija: Prezentacija konačne verzije nacrta Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG na upoznavanje sa dokumentom, zatim i nadležnim institucijama: Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agenciji za zaštitu životne sredine. Na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja od strane Vlade CG pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NP Lovćen u kome su definisani operativni postupci, rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama, što je u skladu sa adaptivnim upravljanjem predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.

Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja: Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovana su dva participativna sastanka sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Tokom sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.

Uspješna implementacija Plana u velikoj mjeri da zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica će se uključiti u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu omogući aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine.

2. OPIS PODRUČJA

2.1. Geografski položaj i prostor

Planina Lovćen se nalazi na jugu primorskog lanca visokih planina dinarskog sistema i neposredno uz primorje naglo se diže do svojih najviših vrhova. Geografski, Lovćen zauzima položaj prema susjednim planinama Orjenu (1895m) na sjeverozapadu i Rumiji (1595m) na jugoistoku, između kojih se nalaze niži planinski vrhovi i masivi.
NP Lovćen zauzima i centralni dio lovćenskog masiva, od podgorine u zaleđu Bokokotorskog zaliva do najviših vrhova.
Površina Parka iznosi 6220ha, a nadmorska visina se kreće od 939 mnv (Ugnji) do 1749 mnv na vrhu Štirovnika i 1657 mnv na Jezerskom vrhu.
Geografski položaj koji je pod uticajem tri klime (mediteranske, kontinentalne i planinske), uslovio je bogastvo i raznovrsnost biljnog svijeta.
Na Lovćenu i njegovom masivu srijeću se brojni i raznovrsni oblici reljefa: kamenite padine sa brojnim škrapama, jamama i dubokim vrtačama i dva kraška polja: Cetinjsko i Njeguško.
Stari put od Kotora do Lovćena i njegove serpentine predstvljaju pravo graditeljsko remek djelo.
Lovćen je povezan sa Prijestonicom Cetinje i od nje je udaljen nekih 20 km, a vrlo je blizu gradovima na crnogorskom primorju: Budva, Kotor i Herceg Novi, što mu sa tog aspekta daje izuzetno povoljan geografski položaj.
Geografske koordinate na kojima se nalazi Lovćen su sledeće: 42°24'02" SGŠ, 18°49'33" IGD.

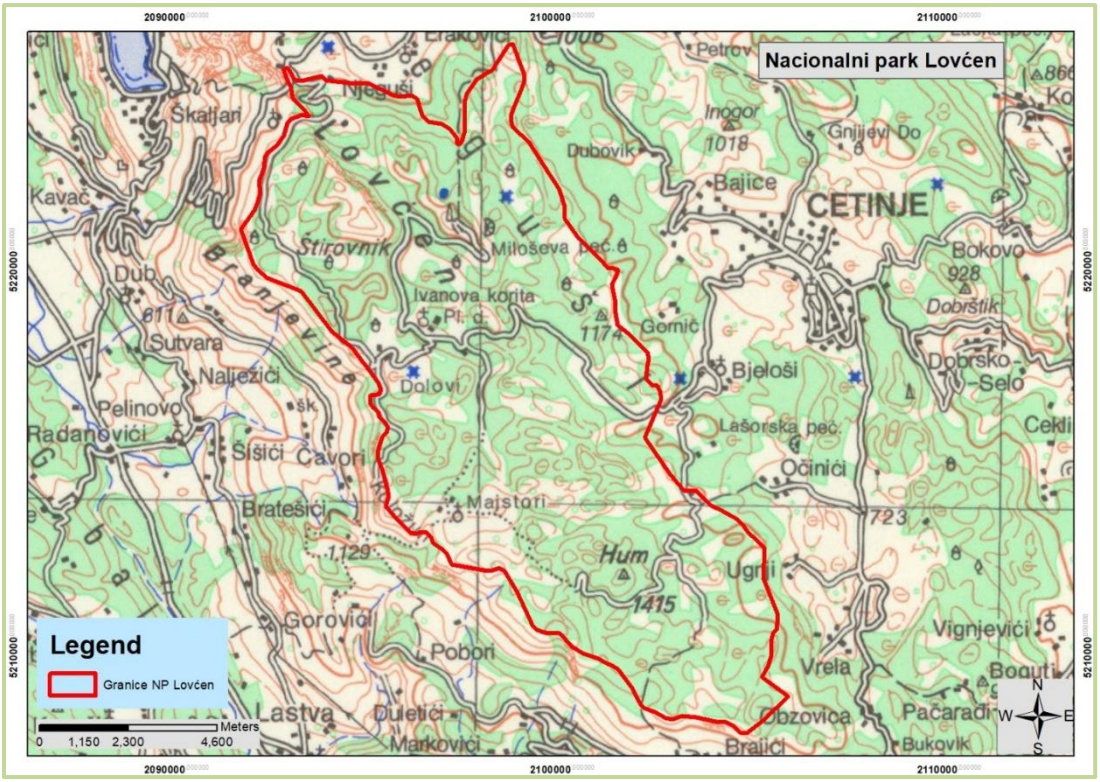

Mapa 3: *Geografski položaj NP Lovćen*

2.2. Prirodne vrijednosti

2.2.1. Klima

Izuzetnost klimatskih karakteristika područja ogleda se u interakciji morskih i planinskih vazdušnih strujanja. Na relativno malom prostoru prepliću se uticaji sredozemne, planinske i umjereno-kontinentalne klime. Neposredna blizina mora snažno modifikuje planinsku klimu kakvu ima veliki Dinarski planinski masiv. Tople vazdušne struje iz sjeverne Afrike, prelaskom preko Sredozemlja u znatno transformisanom obliku prelaze preko oblasti planinskog zaleđa Jadranskog mora kome pripada ovo područje. Dok su u okruženju biometeorološki uslovi izuzetno nepovoljni, na području Parka vladaju ugodni klimatski parametri sa veoma povoljnim kombinacijama temperature i vlage. Lovćen sa okolinom predstavlja graničnu oblast između kontinentalne klime sa jedne strane i mediteransko-maritimne klime sa druge strane. Na ovom području surovost i ekstremnost kontinentalne klime je u velikoj mjeri amortizovana maritimnim uticajem.

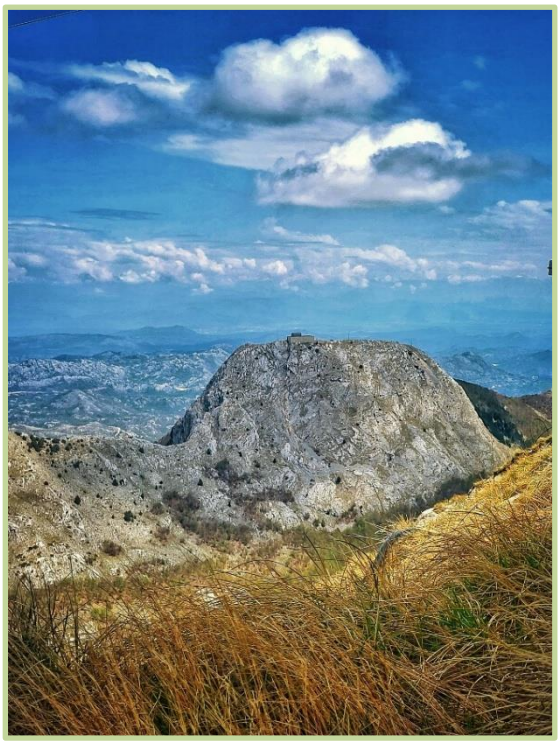

Prostor planine Lovćen je poznat po izrazito velikoj količini padavina, posmatrano u srednjem višegodišnjem režimu padavina. Prosječna godišnja količina padavina kreće se oko 3000 - 4000 l/m^2. Od ukupne godišnje sume padavina oko 70% se infiltrira u podzemlje. Srednja maksimalna visina snježnog pokrivača zabilježena u dugogodišnjem periodu kreće se oko 150cm. Srednji godišnji broj dana sa snijegom preko 50cm, kreće se od 10 u nižim, do 30 dana godišnje u višim predjelima područja Lovćena.

Srednja godišnja temperatura vazduha na području kreće se od 4-10°C. Planinski vrhovi imaju najnižu temperaturu, dok su niži predjeli eksponirani ka moru najtopliji, sa srednjom godišnjom temperaturom od oko 10°C. Relativna vlažnost vazduha tokom jula mjeseca u središnjem dijelu dana kreće se od 55-65%, u januaru 70-80%.

2.2.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Mediteranski položaj (blizina mora) planine Lovćen i njegova orografija (visinski gradijent), uslovili su razvoj specifične flore i vegetacije, uz prisustvo velikog broja endemskih vrsta i zajednica na veoma ograničenom prostoru.
Pretpostavlja se da na području Lovćena egzistira oko 1300 biljnih taksona, nivoa vrste i podvrste. Floru cijele planine Lovćen, pa tako i Nacionalnog Parka, karakterišu endemi lokalnog rasprostranjenja, brojni dinarski i balkanski endemi, vrste zaštićene nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim regulativama, kao i raznovrsna i veoma bogata ljekovita, aromatična i medonosna flora.

Posebno važni taksoni za očuvanje genofonda i biodiverziteta su lokalni endemi, arealom ograničeni na područje Parka. Kao takvi navode se: lovćenski zvončić (*Edraianthus wettsteinii* subsp. *lovcenicus)* i *Berteroa gintlii, Dianthus nicolai, Lamium lovcenicum, Verbascum abietinum* var. *lovcense, Hieracium cernagorae* subsp. *krstacense*, *Hieracium chlorophyton* subsp. *marchesettianum, Hieracium pichleri* subsp. *chloripedunculatum.* Međutim, sem lovćenskog zvončića (*Edraianthus wettsteini* subsp. *lovcenicus* i *Hieracium chlorophyton* subsp. *marchesettianum*), ostali nalazi su ili taksonomski sporni (*Lamium lovcenicum),* ili su promjenili

taksonomski status i nivo endemizma (*Diantus nicolai* u *Diantus petraeus, Verbascum abietinum var. lovcense* u *Verbascum nigrum subsp. abietinum*), ili još uvijek nijesu potvrđeni na terenu (*Hieracium cernagorae* subsp. *krstacense* i *Hieracium pichleri* subsp. *chloripedunculatum*). Slično je i sa vrstom *Berteroa ginli* čije je prisustvo ustanovljeno sedamdesetih godina prošlog vijeka, međutim ovaj nalaz nije potvrđen tokom višegodišnjeg istraživanja područja od strane stručne službe JPNPCG.

U flori ovog područhja ističemo i značaj vrste Lakušićev zvončić *Edraianthus x lakusicii* V. Stevanović & D. Lakušić koja je hibridni takson nastao ukrštanjem *E. tenuifolius* x *E. wettsteinii* subsp. *lovcenicus.* Dijeli isto stanište sa lovćenskim zvončićem.

Dragocjenu endemsku floru čine i: *Cardamine montenegrina*, *Viburnum maculatum, Scilla lacusicii, Fritillaria messanensis* subsp. *gracilis, Crocus tommasinianus, Genista sylvestris* subsp. *dalmatica, Moltkia petraea, Petteria ramentaceae, Seseli globiferum, Saxifraga federici - augusti, Bupleurum karglii, Silene reichenbachii, Amphoricarpos neumayerianus, Achillea abrotanoides, Athamanta haynaldii, Tanacetum cinerarifolium, Dianthus ciliatus* subsp. *dalmaticus, Dianthus giganteus* subsp. *croaticus, Minuartia graminifolia* subsp. *clandestina Pedicularis brachyodonta, Malcolmia orsiniana* subsp. *angulifolia, Edrainthus tenuifolius, Cerastium decalvans, Cerastium grandiflorum, Silene reichenbachii* subsp*. reichenbachii, Micromeria longipedunculata*, i brojni drugi.

Na osnovu raspoloživih literaturnih i terenskih podataka, na području Parka prisutno je najmanje 120 endema Balkanskog poluostrva (uključujući i endeme Lovćena i CG) i 70 subendema. Na nacionalnoj listi zaštićenih vrsta („Sl. list RCG“, br. 76/06) nalazi se 67 taksona, a na međunarodnim listama (Eu Habitat Directive, Bern Convention) prisutno je 6 taksona (Tabela 1).

Tabela 1: *Status značajnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama*

Vrsta	**Endem**	**Sl. list RCG 76/06**	**CG Preliminarna crvena lista**	**Eu IUCN Red List**	**HD, BC, IPA, CITES**
Edraianthus wettsteinii. subsp *lovcenicus*	Lovćena	+	CR		IPA
Berteroa gintlii	CG ?BH	+			IPA
Anacamptis pyramidalis		+		LC ↓ increasing	HD An.II i IV, BC An.I CITES An.II
Himantoglossum caprinum		+		NT ↓ increasing	HD An.II i IV, BC An.I CITES An.II
? *Pulsatilla vulgaris* subsp*. grandis*		+		LC ↓ increasing	HD An.II i IV, BC An.I
Galanthus nivalis		+		NT ↓ increasing	HD An.V CITES An.II
Gladiolus palustris		+		DD ↓ increasing	HD An.II i IV, BC An.I IPA
Narcissus poeticus. subsp *radiiflorus*		+		DD ? unknovn	BC An.I
Ilex aquifolium		+	EN	LC stable	

DD – Data deficient (bez podataka); ***CR*** *- critically endangered (kritično ugrožena); LC - Least concern (najmanja briga); VU - vulnerable (ranjiva); NT - Near threatened (skoro ugrožena); EN - Endangered (ugrožena)*

Napomena*:* Koviljka Stanković-Tomić, 1970, ne potvrđuje raniji Pančićev nalaz za vrstu *Pulsatilla vulgaris* subsp. *grandis,* a nema ni novijih podataka za prisustvo ove vrste na području Lovćena. Očekuje se da će se sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Lovćen.

Osim prirodnih životnih uslova, antropogeni faktor je značajno definisao sadašnju u odnosu na raniju (potencijalnu) vegetaciju i vrste koje je čine. Nekadašnji gusti šumski kompleksi, uglavnom bukove šume, trpeći snažne negativne uticaje dosta su prorijeđeni, čime su kraški elementi reljefa još više došli do izražaja. Pa ipak, šume su dominantni ekosistemi na području ovog Parka.
Glavna karakteristika lovćenske vegetacije jeste njena izrazita visinska raščlanjenost. Smjenjuje se 5 vegetacijskih pojaseva i u okviru njih 10 zajednica potencijalne prirodne vegetacije. Na području Parka, submediteransku klimazonalnu vegetaciju crnog graba (*Seslerio-Ostryetum*), sa porastom nadmorske visine, smjenjuje klimazonalna vegetacija bukovih šuma, a zatim pojas planinskih rudina, koje obrastaju najviše vrhove. Strme, kamenite sjeverne i sjeveroistočne strane Štirovnika, a parcijalno i Jezerskog vrha, na siromašnom i plitkom zemljištu, zauzima zajednica endemoreloktnog bora munike, koja je stavljena pod poseban režim zaštite.

Pored klimazonalne vegetacije, na Lovćenu je prisutna i sekundarna vegetacija livada, vegetacija pašnjačkih kamenjara, kao i azonalna vegetacija pukotina krečnjačkih stijena i točila. Takođe, u manjoj mjeri se javlja i vegetacija korova kao i ruderalna vegetacija.
Kao azonalni tip vegetacije dominira vegetacija pašnjačkih kamenjara predstavljena zajednicama *Stipo-Salvietum officinalis* i *Genisto-Globularietum belidifoliae*, nastale degradacijom klimazonalnih šumskih zajednica. Obiluju ljekovitom, aromatičnom i medonosnom florom.
Na krečnjačkim stijenama razvijena je vegetacija pukotinarki endemične zajednice *Campanulo-Moltkeetum petreae,* rasprostranjena na čitavom području Lovćena. Na strmim stranama najviših vrhova planine i na primorskim padinama nalazi se pionirska vegetacija točila zajednice *Drypetum linnaeanae.*

Kao međunarodno značajna staništa definisana su ona koja se nalaze na EU Direktivi o staništima. U NP Lovćen je zabilježeno 18 međunarodno značajnih tipova staništa:

- 4060 Planinske i borealne vrištine;
- 4090 Endemične oromediteranske ježolike vrištine;
- 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima;
- 5210 Makija sa mediteranskim klekama (*Juniperus sp.);*
- 6170 Alpijski i subalpijski travnjaci na karbonatima;
- 6210 Poluprirodni suvi karbonatni travnjaci i pašnjaci sa facijesima žbunjaka (*Festuco-Brometalia*) (*važna staništa orhideja);
- 62A0 Istocni submediteranski suvi travnjaci (Scorzoneretalia villosae);
- 6510 Nizijske livade košanice (*Alopecurus pratensis, Sanguisorba officinalis*);
- 6520 Planinske livade košanice;
- 6430 Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa;
- 7140 - Prelazne tresave;
- 8140 Istocnomediteranski sipari;
- 8210 Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
- 8310 Jame i pecine zatvorene za posjete;
- 91M0 Panonsko-balkanske šume cera i kitnjaka;

- 91K0 Ilirske bukove šume (*Aremonio-Fagion*);
- 95A0 Šume munike i molike visokih oromediteranskih planina;
- *9530 (Sub)mediteranske šume endemičnih crnih borova.

*Staništa koja su obilježena * su prioritetna za EU.*

Šumski ekosistemi

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i nastavu, odmor i rekreaciju. Dakle, šume u nacionalnim parkovima su šume u kojima se prvenstveno ističu opštekorisne funkcije i imaju status javnog dobra. Takođe imaju višestruku ulogu u kontekstu klimatskih promjena, povećanog rizika od požara i drugih štetnih uticaja. Ističu bogatstvom biodiverziteta, sa različitim vrstama drveća i grmlja, što im osigurava stabilnost.
Šume zauzimaju 67% površine (4189ha) i predstavljaju dominantan ekosistem u NP Lovćen. Dominiraju bukove šume *Fagetum montenegrinum montanum* koje su prisutne sa 3 subasocijacije - *F. montenegrinum sesleriesosum*, *F. montenegrinum viburnetosum*, *F. montenegrinum subalpinum*.
Nekada su na širem prostoru rasle raznovrsne šume bukve, javora, munike, ali su usljed različitih i dugotrajnih antropogenih uticaja prilično devastirane i uglavnom skoncentrisane na užu zonu Parka.
Areal bukovih šuma je diskontinuiran i često isprekidan pašnjačkim kamenjarima zajednice *Genisto-Globularietum belidifoliae*, koja je nastala degradacionim aktivnostima bukove šume. Endemična vrsta *Pinus heldreichii* (munika) raste na najvišim vrhovima - Štirovnik i Jezerski vrh (pojedinačno ili u grupama). Munika je u prošlosti ovdje bila znatno više rasprostranjena, ali je sječom došlo do drastičnog smanjenja njenog prisustva.
Na Lovćenu je zastupljen mali broj vrsta četinarskog drveća, sa vidno ograničenim arealom.
Pošumljavanjem (1978) unesene su vrste *Pinus silvestris* (bijeli bor), *Picea excelsa* (smrča) i *Larix ssp.*(ariš) u istoimenom dijelu zaravani Ivanova korita na lokalitetu Rupe - Blatište - Vrtače na površini od 19,40 ha. Imajući u vidu da ove četinarske šume nijesu na svojim prirodnim staništima, a nijesu se dobro ni prilagodile uslovima staništa, odlikuju se veoma sporim rastom, pa se može zaključiti da je njihova sadnja greška u ranijem gazdovanju.
Na lokalitetu Rupe, na manjem prostoru raste šuma *Pinus mugo* (bor krivulj), kao i na lokalitetu Mali Bostur. Na ovom prostoru registrovana je i vrsta *Taxus baccata* (tisa), vrsta koja je nekada bila česta u lovćenskim bukovim šumama.

***Tabela 2**: Učešće šuma, šumskog zemljišta i nešumskog zemljišta u odnosu na površinu Parka*

Površine po vrsti zemljišta	***Površina (ha)***	***Površina (%)***
Šuma	3225,0	51,8
Šumsko zemljište	1000,0	16,1
Nije šuma i nije šumsko zemljište	1995,0	32,1
UKUPNO	**6220,0**	**100,0**

***Tabela 3**: Zastupljenost šumskih vrsta drveća u odnosu na ukupnu površinu šuma i šumskog zemljišta*

Vrsta drveća	Površina	
	Ukupno (ha)	Šume (%)
šumsko zemljište	1000.0	23,6
bukva	3061.5	72,4
jasen crni	1.0	0.1
obični grab	125.2	3,0
crni grab	29.6	0.7
ostali lišćari	7.7	0.2
UKUPNO	**4225.0 ha**	**100.0**

Bukva je najrasprostranjenija vrsta u NP Lovćen i pokriva 72.4% ukupne površine šume i šumskog zemljišta. U odnosu na površinu šuma, bukva pokriva 95% površine, a zapreminski čini 98,6% drvne mase. Bukva kao glavna vrsta je na Lovćenu i visokog i izdanačkog porijekla, često je degradirana i nalazi se na siromašnim staništima. Sve teže se prilagođava lokalnim uslovima i ograničeno je sposobna da izdrži klimatske i druge stresove, uključujući i potencijalnu promjenu klime. Biološka prednost bukve je činjenica da se dobro prirodno obnavlja, osim na izrazito suvim i siromašnim staništima, što će je u dužem periodu održati na ovim prostorima, ali ne kao vrstu koja može proizvesti kvalitetnu sortimentnu strukturu. Na siromašnim, suvim i plitkim staništima bukva će dalje degradirati i postepeno nestajati.

U NP Lovćen privatna svojina čini preko 60% od ukupne površine Parka. Šume u privatnoj svojini su najzastupljenije oko sela i naseljenih mjesta, kao što su Ivanova korita, Bostur, Kuk, Njeguši, Majstori, Dolovi, Bjeloši i dr.

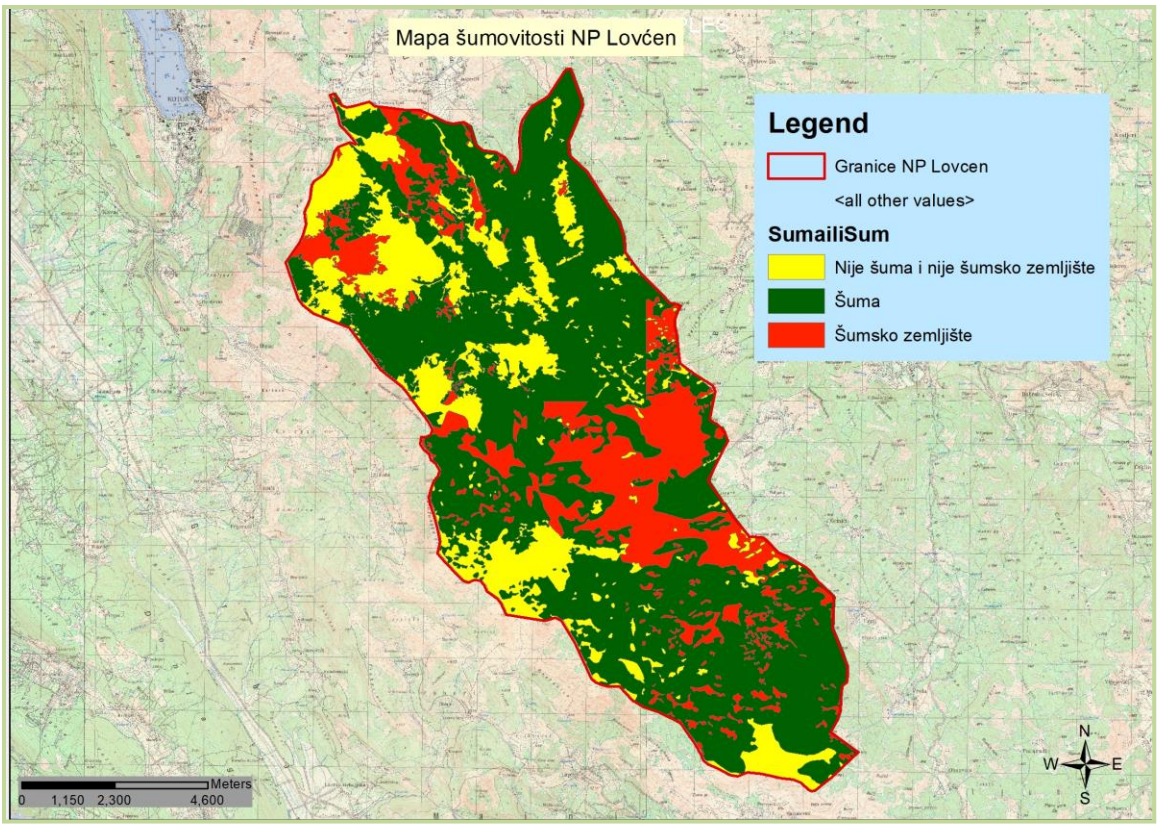

Mapa 4: Šume i šumsko zemljište u NP Lovćen

Gljive

Područje Parka odlikuje se izuzetno bogatim diverzitetom gljiva, uslovljenim prisustvom više vegetacijskih pojaseva na relativno malom prostoru, od eumediteranskog do planinskih rudina, što omogućava istovremeno prisustvo termofilnih, kontinentalnih i subalpijskih mikobiota.
Dosadašnjim istraživanjima evidentirano je oko 400 vrsta makromiceta, a pretpostavlja se da je njihov stvarni broj značajno veći. Bukove šume (oko 70% šumskih površina), zajedno sa crnogoričnim kulturama (crni bor, bor krivulj, bijeli bor, smrča, ariš) predstavljaju ključna staništa mikoriznih i saprofitskih vrsta.
Sa aspekta zaštite, registrovano je 15 značajnih vrsta gljiva, od kojih je njih 11 zaštićeno nacionalnim zakonodavstvom, a nalaze se i na Preliminarnoj crvenoj listi makromiceta Crne Gore. To su: *Amanita caesarea, Butyriboletus appendiculatus, Caloboletus radicans, Hericium coralloides, Hygrophorus hypothejus, Lactarius acris, Mutinus caninus, Rubroboletus rhodoxanthus, Rubroboletus satanas, Suillus luteus* i *Tricholoma acerbum.* Pojedine vrste imaju i međunarodni značaj, budući da se nalaze na Crvenim listama ugroženih vrsta u većini evropskih zemalja.
NP Lovćen obiluje i jestivim vrstama gljiva, kao što su: ljetnji vrganj (*Boletus edulis*), lisičarka (*Cantharellus cibarius*), sunčanica (*Macrolepiota procera*), bukovača (*Pleurotus ostreatus*) i stožasti smrčak *(Morchella conica*), te ljekovitim vrstama poput *Trametes versicolor, Fomes*

fomentarius i vrsta iz roda *Ganoderma*. Prisutne su i otrovne vrste poput panterove muhare (*Amanita pantherina*) i zelene pupavke (*Amanita phalloides*).
Prisutne su također i parazitske vrste gljiva kao što su *Fomes fomentarius* i *Nectria galligena.*

Fauna beskičmenjaka

NP Lovćen karakteriše velika raznovrsnost faune beskičmenjaka, uslovljena različitim tipovima staništa – od submediteranskih šuma i kamenjara do planinskih livada i četinarskih šuma. Sistematska istraživanja su ograničena, pa se procjena biodiverziteta beskičmenjaka zasniva na parcijalnim istraživanjima, projektima Natura 2000 i pojedinačnim taksonomskim studijama.
Lovćen je siromašan stalnim površinskim vodama. Istraživanja vodenih beskičmenjaka su zbog toga bila fokusirana na povremene potoke (npr. Ljubin potok) i stalne lokve-kamenice. Registrovane su sljedeće taksonomske grupe: veslonošci (*Copepoda*), rakušci (*Amphipoda*), rakovi školjkaši (*Ostracoda*), vodene grinje (*Hydracarina*), perići (*Plecoptera*), vodene stjenice (*Hemiptera)*, vodeni tvrdokrilci (*Coleoptera*), dvokrilci (*Diptera*). Fauna beskičmenjaka vezana uz povremene potoke je relativno siromašna i generalistička, sa široko rasprostranjenim vrstama bez endemičnih ili usko specijalizovanih taksona.

Gastropoda – puževi

Prostor Lovćena, kao tipično primorsko-planinsko kraško područje jugoistočnih Dinarida, izuzetno je bogat faunom puževa. Dosadašnjim istraživanjima konstatovano je oko 150 taksona, od kojih 30-ak sa *locus typicus* upravo na Lovćenu, što ukazuje na visok stepen endemizma i značaj očuvanja ove faune. Najvažniji lokaliteti su jama Krstac (Njeguši), Duboki do (Njeguši), Cetinjska i Lipska pećina, sa specijalizovanim podzemnim vrstama poput: *Delima binodata lovcenica*, *Medora goldi herminiana*, *Cochlostoma erika*, *Adriohydrobia lamelosa*, troglobionti *Spelaeodiscus obosensis* i *Zospeum troglobalcanicum*.

Coleoptera – tvrdokrilci

Fauna tvrdokrilaca Lovćena je izuzetno raznolika, posebno zbog heterogenosti staništa – od makije i šuma do kamenjara i planinskih pašnjaka. Prema podacima iz Nacrta Studije revizije zaštite NP Lovćen, registrovane su brojne familije, sa dominacijom:

- trčci (*Carabidae*) indikatori očuvanosti šumskih i travnatih staništa. Vrste poput *Carabus croaticus* i *Carabus intricatus* prisutne su u bukovim šumama;
- gnojarice (*Scarabaeidae*) – ključne za dekompoziciju organske materije i mineralizaciju zemljišta;
- dugorepi tvrdokrilci ili strižibube (*Cerambycidae*) – posebno vezani za stare šume i mrtvo drvo (npr. *Rosalia alpina* u bukovim šumama Lovćena);
- kratkorozi (*Staphylinidae*) – brojni, ali slabo istraženi;
- vodeni tvrdokrilci (*Hydrophilidae*) – registrovani u kamenicama i lokvama, npr. *Hydrophilus piceus*.

Ukupno je evidentirano oko 70 vrsta tvrdokrilaca, posebno šumskih ksilofagnih vrsta. U Tabeli 4 date su najznačajnije vrste.

Tabela 4: *Najznačajnije vrste tvrdokrilaca sa statusima zaštite*

Naziv vrste	IUCN kategorija	IUCN kriterijum	Bern	Zaštita u Crnoj Gori	HD EU dodaci
Rosalia alpina	NT	B2ab(iii)	II (I)	DA	II I IV
Morimus funereus	VU	A1c	I		II
Osmoderma eremita	NT	B2ab(ii,iii,v)	II		II/IV
Lucanus cervus	LC	-	III (I)	DA	II
Oryctes nasicornis	LC		-	DA	
Cerambyx cerdo	VU	A1c+2c	II (I)		II/IV

Legenda: LC - Least Concern (najmanja briga); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Lepidoptera – leptiri

Na Lovćenu su registrovane 74 vrste dnevnih leptira, što čini 38% od ukupnog broja vrsta u Crnoj Gori (192 vrste). Područje karakteriše raznolikost staništa: travnjaci, šumski proplanci, ivice listopadnih i četinarskih šuma, kamenjari, što omogućava veliki diverzitet leptira. Najveće bogatstvo vrsta konstatovano je na travnatim površinama i proplancima.
Nacionalno zaštićene vrste: *Papilio machaon* i *Iphiclides podalirius*. *Parnassius apollo* je NT prema IUCN-u, a zaštićena je Aneksom IV EU Direktive i Aneksom II Bernske konvencije. *Euphydryas aurinia* se vodi kao NT, prisutna je u livadama na višim nadmorskim visinama, zaštićena Aneksom II Direktive i Aneksom II Bernske konvencije.

Fauna vodozemaca

Sprovedena istraživanja vodozemaca do sada su bila relativno ograničena, a dostupni podaci ukazuju na prisustvo malog, ali značajnog broja vrsta, karakterističnih za krševitu planinsku zonu sa složenim ekološkim uslovima.
Specifičan geografski položaj, raznovrsnost biotopa, izražen uticaj mediteranske, umjereno-kontinentalne i planinske klime, kao i prisustvo bukovih i hrastovih šuma, krševitih padina, planinskih izvora, bara i visokoplaninskih livada, stvaraju relativno povoljne uslove za opstanak i razmnožavanje različitih vrsta vodozemaca. Zbog planinskog reljefa i krševitog tla, stajaćih vodenih površina nema mnogo, ali postoje periodične lokve, bazeni, manji izvori i manja jezera, mikrozone gdje se vodozemci mogu razmnožavati. Ove planinske mikroakumulacije su važne za očuvanje lokalnih populacija vodozemaca jer omogućavaju razmnožavanje i razvoj larvi.

Batrahofauna Lovćena nije bogata, ali vrste koje srijećemo unutar Parka su od nacionalnog i regionalnog značaja.Dosadašnjim istraživanjima sprovedenim od strane JPNPCG registrovano je 7 vrsta vodozemaca: obična krastava žaba (*Bufo bufo*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) i makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus*).

Tabela 5: *Pregled vrsta vodozemaca u NP Lovćen sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi*

Vrsta	*Nacionalno zakonodavstvo*	*Endemizam*	*CITES*	*IUCN*	*Bern*	*HD*
Bufonidae						
Bufo bufo (smeđa krastava žaba)	zaštićena vrsta	-	-	**LC**	**III**	**-**
Bombinatoridae						
Bombina variegata (žutotrbi mukač)	-	-	-	**LC**	**II**	**II, IV**
Ranidae						
Rana dalmatina (šumska žaba)	-	-	-	**LC**	**II**	**IV**
Salamandridae						
Salamandra salamandra (šareni daždevnjak)	zaštićena vrsta	-	-	**LC**	**III**	-
Ichthyosaura alpestris (planinski mrmoljak)	zaštićena vrsta	-	-	**LC**	**III**	-
Lissotriton graecus (grčki mrmoljak)	zaštićena vrsta	Balkanski endem	-	**NE**	-	-
Triturus macedonicus (makedonski mrmoljak)	zaštićena vrsta	-	-	**NE**	**II**	**IV**

Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); NE - Not Evaluated (nije procijenjeno)

Osim žutotrbog mukača (*Bombina variegata*) i šumske žabe (*Rana dalmatina*), sve ostale registrovane vrste vodozemaca u Crnoj Gori imaju status zaštićenih vrsta.

Žutotrbi mukač *(Bombina variegata)* naseljava manje stajaće vode u blizini šumskih ekosistema, kao i njihovi spotrotekući djelovi ili razlivi, kaptaže i ublovi, služe kao stalna staništa ili reproduktivni centri. Postojeći biogeografski podaci o balkanskom rasponu sugerišu da joj klimatski uslovi i staništa u Nacionalnom parku Lovćen odgovaraju.
Šumska žaba (*Rana dalmatina*) se smatra relativno čestom vrstom u Parku. Iako nema detaljnih naučnih istraživanja o njenom prisustvu, šumska žaba preferira mješovite šume sve do 1600 mnv. Terenskim istraživanjima sprovedenim od strane JPNPCG vrsta je registrovana u bukovoj šumi ispod Jezerskog vrha.
Smeđa krastava žaba *(Bufo bufo)* na prostoru Lovćena, naseljava vlažne zone, lokve i privremene bare u zoni Ivanovih korita, Majstora i ispod Jezerskog vrha.
Makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus*) najčešće se srijeće u povremenim barama i lokvama na području Njeguša, Ivanovih korita i Majstora.
Grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) je endemska vrsta Balkanskog poluostrva. S obzirom na to da je ovaj takson nedavno podignut na rang vrste, njegov status još uvijek nije procijenjen od strane IUCN-a (kategorija NE – Not Evaluated).
Područje Lovćenskog krša uključeno je u šire studije rasprostranjenosti mrmoljaka jugozapadne Crne Gore. U istraživanjima koja su mapirala 145 lokaliteta za razmnožavanje različitih vrsta mrmoljaka (*Triturus sp*, *Lissotriton vulgaris* i *Mesotriton alpestris*), obični mrmoljak (*Lissotriton vulgaris)* zabilježen je kao najrasprostranjenija vrsta, prisutna i u nižim i srednjim nadmorskim visinama Lovćena do oko 1500 mnv.
Planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) nije široko rasprostranjen na teritoriji Parka, ali se srijeće na odgovarajućim mikro-staništima kao što su vlažna staništa u blizini šuma, povremenim barama, lokvama, manjim izvorištima. Ova vrsta nije ugrožena u širem evropskom kontekstu, ali su lokalne populacije osjetljive zbog promjena u staništu.
Prostor Crnogorskog krša uključujući i Lovćen, predstavlja značajan „hotspot“ za pedomorfne populacije planinskog mrmoljka.
Šareni daždevnjak *(Salamandra salamandra)* je široko zastupljen u Dinarskom regionu u Crnoj Gori. Preferira vlažne i hladne mješovite šume, često između 400 -1000 mnv, a na Balkanu i iznad 1600 mnv. Ne postoje naučna istraživanja koja su konkretno vezana za šarenog daždevnjaka u NP Lovćen, ali ekološki uslovi kao što su šumski pojasevi, vlažne doline i izvorišta u rasponu 700-1 600 mnv potpuno odgovaraju staništima vrste zabilježenih u susjednim područjima.

Rasprostranjenje vodozemaca po staništima:
Vlažna vodena staništa: žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), grčki mrmoljak (*Lissotrion graecus*) i makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus*).
Šumska staništa: šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), obična ili smeđa krastača (*Bufo bufo*) i šumska žaba (*Rana dalmatina*).

Fauna gmizavaca

Lovćen predstavlja važan centar biodiverziteta gmizavaca zbog prisustva većeg broja. Na području Lovćena zabilježeno je više od 20 vrsta gmizavaca.
Naseljavaju različita mikrostaništa, od kamenjara, krševitih padina, planinskih travnjaka i šuma, do vlažnih livada i rubova potoka. Zbog raznovrsnosti reljefa i mikroklime, njihova

rasprostranjenost je u vidu mozaika s većim brojem vrsta u nižim i srednjim visinama, dok se pojedine vrste poput zmija mogu naći i u višim planinskim pojasevima.
Dosadašnjim istraživanjima na području Parka registrovano je 14 vrsta gmizavaca: šumska kornjača (*Testudo hermanni*), sljepić (*Anguis fragilis complex*), blavor (*Pseudopus apodus*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), kraški gušter (*Podarcis melisellensis*), oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), veliki zelembać (*Lacerta trilineata*), zelembać (*Lacerta viridis*), obični smuk (*Zamenis longissimus*), bjelouška (*Natrix natrix*), smukulja (*Coronella austriaca*), poskok (*Vipera ammodytes*) šargan (*Vipera ursinii*).

Tabela 6: *Pregled vrsta gmizavaca u NP Lovćen sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi*

Vrsta	***Nacionalno zakonodavstvo***	***Endemizam***	***CITES***	***IUCN***	***BERN***	***HD***	***Napomena***
Testudinidae							
Testudo hermanni (šumska kornjača)	zaštićena vrsta		(II)	NT	II	II,IV	
Anguidae							
Anguis fragilis complex (sljepić)	zaštićena vrsta				III		
Pseudopus apodus (blavor)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	*Ophisaurus apodus*
Lacertidae							
Podarcis muralis (zidni gušter)	zaštićena vrsta	–		LC	II	IV	
Podarcis melisellensis (kraški gušter)	zaštićena vrsta	Balkanski endem		LC	II	IV	
Lacerta viridis (Zelembać)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	
Lacerta trilineata (veliki zelembać)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	
Dalmatolacerta oxycephala (oštroglavi gušter)	zaštićena vrsta			LC	III	IV	
Dinarolacerta mosorensis (mosorski gušter)	zaštićena vrsta				III	II, IV	
Colubridae							
Zamenis longissimus (obični smuk)	zaštićena vrsta			LC		IV	

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	CITES	IUCN	BERN	HD	Napomena
Coronella austriaca (smukulja)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	
Natrix natrix (bjelouška)	zaštićena vrsta			LC	III		
Viperidae							
Vipera ammodytes (poskok)	–			LC	II	IV	
Vipera ursinii (šargan)	–			VU	II	II, IV	

Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Gmizavci u NP Lovćen su nacionalno zaštićeni zakonskom regulativom, što je posebno značajno za vrste poput šumske kornjače (*Testudo hermanni*) koja je gotovo ugrožena i šargana (*Vipera ursinii*) koji nije kritično ugrožen, ali mu prijeti izumiranje u budućnosti.

Šumska kornjača (*Testudo hermanni*) se zbog pogodnih stanišnih i klimatskih uslova srijeće i na većim nadmorskim visinama u Parku. Prethodnim istraživanjima šumska kornjača registrovana je na južnim ekspozicijama Lovćena do 800 - 1000 mnv.

Blavor (*Pseudopus apodus*) srijeće se u nižim i toplijim djelovima planinskog masiva Lovćena (submediteranske padine i makija).

Slijepić *(Anguis fragilis complex)* srijeće se na vlažnim mikrohabitatima na području Ivanovih korita i Njeguša.

Zidni gušter *(Podarcis muralis)* široko je rasprostranjen na teritoriji Parka i to na nadmorskim visinama preko 1000 m. Česta vrsta na ovom području je i kraški gušter *(Podarcis melisellensis)* koji je Balkanski endem, a najčešće se srijeće na području Njeguša i Ivanovih korita, kao i uz šumski obod i kamenjare ispod Jezerskog vrha.

Zelembać *(Lacerta viridis)* je široko rasprostranjen na području Lovćena, od nizijskog dijela, pa do planinskog pojasa do 1200 mnv. Srijeće se na rubovima šuma, proplancima, livadama, kamenjarima na prostoru Njeguša, Ivanovih korita i Jezerskog vrha, dok veliki zelembać (*Lacerta trilineata*) ima ograničen areal rasprostiranja i srijeće se na lokalitetu Njeguši.
Ovaj nacionalni park je jedno od poznatih staništa oštroglavog guštera (*Dalmatolacerta oxycephala*) u Crnoj Gori. Ova vrsta se javlja u nižim i srednjim planinskim zonama na Njegušima i Ivanovim koritima sa okolinom i ispod Jezerskog vrha.
Mosorski gušter *(Dinarolacerta mosorensis)* je endemična vrsta Dinarida. Ova vrsta stalan je stanovnik lovćenskih padina, pa se srijeće na kamenitim padinama, grebenima, kamenjarima, na oko 800-1600 mnv i to na lokalitetima Štirovnik, Jezerski vrh i Ivanova korita sa okolinom.
Od zmija neotrovnica prisutan je obični smuk (*Zamenis longissimus*), koji se prema literaturnim podacima srijeće na Njegušima, Ivanovim koritima, Štirovniku i Jezerskom vrhu sa okolinom. Smukulja (*Coronella austriaca*) je prisutna u granicama Parka na visinama od oko 800 do 1700 mnv i to u borovim i bukovim šumama, na otvorenim kamenjarima, uz rubove planinskih livada, u suvim, staništima sa zaklonima (kamenje, žbunje). Poznato nalazište smukulje su Njeguši, okolina Ivanovih korita i Jezerski vrh.
Od vodenih zmija na Lovćenu se srijeće bjelouška (*Natrix natrix*).
Od otrovnica najzastupljeniji je poskok (*Vipera ammodytes*). Lovćen je idealno stanište za poskoka zbog obilja sunčanih, suvih i kamenitih predjela s mnogo zaklona. Druga otrovnica na Lovćenu je šargan (*Vipera ursinii*) koja je registrovana na lokalitetima Majstori i Bižaljevac.

Rasprostranjenost gmizavaca po staništima
Vlažna vodena staništa: barska bjelouška (*Natrix natrix)* i obični smuk (*Zamenis longissimus).*
Šumska staništa: šumska kornjača (*Testudo hermanni)*, sljepić (*Anguis fragilis complex)*, blavor (*Pseudopus apodus)* i smukulja (*Coronella austriaca).*
Visokoplaninski pašnjaci: šargan (*Vipera ursinii).*
Kamenjari: poskok (*Vipera ammodytes)*, zelembać (*Lacerta viridis)*, veliki zelembać (*Lacerta trilineata)*, zidni gušter (*Podarcis muralis*), kraški gušter (*Podarcis melisellensis)*, oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala)*, mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis)* i smukulja (*Coronella austriaca)*.

Ornitofauna

Ornitofauna Parka odlikuje se visokim stepenom biološke raznovrsnosti i očuvanosti, što je posljedica izražene visinske zonalnosti, prisustva raznovrsnih tipova staništa i relativno očuvanih prirodnih cjelina. Na području NP Lovćen registrovano je oko 200 vrsta ptica. Travnjake, kamenjare i mediteransku šikaru, koji se ugavnom raspoređeni u nižim i južnim dijelovima Parka naseljavaju: jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), mediteranska bijelka (*Oenante hispanica),* rusi svrčak (*Lanius collurio*), mediteranska grmuša (*Sylvia melanocephala*), vrtna strndarica (*Emberiza hortulana*), kratkopstra ševa (*Calandrella brachydactyla*), grlica (*Sreptopelia turtur*), kratkoprsti kobac (*Accipiter brevipes),* sivi soko (*Falco peregrinus),* zmijar (*Circaetus gallicus*), jastreb (*Accipiter gentillis).*

Stjenoviti predjeli, litice i strme kamenite padine značajna su staništa za vrste poput velike pištarke (*Apus melba*), brgljeza kamenjara (*Sitta neumayer*), kamenjara (*Monticola saxatilis*), hridne laste (*Ptyonoprogone rupestris*), surlog orla (Aquila chrysaetos).
Karakteristične vrste koje nastanjuju bukove šume su vuga (*Oriolus oriolus*), crna žuna (*Dryocopus martius*), zviždak (*Philoscopus collibyta),* šumski zviždak (*Philoscopus sibilatrix),* šumska sova (*Strix aluco*), brgljez (*Sitta europea),* Planinski djetlić (*Dendrocopos leucotos*), muharica (*Muscicapa striata*), grmuša čavrtaljka (*Sylvia curruca*), bjelovrata muharica (*Ficedula albicolis*) i dr.
Uslijed antropogenog uticaja (sječa, izgradnja), znatan dio bukovih šuma na Lovćenu pokazuje znakove degradacije ili fragmentacije. U ovim staništima dominiraju opšteprisutne vrste kao što su: sojka (*Garullus glandarius),* pupavac (*Upupa epops*), čubasta čeva (*Lullula arborea),* grmuša (*Sylvia communis*), crvendać (*Erithacus rubecula*), vijoglava (*Junx torquila*), leganj (*Caprimulgus europeus*) i dr.
U šumama munike prisutne su*:* velika sjenica (*Parus major*), plavetna sjenica (*Parus caeruleus*), bonolijev zviždak (*Philoscopus bonelli*), šumski zviždak (P*hiloscopus sibilatrix*) i dr.
U okviru istraživanja sprovedenih radi identifikacije područja pogodnih za uspostavljanje mreže Natura 2000, Nacionalni park Lovćen prepoznat je kao potencijalno Specijalno područje zaštite ptica (SPA – Special Protection Area). Terenska istraživanja pokazali su prisustvo značajnih populacija vrsta koje su važne kako na nacionalnom tako i na evropskom i globalnom nivou.

Tabela 7: *Spisak vrsta ptica od gobalnog i značaja na nivou EU*

Vrsta	***Broj parova***	***Značaj područja***
Alectoris graeca (jarebica kamenjarka)	300–400	globalan značaj za vrstu
Streptopelia turtur (grlica)	39–78	globalan značaja za vrstu
Aquila chrysaetos (suri orao)	3–6	značaj na nivou EU
Accipiter brevipes (kratkoprsti kobac)	10–15	značaj na nivou EU
Bubo bubo (velika ušara)	20–25	značaj na nivou EU
Dendrocopos syriacus (seoski djetlić)	20–50	značaj na nivou EU
Emberiza hortulana (vrtna strndarica)	20–30	značaj na nivou EU

** Tabela najznačajnijih vrsta ptica sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite nalazi se u Prilogu I ovog dokumenta.*

Fauna sisara

U NP Lovćen do sada je registrovano 36 vrsta sisara, što predstavlja oko 41% ukupne faune sisara Crne Gore. Njihova rasprostranjenost uslovljena je raznovrsnošću staništa – od šuma i kraških površina do podzemnih i mikroakvatičnih ekosistema (ublovi). Registrovane vrste pripadaju sljedećim redovima:

- Bubojedi (*Insectivora*): šumska rovčica (*Sorex araneus)*, planinska rovčica (*Sorex alpinus)*, mala rovčica (*Sorex minutus)*, vodena rovčica (*Neomys foidens)*, poljska rovčica (*Crocidura leucodon)*, obična krtica (*Talpa europaea)*, slijepa krtica (*Talpa caeca*).
- Slijepi miševi (*Chiroptera*): veliki potkovičar (*Rhinolophus ferrumequinum*), mali potkovičar (*Rhinolophus hipposideros*), južni potkovičar (*Rhinolophus euryale*), sredozemni potkovičar (*Rhinolophus blasii*), veliki mišouhi večernjak (*Myotis myotis*), riđi večernjak

(Myotis emarginatus), resati večernjak (*Myotis nattereri*), dugouhi večernjak (*Myotis bechsteinii*), dugokrili prstenjak (*Miniopterus schreibersii*), kafeni ušati slijepi miš (*Plecotus auritus*).

- Glodari (*Rodentia*): vjeverica (*Sciurus vulgaris*), poljska voluharica (*Microtus aravalis*), žutogrli miš (*Apodemus flavicollis*), poljski miš (*Apodemus sylvaticus*), pacov (*Rattus rattus*), kućni miš (*Mus musculus*), dinarska voluharica (*Dinaromys boganovii*).
- Zečevi (*Lagomorpha*): zec (*Lepus europaeus*).
- Papkari (*Artiodactyla*): divlja svinja (*Sus scrofa*), srna (*Capreolus capreolus*) i
- Mesojedi (*Carnivora*): vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), lisica (*Vulpes vulpes*), mevdjed (*Ursus arctos*), tvor (*Mustela putorius*), lasica (*Mustela nivalis*), kuna bjelica (*Martes foina*), jazavac (*Meles meles*).

Šumski kompleksi Lovćena predstavljaju ključno stanište većine vrsta. Ovdje su prisutni brojni šumski glodari i bubojedi, koji imaju važnu ulogu u ekološkoj ravnoteži. Mesojedi poput lisice, kune i jazavca, kao i papkari (srna i divlja svinja), koriste šumske predjele za ishranu i zaklon, dok vuk i (rjeđe) medvjed povremeno nastanjuju viša, manje pristupačna područja.
Na otvorenim kamenjarima i livadama dominiraju mali glodari i zec, dok se šakal i lisica povremeno kreću između otvorenih i šumskih zona. Podzemni prostori imaju poseban značaj za slijepe miševe, naročito vrste rodova *Rhinolophus*, *Myotis* i *Miniopterus*, koje koriste pećine i jame kao skloništa i reproduktivna mjesta. Većina njih ima međunarodni konzervacioni status i obuhvaćena je relevantnim konvencijama i direktivama.
Na rubnim livadama i oko naselja javljaju se euriotopne vrste poput miševa, pacova, puhova i manjih predatora. Ova staništa imaju ulogu prelaznih zona i biokoridora između prirodnih i kultivisanih područja.
Zbog nedostatka stalnih površinskih voda, ublovi (otvoreni i svoltani) imaju izuzetnu ekološku važnost. Kao privremene i/ili stalne oaze, oni okupljaju različite grupe faune – od sitnih sisara i slijepih miševa do predatora koji koriste njihovu povećanu biološku aktivnost. Očuvanje ovih mikrostaništa od ključnog je značaja za funkcionisanje faune Lovćena.

Tabela 8: *Lista registrovanih vrsta sa konzervacionim statusima*

Vrsta	***„Sl. list CG“ 76/06***	***IUCN Mediteranska regija***	***EU Direktiva o staništima***	***BERN***	***CMS***	***CITES***	***EUROBATS***
Erinaceus roumanicus (bjelogrudi jež)		LC					
Talpa europea (evropska krtica)		LC					
Talpa ceacea (slijepa krtica)		LC					
Sorex alpinus (planinska rovčica)		NT					

Vrsta	„Sl. list CG“ 76/06	IUCN Mediteranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Sorex araneus (obična rovčica)		LC					
Sorex minutus (mala rovčica)		LC					
Neomys fodiens (vodena rovčica)		LC					
Crocidura leucodon (poljska rovčica)		LC					
Hypsugo saviii (Savijev slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
Myotis myotis (veliki večernjak)	+	LC	II	II	+		+
Myotis blythii (oštrouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis emarginatus (riđi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis nattereri (resasti večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Myotis bechsteinii (dugouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Miniopterus schreibersii (dugokrili prstenjak)	+	NT	II	II	+		+
Plecotus auritus (kafeni ušati slijepi miš)	+	LC	IV	II	+		+
Myotis mystacinus (brkati večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus leisleri (mali noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus noctula (obični noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Rhinolophus hipposideros (mali potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus ferrumequinum	+	NT	II, IV	II	+		+

Vrsta	„Sl. list CG“ 76/06	IUCN Mediteranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
(veliki potkovičar)							
Rhinolophus euryale (južni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus blasii (sredozemni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Myotis alcathoe (Alkatoin večernjak)	+	DD	IV	II	+		+
Microtus arvalis (poljska voluharica)		LC					
Dinaromys bogdanovi (dinarska voluharica)		VU	II, IV				
Glis glis (obični puh)		LC		III			
Sciurus vulgaris (vjeverca)		LC		III			
Apodemus sylvaticus (šumski miš)		LC					
Apodemus flavicolis (žutogrli miš)		LC		III			
Lepus europaeus (zec)		LC		III			
Capreolus capreolus (srna)	+*	LC		III			
Sus scrofa (divlja svinja)		LC					
Martes foina (kunica bjelica)		LC		III		III,NC	
Meles meles (jazavac)		LC		III			
Felis silvestris (divlja mačka)		LC	IV	II		II	
Vulpes vulpes (lisica)		LC				III, NC	
Canis lupus (vuk)		LC	II, IV, V	II		II	
Ursus arctos (mrki medvjed)	+*	VU	II, IV	II		I, II	

**- Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)*

2.2.3. Geodiverzitet (geomorfologija, geologija, pedologija)

Geomorfologija

Prostorni položaj planine Lovćen u geomorfološkom smislu se poklapa sa njegovim geografskim položajem. Geološki sastav i tektonski sklop terena uz sadejstvo površinskih sila dao je geomorfološku sliku Lovćena sa svim svojim karakteristikama i osobenostima. Lovćen je primorska planina, udaljena od mora 4-5 km, sa najvišom kotom na Štirovniku (1749 m), što uslovljava izražene nagibe terena prema sjeverozapadu, zapadu i jugoistoku, odnosno pad terena i do ispod 100 mnv. Prostor Lovćena je izgrađen od karbonatnih sedimenata veoma pogodnih za proces karsifikacije. Uz sadejstvo klimatskih uslova (naročito tokom mezozoika i kenozoika), stvoren je teren sa svim pojavama, procesima i oblicima kraša. Na Lovćenu su zastupljene kraške površi (dio kraške površi Stare Crne Gore), krška polja (Njeguško), doline, vrtače, uvale, škrape, jame i pećine, povremeni i stalni izvori, krška vrela, izvori bočatne vode, estavele, krške izdani i drugi oblici površinskog i podzemnog reljefa. Prisutni su i tragovi glacijalne erozije u obliku glacijalnih sedimenata-morena, kao i tragovi fluvijalne erozije na koje ukazuju skrašćene suve, viseće i slijepe doline. Tragovi jezerske erozije su vidljivi na obodu jezera pod Jezerskim vrhom, po obodu vrtače Blatište i u Njeguškom polju.

Geologija

Geološka građa prostora planine Lovćen ukazuje na dosta burnu geološku evoluciju tih terena, sa znatnim i dosta različitim uslovima u dva odvojena regiona koji danas pripadaju geotektonskim jedinicama - zoni visokog krša i Cukali zoni. Veći dio prostora planine pripada zoni visokog krša i izgrađen je uglavnom od mezozojskih karbonantnih sedimenata krečnjaka i dolomita i njihovih prelaznih varijeteta. Karakteristična za tektoniku terena ovog prostora je najvažnija i najveća razlomna struktura kroz planinu Lovćen. Mezozojski karbonatni kompleks zone visokog krša je od sjeveroistoka ka jugozapadu navučen na litološki kompleks Cukali zone. Te dvije jedinice razdvaja regionalni razlom čiji je prostorni položaj regionalno gledano - Dinarski, a lokalno odstupa od dinarskog pravca zbog složenih naprezanja i pokreta ovog dijela litosfere Dinarida. Veliki broj i položaj razlomnih i nabornih struktura daje prostoru izgled nepravilnog mozaika. Lovćen i njegovi obodni tereni izgrađeni su od brojnih stratiografskoficijalno-litoloških članova mezozojske i kenozojske starosti.

Pedologija

Na prostoru Parka postoje dvije grupe zemljišta: grupa smeđih zemljišta i grupa crnice (buavice). Smeđa zemljišta su obrazovana na flišu i krečnjacima sa proslojcima, glinaca i laporovitih sedimenata. Po razvijenosti ova zemljišta su plitka i srednje duboka. Njihovom razvoju pogodovala je erozija i krčenje šuma i formiranje terasa na kojima je ovo zemljište dublje, dok je izvan terasa plitko i veoma podložno eroziji. Crnice se razvijaju na području Parka koje pripada krečnjačkoj visoravni starocrnogorskog holokarsta, a formirane su na erodiranim krečnjacima.

Glavne poljoprivredne površine formirane su na flišnom terenu i u kraškim poljima, dok su manje obradive površine u uvalama, vrtačama i dolovima, kojih ima dosta na Lovćenu.

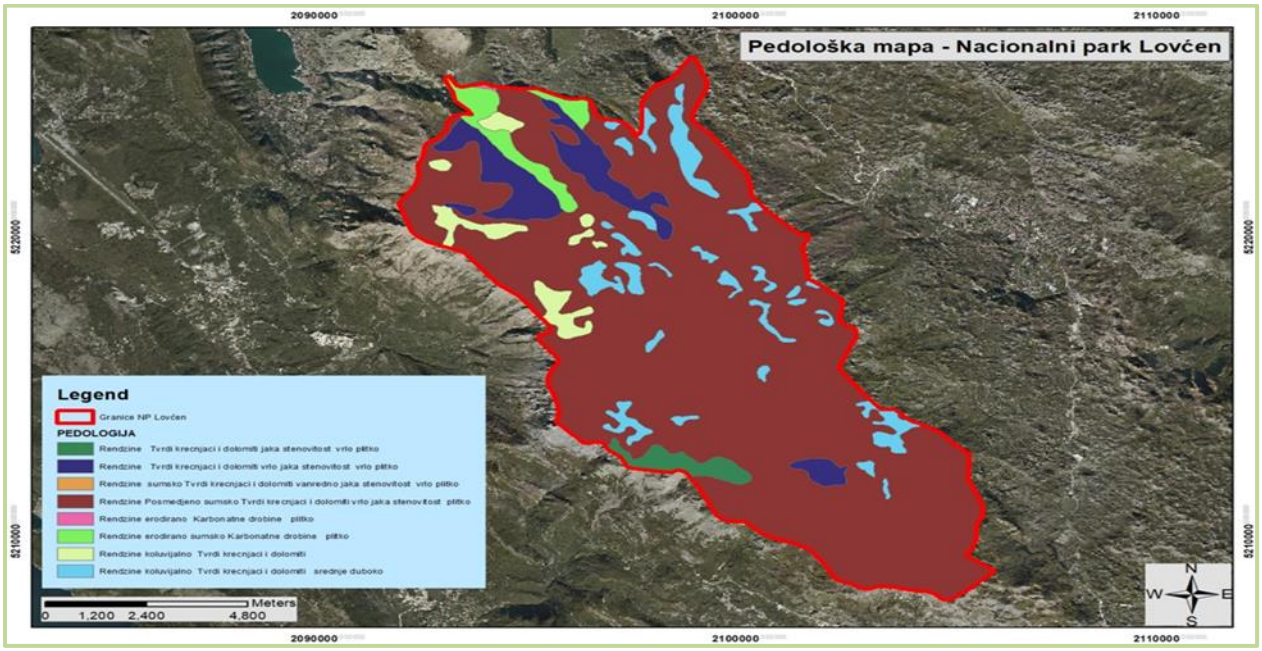

***Mapa 5**: Pedološka mapa NP Lovćen*

2.2.4. Hidrologija

Hidrogeološke karakteristike planine Lovćen posljedica su geološke građe, klimatskih i geomorfoloških karakteristika i njegovog geografskog položaja. Pored izrazito velikih količina padavina, zbog svog geološkog sastava, može se reći da je Lovćen bezvodna planina. Na ovom području nema stalnih površinskih voda, i one su uglavnom podzemnog karaktera tipičnog za kraške terene, gdje su u karbonatnim stijenama usječene pukotine, sa krškim izdanima. Dubina karstifikacije je veoma velika, na šta ukazuje i primjer ponora na Ivanovim koritima, u vrtači Blatište koja je na koti 1200 mnv. Kao hidrološki fenomen, utvrđena je veza ovog ponora i vrulje Gurdić, koja se nalazi ispod nivoa mora. Na čitavom prostoru Parka stalni i povremeni izvori su izdašnosti manje od 1,0 l/s i na ovom povelikom prostoru ne mogu se naći izvorišta veće stalne izdašnosti. Na najvišim kotama su izvori na obodu Jezerskog vrha i Štirovnika i po obodu uvale Ivanovih korita. Čuveni izvor Ivanova korita nalazi se sa lijeve strane puta koji preko Bostura ide prema Jezerskom vrhu. Izdašnost mu zavisi od režima padavina, a kaptiran je još krajem XIX vijeka.

2.2.5. Predione odlike

Nekada se pod pojmom planine Lovćen podrazumijevao samo Jezerski vrh i područje Ivanovih korita i Štirovnika. Međutim, područje Lovćena i njegove podgorine zahvata znatno širi prostor u trouglu Bokokotorski zaliv - Budvansko polje - Cetinje. Njegov geografski položaj se približno poklapa sa geološko-tektonskim i geomorfološkim karakteristikama. Sa hidrološkog aspekta to je znatno širi prostor, na sjeverozapadu od Orahovačke Ljute, prema jugoistoku do regiona Skadarskog jezera. Lovćen pripada grupi primorskih planina, udaljen od mora samo 4-5 km, 15 sa najvišom kotom na Štirovniku 1749 m, što uslovljava izražene nagibe terena prema sjeverozapadu, zapadu i jugoistoku, odnosno pad terena i do ispod 100 mnv.

NP Lovćen obuhvata centralni i najviši dio lovćenskog masiva, površine 6220 ha. Smješten je u jugozapadnom dijelu Crne Gore, između Skadarskog basena, Bokokotorskog zaliva i Budvanske rivijere. Izdiže se u neposrednoj blizini mora, zatvarajući tako duge i vijugave bokeljske zalive, čineći zaleđe drevnom pomorskom gradu Kotoru. Na relativno uskom području srijeću se brojni i raznovrsni oblici reljefa, naglašeni u središnjem dijelu planine, gdje se Lovćen najviše izdigao Štirovnikom i Jezerskim vrhom. Padine planine su kamenite, sa brojnim škrapama, jamama i dubokim vrtačama, dajući krajolicima specifičan izgled.

Lovćenski prirodni pejzaž, iako je dijelom izmijenjen antropogenim uticajem, u geološkom, geomorfološkom i vegetacijskom pogledu predstavlja osnovnu vrijednost NP. To je pejzaž visokogorja Dinarskog holokarsta, čiji je reljef oblikovan umjerenim procesom glacijacije i snažnim procesom karstifikacije sa svim pojavnim oblicima. Prirodni pejzaž čini razuđeni morfološki sklop planinskog lanca sa svim pojavnim oblicima „ljutog krša“, u kombinaciji sa šumskim pokrivačem i ogoljelim prostorima. Kraški pejzaž je zastupljen u svim pojavnim oblicima. Glacijalni pejzaž je prisutan na najvišim vrhovima Lovćena, Štirovnika, Jezerskom vrhu, Babljaku, Treštenickom vrhu i Đurdevcu.

Kao ambijentalne cjeline izdvajaju se: Ivanova korita sa Malim i Velikim Bosturom, Dolovi sa Lokvama, Njeguši, Kuk, Majstori i Konjsko. Svojevrsno se izdvajaju u arhitektonskom i građevinskom smislu lovćenske serpentine. Stari put od Kotora proteže se uz Lovćen do Njeguša, živopisnog planinskog sela, u kojem se nalaze rodne kuće Petra II Petrovića Njegoša, crnogorskog vladike, pjesnika i filozofa iz XIX vijeka. Monumentalni spomenik NP Lovćen je Njegošev mauzolej, podignut na Jezerskom vrhu.

2.3. Kulturno - istorijske vrijednosti

2.3.1. Materijalna kulturna baština

Materijalnu kulturnu zaostavštinu NP Lovćen sa užom zaštitnom zonom, prezentuje sakralna i memorijalna arhitektura i raznovrsno tradicionalno graditeljstvo, najvećim dijelom skoncentrisano na području Njeguša.
Tragovi ranijih kultura evidentirani su na nekoliko lokacija: gradine na uzvišenju Petrova ljut i u blizini sela Ugnji, Poda i Mirac i kameni tumuli na Ivanovim koritima, Krstačkom polju, Podima i Ugnjima. Na rekognosciranim lokacijama do sada nijesu vršena ozbiljnija arheološka istraživanja.
Prema registru Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore, u granicama Parka se nalaze 2 kulturna dobra, a u zaštitnoj zoni status kulturnog dobara posjeduje 10 objekata različitog karaktera.
Mauzolej Petra II Petrovića Njegoša je kulturno dobro koje svojom jedinstvenošću i monumentalnošću široko prelazi granice Crne Gore.
Kod većine kulturnih dobara, kao i evidentiranih objekata, kod kojih se prepoznaju kulturne vrijednosti, građenih u periodu od XV do kraja XIX vijeka, primjetna su brojna oštećenja usljed različitih prirodnih i antropogenih faktora.
Memorijalne kuće dinastije Petrović u zaseoku Erakovići na Njegušima, koje sa obližnjom crkvom Sv. Đorđa čine ansambl četiri pojedinačno zaštićena kulturna dobra, odražavaju stanje potpune zapuštenosti i nebrige. Veliki urušeni objekat bivšeg penzionerskog odmarališta Elektrodistribucije Crne Gore, u samom dvorištu rodne kuće kralja Nikole i Njegoševog memorijalnog muzeja, ostavlja lošu sliku stanja i degradira kulturne vrijednosti kompleksa kuća Petrović.

Među registrovanim potencijalnim kulturnim dobrima, u lošem graditeljskom stanju su crkve Sv. Neđelje u Veljem kraju i Sv. Đorđa u Vrbi i Crkovna kuća Kustudija u Majstorima. Zahvatima na proširenju kapaciteta kolektora za vodu u Koritniku na Njegušima, degradiran je arhitektonski sklad ovog vrijednog građevinskog kompleksa iz 1916. godine. Razgradnja parapetnih kamenih zidova i zamjena betonskim na lovćenskim serpentinama (kolski put Kotor - Krstac), kao i postavljanje velikog broja betonskih dalekovodnih stubova uz dionicu puta između Krsca i Žanjevog dola, umanjili su graditeljske i ambijentalne vrijednosti ovog jedinstvenog objekta inženjerske arhitekture s kraja XIX vijeka.

Tradicionalnu arhitekturu Lovćena karakterišu stara ruralna jezgra sa raznovrsnim elementima izvornog graditeljstva. Kuće za stanovanje u selima i brojnim katunima zidane su u suvomeđi, pokrivane slamom ili kamenim pločama, salidžama. Tipični graditeljski objekti privrednog karaktera bila su gumna za vršenje žita, najčešće građena u selima pored kuća za stanovanje, a u planini ublovi, otvoreni ozidani kružni bunari. Svoltane vode i kaptirani izvori, takođe su karakteristična djela lokalnih graditelja ovih prostora.

U svim lovćenskim selima i katunima zapaža se naglašena težnja ka savremenoj gradnji, a obnova starih objekata vrši se uz neadekvatnu sanaciju, bez poštovanja tradicionalnih formi i materijala.

Tabela 9: *Nepokretna kulturna i potencijalna kulturna dobra u NP Lovćen i zaštitnoj zoni*

NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U NACIONALNOM PARKU			
Naziv kulturnog dobra	***Lokacija / mjesto***	***Opština***	***Zaštićeno***
Mauzolej Petra II Petrovića Njegoša	Jezerski vrh, Lovćen	Cetinje	1947.
Preobraženjska crkva	Ivanova korita	Cetinje	1954.
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA			
Rodna kuća vladike Rada	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1949.
Rodna kuća kralja Nikole	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1949.
Kuća Toma Petrovića, Njegoševa gostinska kuća	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1973.
Crkva Sv. Đorđa	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1954.
Crkva Uspenja Bogorodice	Raičevići, Njeguši	Cetinje	1955.
Crkva Sv. Đorđa	Mirac, Njeguši	Kotor	1967.
Manastir Stanjevići	Lovćenske padine	Budva	1949.
Tvrđava Đurđevac	Pobori	Budva	1967.
Tvrđava Goražda	Kotor	Kotor	2015.
Put Kotor - Krstac	Lovćenske padine	KO i CT	2017.
POTENCIJALNA NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U PARKU I ZAŠTITNOJ ZONI			
„Crkovna“ kuća Kustudija	Majstori, Lovćen	Cetinje	NP
Vodovod Koritnik	Erakovići, Njeguši	Cetinje	ZNP
Crkva Sv. Neđelje	Vrba, Njeguši	Cetinje	ZNP
Crkva Sv. Đorđa	Vrba, Njeguši	Cetinje	ZNP
Kuća Laza Vučkovića	Vrpolje, Njeguši	Cetinje	ZNP

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština

Prostor Nacionalnog parka Lovćen, pored izuzetnih prirodnih i istorijskih vrijednosti, karekterišu sela i katuni formirani na padinama i uvalama kao zaostavština tradicionalnog narodnog graditeljstva. Stara sela i zaseoci grupisani oko Njeguškog polja predstavljaju kolijevku istoimenog plemena, koje je imalo značajnu ulogu u državnoj istoriji, dajući istaknute vladike i vladare iz dinastije Petrović-Njegoš. Riječ je o selima: Erakovići, Rajičevići, Kopito, Dugi Do, Veliki i Mali Zalazi, Mirac. U okviru ovoga sklopa nalaze se i Ivanova korita, u centralnom dijelu planinskog vijenca Lovćen.
Crnogorska narodna nošnja predstavlja jedinstven fenomen narodne tradicije. Vještina njene izrade i ukrašavanja, praktikovana vjekovima, prevazilazi domen domaće radinosti i pripada specijalizovanim umjetničkim zanatima; ujedno je zaštićena kao nematerijalno kulturno dobro.
Kao nematerijalno kulturno dobro od posebnog značaja proglašena je i crnogorska narodna igra oro („Crnogorsko kolo“).

2.3.3. Antropogeni pejzaž

Najtipičniji objekat graditeljskog nasljeđa ovog prostora jeste gumno, ozidano od fino obrađenog tesanog kamena i popločano kamenim pločama. Gumna su u prošlosti služila ne samo za vršenje žita, već i kao mjesta plemenskog okupljanja, zbora, dogovora i narodnih igara, te su pretežno zadržala prvobitni izgled, dok se nova ne grade. Značajne su i svoltane bistijerne i uble – ozidani kružni bunari za vodu kopani u ilovači koji su se koristili na čitavom ovom bezvodnom prostoru. Tradicionalni način vodosnabdijevanja u osnovi je očuvan, uz novije betonske slivnike ili zatvarače.
Graditeljsko djelo izuzetne vrijednosti predstavlja stari put Kotor–Njeguši–Cetinje, koji se u vidu kamenih serpentina sa podzidama od suvozida penje uz obronke Lovćena. Lovćenske serpentine („kanice”) čine posebnu atrakciju. Ima ih 25 i svojim rasporedom oblikuju slovo „M“, koje se dovodi u vezu sa početnim slovom imena kraljice Milene, supruge kralja Nikole. Dugi niz godina kameni ogradni zid uz ovu trasu izložen je oštećivanju i postupnoj devastaciji.

2.4. Socio – ekonomske karakteristike

2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Naselja koja se nalaze u široj zoni Parka pripadaju Prijestonici Cetinje, kao i manjim dijelom opštinama Budva i Kotor. U periodu od 1991-2003. godine opštine Budva i Kotor imale su rast broja stanovnika i domaćinstava. U naznačenom periodu, naselja u okviru Prijestonice Cetinje imala su negativan trend broja stanovnika i broja domaćinstava. Naselja koja se nalaze u široj zoni NP Lovćen su populaciono mala, samo naselje Erakovići ima 100 stalnih stanovnika, dok tri naselja (Bjeloši, Mirac i Očinići) imaju do 50 stalnih stanovnika.

U periodu od 2011- 2023. godine u naseljima: Majstori, Žanjev do i Čavori ukupan broj stanovnika opao je sa 769 na 576 (-25%). Uslijed negativnih migratornih procesa vrlo je očekivano da ista naselja na sledećem popisu pokažu tendenciju daljeg pada, kako broja stanovnika, tako i ukupnog broja domaćinstava. Važno je napomenuti da su prema posljednjem među popisnom periodu 2011-2023.godina, rast broja stanovnika imala naselja Njeguši (indeks rasta 229,4) i Obzovica u Prijestonici Cetinje, kao i sva tri naselja koja pripadaju opštini Budva (Brajići, Lapčići i Pobori). Naselje Majstori je bez stalno nastanjenih stanovnika, a preostalih 11 naselja u Prijestonici Cetinje zabilježila su opadanje broja stanovnika. Najveći broj stanovnika izgubila su naselja šire zone Parka koja pripadaju Prijestonici Cetinje, čak 58-60%, što implicira da će tendencija daljeg pada broja stanovnika biti prisutna i u narednom periodu. Naselje Opštine Kotor, Čavori, koje je u prethodnom periodu imalo dva stanovnika, ostalo je bez stanovnika, a naselje Mirac bilježi neznatno opadanje. U istom periodu, naselja šire zone koja pripadaju opštini Budva, imala su rast za 28 stanovnika.

Grafikon 3: *Broj stanovnika u navedenim gradovima u 2011.godini*

Grafikon 4: *Broj stanovnika u navedenim gradovima u 2023. godini*

U prethodnom grafiku uočljiv je trend pada broja stanovnika u Prijestonici Cetinje u period između dva popisa (2011-2023. godina), dok je broj stanovnika u Opštini Kotor neznatno veći.

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti

Privredne djelatnosti

Osnovu privrednih djelatnosti čini poljoprivreda, koja se u zoni Parka i njegovom kontakt području odvija na tradicionalan i ekološki prihvatljiv način. Stočarstvo, kao dominantna grana, zasniva se na korišćenju planinskih pašnjaka i autohtonih pasmina, dok proizvodnja mlijeka, sira i mesa čini važan segment lokalne ekonomije i prepoznatljiv identitet Lovćena. U nižim zonama Parka razvijaju se voćarstvo i povrtarstvo. Blizina urbanih centara kao što su Cetinje, Kotor i Budva omogućava plasman lokalnih proizvoda na tržište i jačanje veza između poljoprivrede i turizma.
Poljoprivreda se u sve većoj mjeri povezuje sa agroturizmom, kroz koji se ostvaruje dodatni prihod i promovišu tradicionalne prakse proizvodnje hrane, što doprinosi očuvanju kulturnog pejzaža i autentičnosti sela.
Pored poljoprivrede, značajan segment privrednih aktivnosti su turizam i ekoturizam. Lovćen je prepoznat kao područje izuzetnih pejzažnih i kulturnih vrijednosti koje privlači posjetioce različitih interesovanja. Turistička ponuda zasniva se na planinarenju, biciklizmu, vođenim turama, edukativnim i rekreativnim sadržajima, kao i na posjetama kulturno-istorijskim lokalitetima poput Njegoševog mauzoleja i sela Njeguši.
Pčelarstvo predstavlja dodatnu privrednu aktivnost od značaja za područje Parka, s obzirom na bogatu biljnu raznolikost i povoljne uslove za proizvodnju meda visokog kvaliteta. Ova djelatnost doprinosi očuvanju biodiverziteta i stvara mogućnost za razvoj lokalnih brendova zasnovanih na prirodnim resursima Lovćena.
Tradicionalni zanati, prerada mlijeka i mesa, izrada rukotvorina i suvenira predstavljaju važan dio identiteta lokalnih zajednica i mogu se razvijati kao dopunske djelatnosti koje povezuju privredu, kulturu i turizam.

Društvene djelatnosti

Društvene djelatnosti u Nacionalnom parku Lovćen imaju za cilj očuvanje kulturnog identiteta, jačanje ekološke svijesti i podršku održivom razvoju zajednica koje gravitiraju Parku. Poseban značaj imaju obrazovne, kulturne i naučne aktivnosti koje doprinose razumijevanju i valorizaciji prirodnih i kulturnih vrijednosti prostora.
Na teritoriji Parka i njegovog okruženja univerziteti i druge naučne i stručne institucije sprovode se naučna istraživanja iz oblasti ekologije, botanike, zoologije i pejzažne arhitekture. Edukativni programi i škole u prirodi razvijaju svijest o značaju očuvanja biodiverziteta i održivog korišćenja resursa.
Kulturni život lokalnih zajednica obogaćen je manifestacijama i etno-festivalima koji promovišu običaje, muziku, zanate i tradicionalnu gastronomiju, a istovremeno doprinose turističkoj ponudi i društvenoj povezanosti stanovništva. Aktivno učešće lokalnog stanovništva u projektima zaštite prirode, promociji ekološkog turizma i unapređenju infrastrukture predstavlja važan faktor u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Opštine koje gravitiraju NP Lovćenu, posebno Cetinje, kroz

svoje razvojne strategije pružaju podršku ruralnim područjima, mladim preduzetnicima i održivim poljoprivrednim praksama, čime se podstiče ostanak stanovništva na selu.

2.4.3. Javna infrastruktura

Putna mreža

Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Parka čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva. Područje NP Lovćen se nalazi u okviru mreže puteva koji su rangirani kao primarna putna mreža u Crnoj Gori. Primarna putna mreža kojom je okružen Park daje mogućnosti za dobru saobraćajnu povezanost sa opštinskim centrima koji ga okružuju.
Važna regionalna saobraćajna čvorišta u neposrednom okruženju su Cetinje, Kotor, Podgorica i Budva. Posebna povoljnost položaja Nacionalnog parka Lovćen je magistralni putni pravac M-10 (nekadašnji put M-2.3) na koji su saobraćajno orijentisani Budva, Cetinje i Podgorica.
Rekonstrukcijom regionalnog puta R-1 Cetinje – Njeguši poboljšana je kolovozna infrastruktura i bezbijednosti saobraćaja.
Saobraćajna povezanost Parka na regionalnom nivou je relativno dobra, za razliku od unutrašnjih veza seoskih naselja, katuna i postojećih turističkih lokaliteta. U obodnom području šire zone Parka formirani su lokalni putevi usmjereni prema djelovima primarne putne mreže, magistralnom i regionalnim putevima.
U cilju unapređenja saobraćaja i dugoročno održivog razvoja neophodno je realizovati aktivnosti na poboljšanju zapuštene ili neodgovarajuće, naročito sekundarne, saobraćajne infrastrukture.

Vodosnabdijevanje

Na teritoriji Nacionalnog parka Lovćen nema stalnih površinskih tokova. Jedini javni vodovodni sistem nalazi se u naselju Njeguši. Podzemne vode nalaze se na velikim dubinama, kao što je slučaj sa jamom Duboki do, gdje je vodeni nivo na oko 350 m.
Izvori na području Parka imaju malu izdašnost, uglavnom ispod 1 l/s. Najpoznatiji su Ivanova korita, kaptirana još u XIX vijeku, sa utvrđenom hidrološkom vezom sa izvorom Gurdić u Kotoru. Zbog nestabilne izdašnosti, naročito ljeti, ovaj izvor zajedno sa kaptiranim izvorom Ljubin potok služi za lokalno snabdijevanje turističkih objekata i stanovništva.
Za lokalne potrebe kaptirani su i izvori Jama (ispod Jezerskog vrha), Međuvršje (između Štirovnika i Jezerskog vrha), kao i povremeni izvor Zverinjac (u Dolovima), stalni izvor Kamenica (u Velikom Bosturu) i Studenac (na katunu Kuk).
Na području Njeguškog polja nalazi se više izvora, među kojima su Koritnik (kaptiran i koristi se za snabdijevanje Njeguša), Pištet (stalni kaptirani izvor) i Bukovička voda (kaptirani izvor za naselje Bukovica). Pored njih, prisutni su i manji izvori kao što su Blizurad, Golobrdska voda, Duboki do, Vrpski pištet, Mučića do i dr.
U zaštitnoj zoni Parka nalazi se stalno kaptirano izvorište Uganjska vrela (kapacitet 5–8 l/s), koje se koristi za snabdijevanje Cetinja, kao i kaptirani izvor Obzovica, te manji nekaptirani izvori Magarica, Zuberov točak i Studenac. Na južnim i jugozapadnim padinama Lovćena nalaze se

stalni i povremeni izvori, među kojima su Zverinjac, Pipoljevac, Brijest, Dobra voda, Vrutak i Mirčetina voda.
Zbog nedostatka stalnih vodenih tokova, stanovnici su tradicionalno gradili objekte za sakupljanje i čuvanje kišnice, poput bistijerni, ublova i lokvi, koji su imali ključnu ulogu u snabdijevanju vodom tokom sušnih perioda.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Nacionalnog parka Lovćen nema izgrađenih kanalizacionih sistema za prikupljanje i tretman otpadnih voda. Za odvođenje otpadnih voda iz objekata koriste se neadekvatne septičke jame, koje ne ispunjavaju ekološke standarde i ponirući bunari iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda ispušta u okolinu. Novoizgrađeni privremeni objekti posjeduju ekološki prihvatljive bioprečišćivače.

Elektroenergetska infrastruktura

Na području Nacionalnog parka Lovćen nalaze se elektroenergetski objekti četiri naponska nivoa: 110kV, 35kV, 10kV i 1kV. Nadzemni elektroenergetski vod DV 110kV Budva – Cetinje predstavlja jedinu 110kV vezu Cetinja sa elektroenergetskim sistemom Crne Gore. Od njegove ukupne dužine (12,46km), oko tri četvrtine voda se nalazi unutar granica šire zone NP Lovćen, a skoro jedna trećina trase voda je u samom Parku. Ovaj dalekovod, svojim koridorom širine oko 35m, presijeca Park i negativno utiče na prostor kojim prolazi.
U samoj zoni NP Lovćen je trafostanica TS 35/0,4kV, 2 x 630kVA. Postojeća distributivna 10kV mreža na području Parka i u njegovoj zaštitnoj zoni je većim dijelom u funkciji elektrifikacije postojećih seoskih naselja, izuzev DV 10kV Ivanova korita – Jezerski vrh sa trafostanicom TS 10/0,4kV „Pod kapom".
Osnovni 10kV vod na posmatranom području koji prodire i u središte Parka je DV 10kV Cetinje – „Lovćen". U zoni Parka su i trafostanice 10/0,4kV: STS „Duga njiva", BTS „Ivanova korita" i BTS "Pod kapom". Izgrađen je i DV10kV Ivanova korita – Dolovi sa STS 10/0,4kV „Dolovi".
U III zoni zaštite formirana je trasa dalekovoda u ukupnoj dužini od 6,6km, kao dio 400kV dalekovoda na relaciji Lastva Grbaljska – Čevo. Na relativno malom prostoru, trasa dva puta ulazi i izlazi sa područja Parka.

Telekomunikaciona infrastruktura

Na prostoru Nacionalnog parka Lovćen izgrađena je telekomunikaciona infrastruktura opština Cetinje, Kotor i Budva, kao i tranzitna infrastruktura i resursi koji povezuju ova područja međusobno, kao i sa opštinama izvan granica Parka. U užoj zoni zahvata PPPN Lovćen Crnogorski Telekom nema izgrađenu telekomunikacionu infrastrukturu, dok u zaštitno–kontaktnoj zoni postoji razvijena mreža. Duž puta Cetinje – Budva postavljena je telekomunikaciona kanalizacija sa magistralnim optičkim kablom od međunarodnog značaja. U zaleđu Kotora i Budve, te naseljima uz pravce Cetinje – Troica – Kotor i Cetinje – Budva izgrađena je pristupna

mreža. Djelimično su pokrivena i naselja koja gravitiraju Njegušima, pristupnom mrežom iz telekomunikacionog centra RASM Njeguši.

Zbog karstnog i brdovitog terena, pokrivenost mobilnom telefonskom mrežom u Parku nije optimalna – ona je dobra u naseljima i kontaktnim zonama, dok je u užoj zoni NP Lovćen signal slab.

Na prostoru Parka nalazi se i Radiodifuzni centar Crne Gore, sa glavnim emisionim objektom Štirovnik i pratećim emisionim tačkama: Luštica, Vrmac, Bratogošt, Tović, Krnovska Glavica, Bjelasica i RTV Dom Cetinje.

2.4.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Lovćen obuhvata Centar za posjetioce na Ivanovim koritima, uređene pješačke i planinarske staze, vidikovce, informativne table, parking prostore, ugostiteljske objekte i mjesta predviđena za odmor.

Na Ivanovim koritima se nalazi pet bungalova u vlasništvu JPNPCG, u kojima mogu boraviti do četiri osobe. Bungalovi su oštećeni i zahtijevaju adaptaciju kako bi ponovo bili stavljeni u funkciju. Kamp prostor nije uređen, ali je lokacija za ovu namjenu definisana Programom objekata privremenog karaktera za NP Lovćen.

Od smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta na području Parka prisutni su: Odmaralište „Lovćen–Bečići“ (u državnom vlasništvu), hotel „Ivanov konak“ (apartmanskog tipa), hotel „Monte Rosa“, rezidencijalni ljetnjikovac „Palac“, te restorani „Kraljičin vrt“ i „Vladika“, dok je „Forest“ u funkciji caffe bara.

Nacionalni park raspolaže sa dva aktivna kontrolno-naplatna punkta (Bjeloši i Krstac). Punkt Međuvršje više nije aktivan, iako formalno postoji u sistemu za naplatu ulaznica. Tokom 2025. godine aktivirana su dva nova punkta – mobilni punkt za terensku kontrolu i punkt u mjestu Kuk, predviđen kao statični, ali oni nijesu bili pušteni u rad tokom ljetnje sezone 2025. godine zbog nedostatka kadra.

Planinarsko–pješačka mreža obuhvata markirane staze: Ivanova korita – Mauzolej, Stazu Vuka (kružna: Ivanova korita – Kraljevo počivalo – Ivanova korita), Centar za posjetioce – Kraljevo počivalo – Zlatarice (žičara-gondola “Kotor-Lovćen”), Centar za posjetioce – Majstori – manastir Stanjevići, kao i Međuvršje – Goliš – Jezero – Jezerski vrh. Dodatno, mrežu čini nekoliko ruta koje djelimično prolaze kroz Park, kao što su od Bajica do Bukovice (djelimično u granicama NP) i od Cetinja do Dugih njiva. Na području Parka postoje i dvije edukativne staze kao i staza za boso hodanje u blizini Centra za posjetioce na Ivanovim koritima.

Uređeni vidikovci su: Jezerski vrh, Kuk, Babina glava i Treštenik. Takođe, u parku se nalazi i vidikovac Kraljevo počivalo čija je rekonstrukcija planirana u toku 2026. godine kroz projekat PA. CON II.

U blizini Centra za posjetioce na Ivanovim koritima nalazi se amfiteatar na otvorenom. U Parku postoje dva avanturistička parka, jedan na Ivanovim koritima koji se nalazi na prostoru u državnom vlasništvu i dat je u zakup, a drugi, na lokalitetu Krstac, je u privatnom vlasništvu. Nadomak avanturističkog parka, pored starog planinarskog doma na Ivanovim koritima nalazi jedan od dva terena za paintball takmičenje, dok se drugi prema potrebi naknadno adaptira u bukovoj šumi.

Takođe, na teritoriji Parka nalazi se žičara-gondola ”Kotor-Lovćen”, koja je počela sa radom 13. Jula 2023. godine. Trasa žičare počinje od lokaliteta “Dub”, nedaleko od tunela “Vrmac” (Kotor), a završava se na lokaciji “Kuk” (Lovćen).

Biciklistička infrastruktura obuhvata tri kružne rute „Velika kružna tura oko Lovćena“ je namijenjena isključivo biciklistima, dok su preostale rute integrisane u planinarsko–pješačku mrežu.

2.5. Korišćenje prostora

Tabela 10. *Analiza korišćenja prostora i resursa*

Kategorija	*Korišćenje prostora i resursa - Prošlost*	*Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost*	*Infrastruktura i akteri*	*Regulacija i upravljanje*	*Rizici i izazovi*	*Predlozi mera za upravljanje i prevenciju*	*Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)*
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Organizovani turizam sa uređenim stazama, kampovima, turističkim servisima. Žičara dovodi veliki broj posjetilaca koji se zadržavaju na gornjoj stanici, bez ulaska u zonu Nacionalnog parka i kupovine ulaznica	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura, slaba regulacija turističkog posjećivanja putem žičare.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture, Uvođenje ekoloških standarda u turizmu, unaprjeđenje saradnje s vlasnikom/koncesionarom? žičare	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca. Prijetnja od devastacije prostora zbog izgradnje drugog dijela žičare.
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje- mogućnost pošumljavanja i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdrastvenog stanja šuma i očuvanja biodiverziteta	Neodrživa eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Nekontrolisana tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverzitet

Kategorija	*Korišćenje prostora i resursa - Prošlost*	*Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost*	*Infrastruktura i akteri*	*Regulacija i upravljanje*	*Rizici i izazovi*	*Predlozi mera za upravljanje i prevenciju*	*Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)*
Privremeni objekti	Spontani, legalni i nelegalni objekti.	Legalni kampovi, štandovi, nadstrešnice, dječja igrališta, ugostiteljski objekti, vidikovci, avanturistički parkovi, turistički objekti pod regulativom.	JPNPCG, Lokalna uprava, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine	Program privremenih objekata, Urbanistički uslovi, inspekcijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Neuređeni razvoj – legalizacija – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.5.1. Turizam

Jezerski vrh i mauzolej Petra II Petrovića Njegoša predstavljaju centralne tačke posjete, dok aktivnosti poput planinarenja, biciklizma, posmatranja prirode i obilaska vidikovaca postaju sve popularnije među turistima.

Turističke organizacije Cetinja, Kotora i Budve imaju važnu ulogu u promociji NP Lovćen. One aktivno uključuju Lovćen u svoje turističke kampanje, posebno kroz zimske i proljećne programe koji povezuju primorje sa planinskim zaleđem. TO Cetinje promoviše Lovćen kao integralni dio svoje kulturno–istorijske i rekreativne ponude, dok TO Kotor i TO Budva Lovćen uključuju u širu regionalnu ponudu aktivnog turizma, objedinjenu preko manifestacija, promotivnih kampanja i zajedničkih turističkih tura.

Saradnja ovih turističkih organizacija doprinosi stvaranju jedinstvene turističke slike šireg područja Boke Kotorske i Crnogorskog primorja. Zajedničke inicijative obuhvataju promociju panoramskih vidikovaca (Kuk, Štirovnik, Babina glava), organizaciju vođenih tura i podršku lokalnim ugostiteljima i seoskim domaćinstvima.

Ključne turističke aktivnosti na prostoru Parka su pješačenje, planinarenje, obilazak vidikovaca (Kuk, Babina glava, Štirovnik), avanturistički turizam, biciklizam i posjete kulturno–istorijskim lokalitetima. Posebnu vrijednost ima ruralni i gastronomski turizam zasnovan na njeguškoj tradiciji, očuvanim katunima i lokalnim proizvodima. Infrastrukturu Parka čine obilježene planinarske i biciklističke staze, uređen vidikovci, Centar za posjetioce na Ivanovim koritima, edukativne staze i manji ugostiteljski objekti.

Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Ministarstvo turizma, Nacionalna turistička organizacija, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore kao upravljač NP Lovćen, Turističke organizacije Cetinja, Kotora i Budve, lokalne samouprave, turističke agencije.

Upravljač Parka odgovoran je za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Najveći izazovi odnose se na sezonski pritisak posjetilaca, eroziju staza, opterećenje osjetljivih zona, komunalno zagađenje i bolje upravljanje saobraćajem u vršnim zonama Lovćena.

Iako turizam doprinosi lokalnoj ekonomiji, rastući pritisak na prirodne resurse ukazuje na potrebu za jasnim modelima održivog upravljanja, kontrolisanja posjete i očuvanja tradicionalnog pejzaža Lovćena.

2.5.2. Poljoprivreda

Poljoprivredni potencijali prostora određeni su krškim reljefom, usljed čega je obradivo zemljište veoma ograničeno i javlja se pretežno u kraškim poljima, vrtačama i manjim uvalama, koje su površinom skromne i prostorno fragmentirane. Najveći dio zemljišnog fonda čine pašnjaci i livade, što područje čini pogodnim prvenstveno za ljetnju ispašu.
Stočarstvo predstavlja ključnu poljoprivrednu djelatnost, posebno uzgoj koza i ovaca koje najučinkovitije koriste krške pašnjake, a zatim i govedarstvo. Bogatstvo medonosnog, aromatičnog i ljekovitog bilja stvara povoljne uslove za razvoj pčelarstva. Kombinacija izmijenjeno mediteranskih, kontinentalnih i planinskih klimatskih uticaja, specifična ekspozicija terena, ruže vjetrova i karakter vegetacije stvorili su jedinstvene agroekološke uslove, koji su omogućili razvoj tradicionalnih i zaštićenih proizvoda geografskog porijekla — prije svega njeguškog i crnogorskog pršuta te njeguškog sira. Ovi proizvodi imaju nacionalni značaj i važnu ulogu u turističkoj ponudi.
U kontekstu daljeg razvoja poljoprivrede, područje Lovćena je od strateškog značaja za očuvanje tradicionalnog stočarskog sistema, autohtonih rasa ovaca, koza i goveda, kao i za očuvanje autentičnog ambijenta crnogorskog sela i katuna, koji predstavljaju važan segment kulturnog pejzaža i identiteta prostora.

2.5.3. Šumarstvo

Šumski ekosistemi Nacionalnog parka Lovćen predstavljaju značajan prirodni resurs od izuzetne važnosti za očuvanje biološke raznovrsnosti, stabilnost ekosistema i prepoznatljiv pejzažni identitet ovog područja. Šume Parka imaju višestruku ekološku, zaštitnu i pejzažnu funkciju, a kroz istoriju su imale i određeni privredni značaj, posebno u pogledu korišćenja drvnih resursa za potrebe lokalnog stanovništva.
U ranijem periodu, prije proglašenja Nacionalnog parka i u prvim decenijama nakon toga, način korišćenja šuma bio je isti kao i van ovog zaštićenog područja. U to vrijeme sprovodile su se selektivne i čiste sječe, te je korišćenje drveta imalo ekonomski karakter. Lokalno stanovništvo koristilo je šumu pretežno za ogrjev, građu, ispašu stoke, sabiranje šumskih plodova i drugih sporednih proizvoda, što je u pojedinim periodima dovodilo do pritisaka na šumske ekosisteme i sporijeg prirodnog obnavljanja i degradacije šume. Danas, imamo posledicu ovakvog gazdovanja jer se šume na području NP Lovćen uglavnom izdanačkog porijekla, veoma zakržljale, pa čak na nekim lokacijama i potpuno degradirane. Za razliku od ranijeg perioda, kada su prirodni resursi imali dominantno privrednu ulogu, današnji pristup daje prioritet zaštiti prirodnih vrijednosti, očuvanju biodiverziteta i održavanju ekološke stabilnosti šumskih zajednica.
Nakon donošenja Zakona o nacionalnim parkovima, Zakona o zaštiti prirode i Zakona o šumama te uspostavljanja jasnog režima zoniranja, način korišćenja šumskih resursa u Nacionalnom parku Lovćen značajno je izmijenjen. Ekonomska eksploatacija šuma danas je u potpunosti zabranjena

u prvoj zoni zaštite, dok su u drugoj zoni dozvoljene isključivo sanitarne sječe i mjere njege s ciljem očuvanja zdravstvenog stanja i prirodne strukture sastojina. U trećoj zoni, u kojoj pretežno dominiraju privatne šume, korišćenje se odvija u skladu sa Planom gazdovanja šumama u privatnoj svojini i u granicama propisanim režimom zaštite.
Korišćenje šumskih resursa danas se može definisati kao sporedni rezultat sprovođenja zaštitnih i sanacionih mjera, pri čemu se tokom sanitarnih sječa obezbjeđuje određena količina drveta i drvnih sortimenata koja se plasira u promet, čime se ostvaruje prihod namijenjen unapređenju sistema zaštite. Osim ograničenog korišćenja drvne mase, akcenat je na ekološkim, zaštitnim i socijalnim funkcijama šuma, koje predstavljaju osnovu savremenog upravljanja ovim vrijednim prirodnim ekosistemima.

2.5.4. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u nacionalnim parkovima je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo za potrebe domaćinstva može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. JPNPCG/NP Lovćen ne posjeduje podatke o komercijalnom ubiranju ljekovitog bilja i šumskih plodova. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

2.5.5. Privremeni objekti

Privremeni objekti u Nacionalnom parku Lovćen doprinose unapređenju uslova boravka posjetilaca i jačanju turističkih i lokalnih ekonomskih aktivnosti. U ovu kategoriju spadaju vidikovci, ugostiteljski objekti, kampovi, štandovi, privremena parkirališta, dječija igrališta, nadstrešnice za odmor i rekreaciju, kao i sadržaji poput avanturističkih parkova i paintball terena, koji omogućavaju aktivan i tzv. adrenalinski odmor. Svi navedeni sadržaji postavljaju se privremeno, na period od pet godina, u skladu s Programom objekata privremenog karaktera i važećim zonama zaštite kako bi se spriječili negativni uticaji na staništa, pejzažne vrijednosti te zaštićene biljne i životinjske vrste.
Štandovi služe za prodaju različitih proizvoda, uključujući i proizvode domaće radinosti, čime se direktno podržava lokalna ekonomija. Vidikovci omogućavaju kontrolisano razgledanje pejzaža i uživanje u panoramskim pogledima na morske zalive.
U II zoni zaštite, u kojoj važi aktivni režim zaštite, zakonom su dozvoljene intervencije koje doprinose restauraciji, revitalizaciji i unaprjeđenju prostora, kao i kontrolisano korišćenje prirodnih resursa bez negativnog uticaja na staništa, pejzaž i objekte geonasljeđa. Privremeni objekti, kao lako uklonjive strukture, ne uzrokuju trajnu promjenu prostora i mogu biti postavljeni ukoliko se to radi u skladu sa režimom zaštite.

Planiranje lokacija za postavljanje privremenih objekata (štandova) u II zoni vrši se uz prethodno pozitivno mišljenje Agencije za zaštitu životne sredine, a za objekte koji zahtijevaju glavni projekat, nakon usvojenog Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.

Tabela 11: *Vrsta i broj privremenih objekata*

Privremeni objekat	***Broj privremenih objekata***
Naplatna kućica (sa rampom)	4
Kapija u zaštićenom području	1
Mobilni sanitarni blok	4
Dječje igralište	5
Kamp	6
Štand	9
Avanturistički park	4
Objekat za trgovinu i usluge	3
Foto čeka	1
Objekat za nadzornike zaštićenog područja	1
Tank za vodu	1
Bioprečišćivač	1
Privremeno parkiralište	7
Nadstrešnica za odmor i rekreaciju	10
Vikend kućice	5
Promotivni natpis, skulptura i paviljon	2
Kiosk	17
Objekat za iznajmljivanje sportsko-rekreativne opreme	2
Prostor za “paintball”	2
Kula osmatračnica	2
Privremeni ugostiteljski objekat	5
Privremeni ugostiteljski objekat sa ugostiteljskom terasom	2
Ugostiteljska terasa	4
Privremeno parkiralište	6
Vidikovac	7
Pijaca	2
Bina, podijum ili bioskop na otvorenom	1
Sportski objekat-otvoreni teren	2
Zabavni park	1
Posebna vozila za pružanje jednostavnih ugostiteljskih usluga	2
Informacioni punkt	3
Objekti namijenjeni za komunalne usluge i infrastrukturu	1
Oglasni i reklamni pano	1
Reklamne zastave	4
Zabavni park/akva park	5
Skladište za opremu	1

2.6. Zone i režimi zaštite

Prostornim planom posebne namjene za NP Lovćen dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje Nacionalnog parka, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora.

I zona zaštite

U I zoni zaštite su izdvojeni dijelovi zaštićenog prirodnog dobra u kome su neznatno izmijenjene osobine staništa koja imaju izuzetan funkcionalno-ekološki značaj, odnosno djelovi u kojima se omogućava odvijanje prirodnih bioloških procesa, očuvanje integriteta staništa i životnih zajednica, uključujući izuzetno vrijedna kulturna dobra. U zonama sa režimom zaštite prvog stepena sprovodi se stroga zaštita i u njima se:

- zabranjuje korišćenje prirodnih resursa i izgradnja objekata;
- ograničavaju radovi i aktivnosti na naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa;
- dozvoljava posjeta u obrazovne, rekreativne i opšte kulturne svrhe;
- sprovode zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina.

I zonu zaštite NP Lovćen, čine tri veće prostorne cjeline i to:
(i) šire područje Štirovnika i Jezerskog vrha (611ha) u koje su integrisani ranije definisani rezervati prirode.
(ii) područje Babljaka (78ha) koje sa istočne i dijelom sjeverne strane ograničavaju: postojeća cesta Ivanova Korita-Međuvršje-Kuk-Krstac i zona katuništa na Kuku, a sa južne strane trasa planirane žičare Kotor-Cetinje.
(iii) šire područje od Majstorice preko Jasikove rupe, Osmogrka i Skrobotuše do Konjskoga i Studenih dolova (1022ha).
Ukupna površina I zone zaštite u NP Lovćen iznosi 1711ha. U tu površinu je uključen veći dio površine posebnih rezervata prirode (211,7ha).

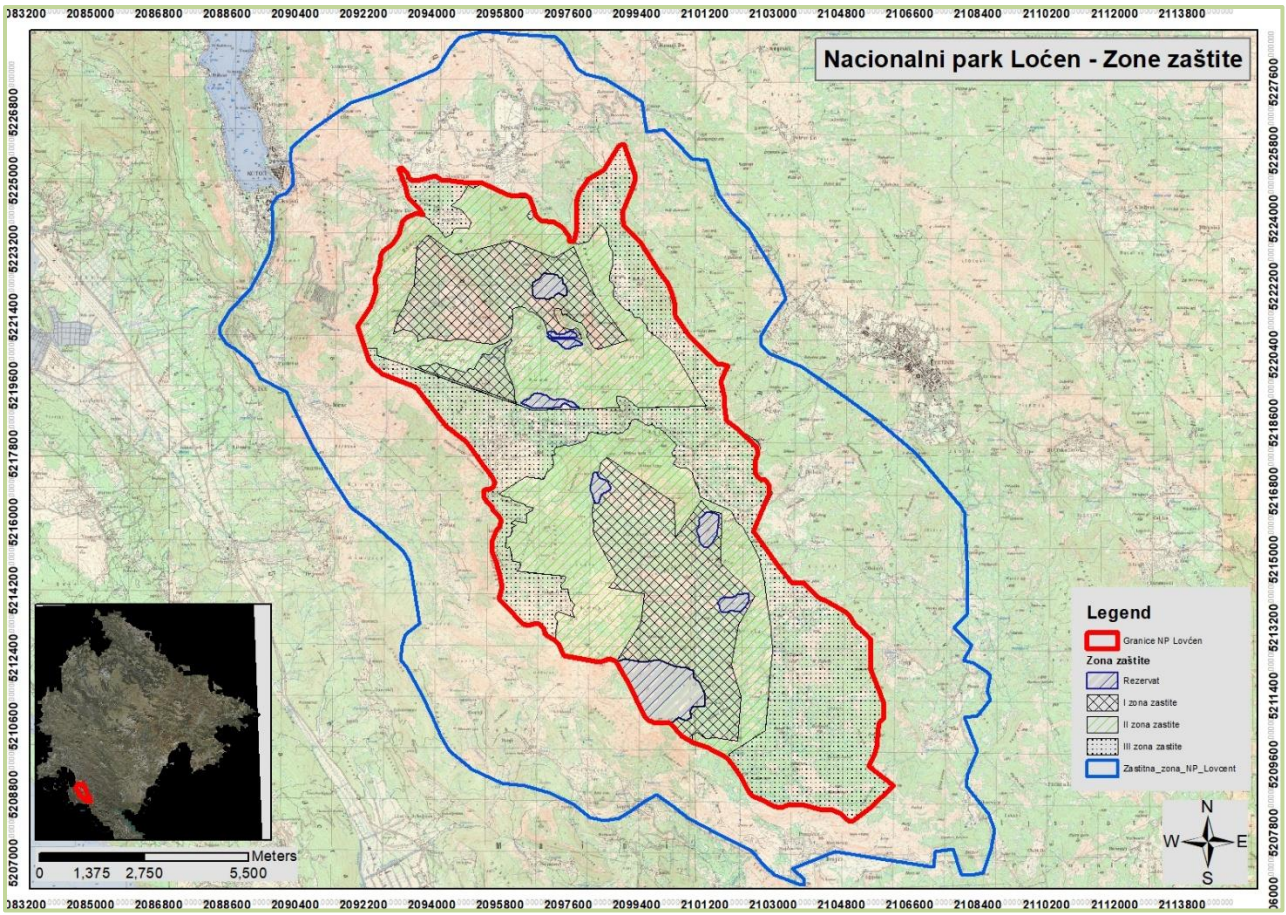

***Mapa 3**: Granice i režimi zaštite u NP Lovćen*

II zona zaštite

U II zonu zaštite su izdvojeni prostori u kojima su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa, ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov funkcionalno-ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa. U II zoni zaštite sprovodi se aktivna zaštita i u tim područjima se mogu vršiti:

- intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra;
- kontrolisano korišćenje prirodnih resursa u zaštićenom prirodnom dobru, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

Drugu zonu zaštite čine područja koja okružuju I zonu zaštite, a obuhvataju sledeće prostorne cjeline:
(i) područje koje okružuje I zonu zaštite oko Štirovnika i Jezerskog vrha, sa ukupnom površinom od 866,3ha.

(ii) područje koje okružuje I zonu zaštite na prostoru od Majstorice do Konjskoga i Studenih dolova i trase 400 kV dalekovoda Pljevlja – Lastva Grbaljska (717ha).
(iii) područje Đurđevca i Trešteničkog vrha sa zapadne strane pristupnog puta od Ivanovih Korita za Majstore (310ha).
(iv) područje oko I zone zaštite na Babljaku (80ha).

Ukupna površina II zone zaštite u NP Lovcen iznosi 1973,3ha.

III zona zaštite

U prostorima koji su svrstani u III zonu zaštite zastupljena su staništa koja nijesu od velikog značaja za funkcionalno-ekološko povezivanje i integritet Parka. U njima se mogu se vršiti:

- intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra;
- razvoj naselja i prateće infrastrukture;
- radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalnog graditeljstva;
- očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa.

Za potrebe održivog korišćenja prostora i uopšte održivo korišćenje resursa Parka III zona zaštite koja obuhvata:

- zone sa postojećim i planiranim građevinskim objektima (Ivanova korita, Majstori, Kuk, Dolovi...);
- zone planiranih infrastrukturnih elemenata: žičara Kotor-Lovćen-Cetinje (150 ha) i dvosistemski 400kV dalekovod Lastva Grbaljska - Pljevlja, uključujući preostalo područje do administrativne granice NP na istoku (934,9ha);
- postojeću saobraćajnicu Cetinje-Ivanova korita-Kotor;
- prostore između područja sa II zonom zaštite i administrativne granice Parka.

Ukupna površina III zone zaštite u NP Lovćen iznosi 2321,4ha.

Zaštitna zona obuhvata predjele izmjenjene izvorne, srednje stabilne prirodne sredine, sa karakteristikama od interesa za područje Bjelasice, ali i značajnim ambijentalno-pejzažnim i estetskim vrijednostima prostora od posebnog značaja za područje Parka.
Zona ima funkciju zaštite Parka, a u njoj se posebno štite pejzažno-ambijentalne i estetske vrijednosti. Naselja u okviru ove zone su funkcionalno povezana sa okolnim poljoprivrednim površinama i njihov razvoj će se odvijati u okviru već angažovanih površina, u stilu tradicionalne arhitekture sa upotrebom autohtonih materijala. Postojeće osnovne djelatnosti su zemljoradnja i stočarstvo, koje se moraju odvijati prema zahtjevima očuvanja i zaštite prirode od degradacije i transformacije agrarnog pejzaža. U ovoj zoni se predviđa turističko-ugostiteljska izgradnja, u objektima osnovnog i komplementarnog smještaja.

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definira viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definira aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizcije, procjenu financijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Lovćen sadrži 5 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
4. Saradnja s lokalnom zajednicom
5. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja malu viziju onog što se očekuje od pojedine oblasti plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.
Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih upravljačkih aktivnosti, čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja Plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, prikazana je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinam iu navedeni su ključni subjekti i saradnici realizacije za sprovođenje pojedinih djelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta definisana su 3 nivoa prioriteta aktivnosti upravljanja:

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi se trebale poduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost u realizaciji ovakve aktivnosti, ali za njihovo nesprovođenje mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informiranje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Nacionalni park Lovćen je primjer održivog upravljanja, prostor u kojem se prirodna i kulturna baština čuvaju s pažnjom i ponosom kao neraskidiva cjelina, sa lokalnom zajednicom koja je nosilac snažnog identiteta, uz promišljeni razvoj turizma kao put ka njihovom istinskom vrednovanju.

TEMATSKE OBLASTI

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: ***Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih i podzemnih ekosistema te ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani.***

3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi

Specifični cilj 1.1.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.

Specifični cilj 1.2.: Očuvani su prirodni karakteri šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Šumski ekosistemi predstavljaju jednu od najvažnijih prirodnih vrijednosti ovog zaštićenog područja. U pogledu prostorne zastupljenosti, šume pokrivaju najveći dio Parka i čine osnovu pejzažnog identiteta Lovćena. Izdanačke sastojine preovlađuju nad generativnim, sa smanjenom vrstnom raznovrsnošću i vidljivim posljedicama višedecenijske eksploatacije i negativnog ljudskog uticaja. U višim zonama i ekspozicijama prisutne su autohtone vrste poput bukve i munike, dok u nižim predjelima dominiraju kompleksi šikara i niskih šuma.
Prisustvo faune unutar šumskih ekosistema Lovćena potvrđuje ekološku vrijednost ovih prostora, ali i ukazuje na prostornu fragmentaciju staništa. Uočene su stabilne populacije karakterističnih vrsta kao što su srna, divlja svinja, lisica i zec, ali brojnost i distribucija zavise od stepena očuvanosti šumskih blokova i dostupnosti mirnih zona. Zbog gustine mreže puteva, izgrađene infrastrukture i visoke turističke aktivnosti, veliki dio šuma ne pruža stabilno jezgro pogodno za dugoročno zadržavanje jedinki vrsta osjetljivih na uznemiravanje. Uprkos tome, pojedini rezervati

kao što su Konjsko i područje munike oko Štirovnika i dalje služe kao važne lokacije za očuvanje faune i flore, i predstavljaju fokus buduće zaštite.

Strukturna raznolikost šuma u NP Lovćen varira od niskih šikara, degradiranih bukovih sastojina do reliktnih populacija munike i borovih kultura. Zastupljene su i antropogeno podignute kulture četinara koje pokazuju znakove propadanja i gubitka stabilnosti. Uprkos degradaciji, u dijelovima Parka prisutna je sukcesija autohtonih vrsta, što ukazuje na određeni potencijal za prirodnu obnovu. Međutim, zbog ograničenih regenerativnih kapaciteta, sukcesija je često spora i neusmjerena, pa može dovesti do dominacije invazivnih ili nepoželjnih biljnih zajednica.

Šumski ekosistemi Parka izloženi su kompleksnom i međusobno isprepletenom mrežom uticaja. Abiotički faktori se izdvajaju kao dominantni stresori – suše, plitka i siromašna zemljišta, požari, snjegolomi i vjetrolomi, naročito u zoni grebena. Najveći zabilježeni incident u skorijoj istoriji dogodio se 2017. godine kada je u požarima izgorjelo preko 1100 ha šumskih površina. Ovi požari su, osim što su uništili vegetaciju, izazvali erozivne procese, narušili strukturu tla i promijenili tokove sukcesije.

Biotički faktori trenutno nemaju dominantan uticaj na vitalnost čitavih sastojina, ali djeluju lokalno kroz pojavu štetnih insekata i gljiva. Prisustvo sekundarnih i tercijarnih parazita, kao što su *Fomes fomentarius* i *Nectria galligena*, registrovano je na više lokaliteta. Štete su posebno prisutne na izdanačkim bukovim stablima, koja su već izložena stresu. Iako trenutno pod kontrolom, postoji realna mogućnost da u uslovima pogoršanja klime, ovi organizmi pređu u primarne štetočine i dodatno pogoršaju stanje šuma.

Antropogeni uticaji su kontinuirani i višeslojni. Najčešće se javljaju kroz nenamjerne i namjerne sječe, turistički pritisak, gaženje regenerativnih površina i sakupljanje šumskih plodova. Zbog visokog broja posjetilaca i malog broja nadzornika, šume su često bez adekvatnog nadzora, naročito na obodima Parka. To direktno utiče na mogućnost regeneracije i stabilnosti staništa. Antropogeni uticaj na pojavu požara je posebno izražen. Iako je do sada većina požara nastajala izvan granica Parka, a potom, uslijed vjetra i drugih faktora, zahvatila njegovo područje, to ne umanjuje potrebu za uspostavljanjem što efikasnijih mjera zaštite od požara. Nadzor od požara je unapređen uspostavljanjem Sistema video nadzora sa telekomunikacione antene na Štirovniku, kojim se vrši osmatranje i javljanje u slučaju pojave požara u vidnom polju kamere, a što se procjenjuje na preko 60 % područja Parka.

Na osnovu ukupnog sagledavanja stanja šumskih ekosistema u NP Lovćen i identifikovanih pritisaka, neophodno je planirati određene upravljačke aktivnosti za očuvanje i unapređenje strukture, vitalnosti i ekološke stabilnosti šuma. Aktivnosti su usklađene sa uočenim problemima i usmjerene su na jačanje otpornosti šumskih ekosistema na abiotičke, biotičke i antropogene uticaje. Njihova realizacija doprinosi smanjenju rizika, očuvanju biodiverziteta, prevenciji degradacije i dugoročnom održivom upravljanju šumama Parka. Rješavanjem evidentnih problema, pored zaštite, doprinosi se i unapređenju stanja šuma i postizanje dugoročnih ciljeva i vizija.

Šumski lokaliteti u I zoni zaštite su lokacije od izuzetne važnosti za zaštitu prirodnosti ekosistema. Lokacije kao što su šume munike na obroncima Jezerskog vrha i Štirovnika, bukova šuma na lokaciji Konjsko i drugi šumski rezervati imaju izuzetnu vrijednost i potrebu za očuvanjem. Kontinuirani monitoring i praćenje bioloških i dendrometrijskih elemenata, predstavlja osnovnu djelatnost u cilju praćenja promjena, evidentiranja pritisaka, spontanog razvoja, bioloških promjena i svih drugih elemenata koje je neophodno evidentirati za potrebe zaštite i unapređenja

ovih lokaliteta. Praćenje i evidentiranje promjena na habitatima Natura 2000 je od izuzetne važnosti u cilju adekvatnog upravljanja ovim značajnim staništima.

Monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma neophodno je sprovesti u cilju kontinuiranog praćenja fiziološkog stanja, vitalnosti, prirasta i regenerativnog kapaciteta sastojina, što je posebno važno u ekosistemima sa izraženom degradacijom, smanjenom stabilnošću i povećanom osjetljivošću na spoljne uticaje. Ova mjera omogućava pravovremeno prepoznavanje negativnih promjena, pojave bolesti, stresova ili propadanja i predstavlja osnovu za donošenje blagovremenih i naučno utemeljenih intervencija.

Monitoring pritisaka na šumske ekosisteme, naročito onih uzrokovanih izgradnjom i funkcionisanjem dalekovoda 400 kV i dvije panoramske žičare, predstavlja neophodnu aktivnost monitoringa. Ova mjera obezbjeđuje precizno praćenje promjena u strukturi šumskih blokova, uticaja linijskih infrastrukturnih objekata na faunu i vegetaciju, kao i identifikovanje lokaliteta sa narušenim ekološkim funkcijama.

Upravljanje šumama u privatnoj svojini kroz primjenu godišnjeg Plana gazdovanja doprinosi usklađivanju svih aktivnosti na šumskim površinama sa ciljevima zaštite, čime se smanjuje rizik od neplanske sječe, degradacije vegetacije i narušavanja pejzažnih vrijednosti. Ovaj segment upravljanja je posebno važan zbog prostorne isprepletenosti privatnih i državnih površina i njihovog kumulativnog uticaja na cjelokupan ekosistem Parka. Shodno prostorno planskoj dokumentaciji i zakonskim odredbama, ograničeno korišćenje privatnih šuma je dozvoljeno u III zoni zaštite, dok se u II zonu odobrava sječa sanitarnog karaktera, a u I zoni se zabranjuje bilo kakva sječa.

Realizacija sanitarnih aktivnosti u šumama NP Lovćen predstavlja važnu mjeru u kontekstu ranjivosti sastojina, naročito u degradiranim bukovim i četinarskim kulturama, izuzev u prvoj zoni zaštite. Selektivno uklanjanje suvih, bolesnih ili oštećenih stabala doprinosi očuvanju zdravstvene stabilnosti sastojina, smanjenju rizika od širenja bolesti i štetočina i povećanju sigurnosti posjetilaca, naročito u zonama intenzivne posjećenosti. Poznato je da su lišćarske šume otpornije na biotičke faktore u odnosu na četinarske šume. Doznaku i uklanjanje stabala sanitarnog karaktera je neophodno redovno sprovoditi u cilju zaštite šuma od različitih pritisaka, održavanja higijene u šumi, unapređenja ambijentalno-estetske funkcije i drugih faktora neophodnih za sveobuhvatnu zaštitu i unapređenje šumskih ekosistema.

Unapređenje sistema preventivne zaštite šuma od požara jedna je od najznačajnijih aktivnosti u uslovima sve češćih dugotrajnih suša, velikih požara i povećanog turističkog pritiska. Jačanje preventivnih kapaciteta, infrastrukture i nadzora direktno utiče na smanjenje rizika od požara i predstavlja ključnu mjeru zaštite za očuvanje ekoloških i pejzažnih vrijednosti Parka. Pojava požara na području ovog parka je uobičajena pojava. U posljednjih 20 godina, najveći broj požara (preko 90 % požara), su započeli van granica Parka, a njihovim razvojem su prenijeti na područje Parka. Ova činjenica ukazuje neophodnost uključivanja više subjekata u preventivnu zaštitu šuma od požara na području NP Lovćen.

Izrada protokola za brzo djelovanje u slučaju pojave požarnih žarišta predstavlja strateški važan instrument upravljanja rizikom. Kada požar dostigne fazu nekontrolisane stihije u tom stadijumu je veoma teško organizovati i lokalizovati požar. Sprječavanje širenja požara je neophodno sprovesti u početnoj fazi kada je moguće djelovanje sa manje ljudskih resursa i manje sredstava. Ova mjera omogućava jasnu organizaciju postupanja, definisanje odgovornosti, bržu mobilizaciju resursa i efikasniju koordinaciju svih službi u slučaju izbijanja požara. Na taj način smanjuju se

posljedice požara, povećava bezbjednost posjetilaca i lokalnog stanovništva, te obezbjeđuje bolja zaštita najosjetljivijih šumskih područja.

Na osnovu do sada dostupnih literaturnih i terenskih podataka, ne može se dati dovoljno jasna procjena o stanju **faune gmizavaca** na prostoru Parka. Dosadašnja analiza distribucije vrsta urađena je korišćenjem literaturnih nalaza i terenskim obilascima različitih zona Parka, s posebnim naglaskom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste. Tokom 2024. godine sprovedena su terenska istraživanja na transektu duž trase dalekovoda 400 kV Lastva-Čevo i pokazala su relativno visoku raznovrsnost gmizavaca na ovom području. Uprkos korisnim saznanjima, dobijeni podaci su ograničenog obima i ne omogućavaju sveobuhvatnu procjenu stanja herpetofaune. Takođe, na području Jezera ispod Jezerskog vrha, koji predstavlja hereptološki rezervat, tokom 2025. godine uočene su brojne populacije guštera, kao i zmija neotrovnica.
U cilju dobijanja ukupne slike o stanju faune gmizavaca na području Parka, neophodno da se terenska istraživanja u narednom planskom periodu sprovode detaljnije i u kontinuitetu, te da se prošire na ostale djelove Parka. Takođe potrebno je sprovesti preventivne mjere zaštite i očuvanja ovih vrsta u vidu postavljanjem edukativnih i informativnih tabli o značaju i očuvanju faune gmizavaca na kritičnim saobraćajnicama.

Ukupno stanje **ornitofaune** Nacionalnog parka Lovćen ocjenjuje se kao stabilno, uz očuvane populacije ključnih vrsta i relativno dobar kvalitet staništa. Dominantni faktori pritiska su infrastrukturni zahvati i klimatske promjene.
Monitoring ornitofaune, sproveden u periodu 2023–2025. godine, pokazuje stabilnost populacija većine vrsta i potvrđuje kontinuitet prisustva značajnih vrsta grabljivica, među kojima se izdvajaju: zmijar *(Circaetus gallicus*), kobac (*Accipiter gentilis*), jastreb (*Accipiter nisus*), mišar (*Buteo buteo*), vjetruška (*Falco tinnunculus*) i suri orao *(Aquila chrysaetos)*. Trenutno se na prostoru Parka registruje 3–6 parova surlog orla *(Aquila chrysaetos*) i 20–25 parova jastreba *(Accipiter nisus)*, što potvrđuje visoku vrijednost područja za očuvanje grabljivica i planinskih ekosistema.
Monitoring grabljivica sprovodi se kontinuirano već više godina, kao dio redovnih programskih aktivnosti Javnog preduzeća. Ova aktivnost ima za cilj dugoročno praćenje stanja populacija i trendova kod najvažnijih vrsta. Poseban značaj ima stalno registrovan par surih orlova (*Aquila chrysaetos*) na prostoru Parka.
Tokom narednog perioda planirano je proširenje monitoringa na noćne grabljivice (*Strigiformes*), budući da su prethodne sezone evidentirani slučajevi stradanja velikih ušara (*Bubo bubo*), vrste od značaja na nivou EU, koja je redovno prisutna na prostoru Parka sa 20–25 registrovanih parova. Podaci Službe zaštite ukazuju da je mortalitet ove vrste najčešće povezan sa sudarima sa infrastrukturnim objektima i elektroenergetskim vodovima, te je proširenje monitoringa opravdano i neophodno radi procjene ugroženosti i definisanja mjera zaštite.
Istraživanja duž trase dalekovoda 400 kV Lastva – Čevo ukazala su na negativne uticaje infrastrukture na ornitofaunu, posebno na grabljivice koje koriste otvorene prostore kao lovišta. Evidentirani su slučajevi stradanja jedinki usljed sudara sa provodnicima dalekovoda, pri čemu su najugroženije vrste mišar (*Buteo buteo*) i kobac (*Accipiter gentilis*).
Radi očuvanja stabilnosti faune ptica od međunarodnog značaja, planira se:

- nastavak sistematskog i sezonskog monitoringa ornitofaune, sa posebnim fokusom na dnevne i noćne grabljivice;
- detaljna identifikacija kritičnih tačaka mortaliteta duž elektroenergetskih i infrastrukturnih koridora;
- primjena mjera ublažavanja negativnog uticaja (vizuelni markeri, izolacija i prilagođene konstrukcije stubova, ograničavanje radova u sezoni gniježđenja);
- očuvanje i obnova važnih staništa (planinski travnjaci, bukove šume, otvoreni kamenjari i litice pogodnih za gniježđenje grabljivica).

Na osnovu dosadašnjih istraživanja još uvijek nije moguće dati precizniju sliku o stanju **faune sisara** u NP Lovćen, pa je u narednom periodu neophodno intenzivirati ova istraživanja.
Kao najbrojnija i najraznovrsnija grupa sisara, fauna sitnih sisara je zbog svoje brojnosti, osjetljivosti na promjene u staništu i uloge u trofičkim lancima ključni bioindikator ekološke stabilnosti. Iako je fauna sitnih sisara Parka bogata, ona do sada nije bila predmet sistematskih i dugoročnih istraživanja. Postojeći podaci su fragmentisani i potiču uglavnom iz kratkotrajnih terenskih pregleda, na osnovu kojih se ne može izvršiti procjena stanja ove grupe organizama. Neophodno je istražiti sastav i ekologiju sitnih sisara kako bi se bolje razumjeli prirodni procesi i interakcije među vrstama.
Planirano je sprovođenje istraživanja faune slijepih miševa duž trase 400 kV dalekovoda Lastva – Čevo – Pljevlja, sa ciljem procjene uticaja infrastrukture na populacije i praćenja efekata ranije sprovedenih kompenzacionih mjera. Tokom prethodnih godina duž ove trase postavljene su kućice za slijepe miševe kao mjera ublažavanja mogućih negativnih uticaja na staništa, čime je omogućeno formiranje dodatnih skloništa u zonama gdje su prirodna staništa ograničena. U narednom planskom periodu nastaviće se monitoring slijepih miševa i praćenje korišćenja postavljenih kućica, uz primjenu akustičkih detektora i periodične kontrole terena. Dobijeni podaci omogućiće procjenu efikasnosti sprovedenih mjera, identifikaciju ključnih staništa i unapređenje zaštite faune slijepih miševa duž dalekovoda, uz doprinos razvoju održivih praksi upravljanja infrastrukturom u blizini Parka.
Dosadašnja istraživanja sisara na području Parka bila su uglavnom oportunističkog karaktera, zasnovana na bilježenju tragova aktivnosti (otisci, izmet, ostaci hrane i vizuelna opažanja). Nedostatak adekvatne opreme, prije svega kamera-zamki, ograničio je mogućnost sistematičnog praćenja prisustva i ponašanja vrsta. Kamera-zamke su nabavljene tek u kasnijoj fazi prethodnog planskog perioda, pa do sada nijesu bile korišćene u dovoljnoj mjeri da omoguće sveobuhvatne i pouzdane podatke o fauni sisara u Parku. U narednom planskom periodu planirano je sprovođenje sistematičnih istraživanja sisara primjenom kamera-zamki i vještačke inteligencije, čime će se po prvi put dobiti pouzdani i kvalitetni podaci o prisustvu, prostornoj distribuciji, gustini i prosječnoj brojnosti vrsta sisara na ovom području. Ovi rezultati predstavljaće važan korak ka boljem razumijevanju strukture i dinamike faune Parka, te ka definisanju mjera za njeno očuvanje.

3.1.2. PODTEMA: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka

Specifični cilj 1.3.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka.

Specifični cilj 1.4.: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani

U vegetaciji Lovćena, između zone bukovih šuma i zone šuma munike, razvija se vegetacijski pojas planinskih rudina, najraspostranjenije na padinama Štirovnika i Jezerskog vrha. Unutar pojasa bukovih šuma i pojasa munike razvijaju se mozaično sekundarna vegetacija pašnjačkih kamenjara i livada, kao i azonalna vegetacija pukotina krečnjačkih stijena i točila. Unutar navedenih tipova vegetacije, Jezero ispod Jezerskog vrha karakteriše specfičan tip vegetacije prelaznih tresava i visokih zeleni.
Tokom planskog perioda 2020–2025. godine, sprovedena su istraživanja sa ciljem kartiranja i procjene stanja Natura 2000 tipova staništa: *4090 - Endemične oromediteranske ježolike vrištine i 7140 - Prelazne tresave, 6430 - Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa. Popisane su dijagnostičke i prateće vrste i uspostavljen monitoring stanja populacija.
Stanišni tip 4090 – endemične oromediteranske ježolike vrištine, na istraživanim lokalitetima, južne padine Štirovnika, Paprati i Bućanele, odlikuje se dobrom reprezentativnošću i visokom pokrovnošću dijagnostičkih vrsta, što ukazuje na očuvano stanje ovog staništa. Posebnu florističku vrijednost dodatno potvrđuje prisustvo značajnog broja endemičnih i strogo zaštićenih biljnih vrsta. Na istraženim lokalitetima nisu zabilježeni direktni antropogeni pritisci niti drugi faktori koji bi mogli ugroziti stabilnost ovog stanišnog tipa na području parka.
Na lokalitetu Jezero, ispod Jezerskog vrha, evidentiran je stanišni tip 7140 – prelazne tresave, čiju vegetaciju dominantno čini *Menyanthes trifoliata*, sa pokrovnošću većom od 80%. Uz ovu vrstu, prisutne su i karakteristične prateće vrste: *Alisma plantago-aquatica*, *Potentilla aurea, Eleocharis palustris* i *Carex leporina*. Posebna vrijednost ovog lokaliteta ogleda se u činjenici da je riječ o prvom zabilježenom nalazištu ovog stanišnog tipa na oromediteranskim planinama Crne Gore, dok su slične zajednice do sada bile poznate isključivo u njenim sjevernim regionima.
Oko tresetnog staništa prisutan je stanišni tip 6430 – hidrofilne visoke zeleni od nizinskog do alpijskog pojasa, u kojem vrsta *Deschampsia caespitosa* formira monodominantnu zajednicu. Oba stanišna tipa na ovom lokalitetu prostorno su ograničena, ali se odlikuju dobrom reprezentativnošću.
Na ovom lokalitetu izražen je pritisak od prirodnog zarastanja, ubrzan klimatskim promjenama. Antropogeni pritisak, koji je ranije bio prisutan usled nelegalnog ispumpavanja vode saniran je uklanjanjem ilegalno postavljene pumpe. Iako trenutno nema direktnog ljudskog uticaja, prirodni faktori i dalje značajno utiču na stanje staništa. U narednom periodu planira se izrada akcionog plana kojim će se definisati mjere upravljanja ovog ekološki značajnog staništa.

Terenski rad sa ciljem inventarizacije rijetkih i zaštićenih biljnih taksona, obavljen je na širem području Parka (Bjeloši – Duge njive – Bućenela, Kruševica, Dolovi, Međuvršje – Veliki Bostur – Mali Bostur – Ivanova korita, Ljubin potok, Bižaljevac, Kuk, Jezero ispod Jezerskog vrha), unutar različitih stanišnih tipova (dominantno na 62A0 - Istocni submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*), 4090 - Endemične oromediteranske ježolike vrištine, 8210 - Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom, ređe 6520 - Planinske livade košanice, 6510

-Nizijske livade košanice (*Alopecurus pratensis, Sanguisorba officinalis*), 91K0 - Ilirske bukove šume *(Aremonio-Fagion*), kao i 7140 - Prelazne tresave i 6430 - Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa). Rezultati inventarizacije su slijedeći:

- Inventarisano je 148 biljnih taksona, od kojih 59 taksona ima jedan ili više nivoa nacionalne i/ili međunarodne zaštite.
- Zabilježeno je prisustvo 14 endema Balkanskog poluostrva i 5 subendema, 21 vrsta koja kao rijetka i/ili ugrožena ima nacionalni status zaštite (Sl. list RCG 76/06), dok 19 vrsta imaja neki od međunarodnih nivoa zaštite (na HD - 2, BC - 2, CITES - 15).
- Popisane endemske vrste, uglavnom imaju šire područje rasprostranjenja (*Sesleria robusta* subsp. *robusta*, *Viburnum maculatum, Edrianthus tenuifolius, Tanacetum cinerarifolium, Fritillaria messanensis* subsp*. gracilis, Scilla lacusicii, Teucrium arduinii*), dok neke poput *Malcolmia orsiniana* subsp. *angulifolia*, bilježimo samo na jednom lokalitetu unutar istraživanog područja, vrlo lijepe i brojne populacije u vegetaciji stijena. Nijedna od popisanih endemskih i subendemskih vrsta ne zahtijeva poseban režim zaštite.
- *Genista sericea i Globularia meridionalis* – su subendemi koji grade habitat 62A0, te imaju široko rasprostranjene unutar NP, dok je subendem *Astragalus angustifolius* manje zastupljen unutar istog habitata.
- Na listi zakonom zaštičenih taksona nalaze se endemske i subendemske vrste (*Viburnum maculatum, Fritillaria messanensis* subsp. *gracilis, Scilla lacusicii i Astragalus angustifolius*) i rijetki taksoni *Gladiolus palustris, Tulipa sylvestris* subsp. *sylvestris,* koje na području parka imaju široko rasprostranjenje i nijesu ugrožene. Zaštićene su i sve vrste orhideja koje su ujedno i na CITES listi. Od popisanih zaštićenih vrsta, *Menyanthes trifoliata* je pod pritiskom gubitka staništa 7140 - Prelazne tresave, usled prirodnog procesa zarastanja.
- Od vrsta koje su na CITES listi popisano je 15 orhideja, od kojih je *Anacamptis pyramidalis* i na listama HD i BC. Inventarisane vrste nastanjuju različite habitate, unutar istraživanog područja. Nijesu pod pritiskom sakupljanja.
- Zabilježeni taksoni na Habtat direktivi: *Anacamptis pyramidalis* i *Gladiolus palustris* i na Bernskoj konvenciji: *Narcissus poeticus* subsp. *radiiflorus,* neugrožene su na području istraživanja.
- Od evidentiranih taksona, sa najviše nivoa zaštite izdvojili su se vrste koje uz nacionalni imaju i međunarodni status zaštite: *Anacamptis pyramidalis* (HD An. II i IV, BC An. I, CITES An. II), *Gladiolus palustris* (HD An. II i IV), *Narcissus poeticus* subsp. *radiiflorus* (BC An. I). Na području istraživanja, bilježimo ih uglavnom unutar stanišnih tipova 62A0 i 6520, unutar kojih imaju brojne populacije. Međutim, staništa su im fragmentisana (naročito padina na području Boćanela) usled brojnih požara, kao i izgradnjom pristupnih puteva i stubnih mjesta 400kV dalekovoda.

Na osnovu sagledanog stanja i evidentiranih pritisaka u narednom planskom periodu planiraju se istraživanja pašnjačkih kamenjara, travnjaka i azonalnih tipova vegetacije na području Velikog i Malog Konjskog i na padinama Štirovnika i Jezerskog vrha u vegetacijskoj zoni bora munike. Planirana istraživanja obuhvatiće i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, uz unos dobijenih podataka u bazu podataka NP Lovćen, njihovo prostorno mapiranje i dalju analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.

U budućem planskom periodu sem inventarizacije biljnih taksona, akcenat je dat na istraživanju stanja populacije lokalnog endema i nacionalno zaštićene vrste *Edraianthus wettsteinii* subsp. *lovćenicus* s ciljem praćenja dinamike populacije, identifikacije potencijalnih prijetnji i definisanja mjera zaštite u skladu sa stanjem staništa.
Požari, najčešće uzrokovani ljudskom nepažnjom, značajno ugrožavaju staništa i distribuciju vrsta šireg područja. Na opožarenim šumskim staništima zapaženo je ~~se~~ značajno širenje autohtonih vrsta, prije svega bujadi (*Pteridium aquilinum*) na zapuštenim travnim staništima i kiprovine (*Epilobium angustifolium*) i vrbe iva (*Salix caprea*). One su indikatori i pionirske vrste u obrastanju narušenih prirodnih staništa.
Izgradnjom trase 400 kV dalekovoda Lastva – Čevo, odnosno probijanjem pristupnih puteva i oko stubnih mjesta, izvršena je fragmentacija staništa, dominantno u habitatima 62A0 i 91K0. Na pristupnim putevima i neposredno uz njih, kao i oko stubnih mjesta bilježimo širenje ruderalnih i prisustvo invazivnih vrsta (uglavnom *Erigeron annuus*). Nije zabilježen njihov ulazak u okolna prirodna staništa. Neophodno je redovno održavanje pristupnih puteva uz mehaničko uklanjanje prisutnih invazivnih vrsta.
Upotreba kvadova van označenih staza ozbiljno oštećuje vegetaciju na pašnjačkim kamenjarima i travnjacima. Zato je potrebno strože kontrolisati njihovu vožnju na području Parka.
Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe prisutno je na području parka, ali ne postoje pouzdani podaci o intenzitetu sakupljanja, količinama i prostornoj rasprostranjenosti ovih aktivnosti. Nedostatak informacija onemogućava adekvatnu procjenu dugoročnog uticaja na njihove populacije ~~vrsta~~ i staništa. Staništa pod potencijalnim pritiskom ilegalnog ubiranja divlje flore u komercijalne svrhe biće predmet stalnog nadzora Službe zaštite. Svi podaci o zatečenom stanju biće prikupljani putem specijalizovane aplikacije i redovno dostavljani stručnoj službi JPNPCG radi daljih analiza.

Fauna **beskičmenjaka** na području Parka je nedovoljno istražena. Do sada nijesu sprovedena sistematska naučna istraživanja, već su dostupne samo pojedinačne publikacije koje se odnose na pojedine vrste, rodove ili familije. Postojeći literaturni podaci potvrđuju prisustvo određenog broja vrsta, ali nedostaju podaci o njihovoj prostornoj i vremenskoj distribuciji, što značajno ograničava mogućnost cjelovitog sagledavanja stanja ove faune.
Zarastanje pašnjaka i livada, uzrokovano napuštanjem tradicionalnog katunskog stočarstva, negativno utiče na populacije dnevnih leptira i drugih insekata koji su vezani za otvorene travnate ekosisteme. Dodatno, kaptiranje i gubitak potoka, nestanak tresetnih staništa, sukcesija vegetacije, imaju nepovoljan uticaj na populacije puževa, vilinih konjica, dvokrilaca, vodenih stjenica i tvrdokrilaca.
Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) posebno je prepoznata kao indikatorska grupa i od izuzetnog značaja za dalja istraživanja, budući da su ovi organizmi vrlo osjetljivi na promjene ekoloških faktora, naročito onih uzrokovanih antropogenim djelovanjem i klimatskim promjenama. Dosadašnja istraživanja zasnivala su se na literaturnim podacima dopunjenim terenskim nalazima, a posebna pažnja posvećena je vrstama zaštićenim zakonom i vrstama od značaja za mrežu Natura 2000.
Prema sakupljenim literaturnim podacima, kao i na osnovu sprovedenih terenskih istraživanja u prethodnom periodu, na prostoru NP Lovćen registrovano je 97 vrsta dnevnih leptira, od ukupno 192 u Crnoj Gori, što je 50,5%. Međutim, dobijena lista ne može se smatrati konačnom, te je

neophodno nastaviti sa sistematskim istraživanjima i monitoringom u narednom planskom periodu, kako bi se obezbijedila pouzdana baza podataka za upravljanje i zaštitu ove grupe beskičmenjaka.

Prethodne tri godine vršena su terenska istraživanja u cilju inventarizacije, određivanja distribucije **faune vodozemaca** sa posebnim osvrtom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste, a dobijena lista batrahofaune ne može se smatrati konačnom, pa je potrebno nastaviti istraživanja i u narednom periodu, s obzirom na značaj ove grupe organizama i potrebu za njihovim očuvanjem. Tokom 2025. godine uočeno je prisustvo šumske žabe (*Rana dalmatina*) u bukovoj šumi kod Jezera ispod Jezerskog vrha. Tokom ovih istraživanja konstatovan je veliki broj uginulih jedinki smeđe krastave žabe (*Bufo bufo*) uslijed smanjenja nivoa vode kod Jezera ispod Jezerskog vrha. Ova pojava je direktna posljedica smanjenog broja sniježnih dana i izostanka sniježnog pokrivača, kao i naglog naglog otopljenja u aprilu mjesecu. Terenske aktivnosti tokom 2025. godine potvrdile su prisustvo desetak jedinki planinskog mrmoljka (*Ichthyosaura alpestris*) u ublu na Bižaljevcu.

Lovćen predstavlja dio međunarodno priznatog Važnog područja za **ptice** (Important Bird Area – IBA Lovćen i Paštrovići), površine oko 31.200 ha, koje se izdvaja po izuzetnom bogatstvu ornitofaune i prisustvu vrsta od evropskog i globalnog značaja. Među njima se ističu: *Streptopelia turtur, Alectoris graeca, Accipiter breviceps, Aquila chrysaetos, Bubo bubo, Circaetus gallicus, Dendrocopos syriacus* i *Emberiza hortulana*. Ove vrste nastanuju raznovrsna staništa – od submediteranskih travnjaka i kamenjara, preko planinskih rudina i šumskih rubova, do visokoplaninskih predjela koji pružaju optimalne uslove za gniježđenje, ishranu i migraciju.
Poseban značaj ima jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), vrsta koja je prema Direktivi o pticama EU i nacionalnim propisima svrstana među prioritetne vrste za zaštitu i praćenje. Na području Lovćena ova vrsta naseljava suve travnjake, kamenjare i otvorene planinske padine sa rijetkom vegetacijom, koje predstavljaju tipična staništa od značaja za evropsku mrežu Natura 2000. Terenskim radom na realizaciji Nacrta Studije revizije zaštite NP Lovćen, ustanovljeno je da populacija trenutno broji 300-400 parova. Njeno prisustvo ukazuje na očuvanost tradicionalnog pejzaža i stabilnost ekoloških procesa u planinskom pojasu.
S obzirom na to da su populacije jarebice kamenjarke u većem dijelu Evrope u opadanju uslijed gubitka staništa, sukcesije, prekomjernog uznemiravanja i klimatskih promjena, sprovođenje ciljanog monitoringa ove vrste u NP Lovćen nastaviće se i u narednom planskom periodu. Time će se:

- pratiti trendovi brojnosti i reproduktivnog uspjeha;
- doprinijeti boljoj procjeni očuvanosti planinskih travnjaka i kamenjara kao prioritetnih Natura 2000 staništa;
- pružiti osnova za izradu mjera upravljanja u cilju očuvanja populacija i poboljšanja staništa;
- ispuniti međunarodnih obaveza Crne Gore u okviru Bernske konvencije i pripreme za integraciju u Natura 2000 mrežu Evropske unije.

Vrtna strnadica (*Emberiza hortulana*), sa 20-30 parova na prostoru Parka, naseljava otvorene livade, travnjake i suve kamenjare. Sukcesija vegetacije i promjene u korišćenju zemljišta, mogu uticati na brojnost gnijezdećih parova. Brojnost grlice (*Streptopelia turtur*) procjenjuje se na 39–

78 parova. Nastanjuje mozaik listopadnih šuma, šikara i otvorenih poljoprivrednih površina. Brojnost seoskog djetlića (*Dendrocopos syriacus*) procjenjuje se na 20–50 parova. U NP Lovćen nastanjuje lišćarske i mješovite šume, ali i mozaik poljoprivrednog pejzaža sa prisustvom starog drveća. Na Lovćenu populacija pokazuje stabilnost i prilagođenost različitim staništima. U narednom planskom periodu predviđene su aktivnosti na daljem praćenju stanja populacija ovih vrsta.

3.1.3. PODTEMA: Podzemni ekosistemi

Specifični cilj 1.5.: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.
Specifični cilj 1.6.: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Područje Nacionalnog parka Lovćen odlikuje se složenom geološkom građom i izraženim karstnim reljefom, koji je oblikovan brojnim jamama, pećinama i okapinama. Ove podzemne formacije predstavljaju značajne mikrohabitate za zaštićene i rijetke vrste, posebno za faunu slijepih miševa i podzemne beskičmenjake, čije je istraživanje i očuvanje od posebnog značaja za očuvanje ukupnog biodiverziteta Parka.
Dosadašnja speleološka istraživanja na području Parka uglavnom su se zasnivala na sporadičnim evidencijama i terenskim aktivnostima. Iako je do sada evidentiran određen broj podzemnih objekata, lista poznatih pećina i jama se i dalje dopunjava. Još uvijek nijesu izrađene sistematizovane speleološke karte i nacrti, koje bi omogućile detaljniji uvid u prostornu distribuciju i karakteristike podzemnih formacija. Izrada ovakvih nacrta je od suštinskog značaja za uspostavljanje dugoročnog monitoringa, planiranje istraživanja i definisanje zona zaštite. Precizno mapiranje doprinosi boljem razumijevanju strukture podzemnog svijeta i omogućava praćenje promjena koje mogu nastati usljed prirodnih procesa ili antropogenih uticaja.
Istraživanja podzemne faune beskičmenjaka na području Parka do sada nijesu bila sprovođena u kontinuitetu niti sistematično, te ne postoje cjeloviti i sistematizovani podaci o vrstama koje naseljavaju ove specifične ekosisteme. Pokretanje ovih istraživanja od ključnog je značaja za identifikaciju endemičnih, reliktnih i potencijalno ugroženih vrsta, kao i za razumijevanje ekoloških procesa koji se odvijaju u podzemnim staništima. Prikupljeni podaci omogućiće formiranje prve sveobuhvatne baze o podzemnoj fauni Parka, što će poslužiti kao osnova za uspostavljanje sistema redovnog monitoringa i planiranje mjera zaštite u skladu sa stanjem populacija i stepenom ugroženosti.
U prethodnom periodu sprovedena su istraživanja **faune slijepih miševa** na području Parka, pri čemu je obuhvaćen samo mali dio podzemnih objekata (uglavnom pećine) dok je veći fokus bio na okolnim šumskim i stjenovitim staništima. Speleološki objekti predstavljaju ključna staništa za razmnožavanje, hibernaciju i formiranje kolonija slijepih miševa. Imajući u vidu važnost ovih staništa, planirano je da se naredni ciklus monitoringa fokusira na sezonsko praćenje aktivnosti slijepih miševa u podzemnim objektima. Ovakav pristup omogućava bolje razumijevanje dinamike populacija tokom različitih faza životnog ciklusa, identifikaciju prijetnji i promjena u korišćenju staništa, čime se stvaraju osnove za unapređenje zaštite ove važne grupe sisara u okviru Parka.

U narednom periodu planirana je izrada Akcionog plana za očuvanje podzemnih ekosistema Nacionalnog parka Lovćen, koji će predstavljati prvi strateški dokument ove vrste za područje Parka. Akcioni plan biće zasnovan na podacima i analizi prikupljenih podataka koji se odnose na izradu speleoloških nacrta, istraživanje podzemne beskičmenjačke faune i sezonski monitoring slijepih miševa. Ovaj dokument imaće za cilj da definiše prioritetne podzemne objekte prema njihovom ekološkom značaju, stepenu istraženosti i osjetljivosti na spoljašnje uticaje. Na osnovu dobijenih rezultata biće određeni prioriteti zaštite i istraživanja, uz predlog mjera za očuvanje i održivo upravljanje podzemnim staništima. Izrada Akcionog plana omogućiće uspostavljanje sistematičnog pristupa zaštiti podzemnih ekosistema, kroz jasno definisane ciljeve, aktivnosti i odgovornosti. Plan će takođe poslužiti kao osnova za dugoročni monitoring, praćenje promjena u populacijama i staništima, te za jačanje stručnih kapaciteta i međuinstitucionalne saradnje u oblasti zaštite biodiverziteta podzemnih objekata na području Parka.

3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene

Specifični cilj 1.7.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Klimatske promjene predstavljaju jedan od najznačajnijih faktora koji u dugom vremenskom periodu utiču na stabilnost, strukturu i funkcionalnost šumskih ekosistema. Zbog specifične orografske konfiguracije, jake izloženosti uticajima sa primorja, ali i prirodne fragmentisanosti šumskih ekosistema, prostor Parka pokazuje visok nivo osjetljivosti na promjene u temperaturnom i padavinskom režimu, kao i na sve učestalije ekstremne meteorološke događaje. Analize regionalnih trendova ukazuju na stalni porast srednjih godišnjih temperatura, povećanje ljetnjih maksimalnih vrijednosti, produženje vegetacionog perioda i povećanje ranih i kasnim mrazeva i ujedno smanjenje broja mraznih dana, što direktno utiče na fiziološke procese drveća, vodni bilans i ukupnu vitalnost šuma. Paralelno sa tim, ukupan godišnji nivo padavina ostaje relativno visok, ali je njihova raspodjela sve nepravilnija, sa naglašenim sezonskim pomjeranjem i dugim periodima ljetnje suše, koji dodatno smanjuju dostupnost vlage u vegetacionom periodu i utiču na regeneraciju šuma i preživljavanje mladih biljaka.
Učestalije olujne epizode prouzrokuju vjetroizvale i lokalna oštećenja, dok kratkotrajni intenzivni pljuskovi izazivaju površinsko spiranje i erozione procese, posebno na strmim ekspozicijama. Rani proljećni i pozni jesenji mrazevi negativno utiču na mlade izdanke, ometajući prirodno obnavljanje šuma, dok topli zimski periodi pogoduju preživljavanju i širenju populacija biotičkih štetočina, čija se aktivnost intenzivira u godinama sa izraženim sušnim periodima.
Različiti tipovi šumskih zajednica na Lovćenu pokazuju varijabilnu osjetljivost na klimatske promjene. Bukove šume, posebno na južnim i jugozapadnim ekspozicijama, sve češće pokazuju znake fiziološkog stresa, smanjen prirast, sušenje vrhova krošnje i povećanu ranjivost na sekundarne štetočine. Evidentno je da je tokom 1985., 1996. i 2012. godine došlo do potpunog gubitka lišća tokom juna mjeseca zbog pojave kasnih mrazeva. Kasni mrazevi su tokom maja mjeseca potpuno zamrzli asimilacione organe i oni su u najvećoj mjeri otpali, te je tokom ljeta došlo do obnavljanja i ponovnog rasta lišća. Ovo je izuzetno jako uticalo na iscrpljivanje stabala bukve, što je rezultiralo pojavom suhovrhosti u narednim vegetacionim periodima. Crni bor, kao

dominantna vrsta u zonama sa plitkim zemljištima, naročito je izložen sušama i visokim temperaturama, što se manifestuje kroz sušenje pojedinačnih stabala, te kroz povećanu osjetljivost na požare. Mješovite šume bukve, javora, graba i drugih vrsta, kao i degradirane površine i šikare na južnim padinama, predstavljaju najosjetljivije cjeline, jer smanjena dostupnost vlage i jačanje erozionih procesa dovode do usporene regeneracije i tendencije daljeg propadanja staništa.

Poseban aspekt rizika odnosi se na požare, čija se učestalost i intenzitet povećavaju u uslovima produženih ljetnih suša i visokih temperatura. S obzirom na prirodnu predispoziciju Lovćena za požare, klimatske promjene doprinose produženju perioda zapaljivosti, smanjenju vlažnosti gorivog materijala i povećanju rizika od pojave požara tokom gotovo cijele godine, uključujući i period izvan ljetne sezone. U crnoborovim šumama posljedice požara su dugoročne i ozbiljne, jer se regeneracija odvija otežano, a struktura sastojina se mijenja na decenijskom nivou.

Može se zaključiti da je Nacionalni park Lovćen značajno izložen uticaju klimatskih promjena, pri čemu je ranjivost šumskih ekosistema umjerena do visoka, zavisno od tipa staništa, strukture sastojina i ekoloških ograničenja. Najveći rizici vezani su za sušne periode, povećanje intenziteta ekstremnih događaja, promjene u fenologiji vrsta i porast učestalosti šumskih požara. U scenariju nastavka postojećih trendova očekuje se dalje slabljenje vitalnosti bukovih i borovih šuma, što može dovesti do dugoročnih promjena u strukturi i funkcionisanju šumskih ekosistema, kao i do povećanog pritiska na upravljačke mjere usmjerene ka adaptaciji, očuvanju i unapređenju stabilnosti ovih ekosistema.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezentovani.

Specifični cilj 2.1 Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana

Kulturno-istorijsko nasljeđe i antropogeni pejzaž Nacionalnog parka Lovćen odlikuju se brojnim materijalnim i nematerijalnim vrijednostima koje svjedoče o tradicionalnim načinima života i istorijskim procesima oblikovanja prostora. Na području parka sačuvani su brojni objekti narodnog graditeljstva, formirani između XV i XIX vijeka, od kojih mnogi bilježe različite stepene oštećenja usljed djelovanja prirodnih i antropogenih faktora. U prethodnom planskom periodu sprovedena su istraživanja i dokumentovanje graditeljskog nasljeđa, sa posebnim osvrtom na guvna, otvorene i svoltane uble, kao i kaptirane izvore na području Njeguša. Evidentirani objekti su, u najvećoj mjeri, očuvani u izvornom obliku, iako je kod pojedinih potrebna konsolidacija urušenih zidnih partija. Utvrđen je visok stepen očuvanosti njihove graditeljske, etnografske, istorijske i ambijentalne vrijednosti.

U oblasti nematerijalnog kulturnog nasljeđa, aktivnosti su bile usmjerene na identifikaciju i dokumentovanje tradicionalnih praksi i znanja koja su i dalje prisutna u lokalnoj zajednici. Poseban značaj ima očuvanje tradicionalne gastronomije, naročito proizvodnje njeguškog sira i pršuta, kao i pripreme medovine, gdje su identifikovani nosioci i prenosnici znanja. Kulturne manifestacije poput „Dana koprive“ doprinose popularizaciji nematerijalne baštine kroz

edukativne sadržaje, posebno među mlađom populacijom, dok su učešće Javnog preduzeća u konferencijama i manifestacijama poput „Dana evropske baštine“ dodatno istakli značaj NP Lovćen kao prostora očuvanja i interpretacije kulturnih vrijednosti. U okviru događaja „Prošlost posmatra sadašnjost – Putokazi“, fokus je bio na valorizaciji trase starog pješačkog puta Kotor–Njeguši–Cetinje, kao simbola istorijske povezanosti i kulturnog kontinuiteta prostora.

Depopulacija i napuštanje tradicionalnog načina života predstavljaju jedan od ključnih izazova za očuvanje kulturnog pejzaža. Većina sela u granicama parka ima sezonski karakter boravka, dok su brojni objekti napušteni ili u fazi propadanja. Uprkos tome, u pojedinim naseljima i katunima sačuvani su autentični primjeri tradicionalne gradnje, koji predstavljaju osnov za njihovu konzervaciju i buduću interpretaciju. Negativne promjene u pejzažu najčešće su rezultat neprimjerene novogradnje i rekonstrukcija objekata koje odstupaju od tradicionalnog arhitektonskog izraza, što zahtijeva dodatne mjere usmjerene na kontrolu i očuvanje ambijentalnih vrijednosti.

Povećani turistički pritisci, naročito nakon izgradnje žičare Kotor–Lovćen, doveli su do većeg opterećenja prostora, intenzivnijeg saobraćaja i promjene u ambijentalnom doživljaju. Iako ovi sadržaji doprinose razvoju turizma, istovremeno nose rizike po očuvanje kulturnog pejzaža i tradicionalnog identiteta prostora, te je neophodno uspostaviti ravnotežu između turističkog razvoja i zaštite kulturno-istorijskih vrijednosti.

Napuštanje tradicionalnih poljoprivrednih i stočarskih praksi dovelo je do promjene pejzažne strukture i narušavanja ravnoteže između čovjeka i prirode. Ipak, očuvani elementi kulturnog pejzaža – katuni, guvna, suvozidine, i stari stambeni objekti – predstavljaju potencijal za uspostavljanje održivog odnosa kulturnih i prirodnih vrijednosti. Ovi prostorni elementi imaju ulogu u očuvanju staništa i pejzaža uslovima tradicionalnog korišćenja zemljišta, te njihova revitalizacija kroz održivo stočarstvo, upotrebu lokalnih materijala i rekonstrukciju objekata u skladu s izvornom arhitekturom može doprinijeti i zaštiti i očuvanju autohtonih pejzaža i staništa.

Kulturno-istorijsko nasljeđe i antropogeni pejzaž Lovćena predstavljaju temelj identiteta ovog prostora, ali i resurs za održivi razvoj i interpretaciju u okviru sistema nacionalnih parkova. JP Nacionalni parkovi Crne Gore, kroz dalju dokumentaciju, sanaciju i valorizaciju kulturnih dobara, ima ključnu ulogu u njihovom očuvanju, popularizaciji i integraciji u savremene modele održivog upravljanja i turizma zasnovanog na autentičnim vrijednostima.

3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

3.3.1. Edukacija i interpretacija

Specifični cilj 3.1. Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti NP Lovćen razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.

Nacionalni park Lovćen posjeduje visok potencijal za sprovođenje edukativnih i interpretativnih aktivnosti, zahvaljujući bogatstvu prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti, kao i postojanju zainteresovanih ciljnih grupa djece, mladih, lokalnog stanovništva i posjetilaca.
Centar za posjetioce na Ivanovim koritima ima centralnu ulogu u edukaciji, ali njegovi ograničeni prostorni i funkcionalni kapaciteti do sada nisu omogućavali organizovanje sadržajno bogatih i pristupačnih programa. Planirana adaptacija kroz projekat PA.CON II obuhvata modernizaciju izložbene postavke, proširenje prostora i unapređenje pristupačnosti, čime će se unaprijediti uslovi za realizaciju edukativnih i interpretativnih aktivnosti.
Na prostoru Parka razvijene su edukativno-rekreativne staze, među kojima se posebno izdvaja „Staza vuka“, prilagođena djeci i školskim grupama, sa interaktivnim edukativnim elementima. Redovno održavanje i dalji razvoj ovakvih staza predstavlja važan uslov za kvalitetnu edukaciju u prirodnom ambijentu[1]. U skladu sa interesovanjima posjetilaca i edukativnim potencijalima područja, planirano je uspostavljanje dodatnih tematskih staza, uključujući stazu „Legende i priče sa Lovćena“, floristička stazu „Koviljka Tomić - Stanković“.
Edukativne aktivnosti sprovode se tokom cijele godine u saradnji sa obrazovnim institucijama, kako u prostoru Parka, tako i van njega, kroz školske radionice, terenske časove i obilježavanje ekoloških datuma. Saradnja sa lokalnim zajednicama, obrazovnim ustanovama i ustanovama socijalne zaštite od posebnog je značaja i planira se njeno dalje jačanje.
Interpretativni potencijal Parka prepoznat je i kroz postojeće staze, za koje su razvijeni programi interpretacije usmjereni ka različitim ciljnim grupama. Razvijeni su i edukativni materijali za djecu, kao i online sadržaji, uz planirano dalje unapređenje dostupnosti informacija. U narednom periodu planira se nastavak razvoja interpretativnih programa, profesionalizacija vođenja kroz licencirane vodiče i prilagođavanje sadržaja osobama sa invaliditetom, gdje god je to tehnički moguće.

3.3.2 Infrastruktura i ponuda u funkciji posjetilaca

Specifični cilj 3.2: Poboljšana posjetiteljska infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.

Nacionalni park Lovćen raspolaže osnovnom infrastrukturom za posjetioce, koja uključuje Centar za posjetioce sa suvenirnicom na Ivanovim koritima, pješačke i planinarske staze, vidikovce, ugostiteljske objekte i odmorišta. Iako ova infrastruktura omogućava osnovno snalaženje i boravak posjetilaca, evidentna je potreba za njenim unapređenjem u cilju poboljšanja kvaliteta doživljaja, prostornog usmjeravanja posjetilaca i očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.

Centar za posjetioce ima ograničene prostorne i funkcionalne kapacitete, te ne zadovoljava savremene potrebe za informisanjem i edukacijom posjetilaca. Zbog nedostatka adekvatnog prostora, do sada nije bilo moguće organizovati kvalitetne edukativne sadržaje unutar objekta. Prepoznata je potreba za unapređenjem, te je kroz realizaciju projekta PA.CON II planirana

[1] Navedeno je planirano kroz aktivnosti vezane uz posjetiteljsku infrastrukturu.

adaptacija Centra za posjetioce, sa ciljem proširenja prostora, modernizacije izložbene postavke i njenog prilagođavanja osobama sa invaliditetom[2].
U toku 2025. godine Javnom preduzeću za nacionalne parkove Crne Gore data je saglasnost za privremeno upravljanje Planinarskim domom Ivanova korita. Objekat se trenutno nalazi u veoma lošem stanju i nije u funkciji, ali je njegova potencijalna vrijednost prepoznata u Prostornom planu posebne namjene NP Lovćen – detaljna razrada lokaliteta Ivanova korita, kojim je objekat prepoznat kao muzej, centar za posjetioce i biblioteka. U narednom periodu planirano je kandidovanje adaptacije doma kroz međunarodne projekte, čime bi se dodatno unaprijedili kapaciteti za edukaciju i interpretaciju u zoni Parka, uz očuvanje kulturno-istorijskih elemenata objekta i revitalizaciju prostora.

Na području Ivanovih korita nalazi se pet četvorokrevetnih bungalova koji se trenutno ne koriste i nalaze se u lošem stanju i zahtijevaju adaptaciju. Prepoznata je potreba za njihovim stavljanjem u funkciju, te su kandidovani za adaptaciju kroz projekat I-TOUR u toku 2025. godine.

Kada je riječ o vidikovcima, u narednom planskom periodu, kroz realizaciju projekta PA.CON II, planira se rekonstrukcija vidikovca Kraljevo počivalo. Na području Parka nalazi se veći broj neuređenih vidikovaca. Njihovo uređenje i stavljanje u funkciju posjetilaca biće razmotreno i planski regulisano tokom narednog planskog perioda.
Mobilijar u Parku obuhvata informativne table, znakove posebne namjene, nadstrešnice, stolove, klupe i dječije igralište. Redovno održavanje mobilijara je neophodno radi očuvanja funkcionalnosti, bezbjednosti i vizuelnog identiteta prostora.

Na putnim pravcima ka Parku i na njegovim ulazima trenutno ne postoje glavne i najavne table koje bi jasno informisale i usmjeravale posjetioce. U narednom planskom periodu planirano je postavljanje šest najavnih, pet glavnih i jedna informativnih tabli ka/i u Parku koje će usmjeravati posjetioce sa saobraćajnih puteva na glavne ulaze u Park.

Na području Parka postoji mreža planinsko-pješačkih i edukativnih staza različite dužine i zahtjevnosti. Posebno se ističu: Kružna tura Ivanova korita – Jezerski vrh (Mauzolej), Edukativna staza „Staza vuka", Staza za boso hodanje (140 m, uz Centar za posjetioce), Tematska staza „Kraljevskim stazama" (Ivanova korita – Majstori – Stanjevići – Poborska sela). Tokom proteklog perioda obnovljena je vertikalna signalizacija i mobilijar na edukativnim stazama, obnovljene su edukativne table, postavljanje novih informativnih sadržaja, kao i unapređenje „Staze vuka". Na njoj je izrađen plan signalizacije, GPS trek i Karton o stanju staze, dok su postavljeni novi smjerokazi, piktogrami i informativne table. Za Njegoševu stazu postavljena je nova vertikalna signalizacija (smjerokazi, piktogrami, table posebne namjene), urađena je zamjena folija i popravka postojećih elemenata, te sanirano stepenište na vodoizvorištu Jama. Za stazu Ivanova korita – Stanjevići izrađeni su Elaborat, GPS trek, plan signalizacije, mapa trase, markiranje staze, dok će se postavljanje vertikalne signalizacije izvršiti u narednom periodu. Uređenje staza obuhvatilo je sveobuhvatnu analizu i planiranje – izrađeni su kartoni staza, ažurirani podaci na

[2] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

signalizacijama i sprovedene administrativne procedure, kako bi se osigurala standardizacija i očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti.

Bicikla za iznajmljivanje zahtjevaju redovan servis, zamjenu dotrajalih dijelova i prateće biciklističke opreme. U narednom planskom periodu potrebno je dodatno promovisati ovaj vid "outdoor" aktivnosti kao važan segment aktivnog turizma.
Staza za boso hodanje, koja obuhvata više poligona ispunjenih prirodnim materijalima (šišarkama, mahovinom, korom drveta, oblicama, šljunkom, piljevinom i sl.), zahtijeva redovno sezonsko uređenje, uključujući zamjenu i dopunu materijala svake godine.
"Šuma za čitanje" predstavlja inovativan koncept povezivanja prirode i kulture, ali zahtijeva dodatna ulaganja u mobilijar (platnene ležajke, drevene kutije za knjige, i obnovu knjiga).

U narednom periodu planirana je i izgradnja dječijeg igrališta na Ivanovim koritima.

U cilju obogaćivanje turističke ponude parka u narednom planskom periodu formiraće se nov turistički proizvod - program obilaska Parka.

3.3.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 3.3.: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Turistička ponuda Nacionalnog parka Lovćen bazira se na aktivnostima u prirodi, sa naglaskom na izletnički turizam i jednodnevne posjete koje uključuju pješačenje, biciklizam i boravak u Ivanovim koritima. Posjetioci u Park dolaze individualno, preko turoperatera, školskih i studijskih grupa. Ključne atrakcije uključuju Njegošev mauzolej, panoramske vidikovce, rekreativne sadržaje u Ivanovim koritima i vjersko-kulturne lokalitete. Broj turista koji posjećuju Nacionalni park Lovćen bilježi trend rasta, što potvrđuju i zvanični podaci o posjećenosti, ukazujući na rastuće interesovanje domaćih i stranih posjetilaca (Grafikon 5).

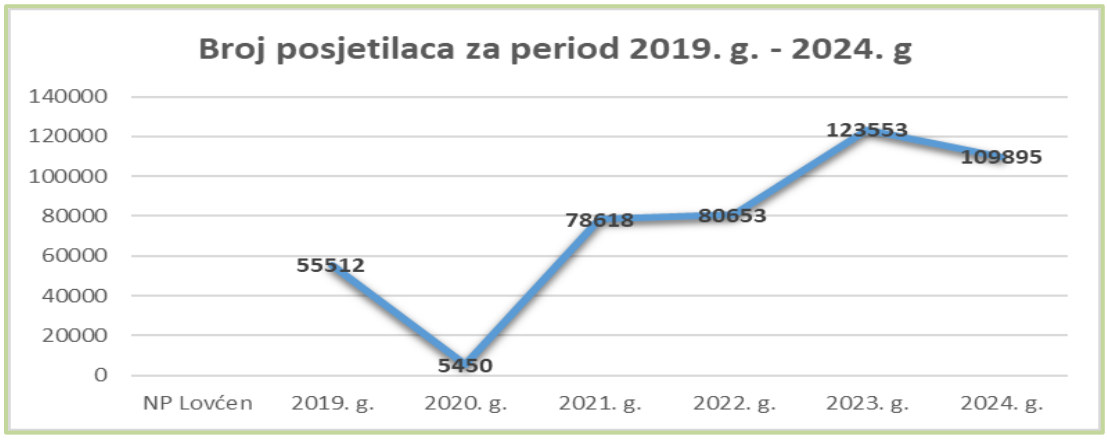

Grafikon 5: *Broj posjetilaca za period 2019-2024. godina*

Strukturu posjetilaca čine dominantno turisti iz regiona, dok je broj posjetilaca iz zapadne Evrope, Turske i Azije u porastu. Posjeta je izrazito sezonalna, sa najvećim intenzitetom u periodu maj–oktobar (Grafikon 6). Ipak, Park ima potencijal za cjelogodišnje posjećivanje, uz osmišljavanje sezonski prilagođenih sadržaja.

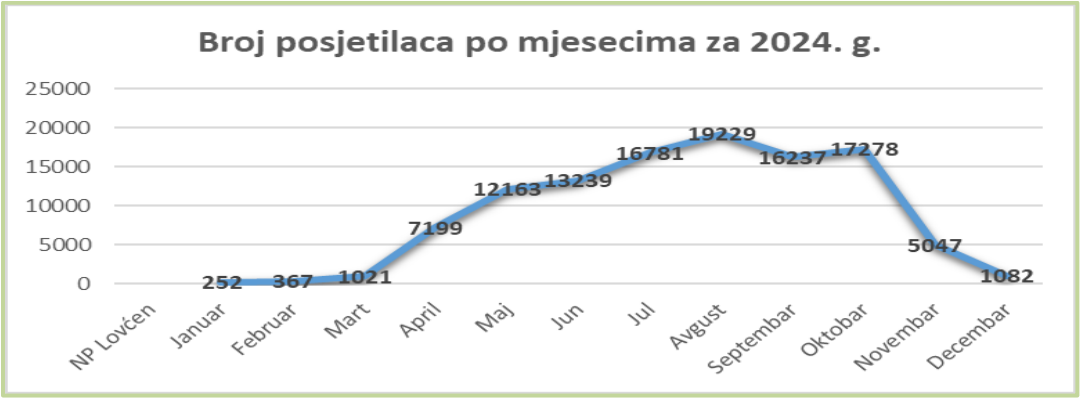

Grafikon 6: *Broj posjetilaca u toku 2024 godine*

Iako se sprovodi analogno i digitalno anketiranje posjetilaca, proces je potrebno dodatno modernizovati i proširiti radi dobijanja relevantnijih podataka za unapređenje turističke ponude.

Park raspolaže sa dva aktivna kontrolno-naplatna punkta Krstac i Bjeloši, čiji broj posjetilaca, kroz naplatu ulaznica je prikazan u narednom grafikonu.
Neophodno je aktivirati bar još jedan punkt i uspostaviti funkcionalnu mrežu, što bi doprinijelo boljoj kontroli kretanja posjetilaca i ravnomjernoj disperziji posjeta.

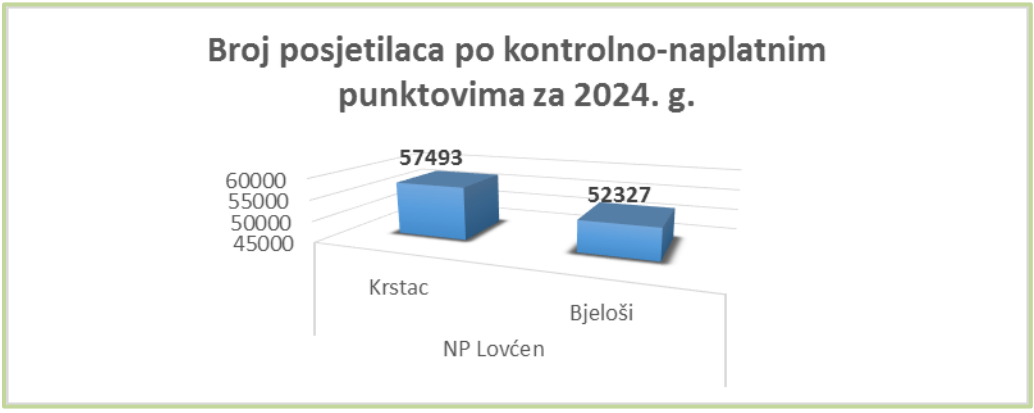

Grafikon 7: *Broj posjetilaca po kontrolno-naplatnim punktovima 2024. godinu*

Poseban izazov u sistemu upravljanja posjetiocima predstavlja izgradnja i rad žičare Kotor–Lovćen, koja utiče na obrasce kretanja i ponašanja posjetilaca na ovom području.

Posjetioci su uglavnom zainteresovani za korišćenje žičare do gornje stanice Kuk i zadržavaju se unutar komercijalnih sadržaja žičare, bez ulaska u zonu Nacionalnog parka, nadzora službi Parka i kupovine ulaznica. Posjetioci se usmjeravaju isključivo na sadržaje komercijalnog karaktera, dok se Park kao zaštićeno prirodno područje bogato kulturno – istorijskim znamenitostima zaobilazi u procesu informisanja, interpretacije, doživljaja prirode, promocije i zaštite prirode. Ne postoje integrisani informativni materijali, signalizacija, niti programi kojima bi se posjetioci žičare podstakli da uđu u Park ili upoznaju njegove vrijednosti.
U narednom periodu potrebno je jačati i jasno definisati saradnju sa kompanijom koja upravlja žičarom u cilju stvaranja zajedničkih turističkih proizvoda (integrisane ulaznice, zajednički promotivni materijali, događaji i promotivne online aktivnosti) koji će promovisati najznačajnije vrijednosti NP Lovćena i doprinijeti vidljivosti ovog zaštićenog područja na nacionalnom i međunarodnom nivou. Uvođenje integrisane ulaznice obezbijedilo bi jasan prikaz broja posjetilaca i olakšalo upravljanje ovim dijelom nacionalnog parka.

U prethodnom periodu identifikovane su lokacije sa najvećim pritiskom posjetilaca, kao što su Ivanova korita i mauzolej, pa su promovisani alternativni lokaliteti sa interpretativnim potencijalom.
U narednom periodu planira se razvoj organizovanih programa obilaska koji bi usmjeravali posjetioce ka manje opterećenim dijelovima Parka.
U okviru projekta REVERS (Interreg IPA CBC Hrvatska–BiH–Crna Gora), čiji je nosilac Prijestonica Cetinje, postaviće se klupa sa automatskim brojačem posjetilaca na teritoriji Nacionalnog parka Lovćen. Ovaj uređaj omogućiće precizno prikupljanje podataka o broju posjetilaca i njihovom kretanju, što će predstavljati dobru osnovu za izradu Studije kapaciteta nosivosti najopterećenijih lokaliteta u Parku.

3.3.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 3.4.: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promocija prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti Nacionalnog parka Lovćen, turističke ponude, aktivnosti zaštite i različiti promotivno-edukativni događaji realizuju se putem više komunikacionih kanala i u saradnji sa različitim akterima. Cilj ovih aktivnosti jeste povećanje vidljivosti Parka, posebno isticanje njegovih jedinstvenih kulturno-istorijskih vrijednosti, te podizanje svijesti javnosti o njegovom značaju i potencijalu u kontekstu identiteta Crne Gore.
Saradnja sa elektronskim i štampanim medijima ostvaruje se kontinuirano, kroz gostovanja predstavnika Javnog preduzeća, snimanja priloga i emisija koje obrađuju aktuelne teme, značajne projekte i prirodne vrijednosti Parka. Proaktivnim pristupom potrebno je dodatno unaprijediti kvalitet i frekvenciju medijskog prisustva, sa jasnim ciljevima u oblasti odnosa s javnošću.
Digitalna komunikacija ima sve značajniju ulogu u promociji. Zvanični web sajt Javnog preduzeća (www.nparkovi.me) redovno se ažurira, redizajniran je i dopunjen novim funkcionalnostima, uključujući online prodaju ulaznica i rubriku „Priče iz parkova“, koja doprinosi boljoj vidljivosti aktivnosti na terenu. Prisustvo na društvenim mrežama Facebook, Instagram i YouTube ostvaruje

se kroz redovno plasiranje promotivnih sadržaja, fotografija, video materijala, kao i interaktivnih edukativnih formata (kvizovi, upitnici, pitalice) koji angažuju publiku.
Promotivni i edukativni događaji predstavljaju važan segment promocije Nacionalnog parka Lovćen, posebno u smislu isticanja njegovih kulturno-istorijskih lokaliteta, poput Njegoševog mauzoleja i memorijalnog značaja ovog prostora za crnogorski narod. Aktivnosti bi trebalo dalje razvijati u saradnji sa turističkim organizacijama i lokalnom zajednicom, kroz osmišljavanje događaja koji bi dodatno učvrstili vezu između Parka i njegovih posjetilaca.
Promotivni materijal koristi se za predstavljanje turističke ponude svih nacionalnih parkova Crne Gore, posebno u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom (NTO CG) na međunarodnim sajmovima, u Centru za posjetioce i na događajima i manifestacijama. Neophodno je obogatiti promotivni materijal savremenim dizajnom i kvalitetnim sadržajem, s posebnim naglaskom na kulturno-istorijsku dimenziju Lovćena, te obezbijediti njegovu dostupnost u digitalnom formatu putem web sajta.
Saradnja sa NTO CG i lokalnim turističkim organizacijama, uz unapređenje koordinacije i zajedničkih aktivnosti, doprinijeće efikasnijoj promociji i većoj vidljivosti prirodnih, kulturnih i duhovnih vrijednosti Nacionalnog parka Lovćen.
Sistemskim pristupom promociji, boljom koordinacijom sa lokalnim i nacionalnim partnerima, kao i inovativnijim metodama predstavljanja sadržaja javnosti i posjetiocima, u narednom planskom periodu poseban fokus će se usmjeriti na povećanje prepoznatljivosti Nacionalnog parka Lovćen uključujući i saradnju sa međunarodnim turističkim platformama i medijima. Takođe, planirano je modernizovati promotivne materijale i dodatno razvijati digitalne alate, uključujući web platforme i društvene mreže. Na taj način će se unaprijediti ukupna vidljivost Parka, podržati njegove aktivnosti zaštite i dodatno ojačati pozicija Lovćena kao nacionalnog simbola Crne Gore.

3.4. Saradnja sa lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

Specifični cilj 4.1.: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja

Specifični cilj 4.2.: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Lovćen

Saradnja Nacionalnog parka Lovćen sa lokalnim zajednicama u prethodnom periodu razvijala se kroz niz aktivnosti usmjerenih na jačanje međusobnog povjerenja, unapređenje komunikacije i usklađivanje ciljeva zaštite prirode sa interesima stanovništva koje živi u okviru i u neposrednom okruženju Parka. Uprkos određenim pozitivnim pomacima, odnosi između upravljača i lokalne zajednice i dalje su opterećeni višegodišnjim problemima, institucionalnim prazninama i nedostatkom sistematskog dijaloga.

Oko 65% teritorije Nacionalnog parka nalazi se u privatnoj svojini, što znači da sprovođenje mjera zaštite zahtijeva transparentan i inkluzivan pristup donošenju odluka. U prethodnom periodu evidentno je postojalo nepovjerenje lokalnog stanovništva prema upravljaču, najčešće zbog nedostatka adekvatnih informacija o dozvoljenim aktivnostima po zonama. Ovakva situacija je povremeno rezultirala otporom, pa čak i obustavom naplate ulaznica od strane mještana, što je odraz nezadovoljstva načinom upravljanja i osjećajem da su njihova prava ograničena bez jasnog objašnjenja.

Iako su socio–ekonomski forumi uvedeni kao mehanizam uključivanja lokalnih zajednica u procese odlučivanja, njihova funkcija nije u potpunosti zaživjela – sastanci nijesu bili kontinuirani, dnevni redovi i zapisnici često nijesu vođeni, a povratne informacije su izostajale. U cilju prevazilaženja ovih slabosti, tokom perioda 2023–2025. godine saradnja je intenzivirana kroz tematske radionice, sastanke sa opštinama Cetinje i Kotor, lokalnim turističkim organizacijama, civilnim sektorom, pružaocima usluga i proizvođačima. Poseban značaj imale su inicijative koje su povezivale lokalne poljoprivrednike i proizvođače sa turističkom ponudom Parka, stvarajući modele održive ekonomije zasnovane na lokalnim resursima i autentičnim vrijednostima Lovćena. Pokretanjem procesa formiranja klastera korisnika prostora, do sredine 2024. godine identifikovano je 11 klastera sa 466 korisnika, čime je omogućen bolji pregled strukture i potreba lokalnih aktera. Ipak, njihovo aktivno učešće i dalje je ograničeno, a uloga foruma i klastera u donošenju odluka biti će dodatno ojačana kroz institucionalizaciju, edukaciju članova i uspostavljanje mehanizama praćenja sprovođenja zaključaka.

***Tabela 12*: Identifikovani klasteri i korisnici prostora Parka**

Klasteri	*Korisnici*
Privatni smještaj	4
Sušare	4
Sportsko rekreativna društva	3
Pružaoci rekreativno - turističke ponude	5
Restorani	12
Hoteli	4
Turističke agencije	52
Mjesne zajednice	3
NVO	369
Turističke organizacije	4
*Lovačko društvo	1
Ukupan broj korisnika	**466**

**Nisu korisnici prostora Parka, ali se nalaze u zaštitnoj zoni Parka*

Pozitivne interakcije između Parka i lokalne zajednice ogledaju se u očuvanju kulturno–istorijskog nasljeđa i tradicionalnog načina života, organizaciji kulturnih manifestacija, razvoju turizma i promociji lokalnih proizvoda. U posljednje vrijeme unaprijeđena je kontrola naplate ulaznica i sprovedene su brojne ekološke i edukativne akcije koje su uključile mlade i škole, čime se jača svijest o značaju očuvanja prostora.

S druge strane, i dalje su prisutni brojni izazovi: nelegalna gradnja, sječa šume, nedovoljno jasna pravila korišćenja privatne svojine i nezadovoljstvo zbog ograničenja izgradnje objekata.

Cilj budućih aktivnosti je jačanje integrisanog i participativnog pristupa upravljanju, gdje će lokalna zajednica imati ulogu aktivnog partnera, a ne pasivnog posmatrača. U tom smislu, planirano je sprovođenje sveobuhvatne socio–ekonomske analize koja će kroz upitnike identifikovati pozitivne i negativne uticaje Parka na zajednicu, kvalitet komunikacije i ključne oblasti za unapređenje saradnje.
Očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti Lovćena može biti dugoročno održivo samo ako se bazira na međusobnom povjerenju, razumijevanju i zajedničkoj odgovornosti između upravljača i lokalnog stanovništva. Aktivno uključivanje zajednice ne doprinosi samo efikasnijem upravljanju, već i jačanju društvene kohezije, otpornosti i ekonomske stabilnosti čitavog područja.

3.5. Jačanje upravljačkih kapaciteta

Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od stručnosti i tehničke osposobljenosti zaposlenih. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo reviziju postojeće sistematizacije radnih mjesta u cilju adekvatnijeg i potpunijeg opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.
U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da Preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

- Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje prethodnu analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno i efikasno upravljanje parkovima.
- Povećanje ulaganja u obuke, ~~i~~ profesionalni razvoj i stručne kompetencije u stručnim službama.
- Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih, radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
- Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Lovćen. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna

ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke.
Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Lovćen
U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća dosljednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.
U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.
Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.
Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen.

3.5.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Lovćen kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.

Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG/ NP Lovćen.

Na prostoru Nacionalnog parka Lovćen trenutno je zaposleno 40 radnika, od čega je više od polovine angažovano u terenskim službama. Službu zaštite čini 13 nadzornika i šef Službe, što kvantitativno zadovoljava IUCN standarde u odnosu na površinu Parka, ali ne i kvalitativne potrebe u pogledu složenosti izazova na terenu.
Park se suočava sa intenzivnim izletničkim turizmom (posebno na Ivanovim koritima), nelegalnom gradnjom, rizicima od požara i učestalim planinarskim nezgodama. U tom kontekstu, neophodno je dodatno ulaganje u:

- jačanje operativnih i logističkih kapaciteta Službe zaštite;
- specijalizovane obuke iz oblasti spašavanja, kriznog reagovanja i zaštite na terenu;
- razvoj komunikacionih i edukativnih vještina zaposlenih radi efikasnije saradnje s posjetiocima i lokalnim stanovništvom.

Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture uspijeva da odgovori osnovnim potrebama, ali veliki pritisak izletničkog turizma zahtijeva dodatne tehničke resurse, naročito u periodima visoke posjećenosti.

U Centru za posjetioce angažovano je pet zaposlenih, što je brojčano adekvatno, ali postoji potreba za ciljanim obukama iz oblasti interpretacije prirodnih vrijednosti, komunikacije s posjetiocima i vođenja tura, kako bi se unaprijedio kvalitet edukativnih i promotivnih aktivnosti.

Administrativno-tehnički poslovi i Služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.

Poseban izazov predstavlja Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i najosnovnijom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.

Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, ograničenim znanjem stranih jezika i nedostatkom digitalne opreme.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika. Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.

Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.

Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 13: *Analiza stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	*Snage*	*Slabosti*	*Prilike*	*Prijetnje*	*Ocjena stanja*
Služba fizičke zaštite	24/7 nadzor i kontrola terena. Sprječavanje nelegalnih radnji Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine).	Ograničena tehnička oprema (vozila, video nadzor, oružje). Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem.	Nabavka vozila i tehničke opreme. Redovne edukacije i doškolovanje. Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora.	Krivična i prekršajna djela	Dobro
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	Nedostatak terenskog vozila. Ograničena materijalno-tehnička oprema	Nabavka dodatnog vozila i opreme. Zapošljavanje dodatnog kadra. Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	Pritisak velikog broja posjetilaca	Dobro
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	Evidencija i dokumentacija. Održavanje vozila i tehničke opreme. Komunikacija sa nadležnim organima	Ograničeni ljudski resursi	Digitalizacija procesa. Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada	Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	Dobro
Odjeljenje za naplatu	Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	Nedovoljno osoblja u sezoni. Visok radni pritisak	Zapošljavanje sezonskog kadra. Digitalni sistemi naplate. Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva	Nepostojanje naplatnih punkteva na svim ulazima u Park	Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i druge oblasti. Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	Nedovoljni kadrovski resursi. Ograničena oprema i terenska vozila. Nedostatak edukacija i digitalnih alata	Proširenje kadra i stručnih profila. Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja. Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	Rast turističkog pritiska i posljedična pojačana potreba za upravljačkim mjerama. Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	Umjereno do loše
Služba za promociju, edukaciju i marketing	Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu. Postojanje Centra za posjetioce.	Nedovoljno kadra u sezoni. Ograničeno znanje stranih jezika. Nedostatak digitalne opreme.	Kursevi stranih jezika. Edukacije iz digitalnog marketinga. Modernizacija sajta i promotivne opreme.	Visoki zahtjevi tokom turističke sezone. Potreba za međunarodnom vidljivošću.	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata. Postojanje osnovnog	Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje. Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao	Dalje jačanje kadrova. Edukacije i učešće u međunarodnim projektima. Pristup EU	Rizik propuštanja projekata zbog nedostatka kapaciteta	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
	kadrovskog jačanja (4+šef)	neprofitnog subjekta kod donatora.	fondovima i međunarodnoj saradnji,		
Služba za javne nabavke	Centralizacija nabavki za sve službe. Jasna sistematizacija	Dva upražnjena radna mjesta. Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Popunjavanje upražnjenih mjesta. Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	Rizik kašnjenja u nabavkama. Povećan obim nabavk.i	Umjereno
Služba za finansije	Dovoljno radnika za osnovne poslove. Jasna organizacija i odgovornosti	Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi	Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	Stabilan broj zaposlenih (13). Ključna služba za nadzor NP	Nedostatak video nadzora u nekim nacionalnim parkovima. Ograničeni IT i serverski kapaciteti.	Nabavka i instalacija video nadzora. Jačanje IT kapaciteta i softverskih rješenja	Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora. Povećani zahtjevi za praćenje i izvještavanje	Umjereno

Gradacija ocjene stanja: vrlo loše; loše; umjereno; dobro; izvrsno

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe budućeg Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost, te razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti.

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju solidne kadrovske kapacitete (ocjena 3-4), ali istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u domenu edukacija ocjenjena je sa 3, a po pitanju tehničke opremljenosti 2, što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti ekologije i kulturne baštine.

Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugeriše potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.

Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3 i 4.

Tabela 14: *Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	*Ljudski resursi*	*Tehnička oprema*	*Radni procesi / Edukacije*
Služba fizičke zaštite	3	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	4	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	3	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	3
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 - izvrsno

NP Lovćen nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranja, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Lovćen.

Nacionalni park Lovćen je u periodu od 2020. do 2025. godine ostvario značajan napredak u oblasti međunarodne saradnje i realizacije projekata, uprkos početnim ograničenjima u kapacitetima novoformirane Službe za projekte i međunarodnu saradnju. U trenutku osnivanja, služba je raspolagala sa ograničenim brojem zaposlenih i bez razvijenih procedura za upravljanje projektima, ali je u kratkom roku uspostavila kontakte sa brojnim domaćim i međunarodnim partnerima, čime je otvoren pristup projektima i izvorima finansiranja koji ranije nijesu bili dostupni. Poseban značaj u ovom periodu ima projekat PA.CON II – Pannonia-Adria Connection II, koji se realizuje u okviru programa Interreg VI-A IPA CBC Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora. Projekat je usmjeren na unapređenje turističke infrastrukture NP Lovćen.

NP Lovćen je bio uključen i u projekat „Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti nacionalnih parkova kroz unapređenje fizičke zaštite“, koji je realizovan kao programska aktivnost Eko Fonda tokom 2023. godine. Projekat je obuhvatio svih pet nacionalnih parkova, uključujući i Lovćen.
U okviru projekta „For a Clean Montenegro“**,** koji je realizovan uz podršku Ministarstva evropskih i spoljnih poslova Francuske, NP Lovćen dao je doprinos borbi protiv zagađenja u zaštićenim područjima.
Kao dio zajedničke regionalne inicijative, NP Lovćen je bio aktivni učesnik u projektu LASPEH PLUS – Low Adriatic Species and Habitat, koji se realizuje u okviru Interreg IPA programa Italija–Albanija–Crna Gora. Kroz ovaj projekat promovisane su dobre prakse u očuvanju prioritetnih vrsta i staništa, kao i transnacionalna saradnja u zaštiti biodiverziteta.
Kroz projekat EcoDaLLi, koji se realizuje u okviru Horizon programa, NP Lovćen je uključen u širu regionalnu inicijativu usmjerenu na povezivanje inovativnih rješenja sa sistemima upravljanja vodama i biodiverzitetom. Iako je glavni fokus projekta teritorija Dunavskog sliva, aktivnosti koje se odnose na Crnu Goru uključuju sve nacionalne parkove, pa samim tim i Lovćen.
Važno je istaći da je Služba za projekte i međunarodnu saradnju aplicirala i na novi poziv u okviru programa IPA HR-BIH-MNE, sa projektom ITOUR, koji je usmjeren na poboljšanje uslova u Nacionalnom parku Lovćen za osobe sa invaliditetom. Projekat predviđa izgradnju pristupačne infrastrukture i sprovođenje aktivnosti koje podstiču socijalnu inkluziju, čime se dodatno potvrđuje strateška orijentacija upravljača ka inkluzivnom i društveno odgovornom upravljanju zaštićenim područjem.
Saradnja sa međunarodnim partnerima, uključujući opštine, nevladine organizacije, akademske institucije i agencije za zaštitu prirode, omogućila je NP Lovćen da se pozicionira kao relevantan akter u regionalnim inicijativama. Uspostavljeni kontakti i realizovani projekti doprinijeli su ne samo fizičkom i tehničkom unapređenju parka, već i institucionalnom učenju, jačanju operativnih kapaciteta i promociji vrijednosti Lovćena na međunarodnoj sceni.
U narednom periodu očekuje se nastavak saradnje sa postojećim partnerima, kao i proširenje mreže kroz nove inicijative, posebno u oblastima inkluzivnog turizma, edukacije mladih, digitalne interpretacije i očuvanja prirodnih vrijednosti.

3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Lovćen i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen su funkcionalni.

Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.

Stalni objekti
Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Lovćen obuhvata niz objekata sa značajnim potencijalom za unaprjeđenje i razvoj, s ciljem obogaćivanja sadržaja namijenjenih posjetiocima, kao i promocije prirodnih i kulturnih vrijednosti.
Upravna zgrada Parka NP Lovćen na Ivanovim koritima, u kojoj se nalaze i Centar za posjetioce, predstavlja glavno informativno-edukativno jezgro prostora. Tokom 2025. godine započeta je rekonstrukcija ovog objekta.

Privremeni objekti

Kako bi se uredilo postavljanje privremenih objekata na području parka, donosi se Program objekata privremenog karaktera. Na osnovu Programa, odnosno njegovih izmjena i dopuna, koje donosi Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, izdaju se urbanističko-tehnički uslovi (UTU) za korišćenje zemljišta za izgradnju i postavljanje privremenih objekata, u skladu sa propisanim režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina.

Program se donosi na period od pet godina, sa ciljem zaštite prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara, koja čine izuzetne vrijednosti NP Lovćen. Programom odnosno izmjenama i dopunama Programa utvrđuju se pravila za identifikaciju područja i lokacija (zona), kao i način korišćenja i postavljanja privremenih objekata. Lokacije se određuju na osnovu zahtjeva zainteresovanih lica, uz poštovanje propisanih zona zaštite i raspoloživog prostora. Program sadrži lokacije i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje ovih objekata.

Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU). Važeći Program objekata privremenog karaktera za NP Lovćen za period 2025–2029. godine donesen 28. januara 2025. godine, dok su izmjene i dopune Programa usvojene 23. juna 2025. godine.

Program predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar nacionalnog parka. Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata.

Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora. Nakon isteka važenja Programa za period 2025–2029, shodno članu 72 Zakona o izgradnji objekata („Sl. list CG“, br. 19/2025 i 92/2025), Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore će donijeti novi Program, čime se osigurava kontinuitet regulisanja privremenih objekata u skladu sa zakonom i potrebama parka.

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni su mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.

Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva**: pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi**: mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva**: identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.
- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima**: razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrta Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;

- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);
- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);
- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.6 Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 15: *Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama*

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
I Projektovani rashodi i ulaganja	1.267.070,00	1.132.400,00	1.184.770,00	1.146.100,00	1.179.260,00	**5.909.600,00**
II Projektovani sopstveni prihodi	708.000,00	743.400,00	780.570,00	819.600,00	860.570,00	**3.912.140,00**
Razlika (II-I)	-559.070,00	-389.000,00	-404.200,00	-326.500,00	-318.690,00	**-1.997.460,00**

Projektovani rashodi i ulaganja obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Lovćen“.
Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.
Nedostajuća finansijska sredstva biće obezbijeđena kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 16: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima*

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	63.010,00	82.060,00	83.410,00	84.060,00	86.360,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	57.820,00	54.600,00	69.920,00	49.100,00	50.060,00
4	5.000,00	7.500,00	9.700,00	9.700,00	9.600,00
5	1.139.400,00	986.400,00	1.019.900,00	1.001.400,00	1.031.400,00
UKUPNO	**1.267.070,00**	**1.132.400,00**	**1.184.770,00**	**1.146.100,00**	**1.179.260,00**

Tabela 17: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima*

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	1.168.260,00	971.440,00	1.022.610,00	1.033.290,00	1.059.200,00
2	60.810,00	120.460,00	84.960,00	49.610,00	57.960,00
3	38.000,00	40.500,00	77.200,00	63.200,00	62.100,00
UKUPNO	**1.267.070,00**	**1.132.400,00**	**1.184.770,00**	**1.146.100,00**	**1.179.260,00**

Tabela 18: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	35.610,00	35.260,00	57.260,00	57.910,00	60.260,00
Edukacija	13.520,00	12.200,00	13.520,00	12.200,00	13.560,00
Edukacija, Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Edukacija, Promocija	1.900,00	1.900,00	1.900,00	1.900,00	1.900,00
Edukacija, Saradnja	6.000,00	11.000,00	21.000,00	6.000,00	11.000,00
Infrastruktura	237.200,00	70.900,00	72.400,00	30.200,00	29.800,00
Istraživanje	10.600,00	9.900,00	9.250,00	950,00	900,00
Istraživanje, Aktivno upravljanje	300,00	300,00	300,00	300,00	300,00
Istraživanje, Monitoring	340,00	340,00	340,00	340,00	340,00
Jačanje kapaciteta upravljača	815.500,00	817.000,00	853.000,00	883.000,00	908.000,00
Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Monitoring	25.200,00	45.200,00	25.200,00	25.200,00	25.200,00
Održavanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
Održavanje, Infrastruktura	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00
Planiranje	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Podrška	1.100,00	1.100,00	1.100,00	1.100,00	1.100,00
Podrška, Promocija	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00
Promocija	11.000,00	11.000,00	11.000,00	11.000,00	11.000,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	6.800,00	6.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	83.100,00	83.100,00	83.100,00	85.600,00	85.600,00
Regulacija, Saradnja	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Saradnja, Aktivno upravljanje	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja, Informisanje	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Saradnja, Podrška	2.400,00	4.900,00	6.600,00	6.600,00	6.500,00
Saradnja, Promocija	0,00	0,00	500,00	500,00	500,00
UKUPNO	**1.267.070,00**	**1.132.400,00**	**1.184.770,00**	**1.146.100,00**	**1.179.260,00**

TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih i podzemnih ekosistema te ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
PODTEMA: ŠUMSKI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.1.1.**	Utvrditi stanja stanišnih tipova na području Velikog i Malog Konjskog, kroz analizu dijagnostičkih vrsta*	Izvještaj o stanju stanišnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.2.**	Utvrditi stanje stanišnog tipa 95AO Šume munike i molike visokih oromediteranskih planina, kroz analizu dijagnostičkih vrsta, na području Jezerskog vrha i Štirovnika*	Izvještaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.3.**	Uraditi popis nac/međunarodno značajnih biljnih taksona na području Velikog i Malog Konjskog, Jezerskog vrha i Štirovnika*	Evidencija popisanih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.4.**	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području Velikog i Malog Konjskog, Jezerskog vrha i Štirovnika*	Mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Monitoring	**1.1.5.**	Srovoditi monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma na bioindkacijskim tačkama	Izvještaj o monitoringu opšteg zdravstvenog stanja šuma na bioindikacijskim tačkama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Lovćen	100,000.00	Donacije
Monitoring	**1.1.6.**	Izvršiti kategorizaciju šumskih zajednica prema stepenu očuvnosti i prirodnosti (očuvane, djelimično degradirane i degradirane / vještačke sastojine)	Izrađena karta i baza podataka šumskih zajednica sa definisanim kategorijama očuvanosti.	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Lovćen	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.7.**	Sprovesti monitoring šumskih ekosistema kroz utvrđivanje stanja i pritisaka.	Definisani i primjenjeni indikatori početnog stanja. Izvještaji o promjenama u šumskim ekosistemima.	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Lovćen	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.8.**	Sprovoditi monitoring pritisaka na šumske ekosisteme (uticaji dalekovoda i žičare)	Definisani uticaji na šumske ekosisteme; Definisani uticaji na floru i faunu.	2						JPNPCG	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.9.**	Sprovoditi monitoring gmizavaca na području Parka i o potrebi predlagati mjere zaštite i očuvanja*	Evidencija popisanih vrsta gmizavaca i predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.10.**	Uspostaviti i redovno pratiti stanje dnevnih i noćnih grabljivica*	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje; Uspostavljen protokol za praćenje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Monitoring	**1.1.11.**	Sprovoditi monitoring najznačajnijih Natura 2000 vrsta ptica	Izvještaj o sprovedenom monitoringu sa podatcima o brojnosti i rasprostranjenosti, kao i pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.12.**	Sprovoditi monitoring slijepih miševa duž dalekovoda*	Izvještaj o stanju populacije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.13.**	Izvršiti pregled literaturnih istraživanja sitnih sisara na području Parka*	Lista prisutnih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.14.**	Istražiti populacije sitnih sisara*	Izraditi protokol istraživanja sitnih sisara; Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa sitnih sisara	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, JPNPCG, Spoljni eksperti	1,000.00	Donacije
Istraživanje	**1.1.15.**	Istražiti populacije krupnih sisara*	Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa; Analizirana gustina populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, JPNPCG	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.2: Očuvani su prirodni karakteri šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.												
Indikator specifičnog cilja 1.2: Degradirane šumske površine vraćene su u prvobitno prirodno stanje. Smanjen negativni uticaj požara. Lokalno stanovništvo koristi ogrijevno drvo pod strogo kontrolisanim uslovima. Nelegalna gradnja je smanjena. Stradanje faune na saobraćajnicama je smanjeno. Mjere zaštite slijepih miševa su sprovedene												
Aktivno upravljanje	**1.2.1.**	Redovno sprovoditi uklanjanje invazivnih biljnih vrsta na trasi dalekovoda*	Izvještaj o sprovedenim mjerama	3						Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Služba za zaštitu	50,000.00	CGES

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
										prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj		
Aktivno upravljanje	**1.2.2.**	Upravljati šumama u privatnoj svojini kroz Plan gazdovanja	Evidencija odobrenih zahtjeva za korišćenje šuma u privatnoj svojini; Odobren Plan gazdovanja; Evidencija izdatih rješenja za sječu; Količina dozvoljene sječe (m^3)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	2,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.3.**	Sprovoditi sanitarne aktivnosti u šumama NP	Izvještaj o sprovedenim sanitarnim aktivnostima u šumama NP	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.4.**	Unaprijediti sistem preventivne zaštite šuma od požara	Broj opremljenih nadzornika; Broj opremljenih lokacija vodom i opremom	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.5.**	Primjeniti mjere pasivne regeneracije i prirodne obnove autohtonih šumskih zajednica na prioritetnim lokalitetima	Evidencija procenta površina pod prirodnom obnovom.	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.6.**	Izraditi protokol za brzo djelovanje u slučaju pojave požarnih žarišta	Izrađen protokol; Broj obučenih osoba	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.7.**	Smanjiti stradanje faune na saobraćajnicama na području Parka*	Evidencija postavljenih tabli	2						Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
										promociju, marketing i turizam		
Aktivno upravljanje	**1.2.8.**	Održavati kućice slijepih miševa duž dalekovoda*	Evidencija obnovljenih kućica; Izvještaj o sprovedenim mjerama	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.9.**	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama uz saradnju s nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.10.**	Sprovoditi kontrolu prostora Parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje uz saradnju s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						Direktor Parka, Građevinska inspekcija	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
PODTEMA: EKOSISTEMI PAŠNJAČKIH KAMENJARA I TRAVNJAKA												
Specifični cilj 1.3: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka.												

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Indikator specifičnog cilja 1.3: Karta distribucije staništnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definisane mjere upravljanja.												
Istraživanje	**1.3.1.**	Pratiti stanje populacije *Edraianthus wettsteinii* subsp. *lovćenicus* na južnim padinama Štirovnika	Izvještaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.3.2.**	Sprovoditi monitoring dnevnih leptira	Izvještaj o stanju i distribuciji dnevnih leptira	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Eksterni saradnici	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.3.3.**	Sprovoditi monitoring vodozemaca u sezonskim lokvama i barama na području Parka*	Izvještaj o stanju i distribuciji mrmoljaka; Prijedlog mjera zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.3.4.**	Pratiti stanje populacije jarebice kamenjarke na području Parka	Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisustvu jarebice kamenjarke; Izrađena mapa distribucije jarebice kamenjarke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.4: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Tresava ispod Jezerskog vrha i travnjaci su očuvani. Baza podataka za kontrolu ubiranja divlje flore i gljiva se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore i gljiva je utvrđeno. Izrađena je mapa staništa koja su pod pritiskom. Ublovi su obnovljeni, a vrste vezane za njih su očuvane.												
Aktivno upravljanje	**1.4.1.**	Izraditi Akcioni plan i sprovoditi mjere za očuvanje tresava ispod Jezerskog vrha	Akcioni plan je donesen i sprovodi se	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Eksterni saradnici	20,000.00	Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Aktivno upravljanje	**1.4.2.**	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.3.**	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom ubiranja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.4.**	Dobiti i sprovesti konzervacione mjere obnove ublova na području Parka u svrhu očuvanja vezanih vrsta	Izvještaj o stanju vrsta; Izvještaj o kvalitetu vode	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka, Ministarsto kulture	60,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.4.5.**	Uspostaviti sistem videonadzora u svrhu očuvanja travnih ekosistema	Broj lokacija s video nadzorom	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za kontrolu i monitoring, Direktor Parka	3,600.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.6.**	Definisati uslove korišćenja kvadova i džipova na području Parka u svrhu očuvanja travnih ekosistema	Ažurirani ugovori s turističkim agencijama	2						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: PODZEMNI EKOSISTEM												

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 1.5: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.												
Indikator specifičnog cilja 1.5: Nacrti podzemnih objekata su izrađeni. Broj vrsta slijepih miševa i stanje njihovih populacija i skloništa.												
Istraživanje	**1.5.1.**	Izraditi nacrte podzemnih objekata	Izrađen nacrt	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Spoljni eksperti	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.5.2.**	Istražiti populacije pećinskih beskičmenjaka	Izvještaj o istraživanju podzemne faune peskičmenjaka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Spoljni eksperti	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.5.3.**	Istražiti populacije slijepih miševa	Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.6: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.6: Stanje populacija slijepih miševa je povoljno (povoljno stanje će se definisati nakon istraživanja).												
Aktivno upravljanje	**1.6.1.**	Izrada Akcionog plana za očuvanje podzemnih ekosistema *(nakon sprovedenog istraživanja)*	Izrađen Akcioni plan; Klasifikacija podzemnih objekata; Prema potrebi definisan prijedlog dodatnih mjera zaštite podzemnih objekata; Definisanje uslova za posjećivanje	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Spoljni eksperti	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
PODTEMA: Klimatske promjene												
Specifični cilj 1.7: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.												
Monitoring	**1.7.1.**	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Izvještaj o identifikovanim pritiscima od klimatskih promjena; Evidentirani pritisci, promjene i stanje ekosistema od klimatskih promjena	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.7.2.**	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti u specifičnim ciljevima 1.1-1.6)	Broj realizovanih monitoring ciklusa; Broj učesnika na obukama; Broj lokaliteta sa sprovedenim adaptivnim mjerama (npr. popunjavanje sadnicama, zaštita tla, mikrolokalne intervencije i dr)	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezentovani.												
Specifični cilj 2.1: Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.												
Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.												
Istraživanje, Monitoring	**2.1.1.**	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**2.1.2.**	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Saradnja, Informisanje	**2.1.3.**	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Evidencija organizovanih manifestacija, sajmova i izložbi i kulturno-umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Istraživanje, Aktivno upravljanje	**2.1.4.**	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam, UZZKD, MKM, JUCZK, ACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			

TEMATSKA OBLAST 3: Upravljanje posjetama, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

Specifični cilj 3.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Lovćen razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.

Indikator specifičnog cilja 3.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika sprovođenja obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Edukacija	**3.1.1.**	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica; Broj učesnika; Evidencija novih razvijenih programa	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Obrazovne ustanove	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**3.1.2.**	Razviti i sprovoditi Junior Ranger program za NP Lovćen	Broj učesnika; Evidencija održanih programa/kampova	1						Služba za promociju, marketing i turizam, EUROPARC federacija, Relevantni subjekti, Obrazovne ustanove, JU Lovćen-Bečići	8,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**3.1.3.**	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih radionica i interpretativnih događaja godišnje; Razvijen interpretativni program	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo, Obrazovne ustanove	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**3.1.4.**	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen program obilaska Parka; Broj realizovanih obilazaka	2						Direktor JPNPCG, Direkor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo i pružaoci usluga	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Edukacija	**3.1.5.**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Broj izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 3.2: Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka centra za posjetioce uređena.												
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.1.**	Redovno održavati i po potrebi unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, pješačke, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, PSCG, TO sa prostora Parka	22,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje, Infrastruktura	**3.2.2.**	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Izvještaj o uređenju biciklističkih staza; Broj unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, BSCG, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**3.2.3.**	Unaprijediti postojeću i pokrenuti izgradnju nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup o.s.i., turistički mobilijar, kontrolno naplatni punktovi, ulazi u park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unaprjeđene infrastrukture; Evidencija nove infrastrukture	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**3.2.4.**	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Evidencija postavljenih tabli	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Opština, TO sa prostora Parka,	14,000.00	JPNPCG / Opštine / TO sa prostora Parka / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
										Ministarstvo saobraćaja		
Promocija	**3.2.5.**	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izvještaj o unaprjeđenju turističke ponude	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**3.2.6.**	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku centra za posjetioce na Ivanovim koritima	Izvještaj o uređenju izložbene postavke centra za posjetioce	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.												
Indikator specifičnog cilja 3.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.												
Komunikacija	**3.3.1.**	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa	Izvještaj o digitalnoj anketi na sajtu	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Jačanje kapaciteta upravljača	**3.3.2.**	Koristiti, održavati i unaprjeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izvještaj o broju posjetilaca; Izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Broj elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Broj otvorenih i zatvorenih korisničkih naloga; Evidencija sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**3.3.3.**	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**3.3.4.**	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama *(nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i došenog Plana upravljanja posjetiocima)*	Izvještaji sa terena	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Edukacija, Komunikacija	**3.3.5.**	Promovisati "leave no trace" princip među posjetiocima.	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.												
Indikator specifičnog cilja 3.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera. Trend rasta interakcija s javnosti.												
Promocija, Komunikacija	**3.4.1.**	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirani podaci o NP Lovćenu na novom sajtu; Ažurirana mobilna aplikacija	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	**3.4.2.**	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izvještaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Broj objavljenih tekstova	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.3.**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**3.4.4.**	Učestvovati na turističkim sajmovima	Evidencija međunarodnih i nacionalnih turističkih sajmova na kojima je JPNPCG uzelo učešće	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Promocija, Komunikacija	**3.4.5.**	Izraditi godišnjak (*annual report*) JPNPCG	Izrađen godišnjak	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**3.4.6.**	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Broj objavljenih tekstova; Broj izvještaja sa statistikama	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podrška, Promocija	**3.4.7.**	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija održanih manifestacija i događaja	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora parka, Opštine Parka	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine sa prostora Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 4.: Saradnja sa lokalnom zajednicom												
Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.												
Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Saradnja, Podrška	**4.1.1.**	Unaprijediti rad Socio-ekonomskog foruma	Imenovani su formalni predstavnici instituicija i organizacija; Plan rada foruma; Evidencija održanih foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a; Evidencija podržanih lokalnih inicijativa	1						Nadležne institucije i organizacije, Lokalna zajednica, NP Lovćen, JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Saradnja, Podrška	**4.1.2.**	Uspostaviti i sprovoditi ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Broj aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su adekvatno informisani (anketa)	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**4.1.3.**	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Evidencija održanih sastanaka foruma/klastera prema ciljnim grupama; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**4.1.4.**	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Evidencija održanih edukacija/radionica godišnje; Evidencija učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa Nacionalnim parkom Lovćen.												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i statistika saradnje s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.												
Podrška, Promocija	**4.2.1.**	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Podrška, Promocija	**4.2.2.**	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat)	Evidencija setifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podrška	**4.2.3.**	Podsticati tradicionalne prakse u katunskim naseljima	Evidencija aktivnih katura i tradicionalnih stočarskih praksi	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Lokalna zajednica	1,500.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo / Opštine sa prostora Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Podrška	**4.2.4.**	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija otvorenih poziva; Evidencija dobijenih subvencija	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Ministarstvo turizma, NTO, Eko-fond, Ministarstvo poljoprivrede	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Aktivno upravljanje	**4.2.5.**	Dobiti i sprovesti konzervacione mjere obnove ublova na području Parka u svrhu očuvanja tradicionalnog graditeljstva	Evidencija obnovljenih ublova	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka, Ministarstvo kulture	0.00	JPNPCG / Donacije
Saradnja, Promocija	**4.2.6.**	U saradnjim sa lokalnom zajednicom razvijati i promovisati ponudu baziranu na tradicionalnoj praksi	Evidencija razvijenih i promovisanih turističkih aktivnosti	1						Služba za promociju, marketing i turizam, lokalni privrednici, TO sa prostora Parka	1,500.00	JPNPCG / lokalni privrednici / TO Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Podrška	**4.2.7.**	Omogućiti lokalnom stanovništvu korišćenje ogrjevnog drveta pod kontrolisanim uslovima	Broj izdatih dozvola i količina ogrevnog drveta	1						JPNPCG	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**4.2.8.**	Podržati obnovu katuna kroz programe Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Evidencija funkcionalnih katuna	3						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Lokalna zajednica	10,000.00	JPNPCG / lokalni privrednici / Opštine / TO Parka / MPŠV
Saradnja, Podrška	**4.2.9.**	Podržati pilot-projekte uzgoja ljekovitog i aromatičnog bilja u saradnji sa lokalnim domaćinstvima	Sroveden najmanje jedan pilot-projekt uzgoja ljekovitog i aromatičnog bilja	3						Direktor Parka, lokalno stanovništvo, Opštine	5,000.00	JJPNPCG / lokalno stanovništvo / Opštine / MPŠV

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 5: Jačanje upravljačkih kapaciteta												
Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.												
Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unaprijeđena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obvezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima.												
Regulacija	**5.1.1.**	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Evidencija zajedničkih sastanaka i inicijativa na godišnjem nivou	1						JPNPCG, MERS, AZŽS	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.1.2.**	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta potrebama upravljanja	Ažuriran Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.1.3.**	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donešena Interna procedura za korišćenje šume za potreba JPNPCG; Donešena Interna procedura za dodjelu ogrijeva socijalno ugroženom stanovništvu; Donešeni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Regulacija	**5.1.4.**	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Evidencija usklađivanja pravnih akata JPNPCG na godišnjem nivou	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Saradnja	**5.1.5.**	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Lovćen	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Lovćen	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Lovćen kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje												
Indikator specifičnog cilja 5.2: JPNPCG/ NP Lovćen ima na raspolaganju zaposlenesa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenom potrebama i prioritetima.												
Edukacija, Saradnja	**5.2.1.**	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Evidencija radionica, obuka i sastanaka; Broj učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	**5.2.2.**	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmijene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Evidencija realizovanih posjeta; Broj predstavnika.	2						Sve službe i zaposleni NP Lovćen i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Edukacija	**5.2.3.**	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Evidencija obuka; Broj obučenih predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Lovćen i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**5.2.4.**	Uspostaviti sistemski pristup razvoju kapaciteta zaposlenih kroz procjenu postojećih kompetencija, definisanje prioritetnih oblasti edukacije i izraditi i realizovati godišnji plan obuka (teorijskih i terenskih) uz uključivanje relevantnih stručnjaka	Izrađena procjena kompetencija i usvojen Godišnji plan obuka; Evidencija realizovanih obuka (teorijskih i terenskih) i Evidencija zaposlenih uključenih u programe usavršavanja	2						Sve službe i zaposleni NP lovćen i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	**5.2.5.**	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izvještaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG/NP Lovćen.												
Indikator specifičnog cilja 5.3: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Lovćen.												
Infrastruktura	**5.3.1.**	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za javne nabavke	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**5.3.2.**	Nabaviti nova vozila za potrebe Službe zaštite	Nabavljena dva vozila	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.3.3.**	Nabaviti električno vozilo za prevoz turista	Nabavaljeno električno vozilo	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Direktor parka, Direktor JPNPCG	21,500.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Održavanje	**5.3.4.**	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi	2						NP Lovćen, Direktor JPNPCG, Služba za javne nabavke	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**5.3.5.**	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Popis nabavljenih alata i sredstava	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.6.**	Izraditi elaborat za uspostavljanje sistema video nadzora u NP Lovćen	Elaborat izrađen i usvojen	1						Služba za kontrolu i monitoring	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**5.3.7.**	Postaviti rotacionu termalnu kameru na Štirovniku	Kamera postavljena i u funkciji; Sistem integrisan u centralni monitoring	2						Služba za kontrolu i monitoring	25,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Održavanje	**5.3.8.**	Uspostaviti redovan sistem tehničkog održavanja video nadzora	Broj izvršenih servisa godišnje (cilj: ≥ 2 po lokaciji); dostupnost sistema > 95% godišnje	1						Služba za kontrolu i monitoring, Služba zaštite NP Lovćen	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.3.9.**	Obilježiti granice NP	Granice NP obilježene na terenu	1						Direktor Parka, Komisija za obilježavanje granica NP Lovćen	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije
Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Lovćen.												
Indikator specifičnog cilja 5.4: Evidencija partnerstva prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												
Saradnja, Podrška	**5.4.1.**	Održavati i unaprjeđivati postojeću mrežu međunarodnih i regionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja	**5.4.2.**	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Lovćen, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Broj učesnika na vebinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Saradnja, Podrška	**5.4.3.**	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	**5.4.4.**	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Lovćen	Evidencija dentifikovanih i angažovanih organizacija civilnog društva, lokalnih i nacionalnih institucija; Evidencija održanih sastanaka sa relevantnim akterima; Evidencija različitih organizacija/subjekata sa kojima je održan sastanak	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	**5.4.5.**	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Lovćen, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Broj učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	2						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen su funkcionalni.												
Indikator specifičnog cilja 5.5: Evidencija objekata nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen i njihovo stanje. Adaptiran Centar za posjetioce je u funkciji.												
Infrastruktura	**5.5.1.**	Izraditi projektnu dokumentaciju adaptacije i rekonstrukcije objekata nad	Izrađena projektna dokumentacija	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za javne	30,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
		kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen								nabavke, Direktor JPNPCG		
Infrastruktura	**5.5.2.**	Adaptirati Centar za posjetioce na Ivanovim koritima	Adaptiran Centar za posjetioce	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Direktor parka, Direktor JPNPCG	173,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**5.5.3.**	Nabaviti i ugraditi solarni sistem na Centru za posjetioce	Nabavljen i ugrađen solarni sistem	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Direktor parka, Direktor JPNPCG	21,500.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.												
Indikator specifičnog cilja 5.7: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se. Društvena odgovornost investitora i koncesionara je povećana (evidencija elemenata društvene odgovornosti).												
Regulacija	**5.6.1.**	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	1						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.6.2.**	Izraditi mape privremenih objekata	Mape privremenih objekata	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**5.6.3.**	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera (2030-2034)	Urađen Program objekata privremenog karaktera (2030-2034); Godišnja evidencija sprovođenja Programa	1						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG, nadležni organi shodno Zakonu o izgradnji objekata	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Saradnja, Podrška	**5.6.4.**	Podsticati društvenu odgovornost investitora i koncesionara s područja Parka vezano za zaštitu i očuvanje biodiverziteta	Evidencija komunikacije prema investitorima i koncesionarima	3						NP Lovćen, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za finansije	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja												
Indikator specifičnog cilja 5.7: Baze podataka JPNPCG obuhvataju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem i redovno se ažuriraju na osnovu novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki redovno se izrađuju. Završni račun i finansijska dokumenta se takođe redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.											
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.1.**	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabavka servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.2.**	Na godišnjem nivou izrađivati Godišnji program upravljanja i Godišnji izvještaj o realizaciji programa upravljanja	Godišnji program; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Lovćen i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.3.**	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Planiranje	**5.7.4.**	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.5.**	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG
Planiranje	**5.7.6.**	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.7.**	Upravljati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	2,600,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.8.**	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JP	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	1,000,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.9.**	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	420,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**5.7.10.**	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JP	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	195,000.00	JPNPCG

4. LITERATURA

Naučna i stručna literatura

Agencija za zaštitu prirode i životne sredine (2024). Studija revizije zaštićenog područja Nacionalni parka „Lovćen“ (Prijedlog).

Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima j. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.

Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještaju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU

S. Brelih,, B. Petrov(1978):Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana

Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.

Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).

Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)

Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibloigrafijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica

Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori

Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.

Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.

Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.

Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.

JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Lovćen.

JPNPCG (2015). Nacionalni park „Lovćen“– Plan upravljanja 2016–2020.

Lakušić, D., Rakić, T., Stefanović, S., Surina, B., Stevanović, B. 2009: Edraianthus x lakusicii (Campanulaceae) a new intersectional natural hybrid: morphological and molecular evidence. In Plant Systematics and Evolution (2009) 280:77–88.

Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.

Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2014). Prostorni plan posebne namjene za NP Lovćen

Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.

Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.

Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina, 7(2), 605–631.

Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO ‘Zelena Gora’.

Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.

Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždralević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. Vespertilio, 17:129-156.

Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.

Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.

Pulević, V., Bulić, Z. – 1994: Neki otvoreni taksonomski i fitogeografski problemi u flori Lovćena.- CANU - Naučni skupovi, 34: 205-213, Podgorica.

Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti

Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu

Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia, 20–21, 1–506.

Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas

Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.

Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. Zootaxa, 2492, 1–27.

Stevanović, V. et al. (1995). Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije. U: Biodiverzitet Jugoslavije.

Stevanović, V. (1996). Analysis of the orophytic element... Bocconia, 5(1), 77–97.

Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Flora Lovćena I. Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 7: 1–39.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Vegetacija Lovćena u Crnoj Gori. – Zajednica naučnih ustanova Kosova, Studije 17: 1–93.

Tomić-Stanković, K. – 1972: Flora Lovćena II. – Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 8: 1–50.

Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.

Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Lovćen (Podloga za upravljanje šumama) (2016–2020).

Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)

Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)

Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)

Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020

PPPN – Prostorni plan posebne namjene za NP Lovćen (Sl. list CG, br. 034/14)

Plan upravljanja NP Lovćen 2021–2025

Predlog Plana upravljanja NP Lovćen 2021–2025 (2023)

Program upravljanja NP Lovćen 2024. godine

Program upravljanja NP Lovćen 2025. godine

Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Lovćen za 2023.

Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Lovćen za 2024.

Studija revizije zaštićenog područja Nacionalni parka „Lovćen“ (2024.)

Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“ (Podgorica, Budva 2023)

Strateški planovi lokalnih opština: Cetinje 2025.–2029, Budva 2024.-2028.

Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)

„Službeni list RCG“, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
„Službeni list RCG“, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
„Službenil list RCG“, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

Zakon o šumama Crne Gore (Sl. list CG 77/24, 92/25).
Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG 54/16, 18/19).
Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG 28/14, 39/16).

Zakon o šumama (Sl. list CG, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.);

Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima;

Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva (Sl. list CG, br.18/19 i 84/24);

Zakon o vodama (Sl. list CG br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24);

Zakon o divljači i lovstvu (Sl. list CG, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25);

Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi (Sl. list CG br.17/18, br.69/25);

Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br.80/05, br.59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 59/11, br.75/18);

Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl. list CG, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24);

Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl. list CG, br. 15/92, 59/92, br. 32/11);

Zakon o putevima (Sl. list CG, br.82/20,br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl. list CG, b r.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20);

Zakon o energetici (Sl. list CG, br.5/16, 51/17 i 82/20);

Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta (Sl. list CG br. 76/06).

Službeni list RCG 76/06.

Službeni list RCG 062/10.

Službeni list RCG 18/19.

Online izvori / linkovi:

https://europlusmed.org/

http://www.catalogueoflife.org/

http://www.ipni.org

https://www.iucnredlist.org

https://www.worldfloraonline.org/

https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp

https://rm.coe.int/1680746347

https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf

https://amphibiaweb.org/index.html

http://www.reptile-database.org/

https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf

https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/

https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6
https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf
https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf
https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/
https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf
https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf

PRILOG 1

Najznačajnije vrsta ptica sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite

Vrsta	Latinski naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC	Natura kriterijum
Jarebica kamenjarka	*Alectoris graeca*				I*, II/1**	NT	VU	SPEC 2	5p/15ind; 20p/60ind
Kratkopstra ševa	*Calandrella brachydactyla*	RCG		III	I	LC	EN	SPEC 3	15 p
Poljska trepteljka	*Anthus campestris*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Mediteranska bijelka	*Oenante hispanica*	RCG	II	III		LC	LC	SPEC 2	
Planinska bijelka	*Oenanthe oenanthe*	RCG	II	III		LC	LC	SPEC 3	
Štiglić	*Carduelis carduelis*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Zelentarka	*Carduelis chloris*	RCG		III		LC	LC		
Crnoglava travarka	*Saxicola torquata*	RCG	II	III		LC	NT	NON-SPEC	
Suri rao	*Aquila hrysaetos*	RCG	I, II	III	I	LC	VU	Spe-2	
Voljić maslinar	*Hippolais olivetorum*	RCG	II	III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Mediteranska grmuša	*Sylvia melanocephala*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Bjelobrka grmuša	*Sylvia cantillans*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Grmuša čavrtaljka	*Sylvia curruca*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Velika grmuša	*Sylvia hortensis*	RCG	II	III		LC	LC	SPEC 3	
Crnoglava grmuša	*Sylvia atricapila*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Istočna cvrčica	*Syliva crassirostris*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Rusi svrčak	*Lanius collurio*	RCG		III	I	LC	LC	SPEC 3	
Riđoglavi svrčak	*Lanius senator*	RCG		III		LC	LC	SPEC 2	
Crnogrla strndarica	*Emberiza cirlus*	RCG		III		LC	LC	SPEC 2	
Vrtna strndarica	*Emberiza hortulana*	RCG		III	I	LC	NT	SPEC 2	15 p
Plavi drozd	*Monticola solitarius*	RCG	II	III	I	LC	LC	SPEC 3	
Gugutka	*Streptopelia decaocto*			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC	
Grlica	*Sreptopelia turtur*		II	III	II/2	LC	NT	NON-SPEC	
Planinska crvenoperka	*Phoenicurus ochruros*	RCG		III	II	LC	LC	SPEC -2	
Gavran	*Corvus corax*	RCG			III	LC	LC	NON-SPEC	

Sojka	*Garrullus glandarius*				II/2	LC	LC	NON-SPEC	
Šumska crvenoperka	*Phoenicuros phoenicuros*	RCG	II		III	LC	LC		
Leganj	*Caprimulgus europeus*	RCG		III	I		LC	SPEC -2	5p/15ind
Kos	*Turdus merula*	RCG	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC	
Slavuj	*Luscinia megarhunchos*	RCG	II	III	I	LC	LC	SPEC 3	
Pupavac	*Uppupa epops*	RCG		III	I	LC	LC	SPEC 3	
Zelena žuna	*Picus viridis*	RCG		III	I	LC	LC	SPEC 2	
Seoski djetlić	*Dendrocopus syriacus*	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
VugA	*Oriolus oriolus*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Siva žuna	*Picus canus*	RCG		I	III	LC	LC	SPEC -3	5p/15ind
Batokljun	*Coccothraustes coccothraustes*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Zeba	*Fringila coelebs*	RCG		III	I	LC	LC	NON SPEC	
Jastreb	*Accipiter gentillis*	RCG	II	III	I	LC	VU	NON-SPEC	5p
Kobac	*Accipiter nisus,*	RCG	II	III	II	LC	LC	NON-SPEC	5p
Kratkoprsti kobac	*Accipiter brevipes*	RCG	II	III	I	LC	VU	SPEC 2	
Vjetruška	*Falco tinnunculus*	RCG	II	III	II	LC	LC	SPEC 3	
Sivi soko	*Falco peregrinus*	RCG	I	III	I	LC	CR	NON-SPEC	5p/15ind
Mišar	*Buteo buteo*	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Osičar	*Pernis apivorus*	RCG	II		I	LC	NT	NON-SPEC	5p
Ćuk	*Otus scops*	RCG		III	I	LC	LC	SPEC -2	
Kukumavka	*Athene noctua*	RCG		III	I	LC	LC	SPEC -3	
Zmijar	*Circaetus gallicus*	RCG	II	III	I	LC	VU	SPEC 3	2p
Velika pištarka	*Apus melba*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Hridna lasta	*Ptyonoprogone rupestris*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Gradska lasta	*Delichon urbica*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Brgljez kamenjar	*Sitta neumayer*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
drozd Kamenjar	*Monticola saxatilis*	RCG	II	III		LC	NT	SPEC -3	
Ušara	*Bubo bubo*	RCG		III	I	LC	VU	SPEC -2	5p/15ind
Velika pištarka	*Apus melba*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Crnoglava travarka	*Saxicola rubicola*	RCG	II	III		LC	NT	NON-SPEC	

Crvendać	*Erithacus rubecula*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Grmuša	*Sylvia communis*	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Golub grivaš	*Columba palumbus*			III	I*,II/1**, III/1	LC	LC	NON-SPEC	
Kukavica	*Cuculus canorus*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Crna žuna	*Dryocopus martius*	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Vijoglava	*Junx torquila*	RCG		III		LC	LC	SPEC 3	
Bjelovrata muharica	*Ficedula albicolis*	RCG	II	III	I	LC	DD	SPEC -2	15p
Ćubasta ševa	*Lullula arborea*	RCG		III	I	LC	LC	SPEC -2	
Muharica	*Muscicapa striata*	RCG	II		III	LC	LC	SPEC 3	
Šumska sova	*Strix aluco*	RCG		III		LC	LC	NON - SPEC	
Šumska trepteljka	*Anthus trivialis*	RCG			III	LC	LC	NON - SPEC	
Crnoglava sjenica	*Parus palustris*	RCG			III	LC	LC	SPEC 3	
Brgljez	*Sitta europea*	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Veliki djetlić	*Dendrocous major*	RCG		I	III	LC	LC	NON-SPEC	5p/15ind
Crvenoglavi djetlić	*Leiopicus medius*	RCG		I*	III	LC	LC	NON - SPEC	
Planinski djetlić	*Dendrocopos leucotos*	RCG		I	III	LC	NT	NON-SPEC	5p/15ind
Velika sjenica	*Parus major*	RCG			III	LC	LC		
Plavetna sjenica	*Parus caeruleus*	RCG			III	LC	LC	NON-SPEC	
Jelova sjenica	*Parus ater*	RCG		I*	III	LC	LC	NON-SPEC	

Kriterijumi zaštite i ugroženosti vrsta ptica - Skraćenice: ZZ (zakonom zaštićena vrsta Rješenjem Republičkog zavoda o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta); Konvenc. - BERN (Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa), BONN (Konvencija o zaštiti migratornih vrsta životinja); I – Annex I Lista vrsta ptica za koje se propisuju posebne mere zaštite, II - Annex II Lista vrsta koje se mogu koristiti pod strogo kontrolisanim uslovima; Emerald - evropska ekološka mreža za očuvanje divlje flore i faune i njihovih prirodnih staništa u onim zemljama koje nisu članice EU; S – sigurna, H – prorijeđena, D – u opadanju; SPEC – vrste od evropskog značaja za zaštitu - SPEC 2 - vrste koncentrisane u Evropi, koje imaju nepovoljan status zaštite u Evropi, SPEC 3 – vrste koje nisu koncentrisane i koje imaju nepovoljan status zaštite u Evropi; Sivom bojom redovi u tabeli obilježavaju potencijalne kvalifikacione vrste za opredeljivanje IBA područja, IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); *EN - Endangered (ugrožene vrste*)

NACIONALNI PARK SKADARSKO JEZERO

PREDLOG
Plana upravljanja za Nacionalni park Skadarsko jezero za period 2026 - 2030. godine

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, februar 2026. godine

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Skadarsko jezero 2026-2030
mr Marinela Djuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam
Koordinator
Hajdana Ilić Božović
Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Upravljački tim
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.
Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog
dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti
mr.sc Željka Rajković, dipl.ing.biologije
mr.sc Marko Pećarević, dipl. biolog

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,
Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,
dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,
Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,
Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,
mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,
mr Stevan Marić, stručni saradnik za ribarstvo,
Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu gmizavaca i vodozemaca,
Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,
Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,
Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,
mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,
dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora
Služba za promociju, marketing i turizam
Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam
Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu
Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju
Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam
Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam
Milica Novaković, stručna saradnica za medije
Marijana Džaković, stručna saradnica za medije
Služba za projekte i međunarodnu saradnju
mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju
Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju
Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte
Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte
Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte
Služba za finansije
Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove
Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove
Služba za javne nabavke
Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke
Organizaciona jedinica NP Skadarsko jezero
Bogdan Marš, koordinator
Vuk Saičić, šef Službe fizičke zaštite
Marijana Živaljević Roganović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Služba za monitoring i kontrolu
Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu
Veselin Živanović, šef Službe za monitoring I kontrolu

Sadržaj

1.UVOD 5

1.1.Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem 5

1.2.Osnovne informacije o zaštićenom području 11

1.3.Upravljač zaštićenog područja 11

1.4.Proces izrade plana upravljanja 13

2. OPIS PODRUČJA 16

2.1.Geografski položaj i prostor 16

2.2. Prirodne vrijednosti 17

2.2.1.Klima 17

2.2.2. Biodiverzitet 18

2.2.3.Geodiverzitet 37

2.2.4.Hidrologija 38

2.2.5.Predione odlike 39

2.3.Kulturno - istorijske vrijednosti 40

2.3.1. Materijalna kulturna baština 40

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština 42

2.3.3. Antropogeni pejzaž 43

2.4.Socio – ekonomske karakteristike 43

2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja 43

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti 44

2.4.3. Javna infrastruktura 45

2.4.4. Turistička infrastruktura 49

2.5. Korišćenje prostora 51

2.5.1. Turizam 53

2.5.2. Ribarstvo 54

2.5.3. Poljoprivreda 55

2.5.4. Šumarstvo 56

2.5.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova 57

2.5.6. Privremeni objekti 57

2.6. Zone i režimi zaštite 58

3. AKCIONI PLAN 60

VIZIJA 61
3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti 61
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti 72
3.3. Održivo korišćenje prirodnih dobara 73
3.4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija 75
3.4.1 Edukacija i interpretacija 75
3.4.2 Posjetilačka infrastruktura 76
3.4.3 Upravljanje posjetiocima 78
3.4.4 Promocija i komunikacija 80
3.5. Saradnja s lokalnom zajednicom 81
3.6. Razvoj kapaciteta upravljača 84
3.6.1. Pravni i planski okvir i interni akti 84
3.6.2. Kadrovski kapaciteti 85
3.6.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama 89
3.6.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Skadarsko jezero i objekti privremenog karaktera na području Parka 91
3.6.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 92
3.6.6. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 93
3.6.7. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih 93
3.7. Pregled potrebnih finansijskih sredstava 96

1.UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero, za period 2026.–2030.godine predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvira za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.
Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.
Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.
Misija upravljača nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.
Svrha izrade Plana upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero za period 2026. – 2030.godine je uspostavljanje dugoročnog, održivog i pažljivo osmišljenog okvira za zaštitu, očuvanje i racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Plan omogućava efikasno planiranje aktivnosti, usklađivanje interesa zainteresovanih strana uz poštovanje nacionalnih propisa i međunarodnih standarda zaštite prirode. Kroz jasno definisane ciljeve, mjere i mehanizme implementacije, dokument doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, unapređenju posjetilačke, edukativne i naučne funkcije Parka, uz jačanje uloge lokalne zajednice u okviru održivog razvoja. Takođe, Plan se zasniva na saradnji upravljača, naučne zajednice, lokalnog stanovništva, državnih institucija i civilnog sektora, čime se obezbjeđuje usklađeno upravljanje koje podstiče skladan odnos između ljudi i prirode.

1.1.Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Nacionalni zakonodavni okvir

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.
Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između

ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.
Članom 34. ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55. istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unapređenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Kada je u pitanju nacionalni park, resorno Ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova.
Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.
Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Ovim zakonom definisane su granice, nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.
Prema članu 5. ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41. navodi se da će se Privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.
Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unapređivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58. Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi Plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.
Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14. ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog Ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama („Sl. list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG“, br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivniim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl. list CG“, br.18/19 i 84/24); Zakon o vodama („Sl. list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl. list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15,

51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG“, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Sl. list CG“, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl. list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl. list CG“, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl. list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

Nacionalni park Skadarsko jezero – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22. Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 054/16, 018/19, 084/24), *„Nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korišćenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, 028/14, 039/16)“*.

Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.

Nacionalni park Skadarsko jezero – Ramsarsko područje

NP Skadarsko jezero je proglašeno Ramsarskim područjem 1995. godine, u skladu sa odredbama Konvencije o močvarama od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica. Ukupna površina Parka koja se nalazi u zoni proglašenja je 20 000 ha. Ovaj Nacionalni park ispunjava više kriterijuma definisanih članom 2. i Aneksom II Ramsarske konvencije:

Skadarsko jezero kao dio EMERALD mreže

U okviru Bernske konvencije kandidovana je EMERALD mreža – evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode. Nacionalni park Skadarsko jezero je kandidovano kao EMERALD područje 2005. godine, pod šifrom ME0000003 i sa ukupnom površinom od 37 800 ha.

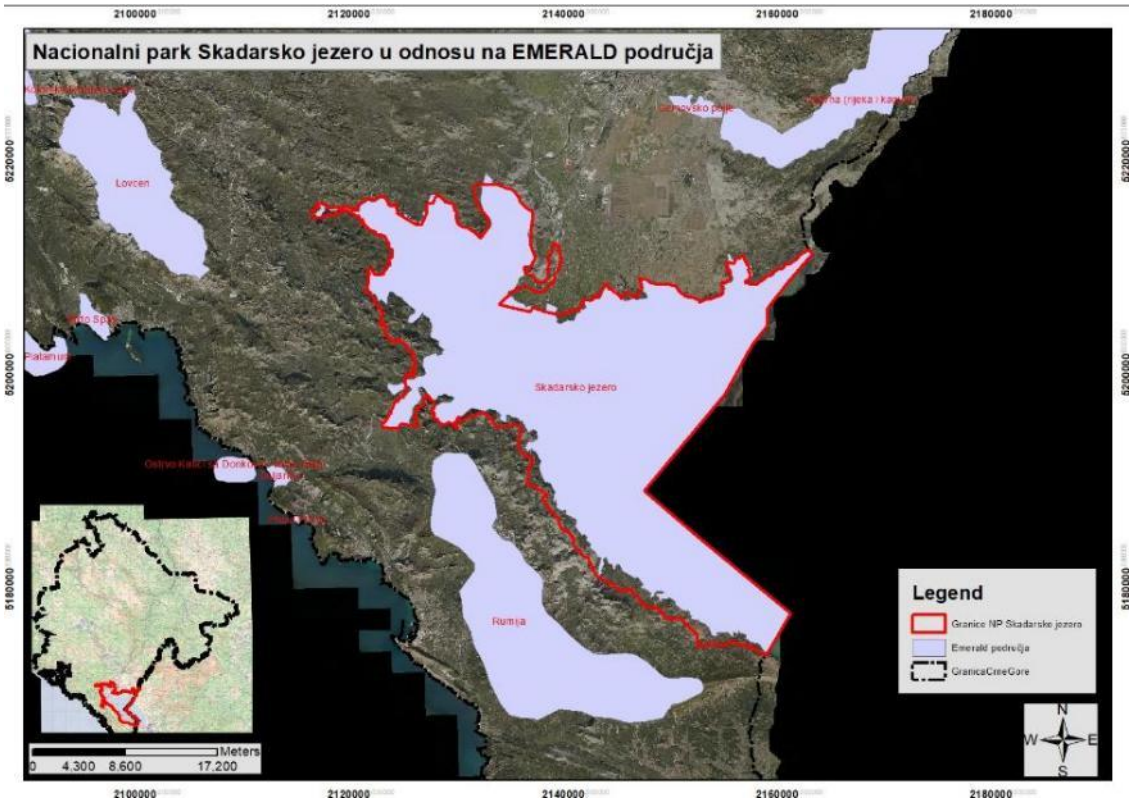

Mapa 1: *Nacionalni park Skadarsko jezero u odnosu na kandidovana EMERALD područja*

Pored toga, NP Skadarsko jezero uživa poseban međunarodni status kao Važno područje za ptice (Important Bird Area – IBA) i Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA).

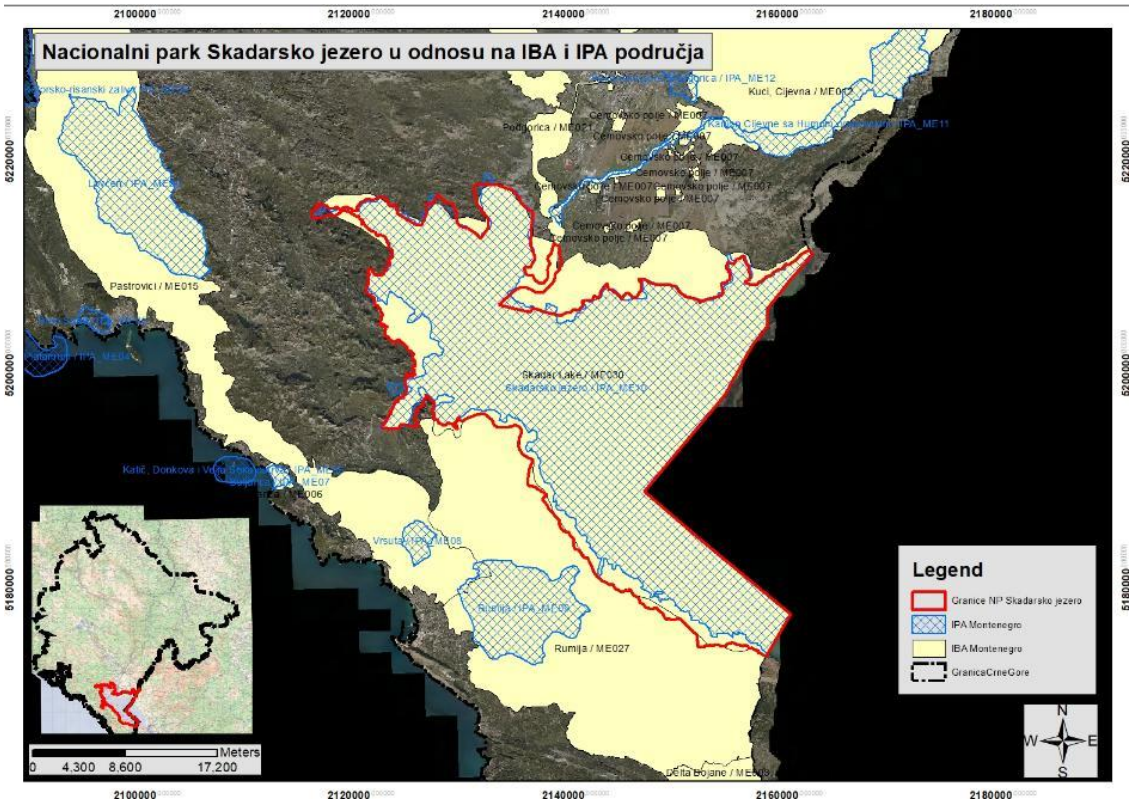

Mapa 2: Nacionalni park Skadarsko jezero u odnosu na IPA i IBA područje

Nominacija za upis na svjetsku listu Rezervata biosfere

Crna Gora je kandidovala sliv Skadarskog jezera za upis na svjetsku listu UNESCO Rezervata biosfere. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera početkom oktobra 2025. predalo je nominacioni dosije i time sliv Skadarskog jezera zvanično kandidovalo za upis na svjetsku listu rezervata biosfere. Kroz zajedničku inicijativu za formiranje prekograničnog Rezervata biosfere sa Albanijom, pripremljeni su nacionalni dosijei za obje zemlje, kao i zajednički nominacioni dokument. Kroz dalje procese evaluacije nominacionog dosijea od strane UNESCO, u narednom periodu donijeće se odluka o upisu na svjetsku listu Rezervata biosfere.

Nacionalni planski i strateški okvir

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za NP Skadarsko jezero iz 2001.godine.

Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta. Na inicijativu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Agencija za zaštitu životne sredine je izradila Nacrt Studije revizije za NP Skadarsko jezero (oktobar 2022.godine), koja je stručna osnova za izradu budućeg Prostornog plana posebne namjene za NP Skadarsko jezero.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl. list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore do 2040.g. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora, kroz razvoj svih funkcija i djelatnosti. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se: opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih sistema.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Posljednja Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP) urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.

Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, Sl.list SRJ, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, Sl.list SRJ, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, Sl.list SRJ, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, Sl.list CG br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, „Sl. list CG“, br.06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, Sl.list SRJ, br.011/01-3), Arhuska konvencija („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011), Sporazum o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, „Sl. list CG“, br. 16/10).

Crna Gora je punopravna članica Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Crna. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument radi očuvanja, zaštite i promocije prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija) je međunarodni ugovor formiran sa ciljem očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta. Cilj ovog dokumenta je očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri zavisi o njima te kroz mnogostruku korisnu ulogu koju ova područja imaju u životu ljudi.

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije uspostavljena je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijiski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.
Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2.Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	Nacionalni park Skadarsko jezero
Kategorija zaštićenog područja	Nacionalni park / II kategorija zaštite po kategorizaciji IUCN-a – *„zaštićeno prirodno dobro od velikog značaja“*
Godina proglašenja zaštićenog područja	27. novembar 1983. godina
Akt o proglašenju zaštićenog područja	Ukazom Prezidijuma Skupštine Crne Gore
Površina	40.000 ha
Administrativne granice	Zakon o nacionalnim parkovima, Sl. list CG, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.
Ornitološki rezervati	Pančeva oka i Manastirska tapija
Međunarodna zaštita	Dio jezera (20.000 ha) je proglašen Ramsarskim područjem 1995. godine, i uključen je u svjetsku Listu wetland područja od međunarodnog značaja Ramsarske konvencije Međunarodno „Značajno područja za ptice” IBA (Important Bird Areas) na svih 40.000 ha Parka, od 1989. godine Međunarodno „Značajno područje za biljke” IPA (Important Plant Areas)
Karakteristični ekosistemi	Slatkovodni ekosistemi; močvarni ekosistemi; plavni ekosistemi (šumske i livadske zajednice; kopneni ekosistemi (šume, šumo-šikare, garige, kamenjari)

1.3.Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list CG“, br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG“, br. 20/11 od 15.04.2011. godine). Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.
U skladu sa navedenim određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora; Nacionalni park Durmitor; Nacionalni park Lovćen; Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.
U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.
Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora; Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj; Služba za promociju, marketing i turizam; Služba za projekte i međunarodnu saradnju; Služba za finansije; Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove; Služba za kontrolu i monitoring; Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.
Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a kroz ugovor o zakupu privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjska solana.

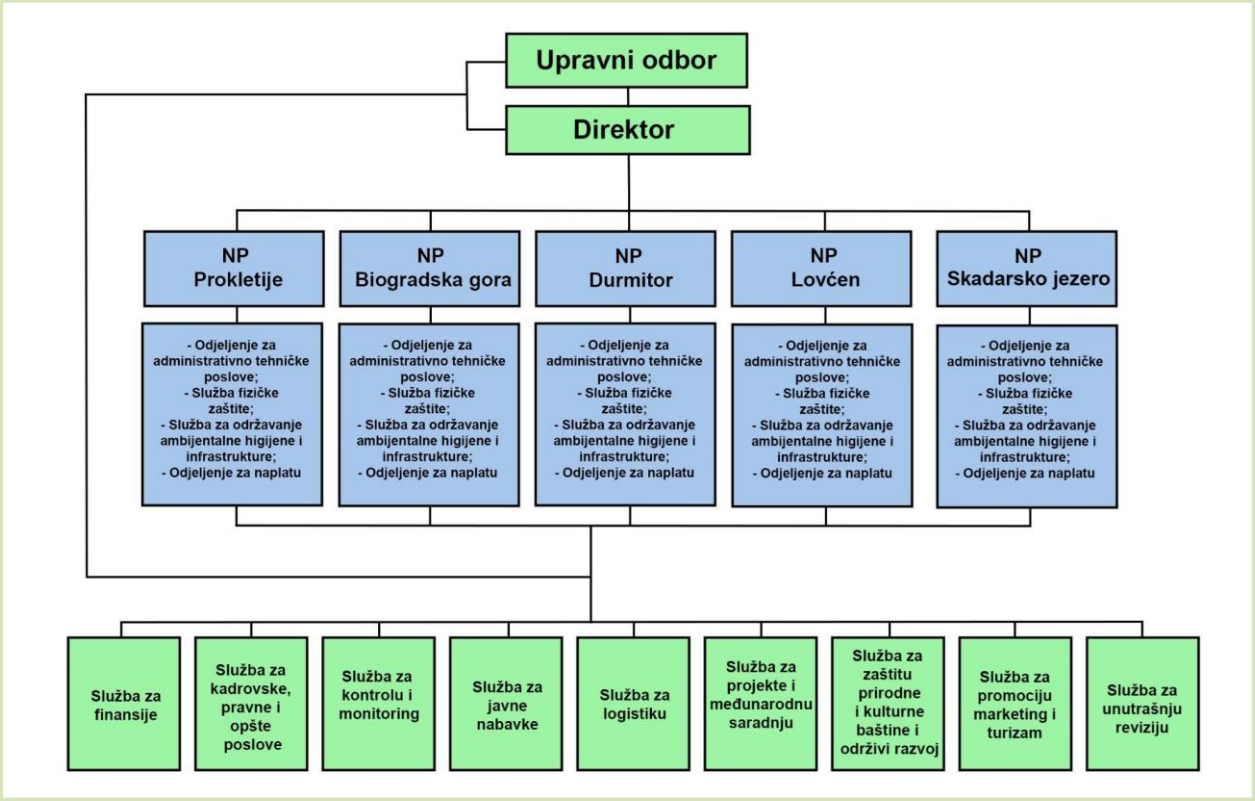

***Grafikon 1**: Organizacija poslovanja JPNPCG*

Direktor Nacionalnog parka Skadarsko jezero rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.
U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- Služba za fizičku zaštitu. Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Skadarsko jezero. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).
- Odjeljenje za administrativno tehničke poslove. Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- Odjeljenje za naplatu. Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Skadarsko jezero, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

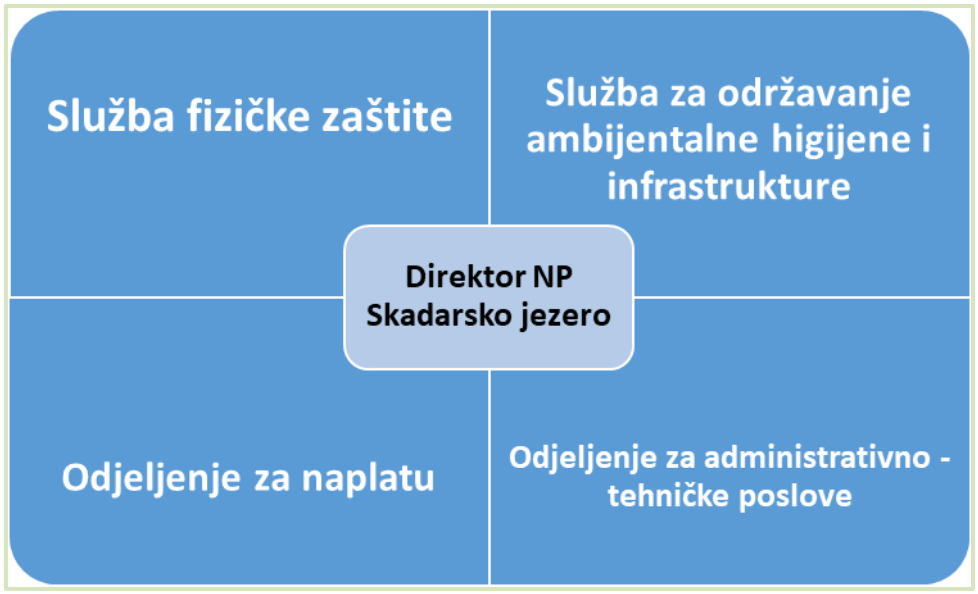

Grafikon 2: *Organizacija poslovanja NP Skadarsko jezero*

1.4.Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja nacionalnim parkom Skadarsko jezero predstavlja složen, višefazan proces koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja. Ovaj proces odvija se kroz sledeće faze:

Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o nacionalnom parku Skadarsko jezero; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Analiza stanja i identifikacija problema: Procjena ekoloških, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih resursa; Izrada smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.

Najprije *se* pristupa *definisanju vizije, ciljeva i aktivnosti*, što podrazumijeva**:** postavljanje dugoročnih ciljeva zaštite i održivog korišćenja područja; formulisanje specifičnih mjera i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva, te na kraju razradu indikatora uspješnosti radi praćenja implementacije Plana.

Proces uključivanja zainteresovanih strana obuhvata: organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede, radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; I na kraju samog procesa slijedi prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.

U konačnom se pristupa *Izradi nacrta dokumenta:* na osnovu prikupljenih podataka i sugestija izrađuje se nacrt Plana upravljanja; iniciraju se i održavaju sastanci službi u okviru JPNPCG zaduženih za izradu dokumenta, zatim slijedi sprovođenje radionica zajedničkih službi, zaposlenih iz organizacione jedinice NPSJ i angažovanih eksperata za izradu Plana upravljanja. Radionice su dizajnirane da se zajednički konfiguriše tabela Akcionog plana koja proističe iz ocjene stanja i evaluacije već pripremljenog sadržaja dokumenta, kao i definisanje opštih ciljeva, specifičnih ciljeva, aktivnosti kako bi se omogućila usklađenost dokumenta sa najboljom praksom.

Krajnji korak odnosi se na *usvajanje dokumenta* u nekoliko faza i to: nakon sprovedenog procesa koji se odnosi na organizovanje Javne rasprave, konačna verzija nacrta Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG koji usvaja dokument, zatim i nadležnim institucijama: Agenciji za zaštitu životne sredine i Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera; donošenje formalne odluke o usvajanju Plana; zatim na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NPSJ, kojim se planiraju operativni koraci i definišu rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti; Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama koji je u korelaciji sa adaptivnim menadžmentom predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.
Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja

Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore, formiralo je radnu grupu zaduženu za izradu dokumenta sastavljenu od stručnih saradnika zajedničkih stručnih službi i zaposlenih iz Nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Proces izrade Plana upravljanja nacionalnim parkom Skadarsko jezero sproveden je kroz inkluzivan i transparentan pristup koji je obuhvatio saradnju širokog spektra učesnika – od državnih institucija i stručnih organizacija do predstavnika lokalnih zajednica, nevladinog sektora i turističkih subjekata. Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovani su participativni sastanci sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Kroz otvoren dijalog razmatrane su teme poput očuvanja prirodnih vrijednosti, razvoja infrastrukture i unapređenja turističke ponude. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.

U tom kontekstu organizovana su dva participativna sastanka. Tokom participativnih sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima.

Kroz ovaj participativni proces prikupljeni su brojni prijedlozi i sugestije koje su u najvećoj mjeri integrisani u nacrt Plana upravljanja, što i pokazuje da uspješna implementacija Plana u određenoj mjeri zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica se uključuje u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu pruži aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine

2. OPIS PODRUČJA

2.1.Geografski položaj i prostor

Skadarsko jezero nalazi se u zetsko-skadarskoj ravnici i jednim dijelom pripada Barskoj, a drugim opštinama Tuzi i Zeta, kao i Prijestonici Cetinje. Živopisno i po mnogo čemu jedinstveno ono je sa 391 km^2 najveće jezero na Balkanskom poluostrvu. Nalazi se na svega dvadesetak minuta udaljenosti od Jadranskog mora, kroz ranije izgrađeni tunel Sozina (Barska rivijera). Rijekom Bojanom, Skadarsko jezero zadržava kontakt sa Jadranskim morem, uprkos lancu visokih planina koje ga okružuju.

2/3 jezera pripada Crnoj Gori, dok se 1/3 nalazi na teritoriji Republike Albanije. Crnogorski dio jezera sa obalom je površine 40.000 ha, proglašen je Nacionalnim parkom 1983.godine.

Skadarsko jezero je u odnosu na druge nacionalne parkove vrlo specifično i predstavlja jedan od najinteresantnijih biotopa u Crnoj Gori.

Ono je i kriptodepresija, što znači da se djelovi njegovog dna nalaze ispod nivoa mora. Takva mjesta nazvana su oka i na području Skadarskog jezera ih ima trideset. Najdublje oko je Raduš, koje je duboko 60 metara i ima bogat riblji fond.

Tokom ljeta površina Skadarskog jezera iznosi 370 km^2, a tokom zime je ta površina 540 km^2, dok je u prosjeku površina jezera 475 km^2. Dubina vodenog basena, pri niskom vodostaju, iznosi 8 m. Jezero je dugo 44 km, a najveća širina iznosi 13 m.

Samo jezero sačinjavaju prostorno prepoznatljive cjeline, a to su: Veliko blato, Malo blato, Vučko blato, potopljena dolina Rijeke Crnojevića, Hotski zaliv i basen Gornjeg blata.

Skadarsko jezero se u geografskom kontekstu nalazi između dvije ekonomski najrazvijenije cjeline: centralnog dijela Crne Gore (Podgorica i Zeta) i crnogorskog primorja sa druge strane. Povezan je sa Podgoricom, Zetom, Cetinjem, Barom i Tuzima. Relativno je blizu većih gradova u Albaniji kao što su: Skadar, Valona i Tirana.

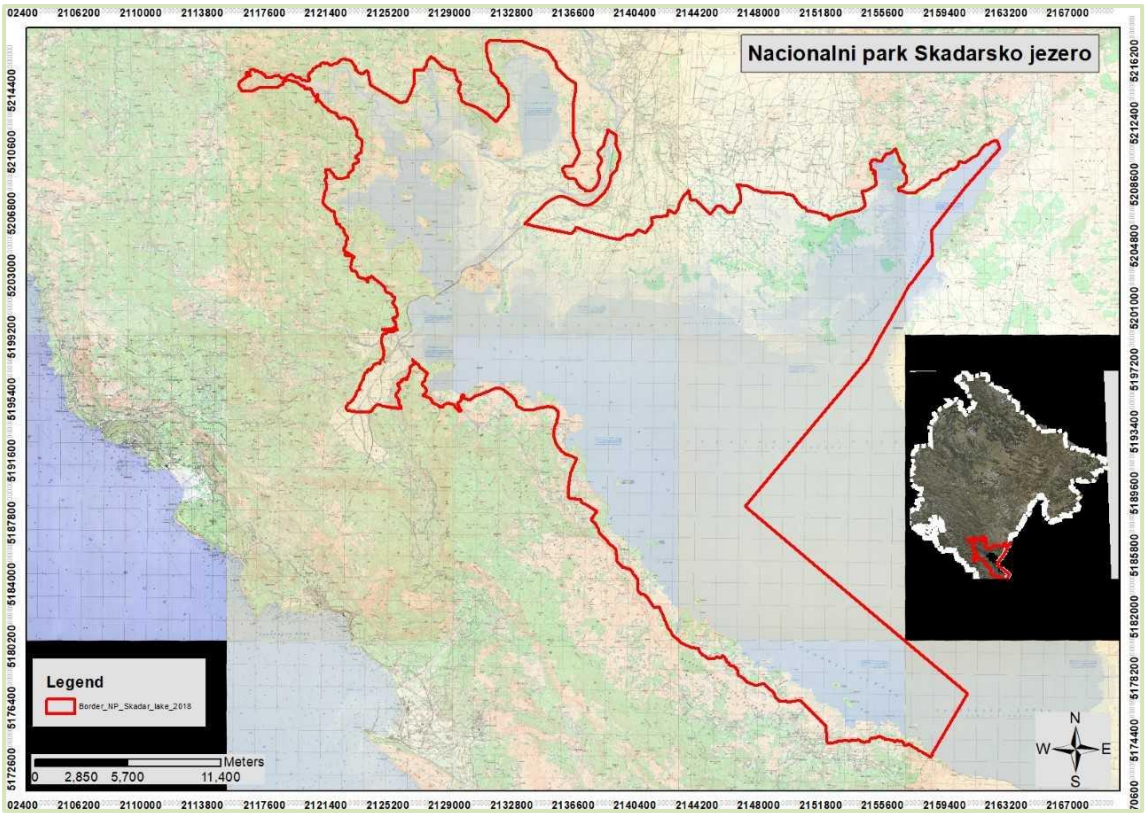

Mapa 3*: *Geografski položaj NP Skadarsko jezero

2.2. Prirodne vrijednosti

2.2.1.Klima

Oblast Skadarskog jezera, u se čijim užim granicama nalazi Nacionalni park, podložna je klimatskim uticajima vrlo raznolikog okruženja, kako u širim lokalnim, tako i u regionalnim granicama. Veliki vodeni i planinski sistemi u južnom dijelu Crne Gore utiču na klimatske karakteristike ovog područja. Osnovni mediteranski tip klime modifikovan je klimatskim podtipovima koji se različitim intenzitetima ispoljavaju tokom čitave godine. Klimatske promjene vidljive su kroz učestale ekstreme od izrazito sušnih do izrazito kišnih perioda, velike temperaturne varijacije i pojavu drugih vrsta nepogoda tokom čitave godine. Temperatura vazduha srednja godišnja temperatura područja je oko 15°C do 16°C. Ekstremne temperature su ublažene vodenom površinom i lokalnim strujanjima, zbog čega je bolje posmatrati srednje mjesečne vrijednosti temperature nego apsolutne dnevne maksimume i minimume. Najhladniji mjesec je decembar u kome se srednja mjesečna temperatura kreće oko 7°C. Najtopliji je jul oko 32°C. Najviše kiše pada u periodu od septembra do marta mjeseca i to je oko 3/4 od ukupne godišnje količine padavina. U periodu od aprila do avgusta padne 1/4 od ukupne godišnje količine padavina. U prosjeku godišnje na ovo područje padne oko 2100 l/m². U prosjeku tokom godine na ovom području trajanje sijanja sunca iznosi oko 2550 sati. Prosječna relativna vlažnost je oko 60%, što u ljetnjem periodu ublažuje temperaturne ekstreme. Uz dobru provjetrenost ovaj parametar klimu područja Parka čini ugodnom. Važni

klimatski činioci ovog područja su još vlažnost i vjetar. Na području Skadarskog jezera preovalđujući su južni vjetrovi. U posljednjim godinama, a na osnovu referentnih podataka sa mjernih meteoroloških stanica došlo je do modifikacije klimatskih parametara, pa je tokom 2023. i 2024.godine došlo do povećanja prosječnih godišnjih temperatura. Najveća pomjeranja su zabilježena tokom ljetnjih mjeseci.

2.2.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Područje Skadarsko jezero predstavlja jedan od najvažnijih centara biodiverziteta i geodiverziteta na zapadnom Balkanu i u Jugoistočnoj Evropi. Specifični geografski položaj, geološka i pedološka svojstva, karakteristična klima i istorijski faktori stvorili su posebne uslove zbog kojih je Skadarska kotlina bila jedan od značajnih refugijuma tokom ledenog doba. Područje Skadarskog jezera sastavljeno je od mozaika različitih ekosistema.

Algoflora

Zajednica algi odlikuje se raznovrsnošću mikrofitskih i makrofitskih predstavnika. Determinisano je čak 1.092 vrsta, varijeteta i formi, od kojih 930 na području koje pripada Crnoj Gori, odnosno Nacionalnom parku. Uglavnom su mikrofitske (planktonske i bentosne), dok su makrofitske alge predstavljene pršljenčicama (*Charophyta*), kojih je, do sada, za Skadarsko jezero zabilježene 26 vrste.

Planktonske alge pripadaju filogenetski različitim grupama i obuhvataju sledeće razdjele: *Cyanophyta* (modrozelene alge), *Euglenophyta, Pyrrophyta* (vatrene), *Bacillariophyta* (silikatne), *Chrysophyta* (zlatne) i *Chlorophyta* (zelene). Najbrojnije su silikatne alge, zatim zelene i modrozelene alge. Silikatna alga *Cyclotella skadariensis* je endem Skadarskog jezera. Brojnost planktonskih algi se sezonski mijenja. Silikatne alge su najbrojnije u proljeće, zelene alge početkom ljeta, modrozelene i zelene krajem ljeta, dok su u toku jeseni i zime najdominantnije silikatne i zelene alge. U centralnom, otvorenom dijelu dominantne su dijatomeje, dok u plićim djelovima u zapadnom i sjeverozapadnom dijelu dominiraju zelene i modrozelene alge.
Od bentosnih algi, najveći diverzitet i značaj, imaju alge koje žive na makrofitama (epifitske alge). Uglavnom su predstavljene algama iz grupa *Bacillariophyta, Chlorophyta i Cyanophyta*. Dominantne su silikatne alge (*Bacillariophyta*).
Charophyta su makrofitske alge i gradijenti submerzne vodene vegetacije, do 10m dubine, u okviru eutrofične zone. Najčešći predstavnici *su Chara sp*. i *Nitella sp*.

Vaskularna flora
Bogatstvo vaskularne flore područja Nacionalnog parka Skadarsko jezero ogleda se u brojnosti od 1396 biljnih taksona: 1299 vrsta i 97 podvrsta. Karakteriše je prisustvo velikog broja endemičnih, rijetkih i ugroženih vrsta, od kojih su neke zaštićene na nacionalnom i/ili međunarodnom nivou. Za vaskularnu floru basena Skadarskog jezera zabilježeno je 40 endema i 42 subendema.

Najbrojniji su balkanski endemi, od kojih najveću važnost za floristički diverzitet Crne Gore imaju oni sa najužim rasprostranjenjem, kao što su: *Leucanthemum rohlenae* (CG), *Cardamine montenegrina* (CG), *Quercus robur* subsp. *scutariensis* (CG, Al), *Cymbalaria ebelii* (CG, Al), Seseli globiferum (CG, Hr), *Scilla lakusicii* (CG, BH, Hr), *Edraianthus dalmaticus*

(CG, BH, Hr), *Clinopodium alpinum* subsp. *majoranifolium* (CG, ?BH, Hr), *Succisella petteri* (CG, Al, Hr) i dr.

Sem navedenih i brojnih drugih endema, kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Skadarsko jezero, izdvojili su se taksoni koji imaju nacionalne i međunarodne nivoe zaštite (Tabela 1).

***Tabela 1**: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama*

Vrsta	Endem	Sl. list RCG 76/06	CG Preliminarna crvena lista	Eu IUCN Red List	HD, BC, IPA, CITES
Ramonda serbica	Balkana	+		LC ? nepoznat	HD An.IV, BC An.I IPA
Edraianthus dalmaticus	Balkana	predlog	CR		
Marsilea quadrifolia		+	CR	VU ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I IPA
Caldesia parnassifolia		predlog	CR	NT ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I
Gladiolus palustris		+		DD ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I IPA
Najas flexilis		+		VU ? nepoznat	HD An.II i IV, BC An.I
Anacamptis pyramidalis		+		LC ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I CITES An.II
Himantoglossum caprinum		+		NT ↓ opadajući	HD An.II i IV CITES An.II
Galanthus nivalis		+		NT ↓ opadajući	HD An.V CITES An.II
Ruscus aculeatus				LC stabilan	HD An.V
Trapa natans		+		NT ↓ opadajući	BC An.I IPA
Ophrys scolopax subsp. cornuta		+		LC ? nepoznat	BC An.I CITES An.II, IPA
Orchis provincialis		+		LC ↓ opadajući	BC An.I CITES An.II
Narcissus poeticus. subsp *radiiflorus*		+		DD ? nepoznat	BC An.I
Baldellia ranunculoides		predlog	CR	NT ↓ opadajući	
Ilex aquifolium		+	EN	LC stabilan	
Medicago carstiensis		predlog	EN	LC stabilan	

Legenda: *DD – Data deficient (bez podataka); LC - Least concern (najmanja briga); VU - vulnerable (ranjiva); NT - Near threatened (skoro ugrožena); EN - Endangered (ugrožena);* ***CR** - critically endangered (kritično ugrožena)*

Napomena***:*** Očekuje se da će se sa revidiranom listom Zakonom zaštićenih vrsta i sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Skadarsko jezero.

Vegetacija

Dominantno obilježje Skadarskoj jezera su vodena, močvarna i plavna vegetacija, dok se kopnena javlja u uskom pojasu uglavnom iznad južne obale jezera.

Vodenu vegetaciju izgrađuju planktonske i bentosne alge i submerzne makrofite. Od posebne važnosti za jezero i njegov metabolizam su zajednice submerznih makrofita. Obzirom da se javljaju do 10m dubine u okviru eufotične zone, dno Skadarskog jezera je potpuno obraslo ovim makrofitama. Izdvajaju se zajednice: *Najadetum marine, Potameto-Najadetum, Potametum perfoliati* i *Potametum lucentis*, u kojima je dominantna vrsta *Potamogeton perfoliatus*, zatim *Najas marina, Najas minor, Potamogeton lucens, Potamogeton crispus, Myriophyllum verticillatum, Ceratophyllum submersum* i dr. Od algi, najčešći predstavnici submerznih makrofitskih vrsta su harofitne alge (*Chara spp., Nitella spp*.).

Močvarnu vegetaciju čine zajednice flotantnih i emerznih makrofita, zauzima veliki prostor uz sjevernu obalu jezera, i u zalivima južne obale. Flotantne makrofite naseljavaju dubinu od 0,5–3 m. Grade je zajednice: *Myriophillo-Numpharetum lutei, Nymphoidetrum peltate, Potametum natans.* Dominantne vrste zajednica su *Nuphar luteum, Nymphaea alba, Trapa natans*, a na pojedinim mjestima i *Utricularia vulgaris*. Od emerznih makrofita brojna vrsta je *Scirpus lacuster* koja sa *Phragmites communis* čini zajednicu *Scirpo-Phragmitetum*, jednu od najznačajnijih po produkciji u jezeru. Česte vrste su: *Typha angustifolia, Alisma plantago-aquatica i Butomus umbellatus*.

Plavna vegetacija predstavljena je šumskim i livadskim zajednicama. Razvijena je naročito u plavnoj zoni sjeverne obale, duž riječnih tokova i u zalivima. Od šumskih zajednica dominantne su zajednice sa vrbama (*Salix alba, Salix cinerea*). Pokazuju ekspanziju, naročito na lokalitetu Manastirska tapija, na ušću Morače. Dublje u zaleđu, uz Gostiljsku rijeku egzistiraju ostaci zajednice skadarskog hrasta (*Querqus robur* subsp. *squtariensis*) sa

poljskim jasenom (*Fraxinus angustifolia*) i grčkom lustrikom (*Periploca graeca*), fragmentarne distribucije, zbog nekadašnjeg pretvaranja šumskog u poljoprivredno zemljište.
Južnu, kamenitu obalu Jezera karakterišu degradirani tipovi šumske vegetacije, uglavnom šikare i kamenjari. Najbrojnije su zajednice sa bjelograbićem: *Carpinetosum orientalis punicetosum* (bjelograbić sa hrastom i narom), *Phillyreo carpinetum orientalis troianae* (bjelograbić sa česminom i zelenikom), *Phillyreo carpinetum orientalis punicetosum* (bjelograbić sa narom i zelenikom) i *Phillyreo carpinetosum orientalis* (bjelograbić sa dračom i zelenikom). Zajednice sa hrastovima (*Quercus pubescens, Quercus cerris*) pojavljuju se fragmentarno uglavnom u graničnoj zoni Parka. Bliže Jezeru, a posebno na ostrvima, nalaze se ostaci makije sa reliktnim vrstama hrastom crnika (*Quercus ilex*) i lovorom (*Laurus nobilis*). Kamenjari predstavljaju krajnji stepen degradacije vegetacijskog pokrivača. Predstavljena je zajednicama pelima i kovilja (*Stipo-salvietum officinalis*), čubre i ofresine (*Satureia subspicata - Poa bulbosa*) i smilja (*Helichrisetum italici*). Iako se radi o degradiranoj vegetaciji, odlikuje se raznovrsnom florom bogatom ljekovitim, aromatičnim i medonosnim biljem, ali i prisustvom značajnog broja endemskih i rijetkih biljnih vrsta, nacionalnog i/ili međunarodnog značaja.

Kao međunarodno značajna staništa definisana su ona koja se nalaze na EU Direktivi o staništima U NP Skadarsko jezero je zabilježeno 27 međunarodno značajnih tipova staništa:

- 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajacih voda sa amfibijskom vegetacijom *Litorelletea uniflorae* ili *Isoeto-Nanojuncetea;*
- 3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Chara sp.);*
- 3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom *Magnopotamion* i *Hydrocharition;*
- 3240 Obale planinskih rijeka obrasle sivom vrbom (*Salix elaeagnos*);
- 3260 Vodeni tokovi od nizina do gorskog pojasa sa vegetacijom vodenih ljutica (*Ranunculion fluitantis, Callitricho-Batrachion*);
- 3270 Rijeke sa muljevitim obalama obraslim vegetacijom sveza *Chenopodion rubri* p.p. i *Bidention* p.p.;
- 3280 Obale stalnih mediteranskih rijeka obrasle biljkama sveze *Paspalo-Agrostidion* djelimično zasjenjene granama vrba i bijele topole;
- 3290 Povremeni tokovi mediteranskih rijeka obrasli vegetacijom sveze *Paspalo-Agrostidion*;
- 5210 Makija sa mediteranskim klekama (*Juniperus* spp.);
- 5310 Šikare lovora (*Laurus nobilis*);
- *6110 Zeljaste zajednice na krehotinama krečnjačkih i bazifilnih stijena (*Alysso-Sedion albi)*;
- *6220 Pseudostepe sa travama i jednogodišnjim biljkama klase *Thero-Brachypodietea*;
- 62A0 Istočni submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*);
- 6420 Mediteranske visoke hidrofilne livade (*Molinio-Holoschoenion*);
- 6540 Submediteranski travnjaci sveze *Molinio-Hordeion secalini*;
- *8160 Sredjeevropski brdski krečnjački sipari;
- 8210 Krečnjacke stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
- *91E0 Aluvijalne šume crne johe i gorskog jasena (*Alno-Padion, Salicion incanae, Salicion albae);*
- 91F0 Nizijske higrofilne šume lužnjaka (*Quercus robur*), poljskog jasena (*Fraxinus angustifolia*) i brijestova (*Ulmus minor, U. laevis*);
- 91M0 Panonsko-balkanske šume cera i kitnjaka;

- 9250 Šume i šikare makedonskog hrasta (*Quercus trojana*);
- 9260 Šume pitomog kestena (*Castanea sativa*);
- 9290 Šume čempresa (*Acero-Cupression*);
- 92A0 Galerije bijele vrbe i bijele topole;
- 92D0 Južne obale galerije i šibljaci (*Nerio-Tamaricetea*);
- 9340 Šume crnike (*Quercus ilex*);
- 9540 Mediteranske šume primorskih borova.
- 92D0 Južne obale galerije i šibljaci (*Nerio-Tamaricetea*);
- 9340 Šume crnike (*Quercus ilex*);
- 9540 Mediteranske šume primorskih borova.

*Staništa koja su obilježena * su prioritetna za EU.*

Šumski ekosistemi

Šumske zajednice na području Parka rezultat su dugotrajnog i intenzivnog antropogenog uticaja, koji traje vjekovima. Tradicionalne aktivnosti lokalnog stanovništva, kao što su sječa, ispaša stoke i česti šumski požari, ostavile su dubok trag na strukturu, sastav i prirodnu dinamiku šuma ovog područja. Dugotrajno eksploataciono korišćenje šuma, bez adekvatnih mjera gazdovanja i obnove, dovelo je do pojave sekundarnih, pretežno izdanačkih šuma. Većina današnjih šumskih sastojina nastala je iz panjeva nakon višekratnih sječa, što je značajno izmijenilo njihovu izvorno prirodnu i ekološku osobenost.

Na terenu se danas najčešće susreću razrijeđene, fragmentirane šumske zajednice, formirane u obliku tzv. „šumskih ostrva", okruženih degradiranim staništima i šibljacima. S obzirom na geološku raznolikost (krečnjačke i silikatne podloge), razvile su se različite fitocenološke zajednice, ali su sve one danas prisutne tek u ograničenim i fragmentiranim površinama.

Najšire rasprostranjene su zajednice čiji je glavni ekološki edifikator bjelograbić (*Carpinus orientalis*). Ove zajednice često su u različitim degradacionim fazama, sa izraženom dominacijom vrsta kao što su drača (*Paliurus spina-christi*), zelenika (*Phillyrea media*) i šipak (*Punica granatum*). Dalja degradacija dovela je do stadijuma kamenjara i goleti bez značajnijeg prisustva drvenastih biljaka, gdje danas dominiraju travnate i kamenjarske zajednice.

Posebnu ekološku i zaštitnu vrijednost imaju zajednice skadarskog lužnjaka (*Quercus robur ssp. scutariensis*), koje su specifične za priobalno područje jezera. Ove šumske zajednice, među kojima se izdvajaju asocijacije *Quercus robur scutariensis–Periploca graeca* i *Quercus robur scutariensis–Fraxinus oxycarpa–Periploca graeca*, predstavljaju značajan reliktni i endemični biljni sklop. Nažalost, od vremena kada ih je Černjavski prvi put naučno opisao 1949. godine, njihova površina je znatno smanjena uslijed sječa i drugih oblika degradacije. Danas su ove zajednice sačuvane samo u obliku manjih izolovanih fragmenata ili oko privatnih poljoprivrednih imanja.

U okviru inventure šumskih ekosistema Nacionalnog parka Skadarsko jezero, izvršeno je detaljno prikupljanje podataka o strukturi, vrtnim sastojinama i stanju šuma. Tom prilikom utvrđene su prostorne, ekološke i biološke vrijednosti šumskih ekosistema, što predstavlja značajnu osnovu za planiranje budućih mjera očuvanja, obnove i održivog gazdovanja šumama ovog zaštićenog područja.

Fauna beskičmenjaka

Na području Parka u fauni beskičmenjaka najbolje je proučena fauna *Odonata* (vilini konjici), *Amphipoda* (rakovi), slatkovodnih i suvozemnih puževa (*Gastropoda*), *Formicidae* (mravi), kao i neke komponente zooplanktonske i zoobentosne faune.
Fauna vodenih makroinvertebrata je raznovrsna i zastupljena je sa različitim pripadnicima *Trihoptera*, *Ephemeroptera*, *Megaloptera*, *Gastropoda*, *Diptera*, *Coleoptera*, *Odonata*, *Oligochaeta*, *Hirudinea*, *Heteroptera*, *Mollusca*, *Acarina*, *Gammaridae*. Mekušci (*Mollusca*) - puževi i školjke su značajna grupa kao izvor hrane za ribe i ptice. Posebno su, zbog svoje brojnosti, u lancu ishrane važne slatkovodne školjke *Dreissena polymorpha* i *Anodonta cyanea* i slatkovodni puž *Viviparus viviparus*. Fauna sublakustričnih izvora (oka, tzv. „ekoaze“) se sastoji iz dijelova drugih fauna: jezerskih stenotermnih i eurivalentnih vrsta, izvorskih vrsta i pojedinih podzemnih vrsta koje mogu biti podzemnim vodotokovima izbačene iz podzemnih šupljina u sam izvor. Od 18 vrsta i podvrsta rakova *Amphipoda* koji nastanjuju jezero ili neposrednu okolinu, 9 su endemi slivnog područja Skadarskog basena, dva su endemi hercegovačko-crnogorske regije, a jedna vrsta je endem Dinarida.
Fauna beskičmenjaka kopnenih ekosistema predstavljena je velikim brojem vrsta, među kojima su prisutne ugrožene mediteranski vrste: *Formica rufa* (šumski mrav)*, Papilio machaon (*lastin repak)*, Papilio alexanor (*sredozemni lastin repak) i *Papilio podalirius* (jedarce)*, Lucanus cervus (*jelenak) i *Oryctos nasicornis* (nosorožac)*.* Faunistički raritet ovog prostora je džinovska vodena stjenica - *Belostoma nilotica.*
Iz grupe puževa (*Gastropoda*), od 39 vrsta koje nastanjuju jezero, 12 je endemičnih vrsta, a od 50 vrsta koje nastanjuju sliv Skadarskog jezera, 19 vrsta je endemično na određenom nivou (endem basena Skadarskog jezera, endem Crne Gore, ili endem južnog Balkana).

** Lista dnevnih leptira sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite nalazi se u Prilogu I ovog dokumenta*.

Fauna riba
Povoljni hidrološki i klimatski uslovi, obilje hrane i zaklona su uslovili intenzivan razvoj ihtiofaune u Skadarskom jezeru. Takođe, te odlike dovele su do nekih specifičnih ihtioloških odlika jezera.
Zbog tople, plitke vode i velike površine, jezero je ciprinidno tj. u njemu dominiraju ribe iz porodice šarana (*Cyprinidae*). Međutim, hidrološke i biološke odlike pritoka, a naročito pojava podvodnih izvora (sublakustričnih izvora), koji imaju suprotne fizičko-hemijske odlike od jezerske vode, omogućavaju pojavu riba iz porodice pastrmki salmonidnih riba (*Salmonidae*). Blizina Jadranskog mora i relativno kratka komunikacija preko rijeke Bojane dovela je do pojave nekih morskih riba u ihtiofauni jezera. Zato je današnja fauna riba veoma brojna, utvrđeno je gotovo 48 vrsta. Koliko vrsta riba živi u slivu Skadarskog jezera još nije precizno utvrđeno. Do sada je registrovano 30 autohtonih i 15 alohtonih (introdukovanih) vrsta.

Ihtiofaunu karakteriše relativno visok stepen endemizma, prisutno je 6 endema sliva Skadarskog jezera:

- mala kubla - *Alosa* sp. (jezero glavno stanište);
- zetska mekousna - *Salmothymus zetensis* (samo u rijeci Zeti, nema je u jezeru);
- skadarska mrenica - *Gobio skadrensis* (sporadično u jezeru);
- bijeli brcak - *Rutilus* sp. (jezero glavno stanište);
- zetska brkica - *Barbatula zetensis* (u pritokama, nema je u jezeru;

- crnogorski glavoč - *Pomatoschistus montenegrensis* (jezero i donji tok).

***Tabela 2**: Ihtiofauna Skadarskog jezera*

Domaći naziv	Latinski naziv	autohtonost	zaštićena ili invazivna u CG	Bern	Direktiva o staništima	IUCN
atlantska jesetra	*Acipenser sturio*	+	+	Annex II	Annex II	CR
jadranska jesetra	*Acipenser naccarii*	+	+	Annex II	Annex II	CR
kubla	*Alosa fallax*	+		Annex III	Annex II	LC
mala kubla	*Alosa* sp (Skadar)	+ endem		Annex III		VU
primorska potočna pastrmka	*Salmo farioides*	+				LC
glavatica	*Salmo marmoratus*	+			Annex II	LC
ukljeva	*Alburnus scoranza*	+				LC
ohridska ukljevica	*Alburnoides ohridanus*	+				VU
primorska mrena	*Barbus rebeli*	+				LC
skadarski skobalj	*Chondrostoma ohridanus*	+				/
skadarska mrenica	*Gobio skadrensis*	+ endem				/
šaradan	*Pachychilon pictum*	+		Annex III		LC
ohridska gaovica	*Rhodeus amarus*	+				LC
brona/ žutalj/ žuti brcak	*Rutilus ohridanus*	+				LC
bijeli brcak	*Rutilus* sp.	+ endem		Annex III		/
ljola/lola	*Scardinius knezevici*	+				LC
primorski klen	*Squalius squalus*	+				LC
mekiš	*Telestes montenegrinus*	+				/
vijun	*Cobitis ohridana*	+				LC
jegulja	*Anguilla anguilla*	+				CR
skakavica/ cipal balavac	*Liza ramada*	+				LC

Domaći naziv	Latinski naziv	autohtonost	zaštićena ili invazivna u CG	Bern	Direktiva o staništima	IUCN
skakavica, cipal glavaš	*Mugil cephalus*	+				LC
lubin/ levrek	*Dicentrarchus labrax*	+				LC
riječna babica	*Salaria fluviatilis*	+				/
crnogorski glavoč	*Pomatoschistus montenegrensis*	+ endem			predložena	LC
pljosnatica	*Citharus linguatulus*	+				/
iverak, list	*Pleuronectes flessus* Pallas	+				/
bodonja	*Gasterosteus gymnurus*	+				LC
lipljen	*Thymallus thymallus*	alohtona		Annex III		LC
jezerska zlatovčica	*Salvelinus umbla*	alohtona				LC
potočna zlatovčica	*Salvelinus fontinalis*	alohtona				/
kalifornijska pastrmka	*Oncorhynchus mykiss*	alohtona				/
amurska deverika	*Megalobrama terminalis*	alohtona				/
bijeli amur	*Mylopharyngodon piceus*	alohtona				/
crni amur	*Mylopharyngodon piceus*	alohtona				/
bijeli tolstolobik	*Hypophthalmichthys molitrix*	alohtona				NT
sivi tolstolobik	*Hypophthalmichthys nobils*	alohtona				/
srebrni karaš/ kinez	*Carassius auratus gibelio*	alohtona	invazivna			/
amurski čebaček	*Pseudorasbora parva*	alohtona				LC
linjak	*Tinca tinca*	alohtona				LC
grgeč	*Perca fluviatilis*	alohtona	invazivna			LC
gambuzija	*Gambusia affinis*	alohtona				LC
američki somić	*Ictalurus nebulosus*	alohtona				/

Legenda: ***LC*** *- Least concern (najmanja briga****); NT*** *- Near threatened (skoro ugrožena);* ***VU*** *- Vulnerable (ranjiva); CR – Critically endanged (kritično ugrožena)*

Fauna vodozemaca

Na širem području Skadarskog jezera zabilježeno je 14 vrsta vodozemaca, a u okviru Nacionalnog parka 11 vrsta.
U regionu Skadarskog jezera živi samo jedna globalno ugrožena vrsta vodozemca – skadarska žaba (*Pelophylax shqipericus*). Grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) je endem Balkana, dok su ostali vodozemci rasprostranjeni širom Evrope i Evro-Azije. Nedavna istraživanja u sjeveroistočnom dijelu jezera i okolini Vranjine ukazuju na prisustvo balkanske žabe (*Pelophylax kurtmuelleri)*. Prema „Crvenoj listi vodozemaca i gmizavaca Crne Gore", status ove vrste naveden je kao NE (nije ocijenjeno / not evaluated). Dodatno, novija istraživanja dovode u pitanje da se radi o zasebnoj vrsti u Crnoj Gori, jer se genetski i morfološki ne razlikuje od velike zelene žabe (*Pelophylax ridibundus)*.

Tabela 3: *Pregled vrsta vodozemaca sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi*.

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	IUCN	BERN	HD	Napomena
Anura						
Bufonidae						
Bufo bufo (smeđa krastava žaba)	ZZ	-	LC	III	-	
Bufotes viridis (zelena krastava žaba)	ZZ	-	LC	III	IV	*Bufo viridis*
Bombinatoridae						
Bombina variegata (žutotrbi mukač)	-	-	LC	II	II,IV	
Hylidae						
Hyla arborea (gatalinka)	ZZ	-	-	II	IV	
Ranidae						
Pelophylax ridibundus (velika zelena žaba)	ZZ	**-**	LC	III	V	*Rana ridibunda*
Pelophylax shquipericus (skadarska žaba)	ZZ	**-**	VU	III	-	
Pelophylax kurtmuelleri (balkanska žaba)	-	**-**	LC	III	-	*Rana kurtmuelleri*
Rana dalmatina (šumska žaba)	-	**-**	LC	II	IV	
Urodela						
Salamandridae						
Salamandra salamandra (šareni daždevnjak)	ZZ	-	LC	III	-	
Lissotriton vulgaris (mali mrmoljak)	ZZ	-		III	-	*Triturus vulgaris*
Lissotriton graecus (grčki mrmoljak)	ZZ	Balkanski endem	NE	-	-	
Triturus macedonicus (makedonski mrmoljak)	ZZ	-	NE	II	IV	

ZZ – zakonom zaštićena; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); NE - Not Evaluated (nije procijenjeno); VU - Vulnerable (ranjiva)

Areal rasprostiranja skadarske žabe (*Pelophylax shqipericus*) je strogo lokalizovan na malom području između jugoistočnog dijela Skadarskog jezera Crne Gore i sjeverozapadnog dijela Skadarskog jezera Albanije. Njena prisutnost je najveća u močvarnim i plavnim predjelima, kanalima i pritokama. Obično se nalazi u zoni bogatoj vodenom vegetacijom, gdje se i

razmnožava. Srijeće se u močvarnim područjima oko Virpazara, Rijeke Crnojevića, Karučkog zaliva i Plavnice. Žutotrbi mukač (*Bombina variegata)* nalazi na uzvišenim, šumovitim i vlažnim područjima u zaleđu jezera (planinske strane iznad Rijeke Crnojevića, Pavlova strana, zaleđe Donjih Murića), dok su zelena krastava žaba (*Bufotes viridis)* i smeđa krastava žaba (*Bufo bufo)* registrovani u nižim predjelima uz rubove jezera (Rijeka Crnojevića, Karuč, Vranjina, Godinje, Donji Murići). Gatalinka (*Hyla arborea*) prisutna je u regionu Skadarskog jezera, ali lokalizovano, u zonama gdje se preklapaju nizijske močvare i gusta vegetacija (oko Vranjine i Rijeke Crnojevića i zapadne i jugozapadne obale jezera uz močvarna proširenja). Šumska žaba (*Rana dalmatina)* nalazi se na šumskim padinama Skadarskog jezera. Zelena žaba *(Pelophylax ridibundus)* prisutna je u plavnim močvarama, kanalima, priobalnim pojasevima i područjima bogatim trskom duž riječnih ušća kao što su Rijeka Crnojevića, Morača i Plavnica. Šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)* prisutna je duž slivova pritoka Skadarskog jezera, kao i u okolnim planinskim predjelima. Mali mrmoljak *(Lissotriton vulgaris)* prisutan je u manjim mirnim i vegetacijom bogatim vodenim lokalitetima u okolini jezera (sezonske bare u blizini jezera i na području Plavnice). Grčki mrmoljak *(Lissotriton graecus)* nalazi se u priobalnim područjima Skadarskog jezera. Lokaliteti gdje se srijeće su jugozapadna močvarna staništa jezera sa sezonskim barama. Makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus)* nalazi se u sjevernom priobalju i močvarnim zonama jezera.

<u>Rasprostranjenje vodozemaca po staništima:</u>

Skadarsko jezero: skadarska žaba (*Pelophylax shqipericus)*, balkanska žaba (*Pelophylax kurtmulleri)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, zelena krastača (*Bufotes viridis)*, zelena žaba (*Pelophylax ridibundus)* i gatalinka (*Hyla arborea).*
Vlažna vodena staništa: žutotrbi mukač (*Bombina variegata),* zelena krastača (*Bufotes viridis),* mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris),* grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus)* i makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus).*
Šumska staništa: šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, gatalinka (*Hyla arborea)* i šumska žaba (*Rana dalmatina*).

<u>Fauna gmizavaca</u>

U regionu Skadarskog jezera zabilježene su 32 vrste gmizavaca, a u granicama Nacionalnog parka njih 23. Od gmizavaca, kraški gušter (*Podarcis melisellensis*) i primorski smuk (*Hierophis gemonensis*) su endemi Balkana, dok je ljuskavi gušter (*Algyroides nigropunctatus*) gotovo endem, jer se osim na Balkanu javlja još samo u dijelu sjeveroistočne Italije. Šumska

kornjača (*Testudo hermanni*), barska kornjača (*Emys orbicularis*) i prugasti smuk (*Elaphe quatuorlineata*) imaju status gotovo ugroženih vrsta i zaštićene su evropskom Direktivom o staništima. Šumska kornjača je dodatno zaštićena i CITES konvencijom.

Tabela 4: *Pregled vrsta gmizavaca sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi*.

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	CITES	IUCN	BERN	HD	Napomena (sinonim)
Testudinidae							
Testudo hermanni (šumska kornjača)	ZZ	-	(II)	NT	II	II,IV	
Emydidae							
Emys orbicularis (barska kornjača)	ZZ	-	-	NT	II	II,IV	
Anguidae							
Anguis fragilis complex (sljepić)	ZZ	-	-	-	III	-	
Pseudopus apodus (blavor)	ZZ	-	-	LC	II	IV	*Ophisaurus apodus*
Lacertidae							

Podarcis muralis (zidni gušter)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Podarcis melisellensis (kraški gušter)	ZZ	Balkanski endem	-	LC	II	IV	
Algyroides nigropunctatus (ljuskavi gušter)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Dalmatolacerta oxycephala (oštrogklavi gušter)	ZZ	-	-	LC	III	IV	
Lacerta trilineata (veliki zelembać)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Lacerta viridis (zelembać)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Gekkonidae							
Hemidactylus turcicus (kućna gubavica)	-	-	-	LC	III	-	
Typhlophidae							
Xerotyphlops vermicularis (slijepa zmija)	-	-	-	LC	III	-	
Colubridae							
Dolichophis caspius (stepski smuk)	-	-	-	LC	II	IV	
Zamenis situla (leopard smuk)	ZZ	-	-	LC	II	II,IV	
Hierophis gemonensis *(primorski smuk)	ZZ	Balkanski endem	-	LC	II	IV	*Coluber gemonensis*
Malpolon insignitus *(mrki smuk)	ZZ	-	-	LC	III	-	*Malpolon monspessulana*
Platyceps najadum (zmija šilac)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Telescopus fallax (mačja zmija)	-	-	-	LC	II	IV	
Elaphe quatuorlineata (četvoroprugasti smuk)	-	-	-	NT	II	II,IV	
Zamenis longissimus (obični smuk)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Natrix tessellata (riječna bjelouška)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Natrix natrix	ZZ	-	-	LC	III	-	

(barska bjelouška)							
Viperidae							
Vipera ammodytes (poskok)	-	-	-	LC	II	IV	

ZZ – zakonom zaštićena; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); NT - Near threatened (skoro ugrožena

Među značajnim gmizavcima Skadarskog jezera ističu se kornjače: šumska (*Testudo hermanni*) i barska (*Emys orbicularis*). Šumska kornjača nalazi se u priobalju Skadarskog jezera i to u nizijsko-šumovitim predjelima sa gustom vegetacijom, dok se barska kornjača nalazi u močvarnim, nizijskim predjelima koji su obrasli gustom vegetacijom (Virpazar i Rijeka Crnojevića). Na području Parka široko su rasprostranjeni, sljepić (*Anguis fragilis complex*) i blavor (*Pseudopus apodus*). Zidni gušter (*Podarcis muralis)* prisutan je na skoro svim ostrvima, često preklapajući svoj areal rasprostiranja s drugim vrstama, kao što je oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala)* koji ima jako brojnu populaciju na ostrvu Malo Starčevo. Na ostrvu Mali Moračnik svoj areal rasprostiranja oštroglavi gušter dijeli sa kraškim gušterom (*Podarcis melisellensis*) i zidnim gušterom (*Podarcis muralis*). Na ostrvu Bisag zabilježen je kraški gušter i ljuskavi gušter (*Algyroides nigropunctatus).* Reprezentativni lokaliteti ljuskavog guštera (*Algyroides nigropunctatus)* su: Crmnica (Virpazar, Brčeli), Vranjina, Godinje, Malo Blato, kao i ostrva Bisag. Zelembać (*Lacerta viridis)* i veliki zelembać (*Lacerta trilineata)* imaju širok areal rasprostiranja u regionu Skadarskog jezera, od ruralnih i poljoprivrednih područja do ostrva unutar Skadarskog jezera. Kućni gušter (*Hemidactylus turcicus)* nalazi se pretežno u selima u okviru Parka.

Rasprostranjenost zmija na Skadarskom jezeru je izuzetno velika, sa velikim brojem neotrovnica i jednom otrovnicom koja je karakteristična na ovom području, a to je poskok (*Vipera ammodytes*). Iako literaturni podaci navode prisustvo slijepe zmije (*Xerotyplos vermicularis*) ona nije česta vrsta u Parku. Stepski smuk (*Dolichophis caspius)* registrovan je u naselju Murići, na izlazu rijeke bojane iz Skadarskog jezera, kao i u poljoprivrednim zonama Tuzi. Leopard smuk *(Zamenis situla)*, prisutan je na izlazu rijeke Bojane iz Skadarskog jezera. Primorski smuk (*Heriophis gemonensis)* registrovan je na ostrvu Lesendro, Vranjini, Arbnešu (sjeverni dio Skadarskog jezera sa crnogorske strane), obali jezera ispod Sutormana i Murićima. Mrki smuk (*Malpolon insignitus*) nalazi se na otvorenim djelovima obale i pješčanim plažama Skadarskog jezera uključujući dio rijeke Bojane (izlaz jezera), ostrva Lesendro i Vranjinu. Zmija šilac (*Platyceps najadum*) je široko rasprostranjena u jugoistočnoj Evropi u primorskim predjelima, ali konkretnih dokumentovanih podataka o njenom prisustvu na Skadarskom jezeru nema, osim da pripada spisku herpetofaune Skadarskog jezera. Prisustvo mačije zmije (*Telescopus fallax*) zabilježeno je na južnoj strani jezera prema rijeci Bojani (izlaz iz jezera. Četvoroprugasti smuk (*Elaphe quatrolineata*) zabilježen je na Vranjini, u blizini tvrđave Lesendro i na padinama Rumije u oblasti naselja Murići. Obični smuk (*Zamenis longissimus*) nalazi se na Virpazaru, Vranjini i Rijeci Crnojevića. Riječna bjelouška ili ribarica (*Natrix tessellata*) i barska bjelouška (*Natrix natrix*) su široko rasprostranjene na području Parka. Ribarica je dominantna na samom jezeru, Rijeci Crnojevića, Karuču, Radušu, Grmožuru, Milovića zalivu, dok se barska bjelouška nalazi duž cijele obale Skadarskog jezera, Vranjini i Rijeci Crnojevića. Poskok (*Vipera ammodytes*) je široko zastupljen. Najčešće se srijeće u naseljenim područjima jezera (Vranjina, Virpazar, Rijeka Crnojevića), kao i na ostrvu Grmožur.

Rasprostranjenost gmizavaca po staništima

Vlažna i vodena staništa: riječna bjelouška *(Natrix tessellata*), mrki smuk *(Malpolon insignitus),* mačija zmija (*Telescopus fallax*), barska kornjača *(Emys orbicularis*), riječna bjelouška *(Natrix tessellata*), barska bjelouška *(Natrix natrix*), četvoroprugasti smuk *(Elaphe quatrolineata*), obični smuk *(Zamenis longissimus*), zmija šilac *(Platyceps najadum)* i ljuskavi gušter *(Algyroides nigropunctatus*).

Šumska staništa: šumska kornjača *(Testudo hermanny*).

Kamenjari: poskok *(Vipera ammodytes*), zmija šilac *(Platyceps najadum*), primorski smuk *(Hierophis gemonensis*), leopard smuk *(Zamenis situla*), stepski smuk *(Dolichopis caspius*), mrki smuk *(Malpolon insignitus),* zelembać *(Lacerta viridis*), veliki zelembać *(Lacerta trilineata*), ljuskavi gušter *(Algyroides nigropunctatus*), zidni gušter *(Podarcis muralis*) i kraški gušter (*Podarcis melisellensis*).

Ornitofauna

Skadarsko jezero je jedno od najvažnijih ornitoloških područja u Crnoj Gori, sa do sada registrovanih 281 vrsta ptica, među kojima više od 100 čine gnjezdarice. Među njima se izdvajaju ugrožene i rijetke vrste kao što su: kudravi pelikan (*Pelecanus crispus*), mali vranac (*Microocarbo pygmaeus*) i patka njorka (*Aythya nyroca*), koje su navedene u Aneksu I Direktive o pticama.

Na osnovu primjene IBA kriterijuma Skadarsko jezero je identifikovano kao prioritetno područje za uključivanje u mrežu Natura 2000, sa tri ključne funkcije:

- Gnijezdilište vrsta iz Aneksa I Direktive o pticama
- Zimovalište sa redovnim prisustvom više od 20.000 jedinki
- Migratorno odmorište od regionalnog značaja

Kao najznačajnije gnijezdeće vrste izdvajaju se: kudravi pelikan (*Pelecanus crispus*) sa najmanje 50 gnijezdećih parova, čime je Skadarsko jezero prepoznato kao najvažnije gnjezdilište ove vrste u Crnoj Gori; mali fendak (*Microcarbo pygmaeus*) sa više od 2.920 parova, što predstavlja najveću koloniju u zemlji i jednu od najvažnijih na Balkanu; bjelobrada čigra (*Chlidonias hybridus*) sa oko 1.000 parova, čime je jezero označeno kao najznačajnije gnjezdilište vrste u Crnoj Gori i čaplje uključujući: *Ixobrychus minutus, Ardeola ralloides, Plegadis falcinellus, Nycticorax nycticorax* i *Egretta garzetta*, koje formiraju mješovite kolonije koje dostižu pragove brojnosti od međunarodnog značaja.

Tokom međunarodnog zimskog cenzusa (IWC), na jezeru se bilježi prisustvo preko 20.000 jedinki vodenih ptica. Najznačajnije zimujuće vrste su: baljoška (*Fulica atra*) preko 25.000 jedinki; glavoča (*Aythya ferina*) do 8.000 jedinki; patka njorka (*Aythya nyroca*) do 500 jedinki; crnogrli gnjurac (*Podiceps nigricollis*) preko 2.000 jedinki, velika bijela čaplja (*Ardea alba*) do 600 jedinki, veliki kormoran (*Phalacrocorax carbo*) preko 3.000 jedinki i mali fendak *(Microcarbo pygmeus*) preko 1.000 jedinki.

Skadarsko jezero ima i značajnu ulogu u širem jadransko-jonskom migratornom koridoru, kao stanište za odmor, ishranu i reprodukciju brojnih vrsta ptica. Najznačajnije migratorne vrste tokom proljeća i jeseni su: *Vanellus vanellus, Calidris pugnax, Tringa spp.* i *Anas spp.*

Od grabljivica izdvajaju se: eja močvarica *(Circus aeruginosus) i* kratkoprsti kobac *(Accipiter brevipes).*

Najznačajnije vrste šumaraka i tršćaka su: vodomar *(Alcedo atthis);* sirijski detlić (*Dendrocopos syriacus)* i sivi svračak *(Lanius minor).*

** Lista Natura 2000 vrsta vezanih za područje Skadarskog jezera sa stepenima zastite nalazi se u Prilogu II ovog dokumenta*

Fauna sisara

Dosadašnja istraživanja ukazuju na prisustvo 49 vrsta sisara. Većina sisara na ovom području nije usko povezana s vodenim staništima, izuzev vidre (*Lutra lutra*) kao jedinog predstavnika poluvodenih vrsta. Ostale zabilježene vrste naseljavaju kopnene ekosisteme, naročito žbunasto-šumske komplekse.

Među zabilježenim vrstama nalaze se predstavnici različitih redova. Unutar reda *Insectivora*, ili bubojeda, evidentirani su jež (*Erinaceus romanicus*), vodena voluharica (*Arvicola amphibius*), crnogorska voluharica (*Microtus thomasi*), vodena rovčica (*Neomys fodiens*), mala rovčica (*Crocidura suaveolens*) i patuljasti miš (*Micromys minutus*). Red slijepih miševa (*Chiroptera*) posebno je značajan zbog biološke raznolikosti i stepena ugroženosti vrsta koje ga čine. Na području Parka i njegove okoline registrovano je 20 vrsta slijepih miševa, od kojih devet spada u vrste od posebnog značaja za evropsku mrežu Natura 2000. Ove vrste obitavaju u pećinama i jamama u zaleđu jezera, od kojih se posebno ističu: Babatuša, Grbočica, Spila, Začirska i Obodska pećina, Golubija pećina, Golubova jama, Žmrljevica i jama Šutonjića. U navedenim pećinama i jamama, slijepi miševi formiraju brojne kolonije.

U okviru reda glodara (*Rodentia*) registrovane su vrste: vrtni puh (*Eliomys quercinus*), obični puha (*Glis glis*), kućni miš (*Mus musculus*) i patuljasti miš (*Micromys minutus*). Red dvozubaca (*Lagomorpha*) predstavljen je zecom (*Lepus europaeus*), koji je česta i karakteristična vrsta ovog prostora. Među papkarima (*Artiodactyla*) zabilježene su divlja svinja (*Sus scrofa*) i srna (*Capreolus capreolus*), dok red mesojeda (*Carnivora*) obuhvata: lisicu (*Vulpes vulpes*), kunu bjelicu (*Martes foina*), jazavca (*Meles meles*), divlju mačku (*Felis silvestris*) i riječnu vidru (*Lutra lutra*).

***Tabela 54** Lista registrovanih vrsta sa konzervacionim statusima*

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	HD	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Erinaceus roumanicus (bjelogrudi jež)		LC					
Arvicola amphibius (vodena voluharica		LC					
Microtus thomasi (crnogorska voluharica)		LC					
Micromys minutus (patuljasti miš)		LC					
Crocidura suaveolens (mala rovčica)		LC					
Neomys fodiens (vodena rovčica)		LC					
*Crocidura leucodon (*poljska rovčica)		LC					
Eliomys quercinus (vrtni puh)		LC					
Lutra lutra (rječna vidra)		NT	II, IV	II		I	
Miniopterus schreibersii (dugokrili prstenjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis capaccinii (dugoprsti večernjak)	+	VU	II	II	+		+
Myotis daubentonii (vodeni večernjak)	+	LC		II	+		+
Hypsugo saviii (savijev slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
*Myotis myotis (*veliki večernjak)	+	LC	II	II	+		+
Myotis blythii (oštrouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis emarginatus (riđi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis mystacinus (brkati večernjak)	+	LC		II	+		+
Myotis nattereri (resati večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus noctula (obični noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus leisleri (šumski noćnik)	+	LC		II	+		+
Pipistrellus nathusii (natuzijev slijepi miš)	+	LC		II	+		+
Pipistrellus pipistrellus (mali slijepi mišić)	+	LC		III	+		+
Pipistrellus kuhlii	+	LC		II	+		+

(kulijev slijepi mišić)							
Rhinolophus hipposideros (mali potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus euryale (južni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus ferrumequinum (veliki potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus blasii (sredozemni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Tadarida teniotis (golorepi slijepi miš)	+	LC		II	+		+
Myotis alcathoe (alkatoin večernjak)	+	DD		II	+		+
Plecotus austriacus (sivi ušati slijepi miš)	+	LC		II	+		+
Glis glis (obični puh)		LC		III			
Sciurus vulgaris (vjeverca)		LC		III			
Apodemus sylvaticus (šumski miš)		LC					
Apodemus epimelas (kraški miš)		LC					
Mus musculus (kućni miš)		LC					
Rattus norvaegicus (mrki pacov)		LC					
Lepus europaeus (zec)		LC		III			
Capreolus capreolus (srna)	+*	LC		III			
Sus scrofa (divlja svinja)		LC					
Martes foina (kunica bjelica)		LC		III		III,NC	
Martes putorius (tvor)		LC	V	III			
Mustela nivalis (mala lasica)		LC		III			
Meles meles (jazavac)		LC		III			
Felis silvestris (divlja mačka)		LC	IV	II		II	
Vulpes vulpes (lisica)		LC				III, NC	
Herpestes aurupunctatus (mali indijski mungos)		LC				III	
Canis aureus (šakal)		LC	V			III	

[*]- *Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015).* LC- Least concern (najmanja zabrinutost), NT- Near threatened (skoro ugrožen), VU- Vulnerable (ugrožen), DD- Data deficient (nedovoljno podataka).

2.2.3.Geodiverzitet

Geomorfologija

Teren NP Skadarsko jezero izgrađuju stijene i stijenski kompleksi koji gotovo u potpunosti pripadaju grupama vezanih stijena, nevezanih i poluvezanih stijena i nevezanih stijena. Vezane stijene pripadaju grupi dobro okamenjenih stijena. Tereni izgrađeni od ovih stijena su sa tipskim površinskim karstnim pojavama različitih oblika, dimenzija i međusobnih položaja i odnosa, nastavljajući se u podzemlje i prožimajući teren brojnim kavernama različitih dimenzija i zalijeganja. Nevezane i poluvezane stijene čine geološki kompleks slabo zbijenih stijena. Osnovne karakteristike ovih stijena su velika stišljivost i kompresione deformacije. U ovoj grupi su flišni sedimenti, laporci i glinci, laporoviti krečnjaci, krečnjačke breče, rjeđe konglomerati. Lako erodiranje i površinsko raspadanje uslovljava savremene procese jaružanja, kliženja, osipanja i nestabilnosti. Nevezane stijene su jezerske gline, muljevi i pijeskovi sa ili bez treseta, tj. jezerski sedimenti. Ovi sedimenti jako su vodozasićeni, slabo konsolidovani i veoma stišljivi, a njihova nosivost je vrlo mala.

Geologija

U geološkoj građi Zetske ravnice sa Skadarskim jezerom učestvuju tvorevine trijasa, jure, krede, eocena, neogena i kvartara. Obod Zetske ravnice izgrađen je pretežno od krečnjaka, dolomitičnih krečnjaka i dolomita trijaske, jurske i kredne starosti. Donjotrijaski klastiti i eocenski fliš se mjestimično javlja u obodu ravnice. Neogeni sedimenti gline, pijeskovi i peščari utvrđeni su jedino u najdubljim dijelovima depresije (istražno bušenje u ataru sela Gostilja). Kvartarne tvorevine zauzimaju znatno prostranstvo sjeverno i sjeverozapadno od Skadarskog jezera. Od kvartarnih tvorevina, jezerski i barski sedimenti. Fluvioglacijalni sedimenti imaju najveće rasprostranjenje i debljinu u Zetskoj ravnici. Te sedimente čine zaobljeni pijeskovi i šljunkovi, dok se gline javljaju podređeno. U terasama Morače i Cijevne su katkad vezani karbonatnim vezivom, pa čine prave konglomerate, u koje su rijeke usjekle minijaturne kanjone. Aluvijalne tvorevine javljaju se oko rijeke Morače do Skadarskog jezera, zatim u Crmničkom polju, a manje partije su na jugozapadnoj obali jezera. U pitanju su pijeskovi i šljunkovi, a rjeđe aluvijalne gline. Aluvijalni nanosi u tim područjima predstavljaju pogodno obradivo zemljište. Jezerski i barski sedimenti sjevernim obodom jezera su pokriveni, u geološkom smislu, najmlađim jezerskim organogenim (treset), organogenomineralnim (polutreset, sapropel) i mineralnim (mulj, glina).

Pedologija

Skadarsko jezero i njegovo slivno područje leže na moćnoj krečnjačkoj i dolomitskoj geološkoj podlozi. Na takvom matičnom supstratu, uz dejstvo reljefa i aridne klime, jako sporo teče proces formiranja zemljišta koje je zato i siromašno hranljivim solima. Na području Parka zastupljena su hidromorfna i terestrična zemljišta. Hidromorfna zemljišta se javljaju uz ravno priobalno područje i zauzimaju površinu od oko 17.000ha. Idući od obale smjenjuju se organo-mineralno zemljište i treset, različiti tipovi aluvijum karbonatnog zemljišta (zabareni, slabo zabareni i ilovasti). Organo-mineralno zemljište je pod bujnom vegetacijom močvara i vrbaka

i predstavlja najproduktivniji biotop jezera. Tresetišta i do 4m debljine javljaju se pod ilovastim naplavama na lokalitetima Podhuma, Gornjeg blata i Rzavca. Terestična zemljišta se nalaze na neplavnim uzdignutim terenima i na vodopropusnoj karstnoj i konglomeratnoj podlozi. Na fluvio-glacijalnoj naplavi Ćemovskog i Tuškog polja razvijeno je skeletno smeđe zemljište, na ekstremno propusnoj podlozi šljunka i konglomerata. Plitke crvenice su zastupljene na krečnjačkim padinama oboda jezera. Najveći dio ovog zemljišta, u granicama Parka, pokriven je golim krečnjačkim stijenama (70%), a manji dio (oko 30%) čine zemljišta škrapa i uvala, sa plitkim skeletnim crvenicama. Pretaložene crvenice se javljaju u lavirintu krečnjačkog pobrđa, u vrtačama i dolovima, sa znatno većom dubinom i kontinuitetom prostiranja. Odlikuje ih ekstremna vodopropusnost i bezvodnost. Smeđe antropogeno zemljište terasa je podgrađivanjem padina pretvoreno u poljoprivredno zemljište, koje je na prostoru Crmnice i Krajine pod vinogradima, voćnjacima i maslinjacima. Smeđe zemljište na flišu pokriva padinske komplekse obrasle gustom vegetacijom šumo-šikara, tipa makije. Zastupljeno je mozaično, iznad antropogenog zemljišta.

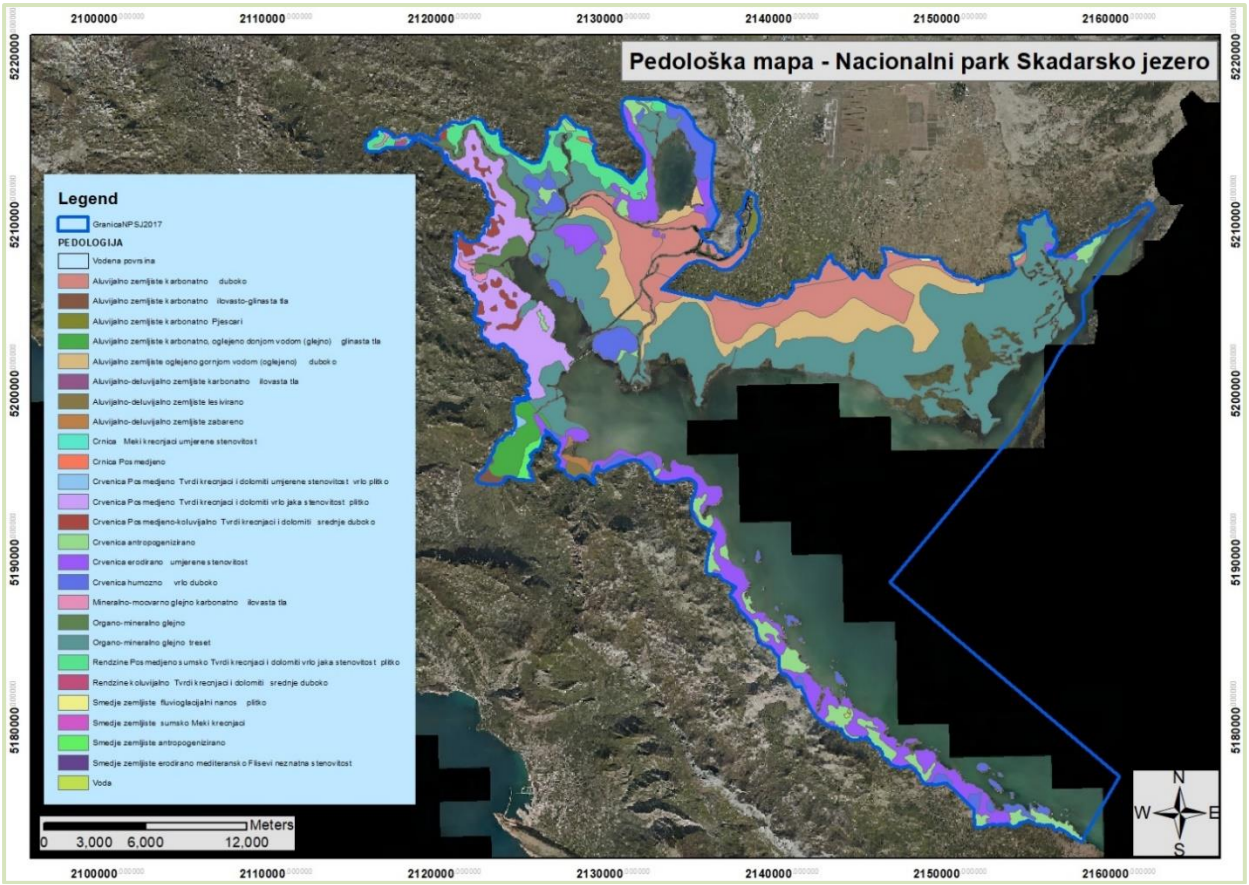

Mapa 4: *Pedološka mapa NP Skadarsko jezero*

2.2.4.Hidrologija

Ukupna površina sliva rijeka koje utiču u Skadarsko jezero je 5490 km². Od toga 4460 km² je u Crnoj Gori, a 1030 km² na teritoriji Albanije. Vodostaj jezera oscilira oko 5 metara - od najnižeg oko 4,5 do najvišeg oko 9,8 m. Sa oscilacijama vodostaja mijenja se i površina i zapremina jezera. Površina jezera u ljetnjem periodu je oko je 350 km², a pri zimskom nivou vode oko 550 km². Prosječna dubina jezera se kreće od 4-8 m. Hidrologija zajedničkog

sistema voda Skadarskog jezera je veoma složena. Jezeru, osim Morače sa svojim pritokama i rijeke Crnojevića, vodu daju i sledeće rijeke: Crmnica, Seljanštica, Šegrtnica, Plavnica, Gostiljska rijeka, Pjavnik, Velika i Mala Mrka, Mašove Žalice, Zbelj i Rujela. Procjenjuje se da srednji višegodišnji protok za ove rijeke iznosi blizu 10 m³/s. S obzirom da jezero predstavlja i svojevrsnu kriptodepresiju, po živi svijet veoma su važne i njene specifičnosti u vidu jezerskih oka i jezerskih vrulja. Ni dubina ni vodoizdašnost ovih depresija nije dovoljno istražena, ali se procjenjuje da im dubina može biti i preko 70 m. Njihova vodoizdašnost mijenja se tokom godine zavisno od dotoka. Među njima, najdublje je Raduš oko, čija je dubina 60 m za vrijeme prosječnog vodostaja. U području Hotskog zaliva (sjeveroistočni rub jezera) najznačajnija vrela su Ploče, Vitoja i Funije. Pri vodostaju Jezera ispod 6 m, dubina Vitoje je 6.2 m, a Ploče 19.4 m, što znači da je dno ovih vrulja ispod nivoa mora. Obodom Malog Blata poznata su oka: Biotsko Oko (dubina 9.15 m), Brodić (4 m), Boljesestra (8 m), Crno oko (26.5 m), Krstato oko (6 m) i dr. Bazagurska matica počinje nizom vrulja, a najznačajnija su: Đurovo oko (dubina 16 m), Volač (24 m), Karuč (28 m), Kaluđerovo oko (18 m). Duž jugozapadne obale Jezera su vrulje Modra Oka (6.3 m i 12 m), a dalje prema Rumiji su najpoznatija Krnjičko oko i Raduško Oko. Raduško oko je najdublje oko u Jezeru čije je dubina 54 m. Osim vrulja, Skadarsko jezero dobija vodu i od niza izvora, povremenih ili stalnih, koji u zavisnosti od nivoa površine Jezera, mogu povremeno imati izgled vrulje. Po nekim procjenama podaviranje vode je izuzetno veliko i može iznositi preko 60 m³/s, što čini skoro 18% ukupnog dotoka vode u jezero.

2.2.5.Predione odlike

Skadarsko jezero se nalazi u Zetsko-skadarskoj kotlini. Rijeka Bojana predstavlja njegovu prirodnu vezu sa Jadranskim morem, od kojeg je odvojeno nizom planina, koje se izdižu na prostoru između jezera i Jadrana. Po površini ovo je najveće jezero u jugoistočnoj Evropi. Njegova dužina iznosi 50 km, a širina 14 km. Dvije trećine jezera sa 110,5 km obale pripadaju Crnoj Gori, dok jedna trećina jezera sa 57,5 km obale pripada Albaniji. Akvatorijalni pejzaž dominira ovim prostorom. Sjeverna obala jezera je niska i karakterišu je močvarna područja, plavne livade i poplavne šume, a nastavlja se u prostranu Zetsku ravnicu. Sa juga i jugozapada prostor ograničavaju odsjeci i padine planina Sozine, Rumije i Taraboša. Južni dio jezera karakteriše ogoljeli kraški pejzaž, čije su obale razuđene i bogate brojnim zalivima, ostrvima, poluostrvima i uz jugozapadnu obalu jezera je oko 50 otoka, otočića i grebena, na nekima se nalaze stare utvrde i samostani, a nazivaju ih Skadarskim otočjem ili tzv. Krajinskim arhipelagom. Obale su strme, ponegdje i okomite i slabo razuđene. Duž same obale raspoređena su ostrva (Starčevo, Beška, Moračnik, Tophala, Grdac, Dužica, Skut, Grmožur i dr).

Na jugozapadu i sjeveru uzdiže se čitav arhipelag većih i manjih ostrva: Prevlaka, Andrijska gora, Vranjina, Liponjak, Kamenik, Čakovica i Žabljak Crnojevića. U slivu jezera otkriven je veliki broj pećina, koje se najčešće nalaze na brdskim padinama i po obodima Zetske i Bjelopavlićke ravnice, Nikšićkog polja i duž kanjona Morače i njenih pritoka. Prema evropskoj klasifikaciji predjela, za područje Skadarskog jezera karakteristični su sljedeći tipovi predjela:

- mediteranska brda, dominiraju stijene sa šumom
- mediteranska brda, dominiraju stijene sa grmljem i travom (polu) prirodna vegetacija
- mediteranska nizija, preovlađuje organska podloga sa močvarom
- mediteranska nizija, preovlađuje organska podloga sa vodenim površinama.

2.3.Kulturno - istorijske vrijednosti

2.3.1. Materijalna kulturna baština

Materijalnu kulturnu baštinu Nacionalnog parka Skadarsko jezero, sa užom kontaktnom zonom, karakteriše raznovrsnost i bogatstvo arheoloških lokaliteta, sakralne i fortifikacione arhitekture i specifično narodno graditeljstvo.
Brojna evidentirana arheološka nalazišta u priobalju Jezera su neistražena i ne valorizovana. Dosadašnja detaljnija iskopavanja vršena su na nekoliko lokaliteta ilirsko-helenističkog i rimskog perioda i na srednjevjekovnim sakralnim kompleksima na ostrvima - goricama. Arheološki materijal do kojeg se došlo tokom istraživanja nalazi se u muzejskim postavkama Bara, Podgorice i Cetinja.
Među najreprezentativnijim kulturnim dobrima su manastiri dinastije Balšić i Crnojević (Starčevo, Moračnik, Beška, Kom i Obod) i utvrđeni kompleksi (Žabljak Crnojevića, Lesendro, Besac i Grmožur).
Obnovom manastirskih kompleksa krajem XX i tokom prve decenije ovog vijeka, nepoštovanjem projektne dokumentacije i konzervatorskih pravila, devalvirane su ili trajno poremećene izvorne karakteristike ovih kulturnih dobara: izgradnja konaka, unošenje novih materijala u naslijeđeno tkivo crkava, čija je unutrašnjost izmijenjena i preoblikovana, ugradnja eloksirane bravarije, freskopisanje bez uvažavanja kulturno-istorijskog konteksta, zamjena izvornih kamenih ploča mermernim i unošenje novog mobilijara (ikonostasa) industrijske izrade.
S druge strane, zapuštena utvrđenja za posljedicu imaju prije svega uticaj prirodnih faktora, obrušavanje zidova i zarastanje u vegetaciju. Ministarstvo kulture je u saradnji sa Delegacijom Evropske Unije u Crnoj Gori 2013/15. godine implementiralo Projekat „Restauracija utvrđenja Besac u Virpazaru", kojim je izvršena rehabilitacija, a u drugoj fazi u skladu sa Menadžment planom izgradnja infrastrukture, čime su se stekli uslovi privođenja namjeni ovog kulturnog dobra. Centar za kulturu Bar od 2016. godine gazduje kompleksom, gdje se tokom ljetnje turističke sezone održavaju prigodni programi.
U priobalnom pojasu i zaleđu Skadarskog jezera nalaze se brojni primjeri tradicionalnog graditeljstva. Pojedinačni objekti, koje nije zahvatio proces obnove i novogradnje, sačuvali su autentičnost i izvornost. Stare ruralne cjeline, ribarske i stambene kuće sa svoltanim konobama, ublovi, bunari, guvna, kameni mostovi i mlinovi na pritokama Jezera, potvrđuju kulturni pejzaž posebne arhitektonske vrijednosti.
U svim selima evidentna je naglašena težnja ka novogradnji. Stari objekti su zapušteni ili se obnavljaju uz nekontrolisanu i neadekvatnu sanaciju i dogradnju, bez poštovanja tradicionalnih formi i građevinskih materijala. Kao primjere treba istaći naselja: Karuč, Podgrađe Žabljak Crnojevića, Dodoše i Rijeku Crnojevića.
Značajna zaostavština pokretnog fonda kulturne baštine, odnosi se na raznovrsne upotrebne predmete tradicionalnog privređivanja i domaće radinosti, koji se čuvaju u muzejskim zbirkama u gradovima koji gravitiraju Nacionalnom parku, a sve manje u porodičnim seoskim domaćinstvima okoline Skadarskog jezera.
U vlasništvu Parka nalazi se vrijedan fundus predmeta, koji čine dio tradicionalne kulture ovih prostora. Sakupljen je najvećim dijelom poklonom lokalnog stanovništva, dok je manji broj predmeta nabavljen otkupom, u cilju stalne izložbene prezentacije. Eksponati, sortirani u četiri

tematske cjeline, konzervatorski su tretirani. Dio eksponata izložen je u Centru za posjetioce u Virpazaru, a dio u Centru za posjetioce na Vranjini.

Tabela 6: *Nepokretna i nematerijalna kulturna dobra u Parku i kontaktnoj zoni*

NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U NACIONALNOM PARKU			
Naziv kulturnog dobra	***Lokacija / mjesto***	***Opština***	***Zaštićeno***
Jednobrodna crkva kod sela Ckla	Ckla	Bar	1961.
Lokalitet Tophala	Ostrvo Tophala	Bar	2016.
Manastir Moračnik	Ostrvo Moračnik	Bar	1957.
Manastir Beška	Ostrvo Beška	Bar	1950.
Manastir Starčevo	Ostrvo Starčevo	Bar	1957.
Utvrđenje Grmožur	Ostrvo Grmožur	Bar	1949.
Ambijentalna cjelina Lekovići	Godinje	Bar	2016.
Utvrđenje Besac	Virpazar	Bar	1957.
Kulturno-istorijska cjelina Virpazar	Virpazar	Bar	2014.
Veliki most u Virpazaru	Virpazar	Bar	2014.
Tvrđava Lesendro	Vranjina	Cetinje	1949.
Manastir Vranjina	Vranjina	Podgorica	1949.
Naselje Vranjina na Skadarskom jezeru	Vranjina	Podgorica	1979.
Utvrđenje Žabljak Crnojevića	Žabljak Crnojevića	Cetinje	1948.
Manastir Kom	Ostrvo Kom	Cetinje	1949.
Tvrđava Oblun	Vukovci	Podgorica	1950.
Crkva Sv. Nikole	Prevlaka	Cetinje	2014.
Vladičina kula	Karuč	Cetinje	1957.
Stražarska ribarska kućica	Karuč	Cetinje	2015.
Crkva Sv. Nikole, Riječki grad	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1951.
Obod Crnojevića, Riječki grad	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1988.
Most knjaza Danila	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1950.
Kuća Mihaila Bastaća	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1952.
Kuća Sv. Petra	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1988.
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U UŽOJ ZONI PARKA			
Crkva Sv. Jovana	Košćele	Cetinje	1961.
Crkva Sv. Blagovještenja, Jeksa	Čukovići	Cetinje	1960.
Manastir Orahovo	Orahovo	Cetinje	1952.
Crkva Sv. Atanasija	Sotonići	Bar	1950.
Crkva Sv. Jovana i Sv. Arh. Mihaila	Sotonići	Bar	1950.
Crkva Sv. Petke	Sotonići	Bar	1961.
Utvrđenje Balšin grad	Ponari, Zeta	Podgorica	1950.
Crkva Sv.Trojice	Vukovci, Zeta	Podgorica	1950.
Trepezulje, Kremenjača, Mliništa i Viganj	Mataguži, Zeta	Podgorica	1950.
Lokalitet Mljace	Mataguži, Zeta	Podgorica	1960.
Lokalitet Vele ledine	Gostilj, Zeta	Podgorica	1956.
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ŠIROJ ZONI PARKA			
Manastir Prečista Krajinska	Ostros	Bar	1954.
Stari bunar	Ostros	Bar	1950.
Manastir Gornji Brčeli	Gornji Brčeli	Bar	1950.
Crkva Sv. Trojice	Gornji Brčeli	Bar	1950.
Rodna kuća Jovana Tomaševića	Gornji Brčeli	Bar	1974.
Crkva Sv. Mučenika Eustahija	Donji Brčeli	Bar	1950.
Manastir Donji Brčeli	Donji Brčeli	Bar	1953.
Crkva Sv. Đorđa	Srpska, Zeta	Podgorica	1950.
Lokalitet Kirza	Sukuruć, Tuzi	Podgorica	1950.
Lokalitet Ćaf Kiš u Dubravi	Vuksan Lekići	Podgorica	1950.
NEMATERIJALNA KULTURNA DOBRA			
Kult Svetog Vladimira			2013.

Vještina izrade čunova na Skadarskom jezeru			2014.
POTENCIJALNA NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U PARKU I KONTAKTNOJ ZONI			
Naselje Poseljani	Poseljani	Cetinje	NP
Naselje Karuč	Karuč	Cetinje	NP
Crkva na Sinjcu	Skupo	Podgorica	NP
Ambijentalna cjelina Rijeka Crnojevića	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Crkva Sv. Spasa	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Dvorac kralja Nikole, Ljeskovac	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Hotel „Obod“	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Most kralja Nikole	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Crkva Sv. Jovana Bogoslova	Godinje	Bar	NP
Kuća Plamenaca na Kolati	Boljevići	Bar	KZNP
Crkva Sv. Nikole i Sv. Jovana	Boljevići	Bar	KZNP
Mostovi na Oraovštici	Podgor - Virpazar	Bar	KZNP
Crkva Sv. Nikole	Drušići	Cetinje	KZNP
Crkva na Valezi	Berislavci, Zeta	Podgorica	KZNP
Lokalitet Đuteza	Tuzi	Podgorica	KZNP
Lokalitet Divangrad	Grbavci, Zeta	Podgorica	KZNP
Stara škola u Srpskoj	Srpska	Podgorica	KZNP
POTENCIJALNA POKRETNA KULTURNA DOBRA			
Zbirka starina Malesije (Štefana Ivezaja)	Vranj, Tuzi	Podgorica	KZNP
POTENCIJALNA NEMATERIJALNA KULTURNA DOBRA			
Tradicionalno gastronomsko umijeće sušenja krapa i ukljeve	Park i okruženje	/	/

NP – Nacionalni park, KZNP – kontaktna zona Nacionalnog parka

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština

Prostor Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja područje u kojem su se smjenjivale različite kulture i civilizacije, od kojih je svaka ostavila prepoznatljiv trag u materijalnoj i duhovnoj sferi. Identitet kulturnog pejzaža oblikovan je ostrvima goricama, naročito na zapadnoj obali, gdje se smjenjuju manastiri, crkve, tvrđave, ruralna naselja i ribarska sela, u neposrednoj vezi sa pripadajućom nematerijalnom kulturom. Zbog prisustva brojnih manastira i crkava, činjenice da su na jezeru bila sjedišta Zetske mitropolije i srednjovjekovne države, kao i zbog tradicije pisanja, iluminacije i štamparstva, ovaj prostor se u kulturnom i duhovnom smislu prepoznaje i naziva „Crnogorska Sveta Gora“.

Tradicionalna graditeljska praksa bila je zasnovana na znanju i vještinama lokalnog stanovništva. Naselja, kuće, pomoćni objekti, gumna, mlinovi, mostovi i međe građeni su iskustvom predaka i vlastitim umijećem pojedinaca (primjeri u Godinju, Dodošima i Poseljanima). Ribarska sela, poput Vranjine, Karuča, Raduša, Krnjica, Seockog limana i Ploča, predstavljaju autentične primjere narodnog graditeljstva, sa kamenim kućama malih dimenzija koje su imale stalnu ili povremenu funkciju stanovanja.

Posljednjih godina dio lokalnog stanovništva prepoznaje vrijednosti kulturnog pejzaža i koristi ih kroz održivi turizam. Obnovljene stare kuće transformisane su u smještajne kapacitete i vinarske podrume, čime se obogaćuje turistička ponuda i čuva veza sa tradicijom. Aktivnosti poput krstarenja, pješačenja, vožnje bicikla i posmatranja ptica doprinose promociji i očuvanju nematerijalnih vrijednosti.

2.3.3. Antropogeni pejzaž

Kulturni pejzaž Nacionalnog parka Skadarsko jezero i njegovog zaleđa predstavlja kategoriju kulturnog dobra koja objedinjuje sve oblike materijalne i nematerijalne baštine, bilo valorizovane ili nevalorizovane. U okviru ovog pejzaža prepoznaju se tradicionalni elementi izgradnje i korišćenja prostora: suhozidi kuća i imanja, vinograda i voćnjaka; stari putevi i staze; mali kameni mostovi ili prelazi preko voda; samonikle i zasađene smokve i šipci; lugovi u kojima se bere pruće i korisne trave; pčelinjaci; bunari i bistijerne; te vezovi za čunove. Ovi elementi predstavljaju integralni dio ambijenta sela, tvrđava i sakralnih i profanih kompleksa, svjedočeći o neraskidivoj vezi čovjeka i prirode u formiranju kulturnog pejzaža Skadarskog jezera.

2.4.Socio – ekonomske karakteristike

2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Područje NP Skadarskog jezera i njegovog šireg okruženja karakteriše značajna raznolikost u gustini naseljenosti između crnogorske i albanske strane, kao i naseljenosti u okviru različitih područja unutar parka. Dva najveća naselja koja gravitiraju bližem okruženju Nacionalnog parka su Golubovci i Tuzi. Stanovništvo se pretežno bavi zemljoradnjom, stočarstvom i turizmom u manjem obimu. Rezultati popisa iz 2023.godine pokazali su demografski pad u svim naseljima koja se nalaze unutar granica parka. U opštini Zeta izdvajaju se dva naselja: Vranjina i Gostilj. Na Vranjini živi 129 stanovnika sa dominacijom muškog u odnosu na ženski pol. Gostilj ima 76 stanovnika, gdje blagu prednost ima ženska populacija u odnosu na mušku. U opštini Bar egzistira 6 (šest) naselja u granicama parka. Analizom uporednih podataka sva ona bilježe demografski pad u odnosu na prethodni popisni period (2011.godina). Najveći broj stanovnika popisan je u Virpazaru-235 (20 manje u odnosu na 2011.godinu). Ckla ima 42 stanovnika, Donji Murići 57, Godinje 42, Komarno 11, Donje Krnjice 15 stanovnika. Prijestonica Cetinje ima 3 stalna naselja u granicama parka. Najveći broj stanovnika broji Rijeka Crnojevića 84, Žabljaka Crnojevića 26 i Dodoši 13. Sva naselja u ublasti Riječkke i Crmničke nahije bilježe značajan demografski pad, a parametri su veoma nepovoljni kada se analizira starosna struktura i obrazovanje stanovništva. Takođe, ako se uzme u obzir državni prosjek u ovim naseljima muško stanovništvo dominira u odnosu na žensku populaciju. U opštini Tuzi u naselju Pothum koje se nalazi u granicama parka bilježi 264 stanovnika, sa značajnom dominacijom muškog u odnosu na žensko stanovništvo i relativno nepovoljnoj starosnoj strukturi. Ukupan broj stanovnika u pobrojane 3 opštine i Prijestonici Cetinje, a koji žive u granicama parka iznosi 988.

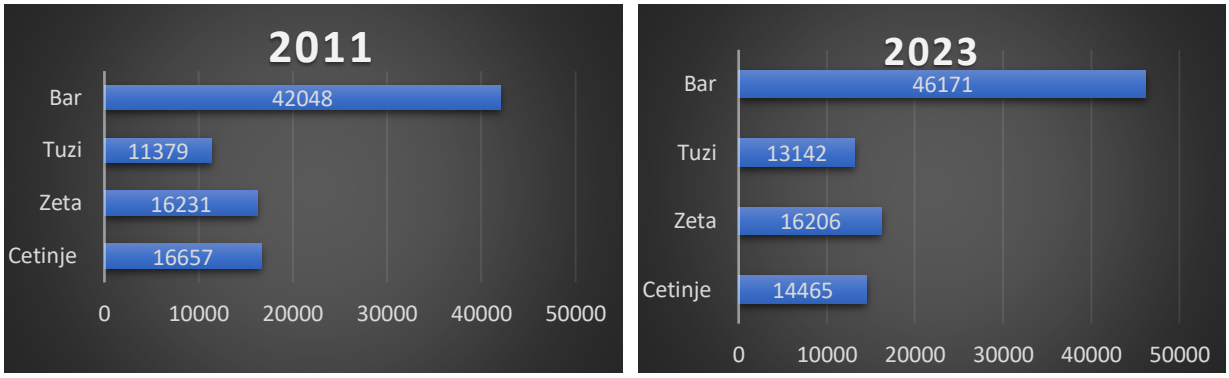

Grafikon 3: *Prikaz broja stanovnika 2011. godine i 2023. godine*

U prethodnim grafikonima prikazani su uporedni podaci po opštinama sa područja NP Skadarsko jezero.
Zbog razvijenih privrednih aktivnosti i turističkih tokova najveći porast broja stanovnika bilježi opština Bar, za preko 4000 stanovnika više u odnosu na 2011.godinu. Toj činjenici je doprinio i dolazak stranaca i njihovo stalno nastanjenje u ovoj opštini, ali i unutrašnje migracije. Tuzi, takođe bilježe pozitivan prirodni priraštaj (preko 2000 stanovnika više u odnosu na prethodni popis). Novoformirana opština Zeta ima demografsku stabilnost, dok Prijestonica Cetinje bilježi značajan demografski pad broja stanovnika, naročito izražen u seoskim naseljima.
Ukupan broj stanovnika koji živi u ove 4 opštine, a samim tim u bližem ili nešto daljem geografskom okruženju Nacionalnog parka iznosi 89 984.

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti

Područje Parka nalazi se između dva privredno i turistički najrazvijenija područja u Crnoj Gori. U kontinentalnom dijelu to je glavni grad Podgorica, a sa juga crnogorsko primorje.
Privredni i ukupni društveno-ekonomski tokovi glavnog grada se snažno reflektuju na ekonomsku strukturu NP Skadarsko jezero. Sama Podgorica, je sa svojih približno 200.000 hiljada stanovnika veliko emitivno tržište, a područje Parka je za mnoge građane Glavnog grada postalo atraktivno turističko izletište.
Bar je najvažniji lučki grad, a značajan dio teritorije Parka pripada ovoj opštini Turizam je jedna od strateških privrednih grana Barske opštine, i Jezero predstavlja važan dio ukupne turističke ponude grada Bara. Turističke agencije stacionirane u Baru tokom cijele turističke sezone organizovano dovode goste u Park.
Prijestonica Cetinje je sa Parkom povezana preko Rijeke Crnojevića, i ta povezanost ima pozitivne refleksije, naročito na onaj dio Jezera koji pripada teritoriji Opštine Cetinje. Važno je napomenuti da naselja Karuč, Dodoši i Žabljak Crnojevića svojom atraktivnošću predstavljaju važne potencijalne karike budućeg turističkog razvoja i turističke ponude Parka.
U širem okruženju Parka, na nekoliko kilometara od sjeverne obale na Ćemovskom polju, nalazi se Plantaža 13 Jul, sa površinom zasada vinove loze od 2.310 ha.
Kada je u pitanju vodoprivreda, potrebno je napomenuti da se voda iz sublakustričnih izvora jezera (lokalitet Bolje sestre) distribuira za potrebe Regionalnog vodovoda.
Na prostoru Parka posljednjih godina došlo je do intenzivnijeg razvoja privrednih aktivnosti koje su orjentisane na izletnički turizam. Tako na prostoru Vranjine, Murića, Pješačca, Gavrilovca, Plavnice i Virpazara razvijena turistička infrastruktura u smislu smještajnih i ugostiteljskih objekata i nalazi se u privatnom vlasništvu Jedan od najvećih ugostiteljskih

objekata, restoran "Jezero" je u vlasništvu Parka i trenutno je pod zakupom od strane kompanije „Plantaže“.
Takođe, brojne turističke agencije posjeduju brodove i organizuju krstarenje jezerom sa pristana Vranjina, Virpazar, Rijeka Crnojevića i Plavnica.
Od ostalih privrednih djelatnosti izdvajaju se poljoprivreda i ribarstvo. Ključne poljoprivredne djelatnosti su povrtarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo, ratarstvo i uzgoj duvana, zatim stočarstvo, i pčelarstvo. Ribarstvo se odvija kroz formu kontrolisanog privrednog i sportskog ribolova.
Ipak, turizam je najvažnija privredna grana, a u skladu sa osnovnom misijom i vizijom parka kao destinacije održivog turizma.

2.4.3. Javna infrastruktura

Putna mreža
Prostor Nacionalnog parka Skadarsko jezero ima povoljan saobraćajno – geografski položaj u odnosu na cjelokupnu saobraćajnu mrežu Crne Gore. Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Parka čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva.
Kroz prostor Parka prolazi dijelom trase magistralni putni pravac M-2 i najznačajnija je saobraćajna veza primorja sa središnjim i sjevernim regionom Crne Gore.
Teritorijom Parka prolazi i magistralni put M-1.1 (Sutomore – raskrsnica sa M-1 – Tunel Sozina – Virpazar 1 – raskrsnica sa M-2). Zonom neposredno uz Park prolazi i magistralni put M-10 (Podgorica 3 – Cetinje – Budva), na koji se oslanja značajni dio lokalne putne mreže Parka.

Kroz teritoriju Parka prolazi regionalni put R-16 (Virpazar 2 – Ostros – Vladimir – Ulcinj) koji zahvaljujući okolnom ambijentu predstavlja svojevrsnu atrakciju u smislu panoramskog saobraćaja. Ovaj regionalni put je od velikog značaja jer predstavlja saobraćajnu vezu dva ključna magistralna puta u Crnoj Gori M-1 i M-2 i zonu NP Skadarsko jezero približava zemljama u okruženju.
Iz samog Parka polaze više putnih pravaca, a trasa jednog od njih povezuje prostor NP Skadarsko jezero sa Petrovcem. Putni pravac polazi od Virpazara prema Rijeci Crnojevića i povezuje Nacionalni park Skadarsko jezero sa Prijestonicom Cetinjem.
U pogledu saobraćajne povezanosti teritorije Parka opštinskim putevima najveći dio prostora je slabo pokriven saobraćajnom mrežom. Područje Parka saobraćajno je umreženo lokalnim i nekategorisanim putevima.. Putni pravci su zastrti asfaltom, ali su male širine kolovoza. Mreža lokalnih puteva koja gravitira opštini Zeta je razvijenija od mreže lokalnih puteva koji se nalaze u opštinama Cetinje i Bar.
Izgradnjom tunela Sozina omogućena je najbliža povezanost Parka sa primorjem Crne Gore. Izgradnjom bulevara od Podgorice do Zete i drumske zaobilaznice Golubovaca omogućeno je da posjetioci iz Podgorice brze mogu doći u Park. Zahvaljujući blizini opštinskih centara Podgorica, Bar, Cetinje, Golubovci i Tuzi, Nacionalni park Skadarsko jezero ima predispozicije za organizovanje raznovrsnog sistema javnog prevoza putnika.
Iako postoji mogućnost za organizovanja javnog prevoza putnika drumskim, željezničkim i jezerskim saobraćajem, samo drumski saobraćaj ima zapaženiju ulogu i predstavlja najznačajniju komponentu javnog prevoza putnika.

Željeznička infrastruktura

Željeznička pruga Beograd – Bar dijelom trase prolazi kroz Nacionalni park Skadarsko jezero. U zoni zahvata NP Skadarsko jezero nalazi se željeznička stanica Virpazar. U samoj zoni Parka kao i u neposrednoj okolini nalaze se stajališta Zeta, Vranjina i Crmnica. Postoji organizovan lokalni prevoz željezničkom prugom na relacijama Podgorica – Bar i Bar – Podgorica. Organizovan željeznički saobraćaj isključivo do Skadarskog jezera za potrebe posjetilaca Parka ne postoji. Pomenuta željeznička stanica i tri stajališta učinili su NP Skadarsko jezero pristupačnim i dobro povezanim ovim vidom saobraćaja sa ostalim djelovima države i šireg okruženja. Željeznička pruga Beograd – Bar izgrađena je kao jednokolosječna normalne širine, za osovinsko opterećenje 22,5 t i brzine 70 – 90 km/h. Izvršena je elektrifikacija pruge monofaznim sistemom 25 kV 50Hz. Infrastruktura željezničke pruge Beograd – Bar, mogućnost razvoja jezerskog saobraćaja i neposredna blizina aerodroma u Golubovcima daje cjelokupnom prostoru NP Skadarsko jezero dobru razvojnu osnovu.
Određeni problemi u prostoru Parka nastali su izgradnjom dijela trasa željezničke pruge Beograd – Bar i magistralnog puta. Primjer je pristanište Vranjina sa novoizgrađenom obalom uz naselje koja prolazi ispod trupa magistralnog puta i željezničke pruge i zbog neadekvatne veze sa jezerom služi samo za pristajanje čunova.

Plovna infrastruktura

Redovan linijski vodni jezerski saobraćaj na prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero ranije je održavan između pristaništa: Rijeke Crnojevića, Ploče, Podkomorna, Virpazara, Plavnice, Krnjica, Murića, Ostrosa, Ckla i Skadra.

Izgradnjom savremenih saobraćajnica preko teritorije NP Skadarskog jezera linijski – putnički i teretni plovni saobraćaj gubi na značaju i 1981. godine se ukida.

Za pristajanje većih plovnih objekata i lađa formirane su kaskadne pristanišne obale (zbog oscilacije nivoa voda), od kojih poseban značaj imaju sledeće:

1. Lipovik, nalazi se kod Rijeke Crnojevića, sa izgrađenom kamenom obalom dužine 15 m i dubinom uz obalu 2,3 – 2,7 m;
2. Virpazar, sa izgrađenom kamenom obalom, dubinom uz obalu 1,7 – 1,9 m i manjim lukobranom, uz ušće rijeke Orahovštice koje služi za plovila posebne namjene;
3. Murići, sa izgrađenom kamenom obalom i dubinom uz obalu do 2,7 m;
4. Ckla, sa izgrađenim lukobranom i dubinom uz glavu lukobrana 2,7 – 3,6 m;
5. Plavnica, sa zidanom obalom dužine 56 m. Prilazni kanal dužine 1 km je zasut nanosom mulja;
6. Vranjina, sa novoizgrađenom obalom uz naselje (koja prolazi ispod trupa magistralnog puta i željezničke pruge) i služi samo za pristajanje čunova;

Sa stanovišta bezbjednosti stanje plovnih puteva je nezadovoljavajuće, jer su prije svega dubine nepouzdane. Zatim plovni kanali su potpuno ili djelimično zasuti. Plovni putevi su djelimično obilježeni, a svjetionici nisu u funkciji.

Hidrometeorološki zavod Crne Gore je uradio snimke dna jezera, što je uslov za izradu navigacionih mapa Skadarskog jezera. Navigacione mape predstavljaju osnovu za izradu trasa plovnih puteva.

Jedini organizovani vid plovidbe su povremene turističko – izletničke ture jezerom u cilju razgledanja prirodnih i kulturnih ljepota Skadarskog jezera i okoline.

Najveći broj plovidbi obavlja se u svrsi ribolova sa čunovima stanovnika naselja pri Skadarskom jezeru.

Vodosnabdijevanje

Na području Parka najvažnije sublakustično izvorište (oko ili vrulja) nalazi se na lokalitetu Bolje sestre. Iz njega se snabdijeva Regionalni vodovod za crnogorsko primorje. Trasa vodovoda postavljena je većim dijelom kopnom i manjim dijelom ispod samog jezera.

Snabdijevanje lokalnog stanovništva je uglavnom iz lokalnih vodoizvorišta.

Na čitavom području Krajine ne postoje stalni izvori, čak ni izdašnosti vode od 0,5 l/sek. Stanovnici Krajine se snabdijevaju vodom iz kolektivnih i individualnih cisterni u kojima se sakuplja kišnica. Izuzetak od pravila je naselje Bobovište koje ima riješeno vodosnabdijevanje.

Područje Virpazara ima riješeno vodosnabdijevanje sa izvora Dobre vode i Joševika (2 – 3 l/s) i bušenog bunara iz zahvata zbijene izdani u obližnjem Orahovskom polju. Izdašnost vode ovog zahvata je ustanovljena na oko 70 l/s. Na ovom vodovodu ugrađena je crpna pumpa u bunar i izgrađen rezervoar čime je omogućeno dugoročno snabdijevanje vodom Virpazara i svih okolnih sela. Ostala naselja iz ovog područja se snabdijevaju vodom sa manjih lokalnih izvora i individualnih cisterni.

Rijeka Crnojevića ima izgrađen vodovodni sistem koji vodu zahvata sa izvora kaptiranim bunarom u Drušićima.

Područje Zete je bogato podzemnom vodom i do nje se dolazi na lak način iz bunara male dubine, ali uslijed neadekvatne izrade septičkih jama, odlaganja stočnog đubriva i sličnih radnji, vode u bunarima se zagađuju i ne odgovaraju Pravilniku o kvalitetu vode za piće. Za vodosnabdijevanje područja Gornje zete izgrađen je vodovod.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Parka izgrađena je kanalizaciona mreža sa postrojenjem za prečišćavanje otpadnih voda u Virpazaru, Rijeci Crnojevića i Vranjini.

Na preostalom području NP Skadarsko jezero nema izgrađenih kanalizacionih sistema. Otpadne vode iz objekata uglavnom se odvode septičkim jamama koje ne ispunjavaju ekološke standarde (betoniranim ili ozidanim rezervoarima sa propusnim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju komore za taloženje i separatore masnoća), iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda upušta u okolinu.

Opštine, u slivovima rijeka Zete, Morače i Rijeke Crnojevića, čije otpadne vode dospijevaju u Skadarsko jezero, pokrenule su procedure na izradi kanalizacionih sistema i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Otpadne vode u granicama Parka ugrožavaju akvatorijum Skadarskog jezera i podzemne izdani u njegovom priobalju. Problem predstavljaju i otpadne vode iz značajnih urbanih centara u slivu rijeke Morače (Podgorica) i rijeke Zete (Danilovgrad i Nikšić). Otpadne vode Cetinja ugrožavaju Obodsko vrelo, tj. izvorište Rijeke Crnojevića, a time zagađuju i Skadarsko jezero.

Elektroenergetska infrastruktura

U sklopu jedinstvenog elektroenergetskog sistema Crne Gore, na prostoru Nacionalnog parka Skadarskog jezera nalaze se elektroenergetski objekti prenosne i distributivne mreže napona 400 kV, 220 kV, 110 kV, 35 kV, 10 kV i 1 kV. Preko teritorije Parka prolaze magistralni koridori dalekovoda od Podgorice ka primorju. Elektrodistributivna mreža u naseljima je takođe razvijena.

Snabdijevanje električnom energijom potrošača u NP Skadarsko jezero vrši se preko dvije najveće transformatorske stanice u Crnoj Gori, TS 220/110 kV Podgorica 1 i TS 400/110 kV Podgorica 2 koje se nalaze van teritorije Parka. Kroz zaštitnu zonu Parka prolaze djelovi koridora dalekovoda: DV 400 kV Podgorica 2 – Tirana, DV 220 kV Podgorica 1 – Albanija, DV 110 kV Podgorica 2 – Budva i DV 110 kV Podgorica – Virpazar – Bar. Pored ovih dalekovoda kroz NP Skadarsko jezero prolaze i vazdušni i kablovski vodovi naponskog nivoa 35 kV, 10 kV i 1 kV.

Elektrifikacija pruge Beograd – Bar je obezbijeđena posebnim naponskim vodom, monofaznim sistemom 25 kV 50Hz smještenim u koridoru pruge.

izvor elektroenergije na području Parka. U neposrednom okruženju Nacionalnog parka Skadarsko jezero postoji slična hidroelektrana u Podgoru.

Telekomunikaciona infrastruktura

Postojeći PTT sistem u zoni NP Skadarskog jezera omogućava funkcionisanje telefonskog saobraćaja u naseljima. Najveća telefonska centrala nalazi se u Virpazaru. Preko ove telefonske centrale povezan je telefonski saobraćaj najvećeg dijela područja u Parku i manje područne telefonske centrale.

Na prostoru Parka servise mobilne telefonije pružaju tri operatera: Telekom, M – Tel i One Crna Gora. Kvalitet pokrivenosti signalom mobilne telefonije i kvalitet mobilnog internet servisa zavisi od pozicije i udaljenosti bazne stanice i od tipa baznih stanica (ćelija): GPRS, EGPRS ili EDGE i 3 G, 4 G ili 5 G.

2.4.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Skadarsko jezero obuhvata objekte, sadržaje i prateće elemente namijenjene prijemu, informisanju i usmjeravanju posjetilaca, kao i realizaciji turističkih aktivnosti u prirodi. Njeno unaprijeđenje predstavlja ključni preduslov za održivi razvoj turizma, povećanje kvaliteta posjete i bolje upravljanje turističkim tokovima.

Upravna zgrada NP Skadarsko jezero, u kojoj je smješten Centar za posjetioce i suvenirnica, predstavlja centralnu informativno-edukativnu tačku u Parku. Ispred upravne zgrade nalazi se expo prostor, koji predstavlja dodatni promotivno-edukativni prostor. Neophodna je obnova folija i kompletna konstrukcija radi osavremenjavanja i poboljšanja vizuelnog identiteta.

Pored Centra za posjetioce na Vranjini, i na Virpazaru postoji Centar adaptiran izložbenim prostorom na dva sprata, u kojem posjetioci mogu da se upoznaju sa tradicionalnim životom i ribolovom na Jezeru. Ovaj izložbeni prostor se nalazi na spratu zgrade koju koristi i Turistička organizacija Bara, te u cilju veće vidljivosti potrebno je izvršiti adminstrativnu proceduru za dobijanje dozvole za postavljanje stepenica sa spoljne strane zgrade.

Na Podhumu se nalazi još jedan Centar za posjetioce koji trenutno koristi Služba fizičke zaštite tokom kontrolisanja i čuvanja strogog rezervata prirode Pančeva oka. Centri za posjetioce u velikoj mjeri doprinose valorizaciji kulturne i prirodne baštine, te ih je u narednom periodu potrebno više promovisati.

Park raspolaže razvijenom mrežom nacionalnog registra sa devet utvrđenih pješačko-planinarskih staza, koje se održavaju i markiraju, od kojih je jedna edukativnog karaktera do Oboda pećine.
Pješačke staze su: 791 „Ceklinskim putevima“ (Rvaši – Mala Bobija); 792 B (D) „Stari karavanski put“ (Komarno – Rijeka Crnojevića); 793 „Dolina rijeke Orahovištice“; 778 „Koritom rječice Sutorman“; 796 B „Zabez – Godinje“; 795 E „Obalom Krajine kroz maslinjake“; 796 A „Centralni vidikovac Skadarskog jezera“; 792 E „Ekološko-rekreativna staza Obod“ i793 R „Vidikovac Zekova glava”.
U Parku i njegovoj kontaktnoj zoni formirano je 5 biciklističkih staza: Rijeka Crnojevića – Virpazar – Ckla, Rijeka Crnojevića – Karuč, Virpazar – Crmničko polje – Virpazar, Virpazar – Limljani – Boljevići – Virpazar i Virpazar – Sutorman – Bar, kao i dvije staze za planinski biciklizam i to: Dodoši – Žabljak Crnojevića i Virpazar – Orahovštica.

U toku je formiranje nove edukativne staze „Šuma na vodi“, koja će biti uređena u neposrednoj blizini Vranjine. Staza je koncipirana kao prostor za realizaciju radionica na otvorenom i biće od posebnog značaja s obzirom na veliki broj djece koja godišnje učestvuje u edukativnim programima Centra za posjetioce na Vranjini. Realizovana je obuka zaposlenih iz Centra za posjetioce za markiranje staza, u saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore. Park raspolaže sa pet utvrđenih biciklističkih staza, i dvije staze utvrđene za planinski biciklizam, koje su po stepenu zahtjevnosti lake i srednje teške staze. Za potrebe iznajmljivanja u upravnoj zgradi na Vranjini se nalaze električna bicikla.

U Parku se nalaze informativne, edukativne table i trijangli, koji upućuju i informišu posjetioce o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka i njegovoj turističkoj ponudi. Međutim, uslijed vremenskih uslova table je potrebno redovno održavati, a folije mijenjati. Bilbordi se nalaze na Stanaju, Vranjini i Tankom rtu.
Na putnim pravcima ka Parku i dalje nedostaju najavne, glavne i ulazne table, što otežava orijentaciju posjetilaca. Brojne table su oštećene uslijed vandalizma i vremenskih uslova, pa je predviđena njihova nabavka i montaža.

Na prostoru Parka postoji pet vidikovaca: Zekova glava, Obod, Vranjina, Pješačac i Pavlova strana. Zbog oštećenja uslijed vremenskih nepogoda, posebno na Vranjini i Obodu, neophodna je njihova adaptacija i rekonstrukcija.
Od nekadašnje tri osmatračnice, trenutno su funkcionalne osmatračnice Stanaj i Raduš.
Za potrebe razvoja turističke infrastrukture i ponude nabavljeno je plovilo koje će unaprijediti realizaciju tura za posmatranje ptica (birdwatching).
U Parku funkcionišu kontrolno-naplatni punktovi na Vranjini i u Virpazaru, koji su djelimično sanirani tokom prethodnog perioda. U funkciji je i montažno-demontažni punkt, koji se tokom turističke sezone postavlja na Lipoviku. Svi punktovi su opremljeni vidljivim cjenovnicima i osnovnim pravilima ponašanja u Parku.
Park teritorijalno pripada opštinama Bar, Cetinje, Podgorica, Tuzi i Zeta, pa je saradnja sa LTO, lokalnim turoperatorima, lokalnom upravom i lokalnom zajednicom neophodna. Obzirom da su opštine Tuzi i Zeta relativno mlade opštine kao i njihove LTO, potrebno je intenzivirati saradnju i brojne aktivnosti kako bi se poboljšala turistička infrastruktura i ponuda, promocija kao i valorizacija vrijednosti samih opština ali i Parka.

2.5. Korišćenje prostora

Prostorno korišćenje i upravljanje resursima Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavljaju kompleksan proces koji se razvijao kroz vrijeme, u skladu sa promjenama u društvenim, ekonomskim i ekološkim okolnostima. Tradicionalne prakse korišćenja prostora, koje su se oslanjale na prirodne cikluse i lokalno znanje, vremenom su ustupile mjesto savremenim oblicima upotrebe koji uključuju organizovani turizam, poljoprivredu i ribarstvo, kao i sve izraženiju potrebu za infrastrukturnim razvojem.
Danas se prostor Parka koristi u različite svrhe – od turizma i rekreacije, preko poljoprivrede i izgradnje privremenih objekata. Svaka od ovih aktivnosti nosi sa sobom specifične izazove, ali i prilike za unapređenje održivog upravljanja. U tom kontekstu, jasno definisani akteri – uključujući državne institucije, lokalne zajednice, privredne subjekte i nevladine organizacije – imaju važnu ulogu u sprovođenju zakonskih regulativa i očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.
Analiza korišćenja prostora obuhvata pregled prošlih i sadašnjih praksi, identifikaciju ključnih aktera, postojeću i planiranu infrastrukturu, postojeći regulatorni okvir, kao i rizike i izazove koji prate svaku kategoriju korišćenja. Poseban akcenat stavljen je na predloge aktivnosti koje su usmjerene za unapređenje upravljanja i prevenciju negativnih uticaja, uz sagledavanje trendova koji ukazuju na pravce budućeg razvoja. Ovakav pristup omogućava sveobuhvatno razumijevanje dinamike korišćenja prostora i pruža osnovu za donošenje informisanih i održivih odluka u planiranju i upravljanju Nacionalnim parkom Skadarsko jezero.

Tabela 7: *Analiza korišćenja prostora i resursa*

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mjera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Izazovi u regulaciji i kontroli turističkog posjećivanja	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture Uvođenje ekoloških standarda u turizmu	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdravstvenog stanja šuma i očuvanja biodiverzitet a	Smanjena eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ribarstvo	Tradicionalni ribolov bez nadzora i regulacije.	Regulisan sportski i rekreativni ribolov, zabrana poribljavanja Izazovi u kontroli nelegalnog ribolova.	Ribolovačke organizacije, inspektorati, lokalni ribolovci.	Regulativa ribolova, kontrole, kvote i zabrane.	Nelegalni ribolov, narušavanje ekosistema.	Kontrola ribolova i primjena sankcija, Edukacija ribolovaca, Očuvanje prirodnih staništa.	Nekontrolisan ribolov – degradacija ribljeg fonda – zaštita i unapređenje ribljeg fonda

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mjera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Neregulisana tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverzitet
Privremeni objekti	Spontani i nelegalni objekti.	Legalni kampovi, zip line, turistički objekti pod regulativom.	JPNPCG, Lokalna uprava.	Program privremenih objekata, Urbanistički uslovi, inspekcijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Neuređeni razvoj – legalizacija – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.5.1. Turizam

Pogodni prirodni uslovi, geografski položaj, specifična klima, vodeni baseni, blizina ravnice sa jedne i mora sa druge strane, oduvijek su omogućavali okolnom stanovništvu Skadarskog jezera da se bavi svim vidovima tradicionalnog privređivanja. Danas se u Nacionalnom parku Skadarsko jezero sve manje mještana bavi tradicionalnim zanatima i sve više ih je usmjereno na privredne aktivnosti koje podrazumijevaju i turističke djelatnosti. Razvija se izletnički turizam, a u tom pravcu i turistička infrastruktura. Brojna plovila za različite vidove krstarenja jezerom dostupna su posjetiocima, uz razvijenu ponudu ugostiteljskih i smještajnih objekata, vinarija i vinskih podruma, osmatračnica za ptice, uređenih staza, vidikovaca i kamp prostora. Nacionalni park Skadarsko jezero je razvio turističku ponudu kroz različite tipove aktivnog odmora kao što su pješačenje, biciklizam, kajakarenje, sportski ribolov, posmatranje ptica, boravak u Centrima za posjetioce. Kajakarenje predstavlja jedan od najprepoznatljivijih vidova aktivnog odmora na Jezeru. U pretohdnom periodu nabavljeni su nedostajući dijelovi opreme (vesla, sjedišta, vodootporne torbe), što je omogućilo stavljanje u funkciju kompletnog kajak inventara, koji se nalazi u upravnoj zgradi na Vranjini.

Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Ministarstvo turizma, NTO, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore upravljač NP Skadarsko jezero, Turističke organizacije opština Bar, Cetinje, Tuzi, Zeta, turističke agencije i privatni smještajni kapaciteti i ostali preduzetnici, dok je uloga nevladinog sektora uglavnom vezana za promociju i edukaciju.

Upravljač je odgovoran za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Izazovi se ogledaju u sezonskom pritisku posjetioca, degradaciji prirode, zagađenju i neadekvatnoj infrastrukturi.

Razvoj turizma na prostoru Parka dodatno je definisan u Strategiji razvoja turizma 2022-2025. Korišćenje prostora u Nacionalnim parkovima Crne Gore je nadogradilo tradicionalne aktivnosti sa aktivnostima na zaštiti prirode i održivom turizmu. Iako je turistički razvoj znatno

doprinio lokalnoj ekonomiji, sve veći pritisak na prirodne resurse naglašava potrebu za kontrolom i upravljanjem.

2.5.2. Ribarstvo

Ribarstvo na području Skadarskog jezera, zajedno sa Rijekom Crnojevića, rijekom Moračom (nizvodno od Adžovih vrba), Šaskim jezerom i rijekom Bojanom, predstavlja najvažnije ribolovno područje u slatkovodnim vodama Crne Gore. Resursi ovog područja su obnovljivi, ali ograničeni, zbog čega je neophodan stalni monitoring ribljeg fonda.
Za privredni ribolov značajne su pojedine jezerske i migratorne (morske vrste). Ulov većih količina (u posljednje vrijeme) baziran je na svega nekoliko vrsta: krap (šaran), ukljeva, brcak (žutalj) i jegulja. Pored navedenih vrsta u jezeru love se i ekonomski koriste još: klen, ljolja, mala kubla, skakavica, levrek, kinez i grgeč.
Do prije nekih 10 godina lovile su se i druge vrste poznate u ribarstvu kao „vrste kineskog kompleksa". Ime su dobile po prirodnom staništu i po tome što ih je 1972. godine introdukovala Albanija u jezero. To su: amurska deverika, bijeli amur, crni amur, bijeli tolstolobik i sivi tolstolobik.
Od vrsta koje se sada love, jegulja je kritično ugrožena vrsta na IUCN crvenoj list.

***Tabela 8**: Ulov ekonomski značajnih vrsta riba*

Latinsko ime	Narodno ime	ulov u prošlosti (1950/70)
Alosa fallax	kubla, fraga	do 3 t
Alburnus scoranza	ukljeva	300-800 t
Cyprinus carpio	krap, šaran	do 320 t
Chondrostoma ohridanus	skobalj	do 220 t
Anguilla anguilla	jegulja	do 26 t
Liza ramada	skakavica	do 18 t
Perca fluviatilis	grgeč	-
Carassius auratus gibelio	srebrni karaš (kinez)	-

U okviru postojećih aktivnosti, sportsko-rekreativni ribolov je dobro razvijen, ulov u ovoj kategoriji nije namijenjen tržištu, već ličnoj rekreaciji. Privredni ribolov obavlja oko 480 ribolovaca uz upotrebu približno 200 malih plovila, uglavnom sa zabodnim mrežama. Ukupan ulov značajno varira (100–500 t), zavisno od godine i prirodnih uslova.
Riba se najčešće prodaje na lokalnim pijacama, pored puteva ili direktno ugostiteljskim objektima. Potražnja je naročito velika za svježim i dimljenim šaranom. Nedostatak uređenih stalnih prodajnih mjesta predstavlja problem i za ribare i za potrošače.
U oblasti prerade ribe postoji potreba za većom sigurnošću u kontinuitetu kvalitetne i lako dostupne domaće sirovine. Sektor se trenutno oslanja uglavnom na male proizvođače i tradicionalne učesnike, dok je pravno-institucionalni okvir još uvijek nedovoljno razvijen u pogledu standarda bezbjednosti hrane i adekvatne zaštite Parka.

Tabela 9: *Broj izdatih ribolovnih dozvola u 2024.godini*

Tip dozvole	Broja izdatih dozvola
Privredni ribolov	486
Sportsko rekreativni ribolov	274

Tabela 10: *Pregled izdatih dozvola za privredni ribolov u periodu 2021-2025*

Godina	2021	2022	2023	2024	2025
Jegulja	61	93	121	128	164
Pari	45	53	73	79	102
Šaran	101	85	145	229	118
Skakavica	11	12	10	13	15
Ukljeva	8	4	15	12	11

2.5.3. Poljoprivreda

Poljoprivreda na prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja jednu od ključnih tradicionalnih i savremenih djelatnosti, koja ima značajnu ulogu u ekonomiji lokalnog stanovništva.

U sjevernom i sjeveroistočnom dijelu Parka, koji obuhvata djelove opština Zeta i Tuzi, preovlađuju obradive površine pogodne za ratarstvo, povrtarstvo, voćarstvo i stočarstvo. Stanovništvo ovog područja tradicionalno se bavi proizvodnjom žitarica kao i uzgojem povrća. Posljednjih godina razvijena je plastenička proizvodnja tj. uzgoj povrća u zatvorenom prostoru, kojima se snabdijevaju tržišta opština Zete, Tuzi i Podgorice, kao i šire regije.

Vinogradi su široko rasprostranjeni, naročito u naseljima Drušići, Rvaši, Golubovci, Sukuruć, Godinje, Seoca, Limljani, Boljevići, Gluhi do i Sotonići. Kao tradicionalna vinogradarska sela posebno se ističu Drušići i Rvaši u Riječkoj nahiji, te Godinje, Boljevići, Limljani i Seoca u Crmnici, gdje se uzgoj vinove loze njeguje generacijama i predstavlja dio identiteta lokalnog stanovništva.

Najveći dio proizvedenog grožđa koristi se za domaću proizvodnju vina i rakije, što potvrđuje orijentaciju ovog područja ka malim porodičnim gazdinstvima i lokalnoj preradi. Međutim, uprkos bogatoj tradiciji, povoljnim agro-ekološkim uslovima i visokom kvalitetu vina, vinska kultura na ovom prostoru nije dovoljno razvijena, a značajan potencijal vinskog turizma i tržišnog pozicioniranja lokalnih vina ostaje nedovoljno iskorišćen. Iako područje raspolaže vrijednim autohtonim sortama vinove loze poput: vranca, kratošije, krstača i žižka, trenutni stepen obnove vinograda, modernizacije proizvodnje i očuvanja tradicionalnih tehnika nije zadovoljavajući za savremene potrebe tržišta i turizma.

Na južnim padinama koje pripadaju opštini Bar, naročito u naseljima kao što su Ostros, Livari i Ckla, maslinarstvo je dominantna djelatnost, dok se paralelno razvija i uzgoj vinove loze i smokve. Maslinjaci u ovom dijelu su često stari i više stotina godina, a njihova revitalizacija kroz projekte lokalne samouprave i nevladinog sektora doprinosi očuvanju kulturnog pejzaža i jačanju ekonomske samostalnosti lokalnih domaćinstava. Uz maslinarstvo, zastupljena je i proizvodnja nara tj. šipka.

Zbog povoljnih klimatskih i zemljišnih uslova na području Malesije i Krajine od davnina se gajio duvan izuzetnog kvaliteta. Na području Zete ova biljka zauzima manje površine. Najveće

površine i najveći broj proizvođača duvana nalaze se u Vranju, a zatim u Sukuruću, Kodrabudanu, Podhumu, Matagužima, Golubovcima i Balabanima.
Važno je spomenuti i šume pitomog kestena u Ostrosu, Muricama, Koštanjici i Limljanima.
Pčelarstvo na prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja jednu od najperspektivnijih dopunskih poljoprivrednih djelatnosti. Izuzetno bogata flora, uključujući niz ljekovitih i medonosnih biljnih vrsta karakterističnih za mediteransko i submediteransko područje, stvara odlične uslove za proizvodnju visokokvalitetnog meda i drugih pčelinjih proizvoda.
Stočarska proizvodnja na području Parka je malog obima. Zastupljeno je gajenje krupne i sitne stoke, gdje pojedinačna domaćinstva gaje krave, ovce, koze ili kokoške. Najčešće se u domaćinstvu gaji stoka da bi se zadovoljile potrebe domaćinstva ili popunio kućni budžet prodajom stočarskih proizvoda. Na ovom području i danas su zastupljene autohtone rase stoke. U govedarstvu je zastupljena buša, u ovčarstvu: ljaba, zetska žuja i bardoka, u kozarstvu domaća balkanska rasa, zatim domaći brdski konj i domaći magarac.
U cijelom prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero, bez obzira na administrativnu pripadnost, podstiče se prelazak na organske metode proizvodnje, smanjenje upotrebe pesticida i integracija tradicionalnih znanja sa savremenim tehnologijama. Takođe se podstiče udruživanje proizvođača, formiranje zadruga i razvoj lokalnih brendova koji bi olakšali plasman proizvoda na tržište i dodatno ih povezali sa turističkom ponudom. Poljoprivreda se time ne razvija samo kao proizvodna djelatnost, već i kao nosilac očuvanja identiteta, kulturne baštine i životne sredine u prostoru Skadarskog jezera.

2.5.4. Šumarstvo

Šumski ekosistemi u Nacionalnom parku Skadarsko jezero, iako su prostorno manje zastupljeni od vodenih ekosistema, predstavljaju važan segment kopnenih staništa i imaju ključnu ulogu u očuvanju biodiverziteta, zaštiti zemljišta od erozije i održavanju pejzažnih vrijednosti.
U prošlosti je korišćenje šuma na području Skadarskog jezera imalo izrazito ekonomski karakter i bilo je gotovo u potpunosti izjednačeno sa režimom korišćenja van granica zaštićenih područja. Preovladavale su selektivne i povremeno čiste sječe, a lokalno stanovništvo koristilo je šume i šumska zemljišta za ogrjev, za ispašu stoke i sakupljanje nedrvnih šumskih proizvoda, što je rezultiralo snažnim pritiscima i degradacijom staništa. Kao posljedica, na relativno malim površinama danas se mogu prepoznati različiti nivoi degradacije, od izdanačkih i sekundarnih šuma do šibljaka i gariga, koji svjedoče o usporenom prirodnom obnavljanju i ranijem dugotrajnom intenzivnom i neplanskom korišćenju.
Savremeni pristup upravljanju Nacionalnim parkom Skadarsko jezero zasniva se na principima zaštite prirode, očuvanja biodiverziteta i unapređenja ekološke stabilnosti šumskih zajednica, u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima, Zakonom o zaštiti prirode i Zakonom o šumama. U okviru sistema zoniranja definisanog upravljačkim dokumentima Parka, u područjima najvišeg stepena zaštite sječa je u potpunosti zabranjena, dok su u zonama sa ublaženim režimom zaštite dozvoljene isključivo sanitarne i uzgojne mjere koje imaju za cilj očuvanje vitalnosti, unapređenje zdravstvenog stanja i prirodne strukture šuma.
U Nacionalnom parku Skadarsko jezero, u oblasti šumarstva, dozvoljeno je korišćenje drvne mase isključivo u skladu sa Internom procedurom za korišćenje šuma u državnoj svojini, uz puno poštovanje važećeg zakonskog i podzakonskog okvira. Sve aktivnosti gazdovanja, uključujući i upravljanje šumama u privatnoj svojini unutar granica Parka, moraju biti usklađene

sa propisanim režimima zaštite planovima i programima upravljanja. U pogledu privatnih šuma, vlasnicima se omogućava korišćenje šuma kroz sječe obnavljanja i sanitarno–proredne zahvate, uz striktno poštovanje zakonskih procedura. Prema Zakonu o šumama i Zakonu o imovini, privatni vlasnici mogu koristiti šumu u svojini kroz godišnji Plana gazdovanja šumama. Savremeno upravljanje šumskim ekosistemima u Nacionalnom parku Skadarsko jezero počiva na prioritetu očuvanja prirodnih vrijednosti, obnovi degradiranih površina, unapređenju ekološke funkcije šuma i obezbjeđivanju stabilnosti staništa kao preduslova za budući razvoj Parka i lokalnih zajednica.

2.5.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Na području Parka zastupljeno je ubiranje ljekovitog bilja, naročito: pelima (žalfije), smilja, majčine dušice, bijelog sljeza, bokvice, kantariona, koprive, lipe, šipuraka i dr. Poslednjih godina sve je prisutnije nekontrolisano branje pelima i to najviše na području Riječke nahije, Krajine i Malesije.
Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u nacionalnim parkovima je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo za potrebe domaćinstva može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. JPNPCG/NP Skadarsko jezero ne posjeduje podatke o komercijalnom ubiranju ljekovitog bilja i šumskih plodova.

2.5.6. Privremeni objekti

Privremeni objekti u Nacionalnom parku Skadarsko jezero imaju značajnu ulogu u unapređenju uslova za boravak posjetilaca i doprinose razvoju turističkih potencijala Parka. U ovu kategoriju spadaju informativni punktovi, ugostiteljske terase i objekti, kiosci, kampovi, štandovi, privremena parkirališta i brodovi (splavovi) koji imaju namjenu restorana. Svi ovi sadržaji se postavljaju privremeno, na 5 godina, a na osnovu Programa objekata privremenog karaktera, u skladu sa važećim zonama zaštite.
Informativni punktovi imaju prvenstveno promotivnu funkciju – koriste ih brodari za predstavljanje ponude krstarenja. Ugostiteljski objekti i terase, uključujući i brod (splav) predstavljaju dodatne sadržaje koji odgovaraju potrebama posjetilaca. Kampovi nude određeni stepen organizacije turističkog boravka.
Štandovi služe za prodaju različitih proizvoda, među kojima su i artikli domaće radinosti.
Postavljanje privremenih objekata strogo je definisano Programom, a njihovo prostorno pozicioniranje mora biti usklađeno sa režimima zaštite kako bi se izbjegao negativan uticaj na prirodna staništa, pejzažne vrijednosti i zaštićene biljne i životinjske vrste. Održivo upravljanje ovim sadržajima zahtijeva jasan nadzor, upotrebu prihvatljivih materijala i redovno održavanje, čime se osigurava njihova funkcionalnost bez narušavanja prirodnog ambijenta Parka.

Tabela 11: *Vrsta i broj privremenih objekata*

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Kiosk (naplatna kućica)	3
Ugostiteljska terasa	17
Kiosk	3
Kampovi (kamp u divljini, auto kamp, kamp za mobile home)	8
Otvoreni šank/plažni bar	3
Štand	6
Ponton	12
Privremeno parkiralište	8
Objekat za nadzornike zaštićenog područja	4
Tank za vodu	1
Bioprečišćivač	1
Informacioni punkt	15
Vikend kućica	31
Promotivni natpis, skulptura i paviljon	9
Kula osmatračnica	3
Konzervator za sladoled	1
Rashladna vitrina	1
Skladište za opremu	1
Pokretna toaletna kabina/mobilni sanitarni blok	2
Objekat za iznajmljivanje sportsko-rekreativne opreme	1
Avanturistički park	1
Privremeni ugostiteljski objekat sa terasom	2
Mobilno postrojenje za dopremanje i skladištenje goriva	1
Objekat kontejnerskog tipa	3
Brod splav privezan za obalu	6
Stanica za punjenje električnih vozila	3
Privremeni ugostiteljski objekat	4
Ribarska kućica	3

2.6. Zone i režimi zaštite

Stepen zaštite pojedinog područja određuje se u skladu sa potrebama očuvanja i upravljanja prirodnim vrijednostima koje karakterišu zaštićeno prirodno dobro i na taj način ga svrstavaju u neku od definisanih kategorija zaštite. Zoniranje zaštićenog područja je jedan od osnovnih koraka u planiranju korišćenja i upravljanja prostorom, čija realizacija treba da obezbijedi očuvanje prirodnih vrijednosti tog područja. Postupkom zoniranja zaštićenih područja definiše se postojeće i planira buduće korišćenje prostora, a u skladu s ciljevima očuvanja prirode tog prostora.

Prostorni plan posebne namjene za NP Skadarsko jezero je donesen 2001. godine, odnosno prije Zakona o zaštiti prirode (SL.list. CG br.54/16), pa nema definisane zone zaštite u skladu sa članom 31. ovog Zakona. Važeći Prostorni plan posebne namjene za NP Skadarsko jezero, definiše „zone kategorija vrijednosti“ Parka, a ne „zone i režime zaštite“, kao što je definisano Zakonom. Pored toga, definisane su dvije kategorije vrijednosti, suprotno članu 31. Zakona o zaštiti prirode koji definiše tri zone zaštite. Takođe, ovim Prostornim planom su definisani

specijalni i opšti rezervati, a što je suprotno članu 20. Zakonu o zaštiti prirode, gdje se propisuju kategorije strogi rezervat i posebni rezervat.

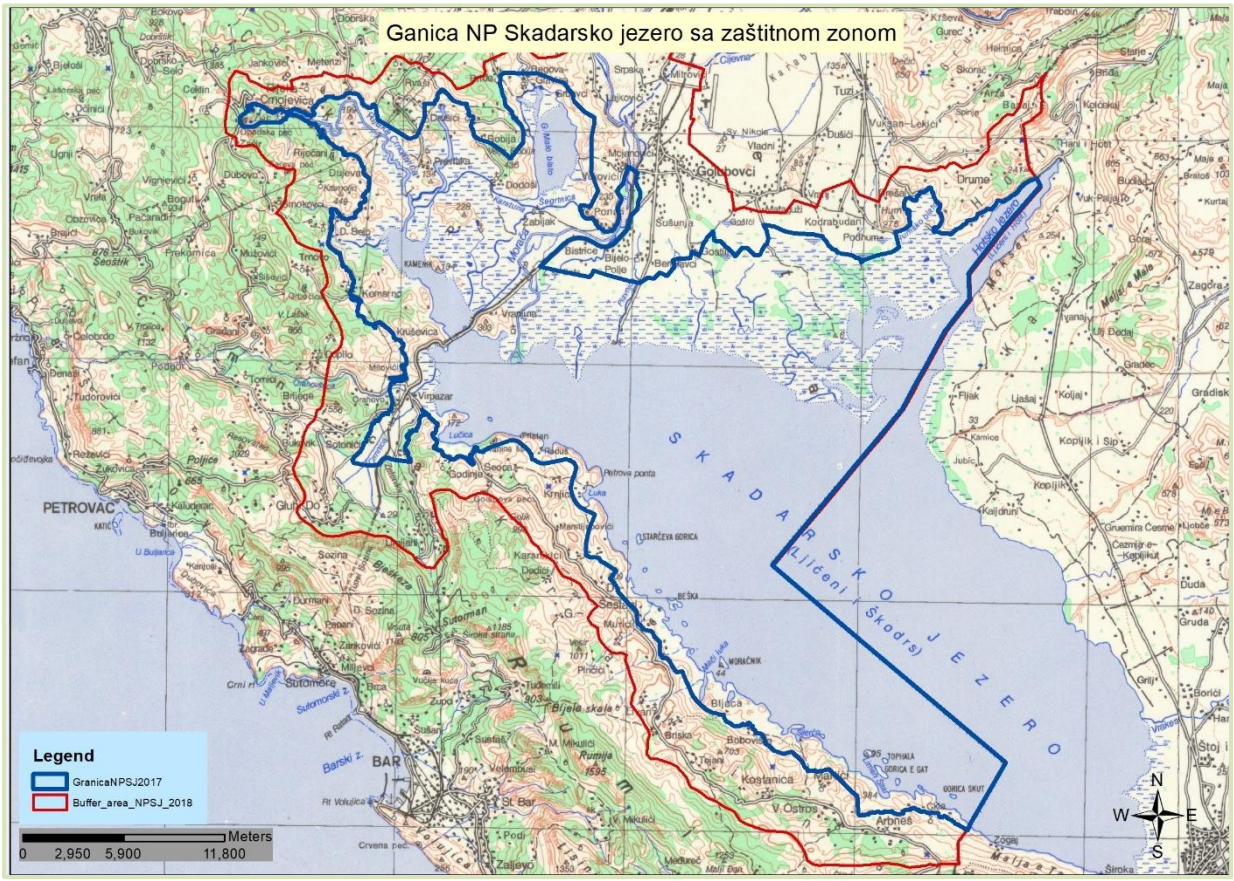

***Mapa 5**: Grafički prikaz Nacionalnog parka sa zaštitnom zonom*

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definira viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definira aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizacije, procjenu financijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Skadarsko jezero sadrži 6 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Održivo korišćenje prirodnih resursa
4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
5. Saradnja s lokalnom zajednicom
6. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja malu viziju onog što se očekuje od pojedine oblasti plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.
Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih upravljačkih aktivnosti, čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja Plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, prikazana je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama i navedeni su ključni subjekti i saradnici realizacije za sprovođenje pojedinih djelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta definisana su 3 nivoa prioriteta aktivnosti upravljanja:

1. **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
2. **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi se trebale preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost u realizaciji ovakve aktivnosti, ali za njihovo nesprovođenje mora postojati dobar razlog.
3. **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informiranje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Skadarsko jezero je živi mozaik prirode i kulture, gdje se bogatstvo biodiverziteta čuva poštovanjem tradicije uz aktivno učešće lokalnih zajednica. Park je u budućnosti primjer održivog upravljanja, koji povezuje očuvanje, razvoj i međunarodnu prepoznatljivost

TEMATSKE OBLASTI

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi kopnenih, vodenih, močvarnih i plavnih ekosistema su očuvani.

PODTEMA: Kopneni ekosistemi

Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune kopnenih ekosistema.
Specifični cilj 1.2: Kopneni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Kopnena vegetacija u NP Skadarsko jezero obuhvata uski obalni pojas, naročito uz južnu obalu jezera, uključujući i brojna ostrva. Karakterišu je degradirani tipovi šumske vegetacije, uglavnom šikare i kamenjari. Vegetacija ostrva je posebno interesantna zbog očuvanih sastojina lovora sa hrastom crnikom koji pripadaju stanišnom tipu 5310 Šikare lovora (*Laurus nobilis*), i zbog prisustva jedinstvene zeljaste vegetacije sa sedumima koja predstavlja prioritetni stanišni tip *6110 Zeljaste zajednice na krhotinama krečnjačkih i bazifilnih stijena (*Alysso-Sedion albi).*
U narednom planskom periodu cilj istraživanja vegetacije ostrva je da se kartiraju stanišni tipovi, utvrdi postojeće stanje, eventualni pritisci na staništa i predlože eventualne mjere konzervacije. Planirana istraživanja obuhvatiće i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, uz unos dobijenih podataka u bazu podataka, njihovo prostorno mapiranje i dalju analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.
Kopnenu vegetaciju Parka karakteriše raznovrsnost ljekovitog bilja i šumskih plodova. Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u nacionalnom parku regulisano je Zakonom o zaštiti prirode (Sl. list CG 54/16), Zakonom o nacionalnim parkovima (Sl. list CG 28/14) i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe (Sl. list CG 062/10). Lokalno stanovništvo, za potrebe domaćinstva, može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

Ne raspolažemo podacima o stanju na terenu, tj. u kojoj mjeri i da li ove aktivnosti imaju negativne uticaje na staništa i populacije vrsta koje se sakupljaju. Ovim planskim dokumentom predviđeno je da se svi podaci koje nadzornici prikupe na terenu, koristeći odgovarajuću aplikaciju, sabiraju u bazu podataka, na osnovu koje će stručna služba raditi analizu i procjenu uticaja. Ovo je važno radi održivog upravljanja prirodnim resursima, na način da se ne ugroze populacije i ne naruše staništa.
Alohtone invazivne biljne vrste, prevashodno one koje se odlikuju brzinom širenja i zauzimanja staništa, prestavljaju ozbiljnu prijetnju za diverzitet autohtone flore područja Parka i šire. Na osnovu istraživanja na terenu, može se zaključiti da većina invazivnih vrsta nastanjuje poljoprivredna i ruderalna staništa, u plavnoj i kopnenoj zoni jezera, naročito uz sjevernu obalu jezera (*Amorpha fruticosa*, pajasen *Ailanthus altissima*, *Glaedichia triacanthos*, *Ambrosia artemisiifolia, Xanthium strumarium*, *Datura stramonium).*

Na području Parka ne postoje veći šumski kompleksi, ali su prisutne pojedine šumske zajednice i vrste od izuzetnog ekološkog značaja. Posebno se izdvajaju šume skadarskog hrasta u zoni Gostiljke rijeke, šuma vrbe na području Manastirske tapije, kao i sastojine lovora prvenstveno na ostrvima Skadarskog jezera, koje imaju visoku ekološku i pejzažnu vrijednost. Ove šumske zajednice su u dobrom stanju, ali neophodno ih je sistematski pratiti kroz kontinuirani monitoring, evidentirati eventualne promjene u njihovoj strukturi i zdravstvenom stanju, utvrđivati stepen očuvanosti i potencijalne prijetnje, te sprovoditi odgovarajuće mjere zaštite, unapređenja i po potrebi konzervacije, kako bi se obezbijedilo njihovo dugoročno očuvanje.
Posebno značajan segment evaluacije odnosi se na uspostavljanje i unapređenje sistema zaštite šuma od požara. Planirane aktivnosti obuhvataju razvoj protivpožarne infrastrukture, nabavku opreme, obuke zaposlenih i održavanje osmatračnica i signalizacije. Imajući u vidu povećanu učestalost i intenzitet požara u mediteranskim i submediteranskim područjima, ove mjere predstavljaju osnovni preduslov za smanjenje rizika od velikih šumskih požara i očuvanje šumskih ekosistema Parka.
Razvoj funkcionalne i interaktivne baze podataka o biodiverzitetu i stanju šumskih ekosistema predstavlja važan iskorak ka savremenom upravljanju šumskim ekosistemima. Ova baza omogućava sistematsko prikupljanje, čuvanje i analizu podataka, praćenje promjena u prostoru i vremenu, kao i donošenje odluka zasnovanih na pouzdanim i ažurnim informacijama.
Korišćenje šuma u privatnoj svojini je zakonom regulisano pravo. Ovo pravo do sada nije ostvarivano na području ovog Parka, ali svakako je otvorena mogućnost za ostvarivanje zakonskih mogućnosti. Izrada i usvajanje Plana gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu Parka dodatno doprinosi integrisanom upravljanju šumskim resursima, usklađivanju aktivnosti sa ciljevima zaštite i smanjenju neplanske i nelegalne sječe.

Na području Parka **fauna beskičmenjaka** je slabo istražena. Postoje pojedinačne publikacije vezane za pojedine vrste rodova ili familija, ali do sada nisu sprovedena sistematska naučna istraživanja. Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) prepoznata je kao veoma značajna za dalja istraživanja budući da su ovi organizmi najosjetljiviji na promjene ekoloških faktora, naročito onih koji su nastali antropogenim djelovanjima i klimatskim promjenama. Dostupni literaturni podaci govore o prisutnosti određenih vrsta, ali nedostaju podaci o njihovoj vremenskoj i prostornoj distribuciji. Na području Parka, do sada je registrovano oko 70 vrsta dnevnih leptira. Zastupljene su mediteranske, eurosibirske i pontomediteranske vrste, uključujući vrste značajne za očuvanje kao što *su Zerynthia polyxena, Euphydryas aurinia i Phengaris alcon*.

Dominiraju vrste vezane za otvorena travnata i rubna šumska staništa. Iako postoji preliminarni spisak vrsta, nedostaju sistematska istraživanja, kartiranje i monitoring populacija, posebno u kontekstu promjena staništa uslijed sukcesije, klimatskih promjena i pritisaka turizma i poljoprivrede.

Evidentirani pritisci i njihovi efekti na faunu beskičmenjaka:

- zarastanje jezera ima negativne posljedice po faunu beskičmenjaka, naročito onih koje su vezani za jezersko dno
- urbanizacija i razvoj turističke djelatnosti
- zarastanje i ne održavanje livada i poljoprivrednih površina utiče na smanjenje populacije dnevnih leptira i drugih insekata.
- pojava i širenje invazivnih vrsta takođe negativno utiče na ukupni diverzitet faune beskičmenjaka
- pojava požara, takođe utiče na smanjenje populacije pojedinih vrsta insekata koji su vezani za kopnene ekosisteme

Na osnovu do sada dostupnih literaturnih i terenskih podataka, ne može se dati dovoljno jasna procjena o stanju faune **gmizavaca** na prostoru Parka. Dosadašnja analiza distribucije vrsta urađena je korišćenjem literaturnih nalaza i terenskim obilascima različitih zona Parka, s posebnim naglaskom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste.
U cilju dobijanja ukupne slike o stanju faune gmizavaca na području Parka, neophodno da se terenska istraživanja u narednom planskom periodu sprovode detaljnije i u kontinuitetu.

Ključna gnijezdilišta **ptica** uključuju ostrva: Omerova Gorica (najveća kolonija sive čaplje), Mali Moračnik, te specijalne rezervate Crni žar, Manastirska Tapija i Pančevo oko, gdje drvenaste zajednice sa populusima i vrbama (stanišni tip 92AO) pružaju zaštitu kolonijalnim vrstama. Vegetacija ostrva sa lovorom i hrastom crnikom (stanišni tip 5310) su gnijezdilišta malog i velikog kormorana, kao i sive i male bijele čaplje.
U narednom planskom periodu, nastaviće se monitoring kolonijalnih i migratornih vrsta u okviru međunarodnih programa IWC i u skladu sa AEWA konvencijom, sa primjenom savremenih metoda praćenja, uključujući dronove, automatizovane akustičke sisteme i satelitsko/GPS označavanje ptica. istraživaće se uticaji negativnih faktora – promjene vodostaja, sukcesija tršćaka, degradacija močvarnih staništa i antropogeni pritisci (turizam, ribolov, uznemiravanje). Dobijeni podaci biće osnova za donošenje zaštitnih mjera i prilagođavanje režima upravljanja.

Istraživanje **sitnih sisara** ima izuzetan značaj za razumijevanje biodiverziteta i funkcionisanja ekosistema područja NP Skadarsko jezero. Sitni sisari do sada nijesu bili predmet sistematskih i dugoročnih istraživanja. Postojeći podaci su fragmentisani i potiču uglavnom iz kratkotrajnih terenskih pregleda, na osnovu kojih se ne može izvršiti procjena stanja ove grupe organizama. Neophodno je istražiti sastav i ekologiju sitnih sisara kako bi se bolje razumjeli prirodni procesi i interakcije među vrstama.
Tokom istraživačkog kampa za sisare sprovedenog u 2024. godini, na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero po prvi put je registrovano prisustvo malog indijskog mungosa (*Herpestes auropunctatus*). Ova vrsta je globalno prepoznata kao jedna od 100 najinvazivnijih vrsta na svijetu, poznata po svom izrazito negativnom uticaju na autohtone ekosisteme. Porijeklom iz južne Azije, mungos je oportunistički predator koji se hrani malim sisarima,

pticama, gmizavcima i jajima, čime može ugroziti populacije brojnih zaštićenih i rijetkih vrsta u Parku. S obzirom na to da je detektovano prisustvo vrste novo za područje Nacionalnog parka, neophodno je sprovesti sistematična istraživanja radi utvrđivanja njenog areala rasprostranjenja, brojnosti i dinamike širenja. Na osnovu dobijenih podataka biće moguće definisati i primijeniti odgovarajuće mjere kontrole i suzbijanja populacije mungosa, u skladu sa principima zaštite prirode i međunarodnim praksama u upravljanju invazivnim vrstama.

PODTEMA: Podzemni ekosistemi

Specifični cilj 1.3: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.
Specifični cilj 1.4: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Područje Parka karakteriše raznovrsna geološka građa s izraženim karstnim reljefom, bogatim pećinama, jamama, izvorima i ponorima koji čine složenu mrežu podzemnih ekosistema. Ovi prostori predstavljaju važne mikrohabitate za zaštićene vrste, slijepe miševe i podzemne faune beskičmenjaka, zbog čega je njihovo istraživanje i očuvanje od posebnog značaja.
Dosadašnja istraživanja podzemnih objekata u Parku zasnivala su se na ranijim speleološkim evidencijama. Iako je evidentiran određeni broj pećina, lista poznatih objekata se i dalje dopunjava. Važno je napomenuti i da do sada nijesu izrađene speleološke karte i nacrti podzemnih objekata. Izrada ovakvih nacrta podzemnih ključna je za uspostavljanje sistematičnog monitoringa i zaštite podzemnih ekosistema. Preciznim mapiranjem obezbjeđuje se bolji uvid u strukturu i prostorni raspored podzemnih formacija, što omogućava planiranje daljih istraživanja, definisanje zona zaštite i praćenje promjena u vremenu.
Istraživanja podzemne faune beskičmenjaka na području Parka do sada nijesu bila sprovođena, te stoga ne postoje sistematizovani podaci o vrstama koje nastanjuju ove specifične ekosisteme. Započinjanje ovih istraživanja ključno je za identifikaciju endemičnih i potencijalno ugroženih vrsta, kao i za razumijevanje ekoloških procesa koji se odvijaju u podzemlju. Dobijeni podaci omogućiće formiranje prve sveobuhvatne baze podataka o podzemnoj fauni, koja će služiti kao osnova za uspostavljanje sistema redovnog monitoringa, praćenje stanja populacija kroz vrijeme i planiranje adekvatnih mjera zaštite.
U prethodnom periodu sprovedena su istraživanja faune slijepih miševa na teritoriji Nacionalnog parka Skadarsko jezero, obuhvatajući kako podzemne objekte, tako i druga staništa u okviru šireg područja Parka. Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na to da su podzemni objekti – pećine, jame i slične formacije – od presudnog značaja za očuvanje populacija ove faune, jer predstavljaju ključna mjesta za njihovo razmnožavanje, hibernaciju i formiranje kolonija. Imajući u vidu važnost ovih staništa, planirano je da se naredni ciklus monitoringa fokusira upravo na sezonsko praćenje slijepih miševa u podzemnim objektima. Takav pristup omogućava detaljnije sagledavanje dinamike populacija tokom različitih faza životnog ciklusa, identifikaciju faktora ugrožavanja i praćenje promjena u korišćenju staništa kroz vrijeme.
Akcioni plan za očuvanje populacije slijepih miševa na prekograničnom području Skadarskog jezera izrađen je 2015. godine i predstavljao je važan korak u uspostavljanju osnovnih smjernica za zaštitu ove značajne grupe sisara. Međutim, s obzirom na vremenski protok i promjene u stanju populacija i staništa, postojeći dokument se smatra zastarjelim i ne odražava u potpunosti današnje stanje na terenu. U okviru planiranih aktivnosti izvršiće se revizija postojećeg Akcionog plana, zasnovana na sveobuhvatnoj analizi rezultata terenskih istraživanja sprovedenih u posljednjih pet godina, uključujući izradu speleoloških nacrta,

istraživanje podzemne faune beskičmenjaka i sezonski monitoring slijepih miševa. Takav pristup omogućiće ažuriranje i usklađivanje ciljeva, mjera i prioriteta sa savremenim saznanjima i stvarnim potrebama zaštite podzemnih ekosistema. Na osnovu revidovanog Akcionog plana, sprovešće se konkretne mjere očuvanja koje će obuhvatiti zaštitu ključnih podzemnih objekata, unapređenje uslova u skloništima, praćenje populacija i jačanje kapaciteta za upravljanje ovom grupom vrsta.

PODTEMA: Močvarni ekosistemi

Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune močvarnih ekosistema.
Specifični cilj 1.6: Močvarni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Močvarna vegetacija, koju čine zajednice flotantnih i emerznih makrofita, zauzima veliki prostor uz sjevernu obalu jezera, i u zalivima južne obale.
Tokom planskog perioda 2021.–2025. godine, na području NP Skadarsko jezero, akcenat je dat na istraživanjima i monitoringu populacija i staništa močvarnih biljnih vrsta *Marsilea quadrifolia* i *Caldesia parnassifolia*, koje se nalaze na nacionalnim i međunarodnim listama zaštite.

Marsilea quadrifolia je vodena paprat, rijetka i ugrožena na području cijele Evrope. Međunarodno je zaštićena Konvencijom o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) i EU Direktivom o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore (EU Habitat direktiva An IIb i An IVb). U Crnoj Gori je zaštićena nacionalnim zakonodavstvom (Sl. list RCG 76/06). Nalazi se na preliminarnoj listi crvene flore Crne Gore, kao regionalno iščezla (EX), ili kao kritično ugrožena (CR ?), na osnovu literaturnih navoda iz 1942. i 1949. godine, za područje Plavnice i Gostiljske rijeke. Tokom višegodišnjih istraživanja od strane stručne službe, nije potvrđen njen nalaz na navedenim lokalitetima (urbanizacija i zarastanja staništa), ali se 2017. godine evidentira na području Žabljačkih livada, u koritu rijeke Moračica. Uspostavljen je monitoring, a istraživanja duž cijelog toka Moračice rezultirala su pronalaskom još jednog staništa u dijelu toka bliže jezeru. Ustanovljeno je da obje subpopulacije, s velikom pokrovnošću nastanjuju korito i plavni dio u ukupnoj dužini od oko 840 m, a u širini i do 30 m zalazeći u travnu vegetaciju obje obale. Dalja istraživanja i monitoring stanja pokazuju da postoje promjene na godišnjem nivou u veličini i gustini populacije, uslovljene promjenama na staništu. Zabilježene su:

- fluktuacije u dužini i površini areala, zavisno od klimatskih uslova i vodnog režima u godini istraživanja;
- gubitak dijela staništa na početnoj koordinati (uslijed bujanja travne vegetacije sa *Paspalum distichum*) i na krajnjoj koordinati (uslijed širenja močvarne vegetacije na ušću Moračice u jezero);
- širenje vrste *Marsilea quadrifolia* u dijelu korita između dvije subpopulacije.

Može se zaključiti da *Marsilea quadrifolia*, i pored evidentiranih pritisaka, ima brojnu i stabilnu populaciju u koritu i obalnom dijelu rijeke Moračice. Preporuka je da se i dalje prate promjene na staništu i u populaciji, uz eventualnu primjenu mjera konzervacije.

Caldesia parnassifolia je močvarna biljna vrsta koja nestaje sa prostora Evrope zbog zagađenja i ubrzanog procesa zarašćivanja njenih prirodnih staništa. Kao kritično ugrožena (CR) u više zemalja Evrope, našla se na svim značajnim listama (EU IUCN Red List,

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa i EU Habitat direktiva (Anex II, IVb), koje joj daju status međunarodne zaštite. Predložena je da se nađe na sledećoj listi zaštićenih vrsta Crne Gore. Na preliminarnoj Listi Crvene flore CG, shodno IUCN kategorizaciji, procijenjena je kao kritično ugrožena (CR).
Nalaz ove vrste na lokalitetu Pančeva oka (Biberdžić, V. 2007) je bio jedini u Crnoj Gori sve do 2020. godine, kada je, od strane stručne službe, otkrivena na području Crnog žara, uz zapadnu obalu ostrva Koraćica. Pronađena je brojna populacija, u pojasu dužine 465 m i oko 50 m širine. Od toga, na površini od 300x50 m populacija ima gustinu i pokrovnost flotantnih listića između 50 i 80%. Uspostavljen je monitoring na godišnjem nivou i prošireno područje istraživanja, koja pokazuju:

1. da postoje fluktuacije u pogledu brojnosti i gustine populacije i površine koju zauzima, na godišnjem nivo, uslovljene visinom vodostaja i gustinom submerzne vegetacije;
2. da je prisutan opadajući trend u odnosu na komparativnu 2020. godinu;
3. da je vrsta prisutna, u manjim grupacijama, na širem području Crnog žara: uz ostrvo Grabovica i susjedna tresentna ostrvca.

Uzimajući u obzir iskustva drugih zemalja, još uvijek ne možemo izvesti zaključak koji bi objasnio evidentirani populacioni pad na ovoj lokaciji. U opticaju su dvije mogućnosti, obje uslovljene klimatskim promjenama:

1. opadajući populacioni trend uslijed kontinuiranih klimatskih promjena i zarastanja staništa, što je trajan gubitak, ili
2. ne postoji gubitak staništa, već izostaju flotantni listići, kao prilagođenost vrste na nepovoljne klimatske uslove, kada nepovoljnu fazu (koja može trajati godinama) preživljava uz pomoć podzemnih vegetativnih organa - turiona.

Iz navedenih razloga, neophodno je nastaviti monitoring stanja *Caldesia parnassifolia* i evidentiranih pritisaka na njenom staništu. Ukoliko se ukaže potreba, predložiti će se i implementirati mjere konzervacije.

Močvarni ekosistemi predstavljaju ključna mrijestilišta za brojne **riblje vrste** i, kao takvi, zahtijevaju pojačane mjere kontrole naročito tokom perioda ribolovnog zabrana, kako bi se omogućio nesmetani mrijest i time sačuvale riblje populacije. Za vrijeme mrijesta, ribe migriraju u močvarna područja, gdje postaju posebno ranjive i lak plijen za krivolovce. Zbog toga je neophodno unaprijediti nadzor i suzbijanje nelegalnih aktivnosti. Intenzivnijom kontrolom i koordinisanom saradnjom nadzornika, stručnih saradnika i ribarskih inspektora obezbijediće se efikasnija zaštita ribljeg fonda i značajno smanjenje nelegalnog ribolova.

Iako je region Skadarskog jezera označen kao potencijalno ranjivo područje, dostupni literaturni podaci i recentna terenska istraživanja ukazuju na to da su populacije **vodozemaca** stabilne. Prethodne tri godine vršena su terenska istraživanja u cilju inventarizacije, određivanja distribucije faune vodozemaca sa posebnim osvrtom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste. U narednom planskom periodu potrebno je sprovesti istraživanje sezonskih lokvi, bara i močvarnih područja: Plavnice, Rijeke Crnojevića, Donjih Murića i Karuča, koja predstavljaju važne reproduktivne centre vodozemaca.

U NP Skadarsko Jezero vrši se kontinuirano praćenje brojnosti, uspješnosti gniježđenja i prostorne distribucije **kolonijalnih vrsta ptica**, sa posebnim akcentom na kudravog pelikana (*Pelecanus crispus*), malog i velikog kormorana (*Microcarbo pygmeus*, *Phalacrocorax carbo*), vrste čaplji (*Ardea cinerea, Egretta garzetta* i *Ardeola ralloides)* i bjelobrade čigre (*Chlidonias hybrida*) koje formiraju stabilne i mješovite kolonije na ostrvima i u močvarnom dijelu jezera.

Kolonija kudravog pelikana napustila je vještačke platforme na lokalitetu Pančevo oko i preselila se na ostrvo Mali Moračnik, gdje se tokom posljednje tri sezone bilježi stabilno i uspješno gniježđenje. Na ovom lokalitetu evidentirano je više od 80 aktivnih gnijezda, uz prosječno preko 60 uspješno odgajanih mladih jedinki godišnje. Preseljenje kolonije tumači se kao adaptivni odgovor vrste na povećan antropogeni pritisak i intenzivirano prisustvo ljudi na ranijem staništu.
Mali kormoran pokazuje stabilan i blago rastući trend brojnosti, sa kolonijama na: Malom Moračniku, Crnom žaru i Pančevom oku, dok kolonije čaplji i čigri pokazuju stabilnost. Najizraženiji pritisci na kolonijalne vrste odnose se na uznemiravanje tokom gniježđenja uslijed turističkih aktivnosti, nelegalnog ribolova i neregulisane plovidbe u blizini gnijezdilišta, što dovodi do smanjenja uspješnosti razmnožavanja i napuštanja pojedinih lokaliteta.
Ocjena stanja kolonijalnih vrsta je povoljna, sa blagim trendom rasta populacija najznačajnijih vrsta. Kudravi pelikan pokazuje stabilnost i oporavak, mali kormoran bilježi blagi porast brojnosti, dok se veliki kormoran i dalje smatra stabilnom vrstom sa širokom prostornom distribucijom na jezeru. Iako su pritisci prisutni, naročito u zonama pojačanog turizma i plovidbe, opšti ekološki integritet ključnih staništa kolonijalnih vrsta ostaje očuvan.
U narednom planskom periodu predviđeno je nastavak monitoringa kolonijalnih vrsta, koji će uključiti izradu mapa gnijezdilišta i hranilišta, što će omogućiti pravovremeno prepoznavanje promjena u distribuciji vrsta i identifikaciju prioritetnih područja za sprovođenje zaštitnih mjera. Rezultati monitoringa koristiće se kao osnova za adaptivno upravljanje i donošenje odluka usmjerenih na dugoročno očuvanje populacija i stabilnost ornitofaune Skadarskog jezera.
Posebna pažnja biće usmjerena na revitalizaciju staništa kudravog pelikana, kroz sanaciju i unapređenje postojećih vještačkih platformi na lokalitetu Pančevo oko. Na ostrvu Mali Moračnik, koje je kamenite strukture, preporučuje se popunjavanje plićih skrapa prirodnim materijalima kako bi se spriječilo stradanje mladih jedinki koje ispadnu iz gnijezda i obezbijedila veća sigurnost kolonije. Na ostrvu Mali Moračnik planirana se postavljanje nadzorne opreme (video i foto monitoring) u cilju neinvazivnog praćenja ponašanja i uspješnosti gniježđenja.

PODTEMA: Vodeni ekosistemi

Specifični cilj 1.7: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring faune vodenih ekosistema.
Specifični cilj 1.8: Vodeni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Ozbiljna prijetnja za prirodne vodene ekosisteme i njihovu biološku raznovrsnost su **pojava i širenje vodenih makrofita *Egeria densa* i *Elodea canadensis***, zbog načina razmnožavanja i brzine osvajanja staništa. Prisustvo *Egeria densa* utvrđeno je 2018. godine u vodama rijeke Plavnice, neposredno uz istoimeni restoran, a 2019. godine i u rijeci Šegrtnici, u kojoj, u gustom sklopu, prekriva značajne površine od mosta u Ponarima do Žabljaka Crnojevića. Izostanak nalaza *Egeria densa* u Plavnici, unazad tri godine, može se objasniti saznanjem da radnici restorana Plavnica uklanjaju vegetaciju, radi lakšeg pristajanja brodova i čamaca. Uklanjanje invazivne vrste, bez utvrđene metode i bez kontrole, može imati za posljedicu njeno rasijavanje na druga staništa duž vodotoka i unošenje u jezero. Istraživanjima tokom 2023. godine konstatuje se da je ušla u vode Skadarskog jezera, te da je uz obalu Pelinovo – Vučja gora razvila gustu i prostranu populaciju (750m x 10m), pokrovnosti 80-100%. U toku 2024. godine, bilježi se proširenje areala na dužinu od oko 970 m. Takođe, 2023. godine, prvi put se bilježi prisustvo *Elodea canadensis*, i to u koritu Moračice (unutar staništa *Marsile quadrifolia*) i u vodama jezera, uz ostrvo Moračnik. Međutim, ova vrsta nije preživjela sušni period u koritu

Moračice, te od 2024. godine bilježi se njen negativan nalaz na ovom lokalitetu. Pokušaj stručne službe da mehanički ukloni jedinke tokom niskog vodostaja na lokaciji ostrva Moračnik, pokazao se neuspješnim. Najvjerovatnije su ostali iskidani djelići, iz kojih se lako obnovila i zauzela prostor unutar betonirane ponte.
Kroz staništa obje vrste svakodnevno prolaze čamci i kidajući je doprinose njihovom rasijavanju i širenju.
Stručna služba je svake godine, nakon obavljenog monitoringa, obavještavala nadležno Ministarstvo i Agenciju za zaštitu životne sredine o evidentiranom stanju i distribuciji ovih (i drugih) vrsta u ekosistemu NP Skadarsko jezero, kako bi se što prije primijenile odredbe Zakona o stranim i invazivnim strani vrstama biljaka, životinja i gliva u Crnoj Gori i uspostavila kontrola daljeg širenja. U saradnji sa nadležnim institucijama neophodno je sagledati i usaglasiti dalje korake po pitanju primjene konzervacionih mjera s obzirom da odredbe Zakona traže da mjere propiše organ uprave.
U okviru projekta „Sliv Skadarskog jezera – prekogranični rezervat biosfere“ (sproveo NVO „Program za životnu sredinu“ u saradnji sa JPNPCG i partnerima), izrađen je dokument „Upravljanje odabranim invazivnim vrstama u Nacionalnom parku Skadarsko jezero“, kojim je definisan Akcioni plan za uklanjanje invazivnih vrsta (*Amorpha fruticosa, Elodea canadensis i Egeria densa)*. Ovaj plan je integrisan u Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero za period 2026.–2030. godina.

Posljednja **ribarska osnova** izrađena je 1978. godine, nakon čega nijesu vršena sistematska i sveobuhvatna istraživanja ribljeg fonda. Iz tog razloga, trenutno raspolažemo zastarjelim podacima o sastavu, rasprostranjenosti i brojnosti ribljih populacija, odnosno o stanju ihtiofaune ni u kvalitativnom ni u kvantitativnom smislu. Saradnja sa naučnim institucijama omogućiti će sprovođenje savremenih istraživanja koja su neophodna kako bi se pravilno upravljalo ribljim fondom, planirale mjera zaštite i održivo koristili riblji resursi Skadarskog jezera. Takođe, izrada nove ribarske osnove ukazati će na mogućnost i eventualnu opravdanost reintrodukcije jadranske jesetre u Skadarsko jezero, za koju se trentno smatra da je u jezeru nema. Ukoliko se reintrodukcija jadranske jestere pokaže opravdanom, ista će se sprovesti, kroz projekat koji sprovodi organizacija Rewilding Europe. Cilj ovog projekta je obnova izgubljenih vrsta i uklanjanje prepreka za uspostavljanje prirodnog stanja ekosistema, čime bi se dugoročno doprinijelo očuvanju biodiverziteta i ekološke vrijednosti Skadarskog jezera.

Monitoring vrsta **ptica** koje zimuju na Skadarskom jezeru realizuje se kroz međunarodni program International Waterbird Census (IWC)**,** koji je započet 1991. godine. Prema podacima IWC, jezero ima kapacitet da tokom zimskih mjeseci podrži preko 500.000 ptica, dok je najveća zabilježena brojnost iznosila oko 150.000 jedinki 1999. godine. Tokom 2000-ih primjećeno je smanjenje brojnosti, uzrokovano intenzivnim uznemiravanjem i krivolovom. U posljednjoj deceniji evidentan je trend opadanja zimovalica, što se dijelom pripisuje klimatskim promjenama, konkretno promjenama nivoa vode jezera i izmjenama migracionih obrazaca.
Podaci IWC-a u posljednje tri godine pokazuju varijabilnost u brojnosti zimujućih jedinki: 2023. godine registrovano je 57.598 jedinki, s najbrojnijom vrstom liskom (*Fulica atra* – 26.267 jedinki), 2024. godine izbrojano je 11.039 jedinki, najbrojnija vrsta veliki kormoran (*Phalacrocorax carbo*), dok je 2025. godine izbrojano 31.320 jedinki, s najbrojnijom vrstom liskom (15.000 jedinki).

Tokom prethodnog planskog perioda na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero primjenjivan je standardizovani protokol monitoringa populacije **vidre** (*Lutra lutra*), koji se zasnivao na praćenju znakova prisustva vrste (tragovi, izmet, stanišni indikatori). Iako ovaj pristup omogućava praćenje prostorne distribucije i potvrdu prisustva vrste, njegov nedostatak je ograničenost u pogledu prikupljanja podataka o veličini populacije, strukturi ishrane i genetičkoj raznolikosti. Radi unapređenja postojećeg monitoringa, planirano je sprovođenje sveobuhvatnijih istraživanja koja uključuju analizu preferencije ishrane i genetičku analizu populacije vidre. Istraživanje ishrane omogućiće bolje razumijevanje ekološke uloge vidre i njenih zahtjeva u pogledu dostupnosti plijena, dok će genetičke analize pružiti uvid u stepen povezanosti i raznolikosti unutar populacije, što je ključno za procjenu njenog dugoročnog opstanka. Na osnovu dobijenih rezultata biće definisane konkretne mjere zaštite koje će obuhvatiti očuvanje ključnih staništa, očuvanje izvora hrane i uspostavljanje sistema praćenja koji integriše biološke, ekološke i genetičke pokazatelje. Ovim pristupom obezbjeđuje se naučno utemeljeno i cjelovito upravljanje populacijom vidre, što doprinosi očuvanju ove zaštićene vrste.

Na Skadarskom jezeru ne postoje jasno definisani i obilježeni plovni putevi za turistička i rekreativna plovila, što dovodi do nekontrolisanog kretanja ovih plovila po cijelom akvatorijumu. Plovila se kreću proizvoljno, bez jasno utvrđenih ograničenja u pogledu ruta, brzine i snage motora, što ima značajne negativne posljedice po vodene i močvarne ekosisteme.

Nekontrolisano kretanje plovila, kao i neadekvatno ponašanje posjetilaca, uzrokuju uznemiravanje ptica, naročito u osjetljivom periodu gniježđenja kolonijalnih vrsta. Takođe, u posljednje vrijeme, među posjetiocima sve je popularnije ubiranje lokvanja najčešće iz estetskih razloga ili kao suvenir. Ovakve aktivnosti direktno ugrožavaju biljne zajednice, narušavaju staništa brojnih vodenih organizama i ptica.

Dodatno, nepostojanje kontrole snage motora i brzine plovidbe doprinosi povećanom nivou buke i uznemiravanju faune, dok nekontrolisana plovidba kroz osjetljive zone povećava rizik od širenja invazivnih vrsta.

Saradnja sa nadležnim institucijama i ekološkom inspekcijom u oblasti kontrole i nadzora turističkih i rekreativnih plovila trenutno je nedovoljno razvijena, te se u narednom planskom periodu planira unaprijediti suradnju i sprovoditi zajednički nadzor i kontrole. Takođe, predviđeno je uvođenje obaveznih mjera zaštite prirode i životne sredine u ugovore s brodarima, uz zahtjev da pravila ponašanja na turističkim plovilima budu jasno i vidno istaknuta. Pored toga, na terenu će biti obilježeni značajni lokaliteti za gniježđenje ptica, a prilaz plovilima tim područjima bit će strogo zabranjen u periodu gniježđenja pojedinih kolonijalnih vrsta ptica.

PODTEMA: Plavni ekosistemi

Specifični cilj 1.9: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring flore i faune plavnih ekosistema.
Specifični cilj 1.10: Plavni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Na plavnim površinama zaleđa sjeverne obale NP Skadarsko jezero, tokom planskog perioda 2020.–2025. godine, akcenat je bio na istraživanju i monitoringu skadarskog hrasta *Quercus robur* subsp. *scutariensis*.

Quercus robur* subsp. *scutariensis je skadarska podvrsta hrasta lužnjaka, koji kao endem uskog rasprostranjenja ima nacionalnu zaštitu. Na području Parka, stanište mu je u slivu

Gostiljske rijeke. U zajednici sa ostalim stanišnim vrstama pripada Natura habitatu 92A0 - Galerija bijele vrbe i bijele topole.
Sprovedena istraživanja i godišnji monitoring (2017.- 2025. godina) potvrđuju da je istraživano područje primarno stanište skadarskog hrasta, te da fragmentarno, na zapuštenim parcelama, postoji spontana revitalizacija zajednice, ponegdje do nivoa šume. Međutim, jaki antropogeni uticaji ograničavaju ovaj proces i čine ga malo vjerovatnim ukoliko se ne sprovedu jače mjere kontrole i suzbijanje nelegalnih radnji - sječe i paljenja. Zbog fragmentiranosti i stalnih pritisaka na stanište, natura habitat kojem pripada (92A0 - Galerija bijele vrbe i bijele topole) ne pokazuje reprezentativnost na ovom području.
Sa biološke strane, opstanak vrste (populacije) nije upitan, jer skadarski hrast uspješno plodonosi i razvija podmlatke. Međutim, zbog prisutnih uticaja (obrađivanje, košenje, paljenje, sječa, invazivne vrste), mali broj podmladaka dostiže plodnu zrelost. Između ostalog, važno je obezbijediti opstanak starijih jedinki, naročito onih koje su izdvojene kao reprezentativna stabla ili stabla budućnosti. Stanje na terenu pokazuje da su upravo takva stabla najugroženija sječom od strane lokalnog stanovništva u čijem su vlasništvu.
U ranijem periodu, definisana je konkretna površina za očuvanje staništa, koja je 2017. godine opisana kao šumska zajednica izražene spratovnosti, dok rezultati monitoringa iz 2024. godine ukazuju na nezadovoljavajuće stanje staništa, uslijed nelegalne sječe gotovo svih većih jedinki skadarskog hrasta, kao i pratećih vrsta poput lučkog jasena (*Fraxinus angustifolia*) i brijesta (*Ulmus sp*.), što je uzrokovalo promjene u strukturi zajednice i ulazak invazivnih vrsta *Erigeron canadensis* i *Erigeron annuus*.
Evidentirani su pritisci na staništa: antropogeni (fragmentiranost, sječa, požari) i prirodni (brojnost i širenje invazivnih vrsta). Nelegalna sječa se pokazuje kao uticaj koji najviše ugrožava opstanak reproduktivnih jedinki i usporava ili ograničava revitalizaciju staniišta tamo gdje je proces počeo. Otežavajuća činjenica u sprovođenju mjera revitalizacije su neregulisani imovinsko pravni odnosi. Cijelo područje je u privatnom vlasništvu, te se stoga kao zaštitna mjera može primijeniti samo pojačana kontrola na terenu kako ne bi došlo do nelegalne sječe stabala koja plododonose. Regulacija sječe u šumama u privatnoj svojini se sprovodi kroz godišnji Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini.

Biljka ***Edraianthus dalmaticus***, endem je Balkanskog poluostrva (CG, BH i Hr), u Crnoj Gori zabilježena na dva lokaliteta, na vlažnim livadama Budoških bara i Rijeka Crnojevića. Nalazi se na preliminarnoj listi crvene flore Crne Gore, kao kritično ugrožena (CR) vrsta. Ne postoje podaci o veličini i stanju populacije unutar Nacionalnog parka (Rijeka Crnojevića), niti o eventualnim pritiscima na stanište, što je neophodno za primjenu adekvatnih mjera upravljanja u njenom očuvanju. Stoga su priroiteti za naredno razdoblje utvrđivanje stanja populacije i dalje praćenje.

Dosadašnja terenska istraživanja su pokazala da su plavni ekosistemi pod pritiskom **invazivnih alohtonih biljnih vrsta**. Najveće površine zauzima bagremac *Amorpha fruticosa,* uglavnom na antropogeno izmijenjenim staništima. Kao izuzetno invazivna vrsta, bagremac je napravio čiste monokulture, pokrovnost od 80 – 100%, na ranije obrađivanim površinama i na parcelama koje se ne kose uz sjevernu obalu Skadarskog jezera, naročito u dijelu oko rijeke Plavnice do Gostiljske rijeke. Prostrane monokulture bagremca mogu se vidjeti i duž magistralnog puta prema Vranjini. Prisutan je na području Rijeke Crnojevića. Duž južne obale najveće površine zauzima oko ušća Crmničke rijeke i ulazi u stanište koje je prepoznato kao Natura habitat 3280 (Obale stalnih mediteranskih rijeka obrasle biljkama sveze *Paspalo-Agrostidion* djelimično zasjenjene granama vrba i bijele topole). Na području Žabljačkih livada

javlja se sporadično ili u manjim grupacijama oko parcela. U ovom dijelu Parka veću agresivnost u širenju pokazuje *Glaedichia triacanthos.* Gledičija je prisutna u svim razvojnim fazama, od brojnog podmlatka do odraslih individua. Kao brzorastuća drvenasta vrsta zauzela je velike površine i izmijenila strukturu staništa plavnih livada. Bilježi se njeno širenje i na plavnim livadama Rijeke Crnojevića. *Xanthium strumarium* subsp*. italicum* ima veliku pokrovnost na području Žabljačkih livada, na zapuštenim livadama uz Gostiljsku rijeku i dr. ruralnim i zapuštenim staništima uz vodotoke. Veliku pokrovnost pokazuje *Ambrosia artemisiifolia,* u ruralnom dijelu Žabljaka Crnojevića, Virpazara i drugih naselja.
Erigeron annus, Erigeron canadensis i *Cynoson dactilon* bilježi se na zapuštenim livadama duž Gostiljske rijeke, na primarnom staništu skadarskog hrasta *Quercus robur* subsp. *scutariensis. Paspalum distichum* ugrožava stanište *Marsile quadrifolia*, jer se širi uz rijeku Moračicu i unutar njenog plitkog korita.
Kako je prethodno navedeno, izrađen je Akcioni plan za uklanjanje invazivnih vrsta koji obuhvata i bagremovac *Amorpha fruticosa* te je taj Akcioni plan integrisan u Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero za period 2026.–2030.godinu.

PODTEMA: Klimatske promjene

Specifični cilj 1.11.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Svi ekosistemi na prostoru NP Skadarsko jezero su pod sve izraženijim uticajima klimatskih promjena. U šumskim ekosistemima uticaji se manifestuju kroz produžene sušne periode, povećan rizik od šumskih požara, pojavu ekstremnih vremenskih događaja i promjene u dinamici štetočina i bolesti. U tom kontekstu, neophodne su mjere evaluacije sistematskog monitoringa i primjene adaptivnog upravljanja.
Klimatske promjene predstavljaju značajan dugoročni pritisak na šumske ekosisteme, jer povećana učestalost klimatskih ekstrema (suše, toplotni talasi, obilne padavine i temperaturne oscilacije) utiče na vitalnost šuma, vodni režim, procese regeneracije i pojavu štetočina i bolesti. Ovi procesi mogu dovesti i do eutrofikacije vodenih površina, sa pozitivnim ili negativnim efektima na povezane ekosisteme, dok istovremeno povećavaju osjetljivost šuma na fiziološki stres, sušenje stabala i promjene u sastavu vrsta. Zbog toga je neophodno kontinuirano praćenje klimatskih i bioloških parametara, kao i planiranje i sprovođenje adaptivnih mjera i mjera prilagođavanja na klimatske promjene, s ciljem očuvanja stabilnosti, otpornosti i dugoročne ekološke funkcionalnosti šumskih ekosistema. Obuke zaposlenih i relevantnih aktera doprinose jačanju kapaciteta za prepoznavanje ranih znakova degradacije i za primjenu adekvatnih adaptivnih mjera.
Sveukupno, planirane mjere i aktivnosti predstavljaju dobru osnovu za očuvanje i unapređenje šumskih ekosistema NP Skadarsko jezero, uz istovremeno jačanje njihove otpornosti na klimatske promjene i druge pritiske, čime se doprinosi ostvarivanju dugoročnih ciljeva zaštite i održivog upravljanja zaštićenim područjem.
Napominjemo, sve izraženije klimatske promjene, porast prosječnih temperatura i učestalost sušnih perioda dodatno ugrožavaju vitalnost preostalih šumskih zajednica, povećavajući rizik od požara i smanjujući sposobnost prirodne obnove.
Dalji izazovi u očuvanju šuma NP Skadarsko jezero zahtijevaju integrisane pristupe zaštiti, uključujući pojačani monitoring stanja šuma, preventivne mjere zaštite od požara, kontrolisano upravljanje pašom i planiranje ciljanih mjera obnove degradiranih površina pod šumskim ekosistemima.

Režim plavljena je također pod negativnim uticajem klimatskih promjena.
Klimatske promjene utiču i na vodozemce i gmizavce. Povećanje prosječnih godišnjih temperatura i učestale temperaturne oscilacije dovode do poremećaja u njihovim životnim ciklusima. Kod gmizavaca se skraćuje ili prekida hibernacija, što rezultira ranijim buđenjem i produženim periodom aktivnosti, pa se dešava da su gmizavci aktivni tokom cijele godine. Istovremeno, i kod gmizavaca i kod vodozemaca dolazi do pomjeranja reproduktivnog perioda, koji započinje ranije (april-maj) u odnosu na uobičajene sezonske obrasce (maj-jun). Ove promjene mogu dugoročno uticati na opstanak i razvoj mladih jedinki uslijed produženog sušnog perioda ili ukoliko dođe do naglog zahlađenja.
Promjene u temperaturi i obrascima padavina utiču na vodostaj jezera, dostupnost močvarnih staništa i hranidbenih resursa, što direktno utiče na distribuciju i dinamiku ptičjih populacija. Dugotrajni sušni periodi dovode do smanjenja vodene površine, degradacije tršćaka i gubitka staništa važnih za gniježđenje i ishranu vodenih ptica, dok obilne padavine i poplave mogu smanjiti reproduktivni uspjeh uništavanjem gnijezda i povećanjem mortaliteta mladunaca.
Analiza podataka Međunarodnog zimskog popisa ptica (IWC) za period 2019–2023 pokazuje da Skadarsko jezero i dalje ispunjava Ramsar kriterijum 5 i prag od 1% za šest vrsta vodenih ptica u crnogorskom dijelu jezera. Istovremeno, tokom zimskih cenzusa u posljednjih pet godina registrovan je trend smanjenja broja vrsta i jedinki koje koriste jezero kao zimovalište. Blaže zime i promjene u klimatskim uslovima dovode do skraćivanja migracionih ruta i zadržavanja ptica u sjevernijim područjima, što utiče na sezonsku distribuciju populacija.
Sve navedeno je u najvećoj mjeri ugrađeno u aktivnosti plana upravljanja drugih podtema, dok se u ovoj podtemi planiraju eventualne dodatne aktivnosti, zavisno o rezultatima istraživanja i monitoringa.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: **Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, *unapređeni, valorizovani i prezetovani.***

Specifični cilj 2.1. Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.

Kulturno-istorijsko nasljeđe Nacionalnog parka Skadarsko jezero obuhvata raznolike arheološke lokalitete, sakralnu i fortifikacionu arhitekturu, tradicionalno graditeljstvo i nematerijalnu baštinu, koji zajedno svjedoče o kontinuitetu života i slojevitom istorijskom razvoju ovog prostora. Arheološki nalazi sa ostrva i priobalja, koji pokrivaju epohe od ilirsko-helenističkog do srednjovjekovnog perioda, djelimično su istraženi i obrađeni, a najvrjedniji materijal nalazi se u relevantnim muzejskim ustanovama. Određeni manastirski kompleksi obnovljeni su krajem XX i početkom XXI vijeka na način koji nije bio usklađen sa konzervatorskim uslovima, što je dovelo do narušavanja autentičnosti. Istovremeno, brojna srednjovjekovna utvrđenja ostavljena su bez adekvatne zaštite i izložena propadanju uslijed vremenskih uticaja i zarastanja vegetacijom.
U priobalju i zaleđu sačuvani su karakteristični primjeri tradicionalne arhitekture: ribarske kuće, ruralne cjeline, kameni mostovi, mlinovi i drugi elementi kulturnog pejzaža, koje su pojedini vlasnici obnovili u skladu sa ambijentalnim i etnološkim vrijednostima. Ovi primjeri doprinose očuvanju identiteta Parka i razvoju ekoturizma zasnovanog na autentičnom prostoru.

Nematerijalna baština i dalje živi kroz tradicionalne vještine i prakse, prije svega izradu drvenog čuna, ribarske tehnike, zanate poput čunarstva i pletarstva, kao i kroz lokalnu gastronomiju, usmenu predaju, običaje i muziku. Praksa njihovog očuvanja zavisi od malog broja nosilaca znanja, što iziskuje potrebu za aktivnim pristupom u saradnji sa lokalnim zajednicama, organizovanjem radionica, manifestacija i programa prenosa znanja. Događaji poput „Dana krapa“ i inicijative vezane za promociju nematerijalne baštine doprinose njenoj vidljivosti i integraciji u turističku ponudu, pod uslovom kontrolisanog razvoja.
Kulturno nasljeđe je istovremeno izloženo brojnim negativnim uticajima. Nekontrolisana novogradnja i komercijalni zahvati, često bez odobrenja i nadzora, predstavljaju najveću prijetnju autentičnom ambijentu i dovode do trajnog gubitka vrijednosti graditeljskog nasljeđa. Nestručne intervencije, neadekvatni materijali, zanemarivanje objekata, kao i odsustvo planskog pristupa zaštiti dodatno doprinose degradaciji kulturnih i pejzažnih vrijednosti Parka. Upravljanje kulturnim nasljeđem zahtijeva unapređenje institucionalnog okvira, definisanje jasnih smjernica za obnovu i gradnju, dosljednu primjenu konzervatorskih uslova, redovno praćenje stanja i uključivanje lokalne zajednice. Očuvanje tradicionalnog kulturnog pejzaža doprinosi i očuvanju biodiverziteta, jer zadržavanje tradicionalnih obrazaca korišćenja prostora, resursa i znanja podržava održavanje staništa, mozaične strukture pejzaža i ekoloških vrijednosti. Integrisanim pristupom u kojem se materijalna i nematerijalna baština posmatraju u svom prirodnom kontekstu JPNPCG može osigurati dugoročno očuvanje autentičnosti i prenosa kulturnih vrijednosti na buduće generacije, uz istovremenu zaštitu prirodnih karakteristika prostora.
Aktivnosti JPNPCG u narednom planskom periodu će uključivati dalje istraživanje kulturnih vrijednosti, promociju lokalnih praksi i razvoj programa koji povezuju kulturnu i prirodnu baštinu, uz intenziviranje saradnje sa institucijama kulture. Takav pristup omogućava očuvanje autentičnosti područja, jačanje lokalnog identiteta i integrisanje kulturnog nasljeđa u savremene modele upravljanja i održivog korišćenja prostora.

3.3. Održivo korišćenje prirodnih dobara

Dugoročni cilj: Održivo upravljanje prirodnim resursima Parka u skladu sa očuvanjem biodiverziteta i tradicionalnih načina privređivanja.

Specifični cilj 3.1. Održivo upravljanje ribarstvom i ribolovnim aktivnostima radi očuvanja vodenih ekosistema Parka.

Ihtiofauna Skadarskog jezera nalazi se pod snažnim uticajem brojnih antropogenih i prirodnih faktora koji dugoročno ugrožavaju stabilnost ribljih populacija i ukupnu ekološku ravnotežu ovog jedinstvenog ekosistema. Jedan od ključnih problema predstavlja nepostojanje savremene ribarske osnove, kao osnovnog planskog dokumenta koji treba da obezbijedi naučno utemeljene smjernice za upravljanje ribljim fondom. Posljednja ribarska osnova za Skadarsko jezero izrađena je 1978. godine, što je dovelo do dugogodišnjeg neadekvatnog i nedovoljno efikasnog upravljanja ihtiofaunom.
Na stanje ribljeg fonda dodatno utiču intenzivne ribolovne aktivnosti, uključujući privredni i sportski ribolov, kao i izražen problem nelegalnog ribolova dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima. Nelegalni izlov, u kombinaciji sa nelegalnom prodajom ribe na tržnicama, pijacama i u ugostiteljskim objektima, predstavlja jedan od najznačajnijih pritisaka na riblje

populacije. Ovakva praksa dodatno je podstaknuta činjenicom da količine ulovljene ribe nijesu poznate, ne postoji evidencija ulova niti definisana mjesta prvog iskrcaja ribe, što onemogućava praćenje ribarskog napora i realnog stanja ribljih zaliha.
Prirodni faktori, poput velikih fluktuacija vodostaja koje uključuju poplave i sušne periode, takođe značajno utiču na reprodukciju i opstanak pojedinih ribljih vrsta. Uz to, prisustvo invazivnih ribljih vrsta, koje su neplanski unesene u Jezero i čije je uklanjanje u postojećim uslovima praktično nemoguće, dovodi do poremećaja trofičkih odnosa i ugrožavanja autohtone ihtiofaune.
Antropogeni uticaji iz šireg sliva Jezera dodatno pogoršavaju stanje. Razvijena poljoprivreda u Zetskoj ravnici i na Ćemovskom polju, eksploatacija pijeska i šljunka na rijeci Morači, zagađenje ove rijeke, kao i proces eutrofikacije Skadarskog jezera, negativno utiču na kvalitet vode i riblja staništa. Izgradnja infrastrukturnih i ugostiteljskih objekata duž obala Jezera dovodi do gubitka i degradacije prirodnih mrijestilišta i zaklona za ribe. Poseban problem predstavlja i neusaglašena legislativa u oblasti ribolova između Crne Gore i Albanije, kao i doskorašnje postojanje brana i ribolovnih zamki na rijeci Bojani, koje su ometale migracije riba između mora i Jezera.

Ribarska osnova predstavlja ključni planski dokument za održivo upravljanje ribljim fondom, jer na osnovu naučnih istraživanja i kontinuiranog monitoringa definiše mjere zaštite, režime ribolova, dozvoljene količine ulova, periode zabrane i aktivnosti usmjerene ka obnovi populacija ekonomski i ekološki značajnih vrsta. Njeno dugogodišnje odsustvo rezultiralo je izostankom sistematskog praćenja dinamike ribljih populacija, naročito ugroženih vrsta, pojavom neregulisanog ribolova, smanjenjem efikasnosti zaštitnih mjera, gubitkom potencijalnih ekonomskih benefita i negativnim uticajem na ukupnu ekološku stabilnost Skadarskog jezera. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede najavilo je izradu nove ribarske osnove u ovom planskom periodu, što predstavlja važan korak ka unapređenju upravljanja ribljim fondom.

Ihtiofagne ptice Skadarskog jezera imaju značajnu ulogu u regulaciji ribljih populacija, uključujući i invazivne vrste, te predstavljaju važan element prirodne kontrole i očuvanja ekološke ravnoteže. Kao vršni i srednji predatori, vrste poput kormorana, male bijele, velike bijele i sive čaplje i pelikana utiču na brojnost, prostornu raspodjelu i strukturu ribljih populacija. Ove vrste svojim aktivnostima doprinose smanjenju pritiska invazivnih riba na autohtonu ihtiofaunu, zbog čega je očuvanje ovih ptica od ključnog značaja za dugoročno upravljanje ekosistemom Jezera. U tom kontekstu, integrisani pristup zaštiti koji obuhvata monitoring ribljih populacija, ptica i staništa predstavlja osnovu za očuvanje prirodne ravnoteže i funkcionalnosti Skadarskog jezera.
U narednom planskom periodu planirano je sprovođenje mjera usmjerenih na jačanje kontrole i suzbijanje nelegalnog ribolova. Poseban akcenat biće stavljen na obilježavanje legalnih ribolovnih alata za privredni ribolov bovama, čime će se unaprijediti kontrola ribolova, povećati bezbjednost plovidbe, zaštititi ribolovni alati od oštećenja i obezbijediti jasna povezanost alata sa nosiocima dozvola. Nakon donošenja ribarske osnove, u saradnji sa nadležnim institucijama, preduzeće se mjere za dalje uređenje privrednog ribolova kroz zakonsku regulativu, kontrolu, kao i aktivnosti informisanja i edukacije ribolovaca.

Planirano je uspostavljanje mjesta prvog iskrcaja ribe, gdje bi se vršila evidencija ulova i unos podataka u centralnu bazu podataka Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Ovi podaci omoguće će praćenje količina ulova kroz vrijeme, procjenu ribarskog napora i

relativnog stanja ribljih zaliha, kao i efikasnije suzbijanje krivolova kroz kontrolu porijekla ulovljene ribe. Ova aktivnost biće realizovana u bliskoj saradnji sa udruženjima ribara, imajući u vidu da se slatkovodni privredni ribolov u Crnoj Gori obavlja isključivo na Skadarskom jezeru. U cilju dodatne zaštite ribljeg fonda, obilježiće se ribarska oka kao zone prezimljavanja riba, koja će predstavljati granice ribolovnih aktivnosti, a planirano je i ponovno stavljanje u funkciju stražarskih kućica. Biće sprovođene pojačane mjere kontrole i nadzora, kao i godišnje izmjene i dopune Naredbe o ribolovnim zabranama, lovostaju i minimalnim veličinama riba i drugih vodenih organizama, kako bi se ribolovna pravila kontinuirano usklađivala sa principima održivog upravljanja.
Tokom perioda ribolovne zabrane sprovodiće se pojačane kontrole ugostiteljskih objekata u okolini Skadarskog jezera, u saradnji sa inspekcijom za ribarstvo, sa ciljem sankcionisanja nelegalnog plasmana ribe pod zabranom. Očekuje se da će ova mjera značajno smanjiti motivaciju za krivolov. Takođe, kroz stručnu podršku tokom procesuiranja ilegalnih ribolovnih aktivnosti, te vještačenje ribe i ribolovnih alata na terenu, nastojaće se da se krivolov u što većoj mjeri tretira kao krivično djelo, posebno u slučajevima upotrebe zabranjenih metoda poput elektro-ribolova.

3.4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

3.4.1 Edukacija i interpretacija

Specifični cilj 4.1. Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti NPBG razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.

Edukacija predstavlja važan segment u procesu očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero. Uspostavljanje edukativnih programa i interpretativnih sadržaja ima za cilj podizanje svijesti javnosti, posebno mladih, o značaju zaštite prirodnog nasljeđa, promociju održivih praksi i jačanje uloge lokalne zajednice u očuvanju prostora kojim se upravlja.
Na prostoru Parka već postoji razvijena infrastruktura i programi koji omogućavaju realizaciju obrazovnih i interpretativnih aktivnosti. Edukativne sadržaje trenutno omogućavaju dva Centra za posjetioce: na Vranjini i u Virpazaru. Centar za posjetioce na Vranjini nudi raznovrsne postavke koje prikazuju prirodne i kulturne vrijednosti svih pet nacionalnih parkova u Crnoj Gori, uključujući i etno sobu, salu za projekcije, izložbene eksponate, multimedijalne prikaze i suvenirnicu. Centar u Virpazaru fokusiran je na prezentaciju tradicionalnog ribolova i načina života lokalnog stanovništva u okolini Skadarskog jezera, ali njegova posjećenost je manja, te se planira unapređenje prostorne organizacije i promocije ovog objekta, uz podršku lokalne samouprave.
Pored zatvorenih prostora, edukacija u Parku se realizuje i u prirodi. Radionice u prirodi se održavaju na Edukativnoj stazi „Obod“, dok je u toku formiranje nove edukativne staze „Šuma

na vodi“, koja će biti uređena u neposrednoj blizini Vranjine. Planirano je njihovo redovno održavanje, kao i razvoj dodatnih sadržaja, poput interpretativnih tabli i interaktivnih postavki. Poseban akcenat u narednom planskom periodu biti će stavljen na unapređenje sadržaja namijenjenih upoznavanju ornitofaune Parka, imajući u vidu da je Skadarsko jezero međunarodno značajno stanište ptica.

Edukativne aktivnosti su usmjerene na više ciljnih grupa, školsku djecu, lokalno stanovništvo i domaće i strane turiste. Redovno se organizuju radionice kao što su „Obradujmo prirodu – NP Skadarsko jezero“, „Mladi čuvari Parka“, i radionice tematski posvećene vrstama i zaštiti staništa. Uvođenje godišnjih tematskih programa poput „Biljka i životinja godine“ planirano je kao sredstvo za dodatno angažovanje javnosti i promociju istraživačkog rada zaposlenih.

Interpretacija sadržaja u Parku trenutno se najvećim dijelom odvija putem izložbenih postavki, dok je potreba za vođenim turama i tematskim interpretativnim šetnjama izražena, ali nedovoljno razvijena. Zbog toga je neophodno jačati kapacitete zaposlenih kroz dodatnu edukaciju i sticanje licenci za vodiče, kao i unaprijediti komunikacijske vještine osoblja koje ima direktan kontakt sa posjetiocima.

Uprkos aktivnostima koje se već sprovode, određeni izazovi i ograničenja i dalje su prisutni. Nedostatak organizovanog prevoza za školsku djecu iz udaljenih sredina ograničava obuhvat obrazovnih programa. Takođe, kapaciteti za realizaciju volonterskih aktivnosti nijesu sistematski razvijeni, iako postoji interesovanje posjetilaca da se aktivno uključe u rad Parka kroz učenje i doprinos zaštiti.

U cilju podrške edukativnim aktivnostima, u prethodnom periodu razvijeni su brojni materijali: brošure, multimedijalne prezentacije, edukativni bukleti izrađeni u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, te online platforma „Edukativni kutak“ na sajtu Javnog preduzeća. Planira se izrada novih promotivno-edukativnih sadržaja prilagođenih različitim ciljnim grupama, kao i razvoj korporativnih materijala sa logom Parka radi jačanja vizuelnog identiteta i prepoznatljivosti brenda „NP Skadarsko jezero“.

Prikladnost prostora za edukaciju i interpretaciju može se reći da je dobra, s obzirom na postojanje funkcionalne infrastrukture, raznovrsnost tema i potencijale za dalji razvoj sadržaja u saradnji sa obrazovnim i naučnim institucijama. Potrebno je, međutim, unaprijediti koordinaciju programa, povećati obuhvat i raznovrsnost ciljnih grupa, i dodatno integrisati edukaciju o Parku u školske kurikulume na nacionalnom nivou.

3.4.2 Posjetilačka infrastruktura

Specifični cilj 4.2: Poboljšana posjetiteljska infrastruktura I raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta I interesovanja kvalitetno uživanje I doživljaj Parka.

Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Skadarsko jezero obuhvata niz objekata i sistema koji omogućavaju organizovano posjećivanje, informisanje i uživanje u prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka.

Park raspolaže centrima za posjetioce na Vranjini i u Virpazaru. Centar na Vranjini je smješten u sklopu upravne zgrade i zahtijeva adaptaciju unutrašnjih prostorija i opremanje savremenim interpretativnim sredstvima.[1] Centar u Virpazaru posjeduje izložbenu postavku i prepoznatljivost kulturno-istorijskih vrijednosti NP Skadarsko jezero, ali se nalazi na spratu zgrade čiji se prizemni dio koristi od strane Turističke organizacije Bar, što otežava pristup i

[1] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

vidljivost. Planirana je izrada dodatnog spoljnog pristupa, uz saglasnost opštine Bar, radi unapređenja dostupnosti i funkcionalnosti objekta.[2]

Kontrolno-naplatni punktovi nalaze se na Vranjini, Virpazaru i Lipovik, dok je prodaja ulaznica omogućena i u centrima za posjetioce. Međutim, pokrivenost ovim kontrolno naplatnim punktovima nije sveobuhvatna. Više frekventnih lokaliteta unutar Parka, posebno onih koje posjetioci koriste za neformalni ulazak, ostaju van institucionalne kontrole, što uzrokuje: gubitke u prihodima od ulaznica, otežan nadzor nad kretanjem i ponašanjem posjetilaca, i povećan rizik od negativnih uticaja na prirodne vrijednosti zbog nekontrolisanog korišćenja prostora. Ovo stanje negativno utiče na efikasnost ukupnog sistema upravljanja posjetiocima, koji u zaštićenim područjima mora biti zasnovan na principima nosivog kapaciteta, pristupačnosti, usmjeravanja i kontrole ponašanja posjetilaca. Tokom planskog perioda, planirano je proširenje sistema kontrole i naplate na dodatne lokacije sa povećanim brojem posjetilaca, kako bi se uspostavio efikasniji mehanizam za evidenciju, nadzor i upravljanje turističkim tokovima.

Postojeći sistem pješačkih i biciklističkih staza predstavlja važan segment turističke infrastrukture. Međutim, utvrđeno je da većina staza zahtijeva redovno održavanje, zamjenu oštećenih smjerokaza, zamjenu informativnih tabli i krčenje zarasle vegetacije.

U Parku su formirane i dvije edukativne staze: „Ekološko-rekreativna staza Obod“ i „Šuma na vodi“.

Na glavnim putnim pravcima prema Parku nedostaju najavne i glavne informativne table, što umanjuje vidljivost i informisanost posjetilaca. Planirano je postavljanje: 5 informativno-najavnih tabli, 4 table dobrodošlice, 8 smjerokaza (ka i unutar Parka) u skladu sa postojećim Elaboratom i nakon sprovođenja administrativnih procedura.

Sistem informisanja unutar Parka je ocijenjen kao nedovoljan, neophodno je postavljanje dodatnih tabli koje prikazuju prirodne i kulturne vrijednosti ovog područja.

Većina atrakcija u Parku trenutno nije pristupačna osobama sa invaliditetom. Tokom planskog perioda, planirano je prilagođavanje pristupa centrima za posjetioce na Vranjini i Virpazaru, kao i pristaništima, postavljanjem rampi, uređenjem staza i osiguravanjem bezbjednog kretanja za osobe sa smanjenom pokretljivošću.

Nacionalni park Skadarsko jezero posjeduje značajan potencijal za razvoj ornitološkog turizma, s obzirom na bogatstvo ptičjih vrsta i prisustvo međunarodno značajnih staništa. Ipak, postojeća infrastruktura za ovu vrstu turizma je u lošem stanju i trenutno ne zadovoljava potrebe posjetilaca niti standarde za kvalitetno posmatranje ptica.

Na lokalitetima Stanaj i Raduš nalaze se ornitološke osmatračnice koje su ranije rekonstruisane, ali nijedna od njih nije u funkcionalnom stanju. Potrebna je sveobuhvatna rekonstrukcija ovih objekata, uključujući sanaciju platformi i stubova, zamjenu oštećenih elemenata, postavljanje informativnih tabli i uređenje pristupnih staza. Bez ovih intervencija, posmatranje ptica ostaje ograničeno na neorganizovane ture, koje često nijesu u skladu s principima očuvanja biodiverziteta. Kako bi ovaj vid specijalizovanog turizma zaživio i bio u potpunosti uključen u turističku ponudu Parka, neophodno je i obezbijediti turistički brod namijenjen upravo za ornitološke ture. Ovakvo plovilo bi omogućilo organizovane i stručno vođene obilaske jezera.

Park trenutno ne posjeduje kamp prostor niti infrastrukturu potrebu za ovaj vid turističke ponude. Posjetioci koriste privatne kampove izvan granica Parka. U planskom periodu predviđeno je definisanje potencijalnih lokacija za kamping zonu, uz minimalan uticaj na životnu sredinu i obezbjeđenje elektro i vodovodne infrastrukture.

[2] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

3.4.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 4.3. Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Turistička ponuda unutar Nacionalnog parka Skadarsko jezero utemeljena je na aktivnostima u prirodi, pri čemu dominiraju izletnički i sportsko-rekreativni turizam. Krstarenja jezerom i upoznavanje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka, koje organizuju lokalni preduzetnici, čine najzastupljeniji oblik izletničkog turizma. Među sportsko-rekreativnim aktivnostima najčešće su vožnja kajakom, posmatranje ptica, pješačenje, biciklizam i sportski ribolov.
Posjete se ostvaruju putem turističkih agencija, turoperatora, individualnih dolazaka, kao i organizovanih studijskih posjeta, đačkih ekskurzija i volontiranja. Posebno je zapaženo interesovanje volonterskih organizacija, naročito iz Belgije koje, u saradnji sa zaposlenima Parka, sprovode terenske aktivnosti i kroz odgovoran angažman jačaju svijest o vrijednostima zaštićenog područja. Broj turista koji posjećuju Nacionalni park Skadarsko jezero bilježi konstantan porast, što potvrđuju i zvanični podaci o posjećenosti, ukazujući na rastuće interesovanje domaćih i stranih posjetilaca za ovaj nacionalni park (Grafikon 4).

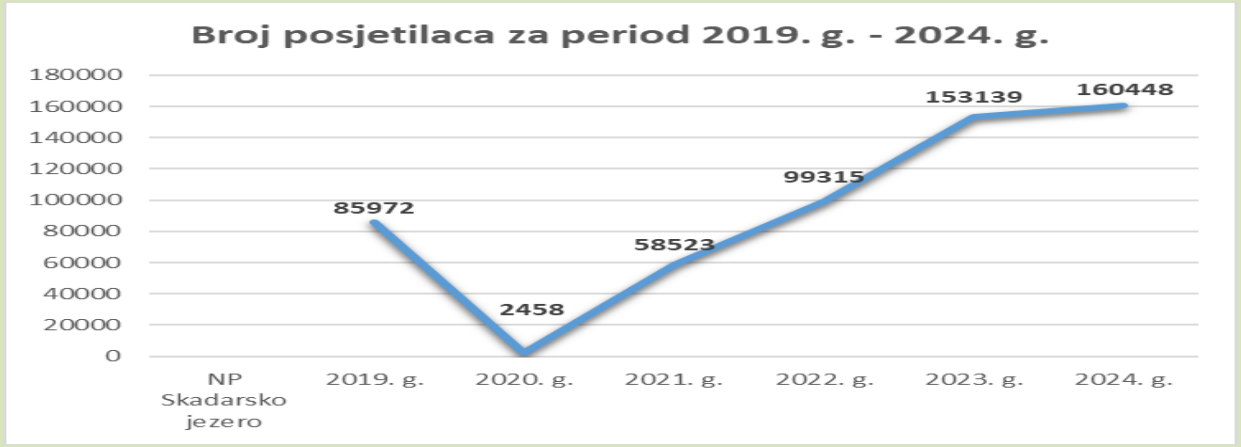

***Grafikon 4**: Broj posjetilaca u periodu 2019-2024.godina*

Kontrola i naplata ulaznica sprovodi se putem naplatnih punktova na Vranjini, Virpazaru i Rijeci Crnojevića, dok je u prethodnom periodu naplata bila i u Centima za posjetioce na Vranjini i Virpazaru. Najveća posjećenost bilježi se od aprila do oktobra, sa izraženom koncentracijom na lokalitetu Virpazar (Grafikon 5). Tokom ljetnje sezone redovno se sprovodi anketiranje posjetilaca, koje pruža uvid u njihovu strukturu, motivaciju i očekivanja, i time služi kao podloga za prilagođavanje i unapređenje ponude. Ovaj proces je dodatno unaprijeđen kroz digitalne ankete dostupne putem zvanične web stranice i u narednom periodu planirano je pomoću QR kodova koji bi bili postavljeni na frekventnim lokacijama u Parku.

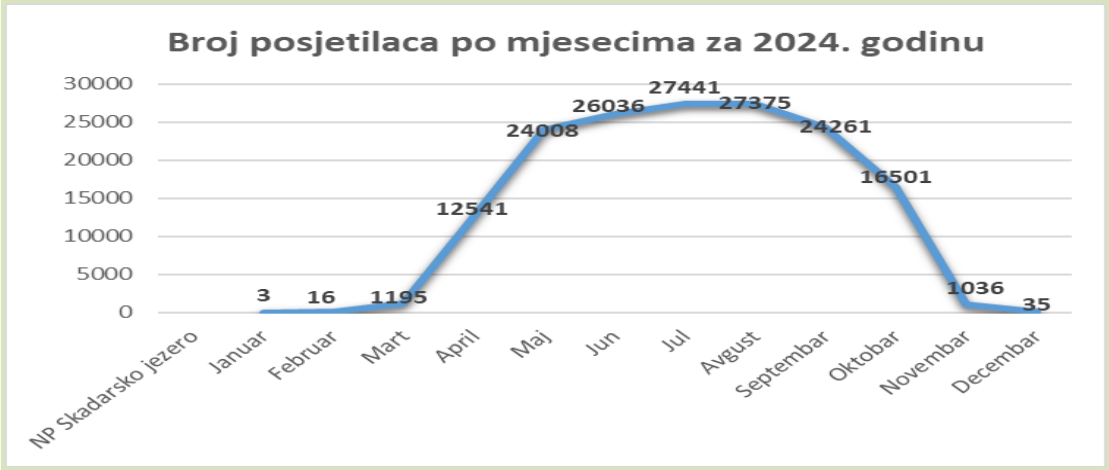

***Grafikon 5**: Broj posjetilaca po mjesecima u toku 2024.godine*

Analiza posjećenosti ukazuje na potrebu za ravnomjernijom prostornom distribucijom posjetilaca, kako bi se rasteretile najopterećenije zone i valorizovali manje poznati lokaliteti. U prethodnom periodu preduzeti su koraci u tom pravcu kroz promociju alternativnih vidova turističke ponude. U narednom periodu fokus će biti na razvoju organizovanih tura koje usmjeravaju posjetioce ka različitim dijelovima Parka, uz očuvanje prirodnih vrijednosti.
Turistička ponuda Parka mora biti u skladu sa važećim propisima o zaštiti prirode i principima održivog turizma. Poseban naglasak biti će na aktivnostima koje podstiču edukaciju, direktan kontakt sa prirodom i razvoj svijesti o očuvanju biodiverziteta. Posjetiocima je tokom cijele godine dostupna paleta aktivnosti prilagođena godišnjim dobima i vremenskim uslovima, a najpopularnije među njima su vožnja kajakom, sportski ribolov i krstarenje.

Centri za posjetioce na Vranjini i Virpazaru projektovani su za prihvat većeg broja posjetilaca i predstavljaju važne tačke za distribuciju informacija i promociju vrijednosti Parka.
Planira se i reaktivacija bivših punktova na Plavnici i u Murićima, čime bi se dodatno rasteretili najposjećeniji lokaliteti i unaprijedila teritorijalna pokrivenost. Lokalitet Virpazar, kao glavni ulaz u Park, trenutno je značajno preopterećen tokom turističke sezone (Grafik xx), što dodatno ukazuje na potrebu za ravnomjernijom prostornom raspodjelom posjetilaca i funkcionalnim rasterećenjem postojećih kapaciteta.

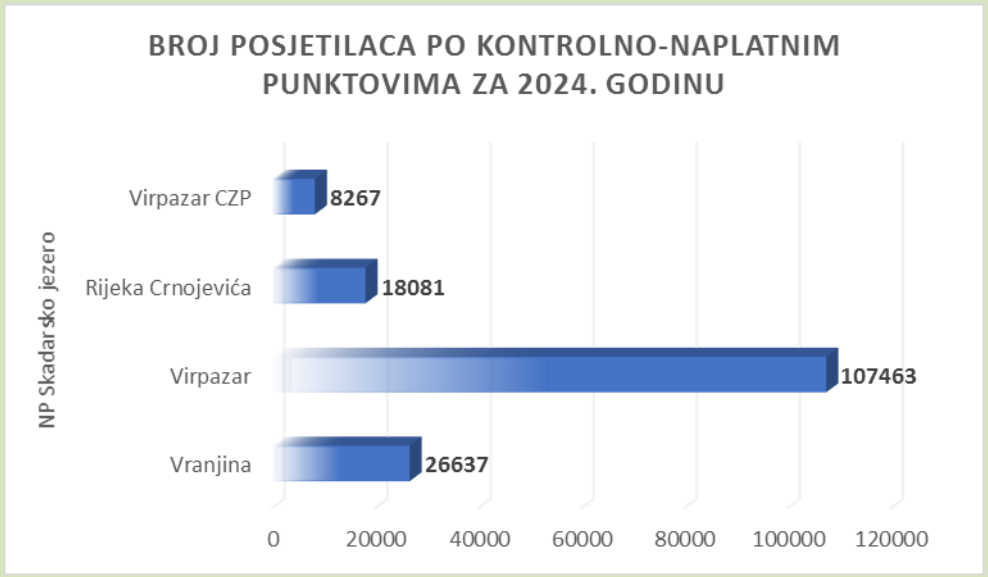

***Grafikon 6**: Broj posjetilaca po kontrolno-naplatnim punktovima*

Za potrebe efikasnijeg upravljanja i planiranja, tokom narednog planskog perioda biće izrađena studija prihvatnih kapaciteta, sa fokusom na najopterećenije zone. Paralelno će se raditi na unapređenju sistema za prikupljanje i analizu podataka o posjećenosti, razvoju interpretativnih programa i dodatne turističke infrastrukture. Time će se obezbijediti sistemski pristup koji omogućava istovremeno očuvanje prirodnih resursa i visok kvalitet iskustva za posjetioce.

3.4.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 4.4. Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promotivne i komunikacione aktivnosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero tokom planskog perioda bile su usmjerene na predstavljanje prirodnih i kulturnih vrijednosti, podizanje svijesti o značaju njihove zaštite, promociju održivog turizma i unapređenje saradnje sa lokalnim zajednicama i drugim partnerima.
U kontinuitetu je ostvarivana saradnja sa elektronskim i štampanim medijima kroz distribuciju informacija i organizaciju gostovanja predstavnika Parka, kao i kroz snimanje tematskih priloga i emisija o prirodnim vrijednostima i projektima Parka. Ovaj vid promocije imao je pozitivan efekat na vidljivost Parka u javnosti, iako postoji prostor za unapređenje frekvencije i kvaliteta medijskog prisustva, posebno u smislu proaktivnog odnosa prema medijima.
Digitalna komunikacija bilježi napredak, zvanični web sajt Javnog preduzeća je redovno ažuriran, unaprijeđen dodatnim funkcionalnostima poput online prodaje ulaznica i rubrike „Priče iz parkova“, što je doprinijelo boljem informisanju javnosti o aktivnostima na terenu. Prisustvo na društvenim mrežama (Facebook, Instagram, YouTube) koristi se za distribuciju promotivnih sadržaja, ali i za angažovanje publike kroz interaktivne edukativne formate, što predstavlja iskorak u odnosu na prethodni planski period.
Promotivni i edukativni događaji, poput manifestacije „Dan krapa“, doprinijeli su jačanju imidža Parka kao prostora očuvane prirode i bogate kulturne tradicije. Ovi događaji ujedno su poslužili

kao platforma za uključivanje lokalnih zajednica, proizvođača i kulturnih udruženja, čime je ostvarena direktna saradnja između upravljača i lokalnog stanovništva.
Dizajn i dostupnost promotivnih materijala unaprijeđeni su u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom, naročito prilikom predstavljanja Parka na međunarodnim sajmovima i u okviru promotivnih aktivnosti Centara za posjetioce. Međutim, i dalje postoji potreba za redovnim osavremenjavanjem sadržaja i vizuelnog identiteta promotivnih materijala, kao i za povećanjem njihove dostupnosti u digitalnoj formi.
Saradnja sa NTO CG i lokalnim turističkim organizacijama je uspostavljena i dala je pozitivne rezultate, ali nedovoljna koordinacija i fragmentisanost u planiranju zajedničkih aktivnosti ograničili su promotivni potencijal. Takođe, promocija Parka kao Ramsar lokaliteta i prekograničnog područja još uvijek nije dovoljno vidljiva, što predstavlja prostor za dodatna unapređenja.
Iako je ostvaren napredak u oblasti promocije i komunikacije, naročito u digitalnim kanalima i u okviru pojedinačnih događaja, neophodno je ojačati sistemski pristup promociji Parka, povećati vidljivost u tradicionalnim i digitalnim medijima, i unaprijediti stratešku saradnju sa ključnim partnerima.

3.5. Saradnja s lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: ***Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.***

Specifični cilj 5.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.
Specifični cilj 5.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Skadarsko jezero

Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG) prioritizuje jačanje saradnje sa lokalnim zajednicama kroz različite modele partnerstva. U tom kontekstu, 2015. godine formirani su socio-ekonomski forumi kao savjetodavna tijela za svaki nacionalni park, uključujući NP Skadarsko jezero. Cilj je bio omogućiti dvosmjernu komunikaciju, podstaći lokalnu ekonomiju i integrisati lokalne interese u upravljanje zaštićenim područjima. Ovi forumi, zasnovani na međunarodnim preporukama (IUCN, WWF, UNESCO) i praksama, predstavljaju pokušaj da se omogući transparentnost, participativnost i dvosmjerna komunikacija između upravljača i zajednica koje žive unutar granica nacionalnih parkova.
U periodu 2023.–2024. godine, saradnja sa lokalnim zajednicama na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero dodatno je intenzivirana. Organizovani su brojni sastanci sa predstavnicima turističkih agencija, privatnog smještaja, ugostitelja, vinara, nevladinih organizacija, mjesnih zajednica, ribolovaca i inspekcijskih službi. Takođe, ostvarena je saradnja sa lokalnim upravama i turističkim organizacijama kroz zajedničke promocije, kao i kroz edukativne i ekološke manifestacije. Ovakav pristup doprinio je unapređenju turističke ponude i promociji vrijednosti Parka.

U cilju boljeg razumijevanja dinamike, sprovedeno je prikupljanje i klasifikacija podataka o korisnicima prostora unutar granica Parka. U okviru Nacionalnog parka Skadarsko jezero i njegove gravitacione zone identifikovano je ukupno 11 klastera, koji obuhvataju 264 korisnika. Klasteri predstavljaju organizovane grupe i subjekte koji svojim djelovanjem doprinose razvoju turizma, očuvanju prirodne i kulturne baštine, kao i unapređenju životne sredine i lokalnih zajednica.

Tabela 12: *Identifikovani klasteri i broj korisnika prostora Parka*

Klaster	Broj korisnika
NVO	136
Turističke agencije	31
Brodari	26
Vinari	20
Restorani	18
Privatni smještaj	11
Mjesne zajednice	9
Turističke organizacije	5
Privredni i sportski ribari	3
MPSV	3
Hoteli	2
Ukupan broj korisnika	**264**

Nevladine organizacije (136) imaju ključnu ulogu u sprovođenju projekata zaštite prirode, edukaciji lokalnih zajednica i podršci održivom razvoju Parka. Turističke agencije (31) i turističke organizacije (4) organizuju posjete, ture i promociju Parka, doprinoseći razvoju turizma i podizanju svijesti o vrijednostima ovog zaštićenog područja.
Brodari (26) i vinari (20) predstavljaju značajne privredne aktere čije aktivnosti zavise od očuvanja ekosistema i prirodnih resursa Parka. Restorani (18) i privatni smještaj (11) pružaju turističke usluge i doprinose razvoju lokalne ekonomije. Mjesne zajednice (9) aktivno učestvuju u lokalnim inicijativama i očuvanju zajedničkog prostora, dok udruženja privrednih i sportskih ribara (3) održavaju tradiciju ribarstva, uz poštovanje ekoloških standarda.
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (3) ima regulatornu ulogu, osiguravajući usklađenost aktivnosti korisnika sa zakonskim i zaštitnim okvirima. Hoteli (2) doprinose razvoju višednevnog turizma i pružaju dodatne sadržaje za posjetioce.
Ovaj pregled klastera i korisnika pruža jasan uvid u raznolikost subjekata koji djeluju u NP Skadarsko jezero i predstavlja osnovu za bolje planiranje aktivnosti, koordinaciju i unapređenje participativnog upravljanja Parkom. Razumijevanje strukture korisnika omogućava jačanje saradnje između upravljača, turističkog područja i lokalnih zajednica, stvarajući balans između razvoja i očuvanja prirodnih resursa.

Ipak, praksa je pokazala da socio-ekonomski forumi još uvijek nisu u potpunosti zaživjeli u svakodnevnom upravljanju Parkom. Nedostatak administrativne podrške, nelegalna gradnja, slaba uključenost mjesnih zajednica u sveukupnu problematiku upravljanja, problemi sa otpadom, kanalizacijom i nedostatkom parking prostora, posebno na lokacijama poput Vranjine i Virpazara, predstavljaju ozbiljne izazove. Takođe, prisutni su problemi sa neuređenim pristaništima i plovnim putevima, kao i ambivalentan odnos dijela lokalnog stanovništva prema pravilima zaštite, što dodatno otežava sprovođenje nadzora i implementaciju mjera.

Uprkos ovim izazovima, lokalno stanovništvo sve više prepoznaje značaj očuvanja Parka kao strateške prednosti za razvoj sopstvene zajednice. Pozitivne interakcije ogledaju se u zajedničkim inicijativama poput promocije tradicionalnih proizvoda, edukativnih kampanja, ekoloških akcija i razvoja održivih turističkih paketa. Međutim, da bi se postigao veći stepen participacije i prihvaćenosti upravljačkih odluka, neophodno je dodatno ojačati direktnu komunikaciju sa svim korisnicima prostora, naročito onima koji su do sada bili manje uključeni – ribarima, stočarima, zanatlijama i malim preduzetnicima.

Jedan od ciljeva razvoja zaštićenih područja u Crnoj Gori jeste zaustavljanje depopulacije i degradacije seoskih naselja, te obezbjeđivanje višeg kvaliteta života lokalnog stanovništva. Iako područje Nacionalnog parka Skadarsko jezero obiluje prirodnim resursima i turističkim potencijalom, razvoj je bio obilježen sporim ekonomskim rastom i ispod prosječnim pokazateljima u odnosu na nacionalni nivo. Negativni migracioni tokovi i socio-ekonomski izazovi i dalje predstavljaju prepreku održivom razvoju. U tom kontekstu, sprovedeno je i istraživanje kroz upitnike sa ciljem da se ispita uticaj Parka na lokalno stanovništvo, uključujući opštu situaciju, odnos prema zaštiti i procjenu dosadašnje saradnje. Međutim, zbog malog broja validnih odgovora, rezultati analize nisu validni, što ukazuje na potrebu za boljim metodama uključivanja zajednice u ovakve procese.

Dalji razvoj saradnje treba usmjeriti na formalizaciju Socioekonomskih foruma kroz delegiranje stalnih predstavnika iz relevantnih državnih institucija, koji mogu adekvatno odgovoriti na potrebe i izazove svih klastera. Istovremeno, potrebno je nastaviti s jačanjem participacije lokalnih aktera putem foruma, klastera i radionica, kako bi se postojeći mehanizmi dodatno osnažili i obezbijedilo njihovo kontinuirano i mjerljivo učešće u procesima donošenja odluka.

Poseban akcenat treba staviti na unapređenje saradnje s lokalnim proizvođačima, razvoj i promociju tradicionalnih proizvoda, očuvanje tradicionalnih praksi i održivo korišćenje prirodnih resursa.

Takođe, važno je dalje razvijati programe sertifikacije lokalnih proizvoda i usluga (geografski sertifikat) i inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi, kako bi lokalna zajednica imala jasne, dugoročne i mjerljive koristi od očuvane prirode i partnerstva sa Parkom.

Sveobuhvatan, transparentan i participativan pristup saradnji sa lokalnim zajednicama predstavlja ključni preduslov za dugoročno očuvanje izuzetnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero i unapređenje kvaliteta života stanovništva ovog područja, kroz razvoj partnerstva zasnovanog na povjerenju, zajedničkoj odgovornosti i principima održivog razvoja.

S obzirom na važnost ribarstva za lokalno stanovništvo, u narednom planskom periodu se planira dati u zakup privremene objekte u službi prvog iskrcaja ribe, oformiti nova mjesta za privez plovila i lokalnih preduzetnika i ribara te dati u zakup privremeni objekat u službi priveza plovila – ako se uspiju osigurati svi potrebni preduvjeti. Također se planira unaprijediti svijest o značaju očuvanja prirodne ihtiofaune, posebno među ribolovcima.

Zaključno, interakcija između lokalnih zajednica i Nacionalnog parka Skadarsko jezero pokazuje pozitivan trend, sa jasnim potencijalom za razvoj održivih modela upravljanja. Unapređenje participacije, jačanje komunikacije i bolja integracija lokalnih djelatnosti u razvojne planove Parka ostaju ključni prioriteti u narednom periodu, kako bi se obezbijedila ravnoteža između zaštite prirode i ekonomskih interesa zajednice.

3.6. Razvoj kapaciteta upravljača

Dugoročni cilj: ***Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.***

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od kvaliteta i kapaciteta zaposlenih, kao i od njihove stručne kompetencije, tehničke i stručne osposobljenosti. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo već reviziju postojeće Sistematizacije radnih mjesta u smislu opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.
U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

1. Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno upravljanje parkovima.
2. Povećanje ulaganja u obuke i profesionalni razvoj, stručne kompetencije u stručnim službama.
3. Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih, radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
4. Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.6.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 6.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Skadarsko jezero i JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke. Kroz navedeno se planira riješiti pitanje studije revizije i PPPN-a te pitanje Programa objekata privremenog karaktra.
Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Skadarsko jezero.
U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća doslijednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.

U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.
Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.
Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero.

3.6.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 6.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Skadarsko jezero kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.

Specifični cilj 6.3: Povećana opremljenost JPNPCG/NP Skadarsko jezero.

Analiza postojećih kapaciteta pokazuje da su službe i odjeljenja unutar sistema upravljanja raznovrsno pozicionirane, sa jasno definisanim zadacima, ali i sa izraženim razlikama u stepenu operativne spremnosti (Tabela 13).
Služba fizičke zaštite raspolaže znanjem i iskustvom u nadzoru terena i sprječavanju nelegalnih aktivnosti, ali se suočava sa izazovima poput nedostatka tehničke opreme i ograničenog broja kadrova, što otežava pokrivenost velikih površina Parka. Slično tome, služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture ima jasno definisane zadatke, ali nedostatak radne snage i opreme ograničava njen učinak, posebno tokom perioda pojačanog turističkog pritiska.
Administrativno-tehnički poslovi i služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.
Poseban izazov predstavlja služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i osnovnom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.
Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, nedostatkom znanja stranih jezika i digitalne opreme. S obzirom na potrebu za međunarodnom vidljivošću, ulaganje u edukaciju i modernizaciju promotivnih alata je od velikog značaja.
Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika.

Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.
Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.
Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 13: *Analiza stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	- 24/7 nadzor i kontrola terena - Sprječavanje nelegalnih radnji - Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine)	- Velika površina Parka otežava pokrivenost - Ograničena tehnička oprema (vozila, plovila, video nadzor, oružje) - Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem	- Nabavka vozila, plovila i tehničke opreme - Redovne edukacije i doškolovanje - Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora	- Krivična i prekršajna djela - Visoki zahtjevi za intervenciju s ograničenim kadrovima	Umjereno do loše
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	- Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	- Nedovoljno radnika (9) - Nedostatak terenskog vozila - Ograničena materijalno-tehnička oprema	- Nabavka dodatnog vozila i opreme - Zapošljavanje dodatnog kadra - Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	- Nesavjesno odlaganje otpada - Pritisak velikog broja posjetilaca	Umjereno
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	- Evidencija i dokumentacija - Održavanje vozila i tehničke opreme - Komunikacija sa nadležnim organima	- Ograničeni ljudski resurs i- Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	- Digitalizacija procesa - Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada		Dobro
Odjeljenje za naplatu	- Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	- Nedovoljno osoblja u sezoni - Visok radni pritisak - Kašnjenje i gužve u naplati	- Zapošljavanje sezonskog kadra - Digitalni sistemi naplate - Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva		Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne	- Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i	- Nedostatak ključnih stručnjaka (npr.	- Proširenje kadra i stručnih profila	- Rast turističkog pritiska	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
baštine i održivi razvoj	druge oblasti - Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	beskičmenjaci, održivi razvoj) - Nedovoljni kadrovski resursi - Ograničena oprema i terenska vozila - Nedostatak edukacija i digitalnih alata	- Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja - Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	- Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	
Služba za promociju, edukaciju i marketing	- Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu - Postojanje Centra za posjetioce	- Nedovoljno kadra u sezoni - Ograničeno znanje stranih jezika - Nedostatak digitalne opreme	- Kursevi stranih jezika - Edukacije iz digitalnog marketinga - Modernizacija sajta i promotivne opreme	- Visoki zahtjevi tokom turističke sezone - Potreba za međunarodnom vidljivošću	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	- Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata - Postojanje osnovnog kadrovskog jačanja (4+šef)	- Nedovoljno osoblja za sve obaveze - Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje - Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao neprofitnog subjekta	- Dalje jačanje kadrova - Edukacije i učešće u međunarodnim projektima - Pristup EU fondovima i međunarodnoj saradnji	- Rizik propuštanja projekata zbog nedostatka kapaciteta	Umjereno
Služba za javne nabavke	- Centralizacija nabavki za sve službe - Jasna sistematizacija	- Dva upražnjena radna mjesta - Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem - Rizik kašnjenja u nabavkama	- Popunjavanje upražnjenih mjesta - Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	- Povećan obim nabavki	Umjereno
Služba za finansije	- Dovoljno radnika za osnovne poslove - Jasna organizacija i odgovornosti	- Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem - Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	- Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi		Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	- Stabilan broj zaposlenih (13) - Ključna služba za nadzor NP	- Nedostatak video nadzora u NP Skadarsko jezero - Ograničeni IT i	- Nabavka i instalacija video nadzora - Jačanje IT kapaciteta i	- Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora - Povećani zahtjevi za	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
		serverski kapaciteti	softverskih rješenja	praćenje i izvještavanje	

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe ovog Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost i razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti (Tabela 14).

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju solidne kadrovske kapacitete (ocjena 3), ali istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj bilježi nisku ocjenu u domenu tehničke opreme (2) i edukacije (3), što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti.
Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3 i 4, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugeriše potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.

Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3.

Ova skala omogućava jednostavno poređenje među službama i identifikaciju oblasti koje zahtijevaju dodatna ulaganja ili unapređenja. Na osnovu dobijenih ocjena, može se zaključiti da većina službi funkcioniše na umjerenom do dobrom nivou, ali da postoje izraženi izazovi u pogledu tehničke opremljenosti i kadrovskog jačanja, naročito u sektorima koji su operativno najopterećeniji ili direktno uključeni u terenski rad i međunarodnu saradnju.
Tabelarni prikaz koji slijedi daje pregled ocjena po službama i jasno ukazuje na prioritete za budući razvoj kapaciteta, s posebnim fokusom na edukaciju, digitalizaciju, tehničko osnaživanje i kadrovsko popunjavanje ključnih pozicija. Ovakav pristup omogućava strateško planiranje i usmjeravanje resursa ka oblastima koje imaju najveći potencijal za unapređenje ukupne efikasnosti sistema upravljanja nacionalnim parkovima.

Tabela 14: *Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi / Edukacije
Služba fizičke zaštite	3	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	3	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	2	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	2
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala: 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Skadarsko jezero nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranja, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.6.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 6.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Skadarsko jezero.

U periodu 2020–2025. godine zabilježen je značajan napredak u oblasti saradnje sa lokalnim i međunarodnim partnerima, koji je rezultirao brojnim projektima važnim za Nacionalni park Skadarsko jezero. Uspostavljanje Službe za projekte i međunarodnu saradnju predstavlja važan institucionalni iskorak u ovom periodu. Iako je formirana uz ograničene kadrovske i organizacione kapacitete, služba je efikasno odgovorila na izazove, uspostavila funkcionalnu mrežu partnerstava i otvorila pristup ranije nedostupnim izvorima finansiranja kada je u pitanju NP Skadarsko jezero.

Realizovani projekti obuhvatali su širok spektar tematskih oblasti, uključujući zaštitu biodiverziteta, održivo upravljanje vodama, borbu protiv zagađenja i upravljanje otpadom, promociju održivog turizma, kao i jačanje fizičke i institucionalne zaštite područja. Ovi projekti su sprovođeni u kompleksnom međusektorskom okruženju, uz aktivno učešće institucija sa lokalnog, nacionalnog i međunarodnog nivoa, što je doprinijelo jačanju kapaciteta upravljača i promociji NP Skadarsko jezero kao pouzdanog i vidljivog partnera u regionu.

Među najznačajnijim inicijativama izdvajaju se projekat EcoDaLLi, koji je omogućio testiranje inovativnih pristupa restauraciji vodenih ekosistema i uspostavljanje koncepta „Living Lab“ kroz digitalna rješenja i kružne usluge. Projekat For Clean Montenegro bio je fokusiran na suzbijanje zagađenja u zaštićenim područjima i aktivnu participaciju lokalnih zajednica u zaštiti prostora. Projekti podržani od strane EKO Fonda Crne Gore doprinijeli su unapređenju fizičke zaštite, kao i modernizaciji infrastrukture u funkciji očuvanja vodnih resursa. Posebno se ističe i PA.CON projekat, kojim je valorizovana ornitofauna u kontekstu razvoja eko-turizma i unaprijeđena prateća infrastruktura, uključujući rekonstrukciju centara za posjetioce, vidikovaca, postavljanje pontona, nabavku električnih bicikala i izgradnju solarne punionice.
U okviru prekogranične saradnje između Crne Gore i Albanije, značajan doprinos ostvaren je kroz realizaciju projekta „Sliv Skadarskog jezera – prekogranični rezervat biosfere“, finansiranog iz IPA programa prekogranične saradnje Crna Gora – Albanija. Projekat je odgovor na potrebu za integrisanim i koordinisanim upravljanjem zajedničkim prirodnim resursima u slivu Skadarskog jezera, koje se, uprkos višestrukim režimima zaštite, suočava sa pritiscima izazvanim neodrživim razvojem, nelegalnim aktivnostima i fragmentiranim planiranjem. Kroz projektne aktivnosti, iniciran je proces zajedničkog određivanja ovog područja kao UNESCO prekograničnog rezervata biosfere, u skladu sa principima programa „Čovjek i biosfera“. Time su postavljeni temelji za održivo i kolaborativno upravljanje u interesu očuvanja biodiverziteta i dobrobiti lokalnih zajednica s obje strane granice. Specifični doprinos projekta ogleda se u jačanju prekogranične koordinacije, razmjeni podataka i planiranju očuvanja prirodnih vrijednosti, kao i u sprovođenju konkretnih restauratorskih aktivnosti na terenu. U okviru projekta obezbijeđena je nova oprema za praćenje stanja biodiverziteta i pritisaka na ekosistem, čime je unaprijeđen kapacitet relevantnih institucija za zaštitu prirode u obje zemlje. Projekat je, pored očiglednog ekološkog značaja, poslužio i kao platforma za institucionalno učenje i jačanje povjerenja među partnerima u prekograničnom kontekstu.
Tokom 2025. godine, Nacionalni park Skadarsko jezero postao je dio prestižne međunarodne inicijative Wilder Parks, koju sprovodi međunarodna organizacija Rewilding Europe, čime je svrstan među svega deset nacionalnih parkova u Evropi odabranih da do 2030. godine dostignu status „Wilder Park“. Učešće u ovoj inicijativi predstavlja priznanje dosadašnjim naporima u oblasti očuvanja prirode, ali i obavezu ka daljem unapređenju upravljanja zasnovanog na obnovi prirodnih procesa, jačanju otpornosti ekosistema i smanjenju antropogenih pritisaka. Inicijativa podrazumijeva saradnju sa međunarodnim ekspertima i partnerskim institucijama, razmjenu znanja i strateško pozicioniranje NP Skadarsko jezero u evropskom okviru savremenih „rewilding“ praksi upravljanja zaštićenim područjima.
Centar za zaštitu i proučavanje ptica u okviru IUCN RESCOM programa započeo je realizaciju projekta „Povratak na tradicionalne prakse korišćenja zemljišta na vlažnim livadama Skadarskog jezera“, u septembru 2025.godine, koji će trajati do februara mjeseca 2027.godine. Projekat obuhvata mapiranje i kontrolu invazivnih biljnih vrsta (posebno *Amorpha fruticosa* i *Ailanthus altissima*) na području Golubovaca, organizaciju volonterskih akcija, mehaničko uklanjanje vegetacije na pilot parceli, kao i uvođenje kontrolisane ispaše kroz donaciju stoke radi dugoročnog održavanja livada. U okviru projekta potpisan je Memorandum o razumijevanju između CZIP-a i JPNPCG, što dodatno jača saradnju i koordinaciju aktivnosti u NP Skadarsko jezero. Realizacijom projekta doprinosi se smanjenju pritiska invazivnih vrsta i očuvanju vlažnih, močvarnih i plavnih staništa, čime se direktno podržava očuvanje biodiverziteta i ostvarenje ciljeva upravljanja zaštićenim područjem.

Postignuti rezultati ogledaju se u povećanoj vidljivosti NP Skadarsko jezero na regionalnoj i međunarodnoj sceni, jačanju administrativnih i operativnih kapaciteta kroz obuke i nove

tehničke resurse, povećanom institucionalnom učenju i razmjeni znanja kroz međunarodne forume, kao i direktnom doprinosu unapređenju stanja biodiverziteta i turističke ponude parka. Saradnja sa lokalnim i međunarodnim organizacijama u periodu 2020–2025. se može ocijeniti kao uspješna, sa jasnim i mjerljivim benefitima za očuvanje i upravljanje NP Skadarsko jezero.

3.6.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Skadarsko jezero i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 6.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Skadarsko jezero su funkcionalni.

Specifični cilj 6.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.

Stalni objekti

Stalni objekti Nacionalnog parka Skadarsko jezero imaju ključnu ulogu u funkcionisanju Parka, obavljanju administrativnih i stručnih poslova, kao i u razvoju i realizaciji ponude za posjetioce. Njihovo trenutno stanje je neujednačeno i zahtijeva različite nivoe održavanja i adaptacije.

Upravna zgrada na Vranjini predstavlja centralni upravni, informativni i edukativni objekat Parka. Iako funkcionalno obuhvata više sadržaja (suvenirnicu, Centar za posjetioce i ugostiteljski objekat u zakupu), zgrada je u lošem stanju i zahtijeva kompletnu adaptaciju kako bi ispunila savremene standarde rada, prijema i boravka posjetilaca.

Objekat za nadzornike na Vranjini koristi se za administrativno-tehničke potrebe Službe fizičke zaštite i Službe za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Objekat je u upotrebi, ali zahtijeva redovno i kontinuirano održavanje kako bi se obezbijedili adekvatni uslovi za rad zaposlenih. Pomoćni objekat – skladište, koristi se kao magacin i takođe zahtijeva redovno održavanje.

Centar za posjetioce u Virpazaru je adaptiran prije nekoliko godina i trenutno je u dobrom funkcionalnom stanju. Omogućava kvalitetan prijem posjetilaca i realizaciju edukativnih aktivnosti, uz potrebu za redovnim tehničkim održavanjem.

Objekat stare karaule u Podhumu, koji je dat na upravljanje Nacionalnom parku Skadarsko jezero, trenutno ne ispunjava svoju prvobitno planiranu namjenu Centra za posjetioce i istraživačke stanice. Objekat koristi Služba fizičke zaštite za kontrolu prostora Parka, i podrazumijeva tekuće održavanje.

Privremeni objekti

Program objekata privremenih objekata predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar Nacionalnog parka. Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU). Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata. Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora.

Program objekata privremenog karaktera za Nacionalni park Skadarsko jezero 2025-2029. godina još nije donesen jer važećim Prostornim planom posebne namjene iz 2001. godine

nijesu jasno definisane zone zaštite, pa je potrebno donijeti smjernice sa zonama zaštite kako bi se Program mogao usvojiti.
Postavljanje privremenih objekata strogo je definisano Programom, a njihovo prostorno pozicioniranje mora biti usklađeno sa režimima zaštite kako bi se izbjegao negativan uticaj na prirodna staništa, pejzažne vrijednosti i zaštićene biljne i životinjske vrste. Održivo upravljanje ovim sadržajima zahtijeva jasan nadzor, upotrebu prihvatljivih materijala i redovno održavanje, čime se osigurava njihova funkcionalnost bez narušavanja prirodnog ambijenta Parka.
Kako je prethodno navedeno, ova problematika se planira, između ostalog, rješavati i kroz međuinstitucionalna radna tijela.

3.6.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 6.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni su mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogući će pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.
Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JPNPCG, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost

podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.6.6. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: *Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.*

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.
Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.6.7. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva**: pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi**: mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva**: identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.
- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima**: razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrta Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;
- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);

- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);
- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.7. Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 15: *Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama*

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
I Projektovani rashodi i ulaganja	1.646.280,00	1.870.930,00	2.094.480,00	2.144.730,00	2.244.380,00	**10.000.800,00**
II Projektovani sopstveni prihodi	1.298.000,00	1.362.900,00	1.431.000,00	1.502.600,00	1.577.700,00	**7.172.200,00**
Razlika (II-I)	-348.280,00	-508.030,00	-663.480,00	-642.130,00	-666.680,00	**-2.828.600,00**

Projektovani rashodi i ulaganja obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Skadarsko jezero“.
Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.
Nedostajuća finansijska sredstva biće obezbijeđena kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 16: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima*

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	63.290,00	70.790,00	103.390,00	86.940,00	110.190,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	4.250,00	39.250,00	29.500,00	29.500,00	34.000,00
4	49.400,00	64.400,00	64.500,00	67.100,00	42.100,00
5	7.700,00	8.450,00	8.450,00	8.450,00	8.450,00
6	1.519.800,00	1.686.200,00	1.886.800,00	1.950.900,00	2.047.800,00
UKUPNO	**1.646.280,00**	**1.870.930,00**	**2.094.480,00**	**2.144.730,00**	**2.244.380,00**

Tabela 17: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima*

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	1.573.090,00	1.671.490,00	1.895.090,00	1.954.640,00	2.037.290,00
2	45.090,00	143.590,00	168.540,00	130.740,00	77.740,00
3	28.100,00	55.850,00	30.850,00	59.350,00	129.350,00
UKUPNO	**1.646.280,00**	**1.870.930,00**	**2.094.480,00**	**2.144.730,00**	**2.244.380,00**

Tabela 18: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	48.400,00	91.150,00	111.650,00	95.150,00	126.650,00
Aktivno upravljanje, Informisanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
Edukacija	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00
Edukacija, Promocija	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00
Edukacija, Saradnja	2.000,00	17.000,00	7.000,00	2.000,00	7.000,00
Infrastruktura	3.000,00	88.000,00	88.000,00	68.000,00	73.000,00
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00
Istraživanje	14.190,00	13.740,00	16.490,00	8.290,00	4.390,00
Istraživanje, Aktivno upravljanje	300,00	300,00	300,00	300,00	300,00
Jačanje kapaciteta upravljača	1.488.500,00	1.562.400,00	1.640.000,00	1.721.600,00	1.807.500,00
Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Monitoring	3.340,00	3.540,00	3.490,00	3.340,00	3.490,00
Održavanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
Održavanje, Infrastruktura	4.600,00	4.600,00	4.600,00	4.600,00	4.600,00
Planiranje	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Podrška	400,00	1.150,00	1.150,00	1.150,00	1.150,00
Podrška, Promocija	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00
Promocija	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	6.800,00	6.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	1.900,00	4.400,00	137.400,00	135.900,00	136.900,00
Regulacija, Infrastruktura	0,00	0,00	0,00	25.000,00	0,00
Regulacija, Saradnja	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja	6.250,00	6.250,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00
Saradnja, Aktivno upravljanje	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja, Informisanje	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Saradnja, Podrška	4.200,00	4.200,00	4.200,00	4.200,00	4.200,00
Saradnja, Promocija	600,00	600,00	600,00	600,00	600,00
UKUPNO	**1.646.280,00**	**1.870.930,00**	**2.094.480,00**	**2.144.730,00**	**2.244.380,00**

Prikaz elemenata akcionog plana

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi kopnenih, vodenih, močvarnih i plavnih ekosistema su očuvani.												
PODTEMA: KOPNENI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune kopnenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definisane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.1.1**	Utvrditi stanja stanišnih tipova na ostrvima, kroz analizu dijagnostičkih vrsta	Izvještaj o stanju stanišnih tipova područja istraživanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.2**	Utvrditi stanje stanišnog tipa 5310 Šikare lovora (*Laurus nobilis*) kroz analizu dijagnostičkih vrsta na ostrvima jezera	Izvještaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Donacije
Istraživanje	**1.1.3**	Utvrditi stanje prioritetnog stanišnog tipa *6110 Zeljaste zajednice na krhotinama krečnjačkih i bazifilnih stijena (Alysso-Sedion albi) kroz analizu dijagnostičkih vrsta na ostrvima jezera	Izvještaj o stanju stanišnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Istraživanje	**1.1.4**	Uraditi popis nacionalno /međunarodno značajnih biljnih taksona na ostrvima Skadarskog arhipelaga	Evidencija popisanih biljnih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.5**	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na ostrvima Skadarskog arhipelaga na osnovu terenskih i GIS podataka istraživanja	Urađena QGIS mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.6**	Sprovesti monitoring dnevnih leptira	Izvještaj o monitoringu dnevnih leptira	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.7**	Objediniti literaturne i terenske podatke o fauni gmizavaca*	Evidencija unesenih podataka u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.8**	Pratiti stanje faune gmizavaca i po potrebi predlagati mjere zaštite i očuvanja gmizavaca*	Broj popisanih vrsta gmizavaca i predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.9**	Procjeniti stanišne uslove i ekstremne faktore koji utiču na sive čaplje	Izvjestaj o identifikovanim ugroženim lokalitetima i mjera za njihovu zaštitu	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.10**	Izvršiti pregled literaturnih istraživanja sitnih sisara	Popis bibliografski opisanih prisutnih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.11**	Sprovesti monitoring sitnih sisara	Izrađen i usvojen Protokol za istraživanja sitnih sisara; Lista prisutnih vrsta; Mapirana	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			staništa sitnih sisara; Definisano stanje populacije značajnih vrsta faune sitnih sisara; Definisati upravljačke mjere								
Specifični cilj 1.2: Kopneni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.											
Indikator specifičnog cilja 1.2: Kopneni ekosistemi i vezane vrste su u povoljnom stanju očuvanosti. Baza podataka za kontrolisanje ubiranja flore se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore utvrđeno. Izrađena mapa staništa koja su pod pritiskom. Nelegalna sječa je smanjena. Nelegalna gradnja je smanjena.											
Aktivno upravljanje	**1.2.1**	Definisati areal rasprostranjenja i mjere suzbijanja širenja mungosa (*Herpestes aurupunctatus*)	Izrađena mapa distribucije vrste; Definisane mjere suzbijanja širenja mungosa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.2**	Prema potrebi sprovodit mjere suzbijanja širenja mungosa (*Herpestes aurupunctatus*)	Izvještaj o sprovedenim mjerama suzbijanja širenja mungosa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.3**	Stavljanje u funkciju vještačkih platformi (Pančeva oka) i reparacija prirodnih ostrva za kudravog pelikana *(Pelecanus crispus*)	Evidencija funkcionalnih platformi i repariranih ostrva	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Informisanje	**1.2.4**	Sprovoditi preventivne mjere zaštite od požara i drugih katastrofa	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica i kampanja; Izvještaj o nabavci protivpožarne opreme	2						JPNPCG, Direktorat za vanredne situacije	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.2.5**	Prema potrebi, revitalizovati opožarene površine	Površina na kojoj je provedena revitalizacija	3						JPNPCG	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.2.6**	Izraditi i sprovoditi Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu NP	Izrađen i realizovan Plan gazdovanja; broj izdatih rješenja za sječu; količina dozvoljene sječe (m^3)	1						JPNPCG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.7**	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija	1						Služba fizičke zaštite, Služba	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			terenskih podataka unijetih u bazu							za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj		
Aktivno upravljanje	**1.2.8**	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom ubiranja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.9**	Sprovoditi terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama uz saradnju s nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Služba fizičke zaštite	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.10**	Sprovoditi kontrolu prostora Parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje uz suradnju s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						JPNPCG, Građevinska inspekcija	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: PODZEMNI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.3: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.												
Indikator specifičnog cilja 1.3: Nacrti podzemnih objekata su izrađeni. Broj vrsta slijepih miševa i podzemne faune beskičmenjaka, definisano stanje njihovih populacija i skloništa.												
Istraživanje	**1.3.1**	Izraditi speleološki nacrt podzemnih objekata	Izrađen nacrt	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.2**	Istražiti faunu podzemne faune beskičmenjaka	Izvještaj o istraživanju podzemne faune beskičmenjaka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.3**	Istraživati faunu slijepih miševa kroz uspostavljen standardizovan protokol	Izvještaj o istraživanju slijepih miševa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 1.4: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Stanje populacija slijepih miševa i podzmene faune beskičmenjaka je povoljno (povoljno stanje će se definisati nakon istraživanja).												
Aktivno upravljanje	**1.4.1**	Izvršiti reviziju Akcionog plana za očuvanje populacije slijepih miševa	Revidovan Akcioni plan	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.2**	Shodno preporukama Akcionog plana, sprovesti mjere očuvanja populacije slijepih miševa	Izvještaj o sprovedenim mjerama očuvanja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: MOČVARNI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring staništnih tipova, flore i faune močvarnih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.5: Definisano stanje populacija *Marsilea quadrifolia* i *Caldesia parnassifolia*. Definisano stanje faune vodozemaca. Definisane mjere upravljanja.												
Monitoring	**1.5.1**	Pratiti stanje populacije *Marsilea quadrifolia* na lokalitetu Moračica	Izvještaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	200.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.2**	Pratiti stanje populacije *Caldesia parnassifolia* na lokalitetu Koraćica	Izvještaj o nalazu i stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.3**	Pratiti stanje faune vodozemaca i po potrebi predlagati mjera zaštite i očuvanja vodozemaca*	Izvještaj o stanju faune vodozemaca; Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.4**	Sprovoditi monitoring kolonijalnih vrsta ptica, primjenom standardizovanih metodologija	Izvještaj o stanju kolonijalnih i indikatorskih vrsta – brojnost, uspješnost gniježđenja, promjene u distribuciji i identifikacija faktora	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			rizika po stabilnost kolonija								
Monitoring	**1.5.5**	Sprovoditi monitoring staništa kao i indikatorskih vrsta ptica - kudravog pelikana (*Pelecanus crispus),* patke crnke (*Aythya nyroca*) i malog kormorana (*Microcarbo pygmeus*)**	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrste, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.6**	Kartirati ključna staništa (gnijezdeće kolonije i hranilišta) na močvarnim staništima i na ostrvima***	Izvještaj o indentifikovanom broju staništa pogodnih za očuvanje kolonijalnih i migratornih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.6: Močvarni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.											
Indikator specifičnog cilja 1.6: Populacije *Marsilea quadrifolia* i *Caldesia parnassifolia* na lokalitetu Koraćica je u dobrom stanju očuvanosti. Nelegalni ribolov u močvarnim ekosistemima je kontrolisan.											
Aktivno upravljanje	**1.6.1**	Sprovoditi mjere očuvanja populacije *Marsilea quadrifolia* na lokalitetu Moračica	Izvještaj o sprovedenim mjerama očuvanja	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.6.2**	Po potrebi, sprovoditi mjere očuvanja populacije *Caldesia parnassifolia* na lokalitetu Koraćica	Izvještaj o sprovedenim mjerama očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	40,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.6.3**	Sprovoditi pojačanu kontrolu u močvarnom dijelu jezera tokom mrijesta ribe	Izvještaj o sprovedenoj kontroli i uočenim nelegalnim	1						Služba fizičke zaštite	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			aktivnostima tokom zabrane									
Aktivno upravljanje	**1.6.4**	Održavati postojeće platforme za gnijžđenje pelikana na lokalitetu Pančevo oko, eventualno uspostaviti nove	Evidencija održavanja postojećih platformi. Evidencija uspostavljanja novih platformi	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj. Služba fizičke zaštite	35,000.00	JPNPCG/Donacija
PODTEMA: VODENI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.7: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring faune vodenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Definisano stanje ihtiofaune. Definisano stanje populacije vidre. Definisane mjere upravljanja.												
Istraživanje	**1.7.1**	Vršiti istraživanja ihtiofaune u saradnji sa naučnim institucijama	Izvještaj o sprovedenim istraživanjima	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.7.2**	Sprovoditi monitoring migratornih i zimovališnih vrsta, kroz zimske cenzuse vodenih ptica (IWC)**** (sprovodi se u vodenim i močvarnim ekosistemima)	Izvještaj o sprovedenom monitoringu s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vodenih vrsta ptica	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.7.3**	Sprovesti istraživanja vidre kroz standardizovan protokol	Izvještaj o istraživanju vidre	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.7.4**	Analizirati preferenciju ishrane vidre (*Lutra lutra*)	Izvještaj o prehrambenoj raznolikosti ishrane vidre	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Istraživanje	**1.7.5**	Izvršiti genetičke analize populacije vidre	Definirana brojnost, polna i starosna struktura populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, UCG-PMF	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.7.6**	Definisati mjere zaštite vidre na osnovu dobijenih rezultata istraživanja	Definisane mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.8: Vodeni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.8: Širenje invazivnih vodenih vrsta Egeria densa i Elodea canadensis je pod kontrolom. Mrijestilišta riba su očuvana. Vidra je u povoljnom stanju. Izvještaj o sprovedenim mjerama reintrodukcije jadranske jesetre. Brodari poštuju pravila ponašanja.												
Aktivno upravljanje	**1.8.1**	Kontrolisati stanje na terenu i mapirati promjene u staništu vezano za invazivne vodene vrste *Egeria densa* i *Elodea canadensis*	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom; Broj lokaliteta sa izrađenim GIS mapama invazivnih vrsta	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.2**	Implementisati Akcioni plan za uklanjanje invazivnih vrsta (*Egeria densa* i *Elodea canadensis*)	Sprovedene mjere za uklanjanje invazivnih vodenih vrsta	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.8.3**	U skladu sa Zakonom o stranim invazivnim vrstama sprovoditi upravljanje u koordinaciji sa nadležnim institucijama	Inicijativa prema nadležnim institucijama; Evidencija sprovođenja upravljanja invazivnim vrstama	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Aktivno upravljanje	**1.8.4**	Shodno rezultatima istraživanja sprovesti mjere zaštite vidre	Vibracione trake postavljene na magistralnom putu	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Uprava za saobraćaj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.5**	Ukoliko ribarska osnova pokaže opravdanost, sprovesti reintrodukciju jadranske jesetre	Izvještaj o sprovedenim mjerama reintrodukcije	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, MPŠV, AZŽS, Rewilding Europe	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.8.6**	U saradnji sa nadležnim institucijama sprovoditi kontrolu snage motora za kretanje plovila na jezeru	Zapisnici o izvršenim kontrolama	3						Služba fizičke zaštite, nadležne institucije	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.7**	Revidirati ugovore s brodarima s ciljem uvrštavanja mjera zaštite prirode i životne sredine	Revidirani ugovori s brodarima	2						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.8**	Vidno istaknuti pravila ponašanja u zaštićenim područjima na turističkim plovilima	Pravila ponašanja istaknuta na turističkim brodovima	3						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za promociju, marketing i turizam	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.9**	Sprovoditi kontrolu i nadzor turističkih i rekreativnih plovila u saradnji s turističkom i ekološkom inspekcijom	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Turistička inspekcija, Ekološka inspekcija	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Aktivno upravljanje	**1.8.10.**	Strogo zabraniti prilaz plovilima u periodu gniježđenja za pojedine kolonijalne vrste ptica	Na terenu obilježeni značajni lokaliteti za gniježđenje ptica; Izvještaji nadzora o kršenju pravila	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: PLAVNI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.9: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring flore i faune plavnih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.9: Definisan areal i stanje populacije vrste *Edraianthus dalmaticus*.												
Istraživanje	**1.9.1.**	Uraditi istraživanja *Edraianthus dalmaticus* na lokalitetu Rijeka Crnojevića	Izvještaj o nalazu i stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.10: Plavni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.10: Širenje invazivne vrste *Amorpha fruticosa* je pod kontrolom.												
Aktivno upravljanje	**1.10.1.**	Implementirati Akcioni plan za uklanjanje invazivne vrste *Amorpha fruticosa*	Izvještaj o sprovođenju mjera uklanjanja invazivnih vrsta	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	50,000.00	JPNPCG / Donacije
PODTEMA: KLIMATSKE PROMJENE												
Specifični cilj 1.11: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.												
Indikator specifičnog cilja 1.11: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.												

Monitoring	**1.11.1.**	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Izvještaj o identifikovanim pritiscima od klimatskih promjena; Evidentirani pritisci, promjene i stanje ekosistema od klimatskih promjena	3						JPNPCG	1,500.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.11.2.**	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti prethodnih specifičnih ciljeva)	Evidencija realizovanih monitoring ciklusa; Broj učesnika na obukama; Evidencija lokaliteta sa sprovedenim adaptivnim mjerama (npr. popunjavanje sadnicama, zaštita tla, mikrolokalne intervencije i dr)	3						JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Napomena:
*** Aktivnost će se sprovoditi u svim ekosistemima - kopneni, vodeni, močvarni, plavni, podzemni ekosistemi.**
**** Aktivnost će se sprovoditi u močvarnim i kopnenim ekosistemima.**
***** Aktivnost će se sprovoditi u močvarnim, kopnenim i vodenim ekosistemima.**
****** Aktivnost će se sprovoditi u vodenim i močvarnim ekosistemima.**

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja.*

TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezetovani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			

Specifični cilj 2.1: Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.

Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.												
Istraživanje	**2.1.1**	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**2.1.2**	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Informisanje	**2.1.3**	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Evidencija organizovanih manifestacija, sajmova i izložbi i kulturno umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Lokano stanovništvo, KUD-ovi	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Istraživanje, Aktivno upravljanje	**2.1.4**	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam UZZKD, MKM, JUCZKACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije
Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*												
TEMATSKA OBLAST 3: Održivo korišćenje prirodnih dobara												
Dugoročni cilj: Održivo upravljanje prirodnim resursima Parka u skladu sa očuvanjem biodiverziteta i tradicionalnih načina privređivanja.												

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 3.1: Održivo upravljanje ribarstvom i ribolovnim aktivnostima radi očuvanja vodenih i močvarnih ekosistema Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.1: Populacije ciljnih vrsta riba su stabilne ili u porastu.												
Saradnja	**3.1.1**	Sarađivati na izradi ribolovne osnove za Skadarsko jezero	Stručni saradnik učestovao u izradi ribolovne osnove; Na osnovu ribolovne osnove utvrđeno stanje ihtiofaune i date mjere upravljanja	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**3.1.2**	Na osnovu ribolovne osnove utvrditi stanje ihtiofaune i mjere upravljanja	Utvrđeno stanje ihtiofaune; Propisane mjere upravljanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede
Aktivno upravljanje	**3.1.3**	Vršiti evidenciju ulova u bazi podataka u saradnji sa udruženjem ribara i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Baza za evidenciju ulova koju će voditi Ministratvo poljoprivre de, šumarstva i vodoprivrede	3						Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede	5,000.00	JPNPCG / Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede

Aktivno upravljanje	**3.1.4**	Označiti ribolovne alate	Ribolovni alati su adekvatno označeni (bove)	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede
Aktivno upravljanje	**3.1.5**	Obilježiti ribarska oka na terenu	Ribarska oka obilježena na terenu (bove)	2						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**3.1.6**	Sprovoditi pojačane mjere kontrole i nadzora ribarskih oka	Izvještaj o sprovednim mjerama kontrole i nadzora (uređene stražarske kućice, angažovani nadzornici u kontroli)	2						Služba fizičke zaštite	100,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**3.1.7**	Sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede raditi na daljem uređenju privrednog ribolova	Zapisnici sa zajedničkih sastanaka; Evidencija mjera predloženih od JPNPCG (novi podzakonski akti, ribolovna naredba)	2						JPNPCG, spoljni saradnici	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**3.1.8**	Tokom ribarske zabrane intenzivno sarađivati s nadležnim inspekcijama vezano za kontrolu plasiranja ribe	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						JPNPCG, inspektor za ribartsvo	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**3.1.9**	Davati stručnu podršku tokom procesuiranja nelegalnih ribolovnih aktivnosti	Broj stručnih mišljenja ihtiologa	1						JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanj*

TEMATSKA OBLAST 4: Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
Specifični cilj 4.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika sprovođenja obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.												
Edukacija	**4.1.1**	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica i šetnji prema postojećim edukativnim programima; Broj učesnika; Evidencija novih edukativnih programa	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Obrazovne ustanove, Ministarsvto prosvjete, nauke i inovacija	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Edukacija, Promocija	**4.1.2**	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih događanja godišnje; Broj učesnika; Razvijen interpretativni program	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo, Obrazovne ustanove	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**4.1.3**	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen program obilaska Parka; Broj realizovanih obilazaka	2						Direktor JPNPCG, Direkor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo i pružaoci usluga, Interpret Europe	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Edukacija	**4.1.4**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.2: Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka Centra za posjetioce uređena.												

Održavanje, Infrastruktura	**4.2.1**	Redovno održavati i po potrebi unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, pješačke, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unapriđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, PSCG, TO sa prostora Parka	20,000.00	JPNPCG / Donacije / PSCG
Održavanje, Infrastruktura	**4.2.2**	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Izvještaj o uređenju biciklističkih staza, broj unapriđenih staza	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, BSCG, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	**4.2.3**	Unaprijediti postojeću i pokrenuti izgradnju nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup o.s.i., turistički mobilijar, expo prostor, kontrolno naplatni punktovi, ulazi u Park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unapriđene infrastrukture; Evidencija nove infrastrukure	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija, Infrastruktura	**4.2.4**	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Evidencija postavljenih tabli	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Opštine, TO sa prostora Parka, Ministarstvo saobraćaja	25,000.00	JPNPCG / Opštine / TO sa prostora Parka / Ministarstvo saobraćaja
Promocija	**4.2.5**	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izvještaj o unapriđenju turističke ponude	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	30,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Infrastruktura	**4.2.6**	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku centara za posjetioce na Vranjini i Virpazaru	Izvještaj o uređenju izložbenih postavki	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.												
Komunikacija	**4.3.1**	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa (uz postavljene digitalne ankete na sajtu)	Sprovedeno anketno istraživanje i izrađen izvještaj o analizi podataka	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	**4.3.2**	Koristiti, održavati i unaprijeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izrađen izvještaj o broju posjetilaca; Izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Broj elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Broj otvorenih i zatvorenih korisničkih naloga; Broj sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Istraživanje	**4.3.3**	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u Parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**4.3.4**	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama *(nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i dosenog Plana upravljanja posjetiocima)*	Izvještaj o kretanju i broju posjetilaca	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**4.3.5**	Promovisati "leave no trace" princip među posjetiocima	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Skadarsko jezero u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.												
Indikator specifičnog cilja 4.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera. Trend rasta interakcija s javnošću.												
Promocija, Komunikacija	**4.4.1**	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirana mobilna aplikacija; Ažurirani podaci o NP Skadarsko jezero na novom sajtu	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	**4.4.2**	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izvještaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Broj objavljenih tekstova	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Promocija	**4.4.3**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**4.4.4**	Učestvovati na turističkim sajmovima	Evidencija međunarodnih i nacionalnih turističkih sajmova na kojima je JPNPCG uzelo učešće	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**4.4.5**	Izraditi godišnjak (*annual report*) JPNPCG	Izrađen godišnjak	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**4.4.6**	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Broj objavljenih tekstova; Broj izvještaja sa statistikama	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**4.4.7**	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija održanih manifestacija i događaja	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Opštine Parka	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine Parka

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 5: Saradnja sa lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 5.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Saradnja, Podrška	**5.1.1**	Unaprijediti rad Socio-ekonomskog foruma	Imenovani su formalni predstavnici instituicija i organizacija; Plan rada foruma; Evidencija održanih foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a; Evidencija podržanih lokalnih inicijativa	1						Nadležne institucije i organizacije, Lokalna zajednica, NP Skadarsko jezero, JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.1.2**	Uspostaviti i sprovoditi ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Broj aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			adekvatno informisani (anketa)								
Saradnja, Podrška	**5.1.3**	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Evidencija održanih sastanaka foruma/klastera prema ciljnim grupama; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.1.4**	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Evidencija održanih edukacija/radionica godišnje; Evidencija učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**5.1.5**	Unaprijediti edukaciju i svijest o značaju očuvanja prirodne ihtiofaune, posebno među ribolovcima.	Broj održanih sastanaka	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštie i održivi razvoj, Direktor parka, Udruženja ribolovaca, ribolovci	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa Nacionalnim parkom Skadarsko jezero.												
Indikator specifičnog cilja 5.2: Evidencija i statistika saradnji s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.												

Podrška, Promocija	**5.2.1**	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Podrška, Promocija	**5.2.2**	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat)	Evidencija setifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podrška	**5.2.3**	Podsticati tradicionalne prakse u seoskim naseljima	Evidencija aktivnih seoskih naselja i tradicionalnih praksi. Zapisnici sastanaka sa lokalnim stanovništvom koji njeguju tradicionalne načine privređivanja	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo / Opštine sa prostora Parka

Podrška	**5.2.4**	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija pokrenutih inicijativa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Ministarstvo turizma, NTO, Eko-fond, Ministarstvo poljoprivrede	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Saradnja, Promocija	**5.2.5**	U saradnjim sa lokalnom zajednicom razvijati i promovisati ponudu baziranu na tradicionalnoj praksi	Evidencija razvijenih i promovisanih turističkih aktivnosti	1						Služba za promociju, marketing i turizam, lokalni privrednici, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / lokalni privrednici / TO Parka
Saradnja, Podrška	**5.2.6**	Dati u zakup privremene objekte u službi prvog iskrcaja ribe	Evidencija objekata datih u zakup	3						JPNPCG, MPŠV	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.2.7**	Oformiti nova mjesta za privez plovila lokalnih preduzetnika i ribara	Evidencija novih mjesta za privez plovila	3						JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.2.8**	Dati u zakup privremeni objekat u službi priveza plovila	Privremeni objekat je dat u zakup	3						JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 6: Jačanje upravljačkih kapaciteta

Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 6.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 6.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obvezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima.												
Regulacija	**6.1.1**	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Evidencija zajedničkih sastanaka i inicijativa na godišnjem nivou; Riješeno pitanje studije revizije i PPPN-a; Riješeno pitanje Programa objekata privremenog karaktera	1						JPNPCG, MERS, AZŽS	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.2**	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta potrebama upravljanja	Ažuriran Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.3**	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Evidencija usklađivanja pravnih akata JPNPCG na godišnjem nivou	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Saradnja	**6.1.4**	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Skadarsko jezero	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Skadarsko jezero	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	**6.1.5**	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donešena Interna procedura za korišćenje šume za potreba JPNPCG; Donešena Interna procedura za dodjelu ogrijeva socijalno ugroženom stanovništvu; Donešeni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.6**	Izraditi pravilnik o korišćenu mjesta prvog iskrcaja ribe	Donesen pravilnik	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.7**	Uvesti standarde za *green office* u prostorijama NP Skadarsko jezero	Uveden standard za green office	2						Direktor Parka	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.8**	Zaključiti ugovore za korišćenje dobara NP Skadarsko jezero sa korisnicima koji obavljaju privrednu djelatnost prevoza turista brodom	Evidencija zaključenih ugovora	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.9**	Inicirati uspostavljanje plovnih puteva kod državnom organu uprave nadležnom za saobraćaj i pomorstvo	Evidencija upućenih inicijativa	2						Direktor Parka, Ministarstvo pomorstva, Lučka kapetanija Bar	0,00	JPNPCG/ Subvencije budžeta
Specifični cilj 6.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG / NP Skadarsko jezero kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.												
Indikator specifičnog cilja 6.2: JPNPCG/ NP Skadarsko jezero ima na raspolaganju zaposlene sa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenim potrebama i prioritetima.												

Edukacija, Saradnja	**6.2.1**	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Evidencija radionica, obuka i sastanaka; Broj učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	**6.2.2**	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmijene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Evidencija realizovanih posjeta; Broj predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	**6.2.3**	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Evidencija obuka; Broj obučenih predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**6.2.4**	Uspostaviti sistemski pristup razvoju kapaciteta zaposlenih kroz procjenu postojećih kompetencija, definisanje prioritetnih oblasti edukacije i izraditi i realizovati godišnji plan obuka (teorijskih i terenskih) uz uključivanje relevantnih stručnjaka.	Izrađena procjena kompetencija i usvojen Godišnji plan obuka; Evidencija realizovanih obuka (teorijskih i terenskih) i Evidencija zaposlenih uključenih u programe usavršavanja.	2						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	**6.2.5**	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izvještaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 6.3: Povećana opremljenost JPNPCG/ NP Skadarsko jezero.												
Indikator cilja: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Skadarsko jezero.												

Infrastruktura	**6.3.1**	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za javne nabavke	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**6.3.2**	Nabaviti nova službena vozila i plovila za potrebe Službe zaštite	Nabavljena novo vozilo i plovilo	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**6.3.3**	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi; Uniforme za zaposlene u centrima za posjetioce i na naplatnim punktovima su nabavljene	2						NP Skadarsko jezero, Direktor JPNPCG, Služba za javne nabavke	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**6.3.4**	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Popis nabavljenih alata i sredstava	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje	**6.3.5**	Uspostaviti redovan sistem tehničkog održavanja video nadzora	Broj izvršenih servisa godišnje	1						Služba za kontrolu i monitoring, Služba zaštite NP Skadarsko jezero	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.3.6**	Obilježiti granice NP	Radno tijelo formirano; Granice NP obilježene na terenu	1						Direktor Parka, Komisija za obilježavanje granica NP Skadarsko jezero	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije
Specifični cilj 6.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Skadarsko jezero.												
Indikator specifičnog cilja 6.4: Evidencija partnerstva prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												

Saradnja, Podrška	**6.4.1**	Održavati i unaprjeđivati postojeću mrežu međunarodnih i regionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja	**6.4.2**	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Skadarsko jezero, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Broj učesnika na vebinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	2						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**6.4.3**	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.4.4**	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Skadarsko jezero	Evidencija dentifikovanih i angažovanih organizacija civilnog društva, lokalnih i nacionalnih institucija; Evidencija održanih sastanaka sa relevantnim akterima; Evidencija različitih	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Saradnja	**6.4.5**	Implementirati obaveze i aktivnosti proistekle iz učešća Nacionalnog parka Skadarsko jezero u međunarodnoj inicijativi Wilder Parks (Rewilding Europe), sa ciljem dostizanja statusa „Wilder Park“ do 2030. godine	Evidencija sprovedenih aktivnosti definisanih akcionim planom Wilder Parks Initiative; Evidencija održanih koordinacionih sastanaka sa predstavnicima Rewilding Europe i partnerskih institucija (najmanje 1 godišnje); Broj izrađenih i ažuriranih planskih, izvještajnih ili monitoring dokumenata u vezi sa Wilder Parks Initiative	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Rewilding Europe,	10,000.00	JPNPCG, Donacije
Saradnja	**6.4.6**	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Skadarsko jezero, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Broj učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 6.5: Objekti koji su u vlasništvu NP Skadarsko jezero su funkcionalni.												
Indikator specifičnog cilja 6.5: Evidencija objekata u vlasništvu NP Skadarsko jezero i njihovo stanje.												
Infrastruktura	**6.5.1**	Izraditi idejna rješenja adaptacije i rekonstrukcije objekata u vlasništvu i koje koristi NP Skadarsko jezero	Izrađena projektna dokumentacija za centre za posjetioce Vranjina i Virpazar	3						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	20,000.00	JPNPCG / Donacije

Infrastruktura	**6.5.2**	Urediti kamp zonu „Mobile Home“ na lokalitetu Komarno, u skladu sa održivim standardima	Revidiran glavni projekat uređenja „Mobil-Homa“; Mobil Home je u funkciji posjetilaca	3						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	60,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	**6.5.3**	Inicirati prenos vlasništva za nekadašnje ribarske kućice	Prenos vlasništva izvršen	2						Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**6.5.4**	Rekonstruisati pješački podvožnjak kod Virpazara	Pješački podvožnjak kod Virpazara rekonstruiran	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**6.5.5**	Adaptirati upravnu zgradu Vranjina	Zgrada adaptirana i u funkciji zaposlenih i posjetioca	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	80,000.00	JPNPCG / Donacije

Infrastruktura	**6.5.6**	Izgraditi spoljašnje stepenište objekta u kojem je smješten Centar za posjetioce u Virpazaru	Izgrađeno spoljašno stepenište objekta u kojem je smješten Centar za posjetioce u Virpazaru	3						Direktor Parka, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**6.5.7**	Održavati objekat u Podhumu u funkcionalnom stanju	Objekat u Podhumu je u funkcionalnom stanju	2						Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 6.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.												
Indikator specifičnog cilja 6.6: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se.												
Regulacija	**6.6.1**	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	2						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.6.2**	Izraditi mape privremenih objekata	Izrađene mape privremenih objekata	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.6.3**	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera	Urađen Program objekata privremenog karaktera; Godišnja evidencija sprovođenja Programa	1						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG,	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 6.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.												
Indikator specifičnog cilja 6.7: Baze podataka JPNPCG obuhvataju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem i redovno se ažuriraju na osnovu novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki redovno se izrađuju. Završni račun i finansijska dokumenta se redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.												

Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.1**	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabavka servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.2**	Na godišnjem nivou izrađivati Godišnji program upravljanja i Godišnji izvještaj o realizaciji programa upravljanja	Godišnji program; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.3**	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.4**	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.5**	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.6**	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.7**	Upravljati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	4,960,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.8**	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	2,000,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.9**	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata, plovila i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	830,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.10**	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	380,000.00	JPNPCG

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

Prilog I: *Lista dnevnih leptira sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite*

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
HESPERIIDAE							
1.	*Erynnis tages*	Tamni skelar	LC	LC			
2.	*Carcharodus alcae*	Sljezov skelar	LC	LC			
3.	*Carcharodus orientalis*	Istočni debeloglavac	LC	LC			
4.	*Pyrgus malvae*	Sljezov pirgus	LC	LC			
PAPILIONIDAE							
5.	*Iphiclides podalirius*	Prugasto jedarce	NT	LC			DA
6.	*Papilio machaon*	Lastin repak	NT	LC			DA
7.	*Zerynthia polyxena*	Uskršnji leptir	VU	LC	IV	II	DA
PIERIDAE							
8.	*Anthocharis cardamines*	Zorica	LC	LC			
9.	*Aporia crataegi*	Glogovac	LC	LC			
10.	*Colias crocea*	Obični poštar	LC	LC			
11.	*Euchloe ausonia*	Čipkasti bijelac	LC	LC			
12.	*Gonepteryx farinosa*	Oblakov limunovac	DD	LC			
13.	*Gonepteryx rhamni*	Limunovac	LC	LC			
14.	*Leptidea duponcheli*	Balkanski bijelac	DD	LC			
15.	*Leptidea sinapis*	Gorušičin bijelac	LC	LC			

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
16.	*Pieris brassicae*	Veliki kupusar	LC	LC			
17.	*Pieris mannii*	Dalmatinski kupusar	LC	LC			
18.	*Pieris napi*	Žiličasti kupusar	LC	LC			
19.	*Pieris rapae*	Mali kupusar	LC	LC			
20.	*Pontia chloridice*						
21.	*Pontia edusa*	Zeleni kupusar	LC	LC			
LYCAENIDAE							
22.	*Aricia agestis*	Obični mrki plavac	LC	LC			
23.	*Callophrys rubi*	Zeleni kupinar	LC	LC			
24.	*Celastrina argiolus*	Vrijesov plavac	LC	LC			
25.	*Leptotus pirithous*	Mali tigrasti plavac	LC	LC			
26.	*Glaucopsyche alexis*	Zelenokrili plavac	LC	LC			
27.	*Lycaena phlaeas*	Vatreni dukat	LC	LC			
28.	*Lycaena ottomana*	Grčki vatreni dukat	LC	LC			
29.	*Phengaris alcon*	Mali pjegavac	VU	NT			
30.	*Plebejus argus*	Stooki plavac	LC	LC			
31.	*Plebejus idas*	Idin plavac	LC	LC			
32.	*Polyommatus amandus*	Amandin plavac	LC	LC			

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
33.	*Polyommatus coridon*	Srebrnkasti plavac	LC	LC			
34.	*Polyommatus escheri*	Ešerov plavac	EN	LC			
35.	*Polyommatus icarus*	Obični plavac	LC	LC			
36.	*Pseudophilotes vicrama*	Istočni plavac	LC	LC			
37.	*Satyrium acaciae*	Bagremov repić	LC	LC			
38.	*Satyrium ilicis*	Medunčev repić	LC	LC			
39.	*Scolitantides orion*	Karirani plavac	LC	NT			
NYMPHALIDAE							
40.	*Aglais io*	Paunovac	LC	LC			
41.	*Aglais urticae*	Riđa sedefica	LC	LC			
42.	*Apatura ilia*	Modri prelivac	VU	LC			
43.	*Argynnis adippe*	Adipina sedefica	LC	LC			
44.	*Argynnis paphia*	Obična sedefica	LC	LC			
45.	*Brintesia circe*	Šumski vratar	LC	LC			
46.	*Coenonympha pamphilus*	Mala cenonimfa	LC	LC			
47.	*Erebia ligea*	Velika erebija	LC	LC			
48.	*Euphydryas aurinia*	Močvarni šarenac	VU	LC	II	II, I	
49.	*Hipparchia fagi*	Bukova hiparhia	LC	NT			

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
50.	*Hipparchia syriaca*	Istočna hiparhija	LC	LC			
51.	*Issoria lathonia*	Mala sedefica	LC	LC			
52.	*Lasiommata megera*	Zidni okaš	LC	LC			
53.	*Limenitis reducta*	Admiral	LC	LC			
54.	*Maniola jurtina*	Volovsko oko	LC	LC			
55.	*Melanargia galathea*	Šah tabla	LC	LC			
56.	*Melitaea cinxia*	Obični šarenac	LC	LC			
57.	*Melitaea trivia*	Divizmin šarenac	LC	LC			
58.	*Nymphalis antiopa*	Kraljevski plašt	LC	LC			
59.	*Nymphalis polychloros*	Mnogobojac	LC	LC			
60.	*Pararge aegeria*	Šumski pjegavac	LC	LC			
61.	*Polygonia c-album*	Kontinentalni mnogobojac	LC	LC			
62.	*Polygonia egea*	Mediteranski mnogobojac	LC	LC			
63.	*Vanessa atalanta*	Crveni admiral	LC	LC			
64.	*Vanessa cardui*	Stričkovac	LC	LC			
LIBYTHEIDAE							
65.	*Libythea celtis*	Koprivićev leptir	LC	LC			

Prilog II: Lista Natura 2000 vrsta ptica vezanih za područje Skadarskog jezera, sa stepenima zaštite

Vrsta	Domaći naziv	Status	Sezona	Spec 2004	IUCN 2015	EU 27	BD I
Tachybaptus ruficollis	mali gnjurac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Podiceps cristatus	čubasti gnjurac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Podiceps nigricollis	crnovrati gnjurac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Phalacrocorax carbo	vranac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Microcarbo pygmaeus	fendak	R	Resident	1	LC	LC	I*
Pelecanus crispus	pelikan	R	Resident	1	LC	LC	I*
Botaurus stellaris	bukavac	R	Resident	3	LC	LC	I*
Ixobrychus minutus	mala čaplja	R	B M -	3	LC	LC	I
Nycticorax nycticorax	gak	R	B M -	3	LC	LC	I
Ardeola ralloides	žuta čaplja	R	B M W	3	LC	LC	I
Egretta garzetta	mala bijela čaplja	R	Resident	nSPEC	LC	LC	I
Ardea alba	velika bijela čaplja	R	- M W	nSPEC	LC	LC	I
Ardea purpurea	crvena čaplja	R	B M -	3	LC	LC	I
Ciconia nigra	crna roda	R	B M -	2	LC	LC	I
Ciconia ciconia	bijela roda	R	B M W*	2	LC	LC	I
Plegadis falcinellus	ibis	R	B M -	3	LC	LC	I
Ixobrychus minutus	mala čaplja	R	B M -	3	LC	LC	I
Platalea leucorodia	čaplja kašikara	R	B M W*	2	LC	LC	I

Vrsta	Domaći naziv	Status	Sezona	Spec 2004	IUCN 2015	EU 27	BD I
Tadorna tadorna	šarena utva	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Anas penelope	patka zviždarka	R	- M W	nSPEC	LC	VU	
Anas strepera	patka čegrtuša	R	B M W	3	LC	LC	
Anas crecca	mala patka	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Anas platyrhynchos	patka gluvara	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Anas acuta	patka lastarka,	R	- M W	3	LC	VU	
Anas querquedula	patka martovka	R	B M -	3	LC	VU	
Anas clypeata	patka kašikara	R	B M W	3	LC	LC	
Aythya ferina	glavoč	R	B M W	2	VU	VU	
Aythya nyroca	patka njorka	R	B M W	1	LC	LC	I*
Aythya fuligula	ćubasta patka	R	B M W	3	LC	LC	
Tadorna tadorna	šarena utva	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Circus aeruginosus	eja močvarica	R	B M W	nSPEC	LC	LC	I
Circus cyaneus	poljska eja	R	- M W	3	NT	LC	I
Circus pygargus	eja livadarka	R	B M -	nSPEC	LC	LC	I
Buteo buteo	mišar	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Aquila chrysaetos	suri orao	R	Resident	3	LC	LC	I
Pandion haliaetus	orao ribar	R	- M -	3	LC	LC	I
Alectoris graeca	jarebica kamenjarka	R	Resident	2	NT	VU	I
Porzana porzana	barski pjetlić	R	- M -	nSPEC	LC	LC	I

Vrsta	Domaći naziv	Status	Sezona	Spec 2004	IUCN 2015	EU 27	BD I
Zapornia parva	siva barski pjetlić	R	B M -	nSPEC	LC	LC	I
Zapornia pusilla	mala barski pjetlić	R	B M -	3	LC	NT	I
Crex crex	prdavac	R	B M -	1	LC	LC	I*
Fulica atra	baljoška	R	Resident	nSPEC	NT	LC	
Grus grus	ždral	R	- M -	2	LC	LC	I
Vanellus vanellus	vivak, macudan	R	B M W	2	VU	VU	
Gallinago gallinago	bekasina	R	- - W	3	LC	LC	
Gallinago gallinago	bekasina	R	- - W	3	LC	LC	
Chlidonias hybridus	bjelobrada čigra	R	B M W	3	LC	LC	I
Chlidonias niger	crna čigra	R	B M -	3	LC	LC	I
Sterna hirundo	crvenokljuna čigra	R	B M -	nSPEC	LC	LC	I
Sternula albifrons	mala čigra	R	B M -	3	LC	LC	I
Alcedo atthis	vodomar	R	Resident	3	VU	VU	I

Bonn - Konvencija o zaštiti migratornih vrsta životinja; EU Direktiva 2009/147/EC, Direktiva o očuvanju divljih ptica, Annex (Prilog I, II, III (part 1,2 ili A,B); IUCN European Red List of Birds: Ugroženi takson (Endangered – EN), Ranjiv takson (Vulnerable – VU), Skoro ugrožen takson (Near-threatened – NT), Najmanje ugrožen, poslednja briga (Least concern – LC); Podindeks u odnosu na stepen ugroženosti SPEC status (Species of European Conservation Concern, Birdlife): SPEC1 – Evropske vrste od globalnog značaja za zaštitu; Klasifikovane kao kritično ugrožene, ugrožene, ranjive ili skoro ugrožene vrste na globalnom nivou; SPEC2 – vrste koncentrisane u Evropi i klasifikovane kao regionalno izumrle, kritično ugrožene, ugrožene, ranjive, skoro ugrožene, broj u opadanju, osiromašene ili rijetke na evropskom nivou; SPEC3 – vrste koje nisu koncentrisane u Evropi ali jesu klasifikovane kao regionalno izumrle, kritično ugrožene, ugrožene, ranjive, -skoro ugrožene, broj u opadanju, osiromašene ili rijetke na evropskom nivou. Non- SPECe - Vrste čija je globalna populacija koncentrisana u Evropi, ali čiji se status trenutno smatra sigurnim.

Literatura

Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima j. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.

Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještaju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU

S. Brelih,, B. Petrov(1978):Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana

Biberdžić, V. (2007): Caldesia parnassifolia (L.) Parl, new species in Montenegrin Flora. Natura Montenegrina, Podgorica, 6:151-152.

Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B.,Vercuijsse, L. & amp; wondergem, J.(2016). "Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014 & quot;, Dutch mammal Society, the Netherland.

Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.

Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain in Montenegro. (2004). Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. In Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.

Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).

Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)

Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibloigrafijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica

Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori

Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.

Đurišić, S. (2020.) *Marsilea quadrifolia* L. (Marsileaceae), a new report for the flora of Montenegro, Glasnik odjeljenja prirodnih nauka, 24, Podgorica, CANU, str. 113–116.

Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.

Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.

Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.

JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Skadarsko jezero.

JPNPCG (2021). Nacionalni park „Skadarsko jezero“– Plan upravljanja 2021–2025.

Hadžiablahović, S. (2018): The diversity of the Flora and Vegetation of Lake Skadar/Shkodra. In: Pešić, V*. et al*. (eds.), The Skadar/Shkodra Lake Environment. The Handbook of Environmental Chemistry 80, Springer International Publishing AG 2018, 203-239.

Marić, D. (2019). Fauna slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.

Marić, D., & Milošević, D. (2011). Katalog slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.

Marić, D., & Rakočević, J. (2010). Biodiverzitet. U: Crna Gora u XXI stoljeću – Životna sredina i održivi razvoj. CANU.

Marić, D., Rakočević, J. (2009): Hidrobiologija. Univerzitet Crne Gore. Biblioteka biomedicinskih nauka (Pobjeda), Podgorica, 353p.

Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.

Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.

Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.

Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina, 7(2), 605–631.

Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO 'Zelena Gora'.

Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.

Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždralević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. Vespertilio, 17:129-156.

Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.

Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.

Pulević, V., Bulić, Z. – 1994: Neki otvoreni taksonomski i fitogeografski problemi u flori Lovćena.- CANU - Naučni skupovi, 34: 205-213, Podgorica.

Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti

Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu

Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia, 20–21, 1–506.

Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas

Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.

Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.

Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.

Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. Zootaxa, 2492, 1–27.

Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Flora Lovćena I. Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 7: 1–39.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Vegetacija Lovćena u Crnoj Gori. – Zajednica naučnih ustanova Kosova, Studije 17: 1–93.

Tomić-Stanković, K. – 1972: Flora Lovćena II. – Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 8: 1–50.

Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.

Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP, Titograd.

Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

- Taxus Forest Project D.O.O Pljevlja, Institut za šumarstvo Ad. Podgorica (2017): Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Skadarsko jezero (Podloga za upravljanje šumama) 2016-2020.

- Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)

- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)

- Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)

- Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)

- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (2015): Strategija ribarstva Crne Gore 2015-2020 sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU.

- Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020

- Plan upravljanja NP Skadarsko jezero 2021–2025

- Predlog Plana upravljanja NP Skadarsko jezero 2021–2025 (2023)

- Program upravljanja NP Skadarsko jezero 2024. godine

- Program upravljanja NP Skadarsko jezero 2025. godine

- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Skadarsko jezero za 2023.

- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Skadarsko jezero za 2024.

- Prostorni plan područja posebne namjene za Nacionalni park Skadarsko jezero (Sl.list 46/01)

- Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“ (Podgorica, Budva 2023)

- Strateški planovi lokalnih opština: Cetinje 2025.–2029, Bar 2020.-2025, Tuzi 2021.-2026. (Nacrt), Podgorica 2026.-2031. (Nacrt)

- Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)

- Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.

- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.

- Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

- Zakon o šumama Crne Gore („Sl. list CG“, br. 77/24 i 92/25)

- Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 54/16 i 18/19)

- Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16)

LINK:

https://europlusmed.org/

http://www.catalogueoflife.org/

http://www.ipni.org

https://www.iucnredlist.org

https://www.worldfloraonline.org/

https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp

https://rm.coe.int/1680746347

https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf

https://amphibiaweb.org/index.html

http://www.reptile-database.org/

https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf

https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/

https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6

https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf

https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf

https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/

https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf

https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf

NACIONALNI PARK PROKELTIJE

PREDLOG

Plana upravljanja za Nacionalni park Prokletije za period 2026 - 2030.godine

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, januar 2026. godine

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Prokletije 2026-2030
mr Marinela Djuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam

Koordinator
Hajdana Ilić Božović
Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Upravljački tim
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.
Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog
dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti
mr.sc Željka Rajković, dipl.ing.biologije
mr.sc Marko Pećarević, dipl. biolog

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,
Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,
dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,
Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,
Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,
mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,
Ibrahim Fazlić, stručni suradnik za šumarstvo,
Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu gmizavaca i vodozemaca,
Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,
Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,
Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,
mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,
dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora

Služba za promociju, marketing i turizam
Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam
Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu
Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju
Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam
Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam
Milica Novaković, stručna saradnica za medije
Marijana Džaković, stručna saradnica za medije

Služba za projekte i međunarodnu saradnju
mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju
Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju
Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte
Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte
Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte

Služba za finansije
Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove

Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove

Služba za javne nabavke
Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke

Organizaciona jedinica NP Prokletije
Miralem Metjahić, direktor
Selma Šarkinović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Boban Redžepagić, stručni suradnik za promociju i edukaciju
Admir Lalić, stručni suradnik za ekonomske poslove
Muamer Ialić, šef Službe fizičke zaštite
Eldin Gutović, stručni saradnih za šumarstvo
Alina Barjaktarević, stručna saradnica za opšte i pravne poslove

Služba za monitoring i kontrolu
Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu
Veselin Živanović, šef Službe za monitoring

Sadržaj:

1. UVOD 5

1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem 5

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području 11

1.3. Upravljač zaštićenog područja 11

1.4. Proces izrade plana upravljanja 13

2. OPIS PODRUČJA 16

2.1. Geografski položaj i prostor 16

2.1. Prirodne vrijednosti 17

2.2. Kulturno - istorijske vrijednosti 40

2.2.1. Materijalna kulturna baština 40

2.2.2. Nematerijalna kulturna baština 41

2.3. Socio – ekonomske karakteristike 41

2.4. Zone i režimi zaštite 50

3. AKCIONI PLAN 52

VIZIJA…… 53

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti 53

3.1. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti 60

3.2. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija 61

3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom 66

3.5. Jačanje kapaciteta upravljača 68

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti 69

3.5.2. Kadrovski kapaciteti 70

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama 73

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 76

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih 77

3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava 79

1. UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Prokletije za period 2026–2030.godina predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvir za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.
Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.
Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.
Misija upravljača Nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.

1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Svrha izrade Plana upravljanja nacionalnim parkom Prokletije za period 2026–2030. je uspostavljanje dugoročnog, održivog i pažljivo osmišljenog okvira za zaštitu, očuvanje i racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Plan omogućava efikasno planiranje aktivnosti, usklađivanje interesa različitih aktera uz poštovanje nacionalnih propisa i međunarodnih standarda zaštite prirode. Kroz jasno definisane ciljeve, mjere i mehanizme implementacije, dokument doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, unapređenju posjetilačke, edukativne i naučne funkcije Parka, uz jačanje uloge lokalne zajednice u okviru održivog razvoja. Takođe, Plan se zasniva na saradnji upravljača, naučne zajednice, lokalnog stanovništva, državnih institucija i civilnog sektora, čime se obezbjeđuje usklađeno upravljanje koje podstiče skladan odnos između ljudi i prirode.

Nacionalni zakonodavni okvir

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.
Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između

ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.
Članom 34 ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55 istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unaprjeđenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Kada je u pitanju nacionalni park, resorno Ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova.
Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.

Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Ovim zakonom definisane su granice nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.
Prema Članu 5 ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41 navodi se da će se Privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.
Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unaprjeđivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.
Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14 ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama („Sl. list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG“ br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl. list CG“, br.18/19 i 84/24); Zakon o vodama („Sl. list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15,

52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl. list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG“, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Sl. list CG“, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl. list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl. list CG“, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl. list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

*Nacionalni park Prokletije – **zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu***

Prema Članu 22 Zakona o zaštiti prirode *„nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korišćenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, 028/14, 039/16)“*.
Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.

Nacionalni planski i strateški okvir

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl. list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore do 2040.g. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora, kroz razvoj svih funkcija i djelatnosti. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se: opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih sistema.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Poslednja *Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP)* urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.
Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, „Sl.list SRJ“, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, „Sl.list SRJ“, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, Sl.list SRJ, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, „Sl. list CG“, br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, Sl.list CG br.06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, „Sl.list SRJ“, br.011/01-3), Arhuska konvencija („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011), Sporazum o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, „Sl. list CG“, 16/10).
Crna Gora je punopravna članica Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Crna. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.
Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument radi očuvanja, zaštite i promocije prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.
Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija) je međunarodni ugovor formiran sa ciljem očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta. Cilj ovog dokumenta je očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri zavisi o njima te kroz mnogostruku korisnu ulogu koju ova područja imaju u životu ljudi
Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih

životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije kandidovana je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Nacionalni park Prokletije je kandidovan kao EMERALD područje „Plavsko-Gusinjske Prokletije (+Bogicevica)“ 2005. godine, pod šifrom ME000000F i sa ukupnom površinom od 15758.00 ha. Kao EMERALD područje je kandidovano na osnovu prisustva vrsta sa popisa Bernske konvencije, kao i brojnih endemskih biljnih vrsta i staništa od evropskog značaja.

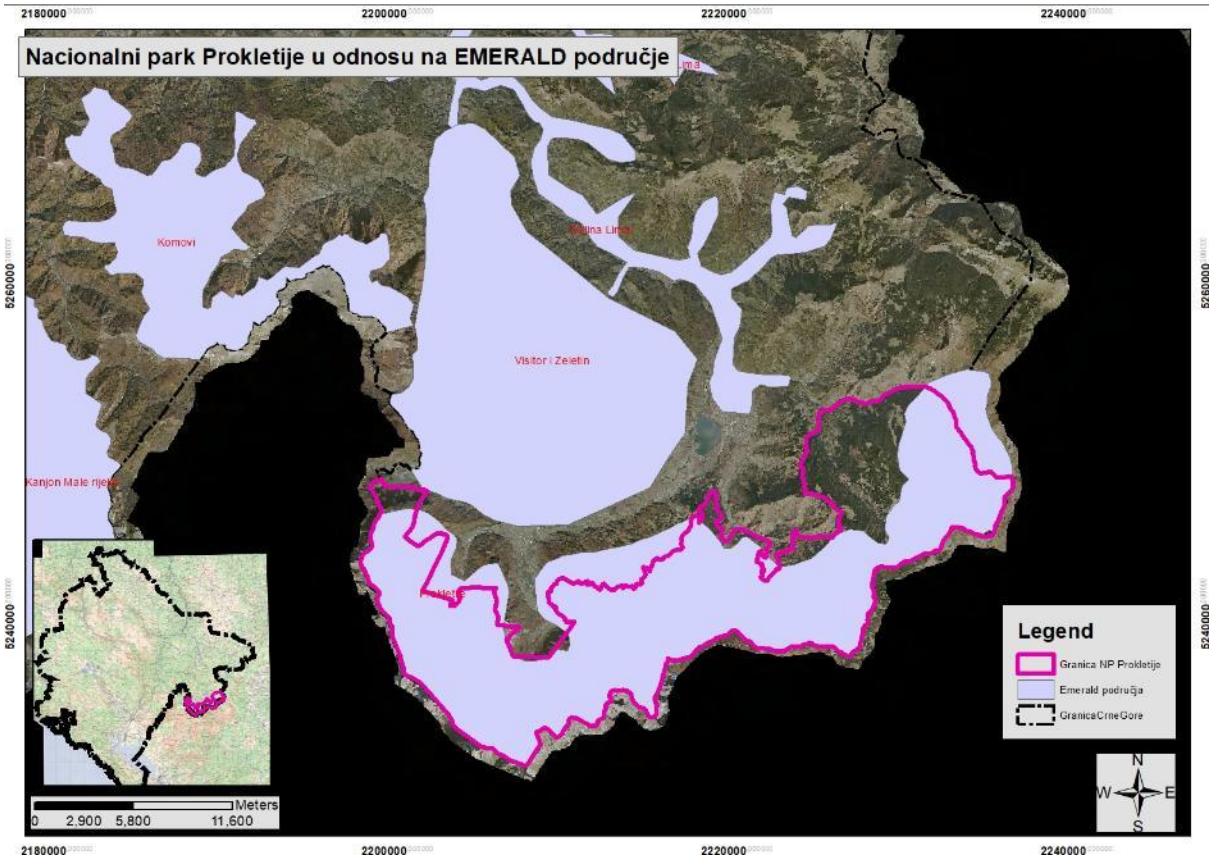

***Mapa 1**: Nacionalni park Prokletije u odnosu na kandidovana EMERALD područja*

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijiski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.

Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

Pored toga, NP Prokletije uživa poseban međunarodni status kao Važno područje za ptice (Important Bird Area – IBA) i Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA).

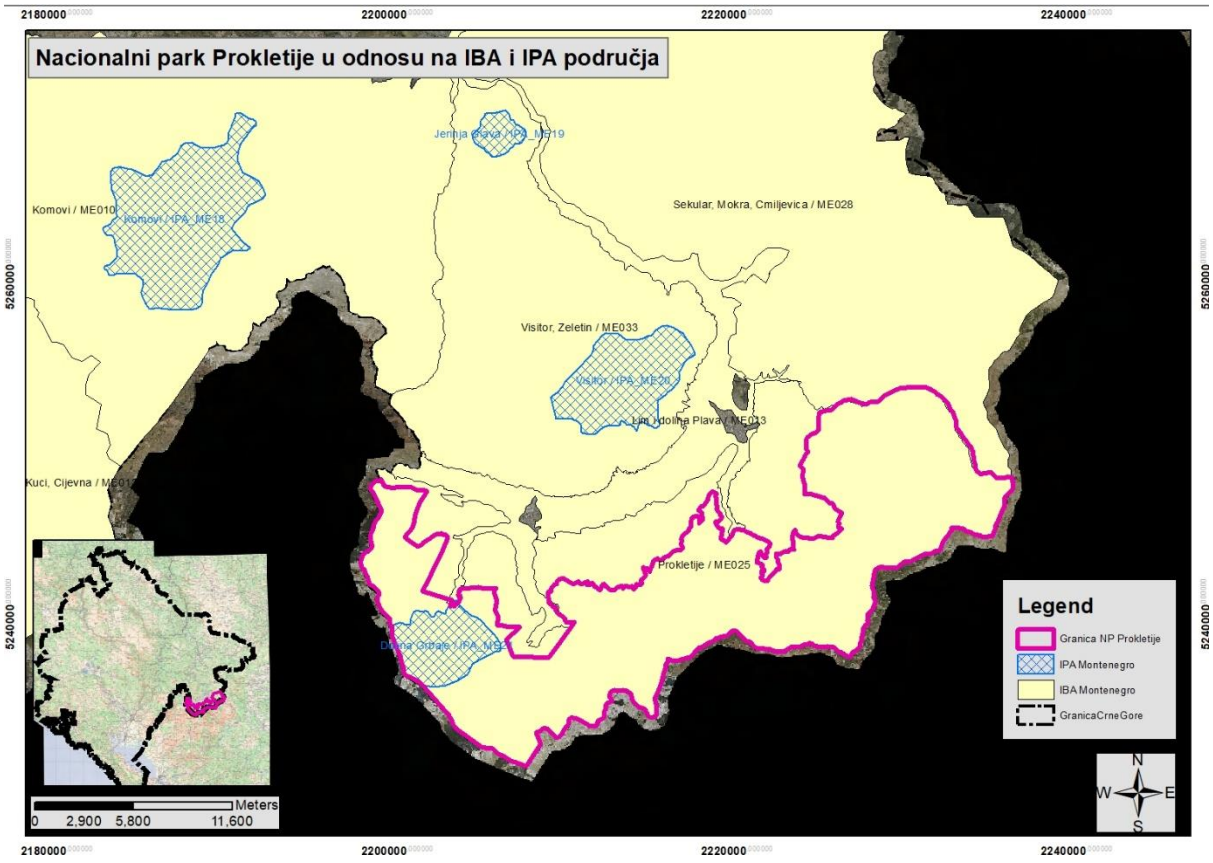

Mapa 2: *Nacionalni park Prokletije u odnosu na IPA i IBA područja*

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	*Nacionalni park Prokletije*
Kategorija zaštićenog područja	*II kategorija*
Godina proglašenja zaštićenog područja	*2009. godina*
Površina	*16.630 ha*
Naziv akta proglašenja	*Zakon o nacionlanim parkovima („Sl.list CG“, br. 56/09)*
Administrativne granice	*Zakon o nacionalnim parkovima, („Sl. list CG“, br. 56/09, 24/14, 34/16 i 84/24)*
Rezervati prirode	*Hridsko jezero i Volušnica*
Međunarodni status	*Dolina Grebaje ima status IPA područja (Important Plant Area).* *IBA područje (Important Bird Area)*
Karakteristični ekosistemi	*Zastupljeni su brojni visokoplaninski ekosistemi na sniježnicima, planinskim rudinama, silikatima, krečnjacima i dolomitima u najvišim zonama prokletijskog masiva te livade i pašnjaci. Šumsk ekosistemi obuhvaćaju brojne prirodne šumske zajednice lišćara i četinara, zajednice degradacionih stadija klimatogenih ekosistema, uključujući endemične i reliktne vrste bora molike i bora munike. Također su važni vlažni i vodeni ekosistemi zbog tresetnih staništa, glacijanih / planinskih jezera i rijeka.*
Karakteristične vrste flore i faune	*Registrovano je preko 1.700 vrsta biljaka, uključujući brojne endemske i reliktne vrste (180 balkanskih endema).* *Najznačajnije vrste krupnih sisara su divokoza, srne, medvjed, vuk, divlja svinja, a od ptica veliki tetrijeb, jarebica kamenjarka, lještarka i sivi orao.*

1.3. Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („„Sl. list CG“, br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Službeni list Crne Gore,“ broj 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG“, br. 20/11 od 15.04.2011. godine). Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.

U skladu sa navedenim određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora; Nacionalni park Durmitor; Nacionalni park Lovćen; Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.
Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora; Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj; Služba za promociju, marketing i turizam; Služba za projekte i međunarodnu saradnju; Služba za finansije; Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove; Služba za kontrolu i monitoring; Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.
Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjska solana do donošenja odluke o stalnom upravljaču ovog zaštićenog područja.

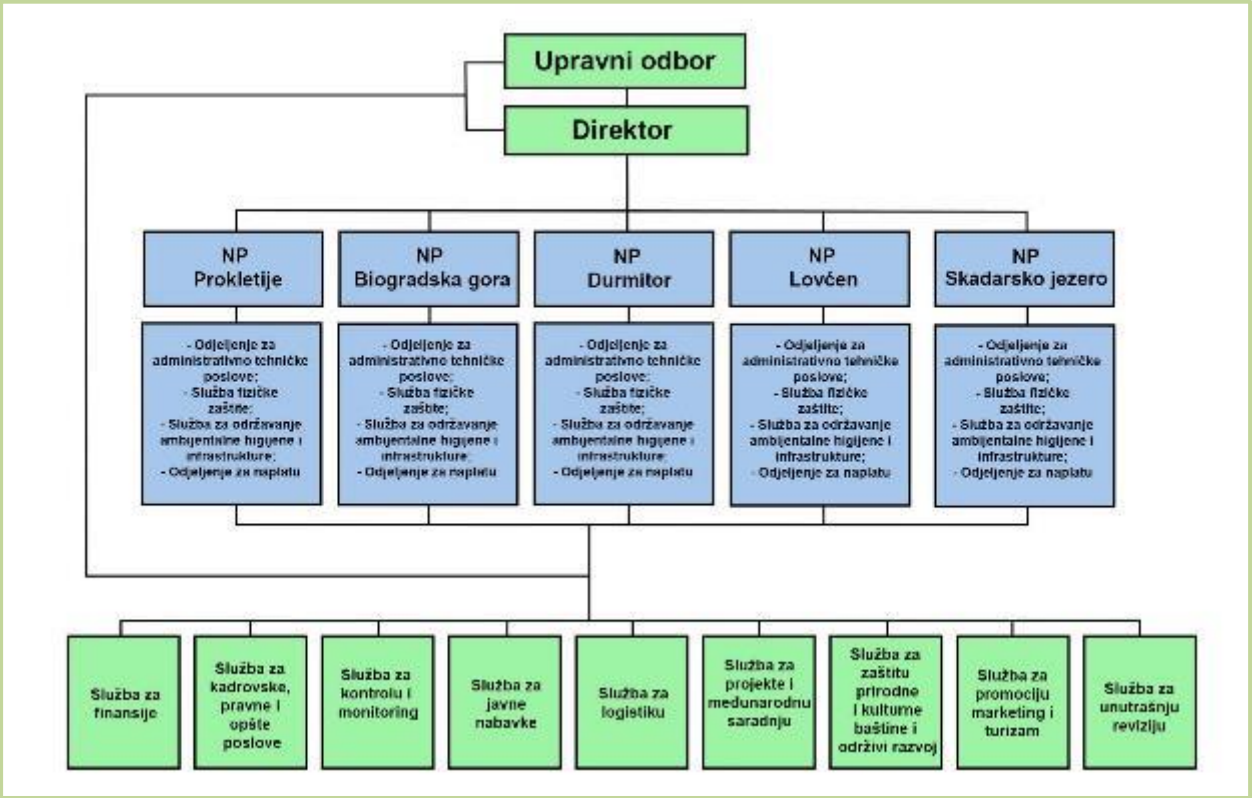

Grafikon 1: *Organizacija poslovanja JPNPCG*

Direktor Nacionalnog parka Prokletije rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.
U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- Služba za fizičku zaštitu. Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Prokletije. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd.

Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).

- Odjeljenje za administrativno tehničke poslove. Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- Odjeljenje za naplatu. Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Prokletije, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

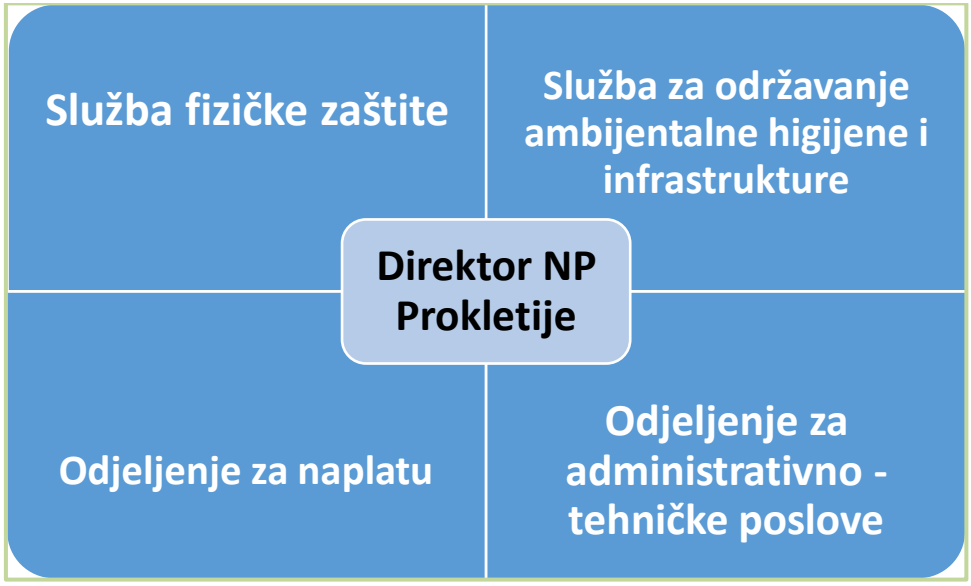

Grafikon 2: *Organizacija poslovanja NP Prokletije*

1.4. Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja Nacionalnim parkom Prokletije predstavlja složen, više fazan proces koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja. Proces izrade Plana upravljanja odvijao se kroz sledeće faze:

Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o Nacionalnom parku Prokletije; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća za Nacionalne parkove Crne Gore, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Prokletije.

Analiza stanja i identifikacija problema: Definisanje i procjena stanja prirodnih, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti; Dobijanje smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.
*Definisanje vizije, ciljeva i aktivnosti***:** Definisanje vizije, postavljanje dugoročnih ciljeva upravljanja; Formulisanje specifičnih ciljeva i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva; Razrada indikatora specifičnih ciljeva i indikatora sprovođenja aktivnosti radi praćenja implementacije Plana.
Uključivanje zainteresovanih strana: Organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; Uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; Prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.
Organizovanje radionica i proces izrade nacrta dokumenta: Sprovođenje radionica za zajedničke službe i zaposlene u organizacione jedinice NP Prokletije sa angažovanim ekspertima za izradu Plana upravljanja. Glavni cilj radionice je da se kroz definisanje ciljeva i izazova uz usklađivanje sa najboljim praksama kroz interaktivni pristup definiše jasan okvir Akcionog plana u budućem Planu upravljanja; Prikupljeni podaci i sugestije sa radionica takođe se koriste za izradu nacrta Plana upravljanja.
Usvajanje i implementacija: Prezentacija konačne verzije nacrta Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG na upoznavanje sa dokumentom, zatim i nadležnim institucijama: Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agenciji za zaštitu životne sredine. Na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja od strane Vlade CG pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NP Prokletije u kome su definisani operativni postupci, rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama, što je u skladu sa adaptivnim upravljanjem predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.
Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Prokletije odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.
Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja: Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore, formiralo je radnu grupu zaduženu za izradu dokumenta sastavljenu od stručnih saradnika zajedničkih stručnih službi, i zaposlenih iz Nacionalnog parka Prokletije.

Proces izrade Plana upravljanja Nacionalnim parkom Prokletije sproveden je kroz inkluzivan i transparentan pristup koji je obuhvatio saradnju širokog spektra učesnika – od državnih institucija i stručnih organizacija do predstavnika lokalnih zajednica, nevladinog sektora i turističkih subjekata. Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovani su participativni sastanci sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, predstavnicima civilnog sektora, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku.

U tom kontekstu organizovana su po dva participativna sastanka, u dvije opštine kojima gravitira Park – Opština Plav i Gusinje. Tokom participativnih sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima.
Kroz ovaj participativni proces prikupljeni su brojni prijedlozi i sugestije koje su u najvećoj mjeri integrisani u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica se uključuje u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu pruži aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine.

2. OPIS PODRUČJA

2.1. Geografski položaj i prostor

Visoki planinski vijenac Prokletija nalazi se na kontaktu Dinarskog sistema i Šarskih planina, na granici tri Balkanske države: Crne Gore, Kosova i Albanije. Prostire se na više od 3.500 km² površine i 650 km dužine. Prokletije predstavljaju jedan od najzamršenijih, najnepristupačnijih, ali ujedno i najimpozantnijih planinskih masiva na Balkanskom poluostrvu. Čine ga više desetina planinskih vijenaca koji se prepliću i ukrštaju, ispunjavajući prostor između Zetske kotline na jugu, doline Drima na istoku, Metohijske kotline na sjeveru i Plavsko-gusinjske kotline i doline gornjeg Ibra na zapadu.
Središnje mjesto u ovom planinskom masivu zauzima Bogićevica sa susjednim visokim grebenima gdje se diže i najviši vrh Maja jezerce (2694 m u Albaniji). Prema jugu, planinski grebeni prelaze u sve niže vijence koji neprekidno tonu prema Skadarskom jezeru. Sjeverno, Prokletije se račvaju u dva posebna planinska bedema koji sa tri strane obuhvataju Metohijsku kotlinu.

Nekada su dalekoj geološkoj prošlosti, najveći lednici kretali sa centralnih planinskih grebena Prokletija, dolinama Vrmoše i Plavsko-gusinjskog basena, dok danas nema trajnih lednika u Prokletijama. Najveći od njih, dužine 35 km završavao se na mjestu gdje je danas Plavsko jezero-jedno od najvećih glacijalnih jezera na Balkanu.

NP Prokletije se nalazi blizu gradskih centara Plava i Gusinja, a relativno je blizu većih gradova na Kosovu i Albaniji. Izgradnjom prve dionice auto puta Bar - Boljare i otvaranjem tunela Lubnice, značajno je olakšana saobraćajna povezanost NP Prokletije sa Podgoricom i crnogorskim primorjem.

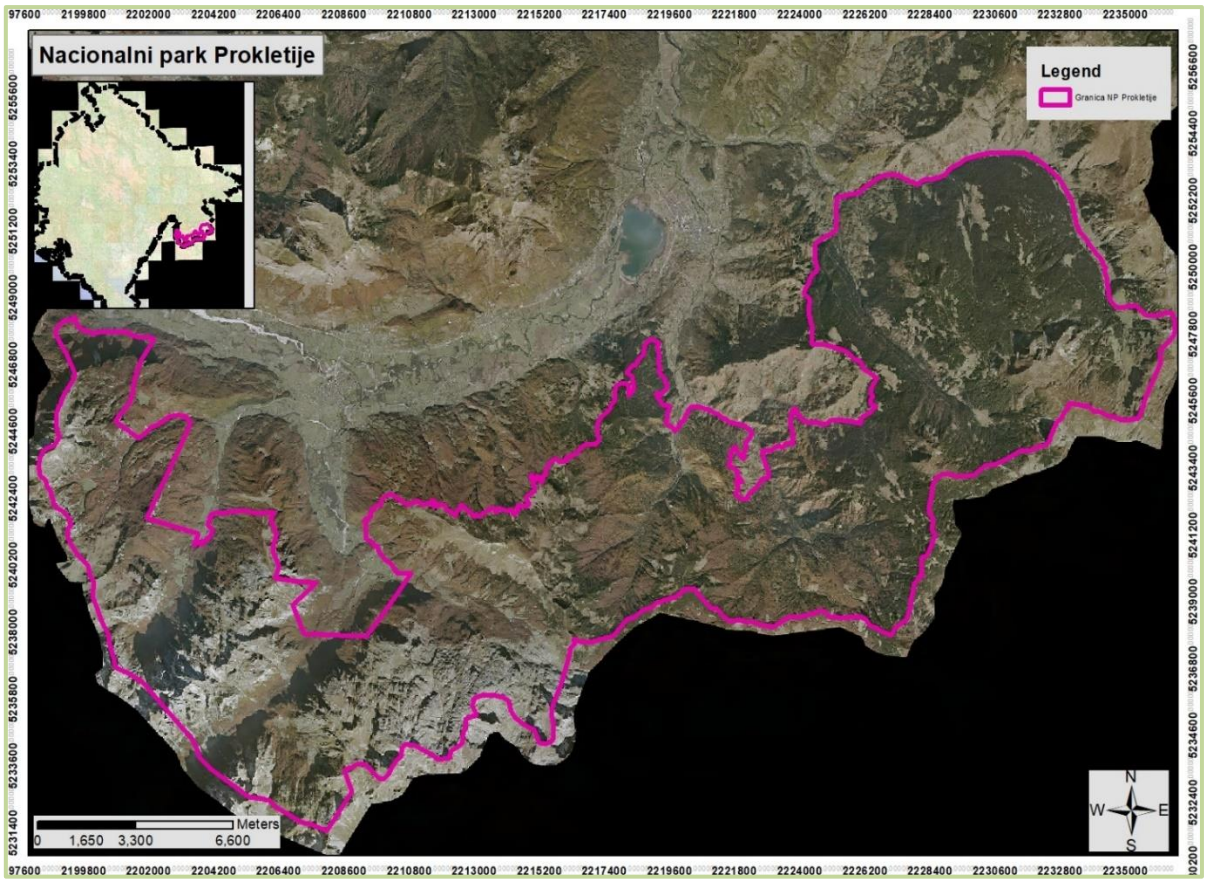

Mapa 3: *Geografski položaj NP Prokletije*

2.1. Prirodne vrijednosti

2.1.1. Klima

Na klimu područja NP Prokletije odlučujući uticaj imaju planinski masivi Komova i Prokletija. Njihov položaj čini dosta neujednačenim godišnji hod osnovnih meteoroloških parametara: temperature, padavina, vazdušnih strujanja, trajanja sijanja sunca, oblačnosti, sniježnog pokrivača, broja grmljavinskih dana i dr. Južni dio područja Parka trpi uticaje mediteranske klime, a sjeverni kontinentalne.

Prodori vlažnog vazduha iz južnog kvadranta obezbjeđuju području NP Prokletije znatnu količinu padavina. Na godišnjem nivou one iznose oko 2500 mm. Najviše padavina područje NP Prokletije dobija u periodu od oktobra do januara mjeseca, a najmanje u ljetnjem periodu od juna do avgusta mjeseca. Klimatske promjene su uslovile da se padavinski minimumi i maksimumi sezonski pomjeraju iz godine u godinu. Na padavine znatno utiču i lokalna strujanja uslovljena orografijom, naročito u ljetnjem periodu.

Duge hladne zime i kratka svježa ljeta karakterišu klimu planinskog masiva Prokletija, što je uostalom i odlika subalpskog klimata. Srednja godišnja temperatura vazduha kreće se između 6°C i 9°C u rječnim dolinama, dok je u visinskoj zoni osjetno niža (2°C do 7°C). S rastom nadmorske visine temperaturne vrijednosti opadaju, što uslovljava dugo zadržavanje snježnog pokrivača, čak i do 5 mjeseci godišnje.
Najučestaliji su vjetrovi iz južnog kvadranta. Pravci i brzine vjetrova u mnogome su uslovljeni reljefom planinskog masiva ispresijecanog rječnim dolinama. Područje ima povećan broj dana s oblačnošću prevashodno zbog južnih strujanja koja donose vlažan mediteranski vazduh. Osunčavanje koje je povezano s oblačnošću neujednačeno je. Trajanje sijanja sunca na godišnjem nivou kreće se od 1800 do 2000 sati.

2.1.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Dosadašnja istraživanja i analiza flore Prokletija pokazuju da se radi o floristički veoma bogatom, a po sastavu flore i vegetacije izuzetno interesantnom planinskom masivu. Bogatstvo vaskularne flore Prokletija procjenjuje sa na blizu 2000 vrsta, što ovaj planinski masiv svrstava u floristički i vegetacijski najbogatiju planinu na Balkanu. Na području crnogorskog dijela Prokletija i Nacionalnog parka, zabilježeno je preko 1600 vrsta, što je oko 1/2 ukupne flore Crne Gore.
Florističku posebnost masiva Prokletija čini prisustvo velikog broja endemskih, endemoreliktnih, reliktnih i rijetkih biljnih vrsta, kao i značajna zastupljenost ljekovitog, aromatičnog, medonosnog i samoniklog jestivog bilja. Sa stanovišta očuvanja biološkog diverziteta najveću vrijednost imaju endemske i reliktne vrste. Utvrđeno je prisustvo 180 balkanskih endema, što čini 32,4 % ukupne visokoplaninske flore zapadnog i centralnog Balkana. Pretpostavlja se da je lista endemskih taksona vaskularnih biljaka znatno veća od broja do sada utvrđenih endema.

Lokalni endemi (endemi masiva Prokletija) čine najinteresantniju i najznačajniju, ali često i najrizičniju grupu sa stanovišta očuvanja genske i specijske raznovrsnosti: *Draba bertiscea, Draba kuemmerlei, Hieracium sparsum* subsp. *schuettianum, Hieracium gusinjense, Heliosperma oliverae, Pedicularis ernesti-mayeri, Lunaria telekiana, Alchemilla bertiscea.* Zastupljeni su i endemi Crne Gore*: Viola orphanidis* subsp. *nicolae, Gentianella pevalekii* i brojni balkanski endemi: *Pinus peuce, Acer heldreichii* subsp. *heldreichii, Acer hyrcanum* subsp. *intermedium, Rumex balcanicus, Minuartia bosniaca, Cerastium dinaricum, Cerastium malyi, Dianthus microlepis* subsp. *microlepis, Silene sendtneri, Aquilegia blecicii, Ranunculus degenii, Draba korabensis, Viola elegantula, Linum capitatum, Geum bulgaricum, Plantago reniformis, Valeriana pancicii, Narthecium scardicum, Viscaria asterias* i dr.
Naročito dragocjenu reliktnu floru predstavljaju tercijarni relikti: *Pinus heldreichii, Pinus peuce, Potentilla doerflerii, Narthecium scardicum, Taxus baccata, Silene asterias, Edraianthus*

graminifolius, Acer heldreichii, Campanula lingulata, Valeriana pancicii, Jasione orbiculata, glacijalni relikti: *Potentilla crantzii, Arctostaphylos uva-ursi, Androsace villosa, Aster alpinus, Salix retusa, Dryas octopetala, Geum montanum* i znatno manje zastupljeni borealni relikti: *Anemone narcissiflora, Dianthus superbus, Corallorhiza trifida, Listera cordata* i dr.
Na prostoru Parka nalazi se 60 biljnih vrsta koje su, kao endemske, endemo-reliktne i/ili rijetke, zaštićene nacionalnim zakonodavstvom.

Kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Prokletije, izdvojili su se rijetki endemi i vrste koje imaju više nivoa zaštite na nacionalnom i međunarodnom nivou.

***Tabela 1**: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama*

Vrsta	***Endem/ Subendem***	***Sl. list RCG 76/06***	***CG Preliminarna crvena lista***	***Eu IUCN Red List***	***HD, BC, IPA, CITES***
Draba bertiscea	*Prokletija CG*	**+**			*IPA*
Wulfenia blecicii (Wulfenia carinthiaca subsp. rohlenae)	*?Prokletija CG*	**+**			*IPA*
Lunaria telekiana	*Prokletija CG, Al, Ko*	**+**	*EN*	**-**	*BC An.I IPA*
Cerastium dinaricum	*Balkana*	**+**		*VU ↓ opadajući*	*HD An.II i IV, BC An.I, IPA*
Euphorbia montenegrina	*Balkana*	**+**			*CITES An.II IPA*
Pinus peuce	*Balkana*	**+**		*NT ? unknown*	
Pinus heldreichii	*Balkan - It*	**+**		*LC stable*	*IPA*
Tozzia alpina		**+**			*HD An.II i IV*

Diphasiastrum alpinum		+		***LC*** *stabilan*	*HD An.V*
Galanthus nivalis		+		*NT* *↓ opadajući*	*HD An.V* *CITES An.II*
Narcissus poeticus subsp. radiiflorus		+		*DD* *? nepoznat*	*BC An.I*

Legenda: ZZ – Zakonom zaštićena vrsta u CG; DD - Data deficient (nedostaju podaci); NT - Near threatened (skoro ugrožena); VU - Vulnerable (ranjiva); CR - Critically endangered (kritično ugrožena); IPA – Important Plant Areas (Međunarodno značajno područje za biljke)

Na crnogorskom dijelu Prokletija, od 12 endema Crne Gore, 9 su endemi Prokletija, od kojih su 4 u Parku: *Draba bertiscea* (Maja Kolata), *Alchemilla bertiscea* (Maja Karanfili i Maja Šćapica), *Alchemilla vincekii* (Bjelič) i *Hieracium sparsum* subsp. *schuettianum* (Zla Kolata).

Populacija vrste *Wulfenia carinthiaca (ranije poznata kao Wulfenia blecicii)* , razlikuje se od alpskih populacija *Wulfenia carinthiaca* i ima status podvrste *Wulfenia carinthiaca* subsp. *rohlenae* i endem je Prokletija. Ovdje je brojna na silikatnim staništima Hrida i Bogićevice. Očekuje se da će se sa revidiranom listom Zakonom zaštićenih vrsta i sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Prokletije.

Vegetacija

Na istraživanom prostoru Nacionalnog parka izdvojeno je preko 40 tipičnih biljnih zajednica: *Oxytropidion dinaricae, Festucion albanicae, Seslerion comosae, Jasinion orbiculatae, Bruckenthalion spiculifoliae, Pinetum heldreichii bertisceum, Pinetum peucis montenegrinum, Piceetum abietis bertiscum, Fago-aceretum heldreichii, Abieto-fagetum moesiaceae, Fagetum moesiaceae montanum, Quercetum petraeae cerris, Alnetum incanae-hipochlorae, Oxali-alnetum incanae, Alnetum glutinosae continentale, Myricarietum ernestii-mayerii, Saponario-Salicetum purpureae, Pančićion, Cynosurion cristati, Arrhenatherion elatioris, Bromion eresti, Phragmition, Magnoscaricion, Nymphaeion, Eu-Potamion, Amphoricarpion bertiscei, Saxifragion cimosae, Silenion marginatae, Poligonion alpini, Salicion retusae, Ranunculion crenat, Nartecion scardici* i dr.

U pogledu zaštite posebno su značajne zajednice u kojima se nalaze endemične i reliktne biljne vrste, kao što su:

- *WulfenioPinetum mugi* (prisutni endemi: *Wulfenia blecicii, Lilium albanicum*)
- *Euphorbio-Valerianetum bertisceae* (prisutni endem *Valeriana bertiscea*)
- *Valeriano-Silenetum macranthe* (prisutni endemi: *Valeriana pancicii, Silene macrantha*)
- *Pinguiculo-Narthecietum scardici* (prisutni endem *Narthecium scardicum*)
- *Doronico-Wulfenietum blecicii* (prisutni endemi: *Geum bulgaricum, Wulfenia blecicii, Cardamine pancicii*).

Posebnu vrijednost vegetacije Prokletija predstavljaju šumske zajednice endemo-reliktnih drvenastih biljaka, od kojih su najznačajnije:

- *Pinetum heldreichii bertisceum montanum* - zajednica bora munike
- *Pinetum peucis montenegrinum* - zajednica bora molike,
- *Aceretum visianii subalpinum* - zajednica sa dominacijom planinskog javora,
- *Aceri visianii-Fagetum moesiacae subalpinum* - zajednica mezijske bukve i planinskog javora,
- *Piceo-Pinetum peucis montanum* - zajednica smrče i molike

U NP Prokletije je zabilježeno 29 međunarodno značajnih tipova staništa koja se nalaze na EU Direktivi o staništima:

- 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajaćih voda sa amfibijskom vegetacijom Littorelletea uniflorae i/ili Isoëto-nanojuncetea
- 3260 Vodeni tokovi od nizina do gorskog pojasa sa vegetacijom vodenih ljutića (Ranunculion fluitantis, Callitricho-Batrachion)
- 4060 alpijske i borealne vrištine
- 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima
- 6150 Alpijski i subalpijski silikatni travnjaci
- 6170 Alpijski i subalpijski travnjaci na karbonatima
- 6210 Poluprirodni suvi karbonatni travnjaci i pašnjaci sa facijesima žbunjaka (Festuco-Brometalia) (*važna staništa orhideja)
- *6230 Vrstama bogati travnjaci tvrdače (*Nardus stricta*) na silikatnim supstratima planinskih područja
- 62D0 Oromezijski acidofilni travnjaci
- 6430 Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa
- 6450 Sjeverne borealne aluvijalne livade
- 6510 Nizijske livade košanice (*Alopecurus pratensis, Sanguisorba officinalis*)
- 6520 Planinske livade košanice
- 7140 Prelazne tresave
- 7160 Izvorišta i izvorišne tresave bogate mineralima
- 7230 Alkalne tresave
- 8120 Karbonatni sipari od gorskog do alpijskog pojasa (Thlaspietea rotundifolii)
- 8140 Istočnomediteranski sipari
- 8210 Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom
- 8220 Silikatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom
- 8230 Silikatne krhotine sa pionirskom vegetacijom sveza Sedo-Scleranthion ili Sedo albi-Veronicion dilleii
- 8310 Jame i pećine zatvorene za posjete
- 9110 Acidofilne bukove šume (Luzulo-Fagetum)
- *91E0 Aluvijalne šume crne johe i gorskog jasena (Alno-Padion, Salcion icanae, Salicion albae)
- 91K0 Ilirske bukove šume (Aremonio-Fagion)
- 9410 Acidofilne planinske šume smrče (Vaccinio-Piceetea)
- *9530 (Sub)mediteranske šume endemičnih crnih borova

- 9540 Mediteranske šume primorskih borova
- 95A0 Šume munike i molike visokih oromediteranskih planina

Staništa koja su obilježena * su prioritetna za EU.

Na području Parka javlja se poseban tip staništa - habitat sa kodom *7250 Zapadnobalkanske

alpijske tresave (*Narthecion scardici*). Reliktne umjereno bogate oromediteranske tresave visokih planina zapadnog Balkana, sa dominacijom balkanske endemične i reliktne vrste *Narthecium scardicum*, koja predstavlja i ciljnu vrstu za implementaciju Panevropske ekološke mreže (PEEN). Potpuno nekarakteristično za tresave, ovaj tip staništa se odlikuje prisustvom nekoliko balkanskih endemičnih i subendemičnih vrsta poput: *Pinguicula balcanica, Pseudorchis frivaldii, Willemetia stipitata subsp. albanica, Dactylorhiza cordigera subsp. bosniaca*. Ovaj tip staništa sa pratećom vegetacijom je generalno slabo proučen. Sreće se fragmentarno, na manjim površinama. Ovaj tip staništa je predložen za uključivanje u Aneks I Direktive o staništima.

<u>Šume</u>

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Šume posebne namjene su šume koje predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i nastavu, oporavak, odmor i rekreaciju i dr. Šume u nacionalnim parkovima su šume u kojima se prvenstveno ističu opštekorisne funkcije šuma i imaju status javnog dobra, koje obezbjeđuju korišćenje šuma za potrebe očuvanja biodiverziteta i drugih potreba čovjeka. Šumski ekosistemi Nacionalnog parka Prokletije predstavljaju jedno od najznačajnijih prirodnih bogatstava ovog područja. Zauzimaju više od polovine ukupne površine Parka i odlikuju se visokim stepenom prirodnosti, raznovrsnom strukturom i značajnim ekosistemskim funkcijama.

Na prostoru Parka prisutna je izražena vertikalna zonalnost vegetacije, od termofilnih hrastovih šuma u brdskom području, preko mezofilnih bukovih i četinarskih sastojina, pa sve

do visokoplaninskih šuma i alpijske vegetacije iznad gornje granice šumske zone. Posebnu vrijednost čini prisustvo molike (*Pinus peuce*) i munike (*Pinus heldreichii*), endemične i reliktne vrste, koja se u Crnoj Gori nalazi isključivo u regiji Prokletija (Hajla, Sjekirica, Bogićevica, Visitor, Zaletin i munika do Biogradske gore na zapadu).

Posebnu vrijednost vegetacije Parka predstavljaju šumske zajednice endemo-reliktnih drvenastih biljaka. U tom pogledu posebno se ističu sledeće šumske zajednice:

- Šumska zajednica bora munike (*Pinetum heldreichii bertisceum montanum* Blečić)
- Šumska zajednica bora molike (*Pinetum peucis montenegrinum* Blečić) na Malom Hridu;
- Šumska zajednica sa dominacijom planinskog ili grčkog javora (*Aceretum visianii subalpinum)*
- Šumska zajednica sa dominacijom subalpinske forme mezijske bukve i grčkim javorom *Aceri visianii-Fagetum moesiacae subalpinum*) sa *Acer heldreichii subsp.visianii*
- U gorskom pojasu Prokletija dominira šumska zajednica smrče i bora molike (*Piceo-Pinetum peucis montanum)*

U narednom tabelarnom prikazu dajemo pregled zastupljenosti kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka.

Tabela 2: *Površine različitih kategorija zemljišta važnog za šumske ekosisteme*

Kategorija zemljišta	Površina (ha)	P (%)
Šuma	9000	54,0
Šumsko zemljište	2384	14,3
Ostali tipovi zemljišta	5246	31.7
Ukupno:	**16630**	**100**

Iz tabele je uočljivo da od ukupne površine Parka, šuma i šumsko zemljište pokriva 68,3% površine, a 31,7 % otpada na površine koje nisu ni šuma ni šumsko zemljište.
Dakle, šume na prostoru NP Prokletije zauzimaju 54 % površine Parka. Najveću površinu šuma obuhvataju stabla bukve 3.366,15 ha (37,4%), šume molike zahvataju 2.068,91 ha (23,0%), a smrče 1.590,43 ha (17,7%).

Tabela 3: *Ukupna površina i drvna zapremina šumskih sastojina u NP Prokletije*

Tip šume	Površina šuma (ha)	Procenat učešća šumskih površina %	Zapremina drveta po hektru v/ha (m³/ha)	Prirast šume po hektru Zv/ha (m³/ha)
Šume bukve i crnog graba (*Fagus moesiaca* i *Ostrya carpinifolia*)	197,39	2,2	95,5	3,4
Šume bukve (*Fagus moesiaca*)	2.664,73	29,6	379,1	9,2
Šume jele i bukve (*Abies alba* i *Fagus moesiaca*)	592,16	6,6	430,1	8,9
Šume jele, smrče i bukve (*Abies alba, Picea abies, Fagus moesiaca*)	1.085,63	12,1	446,2	10,4
Šume jele i smrče *(Abies alba, Picea abies*)	1.677,79	18,6	459,0	11,3
Šume smrče (*Picea abies*)	98,69	1,1	346,7	6,4
Šume molike (*Pinus peuce*)	1.992,87	22,1	175,9	6,4
šume molike i smrče (*Pinus peuce* i *Picea abies*)	592,16	6,6	343,6	9,0
Ostale šume gdje dominiraju lišćarske vrste drveća	98,69	1,1	80,8	4,8
Ukupno	**9.000,12**	**100**	**348,3**	**8,9**

U drvnoj zapremini po hektaru dominiraju jele (508,9 m³/ha) i smrče (444 m³/ha), dok bukva postiže 374,6 m³/ha, a molika 229,2 m³/ha. Tipološki, zastupljene su čiste i mješovite sastojine bukve, jele i smrče, kao i specifične zajednice molike i smrče, koje daju visoku pejzažnu i biološku vrijednost. Ukupno je registrovano oko 9.000 ha šuma različite strukture i produktivnosti.

Po porijeklu sastojina, 74,8% čine prirodno podmlađene visoke šume, dok izdanačke šume obuhvataju 25,2%. Ova činjenica ukazuje na visok nivo prirodnosti i očuvanosti šumskih ekosistema.

Pristupačnost šuma u Parku ocjenjuje se kao relativno povoljna – 85,8% šumskih površina dostupno je putem šumskih puteva, dok je 14,2% nepristupačno. Ipak, kvalitet šumske infrastrukture nije zadovoljavajući: veliki dio puteva je nedovoljno razvijen ili neodržavan. Najveći dio šumskih puteva i vlaka je zarastao podmlatkom, te je nemoguće koristiti ove puteve za monitoring ili kao zaštitu šuma od požara.

Zdravstveno stanje šuma u NP Prokletije varira u zavisnosti od tipa sastojina. U proteklim decenijama uočene su posljedice dugotrajnog korišćenja i neracionalnih sječa, posebno u gazdinskoj jedinici „Babina gora – Treskavac“, gdje su evidentirani devastirani rubni dijelovi, promijenjen primarni sastav i smanjen kvalitet šuma.

Glavne prijetnje po zdravstveno stanje su:

- biotički faktori – insekti (posebno potkornjaci u smrčevim šumama), gljive prouzrokovači truleži (*Heterobasidion annosum*, *Armillaria ostoyae*, *Ustulina deusta*, *Fomes fomentarius* i dr.), te prenamnoženje defolijatora (gubar, osa listarica);

- abiotički faktori – klimatski ekstremi (mraz, snijeg, vjetar), kao i zagađenja iz vazduha koja utiču na otpornost stabala i predisponiraju ih za napad biotičkih agenasa;
- šumski požari, koji su u porastu i predstavljaju sve značajniju prijetnju.

Zbog neracionalne eksploatacije, nepovoljnih mjera gazdovanja i pojave bolesti i štetočina u prethodnom periodu, očuvanje šuma zahtijeva sprovođenje sanacionih programa, unapređenje šumske infrastrukture i efikasnu zaštitu od požara.
Pod izuzetno jakim negativnim uticajem potkornjaka su šumski kompleksi koji obuhvataju četinarske šume, prvenstveno šume smrče. Na području PC Babino polje – Treskavac, čije su najveće površine pod smrčevim šumama, evidentiran je izuzetno jak napad potkornjaka. Takođe, dijelovi PC Trokuz - Ribljak su takođe zahvaćeni napadom potkornjaka. Ova pojava je evidentirana još 2020. godine, od kada je više institucija uključeno u rješavanje ovog problema. U narednom periodu planiraju se različite aktivnosti na sanaciji i revitalizaciji napadnutih područja.

U okviru projekta GEF7 „Integrisanje biodiverziteta u sektorske politike i prakse i jačanje zaštite ključnih tačaka biodiverziteta u Crnoj Gori“, tokom 2024. godine sprovedeno je tagovanje 20.000 stabala na području dva odjeljenja u prostornoj cjelini Babino polje – Treskavac. Tagovanje podrazumijeva ugradnju elektronskih čipova u stabla, čime se omogućava prikupljanje i očitavanje podataka pomoću specijalizovanih čitača. Za svako stablo prikupljeni su podaci o GPS lokaciji, prečniku, visini, zdravstvenom stanju i prisustvu različitih pritisaka koji mogu dovesti do njegovog sušenja. Za potrebe projekta odabrana su dva odjeljenja: jedno sa šumama smrče i jele, koje su među najugroženijim vrstama na području Parka, i drugo sa šumom molike, endemo-reliktne vrste od posebnog značaja, za koju je neophodno kontinuirano praćenje i evidentiranje mogućih negativnih promjena.

Gljive

Na području Parka do sada je zabilježeno 145 vrsta makromiceta, i to uglavnom u zonama Visitorskog i Hridskog jezera. Ovaj broj predstavlja tek početni uvid u bogatstvo mikobiote, budući da, na osnovu odnosa broja biljnih vrsta i očekivanog broja gljiva (faktor 1:6), treba očekivati prisustvo preko 2.500 vrsta makromiceta i mikromiceta u čitavom području NP Prokletije.
Ovo područje se s pravom može smatrati budućim centrom diverziteta makromiceta Crne Gore, što nalaže potrebu za sistemskom zaštitom, dodatnim istraživanjima i uključivanjem u evropske inicijative za monitoring i očuvanje mikobiote.
Plavski dio Prokletija odlikuje se značajnim prisustvom vrsta sa liste ECCF (Evropski Savjet za Konzervaciju Gljiva) i Evropske crvene liste makromiceta. Do sada je na ovom prostoru evidentirano 15 vrsta od međunarodnog značaja, uključujući tri vrste sa ECCF liste koje su kandidati za Bernsku konvenciju: *Suillus sibiricus ssp. helveticus*, ljubičasta lisičica (*Gomphus clavatus)* i ljuskavi kuštravac *(Strobilomyces floccopus*).
Takođe, evidentirano je 14 vrsta sa Evropske crvene liste u različitim kategorijama ugroženosti:

- Kategorija A (najugroženije vrste): ludara (*Boletus satanas*) i krvareća ježevica (*Hydnellum ferrugineum*).
- Kategorija B (visoko ugrožene vrste): velika dvoprstenka (*Catathelasma imperiale*) i narandžasta puževica (*Hygrophorus pudorinus*).
- Kategorija C (rasprostranjene ali fragmentirane populacije): *Amanita aspera*, velika vlažnica (*Hygrocybe punicea*), pepeljasta lisičarka (*Cantharellus cinereus*), srnjača ili

crna ljuskavica (*Sarcodon imbricatus*), glatki ježevac (*Sarcodon leucopus*) i pasji stršak (*Mutinus caninus*).
- Kategorija D (lokalno ugrožene vrste): ravnotjemeni buzdovan (*Clavariadelphus truncatus*) i *Geastrum triplex.*

Sa aspekta nacionalne mikološke vrijednosti, posebno se izdvajaju trepavičava zvijezdača (*Geastrum fimbriatum*), ježasta muhara (*Amanita solitaria*), *Gyroporus cyanescens* i *Chroogomphus helveticus.*
Unutar NP Prokletije izdvajaju se dva ključna mikološka centra:

- Zona Visitorskog jezera – sa ukupno 13 međunarodno značajnih vrsta, predstavlja najvažnije područje za očuvanje mikološke raznovrsnosti, naročito šuma bukve i smrče.
- Zona Hridskog jezera – gdje je konstatovano 6 međunarodno značajnih vrsta, uključujući vrste vezane za smrčinu šumu i šume molike.

Staništa sa molikom imaju poseban značaj za gljive, jer prema evropskim kriterijumima spadaju u ključne ekosisteme za konzervaciju makromiceta.

Fauna beskičmenjaka

Fauna beskičmenjaka u NP Prokletijama izuzetno bogata i raznovrsna, ali još uvijek nedovoljno istražena.
Prema dosadašnjim podacima, u fauni beskičmenjaka dominiraju sledeći faunistički elementi:

- Srednjeevropsko-sibirski (60%)
- Orijentalni – pontijski (30%)
- Mediteranski (10%)

Na prostoru plavskog dijela Prokletija zabilježeno je oko 60 endemičnih vrsta insekata, naročito unutar reda *Coleoptera*, uključujući vrste iz rodova *Trechus, Molops, Pterostichus, Nebria i Omphreus*. Visokoplaninske zone naseljavaju glacijalni relikti i balkanski endemi *Orthoptera*. Takođe, na teritoriji Prokletija u literaturi se navode 3 vrste insekata sa Rezolucije 6 Bernske konvencije (vrste za čije je očuvanje potrebno zaštiti njihova staništa): *Stephanopachys substriatus, Osmoderma eremita* i *Buprestis splendens.*
Fauna vodenih beskičmenjaka iz redova *Hydrachnidia, Hirudinea, Diptera* pokazuje visok stepen endemizma, ali su podaci fragmentarni. Među njima se izdvaja *Rutripalus limicola* – jedini predstavnik porodice *Rutripalpidae* na Balkanu, i endemična pijavica *Dina lineat montana*.
Na širem području Prokletija evidentirano je oko 130 vrsta dnevnih leptira na više lokaliteta, dok za sam prostor Nacionalnog parka ne postoje precizni podaci o brojnosti vrsta.
Ksilofagne vrste insekata prisutne su u četinarskim šumama.
Fauna mekušaca (malakofauna) ovog područja je samo djelimično istražena. Do sada je zabilježeno nekoliko visokoplaninskih vrsta puževa, među kojima je crnogorski endem *Arion lusitanicus.*

Fauna vodozemaca

Nacionalni park Prokletije predstavlja jedno od najznačajnijih područja diverziteta batrahofaune u Crnoj Gori. Posebnu važnost za vodozemce na Prokletijama imaju mikrostaništa poput stalnih i povremenih lokvi, privremenih i stalnih potoka, planinskih jezera, vlažnih šumskih i livadskih ekosistema. Zahvaljujući izolovanosti planinskog masiva i raznolikim staništima, zabilježeno je prisustvo većeg broja endemskih, reliktnih i zaštićenih vrsta.

Prema literaturnim podacima na području NP Prokletije prisutno je 12 vrsta vodozemaca, od čega 8 vrsta pripada redu žaba (*Anura*): grčka žaba - *Rana graeca* (balkanski endem), obična krastača - *Bufo bufo*, zelena žaba krastača - *Bufotes viridis*, žutotrbi mukač – *Bombina*

variegata, velika zelena žaba - *Pelophylax ridibundus*, livadska žaba - *Rana temporaria*, šumska žaba - *Rana dalmatina*), gatalinka - *Hyla arborea*). Ostale 4 vrste su iz reda daždevnjaka (*Urodela*): šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), crni daždevnjak (*Salamandra atra*), obični mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*) i planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*).

Tabela 4: *Pregled vrsta vodozemaca na području NP Prokletije*

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD	Napomena
ANURA							
Bufonidae							
Bufo bufo (obična krastača)	ZZ		LC	LC	III	/	
Bufotes viridis (zelena krastača)	ZZ		LC	NT	II	IV	B*ufo viridis*
Bombinatoridae							
Bombina variegata (žutotrbi mukač)			LC	LC	II	II, IV	
Ranidae							
Pelophylax ridibundus (velika zelena žaba)	ZZ		LC	LC	III	V	

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD	Napomena
Rana temporaria (livadska žaba)			LC	LC	III	V	
Rana dalmatina (šumska žaba)			LC	LC	III	IV	
Rana graeca (grčka žaba)	ZZ	Balkanski endem	LC	LC	III	IV	
Hylidae							
Hyla arborea (gtalinka)	ZZ		LC	NT	III	IV	
URODELA							
Salamandridae							
Salamandra salamandra (šareni daždevnjak)	ZZ		LC	LC	III	/	
Salamandra atra (crni daždevnjak)	ZZ		LC	LC	III	/	
Lissotriton vulgaris (obični mrmoljak)	ZZ		LC	LC	III	/	*Triturus vulgaris*
Ichthyosaura alpestris (planinski mrmoljak)	ZZ		LC	NT	II	/	*Triturus alpestris*

Legenda: ZZ – Zakonom zaštićena vrsta u CG; IUCN (crvena list) NT - Near threatened (skoro ugrožena); LC - Least concern (najmanja briga)

Kada je u pitanju njihova distribucija, zelena krastava žaba (*Bufotes viridis)* i obična krastava žaba (*Bufo bufo*) evidentirane su u nižim zonama Parka, dok se žutotrbi mukač *(Bombina variegata)* javlja u nižim i srednje visokim planinskim zonama Prokletija. Prisustvo velike zelene žabe (*Pelophylax ridibundus*) potvrđeno je u dolinama rijeka Grnčar i Vermošice. U brojnim planinskim potocima, izvorištima, barama, vlažnim livadama registrovana je livadska žaba (*Rana temporaria*).

Šumska žaba *(Rana dalmatina)* registrovana je u planinskom pojasu Prokletija, i to u šumskim i vlažnim livadskim staništima do 1500–1600 mnv.

Balkanski endem - grčka žaba (*Rana graeca*) nalazi se u dolinama Grebaje, Ropojane i Hridskog jezera, kao i na vlažnim livadama duž potoka i izvorišta. Gatalinka (*Hyla arborea)* preferira niža i toplija staništa u vlažnim zonama i u dolini Ropojane.

Na masivu Prokletija nalazi se krajnji jugoistočni dio ostrvskog arela vrste crnog daždevnjaka (*Salamadra atra*). Ova vrsta ima vrlo ograničenu i diskontinuiranu rasprostranjenost na Balkanu. Jedini potvrđen nalaz u Crnoj Gori jeste na planini Bogićevici na nadmorskoj visini 1952 m.

Šareni daždevnjak *(Salamandra salamandra)* u Parku preferira bukove i mješovite šume, vlažne doline potoka i izvora, sjenovite padine i klisure s visokom vlagom. Lokaliteti na kojima se srijeće su doline Grebaje, Ropojane i Hridskog jezera. Obični mrmoljak *(Lissotriton vulgaris)* uglavnom naseljava vlažne livade i povremene bare do oko 1.800 mnv. Planinski mrmoljak *(Ichthyosaura alpestris)* preferira planinske ekosisteme, a tokom reproduktivnog perioda nalazi se u privremenim stajaćim vodama. Nalaz ove vrste potvrđen je na lokalitetu Hridsko jezero i u dolinama Ropojane i Grebaje.

Rasprostranjenje vodozemaca po staništima:
Planinska jezera: planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris)*, mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, zelena krastača (*Bufotes viridis)*, grčka žaba (*Rana graeca)*, velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus)*
Vlažna i vodena staništa: žutotrbi mukač (*Bombina variegata),* zelena krastača (*Bufotes viridis),* livadska žaba (*Rana temporaria)*
Šumska staništa: crni daždevnjak (*Salamandra atra),* šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, gatalinka (*Hyla arborea)*, šumska žaba (*Rana dalmatina)*, grčka žaba (*Rana graeca),* livadska žaba (*Rana temporaria).*

Fauna gmizavaca
Iako specifična i sistematska istraživanja gmizavaca na području Nacionalnog parka Prokletije nijesu obimno sprovođena, dostupni literaturni podaci ukazuju na postojanje raznovrsne herpetofaune, sa karakterističnim predstavnicima guštera i zmija.

Na osnovu dostupnih literaturnih i terenskih podataka, na teritoriji Nacionalnog parka Prokletije do sada je zabilježeno 14 vrsta gmizavaca, a sve su iz reda Squamata (krljuštari), koji obuhvata zmije i guštere sa četiri porodice. Među njima se nalazi i 10 vrsta koje su nacionalno i međunarodno zaštićene: sljepić (*Anguis fragilis complex*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), zelembać (*Lacerta viridis*), živorodni gušter (*Zootoca vivipara*), smukulja (*Coronella austriaca*), obični ili eskulapov smuk (*Zamenis longissimus*), bjelouška (*Natrix natrix*), ribarica (*Natrix tessellata*), poskok (*Vipera ammodytes*) i šargan (*Vipera ursinii*). Posebno su značajne tri endemične vrste Balkanskog poluostrva: livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), prokletijski gušter (*Dinarolacerta montenegrina)* i zmija šarka (*Vipera berus bosniensis)*.

Studija revizije NP Prokletije bilježi prisustvo ukupno 9 endema vodozemaca i gmizavaca. Staništa kao što su Hridsko jezero, Ropojansko jezero, ušće rijeke Grlje i Oko Skakavice predstavljaju ključne mikrohabitate za brojne vrste gmizavaca. Međutim, visokoplaninski ekosistemi, uključujući pašnjake, livade, kamenjare i litice, od posebnog su značaja za očuvanje ove faune, jer omogućavaju stabilnost populacija ovih termofilnih vrsta.

Tabela 5: *Pregled vrsta gmizavaca na području NP Prokletije*

Vrsta	Status u CG	Endemizam	CITES	IUCN	IUCN CG	BERN	HD	Napomena
SQUAMATA								
Anguidae								
Anguis fragilis complex (slepić)	ZZ			LC	LC	III	/	
Lacertidae								

Vrsta	Status u CG	Endemizam	CITES	IUCN	IUCN CG	BERN	HD	Napomena
Podarcis muralis (zidni gušter)	ZZ			LC	LC	II	IV	
Lacerta agilis bosnica (livadski gušter)	ZZ	Balkanski endem		LC	LC	III	IV	
Dinarolacerta mosorensis (mosorski gušter)	ZZ			VU	VU	III	II,IV	*Lacerta mosorensis*
Dinarolacerta montenegrina (prokletijski gušter)		Balkanski endem		LC	EN	III	/	
Lacerta viridis (zelembać)	ZZ			LC	LC	II	IV	
Zootoca vivipara (živorodni gušter)	ZZ			LC	LC	III	/	*Lacerta vivipara*
Colubridae								
Coronella austriaca (smukulja)	ZZ			LC	LC	II	IV	
Zamenis longissimus (obični smuk)	ZZ			LC	LC	II	IV	*Elaphe longissima*
Natrix natrix (bjelouška)	ZZ			LC	LC	III	/	
Natrix tessellata (ribarica)	ZZ			LC	LC	III	IV	*Coronella tessellata*
Viperidae								
Vipera ammodytes (poskok)				LC	LC	II	IV	
Vipera berus bosniensis (šarka)		Balkanski endem		LC	LC	III	/	
Vipera ursinii (šargan)			I	VU	VU	II	II,IV	

Legenda: ZZ – Zakonom zaštićena vrsta u CG; IUCN (crvena list) LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); EN - Endangered (ugrožene vrste)

Livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*) je balkanski endem. Najčešće je prisutan u kraškim ekosistemima iznad 1300 mnv. Preferira vlažna staništa poput planinskih livada i šumskih proplanaka i jedna je od najzastupljenijih vrsta guštera u nižim planinskim i subalpskim predjelima Parka. Živorodni gušter *(Zootoca vivipara)*, nastanjuje vlažnije šumske ekosisteme. Srijeće se na većim nadmorskim visinama oko 1200-1500mnv. Zidni gušter *(Podarcis muralis)* obično se srijeće na nižim obodima planinskog masiva, stjenovitim padinama, uglavnom do 1800 mnv. Sljepić (*Anguis fragilis complex*) nalazi se u šumama, na livadama i u neposrednoj blizini vodotoka. Zelembać (*Lacerta viridis)* srijeće se na južnim i jugoistočnim padinama Prokletija. Mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*) je reliktna planinska stenoendemična vrsta Prokletija. Njegovo rasprostranjenje je fragmentirano i vezano za planinske stjenovite biotope, klisure i grebene od 800–1900 mnv. Prokletijski gušter (*Dinarolacerta montenegrina*) opisan je 2007. godine. Ime *montenegrina* ukazuje na njegovu strogu vezanost za Crnu Goru i registrovan je kao balkanski endem. Naseljava stjenovite padine i litice koje se smjenjuju sa šumskim pojasom bukve, munike i bora krivulja oko planinskih jezera i izvora unutar Parka na 1200-1700 mnv. Na *Crvenoj listi vodozemaca i gmizavaca Crne Gore* ocijenjen je kao ugrožena vrsta.

Za razliku od guštera, istraživanja zmija na području Prokletija su manje obimna, zabilježeno je sedam vrsta zmija. Najčešće prisutna neotrovna vrsta je barska bjelouška (*Natrix natrix*), koja pretežno nastanjuje vlažne livade, močvarne predjele i obale jezera u Parku. Prisutnost riječne bjelouške (*Natrix tessellata*) je ograničena i uglavnom lokalizovana na nižim nadmorskim visinama i priobalnim područjima rijeka. Literaturni podaci ukazuju na to da se smukulja (*Coronella austriaca*) srijeće na lokalitetu Kastrat katuna. U grupi otrovnih zmija, na području Parka zabilježene su tri vrste iz roda Vipera: šarka (*Vipera berus bosniensis)*, poskok (*Vipera ammodytes)* i šargan (*Vipera ursinii)*. Sve tri vrste dopunjuju se u prostornoj i ekološkoj distribuciji unutar Parka, pri čemu jasno pokrivaju različite nadmorske visine i mikroklimatske uslove.

Rasprostranjenje gmizavaca po staništima:
Planinska jezera: sljepić (*Anguis gragilis complex),* barska bjelouška *(Natrix natrix)* i riječna bjelouška *(Natrix tessllata)*
Šumska staništa*:* sljepić *(Anguis fragilis complex),* smukulja (*Coronella austriaca)*
Visokoplaninski pašnjaci i livade: šarka (*Vipera berus bosniensis)*, šargan (*Vipera ursinii)*
Kamenjari: *sljepić (Anguis fragilis complex),* zidni gušter *(Podarcis muralis),* živorodni gušter *(Zootoca vivipara),* livadski gušter *(Lacerta agilis),* zelembać (*Lacerta viridis),* prokletijski gušter *(Dinarolacerta montenegrina),* mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis)*, poskok *(Vipera ammodytes).*

Fauna ptica
Na području Nacionalnog parka Prokletije do sada je registrovana 161 vrsta ptica koje pripadaju različitim statusnim kategorijama: 80 stanarica gnjezdarica, 44 selice gnjezdarice, 13 prolaznica, 8 disperznih vrsta i 4 zimovalice. Podaci ukazuju da Prokletije predstavljaju najznačajniji centar gniježđenja grabljivica u Crnoj Gori, ali i jedno od ključnih staništa za visokoplaninske vrste ptica. Procjenjuje se da Prokletije pružaju uslove za gniježđenje više od 43% ukupne ornitofaune Crne Gore.
Među značajnim vrstama izdvajaju se brojne grabljivice poput: orla zmijara (*Circaetus gallicus*), surog orla (*Aquila chrysaetos*), planinskog orla (*Hieraaetus fasciatus*), sivog sokola (*Falco peregrinus*), osičara (*Pernis apivorus*), jastreba (*Accipiter gentilis*), kobca (*Accipiter nisus*) i više vrsta sokolova, uključujući sokola lastavičara (*Falco subbuteo*), običnu vjetrušku (*Falco tinnunculus*) i bjelonoktu vjetrušku (*Falco naumanni*). Od noćnih grabljivica prisutne su: ćuk (*Otus scops*) i ušara (*Bubo bubo*). Prisutne su i planinske i šumske vrste poput: velikog tetrijeba (*Tetrao urogallus*), lještarke (*Bonasa bonasia*), jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*), poljske jarebice (*Perdix perdix*), prepelice (*Coturnix coturnix*), šumske šljuke (*Scolopax rusticola*), žutokljune galice (*Pyrrhocorax graculus*), snježne zebe (*Montifringilla nivalis*), crnogrle strnadice (*Emberiza cirlus*) i planinske strnadice (*Emberiza cia*), drozda kamenjara (*Monticola saxatilis*) i drozda ogrličara (*Turdus torquatus*), alpskog popića (*Prunella collaris*) i puzgavca (*Tichodroma muraria*). Značajnu vrijednost imaju i druge vrste poput: legnja (*Caprimulgus europaeus*), šumske ševe (*Lullula arborea*), ruskog svračka (*Lanius collurio*), lješnjikarke (*Nucifraga caryocatactes*) i krstokljuna (*Loxia curvirostra*).
Najznačajnija staništa ptica su doline Grebaje i Ropojane i područje Bogićevice, kao i dolina Jezerca naročito u ljetnjem periodu.

**Spisak Vrsta ptica u NP Prokletije sa statusima zaštite nalazi se u prilogu ovog dokumenta.*

Rasprostranjenost ptica po staništima:

U visokoplaninskim zonama, iznad 1600 mnv uobičajeno je prisustvo surog orla (*Aquila chrysaetos*), sivog sokola (*Falco peregrinus*) i povremeno carskog orla (*Aquila heliaca*), dok se na otvorenim kamenjarima i padinama može vidjeti i bjelonokta vjetruška (*Falco naumanni*). Na prelazima između šuma i livada, kao i na planinskim livadama u pojasu između 1200 i 1600 m, često se sreću lastavičar (*Falco subbuteo*), osičar (*Pernis apivorus*) i lještarka (*Bonasa bonasia*), koja je posebno vezana za guste šikare i mirna, zaklonjena staništa. Planinske šume, naročito bukove, smrčeve i mješovite, predstavljaju važno stanište za vrste kao što su tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), troprsti djetlić (*Picoides tridactylus*) i uralska sova (*Strix uralensis*), dok se u šumskoj unutrašnjosti i na ivicama šuma nalaze muharica (*Ficedula parva*) i planinski zviždak (*Anthus spinoletta*). Klisure i kamenita područja pogodna su za vrste koje koriste litice za gniježđenje, poput surog orla i sivog sokola, ali i za žutokljunu galicu (*Pyrrhocorax graculus*).

Fauna sisara

Na prostoru Parka do sada je registrovano 32 vrste sisara, što čini 36,8% od ukupno poznatih vrsta u Crnoj Gori.

Rasprostranjenje najznačajnijih vrsta sisara u velikoj mjeri odražava prostorne i ekološke specifičnosti staništa. Šumski ekosistemi Parka predstavljaju glavno stanište za vrste poput mrkog medvjeda (*Ursus arctos*), lasice (*Mustela nivalis*) i različitih vrsta slijepih miševa (*Chiroptera*), koje u ovim predjelima pronalaze optimalne uslove za ishranu, reprodukciju i sklonište. Nasuprot tome, visokoplaninski kraški ekosistemi Prokletija vezuju se prvenstveno za prisustvo dinarske voluharice (*Dinaromys bogdanovi*) i divokoze (*Rupicapra rupicapra balcanica*), čija je zaštita od posebnog značaja.

Najbrojniji redovi sisara su:

- Bubojedi (Insectivora) – prisutne su vrste rovčica i krtica, među kojima su planinska rovčica (*Sorex alpinus*), obična rovčica (*Sorex araneus*), mediteranska i vodena rovčica (*Neomys anomalus*, *Neomys fodiens*), te slijepa krtica (*Talpa caeca*).
- Slijepi miševi (Chiroptera) – registrovane su 4 vrste, među kojima se ističe mali potkovičar (*Rhinolophus hipposideros*), južni potkovičar (*Rhinolophus euryale*), veliki večernjak (*Myotis myotis*) i riđi večernjak (*Myotis emarginatus*).
- Glodari (Rodentia) – zabilježeno je 10 vrsta, uključujući vjevericu (*Sciurus vulgaris*), običnog i šumskog puha (*Glis glis*, *Dryomys nitedula*), riđu šumsku i evropsku sniježnu voluharicu (*Myodes glareolus*, *Chionomys nivalis*), kao i slijepo kuče (*Nannospalax leucodon*).
- Dvozupci (Lagomorpha) – zastupljen je zec (*Lepus europaeus*), kao česta i rasprostranjena vrsta.
- Papkari (Artiodactyla) – evidentirane su vrste srna (*Capreolus capreolus*), divokoza (*Rupicapra rupicapra*) i divlja svinja (*Sus scrofa*).
- Mesojedi (Carnivora) – prisutne su vrste vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), lisica (*Vulpes vulpes*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), dvije vrste kuna (*Martes foina*, *Martes martes*) i lasica (*Mustela nivalis*).

Tabela 6: *Lista registrovanih vrsta sa konzervacionim statusima*

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Erinaceus roumanicus (bjelogrudi jež)		LC					
Talpa europea (evropska krtica)		LC					
Talpa ceacea (slijepa krtica)		LC					
Sorex alpinus (planinska rovčica)		NT					
*Sorex araneus (*obična rovčica)		LC					
Neomys anomalus (mediteranska vodena rovčica)		LC					
Neomys fodiens (vodena rovčica)		LC					
*Crocidura leucodon (*poljska rovčica)		LC					
Myodes glareolus (riđa šumska voluharica)		LC					
Chionomys nivalis (evropska sniježna voluharica)		LC		III			
Dryomys nitedula (šumski puh)		LC	IV	III			
Nannospalax leucodon (slijepo kuče)	+	DD					
Hypsugo saviii (Savijev slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
*Myotis myotis (*veliki večernjak)	+	LC	II	II	+		+
Myotis blythii (oštrouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis emarginatus (riđi večernjak)	+	NT	II	II	+		+

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Nyctalus noctula (obični noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Rhinolophus hipposideros (mali potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus euryale (južni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Dinaromys bogdanovi (dinarska voluharica)		VU	II, IV				
Glis glis (obični puh)		LC		III			
Sciurus vulgaris (vjeverca)		LC		III			
Apodemus sylvaticus (šumski miš)		LC					
Apodemus flavicolis (žutogrli miš)		LC		III			
Mus musculus (kućni miš)		LC					
Rattus rattus (obični pacov)		LC					
Lepus europaeus (zec)		LC		III			
Capreolus capreolus (srna)	+*	LC		III			
Sus scrofa (divlja svinja)		LC					
Rupicapra rupicapra balcanica (divokoza)		LC	II, IV	II			
Martes foina (kunica bjelica)		LC		III		III,NC	
Martes martes (kuna zlatica)		LC	V	III			
Mustela nivalis (mala lasica)		LC		III			
Meles meles (jazavac)		LC		III			
Felis silvestris (divlja mačka)		LC	IV	II		II	
Vulpes vulpes (lisica)		LC				III, NC	
Vormela peregusna (šareni tvor)		VU	II, IV	II			

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Canis lupus (vuk)		LC	II, IV, V	II		II	
Canis aureus (šakal)		LC	V			III	
Ursus arctos (mrki medvjed)	+*	VU	II, IV	II		I, II	

*- *Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); DD – Data deficient (nedovoljno podataka)*

2.1.3. Geodiverzitet

Geomorfologija – geologija

Geološku građu Prokletija karakteriše velika raznolikost koja proističe iz zastupljenosti stijena različitog porijekla, starosti, fizičkih i hemijskih osobina (škriljci, krečnjaci. dolomiti, eruptivni fliš i dr). Raznovrstan geološki sastav i složena tektonska struktura imali su značajnu ulogu u stvaranju današnjeg lika ovog prostora, kao i direktan i indirektan uticaj na formiranje njegovih

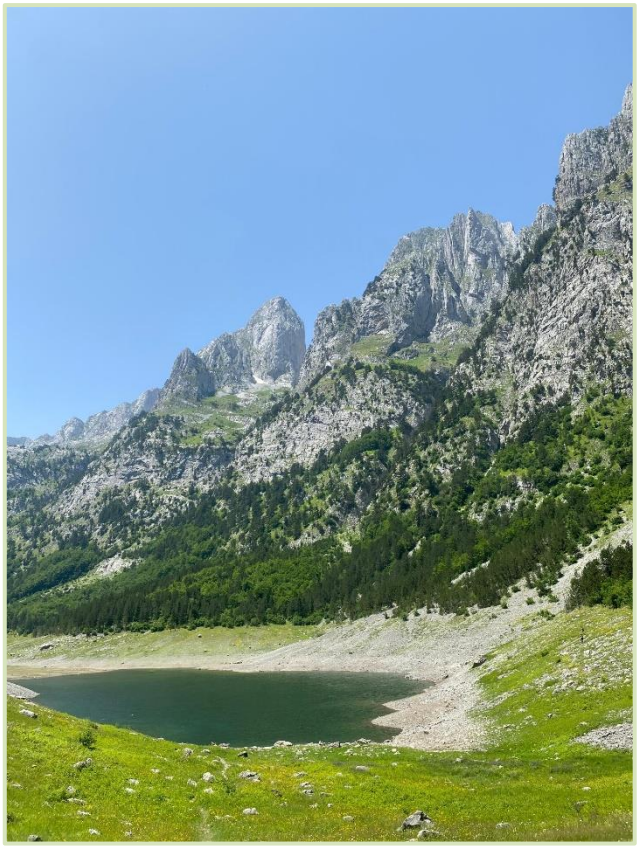

osnovnih pedoloških, hidroloških, florističkih, rudno-mineraloških i drugih obilježja. Osnovne morfološke karakteristike crnogorskih Prokletija čine dinamičnost reljefa koja je izražena u njegovoj vertikalnoj disekciji u rasponu od 6 do 2.528 mnv. i heterogenosti elemenata. Zato su ovdje, na relativno malom prostoru, veoma izraženi visinski (orografski) i horizontalni

(predjelni) kontrasti. Glavni orografski greben čini skupina planina koje se protežu duž granice sa Albanijom, od Karanfila do Đeravice, u dužini od oko 70 km.
To je dominantan visokoplaninski sklop na teritoriji Crne Gore, Kosova i Albanije, u okviru koga se nalaze i najviši vrhovi - Đeravica na Kosovu (2.656 m), Zla Kolata u Crnoj Gori (2.528 m) i Maja Jezerce u Albaniji (2.694 m). Karanfilsko-Bjelička zona je jedan od najkrševitijih dijelova ovog područja, ali i cjelokupnog planinskog prostora Crne Gore. Odlikuje se veoma izraženom vertikalnom disekcijom reljefa i brojnim vrhovima preko 2.000 mnv. Zona Bogićevice – sa obilježjima alpske strukture koju joj daju cirkovi, Hridsko jezero, valovi i visoki planinski vrhovi, smještena je u krajnjem jugoistočnom dijelu ovog područja. S obzirom na znatnu zastupljenost krečnjaka u geološkoj građi, na ovom području sreću se i brojni površinski i podzemni oblici kraškog reljefa.

Pedologija

Na području NP Prokletije zastupljena su raznovrsna zemljišta i u pogledu tipske pripadnosti i po fizičkim i hemijskim osobinama, kao i plodnosti. Na formiranje zemljišta uticali su, raznovrsna geološka podloga, dinamičan brdsko-planinski reljef, oštro izražene klimatske prilike, vegetacija i ljudski faktor. Na ovom području dominiraju deluvijalna, aluvijalna, aluvijalno-deluvijalna i močvarna zemljišta. Zajednička osobina ovih zemljišta je da pripadaju klasi genetički nerazvijenih zemljišta, veoma su heterogenog sastava i različitih fizičkih i hemijskih osobina. Glavni faktor nastanka ovih zemljišta je voda, čijim radom se pokreću i premještaju čestice ili slojevi zemljišta, a potom odlažu u niži dijelovima terena. Podzemne i poplavne vode uslovljavaju procese hidrogenizacije i stvaranja hidrogenih zemljišta.
Na području NP Prokletije zastupljeno je i smeđe kiselo zemljište koje se obrazuje na kisjelim silikatnim stijenama, smeđe je do mrke boje, pa otuda i naziv smeđe kiselo zemljište ili distrini kambisol. U klasi smeđih zemljišta, distruični kambisoli su najrasprostranjenija zemljišta u Crnoj Gori, ali posebno na području opštine Plav. Na njihovo veliko rasprostranjenje, prije svega utiče veliko učešće silikatnih stijena u geološkoj građi na ovom području. Ova zemljišta se rasprostiru na visinskim zonama, odnosno od 400-500 i od 1000-2500 mnv. Matična podloga na kojoj se razvija distrični kambisol može biti različita, a na teritoriji opština Plav i Gusinje zastupljeni su skoro svi varijateti smeđih kiselih zemljišta.
Takođe, na prostoru područja Prokletija zastupljene su i planinske crnice. Ova humusno akumulativna zemljišta obuhvataju krečnjačko-dolomitsku crnicu, rendzinu (buavicu) i humusno-silikatno zemljište (ranker). Smeđe euterično zemljište se obrazuje na raznim podlogama, najčešće na jezerskim sedimentima, na šljunkovitim starim rječnim terasama i na glaciofluvijalnim nanosima. Smeđe zemljište ili eutrični kambisol je obrazovan na podlozi šljunak i konglomerata i glaciofluvijalnog porijekla. Zavisno od dubine euterični kambisol ima različite odlike i svojstva, pa samim tim i upotrebnu vrijednost.
Bonitet (produktivnost) ovih zemljišta je vrlo različit i u zavisnosti je od hemijskih svojstava (prisustva humusa) i fizičkih osobina (zadržavanje vlage).
Zemljišta visoke plodnosti su sva duboka i srednje duboka zemljišta na ravnim i zaravnjenim terenima do 1000 mnv na kojima je moguća primjena savremene agrotehnike. Zemljišta srednje plodnosti su ona koja pripadaju III i IV bonitetnoj klasi. Zemljišta ograničene plodnosti su zemljišta V i VI bonitetne klase. Zemljišta vrlo niske plodnosti su zemljišta VII i VIII bonitetne klase. Ova zemljišta se srijeću na siparima, relativno strmi stranama, velikim visinama (uglavnom iznad 177mnv) i tipičnim krečnjačkim terenima. Na njima se sreću rijetke šumske zone zakržljalog šumskog drveća ili je to rijetko visoko drveće.

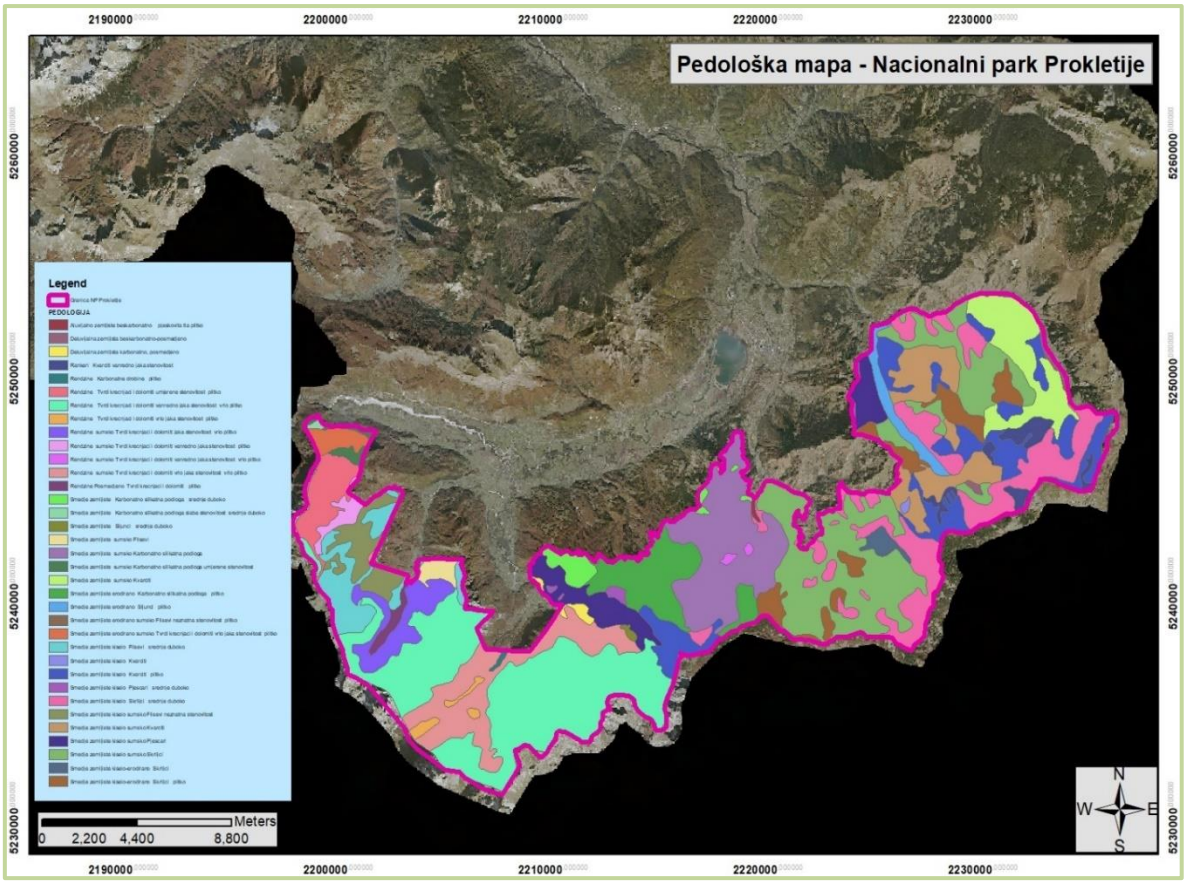

Mapa 4: *Pedološka mapa NP Prokletije*

2.1.4. Hidrologija

Hidrografsku mrežu Parka čine brojni hidrološki objekti kao što su: veći i manji vodotoci, glacijalna jezera, vrela i izvori pitke i mineralne vode, podzemne izdani i planinske lokve. Sa izuzetkom južnog dijela, ovi objekti svrstavaju Prokletije u grupu hidrološki najbogatijih prostora Crne Gore. Oni imaju višestruku razvojnu i ekološku funkciju – vodosnabdijevanje, navodnjavanje i razvoj poljoprivrede, proizvodnja energije, održavanje vodenih ekosistema i drugo. Glacijalna jezera predstavljaju specifične hidrografske elemente. Hridsko, Ropojansko, Bjelajsko – Abdijino jezero su tipični primjeri i prirodni fenomeni poznati pod nazivom „gorske oči".

Najpoznatije je Hridsko jezero koje se nalazi nedaleko od granice sa Albanijom, na nadmorskoj visini od 1970 m. Površina mu varira od 33.000-36.000 m², a nalazi se unutar granica rezervata „Hridsko jezero“. Maksimalna dubina jezera je oko 5 m, ima povremenu otoku, a vodu uglavnom dobija od padavina i slabih obodnih izvora. Značajna su i druga jezera, od kojih je najveće Ropojansko (Čamerikino), zatim Bjelajsko (Horolačko, Abdijino) i jezerce u dolini Grebaja. Ova jezera su nastala na različitim djelovima planinskog masiva Prokletija, dajući im posebna obilježja. Dosta zastupljene i razvojno značajne hidrološke elemente čine i brojna vrela i izvori kvalitetne planinske vode. Takođe, značajan hidrološki potencijal čine podzemne vode, koje se u višim krečnjačkim terenima javljaju u pećinama i jamama.

2.1.5. Predione odlike

Crnogorske Prokletije protežu se u dosta dugom istočnom i sjeveroistočnom graničnom pojasu Crne Gore prema Albaniji i Kosovu, od Skadarskog jezera do Mokre gore na Kosovu. Riječ je o značajnom prostoru, kako sa regionalnog aspekta, tako i sa ekonomskog, demografskog, socijalnog stanovišta i drugih vidova ukupnog razvoja Crne Gore. Planinski masiv Prokletija ima nepovoljnu saobraćajno-prometnu poziciju, zbog čega se ovaj prostor dugo vremena označavao kao najnepristupačniji i najneprohodniji dio Balkanskog poluostrva. Ipak, razvojem putne infrastrukture prema sjeveru posljednjih godina i taj aspekt se polako mijenja (a što je već detektovano u dijelu koji se odnosi na geografski položaj područja) pa se može konstatovati da je ovo područje relativno pristupačnije u odnosu na neki raniji period sa jasnom tendencijom daljeg saobraćajnog povezivanja sa centralnom Crnom Gorom.

U regionalno-razvojnoj diferencijaciji prostora Crne Gore, ovo područje pripada sjevernom regionu, kojeg karakteriše znatna privredna zaostalost u odnosu na dva ostala regiona, kao i zaostalost u razvoju u poređenju sa opštom slikom Crne Gore. Prokletije su jedna od najimpozantnijih, najnepristupačnijih i najdivljijih planina i planinskih skupina na Balkanskom poluostrvu, a poslije Alpa i u Evropi. To je dominantan visokoplaninski sklop na teritoriji Crne Gore, Kosova i Albanije, u okviru koga se nalaze i najviši vrhovi-Đeravica na Kosovu (2.656 m), Zla Kolata u Crnoj Gori (2.528 m) i Maja Jezerce u Albaniji (2.694 m). Glavni orografski greben čini skupina planina koja se proteže duž granice sa Albanijom, od Karanfila do Đeravice, u dužini od oko 70 km. Središno mjesto u ovom planinskom svodu zauzima Bogićevica sa susjednim visokim grebenima, gdje se diže i najviši vrh Maja jezerce (2694 m). Područje Prokletija predstavlja složen planinski svod i bedem nazupčan oštrim grebenima, krševitim i visokim, te teško pristupačnim vrhovima, koji skreću iz dinarskog pravca jugozapad – sjeveroistok. Osnovne morfološke karakteristike crnogorskih Prokletija čine dinamičnost reljefa koja je izražena u njegovoj vertikalnoj disekciji u rasponu od 6 do 2.528 mnv, kao i heterogenosti ukupnog reljefa. S toga su ovdje, na relativno malom prostoru, veoma izraženi visinski (orografski) i horizontalni (predioni) kontrasti. Glavna karakteristika Prokletijskog masiva su reljef i bogatstvo voda. NP Prokletije se nalazi u graničnom prostoru Crne Gore, Albanije i Kosova i između podgoričko-skadarske kotline na jugozapadu i Metohije na sjeveroistoku. Na teritoriji Parka su dva rezervata prirode: Hridsko jezero i Volušnica. Na prostoru NP Prokletije nalaze se brojni vidikovci, netaknuti planinski pejzaži, impozantni snježni vrhovi, planinska jezera, speleološki objekti i dr. U okviru Parka izdvajaju se sljedeće zone:

- Karanfilsko-bjelička zona - jedna je od najkrševitijih područja na ukupnom planinskom prostoru Crne Gore. Odlikuje se veoma izraženom vertikalnom disekcijom reljefa i brojnim vrhovima preko 2.000 mnv.
- Zona Bogićevice - sa obilježjima alpske strukture koju joj daju njeni cirkovi, Hridsko jezero, valovi i visoki planinski vrhovi. Ova zona smještena je na krajnjem jugoistočnom dijelu ovog područja. S obzirom na značajnu zastupljenost krečnjaka u geološkoj građi, na ovom prostoru nalaze se i brojni površinski i podzemni oblici kraškog reljefa u obliku jamamama, a u nižim, kotlinskim i dolinskim predjelima u vidu plitkih izdani.

2.2. Kulturno - istorijske vrijednosti

2.2.1. Materijalna kulturna baština

Plavsko-gusinjska regija, u podnožju NP Prokletije, čuva bogato i raznovrsno materijalno i nematerijalno kulturno-istorijsko nasljeđe. Na to ukazuju brojna arheološka nalazišta, utvrđenja, sakralni objekti (crkve i džamije), primjeri tradicionalne arhitekture, kao i bogatstvo narodnih nošnji, izvorne muzike, folklora, običaja i starih zanata.

U kontaktnoj zoni Parka identifikovano je šest zaštićenih kulturnih dobara, dok se dodatnih jedanaest nalazi na listi potencijalnih kulturnih dobara. Unutar granica Nacionalnog parka materijalna kulturna baština je još uvijek u velikoj mjeri neistražena i nedovoljno valorizovana, posebno kada je riječ o arheološkim lokalitetima i narodnom graditeljstvu.

Među značajnim arheološkim nalazima iz praistorijskog perioda ističu se gravure urezane u kamenu na dvije lokacije u masivu Prokletija. Prvi lokalitet predstavlja kamenu ploču na Volušnici, poznatu kao „Velika majka sa Prokletija**“**, sa scenom borbe muškarca i žene protiv vuka koji napada dijete. Smatra se da ova gravura potiče iz srednjeg bronzanog doba, oko 600. godine prije nove ere. Drugi crtež, izveden u plitkom reljefu, nalazi se u okapini na brdu Vezirova brada u dolini Grbaje, i prikazuje scenu lova na divljač. Ovaj nalaz potiče iz perioda gvozdenog doba (VIII vijek p.n.e.), i jedan je od svega tri pećinska crteža pronađena na teritoriji Crne Gore. Ova dva lokaliteta do danas nisu arheološki istražena niti su uključena u sistem zaštite.

Tradicionalnu arhitekturu na području Prokletija karakterišu objekti katunskog graditeljstva, tipični za sezonska stočarska naselja poput Bogićevice, Treskavca, Ćapice, Meme, Bjeliča, Popadije i drugih. Strukturu katuna čine kolibe za stanovanje – tzv. stanovi, građeni od drveta na kamenim temeljima, uz prateće objekte za smještaj stoke i skladištenje stočne hrane. Ovaj oblik graditeljstva predstavlja važan segment kulturnog pejzaža Parka, usko povezan sa tradicionalnim načinom života i korišćenjem prirodnih resursa.

Tabela 7: *Nepokretna kultura dobra i potencijalna nepokretna kulturna dobra u zaštitnoj zoni Parka*

NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI NACIONALNOG PARKA			
Naziv kulturnog dobra	***Lokacija / mjesto***	***Opština***	***Zaštićeno***
Stara Careva džamija	Plav	Plav	1957.
Kula Redžepagića	Plav	Plav	1957.
Manastir Sv.Trojice	Brezojevica	Plav	1950.
Zgrada bivše osnovne škole	Brezojevica	Plav	1983.
Vezirova džamija	Gusinje	Gusinje	1988.
Crkva Sv. Đorđa	Gusinje	Gusinje	1988.
Kuća Balića	Gusinje	Gusinje	1988.
POTENCIJALNA NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA			
Lokalitet Vezirova Brada	Grebaja	Plav	
Lokalitet Velika Majka (Magna Mater)	Volušnica	Gusinje	
Redžepagića džamija	Plav	Plav	

2.2.2. Nematerijalna kulturna baština

Područje Nacionalnog parka Prokletije nalazi se na vjekovnom raskršću puteva, civilizacija, vjera i naroda. Ova specifična istorijska i geografska pozicija oblikovala je jedinstveni kulturni pejzaž, u kojem su se različiti kulturni uticaji nadograđivali, bez međusobnog potiranja, stvarajući prostor bogat multikulturalnim, multikonfesionalnim i etničkim specifičnostima. O tome svjedoče brojna arheološka nalazišta, sakralni objekti (crkve, džamije), groblja i profani objekti poput tradicionalnih kula. Istovremeno, ovaj kraj obiluje vrijednim etnografskim nasljeđem – narodnim nošnjama, običajnom i vjerskom praksom, narodnom medicinom, tradicijskom arhitekturom, muzikom i folklorom. Kulturno značenje objekata profanog graditeljstva, poput kula, ogleda se u njihovoj dvostrukoj funkciji – zaštitnoj i stambenoj, a kasnije i simboličkoj, kao izraz statusa, moći i bogatstva.
Tradicionalna arhitektura prisutna je i u obliku stambenih objekata građenih od drveta, kombinacije drveta i kamena, ili isključivo od kamena, pri čemu njihov izgled, položaj i funkcionalnost svjedoče o visokom stepenu kulture stanovanja i materijalnom statusu vlasnika.
Iako je značajan broj stanovnika ovog kraja emigrirao, prvenstveno radi ekonomskih razloga, većina njih održava snažne veze sa zavičajem. Pored povremenih posjeta, oni često prenose i nove kulturne uticaje, ali istovremeno doprinose očuvanju tradicionalnih obrazaca, koji su i dalje prisutni u porodičnim odnosima, svakodnevnim običajima, svadbenim ritualima i etno-medicinskoj praksi.
Ova regija predstavlja mješavinu tradicionalnih i savremenih kulturnih obrazaca, izraženih u različitim aspektima života, od arhitekture do načina sklapanja braka. I danas, žene u domaćinstvima izrađuju kompletnu svadbenu nošnju („mladačko ruho“), u skladu sa lokalnim običajima. Znanja i vještine u oblasti starih zanata i domaće radinosti i dalje su prisutne od stolarskih radova i izrade predmeta za svakodnevnu upotrebu, do gradnje kuća u tradicionalnom stilu.
Unutar domaće radinosti posebno je izražena izrada tekstilnih predmeta. Žene su, koristeći vunu, tkale ćilime, serdžade, prostirke, pojaseve i prekrivače, te vezle raznovrsne ukrase na pamučnoj, vunenoj ili svilenoj podlozi, uključujući i upotrebu zlatnih i srebrnih niti. Mnogi od ovih predmeta predstavljaju vrhunska ostvarenja ručne izrade, često unikatne i neponovljive vrijednosti.
Područje Prokletija je takođe bogato pokretnim fondom tradicionalnih predmeta za svakodnevnu upotrebu – pokućstvom, alatima i opremom korišćenom u katunima, koji su važan segment kulturne zaostavštine ovoga kraja. Značajan broj ovih predmeta još uvijek se nalazi u privatnom vlasništvu lokalnog stanovništva, čime se čuva autentičnost i kontinuitet tradicionalnog života.

2.3. Socio – ekonomske karakteristike

2.3.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Kretanje broja stanovnika u periodu 1948-2023. godina prevashodno je bilo uslovljeno strukturom i rezultatima privrednog razvoja, razvoja drumske i druge prateće infrastrukture i naseljskim sadržajima. Takođe, na broj i ukupne migratorne tokove uticalo je nestabilno

okruženje i događaji koji su obilježili posljednju deceniju prošlog vijeka. Broj stanovnika u opštinama Plav i Gusinje od Drugog svjetskog rata do 1981.godine je bio u konstantnom rastu (što je aksiom za sve opštine na sjeveru tadašnje SR Crne Gore) i taj trend se nastavio sve do 1991.godine. Rat u okruženju, pad privrednih aktivnosti i sankcije međunarodne zajednice negativno su uticali na kretanje broja stanovnika, tako da je na posljednja tri popisa (period 1991-2023) zabilježen konstantan pad broja stanovnika u gotovo svim naseljima opština Plav i Gusinje, a naročito u ruralnim sredinama. Broj domaćinstava nije pratio trend kretanja broja stanovnika. Najveći broj domaćinstava zabilježen je 1991.godine.

S obzirom da su pretposlednjim popisom, a shodno Zakonu o teritorjalnoj organizaciji na području NP Prokletije postojala samo jedna opština (Plav) tako se komparacijom rezulatata za sada dvlje opštine (u međuvremenu je 2017.godine formirana opština Gusinje kao zasebna teritorijalna i administartivna cjelina) dolazi do podatka da prilikom prezentacije rezultata iz poslednjeg popisa 2023.godine nije došlo do demografskog pada, pa je zbirni rezultat približno ekvivalentan broju stanovnika koju je imala opština Plav 2011.godine.

Većina stanovništva živi u ruralnom području opština Plav i Gusinje, gdje shodno posljednjem popisu živi 7.718 stanovnika (55,88%), dok u dva mjesna centra urbanog karaktera živi 5.390 stanovnika (41,12%). Promjena broja stanovnika između dva popisa (2011-2023) uticala je na polnu i teritorijalnu distribuciju stanovništva. U polnoj strukturi stanovništva došlo je do pada ženske populacije koja je na prethodnom popisu činila neznatnu većinu. Sa aspekta teritorijalne distribucije stanovništva, zabilježeno je demografsko pražnjenje, naročito naselja koja su relativno udaljena od urbanih centara.

Prema popisu iz 2023. godine, prosječna starost u opštinama Plav i Gusinje je 36 godina i spada u stadijum relativne demografske starosti. Međutim, u odnosu na većinu crnogorskih opština, naročito na sjeveru, starosna struktura se može ocijeniti kao relativno povoljna. Obrazovna struktura stanovništva u opštinama Plav i Gusinje je nepovoljna, sa dominantnim učešćem osoba sa srednjoškolskim i osnovnim obrazovanjem (71,1% od ukupnog broja stanovnika starijih od 15 godina). To se donekle može pravdati činjenicom da većina stanovnika koje završi visoko obrazovanje ostaje da živi i radi u većim urbanim centrima. Takođe, znatno učešće imaju osobe bez škole ili sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem, što u procentima iznosi 18,5%, dok je broj stanovnika sa visokom stručnom spremom svega 9,7%. Ukupan broj potpuno nepismenih je iznosio 401, što je stopa nepismenosti od 3,6%.

Iz dostupnih podataka ne može se precizno utvrditi broj stanovnika koje živi na području Parka. Najveće naselje sa strane opštine Gusinje, koje se nalazi u kontaktnoj zoni, je Vusanje i broji 594 stanovika. Dio tog naselja Đonbalići se nalazi u granicama Parka. Sa strane opštine Plav najveće naselje koje se nalazi u blizini Parka je Vojno selo koje broji 553 stanovnika. Većina stanovnika koja živi u tim selima ili je na privremenom radu u inostranstvu ima vlasništvo nad šumama NP Prokletije.

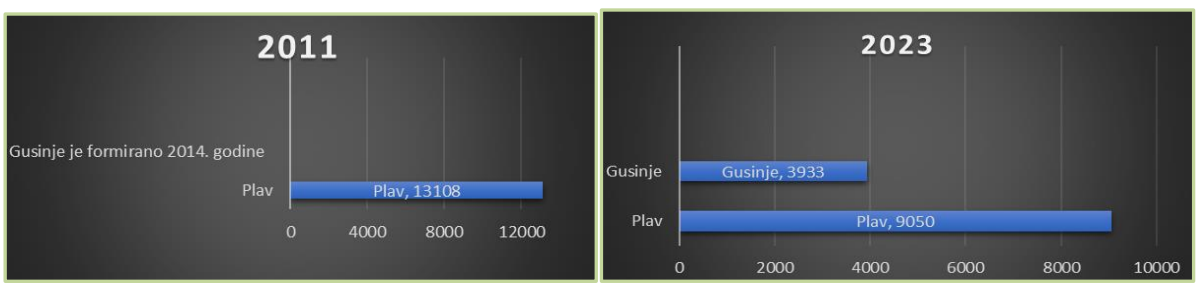

Grafikon 3 i 4: *Prikaz broja stanovnika 2011. godine i 2023. godine*

.
U odnosu na ranije iskazane parametre, a koji se dominantno odnose na period do 2011. godine, poslednji popis iz 2023. godine, kada se kumultaivno zbroje dvije opštine (Plav i Gusinje) došlo je do neznatnog pada broja stanovnika (što se vidi u grafičkom prikazu). Međutim, to nije realna slika stanja broja stanovništva, već činjenice da je jedan broj stanovnika popisan, decenijama nema rezidencijalni status u ove dvije opštine, već živi i radi u zemljama Zapadne Evrope i SAD-u, a i dalje ima vlasništvo nad nepokretnostima u opštinama Plav i Gusinje. To ukazuje da nije došlo do prekompozicije ključnih parametara u vezi sa demografskim parametrima u odnosu na prethodno stanje.

2.3.2. Privredne i društvene djelatnosti

Poljoprivreda i proizvodnja hrane imaju značajnu ulogu u privrednom razvoju opština Plav i Gusinje, a samim tim i na prostoru Parka. Stočarstvo ima najveći ekonomski značaj. Ipak, statistički podaci pokazuju da je stanje u stočarstvu daleko ispod realnih potencijala i daleko lošije u odnosu na raniji period. Obradivih površina pogodnih za razne vidove biljne proizvodnje (povrtarstvo, ratarstvo i voćarstvo) ima dosta, ali su nedovoljno iskorišćene u odnosu na ukupne potencijale područja. Činjenica je da se u posljednje vrijeme sve više poljoprivrednika odlučuje za organsku proizvodnju i da se sve veći broj stanovnika okreće razvoju poljoprivrede na savremenim osnovama.
Na području Parka postoje značajni resursi šumskih plodova – u prvom redu to su kompleksi šumske borovnice. Prema ranijim istraživanjima, a procijenjeni rod borovnice je između 500-800 tona godišnje. Područje je bogato i drugim vrstama šumskih plodova (gljive, jagode, maline, kupine i sl.), kao i brojnim vrstama ljekovitog bilja.
U okviru Nacionalnog parka šume su pod strogim režimom zaštite, pa se sječa obavlja samo u ograničenom obimu, radi potreba lokalnog stanovništva i kroz sanitarne zahvate. U okolnim opštinama (Plav i Gusinje) šume su predmet planskog gazdovanja u ingerenciji Uprave za šume Crne Gore.
Mogućnosti za bavljenje turizmom su višestruke i to kroz razvoj rekreativnog turizma, sportskog turizma, adrenalinskog turizma, eko turizma, biciklizma, planinarenja, medicinskog turizma, zimskih i ljetnjih sportova i dr. Prateći savremene turističke tokove razvoja turizma zasnovanog na prirodi, u kontaktnoj zoni Parka izgrađeno je više eko-katuna sa diversifikovanom turističkom ponudom.

2.3.3. Javna infrastruktura

Putna mreža
Prostor NP Prokletije ima relativno povoljan saobraćajno – geografski položaj u odnosu na cjelokupnu saobraćajnu mrežu Crne Gore. Saobraćajnu drumsku infrastrukturu Parka i njegove neposredne okoline čini mreža regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva.
Najznačajnije saobraćajnice za povezivanje Parka sa okruženjem su regionalni putni pravci R-2 i R-9. Regionalni put R-2 (Berane (raskrsnica sa M-5) – Buča (raskrsnica sa R-24) – Andrijevica (raskrsnica sa R-19) – Murino (raskrsnica sa R-9) – Plav – Gusinje – Grnčar) ima širinu kolovoza od 5,5 do 6 m i dužinu kroz teritorije opština Plav 26 km i Gusinje 22 km. Regionalni put na teritoriji opštine Plav je R-9 (Murino (raskrsnica sa R-2) – Velika – Čakor – Bjeluha), dužine 32 km i širine kolovoza od 4.5m do 7.0m.

Opštine Plav i Gusinje imaju razgranatu mrežu lokalnih puteva koja se prostire i na području Parka. Planinski teren uslovio je i kvalitet same mreže. To su putevi promjenjljivih širina poprečnih profila sa uzdužnim nagibima često većim od dozvoljenih i velikim brojem serpentina. Lokalni putevi su djelimično asfaltirani, a karakteriše ih i loše stanje putnih objekata (mostovi, propusti, podzide i dr.). Održavanje prohodnosti je otežano naročito u zimskim mjesecima kada je veliki broj puteva van svoje funkcije. Stanje puteva predstavlja otežavajuću okolnost za upravljača NP Prokletije/JPNPCG u kontroli cjelokupnog prostora Parka.
Asfaltni kolovoz je izrađen za potrebe lakog saobraćaja, mada se odvija i saobraćaj sa znatno težim teretnim vozilima. Imajući sve to u vidu, stanje lokalne putne mreže je veoma loše.
Saobraćajnu vezu sa Kolašinom i Podgoricom je moguće ostvariti regionalnim putem R-19 (Mateševo - Andrijevica) koji je promjenjlive, neujednačene širine kolovoza i sa tehničkim karakteristikama nedovoljno dobrim za rang regionalnog puta. Alaternativni put do Podgorice, koji je dosta duži (cca 190km) i zbog boljih karakteristika se uglavnom koristi, vodi regionalnim putem R-2 do Berana, a dalje magistralnim putem M-5 (dionica Ribarevina – Berane) do Ribarevine gdje se magistralni put M-5 ukršta sa magistralnim putem M-2. Saobraćajna dostupnost NP Prokletije je značajno poboljšana izgradnjom prve dionice auto puta Podgorica-Kolašin, kao i otvaranjem tunela Lubnice koji značajno skraćuje put od Podgorice do Plava i Gusinja.
Nema redovnih linija lokalnog prevoza do teritorije NP Prokletije. U zoni Parka, kao i u neposrednoj blizini, nema registrovanih taksi stajališta.
Jedno od ključnih ograničenja za dalji razvoj turizma je nedovoljna saobraćajna povezanost sa drugim djelovima Crne Gore i susjednim državama. Takođe, neophodna je sanacija i modernizacija postojeće saobraćajne infrastrukture.

Vodosnabdijevanje

Područje Parka raspolaže mnoštvom hidrografskih pojava: izdanišne vode (izvore), potoci, brze rijeke i jezera (Hridsko i Ropojansko). Kvalitet podzemnih voda je I, A klase, pogodan za piće i flaširanje.
U Parku ne postoje uređeni sistemi za vodosnabdijevanje. Snabdijevanje Plava i Gusinja se realizuje sa dva vodoizvorišta koja se nalaze u zoni podnožja planina u zahvatu NP Prokletije. Plav se snabdijeva vodom iz izvora Jaseničke rijeke, koji se nalaze u zoni Đurička rijeka. Gusinje se snabdijeva vodom sa Vrela Bajrovića. Sela se snabdijevaju vodom sa više drugih izvora.
U zaštitnoj zoni Nacionalnog parka Prokletije izgrađene su dvije minihidroelektrane Jara i Babino polje. Za potrebe rada ovih minihidroelektrana voda se zahvata sa područja NP Prokletije i to iz Hridske i Treskavičke rijeke, koja se cijevima dugim više kilometara dovodi do mašinskih postrojenja hidroelektrana. Za potrebe minihidroelektrane Babino polje koristi se voda iz Babinopoljske rijeke, koja se nalazi uz granicu NP Prokletije.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Parka nema izgrađenih kanalizacionih sistema za prikupljanje i tretman otpadnih voda. Za odvođenje otpadnih voda iz objekata koriste se neadekvatne septičke jame koje ne ispunjavaju ekološke standarde (betonirani ili ozidani rezervoari sa propusnim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju taložnike i separatore masnoća) i poniruć bunari iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda upušta u okolinu.
Sa stanovišta zaštite životne sredine je neprihvatljivo ispuštanje otpadnih voda bez prethodnog prečišćavanja. Potrebno je obezbijediti alternativne načine sakupljanja,

odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda na područjima gdje je izgradnja javnih kanalizacionih sistema nerentabilna. Prečišćene otpadne vode u pogledu kvaliteta prije upuštanje u prirodni recipijent trebalo bi da ispunjavaju uslove propisane u zakonskoj regulativi.

Elektroenergetska infrastruktura

Djelovi teritorije Nacionalnog parka Prokletije u dolini Grebaje napajaju se električnom energijom preko dalekovoda DV 35 kV iz trafostanice TS 110/35 kV locirane u Andrijevici. Ovakva jednostrana veza predstavlja nesigurnost u snabdijevanju električnom energijom za potrošače u zahvatu NP Prokletije. Pouzdanost napajanja svih potrošača koji nemaju rezervni izvor napajanja svodi se na sigurnost i ispravnost DV 35 kV dalekovoda Andrijevica – Plav – Gusinje.

Na prostoru obuhvata NP Prokletije nalaze se tri trafostanice 10/0,4kV iz kojih se napajaju preko niskonaponske mreže potrošači u naseljima Dolja, Škala i Hoti.

Iz trafostanice TS 35/10 kV „Plav" (2,5 + 4) MVA u Rudopolju napajaju se trafostanice TS 10/0,4 kV sa područja Plava i Murine. Iz trafostanice TS 35/10 kV „Gusinje" 2,5 MVA napajaju se trafostanice 10/0,4 kV u rejonu Gusinja.

Iz trafostanice 35/10 kV u Plavu napajaju se trafostanice 10/0,4 kV visokonaponskim nadzemnim vodovima 10 kV u pravcima prema Lijevom Metehu, Desnom Metehu i Babinom Polju. Malim dijelom svoje dužine ovaj dalekovod prolazi kroz prostor obuhvata NP Prokletije.

Telekomunikaciona infrastruktura

Na području Nacionalnog parka Prokletije trenutno nema izgrađene elektronske komunikacione infrastrukture fiksne i mobilne telefonije. Neposredno u kontaktnoj zoni područja NP Prokletije postavljen je elektronski komunikacioni čvor Crnogorskog Telekoma, RASM Vusanje, koji je optičkim kablom povezan sa elektronskim komunikacionim čvorom RASM Gusinje. Operater Crnogorski Telekom korisnicima sa elektronskog komunikacionog čvora RASM Vusanje nudi širokopojasne servise-ADSL, IPTV i sl.

Na istoj lokaciji je postavljen antenski stub Vusanje u vlasništvu JP Radio-difuzni centar CrneGore, sa kojeg se vrše usluge prenosa i distribucije signala radija i TV za potrebe javnih radio-difuznih servisa „Radio CrneGore" i „Televizija CrneGore". Radio-difuzni centar posjeduje savremeni digitalni sistem prenosa.

Ograničenja u daljem razvoju fiksne telefonije u zoni Parka proizilaze iz velike razuđenosti seoskih naselja, potencijalno interesantnih turističkih destinacija i nepostojanja elektronske komunikacione kanalizacije.

Na području NP Prokletije nijedan od tri operatera mobilne telefonije (Telekom, M:Tel i One Crna Gora) nema instalirane bazne stanice i zato pokrivenost signalom mobilne telefonije nije zadovoljavajuća.

2.3.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Prokletije je u fazi postepenog razvoja, uz rastući interes posjetilaca za planinski, rekreativni i kulturni turizam. Na teritoriji Parka trenutno se nalaze tri planinarska doma: Dom „Hrid" u Babinom Polju, Planinarski dom „Branko Kotlajić" u dolini Grebaje, koji je u vlasništvu Planinarskog kluba „Radnički" iz Beograda, i Dom „Karanfil", takođe smješten u dolini Grebaje, u opštini Gusinje.

Pored toga, na prostoru Parka nalaze se četiri vojne karaule na lokacijama Gradine, Vusanje, Grebaja i Grnčar–Bojovići, koje su pod upravom Ministarstva unutrašnjih poslova. Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ima pravo raspolaganja na objektu bivše vojne karaule Gradine, dok su preostale karaule u jako lošem stanju i zahtijevaju rekonstrukciju.

U narednom periodu neophodno je pokrenuti intenzivniju saradnju sa nadležnim državnim institucijama u cilju definisanja statusa preostalih karaula koje nijesu u vlasništvu Javnog preduzeća, kako bi se spriječilo dalje propadanje ovih objekata. Njihovo prenošenje na upravljanje Parku ili definisanje druge namjene omogućilo bi njihovu adaptaciju u sadržaje za potrebe turizma, edukacije i interpretacije.

Rastući broj posjetilaca posljednjih godina podstakao je razvoj smještajnih kapaciteta u privatnom sektoru, prvenstveno kroz *guesthouse* objekte i eko-katune, koji funkcionišu kao sezonski turistički sadržaji, posebno u dolini Grebaje.

Kada je riječ o upravljačkoj i informativnoj infrastrukturi na teritoriji Parka ima šest kontrolno-naplatnih punkova, od koji su punkt u dolini Grebaje i na Gradini u funkciji cijele godine, dok su uvedene sezonske kontrole i naplata ulaza na Ribljaku, Ropojani, Zarunicama i Hridskoj krivini. Ni jedan punkt u potpunosti nije uređen.

Uređeno je 13 planinarsko-pješačkih staza ukupne dužine od približno 200 km, s prosječnom dužinom od oko 15,5 km. Sve staze su markirane i opremljene standardnom signalizacijom, te svrstane u kategoriju staza višeg stepena zahtjevnosti. Ipak, većina staza zahtijeva obnovu postojećih markacija, kako bi se osigurala bezbjednost korisnika.
Planinarsko-pješačke staze u NP Prokletije:

- Karanfili (Veliki vrh)
- Karanfili (Sjeverni vrh)
- Karanfili (Sjeverni vrh i Karanfil Ljuljaševića)
- Vezirova brada (Rogopeč, Grebaja, Karanfil Ljuljaševića)
- Vezirova brada (Mali Karanfil, Karanfil Ljuljaševića)
- Belić (vodopad Grlje, Rosulja)
- Belić – Kolata
- Volušnica – Popadija – Trojan
- Bor (Kruševo – Vusanje)
- Bor (Plav – vrh Bora)
- Kofiljača – Maja Horolac
- Krš Bogićevica (Plav – Krš Bogićevica)
- Bogićevica – Krš Bogićevica

Parkom prolazi međunarodna staza „Peaks of the Balkans“, koja povezuje Crnu Goru, Albaniju i Kosovo, kao i biciklistička ruta TT3 sa standardizovanom signalizacijom. Takođe, uređeno je pet markiranih staza za planinski biciklizam, ukupne dužine 141 km, različitih nivoa zahtjevnosti – od osnovnih do tehnički složenih trasa.

Biciklističke staze u NP Prokletije

- Plav – Kofiljača – Plav
- Plav – Memina planina – Plav

- Plav – Hridsko jezero –Plav
- Gusinje – dolina Grebaje – Gusinje
- Gusinje – Vusanje – Ropojana – Gusinje

U Parku postoji više vidikovaca koji se nalaze na izuzetno atraktivnim lokacijama, ali trenutno nisu uređeni.

Korišćenje prostora

Tabela 8: *Analiza korišćenja prostora i resursa*

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa – Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Organizovani turizam sa uređenim stazama, kampovima, turističkim servisima.	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture, Uvođenje ekoloških standarda u turizmu	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo upravljanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdravstvenog stanja šuma i očuvanja biodiverzitet a	Smanjena eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa – Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Nekontrolisano ubiranje. Tradicionalna praksa	Neodrživo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverziteta
Privremeni objekti	Spontani i nelegalni objekti.	Spontani i nelegalni objekti.	JPNPCG, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Lokalna uprava	Prostorni plan posebne namjene, , Urbanistički uslovi, inspekcijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom. Izrada Programa objekata privremenog karaktera	Neuređeni razvoj – regulacija u skladu sa zakonodavstvom – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.3.5. Turizam

Korišćenje prostora NP Prokletije je tradicionalno bilo zasnovano na prirodnim resursima, (prvenstveno stočarstvo, sezonske paše, poljoprivreda prilagođena planinskom području, sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova, te ograničeno korišćenje šumskih proizvoda). Takav način korišćenja formirao je temelje sadašnjeg pejzaža i očuvanosti prirodnih vrijednosti.

Turizam je od nekada sporadičnog i neorganizovanog, zasnovanog na individualnim posjetama, prerastao u razvijeniji i organizovaniji oblik, sa mrežom markiranih staza, vidikovaca i Centrom za posjetioce. Najposjećeniji lokaliteti, poput Hridskog jezera i rute „Peaks of the Balkans“ privlače veliki broj posjetilaca, što povećava i pritisak na osjetljive zone Parka i zahtijeva pojačan nadzor, posebno u pogledu kampovanja i aktivnosti u blizini rezervata.

Infrastruktura je i dalje prilično nerazvijena.

Zbog rastuće posjećenosti i sezonskog pritiska, ključni izazov je sprječavanje degradacije i zagađenja.

2.3.6. Poljoprivreda

Poljoprivreda na području Parka i u širem prostoru opština Plav i Gusinje oblikovana je specifičnim prirodnim, društvenim i kulturnim karakteristikama ovog regiona. Poljoprivreda je pretežno ekstenzivna i zasniva se na tradicionalnim praksama prilagođenim prirodnim

uslovima visokoplaninskog prostora. Proizvodnja je niskointenzivna, sa dominantnim stočarstvom i ograničenom upotrebom mehanizacije, što doprinosi njenom ekološkom karakteru i očuvanju pejzaža.
Stočarstvo, pčelarstvo, voćarstvo, te sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova predstavljaju ključne grane ruralne ekonomije i tradicionalnog načina života. Posebno je značajno tradicionalno katunsko stočarstvo sa sezonskom ispašom. Ono doprinosi očuvanju planinskih pašnjaka i livada, sprječava sukcesiju vegetacije, podržava visok stepen biološke raznovrsnosti i čuva karakteristični kulturni pejzaž Prokletija.
Međutim, kontinuirano smanjenje broja aktivnih katuna i migracije stanovništva, zajedno sa starenjem ruralne populacije te nedovoljno razvijenom infrastrukturom i slabom mehanizacijom, negativno utiču na stočarsku proizvodnju i poljoprivrednu praksu.
Ipak, područje Prokletija posjeduje značajne razvojne potencijale, naročito u domenu organske i visokokvalitetne proizvodnje. Tradicionalni mliječni proizvodi, med, ljekovito bilje i šumsko voće predstavljaju vrijedne resurse koji se, uz adekvatnu podršku i strateško usmjeravanje, mogu snažno valorizovati na tržištu kao autentični i prepoznatljivi proizvodi. Dodatni potencijal leži u povezivanju poljoprivrede sa održivim turizmom - kroz revitalizaciju katuna, razvoj seoskih domaćinstava i promociju lokalnih proizvoda, čime se istovremeno jača ruralna ekonomija i doprinosi očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka.

2.3.7. Šumarstvo

Šume u NP Prokletije imaju višestruku vrijednost i uloga njihovog korišćenja značajno se razlikuje od upravljanja šumama izvan nacionalnih parkova. Njihova primarna funkcija ogleda se u očuvanju biološke raznovrsnosti, zaštiti prirodnih procesa, regulaciji vodnih režima, sprječavanju erozije i očuvanju pejzažnih vrijednosti, što ih svrstava u kategoriju šuma posebne namjene sa strogo definisanim režimima korišćenja.
Prije proglašenja Nacionalnog parka 2009. godine, šume na području Prokletija bile su dio državne Uprave za šume kojim se gazdovalo kroz Programe gazdovanja šumama. U tom periodu primjenjivana je intenzivna ekonomska eksploatacija – redovne sječe, prorede, obnavljanje i uzgojne mjere. Lokalno stanovništvo je bilo snažno vezano za šumarstvo kroz zapošljavanje u sječi, transportu i preradi drveta, dok je obezbjeđivanje ogrjevnog i građevinskog drveta bilo od suštinskog značaja za domaćinstva.
Takav način korišćenja doveo je do značajnog pritiska na šumske ekosisteme, uključujući lokalne degradacije, neravnomjerno opterećenje pojedinih šumskih odjeljenja, te smanjenje učešća starijih i stabilnih sastojina.
Nakon 2009. godine, šume su dobile status šuma posebne namjene, što je u potpunosti promijenilo pristup upravljanju. Ekonomska eksploatacija drveta je obustavljena, a dozvoljene aktivnosti ograničene su isključivo kroz sanitarne sječe, uzgojne i mjere njege, aktivnosti usmjerene ka unapređenju zdravstvenog i ekološkog stanja šuma, sakupljanje nedrvnih proizvoda u kontrolisanim količinama, mjere revitalizacije degradiranih staništa.
Drvna masa koja se dobija iz sanitarnih sječa predstavlja jedini oblik ograničenog korišćenja drvnih resursa u Parku, dok se prioritet daje zaštitnoj, ekološkoj i socijalnoj funkciji šuma.
Posebnu ulogu imaju šume u privatnoj svojini, koje čine oko jedne petine ukupne površine šuma. Upravljanje njima je regulisano Planom gazdovanja u privatnim šumama i strogo je usklađeno sa Zakonom o zaštiti prirode i Zakonom o nacionalnim parkovima. Vlasnicima se mogu odobriti proredne, sječe obnavljanja ili sanitarne sječe, ali isključivo radi očuvanja zdravstvenog stanja i prirodnog obnavljanja šuma.

Danas se direktne koristi od šuma u NP Prokletije manifestuju kroz sanitarne sječe, kao ključnu aktivnost za sprječavanje širenja bolesti i štetočina (posebno potkornjaka), a samim tim se i obezbjeđuje ogrjevno drvo za lokalno stanovništvo. Također, korišćenje nedrvnih šumskih proizvoda, predstavlja važan vid tradicionalnog i održivog korišćenja prirode i podrazumijeva sakupljanje šumskog bilja, pečurki, borovnica i sl. Ekoturizam, gdje šume imaju važnu edukativnu, rekreativnu i pejzažnu ulogu, podrazumijeva korišćenje ekosistemskih usluga šuma.

2.3.8. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova ima dugu tradiciju i važan je segment lokalne ekonomije. Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u Parku je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo, za potrebe domaćinstva, može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

2.3.9. Privremeni objekti

Postavljanje privremenih objekata već dugi niz godina predstavlja značajan izazov za upravljača Parka. U prošlosti su se postavljali spontano, često bez potrebnih dozvola, a problemi nelegalne gradnje i vizuelnog opterećenja pejzaža prisutni su i danas. Upravljanje ovim segmentom treba da bude zasnovano na Prostornom planu posebne namjene, Programu objekata privremenog karaktera i jasno definisanim urbanističkim uslovima.
S obzirom na to da je proces digitalizacije katastra za opštine Plav i Gusinje još u toku, za NP Prokletije nije izrađen Program objekata privremenog karaktera. Zbog nedostatka digitalnog katastra nije moguće precizno utvrditi vlasništvo nad zemljištem, a otežano je planiranje i kontrola upotrebe prostora, uključujući postavljanje privremenih objekata. Institucije nemaju tačne podatke o korisnicima i površinama, što stvara prostor za nelegalne aktivnosti i otežava sprovođenje zakona.

2.4. Zone i režimi zaštite

Prostornim Planom posebne namjene za NP Prokletije (Sl. List CG br. 56/18) definisane su zone zaštite sa granicama rasprostranjenja. Zoniranje je definisano shodno Zakonu o zaštiti prirode i izdvajaju se dva rezervata, tri odvojena područja definisana sa I stepenom zaštite, područje II stepena zaštite i četiri odvojena područja sa III stepenom zaštite.
U skladu sa navedenim kriterijumima utvrđena su sledeća područja koja su podijeljena po stepenima:

- Posebni rezervat prirode „Valušnica“
- Posebni rezervat prirode „Hridsko jezero“

Zona I stepena zaštite – stroga zaštita predstavlja prirodne vrijednosti zbog kojih je ovo područje stavljeno pod zaštitu, a to su prvenstveno šume koje čine preko 50% teritorije ovog Parka. Granica zone I stepena zaštite obuhvata:

- područja Trojane, Grebaje, Karanfila, Ropojane i Belića
- Bor, Podkobilu, Malu Šćapicu i V. Šćapicu
- Feratovića Horolac, Maja Horolac, Mali Bjelaj, Veliki bjelaj, Ujkov krš Maja Bogićevicu, Krš Bogićevicu, Omerov krš, Tepsijicu, dio Hridske gore i dio Velikog hrida

Zona II stepena zaštite - aktivna zaštita zastupljenost vrsta i staništa po osnovu Bernske konvencije i EU Direktive o staništima i tu pripadaju područja:

- Godiju, Jagnjičar, Konjski krš i katun Baljice (St. karaula), katun Valušnica, područje katuna: Ahmedmujovića, Tomin ravni ključ, Ravni ključ, Bistrica i Popadija

Zona III stepena zaštite (održivo korišćenje) - prostorna distribucija postojeće i planirane infrastrukture, ali i drugih postojećih ili planiranih objekata koji mogu imati uticaj na vrijedna prirodna staništa i vrste NP Prokletije obuhvata:

- lokalitet Škala, katune na Boru, lokalitet Ćarišta i katun Zarunica
- katune Jasenice sjever i Jasenica jug, srednji dio doline Jaseničke rijeke, donji dio doline Adem-begovog potoka i dio lokaliteta Bungaja
- katune: Horolac, Čekić, Ramin horolac, Sirova gora, Treskavac istok, Treskavac zapad, Treskavica, Temska, Babino Polje 1, Babino Polje 2, Babino Polje 3, Babino Polje 4, Babino Polje 5, Babino Polje 6, Babino Polje 7 i sjeveroistočni dio katuna Hridski stanovi
- katun Bogićevica

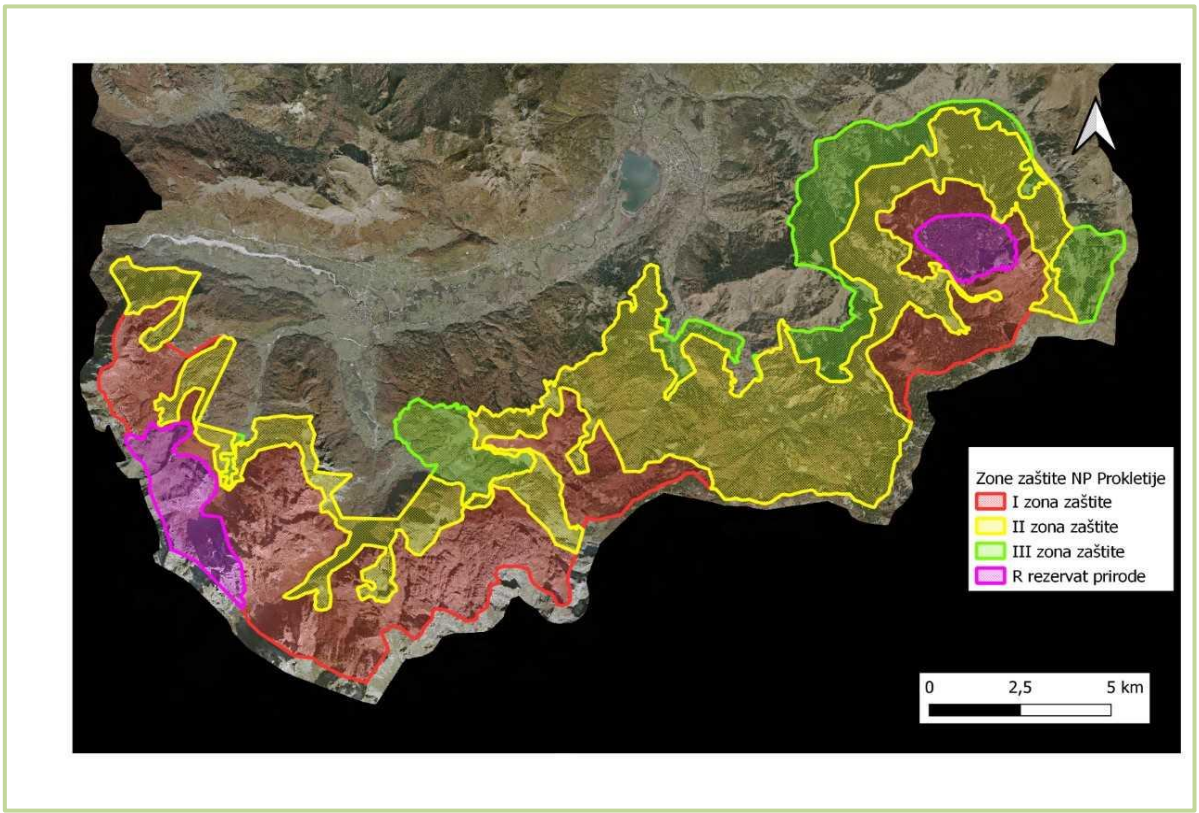

Mapa 5: *Grafički prikaz Nacionalnog parka sa režimima zaštite*

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definiše viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definiše aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamikom sprovođenja, subjektima i saradnicima realizcije, procjenu financijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Prokletije sadrži 5 tematskih oblasti:
1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
4. Saradnja s lokalnom zajednicom
5. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja malu viziju onog što se očekuje od pojedine oblasti plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.
Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih aktivnosti upravljanja čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, navedena je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama te su navedeni subjekti i saradnici realizacije ključni za sprovođenje pojedinih dijelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta definisana su 3 nivoa prioriteta aktivnosti upravljanja:

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju poduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi se trebale poduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost, no za nesprovođenje ovih aktivnosti mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu poduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informiranje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Prokletije su simbol netaknute planinske divljine Balkana. Izuzetne prirodne i kulturne vrijednosti ovog jedinstvenog prostora traju u vjekovnoj harmoniji i daju najbolji primjer budućim naraštajima kako živjeti u skladu sa prirodom.

TEMATSKE OBLASTI

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, visokoplaninskih, vlažnih i vodenih ekosistema su očuvani.

3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi

Specifični cilj 1.1.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.

Specifični cilj 1.2.: Očuvani su prirodni karakteri šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Šumski ekosistemi Nacionalnog parka Prokletije predstavljaju jedan od najznačajnijih elemenata prirodne baštine Parka i imaju ključnu ulogu u očuvanju ukupnog biodiverziteta, stabilnosti pejzaža i uspostavljanju ekoloških funkcija prostora. Međutim, ovi ekosistemi su izloženi složenim pritiscima koji zajedno utiču na njihovu vitalnost i dugoročnu održivost.
U prethodnom periodu je evidentano prenamnoženje i izuzetno jak napad potkornjaka na stabla smrče na području PC Babino polje – Treskavac. Monitoring populacija potkornjaka potvrdio je povećan intenzitet napada, dominantno od strane šestozubog smrčevog potkornjaka (*Pityogenes chalcographus*) i osmozubog potkornjaka (*Ips typographus*). Njihova pojava ima karakter primarnih i sekundarnih štetnih faktora, jer su zabilježeni napadi i na zdrava stabla koja su prethodno oslabila uslijed klimatskih stresova, vjetroloma, snjegoloma ili mehaničkih oštećenja. Takođe je važno napomenuti, da napad potkornjaka nije lokalnog karaktera, te da su šume smrče ugrožene na području cijele Crne Gore, ali i regiona. Tokom monitoringa 2024. godine utvrđen izuzetno jak napad, dok je 2025. godine ovaj napad okarakterisan kao jak. Pored potkornjaka, šumske zajednice su izložene i drugim antropogenim, biotičkim i abiotičkim faktorima, a čijim se kompleksnim djelovanjem ubrzavaju procesi degradacije. Shodno navedenom, neophodno je sprovoditi redovan monitoring potkornjaka korišećnjem feromona i feromonskih klopki. Redovan i adekvatan monitoring omogućava praćenje brojnosti potkornjaka, te razumijevanje razvoja i identifikaciju štetnih uticaja.
Monitoring šuma na bioindikatorskim tačkama predstavlja dugoročan proces praćenja koji obuhvata bilježenje podataka o dendrometrijskim parametrima, ekološkim uslovima, zdravstvenom stanju i drugim relevantnim pokazateljima. Ovi podaci omogućavaju dublje razumijevanje prirodnog razvoja šumskih ekosistema i pravovremeno planiranje mjera upravljanja i zaštite.

U okviru projekta GEF7 u 2024. godini sprovedeno je tagovanje 20.000 stabala u prostornoj cjelini Babino polje – Treskavac radi prikupljanja ključnih podataka o stanju šumskih ekosistema. Budući da su tagovana stabla prethodno identifikovana kao potencijalni indikatori promjena u šumskom ekosistemu (npr. fiziološko slabljenje, mehanička oštećenja, patološki procesi), njihov monitoring omogućava rano otkrivanje rizika i pravovremeno reagovanje. Elektronsko tagovanje (čipovanje) omogućava da se uz minimalan pristup stablu očitaju svi prethodni podaci i evidentiraju nove promjene, čime se obezbjeđuje visok nivo tačnosti i kontinuiteta u praćenju stanja velikog broja stabala na području dva odjeljenja u dužem vremenskom periodu.

Na opožarenim šumskim površinama potpuno oštećena šuma zauzima oko 0,8% ukupne opožarene površine. Požari su doprinijeli degradaciji staništa, erozionim procesima i povećanom riziku od sekundarnih štetnih organizama. Degradirana područja se uglavnom spontano obnavljaju, ali je neophodno na određenim opožarenim lokacijama kao što su Hridsko jezero i Horolac izvršiti saniranje ili obezbjeđenje uslova za prirodnu revitalizaciju. Mjere gajenja i sanacije na opožarenim i degradiranim površinama od posebnog su značaja za obnavljanje šumskog pokrivača, sprječavanje erozije i pojave alohtonih ili invazivnih biljnih vrsta, parazitskih gljiva i štetnih insekata kao i vraćanje ekoloških funkcija šuma.

Abiotički negativni faktori, uključujući ekstremne temperature, deficit ili višak vlage, snjegolome, vjetrolome i grad, doprinose fiziološkom slabljenju stabala i stvaraju predispoziciju za prenamnožavanje sekundarnih biotičkih činilaca. Posebno su ugrožene smrčeve šume, koje pokazuju smanjen adaptivni kapacitet na nove klimatske uslove, kao i visok rizik od sukcesivnog propadanja. Negativni abiotičko-biotički ciklusi djeluju sukcesivno, gdje jedno oštećenje uslovljava količinu štete uslijed pojave drugog, dodatno ubrzavajući degradacione procese.

Sanitarne i sanitarno-uzgojne mjere predstavljaju ključni mehanizam za suzbijanje daljeg širenja štetnih organizama, adaptaciju na abiotičke uticaje i prilagođavanje na klimatske promjene. Njihovo sprovođenje mora biti sukcesivno i planski organizovano, sa prioritetom na najugroženijim lokalitetima. Važno je napomenuti da se sanitarne sječe ne mogu unaprijed planirati, jer zavise od pojave negativnih faktora i sprovode se po potrebi.

Uspostavljanje sistema zaštite šuma od požara ostaje jedan od najvažnijih prioriteta, imajući u vidu povećanu učestalost požara izazvanih antropogenim aktivnostima u proljećnom periodu i visok rizik tokom ljetnjih mjeseci. Unaprjeđenje prevencije i pripreme su osnova za adekvatnu zaštitu šuma od požara. Uspostavljanje jasnih pravila, obavještavanje, upoznavanje i edukacija su aktivnosti i obaveza svih zaposlenih u nacionalnim parkovima. Obezbeđivanje potrebne opreme, edukacija specijalizovanih jedinica – preduzetne jedinice, za gašenje požara je osnova za pravovremeno djelovanje u slučaju pojave požara na području Parka.

Upravljanje šumama u privatnoj svojini u obuhvatu NP Prokletije sprovodi se kroz godišnji Plan gazdovanja. Ovaj dokument predstavlja ključni instrument za kontrolu i usmjeravanje korišćenja šuma na zakonit i održiv način. Za posjede veće od 5 ha obavezna je izrada pojedinačnog plana gazdovanja, dok se za manje površine odobrava do 50 m³ bruto drvne mase po zahtjevu, s mogućnošću povećanja u slučaju povećanog obima sanitarnih stabala, uz saglasnost šumarskog inspektora. Takođe, odobravanje količine drvne zapremine za korišćenje šuma u privatnoj svojini zavisi i od trenutnog stanja šuma i u skladu sa zakonskim normama.

Šumska staništa, dominantno četinarska sa razvijenim podrastom borovnice, odlikuju se bogatim biodiverzitetom i prisustvom više zaštićenih vrsta **ptica**. Najznačajnije vrste u ovim staništima uključuju troprstog djetlića (*Picoides tridactylus*) i tetrijeba gluhana (*Tetrao*

urogallus). Prisustvo ovih vrsta svjedoči o visokom stepenu očuvanosti šumskih ekosistema Parka, posebno u područjima kao što su dolina Ropojane i Hrida.
Zbog nedostatka sistematskih istraživanja, brojnost, prostorna rasprostranjenost i populacioni trendovi ovih vrsta na području Parka nijesu poznati, a postojeći podaci nijesu dovoljni za pouzdanu procjenu njihovog statusa u skladu sa zahtjevima Direktive o pticama. Zato je u narednom planskom periodu (2026–2030) neophodno sprovesti obimna i metodološki ujednačena istraživanja i monitoring vrsta sa Aneksa I ove Direktive, kako bi se utvrdila njihova brojnost i prostorna distribucija, identifikovala ključna staništa i zone gniježđenja, definisali populacioni trendovi i faktori ugroženosti, te razvile adekvatne mjere zaštite i upravljanja.
Planirano je i sprovođenje monitoringa dupljašica, sa posebnim fokusom na troprstog djetlića kao pouzdanog indikatora očuvanosti zdravih šuma. Takođe, monitoring Natura 2000 vrsta biće usmjeren na tetrijeba gluhana, vrstu od izuzetnog značaja za očuvanje visokoplaninskih šumskih ekosistema. Dodatne aktivnosti tokom perioda monitoringa podrazumijevaće mapiranje staništa, kao i, po potrebi, primjenu konzervacionih mjera radi očuvanja i unapređenja staništa ugroženih vrsta.

U toku proteklog planskog perioda sprovedena su istraživanja **slijepih miševa**, sa posebnim fokusom na popis vrsta i njihovu prostornu distribuciju. Rezultati istraživanja pokazali su da su šumski ekosistemi od ključnog značaja za ove vrste, jer im obezbjeđuju skloništa, ishranu i optimalne uslove za razmnožavanje. U skladu s tim, u narednom periodu planirana su detaljnija istraživanja šumskih vrsta slijepih miševa, s ciljem boljeg razumijevanja njihove ekologije i unapređenja mjera zaštite.
Na teritoriji Parka sprovodi se projekat Forest Connect, čiji je cilj unapređenje praćenja i očuvanja biodiverziteta kroz primjenu savremenih tehnologija. Projekat je usmjeren na jačanje povezanosti između šumskih ekosistema i lokalnih zajednica, kao i na unapređenje znanja o prisustvu i ponašanju divljih vrsta u prirodnom okruženju. U okviru projekta postavljene su tri hranilice sa tri kamera-zamke, koje u realnom vremenu dostavljaju podatke o aktivnostima divljih životinja. U narednom planskom periodu planiran je nastavak aktivnosti na realizaciji projekta, a jedan od ključnih koraka biće hvatanje i obilježavanje jedinke mrkog medvjeda GPS ogrlicom. Na ovaj način omogućiće se precizno praćenje kretanja i ponašanja ove vrste, što će doprinijeti njenoj boljoj zaštiti i očuvanju.

3.1.2. PODTEMA: Visokoplaninski ekosistemi

Specifični cilj 1.3.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.

Specifični cilj 1.4.: Visokoplaninski ekosistemi su očuvani.

Visokoplaninsku vegetaciju planina prokletijskog sektora unutar Nacionalnog parka, dominantno karakterišu ekosistemi planinskih livada, rudina i planinskih vriština na silikatima i na krečnjacima, kao i ekosistemi pukotina stijena i sipara. Evidentan je prirodni proces zarastanja travnjaka vegetacijom kleke i borovnice (vrištine). Na ovaj proces utiču ne samo klimatske promjene, već i napuštanje katunskih područja i prestanak tradicionalnog pašarenja i košenja livada. Oživljavanje katuna, uz obogaćen stočni fond je bitan preduslov za očuvanje i revitalizaciju pašnjaka i travnjaka. U narednom periodu uradiće se mape distribucije oba stanišna tipa i predložiti mjere njihovog očuvanja.

Visokoplaninsku vegetaciju odlikuje visok specijski diverzitet i bogatstvo rijetkih, endemskih i nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih taksona. Kontinuirano se radi na njihovoj inventarizaciji i utvrđivanju stanja populacija odabranih značajnih taksona.
U prethodnom planskom periodu, izvršena je inventarizacija značajnih biljnih taksona duž staze Dolinom Ropojane do Ropojanskog jezera i na transektu duž masiva Hrid (Veliki Hrid – Hridsko jezero - Mala Bogićevica) i preko masiva Bogićevice (katun Bogićevica - Ćafa Bogićevica – Bela česma – Ćafa belega – tresetna staništa preko Bogićevice i Male Bogićevice do karaule), na različitim stanišnim tipovima.
Inventarisano je 95 biljnih taksona, od kojih 51 takson ima jedan ili više nivoa nacionalne i/ili međunarodne zaštite.
Zabilježeno je prisustvo 15 endema Balkanskog poluostrva i 4 subendema, 16 vrsta koje kao rijetke i/ili ugrožene imaju nacionalni status zaštite, dok se 42 taksona nalazi na međunarodnim listama, ali nisu kategorisane kao ugrožene vrste. Osim molike (*Pinus peuce)*, koja na EU IUCN listi ima NT konzervacijski status (Near Threatened – blizu ugroženosti), preostalih 41 vrsta imaju LC konzervacijski nivo (Least Concern – najmanja briga). Na CITES listi je 8 vrsta orhideja (*Dactylorhiza cordigera* subsp. *bosniaca, Gymnadenia frivaldii, Gymnodenia conopsea, Gymnadenia nigra, Epipactis helleborine, Epipactis atrorubens, Dactylorhiza saccifera* i *Epipogium aphyllum*) i *Euphorbia myrsinites*.
Svi podaci unose se u Excel bazu florističkih podataka za NP Prokletije, koja objedinjuje do sada prikupljena literaturna (naučna) i terenska saznanja flore, vezano za njihovu ekologiju, distribuciju i konzervacijski status.
Vegetacija pašnjačkih livada i planinskih vriština se karakteriše izuzetnim bogatstvom ljekovitih biljaka i šumskih plodova (kleka, borovnica). Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe prisutno je na području Parka, ali ne postoje pouzdani podaci o intenzitetu sakupljanja, količinama i prostornoj rasprostranjenosti ovih aktivnosti. Nedostatak informacija onemogućava adekvatnu procjenu dugoročnog uticaja na populacije vrsta i staništa.
Staništa pod potencijalnim pritiskom ilegalnog ubiranja divlje flore u komercijalne svrhe biće predmet stalnog nadzora Službe fizičke zaštite u narednom periodu. Svi podaci o zatečenom stanju biće prikupljani putem specijalizovane aplikacije i redovno dostavljani stručnoj službi JPNPCG radi daljih analiza. U cilju očuvanja i racionalnog korišćenja ovih resursa, potrebno je sprovesti strožu kontrolu i edukaciju lokalnog stanovništva.

Fauna **beskičmenjaka** na području Parka je nedovoljno istražena. Do sada nijesu sprovedena sistematska naučna istraživanja, već su dostupne samo pojedinačne publikacije koje se odnose na pojedine vrste, rodove ili familije. Postojeći literaturni podaci potvrđuju prisustvo određenih vrsta, ali nedostaju podaci o njihovoj prostornoj i vremenskoj distribuciji, što značajno ograničava mogućnost cjelovitog sagledavanja stanja ove faune.
Zarastanje pašnjaka i livada, uzrokovano napuštanjem tradicionalnog katunskog stočarstva, negativno utiče na populacije dnevnih leptira i drugih insekata koji su vezani za otvorene travnate ekosisteme. Dodatno, kaptiranje i gubitak potoka, nestanak tresetnih staništa, sukcesija vegetacije, imaju nepovoljan uticaj na populacije puževa, vilinih konjica, dvokrilaca, vodenih stjenica i tvrdokrilaca.
Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) posebno je prepoznata kao indikatorska grupa i od izuzetnog značaja za dalja istraživanja, budući da su ovi organizmi vrlo osjetljivi na promjene ekoloških faktora, naročito onih uzrokovanih antropogenim djelovanjem i klimatskim promjenama. Dosadašnja istraživanja zasnivala su se na literaturnim podacima dopunjenim terenskim nalazima, a posebna pažnja posvećena je vrstama zaštićenim zakonom i vrstama

od značaja za mrežu Natura 2000. Na području Parka do sada je registrovano 93 vrste dnevnih leptira. Međutim, dobijena lista ne može se smatrati konačnom, te je neophodno nastaviti sa sistematskim istraživanjima i monitoringom u narednom planskom periodu.

Terenska istraživanja **faune vodozemaca** sprovedena od strane JPNPCG tokom perioda 2023.-2025. godine potvrdila su prisustvo više vrsta vodozemaca, na području Ropojanskog i Hridskog jezera, Bogićevice i Hridskog krša. Stanje određenih visokoplaninskih vodenih staništa pokazuje znakove degradacije uslijed smanjenih padavina i nepovoljnog hidrološkog režima, što je negativno uticalo na reproduktivni uspjeh vodozemaca koji zavise od trajnih ili sezonskih vodenih tijela. Za potpunu procjenu stanja faune vodozemaca neophodno je obuhvatiti i druge dijelove Parka koji do sada nijesu bili predmet istraživanja.

Nedostatak sveobuhvatnih sistematskih istraživanja i monitoringa ograničava preciznu procjenu stanja i distribucije **faune gmizavaca.** Dosadašnja istraživanja sprovedena na pojedinim lokalitetima, potvrđuju prisustvo više vrsta gmizavaca, ali kontinuirana sistematska istraživanja i monitoring ostaju ključni za očuvanje i adekvatno upravljanje herpetofaunom Parka. Zbog toga Plan upravljanja predviđa uspostavljanje kontinuiranog praćenja populacija gmizavaca, uključujući praćenje distribucije vrsta, evidentiranje stanja populacija, identifikaciju ključnih staništa, kao i praćenje potencijalnih prijetnji i pritisaka.

Nacionalni park Prokletije, zahvaljujući raznolikim i očuvanim visokoplaninskim ekosistemima, predstavlja najznačajnije stanište **dnevnih grabljivica** u kontinentalnom dijelu Crne Gore. Tokom trogodišnjeg monitoringa (2023–2025), registrovani su: suri orao *(Aquila chrysaetos*), sivi soko (*Falco peregrinus*), zmijar (*Circaetus gallicus*), osičar (*Pernis apivorus*), soko lastavičar (*Falco subbuteo*), bjelonokta vjetruška (*Falco naumann*i) i jastreb (*Accipiter gentilis*). Narednim planskim dokumentom predviđa se nastavak sveobuhvatnog i sistematskog istraživanja dnevnih grabljivica, zasnovanog na kontinuiranom monitoringu tokom proljećnog i ranoljetnjeg perioda, uz praćenje brojnosti populacija, prostorne raspodjele i uspješnosti gniježđenja najznačajnijih vrsta. Istovremeno će se procjenjivati uticaj sukcesije vegetacije, klimatskih promjena, kao i antropogenih pritisaka na kvalitet i dostupnost staništa.

Istraživanje **sitnih sisara** ima izuzetan značaj za razumijevanje biodiverziteta i funkcionisanja ekosistema ovog područja. Kao najbrojnija i najraznovrsnija grupa sisara, oni su ključni bioindikatori ekološke stabilnosti zbog svoje brojnosti, osjetljivosti na promjene u staništu i uloge u trofičkim lancima. Iako je fauna Parka bogata, sitni sisari do sada nijesu bili predmet sistematskih i dugoročnih istraživanja. Postojeći podaci su fragmentisani i potiču uglavnom iz kratkotrajnih terenskih pregleda, na osnovu kojih se ne može izvršiti procjena stanja ove grupe organizama. Neophodno je istražiti sastav i ekologiju sitnih sisara kako bi se bolje razumjeli prirodni procesi i interakcije među vrstama.

Dosadašnja istraživanja krupnih **sisara** na području Nacionalnog parka Prokletije bila su uglavnom oportunističkog karaktera, zasnovana na bilježenju tragova aktivnosti, kao što su otisci, izmet, ostaci hrane i vizuelna opažanja. Nedostatak adekvatne opreme, prije svega kamera-zamki, ograničio je mogućnost sistematičnog praćenja prisustva i ponašanja vrsta. Kamera-zamke su nabavljene u kasnijoj fazi prethodnog planskog perioda, pa do sada nijesu bile korišćene u dovoljnoj mjeri da omoguće sveobuhvatne i pouzdane podatke. U narednom planskom periodu planirano je sprovođenje sistematičnih istraživanja primjenom kamera-zamki i vještačke inteligencije, čime će se dobiti pouzdani i kvalitetni podaci o prisustvu,

prostornoj distribuciji, gustini i prosječnoj brojnosti vrsta krupnih sisara na području Parka. Ovi rezultati predstavljaće važan korak ka boljem razumijevanju strukture i dinamike faune Parka, te ka definisanju mjera za njeno očuvanje.

3.1.3. PODTEMA: Vlažni i vodeni ekosistemi

Specifični cilj 1.5.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune vlažnih i vodenih ekosistema.

Specifični cilj 1.6.: Vlažni i vodeni ekosistemi su očuvani.

Tresetna staništa kao specifični prirodni ekosistemi koji su u ubrzanom procesu zarastanja, zahtijevaju prioritetnu pažnju u zaštiti. U prethodnom planskom periodu na području Parka sproveden je značajan broj istraživanja sa ciljem kartiranja i procjene stanja Natura tipova staništa od značaja za ekološku mrežu Natura 2000: *3180 - Povremena kraška jezera (turlozi) i *7250 - Zapadnobalkanske alpijske tresave (*Narthecion scardici*). Popisane su dijagnostičke i prateće vrste i uspostavljen monitoring stanja populacija.
Turlozi su u ranijim verzijama Priručnika za identifikaciju tipova staništa od značaja za EU iz 2021. godine bili drugačije interpretirani, što je dovelo do toga da je Ropojansko jezero bilo neispravno klasifikovano kao turlog. Međutim, na osnovu novijih podataka iz ažuriranog Priručnika, kao i terenskih istraživanja, ustanovljeno je da Ropojansko jezero ne ispunjava kriterijume za ovu klasifikaciju.
Na osnovu sprovedenih terenskih istraživanja na području Ropojanskog jezera, kartirani su stanišni tipovi (6520 – Planinske livade košanice, 6450 – Sjeverne borealne aluvijalne livade, 6210 – Poluprirodni suvi karbonatni travnjaci i pašnjaci sa facesijama žbunjaka (*Festuco-Brometalia*) i 8140 - Istočnomediteranski sipari). Nisu zabilježeni pritisci koji bi mogli negativno uticati na očuvanost ili funkcionalnost ovih staništa, niti su identifikovani faktori degradacije koji bi u ovom trenutku zahtijevali mjere zaštite. Dolinski dio, koji uključuje prostor gdje se veći dio godine voda zadržava, karakteriše uniforman/nizak stepen biodiverziteta. Ovo stanje je rezultat prirodnog hidrološkog režima, u kojem se smjenjuju faze dugotrajnog zadržavanja vode i brzog isušivanja, uz prisustvo visokih temperatura, što dodatno ograničava razvoj raznovrsnije vegetacije. Takva periodičnost je karakteristična za ovaj teren i ne predstavlja indikator degradacije, već prirodnu dinamiku staništa.
Stanišni tip *7250 Zapadnobalkanske alpijske tresave *(Narthecion scardicii)*, kartiran je na širem području Bogićevice i Male Bogićevice. Ova stanište karakteriše prisustvo endemskih i rijetkih biljnih vrsta: *Narthecium scardicum, Pinus peuce, Pinguicula balcanica*, *Wilimetia stipitata* subsp*. albanica, Dactylorhiza ciordigera subsp. bosniaca, Gymnadenia frivaldii, Bruckenthalia spiculifolia* i *Gentiana punctata.* Odlikuje se odličnom reprezentativnošću, rijetke vrste formiraju brojne i dobro razvijene populacije sa značajnim stepenom pokrovnosti, što dodatno potvrđuje očuvanost i reprezentativnost ovih tresetnih staništa. U ovom planskom periodu nastaviće se detaljnije istraživanje područja, jer postoji velika vjerovatnoća da se na cijelom ovom prostoru oko manjih izvorišta (fluvijalnih kanala) nalazi ovaj tip staništa. Iako su tresave podložne uticaju klimatskih promjena, trenutni podaci ukazuju da se tresetno stanište sa nartecijumom još uvijek uspješno održava, što je ohrabrujuće za očuvanje ovog staništa u daljoj budućnosti. Nisu uočeni antropogeni pritisci, sem na dijelu staništa u neposrednoj blizini granice sa Albanijom (lokalitet Bjelaj, kod stare karaule), gdje je još uvijek intenzivan prolaz ljudi s obje strane granice, te se nerijetko dešava da se zaobilazi postojeći put i prelazi preko ovog značajnog staništa, direktno ga ugrožavajući. Neophodno je uspostaviti bolju fizičku kontrolu ovog prostora.

Istraživanja tresetnih staništa proširiće se na područje Babinog polja, sa akcentom na stanišni tip 7160 Izvorišta i izvorišne tresave bogate mineralima, u cilju utvrđivanja stanja, očuvanja specifičnih ekoloških karakteristika i identifikacije potencijalnih prijetnji koje mogu ugroziti njihovu stabilnost i funkcionalnost.
Uradiće se mapiranje svih tresetnih staništa i inventarizacija nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih biljnih taksona na području istraživanja.

Istraživanja **vodozemaca** na području Parka do sada nijesu bila opsežna, ali su potvrdila da planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) predstavlja važan bioindikator očuvanih visokoplaninskih staništa. Monitoring sproveden 2023. i 2025. godine ukazao je na stabilne i dobro razvijene populacije ove vrste na Hridskom jezeru i u tresetnim područjima Bjelaja iznad Hridskog krša, koja funkcionišu kao ključni reproduktivni centri vodozemaca u Parku.
Zabilježena je i jasna pomjeranja u fenologiji – migracije planinskog mrmoljka započinju ranije nego u ranijim istraživanjima, uglavnom već tokom aprila i maja, neposredno nakon povlačenja sniježnog pokrivača. Ova pojava je u značajnoj mjeri povezana sa smanjenjem trajanja sniježnog perioda i bržeg porasta temperatura u proljećnim mjesecima.
Uprkos relativno povoljnom stanju populacija, evidentni su pritisci na tresetna i vlažna staništa zbog korišćenja ATV vozila, što dovodi do fizičke degradacije terena i može direktno ugroziti reproduktivne mikrohabitate vrste.
S obzirom na ekološki značaj lokaliteta Bjelaja i Hridskog jezera, u narednom planskom periodu neophodno je nastaviti sistematski monitoring distribucije i brojnosti planinskog mrmoljka, uz proširenje istraživanja na druga vodena i vlažna staništa Parka. Paralelno je potrebno sprovoditi mjere zaštite, uključujući ograničavanje aktivnosti koje narušavaju tresetna područja, kako bi se obezbijedio dugoročni opstanak populacija i očuvala funkcionalna cjelovitost njihovih staništa.

Tresetno stanište sa vrstom *Narthecium scardicum* na lokalitetu Bjelaj (karaula) predstavlja rijedak i ekološki izuzetno vrijedan stanišni tip koji se odlikuje visokim učešćem endemskih biljnih vrsta, a predstavlja i ključni reproduktivni centar za vodozemce. Zbog njegove osjetljivosti i ranjivosti na fizičke i antropogene pritiske, nužno je uspostaviti pojačan nadzor i obezbijediti adekvatno obilježavanje prostora putem informativnih i upozoravajućih tabli, kako bi se smanjio rizik od degradacije i obezbijedila dugoročna zaštita staništa.

Na području Parka postoje kaptirana vodoizvorišta koja napajaju mini hidroelektrane, a takvi zahvati mogu uticati na hidrološki režim i stabilnost vlažnih i akvatičnih staništa. Zbog osjetljivosti ovih ekosistema, čak i manje promjene u proticaju ili dostupnosti vode mogu uticati na vrste koje zavise od stalnih uslova vlažnosti. Stoga je neophodno sprovoditi kontinuirani monitoring vodoizvorišta kako bi se blagovremeno uočile eventualne promjene hidrološkog režima.

3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene

Specifični cilj 1.7.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Globalne klimatske promjene predstavljaju jedan od najznačajnijih negativnih faktora koji utiču na funkcionalnost, stabilnost i dugoročnu održivost šumskih ekosistema na području Parka, a utiču i na visokoplaninste te vlažne i vodene ekosisteme. Prostor Prokletija karakterišu

specifični planinski klimatski uslovi, velike nadmorske amplitude i izražena ekosistemska heterogenost, zbog čega su ove šume posebno osjetljive na promjene u temperaturi i u vodnim režimima.
U proteklom periodu evidentno je povećanje prosječnih temperatura, duži i izraženiji periodi suše, kao i učestaliji ekstremni klimatski događaji poput intenzivnih kiša, kratkotrajnih oluja i naglih temperaturnih oscilacija. Ove promjene imaju direktne i indirektne posljedice na vitalnost šuma, fiziološko slabljenje stabala uslijed nedostatka vode i dovode do povećane osjetljivosti četinarskih sastojina (posebno smrče i jele) na bolesti i zaraze, povećanja rizika od šumskih požara, edafske poremećaje i drugo. Klimatski stres je posebno izražen u zonama sa plitkim, kamenitim i termički opterećenim zemljištima, kao i u staništima koja su izložena jakim vjetrovima i insolaciji.
Klimatske promjene utiču na strukturu i dinamiku prirodnog podmlatka. Promjene u mikroklimatskim uslovima unutar šuma dovode do različitih poremećaja ekosistema, uključujući pojavu vrsta pionirskog karaktera, promjene u gustini ponika i podmlatka, te poremećaje u sukcesivnim procesima i pojavu alohtonih vrsta.
Klimatske promjene se prepoznaju kao jedan od ključnih faktora rizika za šumske ekosisteme NP Prokletije, što zahtijeva integrisan pristup u evaluaciji i upravljanju. Zbog toga je neophodno uspostaviti kontinuirani monitoring zdravstvenog stanja šuma. Pratiće se trendovi u prirodnoj obnovi šumskih sastojina, pravovremenim sprovođenjem sanitarnih i preventivnih mjera, uključujući uklanjanje žarišta potkornjaka, prevencijom i pripremom za požare, procjenom dugoročnih uticaja klimatskih promjena na strukturu i funkciju šumskih zajednica i drugim aktivnostima neophodnim za prilagođavanje i adaptaciju na klimatske promjene.
Uticaj klimatskih promjena je vidljiv kao dodatni faktor zarastanja travnjaka, a također i kroz evidentirane ranije migracije planinskog mrmoljka. S obzirom da su dnevni leptiri vrlo osjetljivi na klimatske promjene, njihov monitoring će biti dobar indikator i za praćenje utjecaja klimatskih promjena. Također će se praititi uticaj klimatskih promjena na dnevne ptice grabljivice.
Sve navedeno je u najvećoj mjeri ugrađeno u aktivnosti plana upravljanja drugih podtema, dok se u ovoj podtemi planiraju eventualne dodatne aktivnosti, zavisno o rezultatima istraživanja i monitoringa.

3.1. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezentovani.

Specifični cilj 2.1. Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana

Prostor Nacionalnog parka Prokletije odlikuje se preplitanjem prirodnog i kulturno-istorijskog nasljeđa, što oblikuje jedinstveni pejzažni identitet ovog područja. Tradicionalna arhitektura, naročito u katunima, i dalje je prisutna, ali je proces napuštanja ovih sezonskih naselja izrazito naglašen, dok savremeni „eko-katuni“ sve više preuzimaju funkciju turističkog smještaja. U urbanim cjelinama Plava i Gusinja zabilježena je djelimična očuvanost autohtonog graditeljskog nasljeđa, uz primjetan trend izgradnje novih objekata koji mijenjaju vizuelne karakteristike ambijenta. Iako rijetki, primjeri rekonstrukcije tradicionalnih kula u skladu s

konzervatorskim uslovima ukazuju na postojeći potencijal za kvalitetno očuvanje vrijednog graditeljskog fonda.
U prethodnom periodu JPNPCG je, u saradnji s nadležnim institucijama, nastavilo aktivnosti na evidentiranju i dokumentovanju nematerijalne kulturne baštine, uključujući tradicionalne zanate, izradu reprezentativnih odjevnih predmeta, tkanje ćilima i očuvanje muzičkih praksi. Dokumentovane su i vještine narodne medicine, običaji i elementi prehrambenog nasljeđa, što predstavlja značajan doprinos valorizaciji identiteta lokalne zajednice. Primjetni su pozitivni efekti angažmana kulturno-umjetničkih društava i udruženja građana, koja kroz manifestacije i edukativne sadržaje doprinose očuvanju tradicije i jačanju lokalnog identiteta. Primjer takve prakse je manifestacija na Bajrovića katunu, usmjerena na prezentaciju katunskog nasljeđa i autohtonih proizvoda.
Istovremeno, Park se suočava s izraženom depopulacijom, naročito migracijama ka inostranstvu, što dovodi do slabljenja kontinuiteta tradicionalnih djelatnosti i praksi. Napuštanje stočarstva i košenja planinskih livada utiče na degradaciju tradicionalnog pejzaža i gubitak određenih tipova staništa koja zavise od ekstenzivnog korišćenja prostora. Ove promjene imaju neposredne posljedice i na biodiverzitet, jer se smanjuje površina otvorenih i poluotvorenih staništa karakterističnih za stočarski krajolik.
Iako su izazovi značajni, kulturno nasljeđe NP Prokletije i dalje je snažno ukorijenjeno u lokalnoj zajednici i predstavlja važnu osnovu za budući razvoj. Postojeći materijalni i nematerijalni resursi, uključujući tradicionalne vještine, arhitekturu, gastronomiju i običaje, nude značajan potencijal za razvoj održivih kulturno-turističkih proizvoda koji mogu doprinijeti očuvanju pejzaža i podsticanju revitalizacije tradicionalnih praksi. Aktivnosti JPNPCG u narednom planskom periodu će uključivati dalje istraživanje kulturnih vrijednosti, promociju lokalnih praksi i razvoj programa koji povezuju kulturnu i prirodnu baštinu, uz intenziviranje saradnje sa institucijama kulture. Takav pristup omogućava očuvanje autentičnosti područja, jačanje lokalnog identiteta i integrisanje kulturnog nasljeđa u savremene modele upravljanja i održivog korišćenja prostora.

3.2. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznvrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

3.3.1 Edukacija i interpretacija

Specifični cilj 3.1. Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti NP Prokletije razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.

Edukativni i interpretativni programi sprovode se u saradnji sa školama, nevladinim organizacijama i lokalnim zajednicama kroz radionice, predavanja, terenske nastave, akcije pošumljavanja i obilježavanje važnih ekoloških datuma. Poseban značaj ima saradnja sa ustanovama koje uključuju djecu sa posebnim potrebama i najmlađe uzraste.
Ipak, realizacija aktivnosti je često ograničena logističkim izazovima, prvenstveno u pogledu organizacije prevoza. Edukacija se najvećim dijelom odvija na terenu, dok Centar za

posjetioce u Gusinju, iako funkcionalan, ima ograničene prostorne i infrastrukturne kapacitete, što utiče na kvalitet i obim edukativnih sadržaja.
Na području Parka nedostaju jasno strukturisane i opremljene edukativne i interpretativne staze. Trenutno su dostupne dvije tematske staze: „Magna Mater“ i „Od Glečera do Grebaje“, razvijene kroz međunarodne projekte, dok je „Kulturna ruta“ u urbanom području Plava i Gusinja značajan primjer kulturno-edukativne infrastrukture.
Planirano je dalje razvijanje sadržaja, uključujući multimedijalne materijale, štampane edukativne vodiče za škole, digitalne sadržaje, unapređenje postojećih staza savremenim interpretativnim tačkama i programima obilaska parka. Edukativni kutak na zvaničnoj internet stranici Parka je u fazi razvoja, sa ciljem povećanja pristupačnosti i raznolikosti obrazovnih sadržaja. Od 2025. godine započet je rad na osmišljavanju i implementiranju programa „Mladi ambasadori Nacionalnog parka“ i Junior Ranger programa, usmjerenog ka aktivnom uključivanju mladih u promociju zaštite prirode i održivog razvoja.
U narednom periodu planira se uspostavljanje programa stručnog usavršavanja koji će obuhvatiti teme kao što su upravljanje posjetama, interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti i primjena standarda u edukaciji u zaštićenim područjima.

3.3.2 Posjetilačka infrastruktura

Specifični cilj 3.2 Poboljšana posjetiteljska infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.

Turistička infrastruktura razvijena je djelimično i neravnomjerno na prostoru Parka. Najveći broj posjeta bilježi se u dolini Grebaje. Povećanje broja posjetilaca u posljednjim godinama ukazuje na potrebu za jačanjem infrastrukture koja bi istovremeno obezbijedila bolju organizaciju prostora, podizanje kvaliteta posjetilačkog iskustva i očuvanje prirodnih vrijednosti.
Jedan od ključnih elemenata atraktivnosti Parka čine vidikovci, koji se nalaze na više lokacija od izuzetnog pejzažnog značaja: Tromeđa, Memina planina, Kofiljača, Karaula, Vezirova brada, Horolac, Bogićevica i Bor Radončića. Ovi prostori su trenutno neuređeni i bez adekvatne infrastrukture. Nedostatak klupa, sigurnosnih barijera, edukativnih tabli i osnovnog mobilijara ograničava njihovu upotrebu, sigurnost i interpretativnu vrijednost.
U narednom periodu planirano je uređenje i opremanje najposjećenijih vidikovaca, na osnovu idejnog rješenja koje je izrađeno u prethodnom planskom periodu. Uređenje će obuhvatiti postavljanje sigurnosnih elemenata, klupa, informativno–edukativnih tabli i drugog mobilijara.
Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore izradilo je idejno rješenje i glavni projekat za lokalitet Karaula – Gradine. Ovaj prostor planiran je da postane novi centar za posjetioce. Postojeći centar za posjetioce nalazi izvan granica Parka, što utiče na njegovu slabiju posjećenost i ograničenu funkcionalnost. Novi centar na Karauli omogućiće kvalitetnije usmjeravanje posjetilaca, bolju interpretaciju prostora, razvoj edukativnih i promotivnih sadržaja i predstavljaće početnu tačku za obilazak planinskih staza.[1]
Pored toga, neophodno je planirati izgradnju i opremanje bivaka na ključnim lokacijama unutar Parka. Prokletije karakterišu duge, tehnički zahtjevne i fizički naporne planinarske staze, od kojih većina zahtijeva obnovu postojeće markacije, kako bi se osigurala bezbjednost posjetilaca. Njih nije moguće obići u okviru jednog dana, pa bi postavljanje bivaka značajno

[1] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

doprinijelo sigurnosti posjetilaca, omogućilo planiranje višednevnih tura, rasteretilo najopterećenije zone i unaprijedilo ukupni doživljaj boravka u Parku.
Na pristupnim putevima i ulazima u Park nedostaju najavne, glavne i ulazne table, što otežava orijentaciju i umanjuje vidljivost Parka. Njihovo postavljanje je važno za unapređenje vizuelnog identiteta i lakšu orijentaciju posjetilaca.

3.3.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 3.3. Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Nacionalni park Prokletije u narednom planskom periodu nastaviće da se razvija kao atraktivna i dostupna destinacija za posjetioce, uz strogo poštovanje načela očuvanja prirodnog i kulturnog nasljeđa. Analiza prethodnog petogodišnjeg perioda pokazuje stabilan trend rasta posjećenosti, posebno izražen nakon 2020. godine.

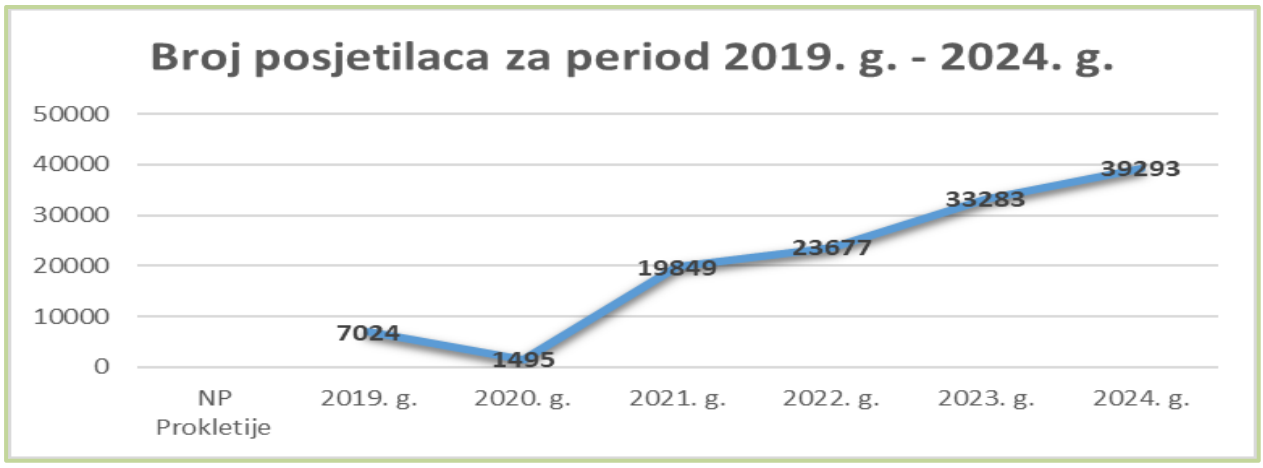

***Grafikon 5**: Broj posjetilaca u periodu 2019. -2024. godina*

Najintenzivniji priliv posjetilaca bilježi se od maja do oktobra, s vrhuncem u avgustu. Tokom tog perioda dominantne su aktivnosti vezane za planinski ambijent i prirodne atrakcije Doline Grebaje, okolnih vrhova Prokletija i Hridskog jezera. Ovakav sezonski obrazac ukazuje na potrebu za preciznim planiranjem i regulisanjem opterećenja osjetljivih područja.

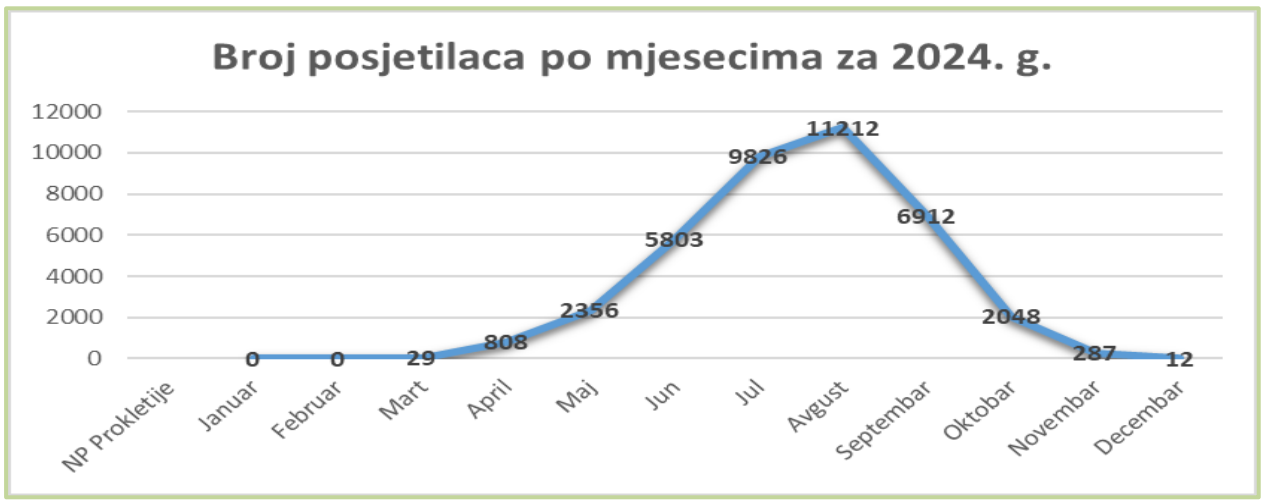

***Grafikon 6**: Broj posjetilaca tokom 2024.godine po mjesecima*

Trenutni sistem upravljanja posjetiocima zasniva se na organizovanoj naplati ulaznica putem kontrolno-naplatnih punktova i nadzornika, uz usmjeravanje kretanja na obilježene staze i dozvoljene zone. Podaci se bilježe putem elektronskog sistema naplate, a dodatni uvid u potrebe i očekivanja posjetilaca dobija se kroz sezonske ankete u Centru za posjetioce.
Analiza posjetilaca pokazuje dominaciju jednodnevnih posjeta, najčešće u formi kraćih tura i izleta. Po pitanju strukture, uočen je i kontinuirani porast broja stranih gostiju, naročito iz zemalja Zapadne Evrope.
Aktivni kontrolno-naplatni punktovi trenutno funkcionišu na lokacijama: Gradine, Grebaje, Ropojana, Ribljak, Hridska krivina i Zarunice, s tim da su punktovi Hridska krivina i Zarunice aktivirani i osposobljeni u 2025. godini. Najveći broj posjeta ostvaruje se na punktu Grebaje, dok su ostale lokacije znatno manje opterećene. Ova prostorna neravnomjernost zahtijeva ciljane mjere za ravnotežu u korišćenju prostora Parka. Planira se rekonstrukcija punkta na Gradinama i Hridskoj krivini, a na mjestu Treskavac (Maljin most) postavljanje novog kontorno-naplatnog punkta, čime će se poboljšati nadzor, informisanje i sigurnost posjetilaca.

Kao predlog inovativnog rešenja planira se postavljanje minimalno jedne pametne kapije sa identifikacijom posjetilaca i vozila.[2]

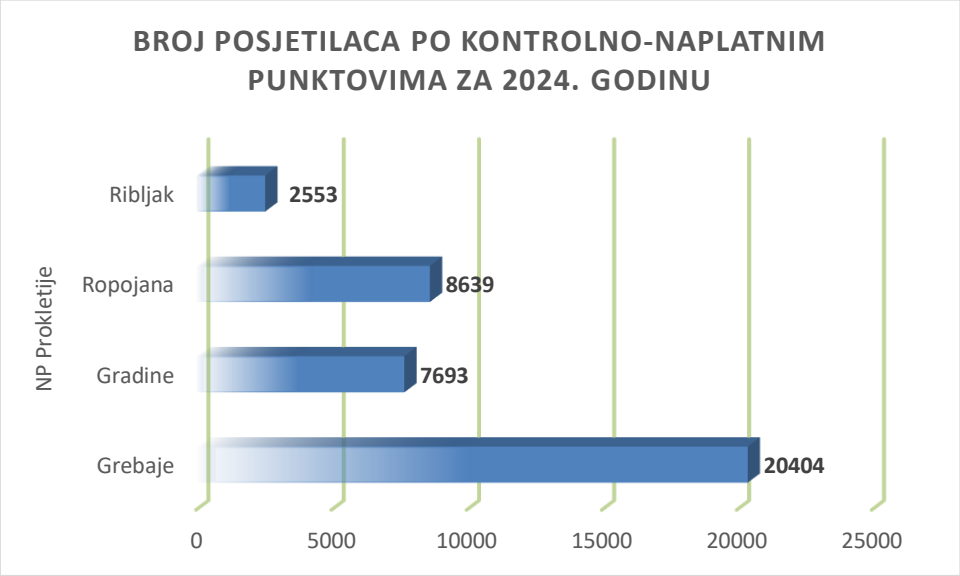

***Grafikon 7:** Broj posjetilaca toko 2024.godine po kontrolno-naplatnim punktovima*

Kao jedan od ključnih izazova identifikovana je prekomjerna frekvencija posjeta pojedinim lokalitetima tokom visoke sezone.
U cilju uspostavljanja održivog modela, tokom 2026–2027. godine planirana je izrada Studije kapaciteta nosivosti, koja će omogućiti kvantifikaciju nosivosti ključnih lokaliteta i formulisati smjernice za regulaciju pristupa – uključujući eventualno uvođenje kvota, vremenskih ograničenja, sistema rezervacija i preusmjeravanje prema manje opterećenim zonama.
Tokom planskog perioda, predložene mjere za unapređenje upravljanja posjetiocima obuhvataju:

[2] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

- Razvoj organizovanih tura i vođenih programa sa fokusom na edukaciju, zaštitu prirode i promociju lokalnog kulturnog nasljeđa[3];
- Kreiranje novih turističkih proizvoda – poput tematskih staza (geološke, botaničke, istorijske), zona za kampovanje i kulturnih ruta[4];
- Unapređenje postojeće i izgradnja nove infrastrukture[5](nadstrešnice, klupe, pristup OSI, turistički mobilijar, ulazi u park, vidikovci, parking mjesta...);
- Aktivno uključivanje lokalne zajednice kroz podršku organizaciji lokalnih manifestacija, angažman vodiča i razvoj autentične ponude bazirane na kulturnoj i prirodnoj baštini[6];
- Razvoj sadržaja van glavne sezone – kroz zimske ture, tematske radionice, festivale i druge oblike cjelogodišnjeg turizma, s ciljem smanjenja sezonskog pritiska i ravnomjernijeg ekonomskog benefita[7].

3.3.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 3.4. Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Prokletije u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promotivne i komunikacione aktivnosti realizuju se kroz više kanala i u saradnji sa različitim partnerima, čime se jača vidljivost Parka i podstiče svijest javnosti o njegovom značaju.

Tradicionalni mediji i dalje predstavljaju važan kanal promocije, kroz kontinuiranu saradnju sa elektronskim i štampanim medijima, gostovanja predstavnika Javnog preduzeća, te produkciju i emitovanje priloga i emisija. U narednom periodu, neophodno je unaprijediti ovu saradnju proaktivnim pristupom i iniciranjem tematskih sadržaja o prirodi, edukaciji i pravilima ponašanja, sa ciljem jačanja svijesti o potrebi očuvanja prirodne I kulturne baštine.

Digitalna komunikacija bilježi značajan napredak, broj pratilaca na društvenim mrežama konstantno raste, zahvaljujući redovnom postavljanju informacija, fotografija, video zapisa, ali i interaktivnih edukativnih sadržaja (kvizovi, pitalice, upitnici). Web sajt JPNPCG redovno objavljuje aktuelnosti, najave događaja i sadržaje edukativnog karaktera. Potrebno je dalje unaprijediti digitalne sadržaje Parka razvojem specijalizovanih sekcija na zvaničnom sajtu.

Promotivni događaji i manifestacije, organizovani samostalno ili u saradnji sa partnerima, predstavljaju važan alat za valorizaciju prirodnih, kulturnih i gastronomskih potencijala Parka i lokalnih zajednica.

Posebno su prepoznati događaji koji promovišu aktivni odmor, tradicionalne običaje i život na katunima. U narednom periodu, potrebno je dodatno razvijati saradnju sa lokalnim turističkim organizacijama, kroz zajedničke promotivne nastupe i osmišljavanje događaja namijenjenih ciljanim grupama, kao što su predstavnici diplomatskog kora, mediji i obrazovne ustanove.

[3] Aktivnost 3.1.4. u Specifičnom cilju 3.1.
[4] Aktivnosti 3.2.1. 3.2.2 i 3.2.6 u Specifičnom cilju 3.2.
[5] Aktivnosti 3.2.1. i 3.2.4. u Specifičnom cilju 3.2.
[6] Aktivnosti 4.2.1. i 4.2.4. u Specifičnom cilju 4.2.
[7] Aktivnosti 3.1.3. i 3.1.4. u Specifičnom cilju 3.1. te 4.1.3. u Specifičnom cilju 4.1.

Učešće na sajmovima turizma u zemlji i inostranstvu, realizuje se u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom Crne Gore (NTOCG) i drugim relevantnim subjektima. Ova aktivnost doprinosi internacionalizaciji ponude Parka, a u narednom periodu bi trebalo raditi na jačanju prepoznatljivosti NP Prokletije, kroz savremen promotivni materijal i profesionalni vizuelni identitet. Potrebno je i u kontinuitetu unapređivati dizajn i sadržaje promotivnog materijala koji se koristi u cilju predstavljanja turističke ponude svih pet nacionalnih parkova Crne Gore, posebno u saradnji sa NTOCG na međunarodnim sajmovima, u Centru za posjetioce i na događajima i manifestacijama, te obezbijediti njegovu dostupnost u elektronskoj formi putem web sajta.

Iako dosadašnji pristup pokazuje rezultate, potrebno je sistematski unaprijediti promociju i komunikaciju, kroz jasne ciljeve, definisanje ciljnih grupa, jačanje vizuelne prepoznatljivosti i evaluaciju rezultata aktivnosti promocije i komunikacije.
Kroz sistemski pristup razvoju promocije i bolju koordinaciju sa svim subjektima koji učestvuju u njihovom upravljanju, te inovativne metode predstavljanja sadržaja posjetiocima i široj javnosti u narednom planskom periodu, poseban fokus treba usmjeriti na povećanje vidljivosti Nacionalnog parka u medijima kako bi se dodatno privukla pažnja ljubitelja zaštićene prirode.

3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: ***Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.***

Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.

Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa Nacionalnim parkom Prokletije.

Saradnja sa lokalnim zajednicama predstavlja izuzetno važan elemenat održivog upravljanja nacionalnim parkom. U odnosu između stanovništva i Parka treba voditi računa o ravnoteži koristi za obje strane i temeljem toga oblikovati okvir za razvojne i zaštitne aktivnosti. Područje Parka pruža značajne mogućnosti za lokalni ekonomski razvoj, posebno kroz održivi turizam, tradicionalnu poljoprivredu i valorizaciju kulturnog nasljeđa. Unatoč tome, područje se suočava sa ekonomskim zaostajanjem u odnosu na državni prosjek, negativnim migracionim trendovima, te smanjenjem broja stanovnika i radne snage.
Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore je 2015. godine uspostavilo Socio-ekonomske forume kao mehanizam uključivanja lokalnih zajednica u upravljanje nacionalnim parkovima. Iako zamišljeni kao platforme za dvosmjernu komunikaciju, njihova primjena nije zaživjela u punom kapacitetu. Neophodna je njihova reorganizacija i institucionalno jačanje kako bi se obezbijedila aktivnija participacija lokalnog stanovništva.
Tokom 2023. godine pokrenut je proces formiranja klastera korisnika prostora radi identifikacije relevantnih aktera u i oko Parka. Evidentirano je devet klastera sa ukupno 227 korisnika. Klasteri predstavljaju organizovane grupe i subjekte koji svojim djelovanjem doprinose razvoju turizma, očuvanju kulturne i prirodne baštine i unaprjeđenju životne sredine

i lokalnih zajednica. Formiranje lokalnih klastera stvorilo je nove pretpostavke za jačanje saradnje i povezivanje na svim nivoima.

Klaster	Broj korisnika
NVO i fondacije	133
Katuni	63
Ugostitelji	22
Uprava za šume	2
Planinarski klubovi	2
Turističke organizacije	2
Gorska služba spašavanja	1
Drvoprerađivači	1
Turističke organizacije	2
Ukupan broj korisnika	**227**

Nevladine organizacije i fondacije, kojih je najviše (133), imaju značajnu ulogu u sprovođenju projekata zaštite prirode, razvoju lokalnih zajednica i promociji održivog korišćenja resursa. Katuni (63) predstavljaju tradicionalne stambene i stočarske cjeline koje čuvaju lokalni identitet i običaje, ali istovremeno nude značajan potencijal za razvoj ruralnog turizma. Ugostitelji, kojih je evidentirano 22, obuhvataju vlasnike i upravljače smještaja, restorana, kampova i drugih turističkih objekata, a njihova djelatnost direktno zavisi od očuvanosti prostora i kvaliteta turističke ponude. U strukturi korisnika nalaze se i dva predstavnika Uprave za šume, državnog organa čiji rad ima direktan uticaj na zaštitu šumskih ekosistema u zoni Parka. Planinarski klubovi (2) doprinose razvoju aktivnog turizma kroz korišćenje i promociju planinarskih staza, dok turističke organizacije (2) i turističke agencije (1) organizuju posjete, ture i promociju Parka. Gorska služba spašavanja, zastupljena jednim korisnikom, ima važnu ulogu u bezbjednosti posjetilaca i reagovanju u hitnim situacijama na terenu.
Ova struktura ukazuje na potrebu za intenzivnijom, ciljano usmjerenom komunikacijom sa korisnicima prostora, čije znanje i iskustvo mogu značajno doprinijeti održivom upravljanju.

Radi unapređenja odnosa između upravljača i lokalnih zajednica, planirano je sprovođenje sveobuhvatne socio-ekonomske analize putem upitnika. Upitnik obuhvata demografske podatke, stavove prema zaštiti Parka, identifikaciju problema (nelegalna gradnja, otpad, sječa šuma), procjenu transparentnosti i kvaliteta saradnje sa upravljačem. Rezultati studije biće ključni za razumijevanje odnosa između Parka i lokalnih zajednica. Oni će poslužiti kao osnova za definisanje konkretnih mjera koje jačaju participativno upravljanje, transparentnost i povjerenje.
Komunikacija između NP Prokletije i lokalne zajednice je do sada bila parcijalna i povremena, što je na neki način ograničavalo informisanost građana i uključenost glavnih aktera. Uspostavljanje redovnih foruma, klastera i online kanala omogućava dvosmjernu komunikaciju i transparentno donošenje odluka od strane upravljača zaštićenog područja NP Prokletije. Praćenje kroz evidenciju foruma i ankete pokazuje da je uključivanje lokalne zajednice jedan od bitnijih procesa za podršku zaštite prirode i održivom razvoju turizma.
Do sada su određene ciljne grupe nedovoljno zastupljene, što ograničava socijalnu inkluziju i efikasnost zajedničkih inicijativa. Aktivnosti povećanja participacije doprinose uključivanju svih zainteresovanih strana, posebno mladih, žena, stanovništva iz udaljenijih sela i dijaspore, što

osigurava da Plan upravljanja odražava interese svih zainteresovanih strana i jača kapacitete lokalne zajednice za održive prakse.
Lokalna zajednica često nema pristup stručnoj edukaciji i razmjeni iskustava. Radionice omogućavaju promociju dobrih praksi, razmjenu znanja i pokretanje inicijativa koje podržavaju održivi razvoj i zaštitu prirode. Tržište tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača je slabo razvijeno i nedovoljno povezano sa turizmom. Promocija i podsticaj prodaje jačaju lokalnu ekonomiju i smanjuju pritisak na prirodne resurse, jer se razvija održiva proizvodnja.
Takođe, potrebno je navesti da nedostatak sertifikacije smanjuje prepoznatljivost i konkurentnost lokalnih proizvoda. Sertifikat geografskog porijekla određenih proizvoda i usluga omogućava prepoznavanje brenda sa šireg područja NP Prokletije, obezbjeđuje kvalitet i stimuliše lokalnu proizvodnju, što doprinosi održivom razvoju i lokalnoj ekonomiji.

Mnogi katuni su u lošem stanju i predstavljaju rizik za kulturnu baštinu. Projekti koji se odnose na revitalizaciju garantuje očuvanje tradicije i pokreće turizam baziran na kulturnom nasljeđu, integrirajući lokalnu zajednicu u očuvanje prostora.
Turistički potencijal NP Prokletije je nedovoljno iskorišćen. Razvoj održivih aktivnosti poput pješačenja, planinarenja, ruralnog i gastronomskog turizma stvara ekonomske prilike za lokalne zajednice, a istovremeno čuva prirodne resurse.
Unapređenje putne infrastrukture i razvoj održivog turizma su među prioritetnim aktivnostima, usmjerenim na jačanje socio-ekonomskog položaja lokalnog stanovništva. Vezano za putnu infrastrukturu, planira se sanacija puteva prema katunima.[8]
Lokalne zajednice često nemaju pristup sredstvima za implementaciju održivih praksi. Inicijativa za finansiranje omogućava realizaciju projekata zaštite prirode i održivog razvoja, jačajući kapacitete lokalnih aktera.

3.5. Jačanje kapaciteta upravljača

Dugoročni cilj: ***Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.***

Efikasno funkcionisanje preduzeća direktno zavisi od kvaliteta i kapaciteta zaposlenih, kao i od njihove stručne kompetencije, tehničke i stručne osposobljenosti. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva I realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi JPNPCG je preduzelo reviziju postojeće Sistematizacije radnih mjesta u smislu opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.

U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

- Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno upravljanje parkovima.
- Povećanje ulaganja u obuke i profesionalni razvoj, stručne kompetencije u stručnim službama.
- Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih, radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.

[8] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

- Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 5.1: *Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.*

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Prokletije i JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i radne sastanke.
Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Prokletije.
U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistemsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća dosljednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.
U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti usklađeni sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.
Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i kroz dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.
Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Prokletije.

3.5.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 5.2*: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Prokletije kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.*

Specifični cilj 5.3: *Povećana opremljenost JPNPCG/NP Prokletije.*

Ukupno stanje pokazuje da većina službi funkcioniše stabilno, ali postoje izraženi izazovi u pogledu tehničke opremljenosti, edukacije kadra i sezonskih opterećenja.
Služba fizičke zaštite pokazuje relativno visok nivo operativnosti. Međutim, tehnička opremljenost je ograničena, što uz potrebu za redovnim obukama predstavlja izazov u narednom periodu. Prilike se nalaze u modernizaciji opreme i edukaciji, dok prijetnje dolaze iz domena krivičnih i prekršajnih djela.
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture ima jasno definisane zadatke, ali trpi zbog nedostatka vozila i opreme. Prilike za unapređenje uključuju dodatnu kadrovsku podršku i tehničko osnaživanje, dok prijetnje dolaze od nelegalnog odlaganja otpada.
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove funkcioniše stabilno, sa jasno definisanim zadacima i komunikacijom sa nadležnim organima. Digitalizacija i edukacije predstavljaju značajne prilike, dok kašnjenja u administraciji mogu negativno uticati na rad drugih službi.
Odjeljenje za naplatu raspolaže funkcionalnim sistemom, ali suočava se sa nedostatkom osoblja tokom sezone i visokim radnim pritiskom. Digitalizacija procesa i zapošljavanje sezonskog kadra nude rješenja, dok nepokrivenost svih ulaza naplatnim punktovima ostaje izazov.
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj ima stručan kadar i osnovnu tehničku opremu, ali nedostatak osoblja, edukacija i digitalnih alata ograničava njen potencijal. Prilike se nalaze u proširenju kadra i modernizaciji opreme, dok rast turističkog pritiska i zahtjevi za monitoring predstavljaju izazove.
Služba za promociju, edukaciju i marketing raspolaže iskustvom i infrastrukturom, ali nedostatak kadra, znanja stranih jezika i digitalne opreme ograničava njen domet. Kursevi jezika i edukacije iz digitalnog marketinga nude značajne prilike, dok visoki sezonski zahtjevi i potreba za međunarodnom vidljivošću predstavljaju izazove. *Ocjena je umjerena*.
Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u projektima, ali nedostatak edukacija, kao i nejasan status Javnog preduzeća u vezi kategorisanja u profitnu ili neprofitnu organizaciju, otežavaju pristup donatorima i fondovima. Jačanje kapaciteta i učešće u međunarodnim projektima su ključne prilike, dok prijetnje uključuju rizik propuštanja važnih projekata.
Služba za javne nabavke funkcioniše, ali dva upražnjena radna mjesta predstavljaju slabost. Popunjavanje kadra i uređenje punktova su prilike, dok kašnjenja i povećan obim nabavki mogu ugroziti efikasnost.
Služba za finansije ima dovoljno osoblja i jasnu organizaciju, ali zahtijeva kontinuirano stručno usavršavanje. Edukacije mogu povećati efikasnost i smanjiti opterećenje drugih službi, dok rizik od grešaka bez dodatnih obuka ostaje prisutan.
Služba za kontrolu i monitoring ima stabilan broj zaposlenih i ključnu ulogu u nadzoru, ali nedostatak video nadzora i IT kapaciteta ograničava njenu efikasnost. Prilike se nalaze u

tehničkom jačanju, dok prijetnje uključuju nedovoljnu pokrivenost terena i rast zahtjeva za izvještavanje.

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	24/7 nadzor i kontrola terena. Sprječavanje nelegalnih radnji. Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine).	Ograničena tehnička oprema (vozila, video nadzor, oružje). Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem.	Nabavka vozila i tehničke opreme. Redovne edukacije i doškolovanje. Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora.	Krivična i prekršajna djela	Dobro
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	Nedostatak terenskog vozila. Ograničena materijalno-tehnička oprema	Nabavka dodatnog vozila i opreme. Zapošljavanje dodatnog kadra.	Pritisak Pritisak zbog nelegalnog odlaganja od strane lokalnog stanovništva	Dobro
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	Evidencija i dokumentacija. Održavanje vozila i tehničke opreme. Komunikacija sa nadležnim organima		Digitalizacija procesa. Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada	Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	Dobro
Odjeljenje za naplatu	Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	Nedovoljno osoblja u sezoni. Visok radni pritisak	Zapošljavanje sezonskog kadra. Digitalni sistemi naplate. Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva	Nepostojanje naplatnih punktova na svim ulazima u Park	Dobro
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i druge oblasti. Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	Nedovoljni kadrovski resursi. Ograničena oprema i terenska vozila. Nedostatak edukacija i digitalnih alata. Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	Proširenje kadra i stručnih profila. Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja. Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	Rast turističkog pritiska.	Umjereno do loše
Služba za promociju, edukaciju i marketing	Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu. Postojanje Centra za posjetioce.	Nedovoljno kadra u sezoni. Ograničeno znanje stranih jezika. Nedostatak digitalne opreme.	Kursevi stranih jezika. Edukacije iz digitalnog marketinga. Modernizacija sajta i promotivne opreme.	Visoki zahtjevi tokom turističke sezone. Potreba za međunarodnom vidljivošću.	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata. Postojanje osnovnog	Nedovoljno osoblja za sve obaveze. Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje.	Dalje jačanje kadrova. Edukacije i učešće u međunarodnim projektima. Pristup EU fondovima i	Administrativni pritisak vezan za sprovođenje projekata	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
	kadrovskog jačanja (4+šef)	Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao neprofitnog subjekta kod donatora.	međunarodnoj saradnji.		
Služba za javne nabavke	Centralizacija nabavki za sve službe. Jasna sistematizacija	Dva upražnjena radna mjesta. Uređenje postojećih naplatnih punktova	Popunjavanje upražnjenih mjesta.	Rizik kašnjenja u nabavkama. Povećan obim nabavki	Umjereno
Služba za finansije	Dovoljno radnika za osnovne poslove. Jasna organizacija i odgovornosti	Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi	Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	Odlično
Služba za kontrolu i monitoring	Stabilan broj zaposlenih (13). Ključna služba za nadzor NP	Nedostatak video nadzora Ograničeni IT i serverski kapaciteti.	Nabavka i instalacija video nadzora. Jačanje IT kapaciteta i softverskih rješenja	Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora. Povećani zahtjevi za praćenje i izvještavanje	Umjereno

Analiza pokazuje da su službe i odjeljenja u velikoj mjeri funkcionalne, ali suočene sa izazovima koji se mogu prevazići kroz strateško planiranje, tehničko osnaživanje i kadrovski razvoj. Poseban fokus treba usmjeriti ka službama sa umjerenom ili lošijom ocjenom stanja, kako bi se osigurala ravnoteža u operativnoj efikasnosti i dugoročna održivost sistema.

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe ovog Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost i razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti (Tabela XXX).
Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju solidne kadrovske kapacitete (ocjena 4), ali istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.
Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj bilježi nisku ocjenu u domenu tehničke opreme (2) i edukacije (3), što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti.
Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3 i 4, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.
Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima najnižu ocjenu u domenu ljudskih resursa (2), što ukazuje na nedostatak kadra sa iskustvom u upravljanju projektima i međunarodnoj komunikaciji. Edukacije su takođe ocijenjene sa 2, što sugeriše potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.
Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3.

Tabela 9: *Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi i nivo edukacije
Služba fizičke zaštite	4	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	4	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	4	4	4
Odjeljenje za naplatu	3	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	3
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala: 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Prokletije nema pouzdanu internet konekciju na cjelokupnom području, što otežava komunikaciju, koordinaciju timova i pravovremenu razmjenu podataka. Nepristupačna i teško dostupna područja Parka nijesu adekvatno nadzirana, što smanjuje mogućnost kontrole nad nelegalnim aktivnostima i praćenja promjena u prostoru. Postojeća tehnička oprema, posebno tehnička oprema za nadzor, rijetko se servisira, što povećava rizik od kvarova i smanjenja funkcionalnosti nadzornog sistema. Ovo stanje otežava sistemsko praćenje procesa na teritoriji Parka i smanjuje pouzdanost nadzora, što direktno utiče na sigurnost i očuvanje prostora.
Kako bi se unaprijedila zaštita Parka i efikasnost nadzora, planirane aktivnosti obuhvataju obezbjeđivanje stabilne internet konekcije u zonama ključnih punktova, nabavku i testiranje dronova za nadzor nepristupačnih područja, izradu elaborata za uspostavljanje sistema video-nadzora, kao i uspostavljanje redovnog sistema tehničkog održavanja opreme. Ove mjere omogućavaju brzu reakciju u slučaju incidenata, visoku dostupnost i pouzdanost sistema za nadzor.
NP Prokletije nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliki izazov za zaštitu i upravljanje prostorom Parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi Park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranje, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 5.4*: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprjeđenom i održivom upravljanju NP Prokletije.*

U prethodnom planskom periodu, uloga Službe za projekte i međunarodnu saradnju bila je djelimično ostvarena, pri čemu je zabilježeno učešće u nekoliko značajnih inicijativa na nacionalnom i međunarodnom nivou. Ipak, generalna ocjena pokazuje da je stepen uključivanja NP Prokletije u projektne procese bio ograničen, a broj i sadržaj projekata nijesu bili dovoljno usmjereni na specifične potrebe i izazove ovog parka. Treba naglasiti da ova ograničenja prvenstveno proizilaze iz broja dostupnih aplikacija koje su tematski vezane za potrebe NP Prokletija i geografski pokrivaju ovo područje.

Iako je NP Prokletije bio formalno obuhvaćen projektom „Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti nacionalnih parkova kroz unapređenje fizičke zaštite“ (realizovan preko Eko Fonda tokom 2023. godine), podrška se dominantno ogledala u nabavci opreme i obukama koje su sprovedene na nivou svih pet nacionalnih parkova. Takav horizontalni pristup nije u dovoljnoj mjeri prepoznao kompleksnost upravljačkih izazova na teritoriji Prokletija, koji uključuju graničnu dinamiku, izolovanost lokalnih zajednica, slabije infrastrukturne kapacitete i izražen rizik od šumskih požara i klimatskih promjena.

Dodatno, u okviru Interreg projekta Forest Connect, NP Prokletije jeste bio uključen kroz postavljanje tri hranilice za krupne zvijeri, te mjere rehabilitacije šume na području Horolac i Hridsko jezero, što predstavlja pozitivan korak ka očuvanju staništa, ali su ukupne projektne aktivnosti bile ograničenog dometa i bez jače institucionalne uključenosti ili izgradnje lokalnih kapaciteta.

Važno je istaći da su regionalne i međunarodne inicijative poput EcoDaLLi (Horizon) i For a Clean Montenegro (podrška Francuske) dominantno bile usmjerene na druge parkove, kao što je NP Lovćen, dok se NP Prokletije uglavnom pominju samo u okviru šireg nacionalnog sistema, bez konkretno definisanih aktivnosti ili benefita na terenu.

U 2023. godini realizovan je projekat „Pravovremena prevencija šumskih požara u NP Prokletije“ u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova. Kroz ovaj projekat nabavljena je specijalizovana protivpožarna oprema, organizovana obuka za zaposlene u parku i sprovedene promotivne aktivnosti usmjerene ka lokalnoj zajednici. Uspostavljena je saradnja sa lokalnim institucijama, čime je ojačana koordinacija u slučaju požara. Projekat je direktno odgovorio na specifične izazove Prokletija i predstavlja dobar model za buduće lokalne inicijative.

Takođe u prethodnom planskom periodu, NP Prokletije je ostvario djelimično učešće u nekoliko relevantnih međunarodnih inicijativa koje su doprinijele jačanju institucionalnih kapaciteta i promociji ekosistemskih vrijednosti parka. Posebno se ističe realizovani FAO projekat, koji je imao regionalni karakter i bio fokusiran na jačanje tehničkih kapaciteta za upravljanje prirodnim resursima, edukaciju lokalnih upravljača, kao i podizanje svijesti o klimatskim izazovima ruralnih zajednica. Kroz ove aktivnosti, NP Prokletije je pozicioniran kao značajno zaštićeno područje unutar šireg konteksta održivog razvoja sela.

Pripremljeni je i projekat „Izgradnja otpornosti šuma NP Prokletije u cilju borbe protiv klimatskih promjena“ u okvira poziva Princ Albert od Monaka, sa ciljem revitalizacije šumskih staništa zahvaćenih potkornjakom, uspostavljanjem sistema za rano upozorenje na požare i unaprijeđenu kapaciteta lokalnih interesenata; Dodatno, u toku 2025. godine, u okviru Interreg CBC CG–AL programa, pripremljena su i podnijeta dva projektna prijedloga koja se odnose na NP Prokletije. Jedan projektni prijedlog bio je usmjeren na osu turizma, sa ciljem unapređenja turističke infrastrukture, dok je drugi bio fokusiran na prevenciju šumskih požara, kao odgovor na novonastalu situaciju uzrokovanu potkornjakom i povećanom količinom suve drvne mase u šumskim ekosistemima parka.

Uzimajući u obzir biogeografski značaj, trans-granični karakter, visoku biodiverzitetsku vrijednost i socioekonomski kontekst ovog zaštićenog područja, očigledno je da je potrebno značajno unaprijediti projektni angažman, kako kroz veće uključivanje u postojeće međunarodne inicijative, tako i kroz razvoj ciljanih projekata koji se bave specifičnostima ovog parka.
Odsustvo stabilnih projektnih partnerstava, nedostatak kadrovske podrške za pripremu i implementaciju projekata na lokalnom nivou, kao i ograničena vidljivost Parka u regionalnim mrežama, predstavljaju identifikovane slabosti koje bi trebalo adresirati u narednom planskom periodu. U cilju unapređenja međunarodne vidljivosti i jačanja institucionalne saradnje, u narednom planskom periodu planirano je pokretanje inicijative za formiranje prekograničnog zaštićenog područja u okviru mreže EUROPARC Federacije. U tom kontekstu, već su započeti preliminarni razgovori i uspostavljena komunikacija sa upravljačima zaštićenih područja u Albaniji i na Kosovu, sa ciljem razvoja zajedničkog upravljačkog i projektnog okvira.
NVO CZIP realizuje dvogodišnji projekat „Prekogranično upravljanje zaštićenim područjima na Zapadnom Balkanu“, u partnerstvu sa međunarodnim organizacijama i uz podršku BMUV-a, sa ciljem jačanja kapaciteta upravljača, uključujući Nacionalni park Prokletije. Projekat obuhvata izradu standardizovanih monitoring protokola, obuke zaposlenih, unapređenje upravljanja podacima i usklađivanje sa Natura 2000 standardima, kao i jačanje prekogranične saradnje. Prioritetne vrste za monitoring su mrki medvjed (*Ursus arctos*), tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), lještarka (*Tetrastes bonasia*) i troprsti djetlić (*Picoides tridactylus*). Aktivnosti projekta su komplementarne inicijativi JP Nacionalni parkovi Crne Gore i EUROPARC federacije za uspostavljanje prekograničnog zaštićenog područja Prokletije, čime se dodatno jača prekogranično upravljanje i očuvanje biodiverziteta.

3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Prokletije i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 5.5.: *Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Prokletije su funkcionalni.*
Specifični cilj 5.6.: *Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.*

NP Prokletije raspolaže samo jednim stalnim objektom i to Centrom za posjetioce u Gusinju, a koji se nalazi izvan granica Parka.

Kako bi se uredilo postavljanje privremenih objekata na području Parka, donosi se Program objekata privremenog karaktera. Na osnovu Programa, odnosno njegovih izmjena i dopuna, a koje donosi Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, izdaju se urbanističko-tehnički uslovi (UTU) za korišćenje zemljišta za izgradnju i postavljanje privremenih objekata, u skladu sa propisanim režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina.
Program se donosi na period od pet godina, sa ciljem zaštite prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara. Programom se utvrđuju pravila za identifikaciju područja i lokacija (zona), kao i način korišćenja i postavljanja privremenih objekata. Lokacije se određuju na osnovu zahtjeva zainteresovanih lica, uz poštovanje propisanih zona zaštite i raspoloživog prostora. Program sadrži lokacije i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje ovih objekata.

Program objekata privremenog karaktera za NP Prokletije još uvijek nije donesen zbog nedostatka ažurnog digitalnog katastra. U trenutku izrade Plana upravljanja (2025.), podaci

za pojedine katastarske opštine su u fazi izlaganja. Nakon uspostavljanja digitalnog katastra, pristupiće se izradi i donošenju Programa objekata privremenog karaktera za ovaj nacionalni park.

U cilju unapređenja sistema zaštite i kontrole prostora Parka, te efikasnije naplate ulaznica i pružanja informacija posjetiocima, u Parku su postavljeni kontrolno-naplatni punktovi na lokalitetima: Grebaja, Ropojana i Zarunica (selo Vusanje) na području opštine Gusinje, te na Gradini, Hridskoj krivini i Ribljaku na području opštine Plav. U ovom planskom razdoblju je planirano postavljanje najmanje dva kontrolno-naplatna punkta te minimalno jedne pametne kapije sa identifikacijom posjetilaca i vozila.

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: *Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.*

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.
Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost

podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva**: pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi**: mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva**: identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.
- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima**: razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;

- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrta Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;
- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;

- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.
-

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);
- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);
- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 10: *Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama*

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
I Projektovani rashodi i ulaganja	1.440.120,00	1.509.070,00	1.585.920,00	1.595.170,00	1.626.470,00	**7.756.750,00**
II Projektovani sopstveni prihodi	206.500,00	216.800,00	227.600,00	239.000,00	251.000,00	**1.140.900,00**
Razlika (II-I)	-1.233.620,00	-1.292.270,00	-1.358.320,00	-1.356.170,00	-1.375.470,00	**-6.615.850,00**

Projektovani rashodi i ulaganja obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Prokletije“.

Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.
Nedostajuća finansijska sredstva biće obezbijeđena kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 11: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima*

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	174.060,00	186.160,00	180.710,00	183.060,00	178.960,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	145.200,00	163.800,00	165.100,00	164.000,00	163.400,00
4	5.300,00	5.300,00	5.300,00	30.300,00	30.300,00
5	1.113.720,00	1.151.970,00	1.232.970,00	1.215.970,00	1.251.970,00
UKUPNO	**1.440.120,00**	**1.509.070,00**	**1.585.920,00**	**1.595.170,00**	**1.626.470,00**

Tabela 12: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima*

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	889.560,00	945.810,00	973.360,00	1.000.310,00	1.015.610,00
2	421.560,00	416.460,00	452.760,00	414.960,00	434.360,00
3	129.000,00	146.800,00	159.800,00	179.900,00	176.500,00
UKUPNO	**1.440.120,00**	**1.509.070,00**	**1.585.920,00**	**1.595.170,00**	**1.626.470,00**

Tabela 13: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	68.500,00	69.750,00	69.750,00	94.750,00	94.750,00
Aktivno upravljanje, Regulacija	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Aktivno upravljanje, Saradnja	600,00	600,00	600,00	600,00	600,00
Edukacija	13.500,00	12.200,00	13.500,00	12.200,00	13.600,00
Edukacija, Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Edukacija, Saradnja	2.000,00	2.000,00	22.000,00	2.000,00	7.000,00
Infrastruktura	312.000,00	324.500,00	322.500,00	322.500,00	322.500,00
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	100.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00
Infrastruktura, Jačanje kapaciteta upravljača	0,00	15.000,00	15.000,00	27.500,00	12.500,00
Istraživanje	9.470,00	18.020,00	12.670,00	4.820,00	1.070,00
Istraživanje, Monitoring	340,00	340,00	340,00	340,00	340,00
Istraživanje, Saradnja	300,00	300,00	300,00	300,00	300,00
Jačanje kapaciteta upravljača	624.000,00	655.000,00	688.000,00	721.000,00	752.000,00
Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Komunikacija, Saradnja	6.000,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00
Monitoring	102.890,00	103.590,00	103.490,00	106.890,00	106.540,00
Održavanje	75.120,00	69.120,00	99.120,00	69.120,00	69.120,00
Održavanje, Infrastruktura	13.900,00	13.900,00	13.900,00	13.900,00	13.900,00
Planiranje	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Promocija	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00
Promocija, Edukacija	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Promocija, Jačanje kapaciteta upravljača	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	6.800,00	6.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	83.100,00	83.850,00	83.850,00	84.850,00	84.850,00
Regulacija, Informisanje	0,00	1.500,00	1.500,00	0,00	0,00
Regulacija, Infrastruktura	0,00	0,00	0,00	0,00	13.000,00
Regulacija, Saradnja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Saradnja, Aktivno upravljanje	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja, Jačanje kapaciteta upravljača	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00
Saradnja, Podrška	7.300,00	7.300,00	7.300,00	7.300,00	7.300,00
UKUPNO	**1.440.120,00**	**1.509.070,00**	**1.585.920,00**	**1.595.170,00**	**1.626.470,00**

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, visokoplaninskih, vlažnih i vodenih ekosistema su očuvani.												
POD TEMA: Šumski ekosistemi												
Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	1.1.1.	Utvrditi stanje stanišnih tipova na području Hridskog jezera i Hridskog krša, kroz analizu dijagnostičkih vrsta*	Izvještaj o stanju stanišnih tipova područja istraživanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	450.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.2.	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području Hridskog jezera, Hridskog krša i Babinog polja*	Urađena mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.3.	Uraditi popis nacionalno / međunarodno značajnih biljnih taksona na području Hridskog jezera, Hridskog krša i Babinog polja*	Evidencija popisanih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.4.	Kartirati ciljne stanišne tipove šumskih staništa (9110, 91E0, 91K0, 9410, 9530*, 95A0, 5130, 4070)	Kartografski prikaz	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	1.1.5.	Sprovoditi monitoring opšteg zdravstvenog stanja šumskih ekosistema na bioindikacijskim tačkama	Uspostavljen protokol monitoringa; Izvještaj o realizovanom monitoringu	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Prokletije	300,000.00	JPNPCG / Donacije
Monitoring	1.1.6.	Sprovoditi monitoring tagovanih stabala u svrhu praćenja zdravstvenog stanja i nelegalne sječe	Godišnji izvještaj o sprovedenom monitoringu	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Prokletije	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.7.	Sprovoditi monitoring populacija potkornjaka, kao i prisustva parazitskih i saprofitskih gljiva	Evidencija postavljenih i analiziranih feromonskih klopki; Evidencija registrovanih jedinki potkornjaka po tački; Evidencija izolovanih i identifikovanih gljiva po lokalitetima; Izvještaj o stanju populacija smrčevih potkornjaka	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Prokletije	150,000.00	JPNPCG / Donacije
Monitoring	1.1.8.	Prema potrebi sprovoditi monitoring opožarenih površina	Izrađen protokol praćenja; Izvještaj o praćenju sa georeferenciranim podacima o pojavi biljnih vrsta na opožarenim plohama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Prokletije	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.9.	Sprovoditi monitoring troprstog i planinskog djetlića	Uspostavljen protokol monitoringa; Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Izrađena mapa prisustva djetlića	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.10.	Sprovoditi monitoring najznačajnijih Natura 2000 vrsta ptica	Izvještaj o sprovedenom monitoringu, distribuciji i stanju populacija	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	1.1.11.	Sprovesti monitoring šumskih vrsta slijepih miševa	Nabavka specijalizovanog uređaja (mamac za slijepe miševe); Lista prisutnih vrsta; Izrađena mapa distribucije; Definisane upravljačke mjere i istraživačke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.12.	Sprovesti monitoring mrkog medvjeda putem radio ili GPS ogrlice na području Parka u sklopu projekta Forest Connect	Telemetrijski obilježena jedna jedinka mrkog medvjeda; Praćenje medvjeda nakon puštanja (3 godine); Izvještaji o kretanju obilježene jedinke.	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, spoljni eksperti	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 1.2: Očuvani su prirodni karakteri šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.												
Indikator specifičnog cilja 1.2: Doznačena i uklonjena stabla sanitarnog karaktera. Smanjen negativni uticaj požara. Degradirane šumske površine vraćene su u prvobitno prirodno stanje. Izrađen i realizovan godišnji Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini. Zdravstveno stanje šumskih ekosistema povoljno. Stanje populacije potkornjaka na sekundarnom nivou. Povoljno stanje troprstog i planinskog djetlića. Povoljno stanje šumskih vrsta slijepih miševa. Povoljno stanje populacije mrkog medvjeda.												
Aktivno upravljanje	1.2.1.	Sprovoditi sanitarne i sanitarno uzgojne mjere	Količina uklonjenog materijala (m^3); Izvještaji o realizaciji; Evidencija tretiranih lokaliteta; Izvještaj o efektima mjera	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.2.	Uspostaviti sistem zaštite šuma od požara	Evidencija nabavljenih jedinica opreme; Evidencija obučenih lica; Broj aktivnih osmatračnica i signalizacije; Urađena procjena rizika od požara; Dužina adaptiranih puteva; Broj izrađenih protivpožarnih stanica	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.3.	Sprovoditi mjere gajenja i sanacije na opožarenim i degradiranim šumskim površinama	Površina revitalizovanih i pošumljenih lokaliteta (u ha); Evidencija realizovanih sanacionih planova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,	200,000.00	JPNPCG / Donacije

										Direktor Parka		
Aktivno upravljanje	1.2.4.	Izraditi i sprovoditi Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu Parka	Odobren Plan gazdovanja; Evidencija izdatih rješenja za sječu; Količina dozvoljene sječe (m^3)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.5.	Sprovoditi kontrolu prostora Parka u cilju suzbijanja nelegalnih aktivnosti (gradnja, sječa, krivolov i dr.)*	Evidecija terenskih izlazaka, prijavljenih i procesuiranih nelegalnih aktivnosti	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	1.2.6.	Sarađivati sa lokalnim i državnim organima u svrhu jačanje fizičke zaštite prostora, posjetilaca i imovine*	Priprema i usvajanje akcionih planova na realizaciji zajedničkih aktivnosti; Evidencija terenskih izlazaka, prijavljenih i procesuiranih nelegalnih aktivnosti	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Regulacija	1.2.7.	Regulisati prolazak motoring vozila prema rezervatima prirode i prvoj zoni zaštite i obezbijediti privremeni prostor za parking istih*	Postavljen znak upozorenja; Postavljena rampa; Obezbijeđeno privremeno parkiralište	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
POD TEMA: Visokoplaninski ekosistemi												
Specifični cilj 1.3: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring staništnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema												
Indikator specifičnog cilja 1.3: Karta distribucije staništnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	1.3.1.	Mapirati stanišni tip 4060 subalpijske borealne vrištine na području Parka i predložiti mjere očuvanja	Karta rasprostranjenosti; Predložene mjere očuvanja staništnog tipa 4060	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.2.	Mapirati travnjake i pašnjake na području Parka i predložiti mjere očuvanja za travnjake i pašnjake	Karta rasprostranjenosti; Predložene mjere očuvanja za travnjake i pašnjake	2						Služba za zaštitu prirodne i	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										kulturne baštine i održivi razvoj		
Monitoring	1.3.3.	Pratiti stanje refertnih visokoplaninskih staništa (uticaj klimatskih promjena i posjećivanja)	Evidencija stanja referetnih visokoplaninskih staništa	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,800.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.4.	Sprovesti terenska istraživanja dnevnih leptira	Lista prisutnih vrsta; Definisano stanje populacije NATURA 2000 vrsta; Izrađena mapa rasprostranjenja dnevnih leptira u QGIS-u	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.5.	Uraditi popis faune vodozemaca na području Hridskog jezera, Hridskog krša i Babinog polja i po potrebi predlagati mjere zaštite i očuvanja vodozemaca*	Evidencija popisanih vrsta vodozemaca; Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.6.	Uraditi popis faune gmizavaca na području Hridskog jezera, Hridskog krša i Babinog polja i po potrebi predlagati mjere zaštite i očuvanja gmizavaca**	Evidencija popisanih vrsta gmizavaca; Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.3.7.	Sprovoditi monitoring grabljivica	Izvještaj o stanju i distribuciji vrsta; Mapa staništa; U zavisnosti od stanja definisane upravljačke mjere	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.8.	Izvršiti pregled literaturnih istraživanja sitnih sisara**	Popis bibliografski opisanih prisutnih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	1.3.9.	Sprovesti monitoring sitnih sisara**	Izrađen i usvojen Protokol za istraživanja sitnih sisara; Lista prisutnih vrsta; Mapa staništa sitnih sisara; Definisano stanje populacije značajnih vrsta faune sitnih sisara; U zavisnosti od stanja definisane upravljačke mjere	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.10.	Sprovesti REM metodologiju u cilju istraživanja krupnih sisara**	Lista prisutnih vrsta; Mapa staništa; Modelirana prosječna gustina i prosječna brojnost populacija; Definisane upravljačke mjere i istraživačke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.4: Visokoplaninski ekosistemi su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Baza podataka za kontrolisanje ubiranja divlje flore i gljiva se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore utvrđeno. Izrađena mapa staništa koja su pod pritiskom. Stanje visokoplaninskih ekosistema je povoljno (definisano kroz istraživanja i monitoringe iz specifičnog cilja 1.3).												
Aktivno upravljanje	1.4.1.	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba fizičke zaštite	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.4.2.	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje**	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.4.3.	Prema potrebi sprovoditi upravljačke mjere *(definisane kroz aktivnosti 1.3.1-1.3.8)*	Izvještaj o sprovođenju mjera	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
POD TEMA: Vlažni i vodeni ekosistemi												
Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune vlažnih i vodenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.5: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja.												

Istraživanje	1.5.1.	Utvrditi stanje stanišnog tipa 7160 Izvorišta i izvorišne tresave bogate mineralima kroz analizu dijagnostičkih vrsta, na području Babinog Polja	Izvještaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.2.	Nastaviti istraživanje distribucije stanišnog tipa *7250 zapadnobalkanske apijske tresave (*Narthecion scardici*) na području Parka	Izvještaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.3.	Sprovesti mapiranje svih tresetnih stanišnih tipova na području istraživanja u Parku	Mapa distribucije tresetnih staništa na području istraživanja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.4.	Utvrditi distribuciju planinskog mrmoljka na području Parka (sezonske lokve i bare)	Izvještaj o distribuciji planinskog mrmoljka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.5.5.	Sprovoditi monitoring populacije planinskog mrmoljka na području Parka (sezonske lokve i bare)	Izvještaj o stanju planinskog mrmoljka (uključujući ugroženost reproduktivnih habitata); Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.5.6.	Sprovesti pilot projekat monitoringa hidrološkog režima i stanja odabranih vlažnih staništa	Sproveden pilot projekat. Izrađen Akcioni plan.	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Eksterni saradnici	20,000.00	Donacije
Specifični cilj 1.6: Vlažni i vodeni ekosistemi su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.6: Prelazna tresetišta i vezane vrste su u dobrom stanju. Uticaj kaptiranih vodoizvorišta za potrebe mini hidroelektrana je procijenjen.												

Aktivno upravljanje	1.6.1.	Sprovoditi pojačani nadzor na lokalitetu Bjelaj (karaula) u svrhu očuvanja prelaznih tresetišta i vezanih vrsta uključujući planinskog mrmoljka	Zapisnici o izvršenom nadzoru	1						Služba fizičke zaštite	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Informisanje	1.6.2.	Postaviti informativne table sa upozorenjem u svrhu očuvanja prelaznih tresetišta i vezanih vrsta uključujući planinskog mrmoljka	Informativne table postavljene	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam, Direktor Praka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.6.3.	Sprovoditi monitoring uticaja vodoizvorišta kaptiranih za potrebe minihidroelektrana na području Parka	Izvještaj o sprovedenom monitoringu	3						Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
POD TEMA: Klimatske promjene												
Specifični cilj 1.7: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen, te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.												
Monitoring	1.7.1.	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Izvještaj o identifikovanim pritiscima od klimatskih promjena; Evidentirani pritisci, promjene i stanje ekosistema od klimatskih promjena	3						JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Aktivno upravljanje	1.7.2.	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti prethodnih specifičnih ciljeva)	Evidencija realizovanih monitoring ciklusa; Evidencija lokaliteta sa sprovedenim adaptivnim mjerama (npr. popunjavanje sadnicama, zaštita tla, mikrolokalne intervencije i dr)	3						JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Napomene:
* Aktivnost će se sprovoditi u svim ekosistema.
** Aktivnost će se sprovoditi u visokoplaninskim i šumskim ekosistemima.

TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezetovani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 2.1: Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.												
Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.												
Istraživanje, Monitoring	2.1.1.	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	2.1.2.	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Komunikacija, Saradnja	2.1.3.	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Evidencija organizovanih manifestacija, sajmova i izložbi i kulturno umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Lokano stanovništvo	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Istraživanje, Saradnja	2.1.4.	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam UZZKD, MKM JUCZKACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije

TEMATSKA OBLAST 3: Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 3.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Prokletije razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.												
Indikator specifičnog cilja 3.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika sprovođenja obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.												

Edukacija	3.1.1.	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica i šetnji prema postojećim edukativnim programima (Mladi ambasadori Nacionalnog parka); Evidencija učesnika	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Obrazovne ustanove	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	3.1.2.	Razviti i sprovoditi Junior Ranger program za NP Prokletije	Evidencija učesnika; Evidencija održanih programa/kampova	1						Služba za promociju, marketing i turizam, EUROPARC federacija, Relevantni subjekti, Obrazovne ustanove	8,000.00	JPNPCG / Donacije / EUROPARC
Promocija, Edukacija	3.1.3.	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih događanja godišnje; Broj učesnika; Razvijen interpretativni program; Evidencija održanih interpretacija	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo, Obrazovne ustanove	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Promocija, Edukacija	3.1.4.	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen program obilaska Parka; Evidencija realizovanih obilazaka	2						Direktor JPNPCG, Direkor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Lokalno stanovništvo i pružaoci usluga	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Edukacija	3.1.5.	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.2. Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka Centra za posjetioce uređena. Vanjski prostor Centra za posjetioce uređen.												
Održavanje, Infrastruktura	3.2.1.	Redovno održavati i po potrebni unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske i planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i evidencija unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, PSCG, TO sa prostora Parka	35,000.00	JPNPCG / Donacije

Održavanje, Infrastruktura	3.2.2.	Razviti i opremiti nove edukativne staze	Evidencija novih staza; Omogućeno korišćenje od strane OSI (osoba s invaliditetom)	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Udruženje mladih sa hendikepom, donatori	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje, Infrastruktura	3.2.3.	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Izvještaj o uređenju biciklističkih staza; Evidencija unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, BSCG, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	3.2.4.	Unaprijediti postojeću i pokrenuti izgradnju nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice, klupe, pristup o.s.i., turistički mobilijar, ulazi u Park, vidikovci, planinarska skloništa/bivaci, parking mjesta)	Evidencija unaprijeđene infrastrukture; Evidencija nove infrastrukure	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	500,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija, Infrastruktura	3.2.5.	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Evidencija postavljenih tabli	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Opštine, TO sa prostora Parka, Ministarstvo saobraćaja	13,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine / Donacije

Promocija, Jačanje kapaciteta upravljača	3.2.6.	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka (krplje, turno i nordijsko skijanje) i razviti novu turističku ponudu	Izvještaj o unaprijeđenju turističke ponude	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka	25,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Infrastruktura, Jačanje kapaciteta upravljača	3.2.7.	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku Centra za posjetioce u Gusinju	Izvještaj o uređenju izložbene postavke centra za posjetioce	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Jačanje kapaciteta upravljača	3.2.8.	Urediti vanjski prostor Centra za posjetioce u Gusinju	Idejno rješenje pripremljeno; Formiran Expo	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	45,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.												
Indikator specifičnog cilja 3.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.												
Komunikacija	3.3.1.	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa	Sprovedeno anketno istraživanje i izrađen izvještaj o analizi podataka; Izvještaj o digitalnoj anketi na sajtu	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Jačanje kapaciteta upravljača	3.3.2.	Koristiti, održavati i unaprijeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izvještaj o broju posjetilaca; Izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Broj elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Broj otvorenih i zatvorenih korisničkih naloga; Broj sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	3.3.3.	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u Parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	3.3.4.	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama *(nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i dosenog Plana upravljanja posjetiocima)*	Izvještaji sa terena	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Komunikacija	3.3.5.	Promovisati “leave no trace” princip među posjetiocima	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Prokletije u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.												
Indikator specifičnog cilja 3.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera. Trend rasta interakcija s javnošću.												

Promocija, Komunikacija	3.4.1.	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirani podaci o NP Prokletije na novom sajtu; Ažurirana mobilna aplikacija	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	3.4.2.	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izvještaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Evidencija objavljenih tekstova	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.3.	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.4.	Učestvovati na turističkim sajmovima	Evidencija međunarodnih i nacionalnih turističkih sajmova na kojima je JPNPCG uzelo učešće	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	3.4.5.	Izraditi godišnjak (*annual report*) JPNPCG	Izrađen godišnjak	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	3.4.6.	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Evidencija objavljenih tekstova; Evidencija izvještaja sa statistikama	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.7.	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Broj održanih manifestacija i događaja	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Opštine	5,000.00	JPNPCG / TO parka / Opštine
TEMATSKA OBLAST 4.: Saradnja sa lokalnom zajednicom												

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Saradnja, Podrška	4.1.1.	Uspostaviti mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (redovni forumi, klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Evidencija organizovanih foruma godišnje; Evidencija aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza podataka klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su adekvatno informisani (anketa)	1						JPNPCG, Direktor Parka, lokalna zajednica	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	4.1.2.	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Evidencija uključenih organizacija i sektora u rad foruma/klastera. Procenat učesnika iz ranjivih ili nedovoljno zastupljenih grupa (mladi, žene, manja sela, dijaspora). Evidencija zajedničkih projekata ili inicijativa pokrenutih sa različitim akterima	1						Direktor Parka, lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Saradnja, Podrška	4.1.3.	Podržavati organizovanje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Evidencijaodržanih edukacija/radionica godišnje. Evidencija učesnika iz lokalne zajednice. Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG, Direktor Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa Nacionalnim parkom Prokletije.												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i statistika saradnji s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse. Broj aktivnih katuna i tradicionalnih stočarskih praksi.												
Saradnja, Podrška	4.2.1.	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Saradnja, Podrška	4.2.2.	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat).	Evidencija sertifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	4.2.3.	Provesti pilot-projekat revitalizacije katuna na području Parka	Sprovedena rekonstrukcija minimum jednog katuna u skladu sa uslovima za tradicionalnu gradnju	3						JPNPCG, lokalno stanovništvo, Opštine	50,000.00	JPNPCG / Opština / MPVŠ / Donacije
Saradnja, Podrška	4.2.4.	U saradnji sa lokalnim privrednicima razvijati i promovisati održivu turističku ponudu baziranu na pješačenju, planinarenju, ruralnom i gastronomskom turizmu	Evidencija razvijenih i promovisanih turističkih aktivnosti	1						JPNPCG, lokalni privredici, TO sa prostora Parka	5,000.00	JPNPCG / Lokalni privredici / TO sa prostora Parka

Saradnja, Podrška	4.2.5.	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenom području	Evidencijaj otvorenih poziva; Evidencija dobijenih subvencija	2						JPNPCG, Ministarstvo turizma, NTO, Eko-fond, MPVŠ	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / MPVŠ
TEMATSKA OBLAST 5: Jačanje upravljačkih kapaciteta												
Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	**KOD**	**AKTIVNOST**	**INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI**	**PRIORITET**	**DINAMIKA SPROVOĐENJA**					**SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE**	**PROCJENA SREDSTAVA**	**IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA**
					G1	**G2**	**G3**	**G4**	**G5**			
Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unaprijeđena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obvezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima												
Regulacija	5.1.1.	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Evidencija zajedničkih sastanaka i inicijativa na godišnjem nivou	1						JPNPCG, MERS, AZŽS	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.2.	Definisati proceduru za uvođenje propusnica za lokalnog stanovništvo koje posjeduje nepokretnosti na području Parka	Procedura definisana	1						JPNPCG, UO JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.3.	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta potrebama upravljanja	Ažuriran Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.4.	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donesena Interna procedura za korišćenje šume za potreba JPNPCG; Donesena Interna procedura za dodjelu ogreva socijalno-ugroženim stanovništvu; Doneseni unutrašnji akti na	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne	15,000.00	JPNPCG / Donacije

			preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina							baštine i održivi razvoj		
Regulacija	5.1.5.	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Evidencija usklađivanja pravnih akata JPNPCG na godišnjem nivou	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Saradnja	5.1.6.	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Prokletije	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne baštine i održivi razvoj, NP Prokletije	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG / NP Prokletije kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.												
Indikator specifičnog cilja 5.2: JPNPCG/ NP Prokletije ima na raspolaganju zaposlenike sa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenim potrebama i prioritetima.												
Edukacija, Saradnja	5.2.1.	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Evidencija radionica, obuka i sastanaka; Evidencija učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	5.2.2.	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmijene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Evidencija realizovanih posjeta; Broj predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Prokletije i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Edukacija	5.2.3.	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Evidencija obuka; Broj obučenih predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Prokletije i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	5.2.4.	Uspostaviti sistemski pristup razvoju kapaciteta zaposlenih kroz procjenu postojećih kompetencija, definisanje prioritetnih oblasti edukacije i izraditi i realizovati godišnji plan obuka (teorijskih i terenskih) uz uključivanje relevantnih stručnjaka.	Izrađena procjena kompetencija i usvojen Godišnji plan obuka; Evidencija realizovanih obuka (teorijskih i terenskih) i Evidencija zaposlenih uključenih u programe usavršavanja.	2						Sve službe i zaposleni NP Prokletije i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	5.2.5.	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izvještaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG / NP Prokletije.												
Indikator specifičnog cilja 5.3: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Prokletije.												
Održavanje, Infrastruktura	5.3.1.	Obezbjediti i održavati opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene i održavane opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za javne nabavke	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje	5.3.2.	Nabaviti nova vozila	Nabavljeno vozilo	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	5.3.3.	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi.	2						Direktor JPNPCG, Služba za javne nabavke	25,000.00	JPNPCG / Donacije

Održavanje	5.3.4.	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Popis nabavljenih alata i sredstava	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	5.3.5.	Obezbjediti internet konekciju u zonama ključnih punktova	Zvanični zahtjev upućen nadležnim institucijama; Najmanje dva tehnička rješenja razmotrena u saradnji s partnerima.	3						Direktor Parka, Služba za kontrolu i monitoring	4,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	5.3.6.	Nabaviti i testirati dronove za nadzor nepristupačnih područja	Nabavljena najmanje dva drona; Obavljena testna nadgledanja	2						Direktor Parka, Služba za kontrolu i monitoring	6,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	5.3.7.	Izraditi elaborat za uspostavljanje sistema video nadzora u NP Prokletije	Elaborat izrađen i usvojen do 2027. godine	1						Služba za kontrolu i monitoring	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje	5.3.8.	Uspostaviti redovan sistem tehničkog održavanja kamera i opreme	Broj izvršenih servisa godišnje (cilj: ≥ 2 po lokaciji); Dostupnost sistema > 95% godišnje	2						Služba za kontrolu i monitoring, Direktor JPNPCG	600.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.3.9.	Obilježiti granice NP	Formirati radno tijelo; Granice NP obilježene na terenu	1						Direktor Parka	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije
Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Prokletije.												
Indikator specifičnog cilja 5.4: Evidencija partnerstva prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												
Saradnja, Podrška	5.4.1.	Ostvariti i i unaprjeđivati mrežu međunarodnih, regionalnih I nacionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Komunikacija, Saradnja	5.4.2.	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Prokletije, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Broj učesnika na vebinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	5.4.3.	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Jačanje kapaciteta upravljača	5.4.4.	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Prokletije	Evidencija identifikovanih i angažovanih organizacija civilnog društva, lokalnih i nacionalnih institucija; Evidencija održanih sastanaka sa relevantnim akterima; Evidencija različitih organizacija/subjekata sa kojima je održan sastanak	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Komunikacija, Saradnja	5.4.5.	Unaprijediti prekograničnu saradnju u *transboundary* području Prokletija kroz razvoj zajedničkog programa saradnje sa zaštićenim područjima Albanije i Kosova, u skladu sa smjernicama EUROPARC Federacije i standardima modela Transboundary Parks.	Izrađen nacrt zajedničkog programa prekogranične saradnje; Broj održanih sastanaka sa partnerskim zaštićenim područjima Albanije i Kosova; Broj realizovanih zajedničkih aktivnosti u okviru prekogranične saradnje; Broj zvaničnih komunikacija/korespondencija sa EUROPARC Federacijom u vezi sa *transboundary* procesom	2						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	5,000.00	JPNPCG / Donacije
Komunikacija, Saradnja	5.4.6.	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Prokletije, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Broj učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Prokletije su funkcionalni.												

Indikator specifičnog cilja 5.5: Evidencija objekata nad kojim pravo raspolaganja ima NP Prokletije i njihovo stanje.												
Infrastruktura	5.5.1.	Izraditi projektnu dokumentaciju adaptacije i rekonstrukcije i vodosnabdijevanja objekata nad kojim pravo raspolaganja ima JPNPCG	Izrađena projektna dokumentacija	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Direktor JPNPCG	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	5.5.2.	Rekonstruisati karaulu na lokalitetu Gradine u svrhu izgradnje višenamjenskog objekta (centra za posjetioce, upravne zgrade, prostora za lokalno stanovništvo)	Postojanje funkcionalne višenamjenskog objekta na lokalitetu Gradine	2						JPNPCG, NP Prokletije, Opštine	1,500,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	5.5.3.	Izgraditi edukativno-istraživačku stanicu u Parku	Izgrađena edukativno-istraživačka stanica u Parku	3						JPNPCG, NP Prokletije, Opštine	50,000.00	Dijaspora / Donacije
Održavanje	5.5.4.	Rekonstruisati i sanirati puteve prema katunima	Izvještaj o rekonstrukciji i sanaciji puteva	3						JPNPCG, NP Prokletije, Opštine, Mjesne zajednice	300,000.00	JPNPCG / Opštine / Donacije
Infrastruktura	5.5.5.	Izgradti kontrolno-naplatne punktove i pristupne zone	Postavljena najmanje 2 kontrolno-naplatna punkta do kraja planskog perioda; Postavljena minimalno jedna pametna kapija sa identifikacijom posjetilaca i vozila	2						JPNPCG, NP Prokletije, Opštine	20,000.00	JPNPCG / Opštine / Donacije
Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.												
Indikator specifičnog cilja 5.6: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se.												
Regulacija	5.6.1.	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	3						JPNPCG, Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	5.6.2.	Izraditi mape privremenih objekata	Evidencija mapa	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.6.3.	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera	Urađen Program objekata privremenog karaktera; Evidencija sprovođenja Programa	3						Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, JPNPCG; nadležni organi shodno Zakonu o izgradnji objekata	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.												
Indikator specifičnog cilja 5.7: Baze podataka JPNPCG obuhvataju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem i redovno se ažuriraju na osnovu novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki redovno se izrađuju. Završni račun i finansijska dokumenta se redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.												
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.1.	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabavka servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.2.	Na godišnjem nivou izrađivati godišnje programe upravljanja i godišnje izvještaje o realiziciji	Godišnji program; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Prokletije i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.3.	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.4.	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG

Planiranje	5.7.5.	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.6.	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene; Evidencija sprovedenih javnih nabavki	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.7.	Upravljati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	2,100,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.8.	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	800,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.9.	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	340,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.10.	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	160,000.00	JPNPCG

Prilog 1: *Spisak vrsta ptica NP Prokletije sa statusima zaštite*

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Tetrijeb gluhan	*Tetrao urogallus*	RCG	G	I,II/2,III/2	II*,III**		NT	LC	5p/15ind
Lještarka	*Tetrastes bonasia*	RCG	G	I, II/2	III		LC	LC	5p/15ind
Jarebica kamenjarka	*Alectoris graeca*	RCG	G	I*, II/1**	III		VU	NT	5p/15ind;
Bjeloglavi sup	*Gyps fulvus*	RCG	M	I	III	II	EX	LC	6ind
Orao bjelorepan	*Haliaetus albicilla*	RCG	IG	I	III	I,II	EX	LC	
Suri orao	*Aquilla chrysaetos*	RCG	G	I	III	I,II	VU	LC	2p
Orao zmijar	*Circaetus gallicus*	RCG	MG	I	III	II	VU	LC	2p
Eja močvarica	*Circus aeruginosus*	RCG	M	I	III	II	VU	LC	5p/15ind
Poljska eja	*Circus cyaneus*	RCG	M	I	III	II	LC	LC	15ind
Mišar	*Buteo buteo*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Osičar	*Pernis apivorus*	RCG	G	I	III	II	NT	LC	5p
Kobac	*Accipiter nisus*	RCG	G	I*	III	II	LC	LC	
Jastreb	*Accipiter gentillis*	RCG	G	I*	III	II	LC	LC	5p

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Vjetruška	*Falco tinnunculus*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Soko lastavičar	*Falco subbuteo*	RCG	MG		III	II	VU	LC	
Ždral	*Grus grus*	RCG	M	I	III	II		LC	5p/15ind; 800ind
Šumska šljuka	*Scolopax rusticola*		MG	II/1,III/2	III	II	DD	LC	
Divlji golub	*Columba livia*	RCG	G	II/1	III		LC	LC	
Kukavica	*Cuculus canorus*	RCG	G		III		LC	LC	
Velika ušara	*Bubo bubo*	RCG	MG	I	III		VU	LC	5p/15ind
Planinska kukumavka	*Aegolius funereus*	RCG	G	I	III		NT	LC	5p/15ind
Patuljasta sova	*Glaucidium passerinum*	RCG	G	I	III		NT	LC	5p/15ind
Šumska sova	*Strix aluco*	RCG	G		III		LC	LC	20p/60in
Ćuk	*Otus scops*	RCG	G		III		LC	LC	
Leganj	*Caprimulgus europaeus*	RCG	MG	I	III		LC	LC	5p/i5ind
Čiopa	*Apus apus*	RCG	M		III		LC	LC	
Velika čiopa	*Tachymarptis melba*	RCG	M		III		LC	LC	
Pupavac	*Upupa epops*	RCG	G		III		LC	LC	

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Pčelarica	*Merops apiaster*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Crna žuna	*Dryocopus martius*	RCG	G	I	III		LC	LC	5p/15ind
Zelena žuna	*Picus viridis*	RCG	G		III		LC	LC	
Siva žuna	*Picus canus*	RCG	G	I	III		LC	LC	5p/15ind
Veliki djetlić	*Dendrocopos major*	RCG	G	I*	III		LC	LC	
Srednji djetlić	*Dendrocopos medius*	RCG	G	I	III		LC	LC	
Planinski djetlić	*Dendrocopos leucotos*	RCG	G	I	III		NT	LC	5p/15ind
Troprsti djetlić	*Picoides tridactylus*	RCG	G	I	III		NT	LC	5p/15ind
Mali djetlić	*Dendrocopos minor*	RCG	G		III		LC	LC	
Vijoglav	*Jynx torquilla*	RCG	G		III		LC	LC	
Šumska ševa	*Lullula arborea*	RCG	MG	I	III		LC	LC	15p
Lasta litičarka	*Ptyonoprogne rupestris*	RCG	G		III		LC	LC	
Seoska lasta	*Hirundo rustica*	RCG	G		III		LC	LC	
Daurska lasta	*Cecropis durica*	RCG	G		III		LC	LC	
Gradska lasta	*Delichon urbicum*	RCG	G		III		LC	LC	

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Planinska trepteljka	*Anthus spinoletta*	RCG	G		III		LC	LC	
Šumska trepteljka	*Anthus trivialis*	RCG	G		III		LC	LC	
Bijela pliska	*Motacilla alba*	RCG	G		III		LC	LC	
Žuta pliska	*Motacilla flava*	RCG	G		III		LC	LC	
Potočna pliska	*Motacilla cinerea*	RCG	G		III		LC	LC	
Vodenkos	*Cinclus cinclus*	RCG	G		III		LC	LC	
Sivi popić	*Prunella modularis*	RCG	G		III		LC	LC	
Planinski popić	*Prunella collaris*	RCG	G		III		LC	LC	
Crvendać	*Erithacus rubecula*	RCG	G		III		LC	LC	
Crvenrepka	*Phoenicurus phoenicurus*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Planinska crvenrepka	*Phoenicurus ochruros*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Planinska bjelka	*Oenanthe oenanthe*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Travarka	*Saxicola rubetra*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Drozd pjevač	*Turdus philomelos*	RCG	G	II/2	III	II	LC	LC	
Mali drozd	*Turdus iliacus*	RCG	Z	II/2	III	II	LC	NT	
Drozd imelaš	*Turdus viscivorus*	RCG	G	II/2	III	II	LC	LC	
Drozd borovnjak	*Turdus pilaris*	RCG	G	II/2	III	II	EN	LC	

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Kos	*Turdus merula*	RCG	G	II/2	III	II	LC	LC	
Drozd ogrličar	*Turdus torquatus*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Drozd kamenjar	*Monticola saxatilis*	RCG	G		III	II	NT	LC	
Pirgava grmuša	*Sylvia nisoria*	RCG	G	I	III	II	LC	LC	15p
Crnoglava grmuša	*Sylvia atricapilla*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Grmuša čavrljanka	*Sylvia curruca*	RCG	MG		III	II	LC	LC	
Obična grmuša	*Sylvia communis*	RCG	MG		III	II	LC	LC	
Sivi voljić	*Iduna pallida*	RCG	M		III		LC	LC	
Brezov zviždak	*Phylloscopus trochilus*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Šumski zviždak	*Phylloscopus sibilatrix*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Zviždak	*Phylloscopus collybita*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Zlatoglavi kraljić	*Regulus regulus*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Vatroglavi kraljić	*Regulus ignicapilla*	RCG	G		III	II	LC	LC	
Carić	*Troglodytes troglodites*	RCG	G	I*	III		LC	LC	
Siva muharica	*Muscicapa striata*	RCG	MG		III	II	EX	LC	
Bjelovrata muharica	*Ficedula albicollis*	RCG	M	I	III	II	DD	LC	15p
Velika sjenica	*Parus major*	RCG	G		III		LC	LC	

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Jelova sjenica	*Periparus ater*	RCG	G	I*	III		LC	LC	
Plava sjenica	*Cyanistes caerules*	RCG	G		III		LC	LC	
Ćubasta sjenica	*Lophophanes cristatus*	RCG	G		III		LC	LC	
Siva sjenica	*Poecile palustris*	RCG	G		III		LC	LC	
Planinska sjenica	*Poecile Montanus*	RCG	G		III		LC	LC	
Mrka sjenica	*Poecile lugubris*	RCG	G		III		LC	LC	
Dugorepa sjenica	*Aegithalos caudatos*	RCG	G		III		LC	LC	
Brgljez	*Sitta europaea*	RCG	G		III		LC	LC	
Puzgavac	*Tichodroma muraria*	RCG	G		III		VU	LC	
Kratkokljuni puzić	*Certhia familiaris*	RCG	G		III		LC	LC	
Dugokljuni puzić	*Certhia brachydactyla*	RCG	G	I*	III		LC	LC	
Rusi svračak	*Lanius collurio*	RCG	G	I	III		LC	LC	
Svraka	*Pica pica*		G	II/2	III		LC	LC	
Sojka	*Garrulus glandarius*		G	II/2	III		LC	LC	
Lješnjikara	*Nucifraga caryocatactes*	RCG	G		III		LC	LC	
Čavka	*Corvus monedula*		G	II/2	III		LC	LC	

Vrsta	Naučni naziv	ZZ CG	Status prisutnosti	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bern	BONN	IUCN CG	IUCN lista Evrope	NATURA VRSTA
Žutokljuna galica	*Pyrrhocorax graculus*	RCG	G		III		LC	LC	
Siva vrana	*Corvus cornix*		G	II/2	III		LC	LC	
Gavran	*Corvus corax*		G		III		LC	LC	
Čvorak	*Sturnus vulgaris*		G	II/2	III		LC	LC	
Vuga	*Oriolus oriolus*	RCG	G		III		LC	LC	
Vrabac	*Passer domesticus*	RCG	G		III		LC	LC	
Poljski vrabac	*Passer montanus*	RCG	G		III		LC	LC	
Žuta strnadica	*Emberiza citrinella*	RCG	G		III		LC	LC	
Zeba	*Fringilla coelebs*	RCG	G	I*	III		LC	LC	
Štiglić	*Carduelis carduelis*	RCG	G		III		LC	LC	
Zelentarka	*Chloris chloris*	RCG	G		III		LC	LC	
Čižak	*Carduelis spinus*	RCG	Z		III		LC	LC	
Kanarinka	*Serinus serinus*	RCG	Z		III		LC	LC	
Zimovka	*Pyrrhula pyrrhula*	RCG	G		III		LC	LC	
Batokljun	*Coccothraustes coccothrauste s*	RCG	G		III		LC	LC	
Krstokljun	*Loxia curvirostra*	RCG	G		III		LC	LC	

LITERATURA

1. Republički Zavod za zaštitu prirode Crne Gore (2006). Fizibiliti Studije za plavski dio Prokletija
2. Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima j. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.
3. Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještaju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU
4. S. Brelih,, B. Petrov(1978):Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana
5. Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B.,Vercuijsse, L. & amp; wondergem, J.(2016). "Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014 & quot;, Dutch mammal Society, the Netherland.
6. Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.
7. Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain in Montenegro. (2004). Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. In Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.
8. Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).
9. Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)
10. Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibloigrafijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica
11. Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori
12. Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.
13. Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.
14. Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.
15. Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.

16. Hadžiablahović, S., Bulić, Z. - (1994–1995)2004: On the distribution of some Balcan endemic and rare species in the flora of Montenegro. – Glasnik Republ. Zav. Zašt. Prirod. 27–28: 43–50.
17. JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Prokletije.
18. JPNPCG (2015). Nacionalni park „Prokletije“– Plan upravljanja 2016–2020.
19. Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.
20. Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.
21. Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2018). Prostorni plan posebne namjene za NP Prokletije
22. Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.
23. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.
24. Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.
25. Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina, 7(2), 605–631.
26. Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO ‘Zelena Gora’.
27. Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.
28. Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždralević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. Vespertilio, 17:129-156.
29. Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.
30. Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.
31. Pulević, V., Bulić, Z. – 1994: Neki otvoreni taksonomski i fitogeografski problemi u flori Lovćena.- CANU - Naučni skupovi, 34: 205-213, Podgorica.
32. Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti
33. Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu
34. Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia, 20–21, 1–506.

35. Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas
36. Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.
37. Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
38. Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
39. Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.
40. Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. Zootaxa, 2492, 1–27.
41. Stevanović, V. et al. (1995). Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije. U: Biodiverzitet Jugoslavije.
42. Stevanović, V. (1996). Analysis of the orophytic element... Bocconia, 5(1), 77–97.
43. Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.
44. Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.
45. Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.
46. Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP, Titograd.
47. Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

- Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Lovćen (Podloga za upravljanje šumama) (2016–2020).
- Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)
- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)
- Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)
- Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)
- Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020
- PPPN – Prostorni plan posebne namjene za NP Prokletije (Sl. list CG, br. 56/2018)
- Plan upravljanja NP Prokletije 2021–2025
- Predlog Plana upravljanja NP Prokletije 2021–2025 (2023)
- Program upravljanja NP Prokletije 2024. godine

- Program upravljanja NP Prokletije 2025. godine
- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Prokletije za 2023.
- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Prokletije za 2024.
- Fizibiliti Studije za NP Prokletijei (2006).
- Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“ (Podgorica, Budva 2023)
- Strateški planovi lokalnih opština: Plav 2025-2032, Gusinje 2020-2025.
- Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)
- Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
- Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

- Zakon o šumama Crne Gore (Sl. list CG br. 77/24 i 92/25)
- Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16 i 18/19)
- Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG br. 28/14 i 39/16)

LINK:

https://europlusmed.org/

http://www.catalogueoflife.org/

http://www.ipni.org

https://www.iucnredlist.org

https://www.worldfloraonline.org/

https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp

https://rm.coe.int/1680746347

https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf

https://amphibiaweb.org/index.html

http://www.reptile-database.org/

https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf

https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/

https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6

https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf

https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf

https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/

https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf

https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf

Participacija lokalnih zajednica u procesu izrade Plana upravljanja NP Prokletije 2026 - 2030.godine u Gusinju i Plavu na kojem se diskutovalo o ciljevima i aktivnosti budućeg planskog dokumenta